

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul XLVII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1998

vol. XLVII

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-209-1

Apărut 2017

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1998

vol. XLVII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul XLVII

PROBLEME ECONOMICE NR. 1/1998	1
<i>CARTEA VERDE A COMERȚULUI EUROPEAN - PROIECT</i>	3
1. INTRODUCERE	7
2. STRUCTURA ȘI DEZVOLTAREA COMERȚULUI	9
2.1. Importanța economică și socială a comerțului	9
2.2. Concentrare și concurență în comerț	11
2.3. Dezvoltarea comerțului independent organizat	13
2.4. Dezvoltarea pieței unice și internaționalizarea	14
3. ROLUL ȘI INIȚIATIVELE STATELOR MEMBRE ȘI ALE UE ÎN DOMENIUL COMERCIAL	17
3.1. Inițiative ale statelor membre	17
3.2. Rolul și inițiativele UE	18
4. NOI PROVOCĂRI PENTRU COMERȚ	21
4.1. Asigurarea eficienței pieței unice	21
4.2. Mediul întreprinderilor	25
4.3. Ocupare, competitivitate și coeziune	27
4.4. Societatea informației și comerțul	30
5. OPȚIUNI PENTRU VIITOR	35
PROBLEME ECONOMICE NR. 2/1998	37
<i>SĂNĂTATEA POPULAȚIEI MONDIALE ÎN ULTIMUL DECENIU. FACTORI DE RISC ÎN EPOCA ACTUALĂ</i>	39
1. CADRUL DEMOGRAFIC	43
2. CADRUL SOCIAL-ECONOMIC	46
3. SĂNĂTATEA POPULAȚIEI MONDIALE	50
3.1. Speranța de sănătate	50

VI

3.2. Tranziția epidemiologică	51
3.3. Caracteristici specifice zonei central și est europene	54
3.4. Anii de viață pierduți prin deteriorarea sănătății populației la nivel mondial.....	58
3.5. Riscurile existenței umane	62
PROBLEME ECONOMICE NR. 3-4/1998	69
<i>CUANTIFICĂRI ALE DINAMICII POTENȚIALULUI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI • PARTEA A II-A</i>	<i>71</i>
Capitolul 1 - DELIMITAREA ETAPELOR EVOLUȚIEI POTENȚIALULUI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI	75
Capitolul 2 - REGIMUL PRODUCTIVITĂȚII MUNCII ÎN CURSUL CICLURILOR ECONOMICE DECENALE	86
Capitolul 3 - INTENSITATEA SUBSTITUȚIEI FACTORILOR DE PRODUȚIE ÎN CURSUL INDUSTRIALIZĂRII ȘI AL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ	96
Capitolul 4 - POSIBILE EVOLUȚII ALE SUBSTITUȚIEI FACTORILOR DE PRODUȚIE ÎN PERSPECTIVA CONSOLIDĂRII INSTITUȚIILOR ECONOMIEI DE PIAȚĂ ȘI A TRANZIȚIEI SPRE SOCIETATEA POSTINDUSTRIALĂ	106
PROBLEME ECONOMICE NR. 5/1998	109
<i>CONJUNCTURA ECONOMICĂ A UNGARIEI. CINE-I URMEAZĂ EXEMPLUL?</i>	<i>111</i>
INTRODUCERE	115
OBIECTIVELE STRATEGIEI ECONOMICE GUVERNAMENTALE.....	118
CONTINUAREA REFACERII ECONOMICE	120
NIVELUL PRODUCTIEI INDUSTRIALE.....	121
SITUATIA SALARIILOR REALE SI A ECONOMIILOR POPULATIEI.....	123
DEFICIT COMERCIAL DE 1,145 MILIARDE DE DOLARI.....	124
UNGARIA: FOARTE ATRACTIVA PENTRU INVESTITORII STRAINI....	125

PREVIZIUNI PENTRU ECONOMIA NATIONALA A UNGARIEI.....	127
BIBLIOGRAFIE	129
PROBLEME ECONOMICE NR. 6/1998 _____	131
<i>ȘTIINȚA ECONOMICĂ - CUNOAȘTERE ȘI CONSTRUCȚIE DE REALITATE ECONOMICĂ. CONDIȚII LOGICE ALE RAȚIONAMENTELOR SPECIFICE ȘTIINȚEI ECONOMICE.....</i>	<i>133</i>
Capitolul 1 - INTRODUCEREA ÎN METODOLOGIA ȘTIINȚEI ECONOMICE	137
1.1. Știința economică și distincția "pozitiv/normativ"	138
1.2. De la Karl R.Popper la Milton Friedman	140
Note bibliografice	145
Capitolul 2 - TESTABILITATEA ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ	146
Referințe bibliografice	152
Capitolul 3 - ROLUL MODELULUI ÎN ECONOMIE SI EFECTELE PRACTICE ALE APLICĂRII ACESTUIA.....	153
3.1. Modelarea în știința economică	153
3.2. Econometria si construcția de modele economice	157
Referințe bibliografice	175
PROBLEME ECONOMICE NR. 7/1998 _____	177
<i>SCHIMBĂRI ÎN SISTEMUL PUBLIC DE PENSII ÎN ROMÂNIA.....</i>	<i>179</i>
1. INTRODUCERE	183
2. CONȚINUTUL ȘI LIMITELE REGIMURILOR PUBLICE DE PENSII ..	185
2.1. Regimul pensiilor de asigurări sociale de stat	185
2.2. Regimul pensiei suplimentare.....	190
2.3. Regimul pensiilor de asigurări sociale pentru agricultori	191
3. PRINCIPALELE PROBLEME ALE REFORMEI SISTEMULUI DE PENSII.....	194
3.1. Cu privire la regimurile de pensii	194
3.2. Finanțarea regimului public de pensii	197
3.3. Vârsta legală de pensionare	199

VIII

3.4. Rata de înlocuire și formula de calcul a pensiei	200
REFERINTE BIBLIOGRAFICE.....	204
PROBLEME ECONOMICE NR. 8-9/1998	207
<i>PROCESE, DECALAJE ȘI TENDINȚE PRIVIND OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ</i>	<i>209</i>
1. STRUCTURA POPULAȚIEI OCUPATE DIN ROMÂNIA ȘI DIN UNIUNEA EUROPEANĂ PE GRUPE DE OCUPAȚII. SIMILARITATE SAU COMPLEMENTARITATE.....	217
2. EVOLUȚII ALE POPULAȚIEI OCUPATE LA NIVELUL RAMURILOR ECONOMIEI NAȚIONALE.....	224
2.1. Tendințe ale evoluției populației ocupate pe ramuri ale economiei, în România și U.E.	225
2.2. Gradul de mobilitate a ocupării în România și în țările U.E.	228
2.3. Ocuparea și eficiența ocupării în industria prelucrătoare.....	232
3. CONCLUZII ȘI DIRECȚII DE CERCETARE VIITOARE	240
BIBLIOGRAFIE SELECTIVA.....	251
PROBLEME ECONOMICE NR. 10-11/1998	253
<i>PERSPECTIVA ACTUALĂ A INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	<i>255</i>
O INTRODUCERE... CRONOLOGICĂ	259
Capitolul 1 - NOI CONCEPTE ȘI NOI TEORII PRIVIND INTEGRAREA.....	261
1.1. Etimologie; evoluția semnificațiilor conceptului de integrare.....	261
1.2. Concepte derivate, care ajută la limitarea mai clară a conceptului de integrare	264
1.3. Conceptele conexe conceptului de integrare pot fi grupate în.....	265
1.4. Noi teorii privind integrarea	266
Capitolul 2 - ORGANIZAȚII ȘI INSTRUMENTE REGIONALE ALE INTEGRĂRII.....	274
2.1. Dispunerea zonală a organizațiilor și instrumentelor integrării	274

2.2. Grupări central – europene	281
2.3. Noi organisme ale integrării	283
Capitolul 3 - EFECTE ALE PROCESULUI INTEGRAȚIONIST	289
Capitolul 4 - ANALIZA EFECTELOR INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UE	295
Capitolul 5 - PERSPECTIVA ACTUALĂ A INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	300
Capitolul 6 - ACȚIUNILE CE TREBUIE ÎNTREPRINSE ÎN FIECARE ETAPĂ.....	305
Anexa 1 - STRATEGIA DELORS pentru Comunitatea Europeană (februarie 1988).....	311
Anexa 4 - Principalii indicatori economici ai României în ultimii trei ani.....	316
Anexa 5 - Perspectivele de integrare a României în UE – conform Documentului „Agenda 2000” al Comisiei Europene	317
BIBLIOGRAFIE	321
PROBLEME ECONOMICE NR. 12/1998	327
<i>COMUNICAREA ÎN MASĂ - COMPONENTA ECOLOGICĂ DE STIMULARE A REFORMEI ȘI INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	<i>329</i>
1. PREAMBUL - CLARIFICĂRI DE TERMENI ȘI INTERPRETĂRI	333
2. PIAȚA SPRE CARE NE ÎNDREPTĂM: UNIUNEA EUROPEANĂ	336
2.1. Identitate sau diversitate culturală?	336
2.2. Prin reclamă - către caracteristici ale comunicării în masă europene	338
3. TRĂSĂTURI ALE CULTURILOR NAȚIONAL-ORGANIZAȚIONALE CE INFLUENȚEAZĂ COMUNICAREA ÎN MASĂ	341
4. DESPRE COMUNICAREA ÎN MASĂ PE PLAN MONDIAL	347
4.1. Societate informațională sau o societate bine informată?	347
4.2. Comunicarea internațională și legea informațiilor	349
5. DESPRE REFORMA DIN ROMÂNIA PRIN MASS-MEDIA	350
6. CONCLUZII	354

BIBLIOGRAFIE	355
PROBLEME ECONOMICE NR. 13/1998	357
<i>PRODUCEREA ZAHĂRULUI ÎN ROMÂNIA. POTENȚIALTEHNICO- ECONOMIC ACTUAL ȘL PERFORMANȚE EUROPENE</i>	359
1. POTENȚIALUL AGRICOL ȘL TEHNICO-ECONOMIC DE ASIGURARE A CONSUMULUI DE ZAHĂR AL ROMÂNIEI	363
1.1. Câteva date tehnice și tehnologice ale sfecele de zahăr	363
1.2. Tonalitatea la sfecla de zahăr	366
1.3. Evoluția suprafețelor și producțiilor la sfecla de zahăr în perioada 1991-1996	368
1.4. Alternative posibile de acoperire a necesarului de zahăr pentru consum.....	374
1.5. Factori de producție ce influențează calitatea materiei prime din industria zahărului	376
1.6. Aportul de zahăr la producția planificată a societăților comerciale	378
2. EVALUAREA POTENȚIALULUI ECONOMIC-FINANCIAR ACTUAL ȘL ÎNPERSPECTIVA ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ	384
2.1. Costuri și prețuri pe filiera zahărului	384
2.2. Evoluția politicii comunitare în industria zahărului	391
3. REORGANIZAREA ȘL MODERNIZAREA PROCESULUI DE PRODUCERE A ZAHĂRULUI.....	397
BIBLIOGRAFIE	400
PROBLEME ECONOMICE NR. 14-15/1998	401
<i>MODIFICĂRI STRUCTURALE ȘI OPERAȚIONALE ALE SISTEMULUI BANCAR ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN COMUNITATEA EUROPEANĂ</i>	403
PROCESUL ISTORIC AL INTEGRĂRII EUROPENE	407
SISTEMUL MONETAR ȘI SISTEMUL BANCAR EUROPEAN	410
ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ	415

SITUAȚIA ACTUALĂ A SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC	419
MODIFICĂRILE ÎN LEGISLAȚIA FINANCIAR-BANCARĂ.....	422
MODIFICĂRILE STRUCTURALE ALE SISTEMULUI BANCAR	426
MODIFICĂRI OPERAȚIONALE ALE SISTEMULUI BANCAR	429
MODIFICAREA OPERAȚIUNILOR BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI.....	431
MODIFICAREA SISTEMULUI DE PLĂȚI	438
a. Realizarea politicii monetare.....	440
b. Stabilitatea sistemului financiar	440
c. Funcționarea eficientă a sistemului de plăți	441
MODIFICĂRI OPERAȚIONALE ÎN CADRUL BĂNCILOR.....	442
ANALIZA PROFITABILITĂȚII BANCARE	444
MODIFICĂRI ALE STRUCTURII CAPITALULUI.....	447
PROBLEME ECONOMICE NR. 16/1998	449
<i>PIAȚA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A STRUGURILOR - ALTERNATIVE DE POLITICI DE REDRESARE A PRODUCȚIEI.....</i>	<i>451</i>
Capitolul I - OFERTA ȘI CEREREA DE STRUGURI ÎN ACTUALA CONJUNCTURĂ INTERNĂ	455
Capitolul II - BALANȚA OFERTĂ-CERERE LA STRUGURI	462
Capitolul III - ASPECTE ALE PIEȚEI INTERNAȚIONALE A STRUGURILOR ȘI A VINULUI	464
Capitolul IV - POLITICI DE REDRESARE A PRODUCȚIEI VITI- VINICOLE ROMÂNEȘTI	468
BIBLIOGRAFIE	469
PROBLEME ECONOMICE NR. 17/1998	471
<i>PIAȚA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A LAPTELUI ȘI A PRODUSELOR LACTATE - ALTERNATIVE DE POLITICI COMERCIALE.....</i>	<i>473</i>

XII

Capitolul 1 - ANALIZA STĂRII ACTUALE A PIEȚEI LAPTELUI	477
1.1. Oferta și cererea de lapte	477
Capitolul 2 - POLITICA DE PREȚURI ȘI SUBVENȚII.....	485
2.1. Prețuri	485
2.2. Subvenții	488
Capitolul 3 - POLITICA COMUNITARĂ ÎN SECTORUL LAPTELUI.....	490
Capitolul 4 - COMERȚUL EXTERIOR CU PRODUSE LACTATE AL ROMÂNIEI	496
BIBLIOGRAFIE	499
PROBLEME ECONOMICE NR. 18-19/1998	501
<i>MĂSURAREA SĂRĂCIEI</i>	<i>503</i>
<i>MĂSURAREA SĂRĂCIEI</i>	<i>507</i>
1. DEFINIREA SI METODA DE MASURARE A SARACIEI	508
Sărăcia - fenomen multidimensional.....	508
Sărăcie absolută și relativă	513
Sărăcie și excludere socială	515
Obiectiv și subiectiv în definirea sărăciei	515
2. BAZA STATISTICA A EVALUARII SARACIEI	516
Sursele de date.....	517
Veniturile sau cheltuielile	519
Scala de echivalență.....	520
3. PRAGUL SARACIEI	523
Pragul de sărăcie absolut sau metoda evaluării nevoilor fundamentale	524
Pragul relativ de sărăcie	529
Pragul subiectiv de sărăcie.....	532
4. INDICATORII SARACIEI	534
Indicatori ai incidenței sărăciei.....	535
Indicatori ai intensității sărăciei	536
Indicatori ai severității sărăciei.....	539

Indicatori ai dinamicii sărăciei	542
BIBLIOGRAFIE	543
PROBLEME ECONOMICE NR. 20/1998 _____	549
<i>PIAȚA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A TOMATELOR ȘI A CARTOFILOR - ALTERNATIVE DE POLITICI COMERCIALE</i>	<i>551</i>
Capitolul 1 - ABORDĂRI CONCEPTUALE.....	555
1.1. Piața - teorie și realitate	555
1.2. Particularitățile pieței produselor horticoale	556
Capitolul 2 - ANALIZA STADIULUI ACTUAL DE ORGANIZARE A PIEȚEI.....	558
2.1. Oferta	558
2.2. Cererea	568
2.3. Raportul cerere-ofertă la nivel zonal	574
2.4. Destinația producției	577
2.5. Prețuri	579
Capitolul 3. POLITICI PE PRODUS	583
3.1. Evoluția politicii comunitare a produselor horticoale	583
3.2. Tendințe și politici pe produse în țările din fostul bloc socialist, în perspectiva aderării la UE	588
3.3. Șansele integrării pieței produselor horticoale în piața externă	591
BIBLIOGRAFIE	603
PROBLEME ECONOMICE NR. 21-22/1998 _____	605
<i>COORDONATE ALE SĂRĂCIEI ÎN ROMÂNIA.....</i>	<i>607</i>
<i>COORDONATE ALE SĂRĂCIEI ÎN ROMÂNIA.....</i>	<i>611</i>
1. MODALITATI DE EVALUARE A SARACIEI IN ROMANIA	612
2. SURSELE DE DATE	613
3. VARIANTE ALE PRAGULUI SARACIEI.....	618
Minimul de trai	618
Pragul de sărăcie determinat după metoda Ravallion	621

XIV

Pragul de sărăcie relativ	622
4. RATA SARACIEI	623
5. PROFILUL SARACIEI	626
6. HARTA SARACIEI.....	637
ANEXE	643
BIBLIOGRAFIE	659
PROBLEME ECONOMICE NR. 23-24/1998	665
<i>REFORMA SECURITĂȚII SOCIALE ÎN ROMÂNIA. EVALUĂRI DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	667
<i>- REFORMA SISTEMULUI DE SĂNĂTATE ÎN ROMÂNIA</i>	667
Capitolul 1 - REFORMA SISTEMULUI DE SĂNĂTATE: CONTEXT ȘI FACTORI DE INFLUENȚĂ	673
1.1. Contextul național și european al reformei	673
1.2. Factorii de influență	677
Capitolul 2 - REFORMA SISTEMULUI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE ...	688
2.1. Scurt istoric: România are tradiții îndelungate în organizarea îngrijirilor de sănătate	688
2.2. Politica sanitară în anii '90 - coordonate de bază	689
2.3. Reforma sistemului îngrijirilor medicale: conținut, principii, obiective	690
2.4. Experimentul - pilot: evaluare, impact.....	700
Capitolul 3 - REFORMA FINANȚĂRII SISTEMULUI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE	706
3.1. Obiective și măsuri privind reforma finanțării.....	706
3.2. Asigurările sociale de sănătate - sursă alternativă de finanțare ...	710
REFERIRI BIBLIOGRAFICE, NOTE	719
INDEX DE AUTORI	730

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 1/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**CARTEA VERDE A COMERȚULUI
EUROPEAN
- *proiect* -**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. INTRODUCERE	7
2. STRUCTURA ȘI DEZVOLTAREA COMERȚULUI.....	9
2.1. Importanța economică și socială a comerțului.....	9
2.2. Concentrare și concurență în comerț.....	11
2.3. Dezvoltarea comerțului independent organizat	13
2.4. Dezvoltarea pieței unice și internaționalizarea	14
3. ROLUL ȘI INIȚIATIVELE STATELOR MEMBRE ȘI ALE UE ÎN DOMENIUL COMERCIAL.....	17
3.1. Inițiative ale statelor membre	17
3.2. Rolul și inițiativele UE	18
4. NOI PROVOCĂRI PENTRU COMERȚ	21
4.1. Asigurarea eficienței pieței unice	21
4.2. Mediul întreprinderilor	25
4.3. Ocupare, competitivitate și coeziune	27
4.4. Societatea informației și comerțul.....	30
5. OPȚIUNI PENTRU VIITOR	35

1. INTRODUCERE

Zilnic, aproape 370 milioane de cetățeni ai Uniunii Europene consumă și utilizează bunuri - alimentare, mobilier, carte, automobile, ordinatoare – produse de cele 58 milioane de persoane care lucrează în agricultură și industrie în Uniunea Europeană, dar și de milioane de persoane care lucrează în afara acestor ramuri. Însă numai datorită celor 22 milioane de persoane care sunt ocupate în comerțul din cadrul UE acești cetățeni acced game largi de produse acolo unde doresc și atunci când doresc, la prețuri rezonabile și cu serviciile dorite. Comerțul constituie calea de acces pe piața internă a unei palete impresionante de produse realizate în alte țări, lărgind în felul acesta gama de bunuri propuse pe piață. Acest lucru este valabil nu numai pentru produsele țărilor Lumii a Treia, ci și pentru produsele celorlalte țări membre care au cunoscut un nou avânt al pieței interne.

Acest sector economic de bază, al doilea al Comunității, se confruntă la sfârșit de mileniu cu mai multe provocări pe care trebuie să le înlăture imediat dacă dorește să contribuie la bunăstarea economică și socială a cetățenilor noștri.

Printre aceste mize figurează concurența care rezultă din intensificarea schimburilor pe criteriul pieței unice; constrângerile legate de exploatarea potențialului pieței unice pe baza reglementărilor eterogene la nivel național, regional sau local; introducerea unei monede unice care prezintă avantaje imediate, dar ridică și mai multe provocări practice specifice sectorului; schimbarea relațiilor între consumatori și furnizori; restructurarea continuă a sectorului pentru a se adapta concurenței și efectele sale asupra grupurilor tributare structurilor existente sau deservite de ele; necesitatea creării unui mediu propice dezvoltării întreprinderilor; folosirea din ce în ce mai intensă a tehnologiilor existente și exploatarea noilor tehnologii pentru raționalizarea serviciilor furnizate și facilitarea noilor forme de comerț direct; necesitatea menținerii industriei europene în cadrul mondializării schimburilor, grație revoluției societății informației (comerțul electronic).

În ciuda locului ocupat chiar în centrul economiei, sectorul suferă de o lipsă de informații ușor accesibile și de date analitice. Rapiditatea transmiterii informațiilor fiind esențială pentru menținerea competitivității și adaptarea la tendințele pieței, este necesar să fie înlăturată această lacună.

În ce privește activitățile care impiețează atât de direct viața cotidiană a persoanelor, sectorul comerțului pare a fi considerat ca funcționând de la sine. A sosit timpul să se analizeze provocările care se ridică în calea comerțului și perspectivele care există pentru a le înlătura. Cartea verde are ca scop lansarea procesului de analiză.

Termenii "comerț" și "distribuție" sunt folosiți ca fiind sinonimi, chiar dacă primul termen este considerat mult mai legat de vânzare și celălalt de logistică. În Cartea verde, termenul "comerț" este folosit pentru a desemna cele două tipuri de activitate, în special comerțul de gros și cu amănuntul. Sectorul comerțului de care se ocupă prezentul document acoperă ansamblul activităților comerciale, de la cumpărarea bunurilor de la producător și până la livrarea acestor bunuri la consumatorul final. Documentul nu se ocupă în mod special de comerțul de servicii, chiar dacă menționează anumite servicii direct asociate produselor comerțului, precum turismul și artizanatul.

Obiectivul Cărții verzi referitoare la comerț este de a oferi elemente necesare analizei importanței acestui sector al economiei și provocărilor cu care se confruntă la începutul secolului XX):

- analizează structura și dezvoltarea comerțului;
- descrie acțiunile statelor membre și ale UE, precum și rolul lor;
- identifică provocările la care este supus acest sector și ridică problemele care reclamă o dezbateră publică.

În urma discutării problemelor ridicate de Cartea verde se va ajunge la identificarea acțiunilor ce trebuie întreprinse chiar de întreprinderi, de administrațiile publice din statele membre sau de UE, care să ajute sectorul în remarcarea sfidărilor, rămânând în continuare competitiv și contribuind la crearea de locuri de muncă și la coeziunea socială.

2. STRUCTURA ȘI DEZVOLTAREA COMERȚULUI

2.1. Importanța economică și socială a comerțului

Comerțul constituie, ca importanță, cel de-al doilea sector de activitate economică al Uniunii Europene, fiind în același timp componenta principală pentru a măsura nivelul și vigoarea unei economii naționale. Cu toate acestea, pe lângă funcțiile sale pur economice, comerțul joacă un rol social deloc de neglijat. El constituie un punct de contact între cetățeni și comunitatea lor locală, prin care circulă cele mai recente informații în materie de stiluri de viață, de scheme culturale și de activități comunitare. În calitate de factor major determinant al schemelor sociale și culturale, al stilurilor de viață și al amenajării teritoriului, comerțul constituie cheia de boltă a modelului socio-economic european. Funcția de integrare socială a comerțului ar putea câștiga în importanță în viitor din cauza îmbătrânirii populației europene.

Prosperitatea comerțului are repercusiuni importante asupra ocupării forței de muncă în întreaga UE: peste 22 milioane de persoane lucrează în comerțul din cadrul UE, ceea ce reprezintă peste 16% din ocuparea totală a forței de muncă în Uniunea Europeană. În zece ani, între 1982 - 1992, comerțul a creat circa 2,3 milioane locuri de muncă în 15 state membre, ceea ce reprezintă o creștere de 12%. În aceeași perioadă, ocuparea totală a forței de muncă în UE a crescut cu 7%. Astfel, comerțul a generat un procentaj de ocupare a forței de muncă sensibil mai ridicat decât economia pe ansamblul ei. Creșterea ocupării forței de muncă în comerț, adică procentul de creare a noi locuri de muncă, a fost diferit în țările membre¹: Spania + 25%; Țările de Jos + 23%; Austria + 20%; Italia + 15%; Germania + 14%; Regatul Unit + 10% și Franța + 1%. Cifrele variază considerabil de la un stat membru la altul, unul dintre punctele de discuție după publicarea acestei Cărți constituindu-l analiza cauzelor acestor variații².

Contribuția comerțului la PIB-ul economiei Uniunii Europene s-a stabilizat în jurul a 13% între 1982 și 1992. În această perioadă, PIB-ul mediu și valoarea adăugată a comerțului au crescut în același ritm (circa 12%). Productivitatea comerțului a crescut în acești zece ani cu circa 13%.

Comerțul, cel de-al doilea patron al UE în 1994:

¹ Date furnizate de Eurostat.

² Un raport din 1994 asupra rezultatelor în materie de ocupare a forței de muncă ("1994 Report on Employment Performance"), redactat de Mc. Kinsey Global Institute, identifica întârzierea Europei față de Statele Unite în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și trage concluzia că acest fenomen se explică prin barierele la intrare. Concluziile acestui raport merită a fi supuse dezbaterilor ulterioare.

- 5 milioane de întreprinderi comerciale;
- o treime din toate întreprinderile Uniunii Europene, dintre care 95% numără sub 10 salariați;
- 22 milioane locuri de muncă;
- 16% din mâna de lucru a Uniunii Europene;
- 55% dintre salariații din comerțul cu amănuntul sunt femei;
- 3,4 milioane de întreprinderi din comerțul cu amănuntul folosesc 15 milioane de persoane;
- 1,1 milioane de întreprinderi din comerțul de gros reprezintă 7 milioane locuri de muncă;
- În medie, 13% din valoarea adăugată a economiei UE.

Femeile reprezintă o parte semnificativă a populației active din cadrul comerțului cu amănuntul, adică 55% din salariații acestui sector, ceea ce a permis multora dintre ele să-și facă intrarea pe piața muncii. Comerțul de toate felurile asigură, de asemenea, un număr semnificativ de locuri de muncă cu timp parțial. Cu toate acestea, chiar dacă multe femei sunt dispuse să accepte lucrul cu timp parțial, pentru a echilibra orele petrecute la lucru cu cele petrecute în sânul familiei, o treime dintre ele optează pentru această formă de muncă, deoarece nu au găsit încă locurile de muncă cu timp de normă întreagă, preferate. Trebuie specificat faptul că, în ultimii ani, s-a observat în multe state membre o creștere a numărului de locuri de muncă cu timp parțial de lucru, atât în comerțul cu amănuntul, cât și în multe alte sectoare. Acest mod de lucru cu timp parțial este benefic atât pentru patroni, cât și pentru salariați; el oferă patronilor o mai mare flexibilitate și este convenabil numeroșilor salariați care doresc o reducere a timpului lor de lucru. Cu toate acestea, trebuie avut grijă ca salariații cu timp parțial de lucru să aibă aceleași drepturi ca cei angajați cu normă întreagă. Au avut loc negocieri la nivel european între partenerii sociali asupra flexibilității timpului de lucru și asupra securității muncii. Se așteaptă ca discuțiile să abordeze problema lucrului parțial.

Comerțul oferă, de asemenea, fiecărui cetățean european posibilitatea de a-și crea și exploata propria întreprindere, în general, ca urmare a experienței dobândite într-o societate comercială. Crearea de fonduri modeste cerute de formarea unei întreprinderi comerciale în raport cu alte activități economice contribuie în mod substanțial la această posibilitate oferită de către comerț.

Comerțul acoperă toate activitățile comerciale, de la cumpărarea mărfurilor de la producător și până la livrarea acestora la consumatorul final. Comercianților le revine sarcina crucială de a răspunde cererii consumatorilor, intensificându-și astfel rentabilitatea. Evoluțiile observate în ultimii ani ne-au făcut să asistăm la o creștere marcantă a influenței comerțului asupra

fabricanților, operatorii concurenți negociind în acest fel cu fabricanții în poziție de forță.

Un contact zilnic între comercianți și clienții lor permite celor dintâi să se adapteze cererii și să o satisfacă mult mai bine, reducând la minimum soldurile nevandabile și, prin urmare, orice risipă a factorilor de producție. Comerțului îi revine, în consecință, o contribuție importantă pentru promovarea utilizării eficiente a resurselor și, prin urmare, a încurajării unei dezvoltări durabile. Pe de altă parte, prin funcția sa de intermediere, sectorul comercial este capabil să-i influențeze atât pe fabricanți, cât și pe consumatori. El poate, pe de o parte, să-i încurajeze pe fabricanți să dezvolte și să fabrice produse "mai verzi" și, pe de altă parte, să joace un rol semnificativ în formarea consumatorilor în materie de mediu înconjurător. Acest demers presupune existența unui parteneriat flexibil în același timp cu consumatorii și furnizorii, precum și evoluția constantă a cadrului reglementar pentru a asigura un echilibru acceptabil între interesele legitime atât ale comercianților, cât și ale consumatorilor.

Se recunoaște din ce în ce mai mult rolul de bază pe care-l are comerțul în conservarea unei vieți comunitare echilibrate, fie că este vorba de magazinele din centrul orașului sau cele locale de proximitate din mediul urban sau rural. Un centru comercial local dinamic ține adesea locul centrului cultural al unei comunități, conferind comerțului o funcție importantă de coeziune socială. Magazinele, mici sau mari, animă centrele orașelor și contribuie la împiedicarea deșertificării urbane, care încurajează extinderea criminalității.

Comerțul are, de asemenea, un rol socio-economic important, dându-le oamenilor ocazia să se întâlnească, să comunice, să se cunoască și să se ajute. El constituie o interfață nu numai între diferitele grupuri și sectoare ale societății, dar și între diferite națiuni, culturi și țări. La nivel personal și pentru numeroși oameni, efectuarea cumpărăturilor nu constituie o corvoadă, ci mai curând o activitate socială plăcută, și aceasta și datorită eforturilor depuse de comercianți pentru a-l face mai atractiv și pentru a stimula cererea. Pentru numeroși oameni, și mai ales pentru persoanele în vârstă sau cele care trăiesc singure, magazinele, și în mod special buticurile locale, pot constitui singura sursă regulată de contacte și conversație cu aproapele și cu lumea exterioară.

2.2. Concentrare și concurență în comerț

Prin obiectivul modernizare, comerțul a pus accentul în mod deosebit pe concentrare și internaționalizare. În comunicarea sa din 1991, "Către o piață unică a distribuției", Comisia atrăgea atenția asupra concentrării, unul dintre fenomenele susceptibile de a fi accelerate prin crearea pieței interne¹ și care are efecte asupra comerțului de gros, comerțului cu amănuntul și comerțului de

¹ Comunicarea Comisiei "Către o piață unică a distribuției", COM (91) 41 final din 11.03.1991.

gros la consumatorii industriali. Este și faptul confirmat de recentul studiu al Comisiei "Effectiveness and Impact of Internal Market Integration on the Organization and Performance of Distribution" (Eficacitate și impact al integrării pieței interne asupra organizării și rezultatelor distribuției)¹.

Concentrările în comerț par să fie ireversibile în toate țările membre, dar sunt mai dezvoltate în cele din nord decât în cele din sud, mai ales în ceea ce privește sectorul alimentar. De exemplu, în 1994, cei șase distribuitori alimentari cu autoservire din fiecare stat membru reprezentau o parte semnificativă a pieței în vânzările alimentare globale: 57% în Germania; 61% în Belgia; 35% în Spania; 67% în Franța; 39% în Grecia și 28% în Italia. În Finlanda, principalul grup alimentar cu amănuntul deține o parte de piață de 40% și cele trei mari grupuri alimentare reunite, 80%. Aceste tendințe sunt influențate, de asemenea, de factori precum creșterea procentelor de activitate în rândul femeilor, deținerea unui automobil particular și dezvoltarea infrastructurilor.

Efectul negativ al acestei dezvoltări ar putea consta în posibilitatea constituirii unei integrări verticale de facto sau, pentru industriaș, în faptul de a trebui să depindă de un singur client. Acest lucru, la rândul său, împiedică fabricantul de a căuta alți clienți sau distribuitori noi care să concureze pentru aprovizionare. În cazul micilor distribuitori care dispun de o parte nesemnificativă a pieței, acest lucru îi împiedică, de asemenea, să cumpere produse similare la prețuri similare. Concentrarea riscă, în același timp, să-i incite pe fabricanții puternici să-i exploateze pe cumpărătorii mai slabi prin creșterea prețurilor, ceea ce ar echivala cu micșorarea competitivității lor și cu accelerarea procesului de concentrare în comerțul cu amănuntul.

Acest proces de concentrare nu constituie decât o parte dintr-o dezbatere mai amplă privind relațiile între comerț și industrie și regulile concurențiale care există între aceste două sectoare. Respectiva dezbatere este de acum lansată într-un număr mare de state membre și va fi dezvoltată la nivelul Uniunii Europene. Rezultatul acestei tendințe spre concentrare a întărit rolul marilor distribuitori față de furnizorii lor și a încurajat dezvoltarea mărcilor proprii ale distribuitorilor. O altă indicație importantă este crearea, după dezbaterea din anii 1980, de alianțe de cumpărare la nivel național, european, chiar mondial, care au atras o creștere a puterii marilor grupuri ale distribuției, integrate sau de altă natură, și relații adesea destul de tensionate între producători și comercianți.

Pentru a lupta împotriva creșterii prețurilor și pentru a-i favoriza pe cumpărători, este important să se păstreze piețe concurențiale în comerț, ca și în alte sectoare ale economiei. Pe de altă parte, concentrarea părților de piață în mâinile câtorva întreprinderi poate reduce influența potențială a consumatorului în ceea ce privește, de exemplu, gama de produse, alegerea

¹ "Eficacitate și impact al integrării pieței interne asupra organizării și rezultatelor distribuției", Comisia Europeană, Direcția generală XV, 1996.

punctului de vânzare (amplasarea magazinelor). Regulile concurenței joacă un rol important pentru comerț. Reglementările exclusive în materie de franșiză, de cumpărare și de vânzare, precum și distribuția selectivă prezintă un interes deosebit.

2.3. Dezvoltarea comerțului independent organizat

Pentru a rămâne concurențiale pe piață și pentru a-și menține partea lor de piață, întreprinderile mici și mijlocii (IMM) lucrează din ce în ce mai mult în rețele asociate sub formă de cooperative de detailiști, cum ar fi grupurile de cumpărători, lanțurile voluntare formate dintr-unul sau mai mulți angroșiști și din mai mulți detailiști sau rețelele de franșiză. Concentrarea nu este un fenomen necunoscut pentru aceste forme de cooperare comercială. Această formă nouă de ofertă, cunoscută sub numele de comerț independent organizat, se răspândește din ce în ce mai mult în UE. Organizarea acestuia combină flexibilitatea și serviciul micilor magazine, oferind în același timp avantajul unei logistici eficiente, apanajul structurilor mai importante. Cu toate acestea, forma pe care o iau asemenea concentrări poate genera întrebări legate de compatibilitatea lor cu regulile concurenței care sunt în vigoare în cadrul UE.

Cooperarea permite responsabililor unei mici întreprinderi să intre într-un cerc de decizie, să întrețină contacte cu alți comercianți individuali confrunțați cu aceleași probleme, să beneficieze de formarea și susținerea comercianților din aceeași branșă pe baza unui interes comun real, în special în cadrul unei structuri comune privind cumpărarea și al unei politici a vânzărilor și a marketingului care să permită atingerea unei mase critice suficiente. Aceste avantaje concurențiale compensează pierderea parțială a autonomiei responsabilului unei întreprinderi mici, mai ales pentru ceea ce ține de partea din amonte a lanțului de distribuție, adică furnizorii.

Ar fi greșit să se creadă că comerțul independent va dispărea în fața concurenței marilor întreprinderi integrate. Este de netăgăduit faptul că evoluția comercială care s-a manifestat în statele membre din nordul Europei a fost însoțită de o tendință către concentrarea și dezvoltarea marilor firme integrate, dar tendința globală nu este de dispariție a comercianților independenți, care s-au asociat adesea acestor întreprinderi sub diferite forme contractuale, cum ar fi franșiză.

Apariția comerțului asociat este, fără îndoială, fenomenul de bază care a marcat lumea comercială după nașterea mării distribuții. În prezent, comerțul asociat reprezintă 22% din vânzările cu amănuntul din Germania și 40% din Țările de Jos. În schimb, rețelele de franșiză reprezintă 8% din cifra de afaceri a comerțului cu amănuntul din Franța (30% în SUA).

2.4. Dezvoltarea pieței unice și internaționalizarea

2.4.1. Comerțul transfrontalier în piața unică

Comerțul cu amănuntul se caracterizează în principal prin faptul că el depinde de punctele locale de vânzare și trebuie să țină seama de preferințele și de afinitățile locale. Acest fapt explică necesitatea menținerii unui mediu sănătos în ceea ce privește atât reglementările naționale, regionale sau locale, cât și, într-o măsură mult mai mare, mecanismele folosite de către comerț pentru aprovizionarea clientelei direct în alte state membre.

Mecanismul de bază pentru stabilirea prezenței în celelalte state membre, aplicat de întreprinderile comerțului cu amănuntul, constă în a deveni acționari majoritari ai societăților de distribuție locală. Acest fenomen s-a manifestat în ultimii zece ani mai ales în statele membre meridionale: în 1994, practic, toate supermagazinele spaniole se aflau în mâinile societăților controlate în principal sau parțial de capitaluri din alte state membre. O situație asemănătoare prevalează în Portugalia și în Grecia; operațiunile de recumpărare și de fuziune se succed. Unele întreprinderi mari de comerț cu amănuntul au stabilit, de asemenea, o prezență directă prin deschiderea de magazine, dar acest fenomen este limitat. O altă metodă constă în stabilirea de lanțuri voluntare susținute de angroșiști, lanțuri de franșiză și centrale de cumpărare care adună un număr important de IMM-uri comerciale.

În ceea ce privește comerțul de gros, situația este diferită, deoarece angroșiștii nu sunt atât de legați de punctele locale de vânzare. Acest lucru a fost demonstrat de un studiu din 1993 al Comisiei¹, care sublinia, printre altele, necesitatea realizării unei distincții între internaționalizarea comerțului de gros și cea a comerțului cu amănuntul. În ceea ce privește comerțul de gros, dimensiunea transfrontalieră face parte integrantă din strategiile la care se recurge pentru a răspunde schimbărilor structurale în circuitul de distribuție. Internaționalizarea comerțului de gros atinge toate sectoarele (alimentar, nealimentar, interramuri) și are repercusiuni importante pentru producători, reprezentând o contrapondere la tendința spre concentrare în producție, indușă de necesitatea de a aproviziona piețe mai importante. Ea permite IMM-urilor implicate în procesul de producție să acceadă la piețele situate dincolo de frontierele lor naționale.

Internaționalizarea comerțului cu amănuntul - în ceea ce privește implantarea magazinelor - este în prezent mai limitată la anumite grupuri mari de detașiști, care sunt suficient de solide și care dețin tehnicile necesare pentru a obține profit de pe piețele internaționale și pentru a se adapta caracteristicilor lor specifice. De fapt, una din revenirile acestui fenomen o constituie

¹ *Investițiile străine în comerțul cu amănuntul și cu ridicata din cadrul CEE*, 1993, seria Comerț și distribuție, DG XXIII.

achiziționarea de know-how care trebuie să răspundă nevoilor ridicate de diferitele scheme de consum. Această tendință trebuie continuată în măsura în care obținerea unei mase critice, realizată datorită cooperării între IMM-uri sau concentrărilor, mondializarea piețelor și saturarea relativă a piețelor interne încurajează operatorii să se internaționalizeze. Se deschid multe perspective micilor societăți în căutarea de "nișe" de piață, pe calea liniilor de consultare interactive pe Internet.

Se observă că, în Europa, chiar dacă unii detailiști s-au extins în afara piețelor lor interne în alte state membre, marea majoritate rămâne pe teritoriul național. Diferențele culturale persistă și vor continua să restrângă expansiunea geografică a întreprinderilor și a formelor de comerț cu amănuntul dincolo de teritoriile naționale. Cu toate acestea, rețelele de franșiză care leagă comerțianții locali în cadrul sistemului internațional vor continua să se dezvolte și constituie, fără nici o îndoială, un element important în europenizarea comerțului. Cu toate acestea, există diferențe de preț considerabile între statele membre, ceea ce înseamnă că internaționalizarea mărcilor nu conduce neapărat la internaționalizarea aprovizionării și nici la convergența prețurilor pentru consumatori.

Localizarea punctelor de vânzare va deveni mai puțin importantă pentru schimburile internaționale în momentul în care transportul transfrontalier nu va mai marca atât costul produse lor. Propunerile Comisiei privind îmbunătățirea infrastructurilor de transport, mai ales rețeaua transeuropeană, sunt foarte pertinente în această privință.

2.4.2. Comerțul transfrontalier cu țările din afara UE

În ceea ce privește vânzările în afara Uniunii, se observă aceleași tendințe generale ca și pentru comerțul transfrontalier în interiorul UE. De fapt, comerțul de gros n-a întârziat să se stabilească în țările terțe europene și chiar în Statele Unite și în Asia, în timp ce comerțul cu amănuntul n-a urmat aceeași evoluție. În schimb, un acces mai ușor la informație și disponibilitatea mărfurilor pe piața internațională prin intermediul rețelelor de informații stimulează cererea locală care, adesea, nu poate să fie satisfăcută decât în afara teritoriului național al consumatorilor lor. Este vorba de o provocare pentru comerțul electronic pe care UE trebuie de urgență să o ia în considerare.

Modernizarea comerțului în țările Europei Centrale și de Est este importantă pentru integrarea economică a țărilor. La propunerea Comitetului pentru Comerț și Distribuție, au fost constituite în 1995 trei grupe de specialiști care au efectuat vizite în Rusia, Ucraina și Ungaria, pentru a identifica principalele probleme legate de comerț în aceste țări și pentru a hotărî care sunt domeniile în care se poate acorda asistență. Vor fi organizate noi misiuni în anul 1996, dacă va fi posibil, cu programele Phare și Tacis, în special pentru

cofinanțarea formării în domeniul gestionării și asistenței tehnice necesare dezvoltării structurilor logistice ale distribuției adaptate nevoilor locale.

O metodă asemănătoare ar putea fi folosită pentru întărirea legăturilor istorice între sistemele de distribuție ale statelor de pe litoralul mediteranean. Acțiuni asemănătoare pentru formare și asistență tehnică ar putea să se înscrie în cadrul "declarației de la Barcelona", adoptată la conferința euromediteraneană din 17-18 noiembrie 1995.

Se ridică numeroase probleme în ceea ce privește consecințele internaționalizării întreprinderilor comerciale și mai ales în ceea ce privește influența reglementărilor naționale asupra comerțului, garanțiilor și serviciului post-vânzare. Întreprinderile comerciale din cadrul Comunității vor fi supuse acestor reglementări și orice divergență va atrage după sine apariția barierelor la granițele pieței interne, care vor frâna dezvoltarea acestor. Întreprinderi comerciale din Europa în raport cu concurenții lor din exterior. În schimb, dinamica internaționalizării poate impune o revizuire a acestor reguli naționale, mai ales atunci când furnizorii se află în afara Uniunii Europene. Același lucru este valabil și în ceea ce privește egalitatea accesului întreprinderilor la rețelele de telecomunicații.

Este important să se permită întreprinderilor de orice mărime să accedă la rețelele de comunicație și de vânzare, asigurându-se de aplicarea efectivă a principiului privind libertatea amplasării și a. politicii concurențiale. Comerțul transfrontalier impune ca detailiștii și angrosiștii să se adapteze concurenței surselor netradiționale de aprovizionare. Principiul liberei circulații a serviciilor în cadrul pieței interne ar putea atrage conflicte între întreprinderile locale supuse reglementărilor locale și furnizorii străini care se supun unor reguli mai puțin stricte din țara lor. În termeni clari, probabilitatea de a vedea apărând bariere la frontierele pieței interne pentru a împiedica asemenea conflicte este mare și aceste diferențe de reglementare trebuie analizate cu grijă și vor constitui un volet al consultării pe baza Cărții verzi. În special, există loc, mai întâi, de a examina motivele pentru care comerțul rămâne relativ subeuropeanizat și de a căuta soluțiile care permit pieței interne să fie în beneficiul consumatorului, mai ales la nivelul variațiilor de preț.

3. ROLUL ȘI INIȚIATIVELE STATELOR MEMBRE ȘI ALE UE ÎN DOMENIUL COMERCIAL

Flexibilitatea și competitivitatea comerțului nu pot fi menținute dacă sectorul este supus multor reglementări. El funcționează mai bine pe baza cunoașterii piețelor locale și a inițiativei individuale decât pe baza reglementărilor centralizate. Cu toate acestea, ca și în alte sectoare economice, piața mondială are nevoie uneori de un răspuns global, sub forma normelor internaționale, așa cum piața internă lansează întreprinderilor din Uniunea Europeană provocări specifice la nivel european, care necesită a fi luate în considerare.

3.1. Inițiative ale statelor membre

Comerțul în cadrul UE se caracterizează prin dezacordul elementelor economice, demografice, juridice, fiscale și culturale naționale ale fiecărui stat membru. Piața, chiar dacă face parte dintr-o entitate mai mare, este prin esență locală. Comerțul este foarte flexibil în adaptarea sa la structurile socio-economice, în așa fel încât diferențele între structurile comerciale în cadrul UE întăresc eterogenitatea schemelor de consum și de comportament.

Piața unică oferă comercianților prilejul de a accede la noile piețe cu produse pentru care există o cerere universală, ca și de a introduce produse regionale în alte regiuni ale Uniunii. Important este ca posibilitățile de acces pe aceste piețe locale să nu fie restrânse prin reglementări care limitează în mod abuziv concurența; este necesar să se evite descurajarea comercianților cu amănuntul de a se aproviziona de la furnizorii netradiționali și supunerea lor unor condiții comerciale restrictive de către întreprinderile locale care domină.

Reglementarea activităților comerciale este o competență a statelor membre, subordonată respectării dreptului comunitar așa cum este fixat pe baza tratatelor, mai ales în ceea ce privește concurența, dreptul de amplasare, libera circulație a bunurilor și serviciilor.

Există reglementări naționale diferite în ceea ce privește crearea întreprinderilor (cum ar fi înregistrarea și diferite obligații fiscale și sociale), implantarea și locația spațiilor comerciale, orarul de funcționare, protecția consumatorilor (loteriile, rabaturile, reducerile de preț speciale și soldurile, ca și participarea consumatorilor la procesul de distribuție a produselor, de exemplu, vânzarea piramidală, sistemul de prezentare la domiciliu și cadourile făcute de către firmă gazdei) și practicile nelocale (cum ar fi refuzul de a vinde, condiționarea cumpărării și vânzării, prețurile impuse, recomandate sau maximele). Anumite practici - de exemplu, orarele de funcționare - sunt considerate de Curtea de Justiție ca fiind de competența statelor membre; altele - de exemplu,

protecția consumatorilor - sunt supuse directivelor Uniunii Europene, ca și reglementărilor naționale. Anexa B cuprinde mai multe informații privind divergențele dintre reglementările naționale.

3.2. Rolul și inițiativele UE

Conștient de importanța creării pieței interne pentru distribuție, Consiliul de miniștri din 14 noiembrie 1989 a adoptat o rezoluție¹ care invită Comisia să prezinte propuneri concrete. Pe data de 11 martie 1991, Comisia a adoptat o comunicare intitulată "Către o piață unică a distribuției"², susținută de Consiliul de miniștri în concluziile sale din 30 iunie 1992³, care subliniază faptul că succesul pieței interne depinde de crearea pieței unice în domeniul distribuției.

Un număr important de măsuri legislative ale Uniunii Europene au impact asupra comerțului. Este, de asemenea, important să se asigure condițiile de concurență echitabilă între actorii economici, garantând aceleași perspective de piață. Comisia va continua să examineze modul în care să permită diferitelor forme de cooperare, în special sub forma grupurilor de comercianți, liberul acces la formele de organizare și funcționare care par să fie cel mai bine adaptate situației pieței. Serviciile Comisiei analizează acum modul în care să se pună de acord evoluțiile cu necesitatea respectării principiilor privind accesul liber și nediscriminarea, principii care se află în miezul politicii concurențiale.

3.2.1. Inițiative în favoarea comerțului

Comisia încurajează modernizarea întreprinderilor comerciale prin intermediul acțiunilor-pilot COMMERCE 2000. Aceste inițiative, susținute direct de Comisie, vizează promovarea cooperării comerciale prin folosirea noilor tehnologii, punând în evidență practicile rentabile și furnizând un ajutor prin alegerea unei tehnologii bune, ținând seama de fiecare caz particular. Rezultatele deja obținute au demonstrat impactul noilor tehnologii asupra procesului de cooperare comercială, ca și importanța pregătirii ce va însoți schimbările.

Întreprinderile comerciale beneficiază, de asemenea, de măsuri generale luate în favoarea întreprinderilor, în cadrul programului plurianual de acțiuni comunitare care vizează întărirea domeniilor prioritare, ca și asigurarea continuității și consolidarea politicii de întreprindere, mai ales a IMM-urilor, ținând cont de importanța lor pentru crearea locurilor de muncă și stimularea

¹ Rezoluția Consiliului privind comerțul în contextul pieței interne (89/C 297/02).

² Comunicarea Comisiei "Către o piață unică a distribuției", COM (91) 41 final din 11.03.1991.

³ Concluziile Consiliului din 30.06.1992, buletin CE 6-1992, punctul 1.3.58.

dezvoltării¹. Dat fiind faptul că una din trei IMM-uri este activă în cadrul comerțului, măsurile luate în favoarea IMM-urilor conțin și acțiuni în favoarea întreprinderilor din cadrul sectorului comercial.

Au fost deja inițiate acțiuni specifice pentru îmbunătățirea informației printr-o mai mare transparență și sensibilizarea profesioniștilor din domeniul comerțului. Comisia folosește, de asemenea, rețeaua de Euro-info-centre (EIC) pentru difuzarea informațiilor despre întreprinderi.

48. În afara susținerii prin inițiative specifice politicii de întreprindere, alte politici comunitare susțin în mod direct sectorul comerțului, mai ales prin politici structurale și de formare. Aceste măsuri și alte acțiuni comunitare asemănătoare sunt în amănunțime redate în anexa D.

3.2.2. Cadrul consultativ

Dată fiind importanța legislației în domeniul comerțului, este esențial ca să existe consultări între părțile interesate și Comisie. Ca răspuns la cererea Consiliului din rezoluția din 14 noiembrie 1989 vizând întărirea "cooperării între Comisie și statele membre prin reuniuni la nivel înalt ale responsabililor comerțului interior", Comisia a instituit și reunește în mod regulat un panel de experți guvernamentali în materie de comerț interior, ca și directori generali din comerțul interior, din cadrul administrațiilor diferitelor state membre. Aceste reuniuni favorizează schimbul de informații între statele membre și Comisie.

Este de asemenea necesar să fim siguri că lumea comercială este consultată și în amonte în lanțul de distribuție și, prin urmare, Comisia consultă și informează cu regularitate asociațiile profesionale care reprezintă întreprinderile comerciale la nivel european. În felul acesta comerțul este reprezentat într-un număr semnificativ de comitete consultative particulare, cum ar fi comitetul consultativ pe probleme de bunuri alimentare.

Comisia consultă mai ales comitetul de comerț și distribuție (CCD), format din antreprenorii sectorului comercial, asupra oricărei reglementări comunitare sau probleme privind comerțul. CCD dispune de grupuri de lucru pentru piața internă, schimburile internaționale, pe probleme economice și financiare, pentru mediul înconjurător, pe probleme de consum, pe probleme de turism și recreere, de asemenea, pe probleme sociale, pe formarea permanentă și societatea informațională. Există, de asemenea, mai multe subgrupe care analizează problemele de interes specific ale comerțului, cum ar fi legislația societăților, vânzarea la distanță, concurența și IMM-urile. CCD ajută Comisia la identificarea impactului proiectelor sale în materie de comerț și, prin urmare, a celor mai eficiente mijloace pentru atingerea obiectivelor sale.

¹ Decizia 93/379 CEE din 14.06.1993, JO L 161 din 2.07.1993 și decizia Consiliului referitoare la al treilea program plurianual pentru IMM-uri (1997 - 2000).

Comisia dorește să promoveze dialogul între consumatori și comercianți. Acest obiectiv va fi urmărit în interiorul unui cadru operațional care intenționează să încurajeze cele două părți în găsirea celor mai eficiente mijloace pentru îmbunătățirea cooperării.

Dialogul social sectorial al comerțului se desfășoară între federația europeană, care reprezintă vânzarea cu ridicata și vânzarea cu amănuntul (EuroCommerce), și sindicatul european care reprezintă salariații sectorului (Eurofiet). Aceste două organizații continuă un dialog social încă din anul 1983. În anul 1993, EuroCommerce și Eurofiet s-au recunoscut mutual ca fiind parteneri sociali în sensul articolelor 3 și 4 ale convenției asupra politicii sociale. Acest dialog social a culminat cu semnarea în 1988 a unui memorandum asupra formării în comerțul cu amănuntul. Au fost continuate de către partenerii sociali diferite proiecte care au fost susținute de subvenții ale comitetului, pe baza unui parteneriat transnațional: de exemplu, un proiect în cadrul programului FORCE privind formarea funcționarilor și salariaților din comerț aflați la distanță mare și un alt proiect numit ASSIST privind formarea șefilor de întreprinderi și a noilor salariați.

Pe 18 septembrie 1996, Comisia a adoptat o comunicare referitoare la dezvoltarea dialogului social la nivel comunitar¹.

¹ COM (96) 448 final din 18.09.1996.

4. NOI PROVOCĂRI PENTRU COMERȚ

La începutul secolului XXI, comerțul se confruntă cu o largă gamă de provocări. Maniera în care acesta se va adapta va avea repercusiuni nu numai asupra comerțului însuși, ci și asupra întregii economii și societăți a Uniunii Europene. Impor tanța comerțului ca potențial furnizor de locuri de muncă ar tre bui avută în vedere în permanență, pe măsură ce sunt introduse noi forme de comerț. Evoluția societății informației, care furnizea ză instrumentele unei gestiuni mai eficiente a logisticii și plani ficării sectorului, oferă, de asemenea, mijloacele de introducere a vânzării directe și a telecumpărării în familii. Dacă aceste ten dințe nu sunt chemate să înlocuiască complet metodele comerci ale tradiționale, ele nu vor exercita nici un impact direct asupra tipului de locuri de muncă disponibile în acest sector, asupra nevoilor în formare și asupra competitivității.

4.1. Asigurarea eficienței pieței unice

Piața unică va stimula comerțul și uniunea economică și monetară (UEM), va facilita comerțul transfrontalier. Impactul acestei evoluții asupra întreprinderii și colectivităților locale va trebui să fie urmărit pentru a garanta că atât consumatorii, cât și conducătorii de întreprinderi obțin avantaje. Printre beneficiile așteptate menționăm o mai mare varietate de produse, pornind de la un evantai mai larg de surse de aprovizionare, la prețuri mai competitive. Necesitatea de a menține un sector al comerțu lui viabil va stimula ameliorarea competitivității, care, la rândul ei, va favoriza schimbări în infrastructurile sociale, fizice și tehnice ale comerțului.

4.1.1. Obstacole pentru piața unică

Se știe din experiență că divergențele între reglementările naționale aplicabile la comerțul cu amănuntul pot împiedica sever grupurile de comerț cu amănuntul în dezvoltarea activităților lor în Europa. Acestea pot fi determinate efectiv să revadă complet conceptul de magazine pe care l-au impus cu succes pe piața lor națională. Aceste divergențe se referă la regulile de implantare, la concurența neloială, la franchising, la solvabilitate, la prețuri etc. Când cu aplicare generală, când specifice unui sector (de ex. farmaceutice), acestea pot submina viabilitatea investițiilor care vizează stabilirea unor noi forme de comerț cu amănuntul pe piețele europene vecine. Această problemă reclamă o soluționare urgentă.

De asemenea, aplicarea de legi naționale divergente în utilizarea transfrontalieră de concepte relativ noi (cum sunt cărțile de fidelitate sau activitățile de promovare mai tradiționale) și în comunicațiile comerciale transfrontaliere,

În general, împiedică dezvoltarea comerțului și exploatarea posibilităților oferite de spațiul fără frontiere. Aceasta afectează societățile de marketing direct și de vânzare prin corespondență, care trebuie să-și schimbe conținutul (și nu numai limba) materialului lor promoțional, atunci când trec frontierele, precum și societățile comerciale tip "întreprindere-întreprindere", care se bazează în mare măsură pe marketingul direct și pe cataloage. În sfârșit, aceasta poate stânjeni și detailiștii limitrofi care doresc să facă publicitate pentru serviciile lor în regiunile vecine de dincolo de frontiere. Comisia studiază la ora actuală regimul reglementar fragmentat în piața internă, care împiedică serviciile transfrontaliere de comunicații comerciale. Ea a publicat în luna mai o Carte verde cu acest subiect¹.

4.1.2. Preocupări ale consumatorilor

Europenizarea atitudinilor consumatorului a afectat și dezvoltarea acestui sector în piața unică. Se constată o schimbare în comportamentul consumatorilor, lansându-se astfel noi provocări sectorului comerțului. Consumatorii sunt din ce în ce mai sensibilizați la metodele de producție, la problemele de mediu, la condițiile de producție din anumite țări subdezvoltate și la comportarea față de animale.

Consumul alimentar constituie o preocupare deosebită. Problemele privind ESB, reziduurile chimice, mutațiile genetice, iradierea produselor alimentare contribuie la o îngrijorare generală privind calitatea produselor alimentare, controalele și responsabilitățile. În plus, dezvoltarea legislației comunitare privind etichetarea a condus la o supraabundență de informații pe etichete. Un mare număr de consumatori sunt incapabili să înțeleagă sau să exploateze aceste detalii; de altfel, anumite informații pe care consumatorii le-ar aprecia, cum sunt cele privind securitatea în utilizare sau valoarea nutritivă a produsului, lipsesc. Etichetele trebuie să prezinte consumatorilor un mesaj clar, ca, de exemplu, certificatul ecologic european. În loc de a practica etichetarea excesivă, magazinele ar putea oferi în plus informații despre politicile lor în domenii de interes pentru consumator, ca mediul, de exemplu, identificând produsele "verzi" sau încurajând reciclarea.

Din punctul de vedere al consumatorului, recurgerea largă la aprovizionarea internațională mărește evantaiul produselor disponibile în magazinele locale. Datorită unei aprovizionări la nivelul UE și unor metode de distribuție mai eficiente, aceste produse sunt disponibile la prețuri mai scăzute. Orice tendință spre convergența prețurilor înseamnă că mai puțini consumatori vor plăti prețurile prea ridicate care caracterizează piețele segmentate.

Consumatorii și comercianții nu au întotdeauna un interes comun, dar urmărirea obiectivelor lor diferite nu ar trebui să dea ocazia unei confruntări.

¹ "Comunicațiile comerciale pe piața internă", COM (96) 192 final.

Cele două părți au tot interesul să mențină dialogul pentru ca orice sesizare importantă să poată fi soluționată. În același timp, consiliul consumatorilor și comitetul comerțului și distribuției au exprimat dorința de a organiza consultări comune asupra anumitor persoane. Comisia va lua măsuri pentru a organiza o astfel de consultare.

Pentru ca sectorul comerțului să beneficieze din plin de piața internă, ar trebui abordate anumite persoane, ca, de exemplu:

- Ce măsuri pot fi luate pentru a încuraja sau a facilita accesul angroșiștilor și detailiștilor pe piețele transfrontaliere?
- Ce tip de cooperare va permite celor mai mici comercianți să fie competitivi pe piața unică?

4.1.3. Introducerea monedei unice euro

Efectul dinamic al pieței unice va fi mărit considerabil prin introducerea monedei unice care va elimina riscurile legate de fluctuațiile cursului de schimb și costurile administrative conexe, în special pentru comercianții implicați direct în schimburile transfrontaliere. Consiliul de la Madrid, din decembrie 1995, a aprobat scenariul în trei etape pentru introducerea monedei unice. UEM (Uniunea economică și monetară) va fi lansată la 1 ianuarie 1999, dată la care cursurile de schimb vor fi înghețate și *euro* va deveni moneda unică a uniunii monetare. Bancnotele și monedele exprimate în *euro* vor fi puse în circulație cel mai târziu la sfârșitul anului 2001.

Introducerea monedei unice dobândește o mare importanță pentru lanțul de distribuție, deoarece acesta va fi unul din sectoarele cele mai influențate ale economiei. Rolul comercianților lor va fi esențial, deoarece lor li se va cere "să vândă" *euro* consumatorilor. Pentru numeroși cetățeni ai Uniunii Europene, prima experiență practică cu *euro* va avea loc cu ocazia operațiilor comerciale.

Pregătirea UEM se accelerează. La 16 octombrie 1996, Comisia a adoptat un proiect de regulament asupra introducerii *euro*¹, urmărind să ofere securitate juridică actorilor economici. Între altele, legislația propusă definește statutul juridic al *euro* și garantează în întregime echivalența legală între *euro* și unitățile de monedă națională în cursul perioadei tranzitorii. În plus, reafirmă principiul continuității contractelor și determină o regulă generală de rotunjire. Se speră că acordul privind aceste propuneri va putea fi încheiat cu ocazia viitoarei reuniuni a Consiliului european de la Dublin, în decembrie 1996.

Va trebui ca detailiștii să convertească prețurile din moneda națională în *euro*. Întocmirea unei liste de prețuri în *euro* nu echivalează cu o simplă multiplicare cu cursurile fixe de conversie. Prețurile vor fi stabilite la niveluri practice din punct de vedere comercial și, inevitabil, va trebui ca anumite prețuri să fie ajustate în valoare reală. Va trebui ca magazinele să ajute clienții

¹ COM (96) 499 din 16.10.1996.

să se familiarizeze cu o nouă structură de prețuri. O atenție deosebită va trebui acordată cetățenilor care întâmpină dificultăți în a realiza conversiile, cum sunt persoanele în vârstă sau nevăzătorii. O posibilitate ar fi indicarea prețurilor sub două forme; o alta ar fi afișarea de tabele de conversie, distribuirea de broșuri informative sau punerea unor calculatoare simple la dispoziția clienților. Comisia va propune în curând măsuri corespunzătoare în acest domeniu specific.

Se va manifesta o nouă cerere pentru formarea personalului și a angajaților în contact cu publicul. Va trebui, de asemenea, ca aceste persoane să se familiarizeze cu schimbările în conturi și cu utilizarea noilor echipamente, în special în perioada de tranziție. Dispozițiile privind introducerea bancnotelor și monedelor exprimate în euro și retragerea din circulație a monedei naționale vor reprezenta provocări pe plan logistic. Această fază va dura șase luni cel mult și va trebui să fie încheiată la 1 iulie 2002. Va trebui ca dispozitivele de manipulare a banilor lichizi, cum sunt distribuitorii automate și casele de marcat, să fie adaptate specificațiilor tehnice ale bancnotelor și monedelor *euro*.

UEM va avea drept consecință o mai mare transparență a prețurilor între țări, deoarece consumatorii vor putea să compare mai ușor prețurile exprimate într-o monedă unică. Aceasta ar putea conduce la o recrudescență a cumpărărilor transfrontaliere, în special dacă există mari diferențe de preț între statele membre. Comerțul și, înainte de toate, vânzarea prin corespondență ar obține din aceasta un avantaj imediat și dezvoltarea comerțului electronic s-ar accelera.

Sectorul comerțului trebuie să se pregătească pentru oportunitățile pe care le va oferi o piață internă mai performantă. Informarea și ajutorul acordat clienților ar trebui să fie considerate un instrument promțional important, susceptibil de a atrage o mai mare parte a pieței.

Puterile publice au de jucat un rol-cheie, ajutând agenții economici privați să introducă *euro*, în special furnizând informații precise, în timp util. În ceea ce o privește, Comisia a lansat, în colaborare cu Parlamentul european, o campanie de informare asupra UEM. Participarea tuturor grupurilor de utilizatori, cum sunt asociațiile de întreprinderi, este determinantă pentru succesul programului. Dat fiind rolul central pe care îl joacă, ajutând cetățenii să treacă la *euro*, asociațiile reprezentând comerțul trebuie să se ralieze acestei inițiative. Comisia studiază cea mai bună modalitate de a realiza acest obiectiv.

Administrațiile naționale și Comisia sunt obligate să studieze în ce măsură campania de comunicare în curs poate răspunde nevoilor de informare ale acestui sector și cum pot ele să faciliteze procesul de ajustare necesar.

Ele se pot consulta în special asupra rolului specific al statelor membre, al băncilor, al marilor grupuri de magazine, al organizațiilor profesionale și al altor grupuri specifice și se pot întreba care sunt problemele de adaptare ale sectorului, specifice sectorului comerțului.

4.2. Mediul întreprinderilor

4.2.1. Sarcini administrative și simplificarea legislației

După cum s-a menționat înainte¹, deoarece o IMM (întreprinderi mici și mijlocii) din trei desfășoară activități în sectorul comerțului, inițiativele în favoarea IMM-urilor vor aduce beneficii în mod direct sectorului comerțului. Comisia a publicat recent unele comunicări și recomandări în acest domeniu, care nu au efect restrictiv, ci trebuie înțelese ca semnale și indicații, urmărind să încurajeze statele membre să se inspire din cele mai bune practici ale fiecăruia. Comisia a intervenit până acum asupra temelor ameliorării legislației fiscale și transmiterii IMM-urilor, asupra termenelor de plata în operațiile comerciale și definirii IMM-urilor.

Una din cele mai importante probleme este simplificarea și dereglementarea administrativă și legislativă. Paralel cu raportul grupului Molitor și în contextul Cărții albe asupra "competitivității, ocupării și creșterii", al programului strategic al Comisiei în vederea înfăptuirii pieței unice și al programului integrat în favoarea IMM-urilor, a fost instituit, de asemenea, un comitet pentru simplificarea mediului întreprinderilor, având ca obiectiv de a discuta cele mai bune practici și de a examina posibilitățile de ușurare a poverii întreprinderilor, în special a IMM-urilor, grație măsurilor de simplificare legislative și administrative.

Comisia a adoptat recent și o comunicare conținând un raport asupra primelor acțiuni în cadrul inițiativei SLIM privind simplificarea legislației comunitare și naționale. Reducerea sarcinilor administrative legate de reglementarea excesivă și, de aici, reducerea costurilor ar trebui să reprezinte un beneficiu imediat pentru consumatori. Complexitatea legislației naționale care apasă asupra comerțului și constrângerile potențiale privind realizarea rapidă a obiectivelor pieței unice, precum și legislația specifică privind etichetarea merită o atenție deosebită. Comisia va studia în ce măsură legislația privind acest sector va putea profita de revenirile viitoarelor inițiative SLIM.

4.2.2. Formarea profesională

Evoluția sectorului la nivelul organizării, infrastructurii, know-how-ului și metodologiilor creează o cerere de competențe noi sau mai deosebite. Aceasta înseamnă că sectorul comerțului trebuie să fie gata să investească în formarea personalului (atât vânzători, cât și cadre superioare), pentru a profita de noile oportunități, în special de cele legate de introducerea *euro* și de noile tehnologii ale informației. Comisia susține deja acest tip de formare în cadrul programului comunitar Leonardo da Vinci, care acordă o asistență semnificativă unui număr de proiecte-pilot transnaționale în acest domeniu.

¹ *Supra II - 2.1. Inițiative în favoarea comerțului.*

Aceste eforturi trebuie să fie intensificate în principal în ceea ce privește IMM-urile.

În afara formării tradiționale a lucrătorilor în noile tehnici și în noul mediu rezultat din inovare, întreprinderile pot aborda formarea la distanță, prin intermediul rețelelor informatice care pot fi utilizate pentru a forma și a motiva conducătorii de întreprindere și personalul lor asupra unor probleme referitoare la întreprindere. Formarea la distanță este extrem de flexibilă, deoarece personalul nu trebuie să părăsească locul de muncă pentru a urma cursurile.

4.2.3. Informația statistică

Fără informație fiabilă, operatorii economici nu pot lua decizii decât pe bază de ipoteze sau estimări, proces care antrenează inegalități între operatori, dat fiind că IMM-urile nu au mijloace de a realiza cercetări la scară mare. Este deci important pentru părțile implicate în comerț, fie că este vorba de operatori economici sau de administrații publice, de a dispune de statistici și analize economice pentru a facilita luarea deciziilor și de a reacționa rapid la adaptările necesare.

Prin urmare, pentru a ameliora informația statistică, a fost integrată în propunerile de reglementare privind statisticile structurale ale întreprinderilor, prezentate de Comisie la 3 aprilie 1995¹, o anexă privind comerțul, în prezent așteptându-se să fie adoptată de Consiliu. Profesioniștii au susținut această inițiativă în cadrul CCD: dacă sarcinile care apasă asupra întreprinderilor trebuie să fie reduse la maximum, statisticile fiabile și detaliate sunt indispensabile actorilor economici. Au fost pregătite și publicate studii statistice de către Eurostat în colaborare cu DG XXIII². Au fost redactate manuale metodologice care sunt propuse statisticienilor naționali pentru a obține statistici precise și compatibile pentru diferitele țări ale Uniunii Europene.

Trebuie totuși, în cadrul prezentului document, să ne întrebăm dacă nu ar fi necesar să se facă mai mult pentru ca responsabilii din sectorul privat și din sectorul public să dispună de o imagine clară a situației și a tendințelor. Sectorul însuși ar trebui să examineze cum să elaboreze un sistem (de exemplu, o bază de date) destinat să favorizeze amplificarea cunoștințelor comerciale privind posibilitățile de a veni în întâmpinarea cererii de noi produse în cadrul Uniunii. Orice acțiune de acest tip trebuie să țină cont de sarcina administrativă suplimentară pe care o poate reprezenta pentru întreprinderile chemate să furnizeze statistici suplimentare. Fără aceste informații, mondializarea crescândă a ofertei și a strategiei punctelor de vânzare riscă să plaseze conducătorii de întreprindere din Uniunea Europeană într-o poziție defavorabilă.

¹ JOC 146 din 13.06.1995.

² "Comerțul cu amănuntul pe piața unică europeană în 1993" și "Comerțul cu amănuntul în spațiul economic european", 1993 și 1995, Eurostat și DG XXIII.

Sectorul comerțului este interesat ca politica de întreprindere a Comisiei să fie aplicată energic și ar trebui să atace fără întârziere problemele suprareglementării, în special în materie de etichetare, și necesitatea unei formări corect structurate în discipline atât tradiționale, cât și noi. El ar trebui, de asemenea, să se intereseze de modul de ameliorare a circuitelor de informație, astfel încât: i) responsabilii celor mai mici întreprinderi să fie constant în contact cu piața și ii) administrațiile publice să dispună de datele necesare pentru a înțelege și a rezolva problemele sectorului.

4.3. Ocupare, competitivitate și coeziune

4.3.1. Mediul rural

Societatea noastră depinde de comerț, fără de care și-ar pierde dinamismul și coeziunea. Această constatare este foarte clară în zonele rurale, zone care acoperă 80% din teritoriul Uniunii și sunt de natură foarte diversă. Numeroase comunități rurale trebuie să facă față astăzi unei penurii de întreprinderi comerciale sau de servicii de bază, în special în zonele slab populate, cu rețea urbană puțin dezvoltată. Acest fenomen nu este nou, dar el s-a amplificat în ultimii cinsprezece ani, în special datorită mutațiilor intervenite în stilurile de viață, în schemele de consum și în lanțul de distribuție propriu-zisă.

Declinul magazinului de proximitate constituie un simptom al tendinței spre "deșertificarea economică" a zonelor rurale (exod al comunității locale, exces de activități primare, în special ocuparea în agricultură) și este un motiv serios de îngrijorare. Când ultimul magazin se închide, viitorul satului însuși este compromis, deoarece comerțul este un serviciu care nu se poate înlocui cu nimic.

Comerțul local este un mijloc eficient pentru a încerca să se reducă riscul marginalizării populațiilor rurale care trebuie să fie în măsură să beneficieze de un larg evantai de servicii oferite pe loc. El joacă uneori un rol vital pentru a conserva alte activități, constituind astfel, de exemplu, debușeul firesc al artizanilor locali, în special în zonele turistice, unde comerțul are un caracter puternic sezonier. Comerțul îndeplinește roluri foarte diverse; funcția de a însufleți comunitatea locală și de a crea legături sociale este pe larg îndeplinită de magazinele locale. Ele constituie o atracție pentru locuitorii locali și zona învecinată și devin adesea singurul loc de întâlnire. Comerțul. Îndeplinește o funcție socială de neînlocuit.

Magazinele implantate în mediul rural sunt caracterizate în general de o zonă de clientelă limitată și oferă o gamă redusă de produse, în cea mai mare parte a timpului, articole alimentare. Ele sunt dependente, de asemenea, de o clientelă captivă. Or, IMM-urile din comerț trebuie să fie în măsură să propună prețuri concurențiale, permițând populației locale să-și apere puterea de

cumpărare și să-și ridice nivelul de trai, în special în cazul persoanelor în vârstă.

Problema cea mai importantă este cea a logisticii, constând în a asigura livrarea produselor în zone mai puțin populate. În fapt, o diferență de preț între magazinele rurale și cele mai apropiate magazine mici sau mijlocii este fără îndoială inevitabilă. Conform unor studii care au examinat implantarea acestui tip de magazine, nu trebuie ca această diferență să depășească 15 - 20%. Comerțul trebuie să studieze structura logistică (franșiză, lanț voluntar, grupare de cumpărare, comandă electronică), ca mijloc de a obține competitivitatea necesară.

Punctele de vânzare moderne în zonele rurale pot deveni întreprinderi multiservicii, servind ca suport operațiilor poștale sau bancare, preluând comanda și livrarea pentru grupurile de vânzare la distanță sau servind ca punct de contact al rețelelor de telecomunicații. Crearea acestui tip de minicentre multiservicii în zonele puțin populate poate juca un rol în dezvoltarea rețelelor de prestări de servicii pentru persoanele în vârstă. Proiectele-pilot întreprinse în acest domeniu, de exemplu, în Germania (Magazinul de vecinătate 2000), Franța (1000 de sate) și Regatul Unit dovedesc interesul pentru această abordare.

Structura schemelor de vânzare în zonele rurale și mai puțin populate incită furnizorii să se instaleze în vecinătate, cu ansamblul de servicii conexe la care fac apel. Astfel, menținerea IMM-urilor comerciale în zonele rurale are efecte locale asupra ocupării și activității economice. Acest fenomen este accentuat în zonele slab populate, cum sunt insulele sau regiunile periferice. În fapt, magazinele locale fac parte din cele 17 domenii identificate de Comisie în cercetarea privind inițiativele locale de dezvoltare și de ocupare și reluate în comunicarea Comisiei privind "o strategie europeană de încurajare a inițiativelor locale de dezvoltare și ocupare".

4.3.2. Mediul urban

La începutul secolului XXI, orașele europene continuă să fie principalele centre economice, inovatoare și culturale: 80% din populația UE locuiește în zona urbană. În era consumului de masă, noile forme de distribuție au modificat amenajarea urbană prin apariția de mari centre comerciale periferice, precum și prin proliferarea de magazine specializate de-a lungul marilor artere, provocând declinul economic al centrelor orașelor sau contribuind la acesta. În fapt, urbanismul centrelor orașelor și echilibrul comercial în zonele urbane constituie o temă politică majoră în numeroase țări.

Dezvoltarea centrelor orașelor ca locuri de implantare a industriilor de servicii (birouri, servicii financiare, cinematografe, teatre, administrații publice) și creșterea consecutivă a costului spațiului au constituit recent un factor de presiune în materie de rezidență în centrul orașului și de alegere a locului de

muncă. Centrele orașelor întrunesc paradoxul chiriilor ridicate, al prețurilor ridicate, dar și al șomajului ridicat, ceea ce are efect asupra comerțului.

Anumite zone fac față unor dificultăți de aprovizionare. În general, aceste zone se confruntă cu alte probleme sociale care nu sunt direct legate de comerț, în afara unei slabe cereri efective. În anumite cazuri, maxidiscounter-ul sau supermagazi-nul este singurul magazin local. Cu toate acestea, el trebuie să răspundă nevoilor de acces la furnizori. În absența investitorilor externi sau în fața reticenței acestora, dezvoltarea endogenă a magazinelor de proximitate în aceste zone urbane pare să constituie logic răspunsul rațional. Această dezvoltare ar crea locuri de muncă și ar întări sentimentul de securitate, magazinele fiind locuri de întâlnire și centre de schimb care favorizează renașterea comunităților locale. Este necesar aici să se studieze posibilitatea de a transpune experiența în cooperare locală a marilor detailiști în centrele orașelor și zonele comerciale.

O politică integrată în favoarea centrului pare din ce în ce mai necesară. Problema rezidă în a realiza un echilibru, ținând cont de interesele și nevoile tuturor cetățenilor și ale societății în ansamblu, precum și în a menține deschis accesul la piață și a păstra concurența activă.

Dezvoltarea comercială la periferie, în cele mai multe cazuri sub forma supermagazinelor, este deja un fenomen bine conturat în statele membre din nordul Europei și în plin avânt în statele din sud. Este important să se examineze nu numai concurența între micii comercianți din centrul orașului și supermagazinele de la periferie, ci și concurența între marile centre comerciale suburbane și marile magazine din centrul orașului, supermagazine specializate în produse nealimentare, mici comercianți etc, și să studieze concurența între poli comerciali mai curând decât între formele de comerț.

Impactul asupra mediului, produs de deplasările consumatorilor - în general, cu automobilul - în migrare oscilatorie spre centrele comerciale de la periferia urbană sau spre zonele "verzi", are incidență asupra dezvoltării urbane care poate fi susținută pe termen lung. De asemenea, dificultățile crescânde ale traficului, în special în centrul orașului, are repercusiuni asupra comerțului, ca și dificultățile de livrare și creșterea costurilor logistice. Diversele părți interesate ar trebui să se asocieze pentru a studia impactul evoluției infrastructurii comerțului asupra mediului, Comisia putând juca un rol motrice, stimulând dezbaterile.

Se pun anumite probleme în ceea ce privește mijloacele de ameliorare a competitivității și de asigurare a stabilității și coeziunii sociale în cursul ajustărilor structurale pe care le va cunoaște comerțul:

- Cum să se asigure supraviețuirea comerțului local de mică suprafață în pofida conjuncturii economice și comerciale?
- Cum să se pună de acord interesele contradictorii pe care le reprezintă obiectivele de mediu, utilizarea crescândă a vehiculelor

private pentru a ajunge la locurile de cumpărare și nevoile categoriilor nemobile ale populației?

- Cum să se conserve sinergia tradițională între comerț și colectivitate, în materie de ocupare și de servicii?

4.4. Societatea informației și comerțul

Utilizarea tehnologiilor informației permite ameliorarea serviciilor existente și crearea de noi servicii și aplicații multimedia, combinând sunetul, textul și imaginile. Dezvoltarea acestor moduri de comunicare oferă perspectiva stimulării competitivității întreprinderilor și deschide noi orizonturi în ceea ce privește organizarea muncii și crearea de locuri de muncă. Aplicarea noilor tehnologii în viața de toate zilele transformă lumea noastră într-o societate a informației. Comisia a publicat recent mai multe documente pe această temă¹.

Utilizarea acestor tehnologii a deschis importante perspective în materie de activități comerciale noi, care merg de la publicitate pe Internet la realizarea de operații comerciale pe cale electronică. Va trebui ca întreprinderile de comerț să-și reexamineze strategia și organizarea, activitate care va avea repercusiuni în ceea ce privește formarea conducătorilor de întreprinderi și a salariaților, din perspectiva de a-i pregăti și motiva în vederea mutațiilor permanente care se impun. Întregul lanț de distribuție de la producător la consumator va trebui să se reorganizeze și să-și adapteze structurile și strategiile în consecință. De asemenea, se vor transforma relațiile cu consumatorul. Este esențial să sensibilizăm cetățenii, consumatori și conducători de întreprindere, și să analizăm nu numai efectele pozitive și noile perspective oferite comerțului și consumatorilor, ci și să studiem riscurile și efectele colaterale negative pe care le-ar putea provoca societatea informației.

În afara vânzărilor directe consumatorilor finali, întreprinderile sunt interesate să studieze și perspectivele "întreprindere-întreprindere". Poate fi vorba aici de cataloage sau de broșuri de societăți, permițând întreprinderilor comerciale să-și extindă gama de furnizori și parteneri potențiali, de informații financiare și de solvabilitate privind concurenții sau furnizorii, precum și de informații asupra piețelor și asupra problemelor de reglementare, privind în special piețele locale. Întreprinderile comerciale pot, de asemenea, să dorească să ofere ele însele informații, în principal consumatorilor, în scopul de a-și dezvolta profilul societății, oferind "în linie" informații și mesaje publicitare

¹ Cartea verde "A trăi și a munci în societatea informației", COM (96) 389 final din 24.07.1996 și comunicările Comisiei "Societatea informației: de la Corfu la Dublin - Noi priorități de luat în considerare" și "Consecințele societății informației pentru politicile Uniunii Europene - Pregătirea viitoarelor etape", COM (96) 395 final din 24.07.1996; comunicarea Comisiei "Europa în fruntea societății informaționale globale. Plan de acțiune" - în pregătire.

având șanse rezonabile să fie văzute sau prezentarea de produse prin cataloage electronice.

Toate aceste posibilități sunt disponibile pe sisteme cu aplicare mondială. Comerțul electronic dezvoltă perspectivele de participare la piața planetară. Pentru vânzătorii este posibil să-și extindă aria de operare geografică, făcând economie de orice mișcare fizică. Internaționalizarea vânzătorilor și, mai ales, a IMM-urilor va cunoaște, fără îndoială, o accelerare mai rapidă prin utilizarea comerțului electronic decât prin mijloacele tradiționale. Acest mod de comerț va spori și debușeele IMM-urilor pe piețele regiunilor periferice. Conștient de această dimensiune planetară și de importanța strategică a IMM-urilor ca piatră unghiulară a activității economice și cheie a inovării, proiectul-pilot al G7, "O piață planetară pentru IMM-uri", permite să ofere o anvergură internațională unor activități și unor proiecte lansate pe o bază regională și să asigure participarea IMM-urilor europene la comerțul mondial.

Este clar că mutațiile pe care societățile va trebui să le opereze pentru a se adapta la noile tehnologii vor avea repercusiuni asupra ocupării în comerț. Natura exactă a acestor repercusiuni va depinde de partea de piață care va reveni vânzătorilor "virtuale". Comerțul electronic pare să fie în măsură să acapareze o parte importantă a pieței și, în această ipoteză, o nouă diviziune a pieței se va opera, probabil, în detrimentul formelor de vânzare tradiționale, cum ar fi micile magazine, cu riscul de supraefective pe scară mare, în special în magazinele cu suprafață mare. Este totuși prematur de a da la o parte posibilitatea ca elanul participării la o piață planetară lărgită să poată lăsa un spațiu suficient formelor de comerț tradiționale pentru a-și păstra volumul în noua infrastructură, chiar dacă ar deține o parte redusă. Simultan, vor fi create noi locuri de muncă, în special prin noii operatori pe piață sau prin dezvoltarea ramurilor specializate în comerțul electronic, precum și în serviciile de condiționare și de livrare. Cu toate acestea, este dificil să se prevadă cu exactitate care vor fi efectele asupra întreprinderilor comerciale existente.

Tehnologiile asociate comerțului electronic

Noțiunea de comerț electronic acoperă un larg evantai de tehnologii de comunicare, în special curierul electronic, teleco-pia, schimbul electronic de date (EDI) și TEF multimedia, bazele de date comune, cataloagele și repertoarele electronice. Toate aceste tehnologii pot fi utilizate în cadrul comerțului electronic, alegerea fiind în funcție de utilitate (fiecare convine de minune anumitor întrebări și nu convine altora).

Schimbul electronic de date (EDI) constituie o tehnologie de comunicare "aplicație la aplicație" care facilitează schimbul electronic de comenzi, permițând o livrare mai rapidă, o mai bună gestiune a timpului și o satisfacție crescută a clientului.

Internetul, cu curierul său electronic și paginile de primire, oferă diverse posibilități de conexiune și de utilizare și se străduiește să atingă maximum de utilizatori, grație costului său redus de comunicare.

Aplicarea schimbului electronic de date (EDI) a fost unul din subiectele tratate în cadrul acțiunii COMMERCE 2000. Deși ea este bine implantată în țările europene, este percepută de către multe IMM-uri ca prea complexă și scumpă în raport cu nevoile lor, astfel încât instrumentele dezvoltate pe Internet se pot dovedi mai ușor de accesat și mai bine adaptate nevoilor lor.

Aspectul pozitiv este că Internetul permite societăților să-și întărească imaginea de marcă, să-și extindă circuitele de distribuție și să realizeze economii privind comunicațiile la mare distanță. Dezavantajele sale actuale constau totuși într-o calitate variabilă a serviciului și o slabă securitate, în special în privința plăților.

Dezvoltarea comerțului electronic, asociată creării de centre comerciale "virtuale", ar putea conduce la apariția de noi operatori în lanțul de distribuție, de exemplu, producători de bunuri fizice pentru care noile tehnologii ar putea simplifica distribuția, producători de informații (programe informatice, filme, cărți etc), detașiști electronici specializați în diverse domenii care astăzi recurg la marketingul clasic direct și noi societăți specializate care operează pe piață, utilizând "market makers" (organizatori de piețe electronice). Vor exista și noi tipuri de distribuitori care utilizează sisteme destinate distribuirii fizice a bunurilor, adaptate pentru livrarea directă de la producător la consumator sau în cooperare cu un negociator electronic sau un "market maker". Aceste sisteme de livrare au fost deja dezvoltate de întreprinderile de telecumpărare care, în anumite cazuri, garantează livrarea a doua zi de la efectuarea comenzii.

Printre alți noi operatori, rețelele electronice sau societățile de telecomunicații, cum sunt operatorii prin cablu, întreprinderile de telefonie sau rețelele private care pot asigura accesul la domiciliul consumatorului și operatorii care utilizează "market choice boxes" (servere concepute pentru a facilita utilizarea programelor interactive de către consumatori) permit dezvoltarea unei game largi de forme de comerț electronic. În fapt, aceste servere informează asupra modului de combinare a telefonului, televiziunii și computerului pentru a asigura legătura de la domiciliu la piață.

Tehnologiile informației permit reducerea la minimum a costurilor de distribuție, de exemplu, vânzarea și distribuția programelor informatice printr-o rețea de comunicații. Va putea fi posibilă deci reducerea costurilor de distribuție de la un capăt la altul al lanțului de distribuție. Legăturile electronice între producători și detașiști permit diminuarea costurilor, reducând tranzacțiile pe hârtie și/sau înlocuindu-le în întregime prin tranzacții electronice.

Răspuns eficient pentru consumator (ECR) Răspunsul eficient pentru consumator (ECR) implică legarea unui parteneriat strâns între furnizori și distribuitori și instalarea tehnologiilor cerute, în special schimbul electronic de date (EDI): livrări "în flux continuu" grație planificării comenzilor și reconstituirii automate a stocurilor prin cumularea datelor de vânzare; gestiune a vânzărilor; domenii promoționale și dezvoltarea în comun de noi produse.

Un studiu prezentat cu ocazia "Congresului privind ECR în Europa" din 25 și 26 ianuarie 1996 a arătat că ECR reprezintă o economie totală de 250 M ECU în cadrul UE, echivalând cu o reducere posibilă de 5,7% a prețului cu amănuntul. Dar ECR presupune o reexaminare radicală a relațiilor comerciale între producători și distribuitori. Trebuie să se treacă de la o schemă în care fluxurile lanțului de distribuție sunt stimulate de producător la o schemă de fluxuri determinate de cerere.

Evoluția ECR trebuie să fie urmărită și integrată pentru a garanta că fabricanții și consumatorii continuă să beneficieze de această sensibilă basculare a puterii economice în favoarea detailiștilor. În particular, este important să se evite ca industriile manufacturiere și, mai ales, IMM-urile să nu fie dependente de debușee unice și ca opțiunile consumatorilor să nu fie dictate de deciziile de gestiune internă care răspund mai mult considerentelor financiare proprii societăților decât nevoilor consumatorilor (de exemplu, diminuarea calității din considerente de cost).

Telecumpărarea reprezintă în prezent o parte importantă a activităților de vânzare la distanță. Cadrul legal privind telecumpărarea transeuropeană (directiva 89/552/CEE "Televiziunea fără frontiere") este în curs de revizuire. Proiectul de directivă privind protecția consumatorilor în materie de contacte la distanță (vânzare la distanță) face în prezent obiectul unei înțelegeri. Viitoarele directive vor conține, între alte măsuri, dispoziții mai precise în materie de telecumpărare. Atracția telecumpărării poate fi amplificată, propunând informații "în linie". Dezvoltarea "centrelor de cumpărare virtuale" este deja în curs. Telecumpărarea va continua să necesite livrarea fizică a mărfurilor la cumpărător, care nu va mai trebui să se deplaseze pentru a obține ceea ce dorește. Va rezulta de aici o modificare a nevoilor de transport (mai puține deplasări la cumpărături, dar mai multe livrări, ceea ce reprezintă un rezervor de locuri de muncă potențiale).

Mutațiile potențiale de comportament al consumatorilor, în principal gradul lor de încredere în noile sisteme, vor depinde de faptul de a ști în ce măsură aceștia vor avea răgazul să exploateze în deplină securitate și în folosul lor serviciile oferite de noile tehnologii în termeni de preț, calitate a produsului, sortiment disponibil și economie de timp.

Problema securității tranzacțiilor electronice este deja o importantă temă de discuție, a cărei importanță va crește pe măsura dezvoltării cumpărărilor prin computer. Comerțul electronic are nevoie de securitate în operațiile sale, în special în stadiul plății, care necesită utilizarea unui sistem specific de

codare, dar actuala lipsă de reglementare în acest domeniu generează o distorsiune a pieței interne și constituie o piedică în calea bunei funcționări a acesteia¹. Comisia a arătat în comunicarea despre un pact de încredere privind ocuparea forței de muncă, prezentată Consiliului de la Florența în iunie 1996, că sunt necesare propuneri de reglementare în domeniul comerțului electronic.

Dincolo de provocarea imediată de a furniza cadrul reglementar adecvat pentru dezvoltarea comerțului electronic, trebuie să se răspundă și la alte întrebări, cum sunt:

- Care va fi acțiunea Uniunii, a statelor membre și a comerțului însuși pentru a garanta o piață sigură, transparentă, integrată și competitivă în noul mediu?
- Care va fi efectul asupra ocupării în ansamblul sectorului, precum și în fiecare din părțile sale?
- Ce se poate face pentru sensibilizarea sectorului la noile oportunități?

¹ "Cartea verde asupra protecției juridice a serviciilor codificate pe piața internă", COM (96) 76 din 6.03.1996.

5. OPȚIUNI PENTRU VIITOR

Analiza comerțului schițată mai sus, chiar dacă nu este exhaustivă, oferă totuși o vedere generală asupra unui număr de domenii problematice care ating numeroase sectoare, dar în care însănătoșirea comerțului și a distribuției joacă un rol esențial. Deși aceste domenii problematice sunt de o natură extrem de complexă și menite să fie influențate de decizii politice la diferite niveluri, care implică societatea în ansamblul său, nu va exista o soluție durabilă la aceste probleme care să nu garanteze o dezvoltare sănătoasă a comerțului.

În domenii atât de diverse, ca urbanismul și dezvoltarea rurală sau securitatea de plată într-un mediu din ce în ce mai influențat de tehnologia informației, legiuitorii pot fie să faciliteze, fie să împiedice inițiativele adoptate de întreprinzători pentru desfășurarea unui comerț viabil. Cea mai mare parte a acestor decizii va continua să fie luată la nivel național, regional, chiar local, dar, dată fiind evoluția pieței interne, un număr crescând de decizii vor fi luate la scara UE. Dezbateră pe această temă trebuie să aibă loc în prezent, dacă UE vrea să se adapteze cât mai puțin dureros posibil la evoluția în curs.

Această dezbateră va avea loc în acord cu principiul de subsidiaritate, dacă se au în vedere cele trei niveluri de acțiune la nivel comunitar:

- consultare sau coordonare între administrațiile publice, printr-un schimb organizat al celor mai bune practici, în vederea identificării reperelor pentru soluții pertinente;
- coordonare a politicilor comunitare care pot exercita un impact asupra acestor domenii problematice;
- acțiune la nivel comunitar, în măsura considerată necesară, pentru a contribui la rezolvarea acestor probleme.

Aceste modalități de acțiune diferite au fost aplicate cu succes în domeniul politicii de întreprindere și deci pot servi drept instrumente utile în indicarea soluțiilor în discuție.

Noi solicităm răspunsuri la prezenta Carte verde, în a-celași timp pentru a completa analiza și pentru a sugera răspunsurile posibile sau piste de urmat. Comisia este conștientă de faptul că mediul comercial este determinat de atâtea activități cotidiene care, la rândul lor, îl condiționează, încât nici un studiu nu ar putea acoperi ansamblul acestor aspecte. Ea este ferm convinsă că, fără o dezbateră publică deschisă asupra acestor diverse probleme identificate în prezentul document, întreprinderile comunitare vor fi dezavantajate pe piața mondială în evoluție rapidă și s-ar putea să nu fie pregătite pentru ajustările sociale care se produc în statele membre. Ea estimează că, lansând o dezbateră în prezent, UE va fi în măsură să furnizeze decidenților de la orice

niveluri un ansamblu de opțiuni care le va permite să adopte inițiativele necesare în termenele dorite pentru a răspunde provocărilor din deceniile viitoare. În cadrul consultărilor privind prezenta Carte verde și în cursul anului 1997, Comisia va propune măsuri specifice pentru a releva provocările imediate.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 2/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

**SĂNĂTATEA POPULAȚIEI MONDIALE ÎN
ULTIMUL DECENIU. FACTORI DE RISC ÎN
EPOCA ACTUALĂ**

Dr. Mariana STANCIU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. CADRUL DEMOGRAFIC	43
2. CADRUL SOCIAL-ECONOMIC.....	46
3. SĂNĂTATEA POPULAȚIEI MONDIALE	50
3.1. Speranța de sănătate	50
3.2. Tranziția epidemiologică	51
3.3. Caracteristici specifice zonei central și est europene	54
3.4. Anii de viață pierduți prin deteriorarea sănătății populației la nivel mondial.....	58
3.5. Riscurile existenței umane	62

Motto: *"Speranța de sănătate este mai importantă decât speranța de viață"* (Raport asupra sănătății mondiale, 1997, OMS, Geneva).

1. CADRUL DEMOGRAFIC

La mijlocul anului 1996, populația lumii se ridică la 5,77 miliarde. În intervalul 1995-1996 aceasta a crescut cu 81 milioane oameni și se estimează că acest ritm de creștere se va menține până în anul 2000¹.

În mod curent, 4,59 miliarde de oameni, (80% din populația lumii), trăiesc în regiunile cele mai puțin dezvoltate economic și social. În țările dezvoltate trăiesc aproximativ 1,18 miliarde oameni.

În intervalul 1990-1995 populația mondială a crescut cu 1,48%/an, adică sub cifra aferentă ultimelor două decenii (1,72%/an). Această rată de creștere este cea mai scăzută din perioada de la al doilea război mondial până în prezent, marcând o fază de declin al populației mondiale, aproape similară cu cea din intervalul 1960-1970.

Națiunile Unite estimează că rata creșterii populației mondiale va continua să descrească cu 1,37%/an în perioada 1995-2000 și cu 0,45%/an în intervalul 2045-2050. Dacă aceste dinamici se vor confirma, este de așteptat, ca populația lumii să atingă 6,09 miliarde oameni în anul 2000 și 9,37 miliarde în anul 2050.

Populația din țările cele mai puțin dezvoltate economic a crescut cu 168% în intervalul 1950-1996, pe când în țările cele mai dezvoltate, această creștere a fost de 45%.

Ultimele 48 de țări mai puțin dezvoltate economic sunt caracterizate și în prezent prin fertilitate, mortalitate și rată de creștere a populației mai mare (Tabelul 1).

Observăm că de-a lungul întregului interval, cel mai scăzut ritm de creștere a populației se înregistrează în Europa. În acest spațiu, există totuși patru trenduri distincte:

- Europa de Vest - cu cea mai mare rată de creștere a populației - 0,56%/an, în intervalul 1990-1995. Această rată este mai mare decât cea corespunzătoare intervalului 1980-1985 (0,14%/an), și 1985-1990 (0,45%/an). Creșterea se datorează, în esență, tendințelor de mărire a numărului de imigranți, în special în Germania;

¹ Pentru cap.1, datele au fost preluate din World Population Prospects: The 1996 Revision, United Nations Publication.

- în estul Europei rata de creștere a populației a devenit negativă în intervalul 1990-1995;
- în sud, rata de creștere a populației s-a diminuat, în ultimii 15 ani, de la 0,80%/an, în intervalul 1975-1980, la 0,41%/an în 1980-1985, la 0,33%/an în 1985-1990 și la 0,04%/an în 1990-1995;
- în nordul Europei, rata creșterii populației este în prezent de 0,2%/an, adică jumătate din valoare aferentă intervalului 1985-1990, dar similară ratei aferente intervalului 1975-1985.

Tabelul 1 - Evoluția ratei de creștere a populației mondiale în trei intervale cuprinse între anii 1950-2050

Zone geografice	Intervalul		
	1950-1955	1990-1995	2045-2050 (estimări)
Nivel mondial	1,8	1,5	0,5
Zone mai dezvoltate economic	1,2	0,4	-0,2
Zone mai puțin dezvoltate economic	2,1	1,8	0,6
Zone cel mai puțin dezvoltate economic	1,9	2,6	1,1
Africa	2,2	2,7	1,1
Asia	1,9	1,5	0,3
Europa	1,0	0,2	0,4
America Latină și Caraibe	2,7	1,7	0,5
America de Nord	1,7	1,0	0,1
Oceania	2,2	1,4	0,4

Sursă: Note bibl. nr.1

Estimările pentru decada de la 1980-1985 la 1990-1995 indică faptul că rata medie a fertilității totale (RFT) în lume a continuat să scadă. Acest fenomen a fost mai accentuat în intervalul 1990-1995 când RFT a scăzut cu 17%, de la 3,6 la 3,0 nașteri/femeie. Media mondială este totuși expresia unor largi extreme prezente atât între zonele geografice cât și între țări. Media RFT pentru țările din zonele mai dezvoltate a fost, în intervalul 1990-1995 de numai 1,7 nașteri/femeie, în timp ce în țările subdezvoltate valorile se ridică la 5,5 nașteri/femeie. Cea mai ridicată fertilitate se menține în Africa, unde în intervalul 1980-1985, au existat regiuni cu RFT medie de 6,3 nașteri/femeie. Cel mai mare declin al RFT s-a înregistrat în Rwanda - de la 8,5 nașteri/femeie în intervalul 1978-1983, la 6,2 în intervalul 1989-1992.

În Europa, RFT medie a înregistrat un declin de la 1,9 la 1,6 nașteri/femeie (aproximativ 16%) de-a lungul ultimei decade. RFT medie a rămas constantă în nordul Europei, dar a scăzut cu 20% în sud - de la 1,8 la 1,4 nașteri/femeie. În Europa de est, RFT a scăzut de la 2,1 la 1,6 în intervalul

1990-1995, iar în vestul Europei, aceasta a scăzut de la 1,6 la 1,5 în același interval. Cea mai scăzută valoare s-a înregistrat în Italia - 1,2 nașteri/femeie în intervalul 1990-1995 - iar cea mai ridicată - în Albania, 2,0 nașteri/femeie în același interval.

La nivel mondial, mortalitatea generală se află în declin. Speranța de viață la naștere (SV), la nivel global, a atins 64,3 ani în intervalul 1990-1995. În țările dezvoltate, aceasta este de 74,2 ani, adică cu 12 ani mai mult decât SV medie din țările subdezvoltate.

În Europa, SV a crescut cu 3-5 ani, între 1970-1975 și 1990-1995, exceptând Europa de est unde SV a scăzut de la 69,4 ani în 1970-1975 la 68,2 ani în 1990-1995. Reducerea SV în Europa de est poate fi atribuită, în principal, creșterii ratei mortalității din cauza bolilor cardiovasculare.

Pe ansamblu, femeile trăiesc cu aproximativ 4 ani mai mult decât bărbații. În regiunile mai dezvoltate decalajul SV între femei-bărbați este de 7,6 ani, în timp ce în regiunile mai puțin dezvoltate, acesta este de numai 3 ani. În cele mai multe zone ale lumii, în intervalele 1970-1975 și 1990-1995, decalajele între SV femei-bărbați au crescut sau au rămas constante. În America de Nord totuși, SV pentru femei a crescut cu 4 ani, în ultimele două decenii, în timp ce pentru bărbați, SV a crescut cu 5 ani în același interval.

Asia de Sud și Asia Centrală prezintă cel mai scăzut decalaj între sexe în privința SV (mai puțin de 1 an).

Rata mortalității infantile (RMI) la nivel mondial a fost estimată la 62 decese/1000 nașteri în intervalul 1990-1995. În zonele dezvoltate RMI a fost de 11/1000 adică de peste șase ori mai mică decât în regiunile subdezvoltate.

Deși diferențele între RMI din zonele dezvoltate și cele subdezvoltate, per ansamblu, au scăzut de la 83/1000 în intervalul 1970-1975, la 57/1000 în intervalul 1990-1995, raportul între RMI din regiunile mai puțin dezvoltate și RMI din regiunile dezvoltate a crescut de la 5/1 în 1970-1975 la mai mult de 6/1 în 1990-1995.

2. CADRUL SOCIAL-ECONOMIC

În plan social, tendința dominantă în ultimul deceniu, la nivel mondial, a fost generată de dificultățile tot mai mari ale guvernelor de a susține sectorul social, prin intermediul structurilor de ofertă publică ale anilor '70-'80. *În prezent, în cele mai multe țări, au loc procese de restrângere a cheltuielilor publice reale și deci a intervenției statelor în planul dezvoltării sociale.*

Creșterea economică moderată care a avut loc după anul 1994, la nivel mondial, s-a menținut constant sub rata medie a anilor '80, dar a marcat totuși, ieșirea din criza anilor '90-'93 când chiar și economiile dezvoltate au stagnat, iar cele în tranziție au suferit un declin abrupt.

După anul 1994, inflația s-a redus pe ansamblu, iar într-o serie de state, deficitele bugetare s-au diminuat. Problemele structurale cele mai mari au persistat în domeniul piețelor muncii și în securitatea socială. În fapt, doar SUA și Regatul Unit au reușit să mențină un nivel al șomajului sub cotele aferente anilor '80. În UE rata șomajului, în anul 1994, a atins cifra de vârf (11,2%)¹.

În țările în curs de dezvoltare, după anul 1993, s-a constatat un fenomen larg de revigorare economică. Dintre cele 91 de țări în curs de dezvoltare, 75 au înregistrat, în anul 1996, creșteri ale PIB-ului, în condițiile în care, în anul 1993, doar 50 dintre acestea raportau creșteri economice pozitive. Magnitudinea creșterilor PIB/loc. a fost totuși relativ modestă - sub 2% în multe cazuri. Această îmbunătățire a performanțelor economice s-a produs după o îndelungă perioadă de adâncire a sărăciei și, de aceea, nu a fost suficientă pentru a ridica PIB/loc. În anul 1996, peste nivelul atins în anul 1980, de Africa și America Latină, de exemplu. Sursele acestei revigorări economice s-au constituit, în general, prin aplicarea unor politici de stabilizare economică și reajustare structurală a aparatului de producție. Criza financiară mexicană din 1994-1995 a relevat însă vulnerabilitatea financiară a câtorva țări din America Latină, ceea ce a generat măsuri de reajustare și în acest domeniu.

În Asia de vest, trendul economic principal s-a format prin dezvoltări ce au avut loc în ultimii ani pe piața petrolului, prin progresul păcii în regiune și prin politicile de consolidare bugetară și introducerea unor reforme structurale.

În Orientul Mijlociu, în anii '90, s-a produs o îmbunătățire a condițiilor pentru investitorii privați din țările importatoare de petrol - în special Israel, Iordania și Liban. Ca urmare, investițiile străine și autohtone au crescut în această zonă, mai ales în domeniul producției și al infrastructurii.

În Asia de sud și de est, creșterea economică s-a accentuat semnificativ, după anul 1993, atingând aproape 7%. De asemenea, în această zonă, au

¹ În cap.2, unde nu se specifică alte surse, datele au fost preluate din World Economic and Social Survey, 1996, New York, United Nations Publication.

avut loc masive investiții străine și autohtone, atât în domeniul producției cât și al infrastructurii. Exporturile în regiune au crescut, în medie cu 14% anual, ceea ce a generat o puternică dezvoltare a comerțului intraregional. Printre țările care au introdus cu succes măsuri de stabilizare macroeconomică se numără și India, Filipine și Vietnam. O serie de țări din Asia de Sud - Pakistan, Bangladesh și Sri Lanka au întâmpinat însă obstacolele în eforturile lor de a-și reduce deficitele bugetare și de cont curent, ca urmare a exacerbarii conflictelor politice și sociale din regiune.

China a realizat o puternică relansare economică în primii ani '90. Rata medie a creșterii economice a atins 13,5% în 1993. Creșterea inflației a obligat însă guvernul la introducerea unor măsuri de austeritate financiară și control sever al investițiilor. Aceste politici au dus la menținerea inflației în jurul valorii de 10%, simultan cu susținerea unei creșteri economice de 9-10%. Toate acestea nu au împiedicat însă finalizarea unor investiții autohtone și străine substanțiale și canalizarea unor largi fluxuri financiare internaționale spre China.

În general, factorii care au stimulat, în mod decisiv, relansarea economică a națiunilor au fost majoritar autohtoni. Multiplicarea activităților comerciale și măsurile de liberalizare fiscală ce au avut loc au generat o puternică creștere, în valoare absolută, a comerțului și a fluxurilor financiare internaționale. Astfel, creșterea anuală medie a volumului comerțului mondial a evoluat de la 3,5% în primii trei ani ai decadei, la 10% în 1994, 9% în 1995 și 5,5% în 1996.

Prețurile mărfurilor au crescut substanțial în cadrul acestui trend, mărind în special câștigurile exportatorilor de mărfuri.

În grupul țărilor europene aflate în tranziție la economia de piață, s-au detașat cele din centrul continentului și țările baltice, care au înregistrat creșteri economice pozitive începând cu anul 1992. Țările din CSI, care au început procesul de tranziție mai târziu, nu au depășit încă faza de declin, deși indicatorii economici ai ultimilor ani semnaleză o încetinire a acestuia. Revitalizarea comerțului intraregional în Europa centrală și de est a contribuit, după 1994, la revigorarea producției și a cererii de mărfuri în zonă, însă ratele ridicate ale șomajului vor continua să persiste, dacă în viitorul apropiat nu se vor adopta măsuri radicale de reconversie macroeconomică și de inițiere a unor investiții productive substanțiale. Multe dintre economiile europene aflate în tranziție s-au confruntat, după 1990, cu necesitatea de a aloca resurse economice consistente spre instituirea unor noi programe sociale în domeniul piețelor muncii și al asistenței sociale. În aceste țări au fost demarate procese de reformă în serviciile publice - în special, în serviciile medicale, serviciile de educație și învățământ și serviciile securității sociale.

Ultimul deceniu a marcat și o serie de inițiative comune ale statelor și ale organizațiilor internaționale de a studia fenomenul sărăciei și de a interveni cu măsuri de diminuare a impactului acestuia.

Statisticile existente relevă că deși nivelul mediu al standardului de viață, în grupul țărilor în curs de dezvoltare, a crescut cu o rată relativ ridicată în ultimul sfert de secol, această realizare coexistă cu faptul că segmente largi de populație nu au beneficiat de această îmbunătățire, situându-se sistematic sub pragurile obiective ale sărăciei.

Estimările cele mai recente, privind numărul de oameni care trăiesc sub pragul global al sărăciei, indică un declin general al incidenței sărăciei în lume, deși aceasta persistă încă la nivelul unui sfert din populația lumii - în unele regiuni, aflându-se chiar în expansiune rapidă. Un număr mare de statistici atestă însă că inegalitățile economice între oameni capătă o amploare tot mai mare, afectând grupuri largi de țări.

În fapt, în prezent, fenomenul sărăciei este prezent în aproape toate țările lumii. Acesta se manifestă divers, având expresia unor privațiuni extrem de dure, precum foamea cronică, lipsa de îmbrăcăminte și adăpost, dar și a unor privațiuni aparent mai posibil de îndurat, dar cu consecințe sociale nu mai puțin grave, precum malnutriția, analfabetismul, precaritatea sănătății, vulnerabilitatea pe termen lung față de circumstanțele viețuirii în societate etc.

În țările în curs de dezvoltare, sărăcia are proporții de masă. În țările dezvoltate, ea există sub forma unor punji de sărăcie, ori afectează preponderent anumite categorii sociale.

În ultimul sfert de secol, la nivel mondial, s-au conturat mai multe modele de abordare a fenomenului sărăciei de către guvernanți. La o extremă se află modelul Asiei de sud și de est unde s-a reușit diminuarea substanțială a sărăciei, prin aplicarea unor măsuri de stabilizare macroeconomică, dublate de adoptarea unor programe accentuat egalitariste de redistribuție a veniturilor. La cealaltă extremă se situează cele mai sărace țări din Africa sub-Sahariană care, în ultimii 25 de ani, au suferit un declin economic continuu. În America Latină, fenomenul sărăciei este prezent, mai ales în rândurile populației din țările cu venituri medii. În ultima vreme, aceste țări s-au confruntat cu criza datoriilor externe și cu necesitatea de a aplica măsuri de stabilizare financiară, ce au afectat îndeosebi păturile mai sărace ale populației.

Într-o situație critică se află și țările din Europa de sud-est și CSI, atât ca urmare a tergiversării și inerției mari a proceselor de reformă economică, cât și a numeroaselor conflicte interregionale și etnice din zonă.

La începutul anilor '90, Banca Mondială a realizat o cercetare în scopul estimării numărului și proporției populației care trăiește, în prezent, la/sub pragul global al sărăciei¹. Din datele acestei cercetări a rezultat că, *mai mult de 1/5 din populația lumii, trăiește în prezent cu mai puțin de 1\$/zi/persoană. În intervalul 1987-1993 amploarea sărăciei în țările aflate în tranziție la economia*

¹ Implementing the World Bank's Strategy to Reduce Poverty, Washington D.C., World Bank, 1995.

de piață și în țările în curs de dezvoltare a scăzut de la 30% la 29,5%, dar numărul săracilor a crescut de la 87 milioane în 1987 la 1,31 miliarde în 1993.

Majoritatea populației care trăiește, în prezent, cu 1\$/zi/persoană sau mai puțin, locuiește în Asia de sud, Africa sub-Sahariană, țările Indochinei, Mongolia, America Centrală, Brazilia și China.

În țările aflate în tranziție din Europa, venitul național/locuitor este relativ mai ridicat dar sărăcia s-a extins rapid după anul 1990. În această zonă, sărăcia absolută a crescut de la 0,6% în 1987 la 3,5% în 1993, un număr mare de gospodării gravitând în jurul pragului de sărăcie. Nii săraci din regiune sunt îndeosebi muncitorii și familiile lor, care nu s-au putut adapta la noile condiții instituite pe piața muncii. Utilizând un prag al sărăciei de 120\$/loc./lună (în prețurile anului 1990), Banca Mondială estimează că incidența sărăciei a crescut de la aproximativ 3% în 1987-1988, la 25% în 1993-1994, cele mai afectate țări fiind Bulgaria și România (cu mai mult de 30%). Și în statele baltice, Belarus, Federația Rusă și Ucraina, sărăcia a crescut, afectând între 25 și 50% din populație, în Republica Moldova, populația fiind afectată în proporție de 65%.

3. SĂNĂTATEA POPULAȚIEI MONDIALE

- Speranța de viață la naștere a atins, în anul 1996, media mondială de 65 de ani.
- Numărul estimativ al persoanelor fără adăpost în lume oscilează în prezent între 100 milioane și 1 miliard.
- Bolile croniceucid mai mult de 24 milioane de persoane pe an, fiind responsabile pentru aproape jumătate din numărul total al deceselor.
- În ultimul sfert de secol, incidența cazurilor de cancer s-a dublat în cele mai multe țări ale lumii, iar diabetul tinde să aibă o evoluție similară.
- Numărul deceselor și proporția incapacității premature de muncă datorită bolilor cronice ne obligă la o reconsiderare mai realistă a modului de viață modern.

3.1. Speranța de sănătate

Prelungirea speranței de viață din ultimul sfert de veac, la nivel mondial, a fost însoțită de creșterea fără precedent a incidenței cancerului și a altor boli cronice. Ca urmare, a crescut enorm suferința umană și incapacitatea de a trăi o viață normală, netarată de frustrări diverse.

Cu o jumătate de secol în urmă, populația mondială deceda în general, înainte de vârsta de 50 de ani. În prezent, majoritatea populației trăiește peste această vârstă.

Speranța medie de viață, în țările în curs de dezvoltare, este de 64 de ani și este de așteptat să atingă 71 de ani până în anul 2020. Această ultimă cifră a fost deja depășită în unele țări industrializate. Evoluția remarcabilă a longevității umane din secolul al XX-lea nu ar fi putut avea loc, în absența progreselor fără precedent ale medicinei și, în general, ale științei și tehnologiei.

Creșterea speranței de viață constituie în sine un obiectiv general dezirabil, dar este extrem de important ca numărul de ani câștigați astfel să nu fie marcați de boală, incapacitate sau sărăcie. Calitatea vieții este cel puțin la fel de importantă ca și numărul anilor de viață. Speranța de sănătate ar fi, în opinia multor analiști, chiar mai importantă decât speranța de viață.

Speranța de sănătate se definește ca speranța de viață în condiții de sănătate, sau numărul de ani pe care un individ poate spera să-i trăiască beneficiind de o stare a sănătății cel puțin satisfăcătoare. Desigur, fiecare an de viață în plus poate constitui, în realitate, o frustrare sau o binecuvântare, în funcție de starea sănătății. Cel mai frecvent, fiecare an de viață în plus, presupune plățirea unui preț oarecare de suferință, mai ales din partea persoanelor vârstnice.

În raportul OMS asupra sănătății mondiale din anul 1996¹, se atrăgea atenția asupra impactului pe care bolile infecțioase îl au asupra umanității. Acestea produc anual aproximativ 17 milioane decese, în țările în curs de dezvoltare și afectează alte sute de milioane în celelalte țări. Acest tribut continuă să fie plătit în ciuda campaniilor extinse de vaccinare, a administrării unor medicamente moderne și a altor tratamente preventive și curative.

Declinul constant al ratei mortalității, la nivel mondial, are consecințe specifice. Nu numai că se extinde proporția persoanelor care ating o vârstă avansată în numeroase țări (mai ales țări dezvoltate), dar se modifică și media stării de sănătate a populației mondiale. Concomitent, creșterea proporției bolilor și incapacităților cronice pune probleme noi în domeniul necesității de a concilia o durată prelungită a vieții cu un nivel acceptabil al sănătății.

Dat fiind că, în noile condiții, indicatorii sanitari clasici nu pot descrie corect actuala tranziție epidemiologică, ar trebui examinați o serie de alți indicatori specifici, ca: speranța de sănătate, anii de viață productivă pierduți prin incidența diverselor boli, speranța de viață în condiții de incapacitate, anii de viață necesari pentru corijarea anumitor incapacități etc. Statisticile medicale internaționale nu produc însă astfel de date, decât cu caracter sporadic, ceea ce face aproape imposibilă sistematizarea și compararea lor.

Rețeaua internațională de cercetare științifică a OMS, care se ocupă în prezent de studierea și calcularea "speranței de viață în condiții de sănătate", departajează handicapurile fizice în trei tipuri: deficiențe, incapacități și dezavantaje. În ultimul deceniu, studiile realizate de această rețea asupra speranței de sănătate au vizat 37 de țări și au evidențiat inegalitățile existente în prezent, între sexe, regiuni geografice și grupe socio-profesionale. Potrivit acestora, femeile care, în general, beneficiază de o speranță de viață mai mare decât bărbații, prezintă valori mai scăzute privind anii de viață în condiții de sănătate deplină. Speranța de sănătate pare să aibă o relevanță mai mare și pentru regiunile dezvoltate (urbane) comparativ cu cele mai puțin dezvoltate (rurale).

3.2. Tranziția epidemiologică

În prezent, în lumea industrializată, bolile infecțioase sunt ținute sub control, în mare măsură, prin progresele deosebite realizate în domeniul aprovizionării cu apă potabilă, vaccinării populației și implementării unei rețele de servicii medicale moderne. De aceea, în aceste țări, bolile netransmisibile, în special cancerul, bolile sistemului circulator, bolile psihice și cele ale sistemului osteo-articular și muscular, constituie principalele cauze ale mortalității și incapacității de muncă. Pe de altă parte, bolile cronice cu

¹ Le Rapport sur la Santé dans le Monde 1996 - Combattre la maladie, Promouvoir le développement, Organisation Mondiale de la Santé, Geneve, 1996.

probabilitate mai mare de apariție în ultimele stadii ale ciclului vieții, pe măsura creșterii speranței de viață, devin tot mai răspândite.

Pe plan mondial, bolile cronice sunt responsabile pentru mai mult de jumătate din cele 52 de milioane decese/an.¹ Printre adulți, principalele cauze de deces sunt bolile aparatului circulator, inclusiv cardiopatiile și accidentele vasculare cerebrale. La nivel global, acestea produc 15 milioane de decese/an. Cancerul mai adaugă alte 6 milioane iar maladiile pulmonare obstructive cronice - încă 3 milioane. Amenințările produse de aceste boli sunt cel puțin la fel de ridicate și în țările în curs de dezvoltare. Cea mai mare parte a locuitorilor din aceste țări, care supraviețuiesc bolilor infecțioase ale copilăriei, suferă, la maturitate, de consecințele unor maladii netransmisibile.

În ultimele decenii, s-a constatat o transformare a tabloului general al morbidității, în sensul că țările sărace încep să cunoască, pe o scară tot mai largă, problemele lumii dezvoltate, nu doar sub expresia diverselor boli cronice dar și a efectelor consumului excesiv de alcool, consumului de droguri, a creșterii numărului de accidente, de sinucideri și a violenței. Specialiștii din cercetarea științifică în domeniul sănătății numesc acest fenomen "tranziție epidemiologică". În cadrul acestei tranziții are loc un dublu impact al bolilor transmisibile și netransmisibile, în sensul că anumite persoane trebuie să facă față atât unor boli infecțioase precum tuberculoza sau paludismul cât și unor boli cronice netransmisibile care nu sunt tratate ori sunt tratate incorect, din cauza lipsei de mijloace materiale - caracteristică țărilor în curs de dezvoltare.

Sănătatea individului pare a fi supusă, în prezent, influenței tot mai accentuate a unor circumstanțe socio-economice, pe care el nu le poate controla și asupra cărora nici sectorul clasic al sănătății publice nu mai poate interveni. În multe țări are loc nu doar o simplă tranziție epidemiologică ci și o polarizare epidemiologică, adică se produce o lărgire a decalajului între situația medico-sanitară a bogaților și cea a săracilor². Bolile infecțioase și cele transmisibile sunt mai frecvente printre săraci și în rândurile populației rurale, în timp ce orășenii, care realizează venituri de nivel cel puțin mediu sau ridicat, par mai expuși la bolile și infecțiile netransmisibile. Cu cât o persoană este mai săracă, cu atât probabilitatea ca aceasta să moară din cauza unei boli infecțioase ori transmisibile este mai mare. În alți termeni, potrivit statisticilor privind evoluția speranței de viață în diferite medii, săracii mor mai tineri iar bogații mor mai vârstnici. Această constatare pare să genereze o dilemă în planul politicilor medicale, la nivelul organismelor internaționale: prioritățile medico-sanitare la nivel mondial vor continua să privilegieze lupta contra bolilor

¹ Unde nu se specifică alte surse, datele din cap.3.2. au fost preluate din "Rapport sur la Santé dans le Monde 1997, Vaincre la souffrance Enrichir l'humanité", Organisation Mondiale de la Santé, Geneve, 1997.

² Rapport sur la Santé dans le Monde 1995 - Reduire les ecarts, Organisation Mondiale de la Santé, Geneve 1997.

cronice sau pe aceea contra bolilor transmisibile? În cazul în care, din nou, bolile cronice vor fi favorizate, atunci decalajul între starea de sănătate a celor bogați și a celor săraci va continua să se adâncească.

Orice tip de ameliorare a stării de sănătate a populației necesită punerea în practică a unui set de măsuri integrate vizând toți factorii de risc. De fapt, comunitatea internațională ar trebui să-și dirijeze eforturile spre combaterea simultană a tuturor tipurilor de boli, câtă vreme cercetările din domeniul științelor medicale atestă tot mai frecvent, că o delimitare netă între cele două domenii mari ale patologiei devine din ce în ce mai dificil de stabilit. De exemplu, în prezent, nimeni nu mai contestă faptul că există, câteva forme de cancer, asociate cu prezența anumitor agenți infecțioși, iar infecțiile au un rol, de multe ori determinant, în afirmarea unor boli cardio-vasculare, precum reumatismul cardiac.

Este deosebit de important ca, la nivel internațional, să se recunoască și consecințele și gravitatea interdependențelor sănătății fizice cu sănătatea mentală, știut fiind că prezența unei maladii fizice are frecvent urmări psiho-afective. Dată fiind durata suferințelor și angoaselor provocate de bolile cronice, nu trebuie să ne surprindă răspândirea relativ largă a depresiilor psihice și a altor afecțiuni psiho-afective care duc la creșterea generală a morbidității. În același timp, există se pare, tot mai multe dovezi care atestă că unele probleme mentale, precum demența, au și o bază biologică.

Pe de altă parte, există diferențe mari, de care trebuie să se țină cont, când se au în vedere tehnicile specifice de îngrijire, vindecare și restrângere a impactului bolilor transmisibile și netransmisibile.

Istoria medicinei atestă că bolile transmisibile pot fi vindecate prin eliminarea agenților de contaminare și a celor infecțioși - eliminarea variolei constituind un bun exemplu. Există însă și alte boli infecțioase care sunt doar progresiv restrânse - ca poliomielita și lepra iar un astfel de rezultat nu poate fi obținut decât printr-o cooperare consecventă a tuturor comunităților sociale, prin campanii de vaccinare și măsuri de igienă obligatorii.

Bolile cronice netransmisibile ridică însă cu totul altfel de probleme. Cu unele excepții, ele nu sunt vindecabile, pretându-se mai puțin la intervenția unor acțiuni comunitare. Fiecare caz de îmbolnăvire constituie o povară pe care o suportă individul în cauză, asistat, în cazurile fericite, de familia lui și de un serviciu medical specializat.

Prin urmare, dacă majoritatea bolilor cronice netransmisibile nu pot fi încă eradicate, acestea trebuie, cel puțin, împiedicate să survină prematur, să li se întârzie dezvoltarea, diminuând suferințele pe care le generează. Aceste eforturi se impun cu atât mai mult cu cât, în prezent numărul estimativ al persoanelor potențial expuse la asemenea boli, adică persoanele peste 65 de ani, se ridică la 380 milioane, între care 220 milioane trăiesc în țările în curs de dezvoltare. În anul 2020, aceste cifre vor deveni 690 milioane și respectiv 460 milioane. Progresul bolilor cronice nu-i însă o simplă problemă de vârstă,

deși procesul de îmbătrânire ca și anumite predispoziții genetice au un rol fundamental în acest proces.

3.3. Caracteristici specifice zonei central și est europene

La o primă analiză, datele privind sănătatea populației din țările central și est europene pot să pară contradictorii, dacă se are în vedere că, în aceste state, s-au pus bazele infrastructurilor asistenței medicale și farmaceutice, la modul extensiv, începând cu cel puțin trei decenii în urmă. În acest interval, accesul populației din zonă la oferta serviciilor medicale și farmaceutice a fost relativ larg, universalist chiar. Dreptul la îngrijirea medicală, în aceste țări, a fost nelimitat, gratuit și garantat prin Constituție. În paralel, au funcționat sisteme de control epidemiologie și de igienă publică suficient de consistente pentru a facilita, cel puțin în primele decenii de activitate, o creștere a speranței de viață în zonă, simultan cu declinul mortalității din cauza unor boli infecțioase ori parazitare. O atenție deosebită s-a acordat asistenței medicale pentru copiii sub 5 ani.

În unele țări, volumul ofertei de servicii s-a menținut, pe tot parcursul ultimelor decenii, la un nivel comparabil cu cel din vestul Europei. De exemplu, numărul de locuitori ce reveneau la un medic, în anul 1995, în Federația Rusă era de 210, în celelalte țări europene era în medie de 450, iar în țările OECD era de 440¹.

Cu toate acestea, la nivelul țărilor est-europene există decalaje mari în ceea ce privește speranța de viață - aceasta constituind un indicator global al stării de sănătate - comparativ cu țările din vestul continentului (Tabelul 2).

Tabelul 2 - Selecție privind speranța de viață în țările aflate în tranziție la economia de piață în intervalul 1980-1995

Țara	1980-1985	1985-1990	1990-1995
Albania	70,4	72,0	70,9
Belarus	70,7	71,3	69,7
Bulgaria	71,4	71,6	71,2
Estonia	69,4	70,4	69,5
Ungaria	69,1	69,4	69,0
Letonia	69,3	70,2	68,4
Lituania	70,8	71,7	70,4
Federația Rusa	67,6	69,2	66,5
Slovacia	70,6	71,0	70,8
Ukraina	69,4	70,4	68,8
Republica Cehă	70,7	71,4	72,0
Polonia	70,9	70,9	71,1
Republica Moldova	64,8	67,3	67,6
ROMÂNIA	69,7	69,5	69,5

Sursa: Note bibl.nr. 1

¹ Human Development Report, 1996, New York, p.191.

În țările europene cu economie în tranziție, declinul speranței de viață începe în jurul vârstei de 70 de ani, iar cauzele nu pot fi corelate simplu cu o singură boală. Media speranței de viață, în această zonă, este de 68,2 ani, în timp ce Portugalia și Spania, de exemplu, se bucură în prezent, de o mai mare longevitate - 74,4 și respectiv 77,3 ani. Portugalia și Spania au cunoscut, în ultimele patru decenii, o ascensiune continuă a speranței de viață, în timp ce, în țările din centrul și estul Europei, mai puțin Republica Cehă, după anul 1985, aceasta a intrat în declin. În România, declinul speranței de viață a început mult mai devreme - după anul 1975. Explicația acestui declin conține elemente comune țărilor din zonă dar și factori de diferențiere. Elementele comune derivă din modul de finanțare a asistenței medicale publice în anii comunismului, care nu a fost stimulat pentru performanța profesională și pentru realizarea unui management eficient în aceste sisteme. Pe de altă parte, aceste sisteme s-au confruntat și cu unele deficiențe aparținând celorlalte sectoare din economie, care vizau în mod direct calitatea vieții de muncă și controlul poluării mediului natural. Pe alt plan practicarea de către populație a unor obiceiuri de viață nesănătoase, corelată cu adoptarea unei diete alimentare mai mult ori mai puțin dezechilibrată a diminuat rezistența generală la îmbolnăviri. Ca urmare, a crescut numărul bolnavilor de cancer plumonar, afecțiuni cardiovasculare, ciroză hepatică alcoolică etc.

În Federația Rusă, de exemplu, creșterea speranței de viață din intervalul 1985-1990 este atribuită de specialiști, parțial, campaniei anti-alcoolice susținute între 1985-1987. Statisticile ruse demonstrează că numărul de decese prin accidente de circulație, otrăviri și leziuni - corelate frecvent cu consumul de alcool - a scăzut în intervalul campaniei, urcând după 1991, când efectele sale s-au estompat¹.

Analiștii OMS apreciază că o altă cauză de mărire a speranței de viață în intervalul amintit - o cauză mai dificil de susținut prin argumente statistice - a fost optimismul și încrederea într-o viață mai bună, generate de fenomenul "perestroika", survenit pe un fond socio-politic extrem de tensionat, după o lungă perioadă de stagnare economică și obstrucție a drepturilor omului.

După anul 1990, sănătatea populației din zona sud-est europeană, inclusiv din Federația Rusă și Ucraina, s-a deteriorat simțitor. Rata brută a mortalității în zonă a crescut între 1985-1990 și 1990-1995 de la 11/1000 la 12,6/1000. Mărirea estimativă a numărului de decese în intervalul similar 1989-1993, comparativ cu intervalul anterior, a fost de 1,4 milioane². O explicație exhaustivă pentru o astfel de evoluție este desigur, dificil de formulat. Oricum, șocul schimbărilor și stress-ul perioadei de tranziție - în cadrul căreia un număr mare de indivizi și chiar familii întregi și-au pierdut oportunitățile anterioare de

¹ State Committee of the Russian Federation on Statistics, Demographic Yearbook of Russia, Moscow, 1995, p.474.

² Idem nota bibl.2, p.26, paragraf 12.

suport economic și psiho-social - au generat declinul dramatic al calității vieții pentru largi categorii sociale. Pentru multe familii, vechile certitudinii s-au volatilizat brusc, generând un vid de încredere și de speranță. Schimbările din planul distribuției și redistribuției resurselor economice au adus cu ele noi inechități.

Totuși în unele țări precum Republica Cehă și chiar Polonia, speranța de viață nu a scăzut în timpul tranziției. Desigur, relațiile cauzale între procesul tranziției cu tensiunile sale inevitabile și speranța de viață nu sunt simple, directe. Tranziția a afectat și afectează încă, în mod diferit, anumite segmente ale populației, incluzând evenimente deosebite de la o țară la alta și ritmuri de desfășurare distincte. În cazul Poloniei, de exemplu, asimilarea schimbării a devenit deja, în ultimul deceniu, mai puțin traumatizantă, de vreme ce procesul de tranziție a început cu mult mai devreme decât în celelalte țări. Chiar asistența comunitară și ajutorul economic au căpătat forme și consistențe diferite pentru țările din centrul Europei, comparativ cu cele din estul și sudul continentului. Acest fapt a facilitat dezvoltarea din partea populației a unor strategii de supraviețuire net superioare în țările din centrul continentului.

Deosebirile mari care există și în prezent între țările central și sud-est europene și inadecvarea datelor statistice disponibile fac dificilă decelarea aportului net al stress-ului tranziției la declinul speranței de viață în zonă. Totuși, o statistică relevantă pentru compararea nivelului de stress prezent în diverse medii sociale este rata sinuciderilor. Aceasta a fost relativ ridicată pentru toate țările în tranziție, dar a variat considerabil (pentru bărbați) de la o țară la alta, astfel: 70/100.000 în Lituania, 66/100.000 în Federația Rusă, 58/100.000 în Ungaria; 38/100.000 în Ucraina, 24/100.000 în Polonia.

Rata sinuciderilor pentru întreaga populație din Polonia (14) a fost mai scăzută chiar decât în multe țări dezvoltate ca Finlanda (30), Franța (20), Germania (17) și Japonia (16).

O proporție mare a creșterii numărului de decese din țările în tranziție (între 32-80%) poate fi explicată prin incidența unor boli ale aparatului circulator. Cancerul a generat o parte destul de consistentă dar nu dominantă, a numărului de decese. Cauzele externe ale deceselor precum otrăvirile, accidente, sinuciderea și omuciderea explică o bună parte din creșterea ratei brute a deceselor în Federația Rusă și în Ucraina, dar într-o măsură mai mică pe aceea din Ungaria.

În perioada de tranziție, în unele țări a crescut numărul deceselor din cauze ce vizează securitatea alimentară, ca urmare a relaxării controlului calității produselor și a igienei alimentare. A existat și un fenomen de explozie a comerțului cu băuturi alcoolice fabricate în condiții neautorizate, care a favorizat creșterea numărului de decese și intoxicații grave, din cauze corelate cu consumul excesiv de alcool. Scăderea recentă a numărului de alcoolici înregistrat, în cele mai multe țări, este un efect al slăbirii controlului și al restrângerii activităților de tratare și urmărire a alcoolismului. Acest lucru este

atestat, de exemplu, de statisticile ungare¹ care, în ciuda diminuării consumului național de alcool, și al numărului de alcoolici înregistrați, declară că numărul deceselor din cauza cirozei hepatice a crescut de la 4080 în 1990 la 7277 în 1994. Estimările realizate de specialiștii unguri utilizând formula Jelinek (care se bazează pe numărul înregistrat al deceselor datorită cirozei hepatice), apreciază că, de fapt, numărul persoanelor dependente de alcool a crescut de la 588 mii în 1990, la 1,048 milioane în 1994.

După mai mult de patru decenii de declin, mortalitatea din cauza bolilor infecțioase și parazitare precum tuberculoza, difteria, hepatita, meningita virală, despre care se credea că au fost eradicat în Europa - a început din nou să crească în țările sud și est europene. Această evoluție este atribuită de către specialiști, falimentului ori destructurării vechilor sisteme de ocrotire a sănătății publice și mobilității crescute a populației din zonă, care scapă astfel de sub controlul serviciilor locale de monitorizare a sănătății. În ciuda acestor aspecte, o serie de indicatori ai sănătății care era de așteptat să se deterioreze, au avut evoluții paradoxale în unele țări. În Polonia, de exemplu, rata mortalității infantile a scăzut în perioada de tranziție - aceasta fiind, de fapt, una din explicațiile creșterii speranței de viață. În țările sud și est europene, acest indicator s-a menținut însă, la cote destul de ridicate, cele mai afectate fiind Albania și România.

Cum era de așteptat, problemele mari existente în sistemele de asistență medicală publice, au obligat autoritățile la formularea unor propuneri de reformă, în aproape toate țările în tranziție, încă din primii ani '90. În ciuda acestor propuneri, s-au înregistrat progrese lente în domeniu, datorită, în esență, crizei bugetelor publice de după 1990. Presiunile bugetare au obligat însă guvernele să aloce mai eficient resursele disponibile, la diferite niveluri ale asistenței. Noul model în formare de practică medicală, inspirat din experiența engleză, prevede ca principalul ofertant de servicii medicale să fie medicul generalist sau medicul de familie, pentru care familia optează liber. Acești medici generaliști acționează ca filtre ale asistenței medicale specializate, ceea ce va permite efectuarea unor reduceri ale costurilor în sistem și atingerea unei mai mari flexibilități și eficiențe, atât în nivelul primar de asistență cât și în cel secundar. De asemenea, în scopul reducerii costurilor, o proporție tot mai mare a cheltuielilor vor fi transferate spre bugetele pacienților, ceea ce va implica diminuarea consumului de medicamente și chiar a celui de servicii medicale, generând, desigur, și unele efecte adverse.

Cele mai multe economii în tranziție și-au propus să schimbe centrul de greutate al finanțării asistenței medicale de la bugetul public, la asigurările de sănătate obligatorii. Aceste asigurări urmează a fi susținute financiar deopotrivă de angajați și de angajatori fiind corelate cu statutul de angajat în muncă al pacienților. O parte a serviciilor medicale (cabinete stomatologice,

¹ Hungarian Statistical Yearbook, 1994, Budapesta, 1995, p.309.

farmacii și chiar spitale) au fost privatizate, în scopul creerii unei oferte alternative față de oferta publică.

3.4. Anii de viață pierduți prin deteriorarea sănătății populației la nivel mondial

În mod cert, în prezent, starea de sănătate a populației din țările dezvoltate este mai bună decât în celelalte țări.

Un motiv deosebit de îngrijorare îl constituie nivelul extrem de ridicat al mortalității infantile și a celei din rândurile copiilor între 5-15 ani. O parte importantă a acestor decese ar putea fi evitată dacă s-ar asigura o îngrijire medicală adecvată, în special la momentul nașterii, dacă s-ar practica un nivel de igienă și de nutriție superior celui din prezent. Aceste aspecte sunt larg dezbătute și analizate în lucrarea "The Global Burden of Disease" (Povara Globală a îmbolnăvirilor) editată de C.Murray și A.Lopez¹, care a constituit punctul de pornire în redactarea Raportului asupra Dezvoltării Mondiale (capitolul dedicat sănătății populației), publicat de Banca Mondială și OMS în anul 1993.

În această lucrare, cauzele numărului mare de decese, în general, și al mortalității infantile, în special, sunt grupate astfel:

- grupa I - bolile transmisibile;
- grupa II - bolile non-transmisibile;
- grupa III - leziunile fizice.

În lucrare se demonstrează că bolile din grupa I sunt masiv evitabile. Din cele 50,5 milioane decese din anul 1990, 30,5 milioane au avut loc în țările în curs de dezvoltare, iar 10,9 milioane în țările dezvoltate sau în tranziție (Tabelul 3).

Tabelul 3 - Distribuția deceselor pe grupe largi de cauze și regiuni, în anul 1990

	Procente din totalul pe regiuni			Total regional (mii)
	Grupa I ^a	Grupa a II-a ^b	Grupa a III-a ^c	
Lume	34,2	55,8	10,1	50.467
Economii dezvoltate și în tranziție	6,1	86,2	7,6	10.912
Economii dezvoltate	6,4	87,4	6,3	7.121
Economii europene în tranziție ^d	5,6	84,1	10,3	3.791
Economii în curs de dezvoltare	41,9	47,4	10,7	39.554
India	50,9	40,4	8,6	9.371

¹ Christopher Murray și Alan Lopez, eds., The Global Burden of Disease, Global burden of disease and injury series: v.1., Harvard School of Public Health, B.M. și OMS 1996, p.176-261, 311-315

	Procente din totalul pe regiuni			Total regional (mii)
	Grupa I ^a	Grupa a II-a ^b	Grupa a III-a ^c	
China	15,8	72,7	11,5	8.885
America Latina și Caraibe	31,3	55,7	12,9	3.009
Orientul Mijlociu ^e	42,7	47,4	9,9	4.553
Alte țări din Asia și Islanda	39,6	50,3	10,1	5.534
Africa sub-Sahariană	64,8	22,7	12,5	8.202

Sursa: C.Murray și A.Lopez, eds...

Notă:

a. Boli transmisibile, materne, perinatale și condiții de nutriție.

b. Boli non-transmisibile.

c. Leziuni.

d. Economii în tranziție din estul și centrul Europei, statele baltice, Belarus, Ucraina și Federația Rusă.

e. Țările arabe din Africa de nord, Afganistan, Cipru, Republica Islamică Iran, Pakistan, Turcia și economii în tranziție din Caucaz și Asia Centrală.

Datele de mai sus sugerează că, cu cât o țară devine mai bogată, probabilitatea ca aceasta să țină sub control bolile infecțioase și transmisibile crește.

Într-adevăr doar în India și Africa sub-Sahariană grupa I de boli este predominantă. În celelalte țări, grupa a II-a este responsabilă pentru majoritatea deceselor.

Populația din țările dezvoltate nu numai că este mai longevivă, dar duratele afectate de o boală sau alta, sunt mult mai scurte.

Faptul că anumite maladii afectează oamenii în diferite stadii ale vieții, existând o tendință de aglomerare a bolilor către ultimii ani ai vieții, a generat necesitatea de a se evalua **pierderile în ani de viață, survenite datorită deceselor premature**, (AVP). Acest indicator însumează pierderile în ani de viață aferent tuturor bolilor care produc decese premature. La nivelul anului 1990, această pierdere s-a ridicat la peste 900 milioane de ani (Tabelul 4).

Deși bolile non-transmisibile generează 56% din numărul deceselor la nivel mondial, acestea acoperă doar 31% din AVP total, deoarece aceste boli afectează mai ales persoanele vârstnice. Leziunile fizice contează pentru 15% din totalul AVP, acestea afectând în special tinerii.

Tabelul 4 - Anii de viață pierduți (AVP) pe grupe largi de cauze, în anul 1990

Regiuni	Procente din totalul pe regiuni			Total regional (în milioane)
	Grupa I ^a	Grupa a II-a ^b	Grupa a III-a ^c	
Lume	54,1	31,3	14,6	906,5
<i>Economii dezvoltate și în tranziție</i>				
Economii dezvoltate	8,8	75,3	15,9	49,7
Economii europene în tranziție ^d	9,4	67,6	23	35,9

Regiuni	Procente din totalul pe regiuni			Total regional (în milioane)
	Grupa I ^a	Grupa a II-a ^b	Grupa a III-a ^c	
<i>Țări în curs de dezvoltare</i>				
India	66,4	22,6	11	200,1
China	28,3	51,5	20,2	117,9
America Latină și Caraibe	47,5	34	18,5	56,2
Orientul Mijlociu ^e	57,8	29,7	12,6	105,2
Alte țări din Asia și Islanda	53,6	32,6	13,8	114,6
Africa sub-Sahariană	73,9	12,4	13,7	226,9

Sursa: Note bibl.nr. 11

Notă:

- a. Boli transmisibile, materne, perinatale și condiții de nutriție.
- b. Boli non-transmisibile.
- c. Leziuni.
- d. Economii în tranziție din estul și centrul Europei, statele baltice, Belarus, Ucraina și Federația Rusă.
- e. Țările arabe din Africa de nord, Afganistan, Cipru, Republica Islamică Iran, Pakistan, Turcia și economii în tranziție din Caucaz și Asia Centrală.

Alte informații produse de studiul citat mai sus se referă la numărul de ani trăiți, având un handicap (o incapacitate). Chiar dacă o anumită boală nu determină decesul, ea totuși reduce lungimea vieții active, productive. Această reducere poate fi estimată, pornindu-se de la numărul de ani trăiți în condiții de incapacitate (Tabelul 5)

Tabelul 5 - Distribuția procentuală a anilor de viață trăiți în condiții de incapacitate (AVTI) pe cauze specifice, în anul 1990

Grupe/Cauze	Economii dezvoltate	Economii europene în tranziție	Țări în curs de dezvoltare	Lume
Grupa I	7,1	8,8	48,7	43,9
Boli infecțioase și parazitare	2,8	2,7	25,6	22,9
Infecții respiratorii	1,4	2	9,4	8,5
Condiții materne	0,3	0,9	2,4	2,2
Condiții ce derivă din perioada perinatală	1,8	2,2	7,3	6,7
Deficiențe de nutriție	0,9	1	4,1	3,7
Grupa a II-a	81	72,6	36,1	40,9
Condiții neuro-psihiatrice	25,1	17,2	9	10,5
Boli cardiovasculare	18,6	23,2	8,3	9,7
Grupa a III-a	11,9	18,7	15,2	15,1
Leziuni neintenționale	8,7	12,9	11,04	11
Leziuni intenționale	3,2	5,8	4,1	4,1

Sursa: Note bibl.nr. 11

Ponderea incapacităților produse de boala asmatică de exemplu, se ridică la 10% dacă aceasta este netratată și la 6% dacă aceasta este tratată medical, pe când pierderea capacităților umane în cazul psihozelor și demenței se poate ridica până la 70%.

Numărul estimativ total al AVTI, la nivelul anului 1990, a fost de 473 milioane, pentru 5,3 milioane persoane.

Cercetările au demonstrat că există un număr mare de boli care generează mai degrabă incapacitate decât decese. Condițiile neurologice și psihiatrice, depresia majoră unipolară, utilizarea alcoolului, depresiile maniace, schizofrenia și depresile obsesive acoperă 28% din totalul AVTI, dar numai 1,4% din cauzele de deces și 1,1% din AVP. Aceste boli sunt cele mai importante pentru toate regiunile lumii, mai puțin Africa sub-Sahariană, unde ele contreză doar pentru 16% din AVTI.

De asemenea, tuberculoza și anemia prin deficiențe de fier obstrucționează capacitatea de muncă și perioada maternă - constituind cauze importante de incapacitate, mai mult în țările sărace.

Calculule realizate pentru evaluarea AVTI au arătat că 18% din numărul îmbolnăvirilor apare în copilăria timpurie, aproape jumătate, la vârsta adultă și tânără (între 15-44 ani), și doar 10% din afecțiuni se exprimă după vârsta de 60 de ani.

În țările dezvoltate, unde speranța de viață este mai mare, proporția AVTI era, în 1990, de 20%, comparativ cu peste 30% în țările în curs de dezvoltare și cu peste 40% în Africa sub-Sahariană.

Suma AVP și AVTI constituie povara totală a bolilor, la nivel mondial.

Indicatorul denumit ani de viață ajustați trăiți în condiții de incapacitate (AV_aTI) exprimă anii de viață pierduți prin decese premature și anii de viață trăiți în condiții de incapacitate. Acesta s-a ridicat la aproximativ 1,4 miliarde ani în 1990 (Tabelul 6).

Tabelul 6 - Distribuția procentuală a anilor de viață ajustați trăiți în condiții de incapacitate (AV_aTI) pe cauze specifice, în anul 1990

Grupe/Cauze	Economii dezvoltate	Economii europene în tranziție	Țări în curs de dezvoltare	Lume
Grupa I	7,1	8,8	48,7	43,9
Boli infecțioase și parazitare	2,8	2,7	25,6	22,9
Infecții respiratorii	1,4	2	9,4	8,5
Condiții materne	0,3	0,9	2,4	2,2
Condiții ce derivă din perioada perinatală	1,8	2,2	7,3	6,7
Deficiențe de nutriție	0,9	1	4,1	3,7
Grupa a II-a	81	72,6	36,1	40,9
Condiții neuro-psihiatrice	25,1	17,2	9	10,5
Boli cardiovasculare	18,6	23,2	8,3	9,7

Grupe/Cauze	Economii dezvoltate	Economii europene în tranziție	Țări în curs de dezvoltare	Lume
Grupa a III-a	11,9	18,7	15,2	15,1
Leziuni neintenționale	8,7	12,9	11,04	11
Leziuni intenționale	3,2	5,8	4,1	4,1

Sursa: Note bibl.nr. 11

Factorii de risc ce contribuie la etiologia acestor afecțiuni sunt parțial identificați, dar cea mai mare parte nu stau încă în centrul atenției specialiștilor, deoarece ori au rămas neidentificați ori gradul de formalizare a abordărilor practice se găsește încă în stadiul incipient.

3.5. Riscurile existenței umane

Maladiile nu au aproape niciodată o cauză unică. Vulnerabilitatea poate avea cauze ereditare ori conjuncturale - ținând de modul de viață ori de calitatea mediului natural. Obiceiurile nocive de viață precum tabacismul, consumul excesiv de alcool, mainutriția și sedentarismul agravează și acutizează vulnerabilitățile. Persoanele cu o educație adecvată pot, cel puțin într-o oarecare măsură, să influențeze impactul acestor factori. Pe de altă parte însă, o sănătate precară genetic și genezic, sărăcia și subnutriția în timpul copilăriei, poluarea mediului și existența unor condiții de muncă periculoasă ori stresante - constituie factori de risc actuali, deosebit de activi, în fața cărora posibilitățile simple de intervenție ale individului devin aproape irelevante. Ca urmare, decesele și incapacitatea prematură de muncă datorate bolilor cronice sunt mult mai frecvente decât în trecut. Aceste tendințe ridică multe semne de întrebare asupra modului de viață practicat de lumea modernă, civilizată - cu atât mai mult cu cât acest mod de viață este adoptat într-o proporție tot mai ridicată de populația din țările în curs de dezvoltare.

Studiile de specialitate estimează că în anii '90, 30 milioane de persoane au decedat datorită fumatului, jumătate din numărul acestor persoane fiind de vârstă medie. Dacă în trecut, cea mai mare parte a deceselor de acest tip au survenit în țările industrializate, în prezent, numărul celor care fumează este estimat la 800 milioane, aflându-se în creștere și în țările în curs de dezvoltare.

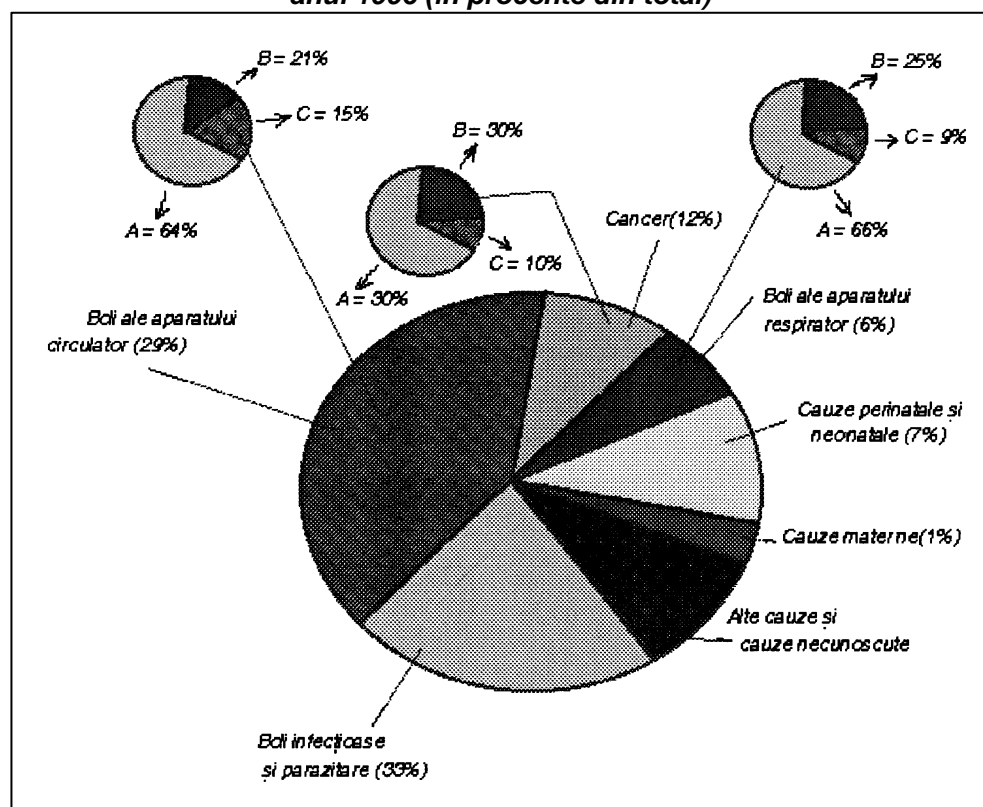
Tabelul 7 - Cauzele principale de deces determinate de boli la nivel mondial, pentru toate vârstele - estimări pentru anul 1996

Denumirea maladiei	Decese	
	Rang	Număr (mii)
Cardiopatii ischemice	1	7.200
Maladii cerebro-vasculare	2	4.600
infecții acute ale căilor respiratorii inferioare	3	3.205
Tuberculoza	4	3.000
Bronhopneumopatii obstructive cronice	5	2.888

Denumirea maladiei	Decese	
	Rang	Număr (mii)
Diaree (inclusiv dezinterie)	6	2.473
Paludism	7	1.500-2.700
HIV/SIDA	8	1.500
Hepatita B	9	1.156
I maturitate	10	1.150
Rujeolă	11	1.010
Cancerul traheei, bronhiilor și plămânilor	12	989

Sursa: Notă bibl.nr.5

Distribuția deceselor pe cauze și pe nivele de dezvoltare ale țărilor, în anul 1996 (în procente din total)

Notă:

- Repartiția celor trei cauze mari de deces prin boli non-transmisibile: A = Țări în curs de dezvoltare; B = Țări dezvoltate cu economie de piață C = Țări cu economia în tranziție
- Bolile infecțioase și parazitare cuprind infecțiile acute ale căilor respiratorii inferioare și tetanosul neonatal și exclud bolile aparatului circulator, cauzele de deces neonatale și perinatale.

Sursa: Notă bibl. nr.5, p.20

În Tabelul 7 putem observa că între principalele cauze de deces determinate de boli, la nivel mondial - în anul 1996 - cardiopatiile ischemice și maladiile cerebro-vasculare ocupă primele ranguri.

Alături de acestea, accidentele de muncă provoacă peste 120 milioane de traumatisme și cel puțin 200.000 decese pe an.

În prezent, peste 350 de substanțe sunt considerate cancerigene în mediul profesional, și doar în Europa occidentală, aproape 16 milioane de persoane sunt expuse, prin natura muncii lor, la contractul cu agenți cancerigeni.

Tabelul 8 - Incidența cancerului la bărbați și la femei, în anul 1996, la nivel mondial

Bărbați	Incidența (mii)	Femei	Incidența (mii)
Plămâni	988	Sân	910
Stomac	634	Col uterin	524
Colon-rect	445	Colon rect	431
Prostată	400	Stomac	379
Gură-faringe	384	Plămâni	333
Ficat	374	Gură-faringe	192
Esofag	320	Ovare	191
Vezica urinară	236	Uter	172

Sursa: Notă bibl. nr.5, p.26

Datele reactualizate, publicate de Centrul Internațional de Cercetare asupra Cancerului, relevă că la nivelul anului 1996, numărul total al deceselor datorită cancerului s-a ridicat la 7,1 milioane de persoane, cea mai mare pondere având-o cancerul pulmonar (1,16 milioane de cazuri).

Desigur, toți factorii de risc intră în conexiuni multireciproce, până în prezent prea puțin studiate și înțelese. Ei favorizează exprimarea predispozițiilor și vulnerabilităților genetice ale celor expuși, afirmându-și influențele proporțional cu înaintarea în vârstă. Astfel se explică numărul mare al cazurilor de cancer, caridopatie ischemică și chiar diabet zaharat. În ultimii ani, numărul persoanelor suferind de diabet zaharat a crescut mult mai mult decât în trecut, prognozele indicând pentru anul 2025 mai mult decât dublarea numărului de cazuri actuale (135 milioane).

În ceea ce privește sănătatea noilor-născuți, din totalul anual de 14 milioane, aproape 4 milioane vin pe lume cu o anomalie congenitală majoră. Sănătatea genetică, inclusiv sănătatea mamei, anterioară, în timpul și după naștere au un rol fundamental în dezvoltarea ulterioară a copilului, până la vârsta adultă.

La extrema cealaltă a paletii vârstelor, câteva milioane de persoane adulte și vârstnice sunt afectate de boli mintale - mergând de la simple depresii cronice până la schizofrenie și boala lui Alzheimer.

Numărul estimativ al persoanelor cu incapacități (handicap) pe viață sau pe termen lung, la nivelul mondial, în anul 1996, era de peste 628 milioane persoane. Cele mai frecvente probleme ale acestor persoane vizează sistemul endocrin și sistemul osteoarticular.

Deși în genere, bolile cronice se manifestă la vârste avansate, există și copii vulnerabili la o serie de afecțiuni cronice, precum reumatismul cardiac, astmul și unele forme de cancer. Aceștia devin cu atât mai numeroși cu cât insecuritatea alimentară este mai avansată.

În fapt, foamea și subnutriția persistă într-o epocă în care, producția mondială agricolă ar permite satisfacerea nevoilor de hrană ale fiecărei persoane de pe planetă, la un nivel destul de ridicat. Disponibilitățile alimentare actuale ale planetei au fost estimate de Organizația Internațională pentru Alimentație și Agricultură (FAO) la 2.720 calorii/persoană/zi în perioada 1990-1992, ceea ce reprezintă o creștere în raport cu cele 2.300 calorii, disponibile în intervalul 1961-1963. Practic, disponibilitățile alimentare au crescut aproape în toate regiunile globului, mai puțin în Africa sub-Sahariană. Previziunile indică faptul că în anul 2010, chiar în grupul țărilor în curs de dezvoltare, disponibilitățile alimentare se vor situa la nivelul de 2.730 calorii/persoană/zi.

În condițiile actuale, OMS estimează că 800 milioane de persoane nu dispun încă de o alimentație suficientă, cel puțin pentru nevoile energetice și proteice de bază. Peste 3 milioane persoane suferă de carențe în micronutrienți esențiali ca iodul, vitamina A și fierul. Aceste carențe generează subdezvoltare fizică și psihică precum și o rezistență scăzută la îmbolnăviri, leziuni cerebrale, cecitate și chiar moarte.

Pe de altă parte, agravarea intoleranței față de glucoza a copiilor de vârstă școlară apare proporțional cu creșterea consumului de băuturi zaharoase - care constituie doar unul din obiceiurile alimentare nesănătoase.

Obezitatea sau excesul de greutate este un alt factor de risc corelat cu modul de viață, care antrenează o morbiditate și o mortalitate crescute din cauza unor afecțiuni netransmisibile ale aparatului circulator, diabetului și reumatismului cronic. Frecvent, obezitatea este un rezultat al obiceiurilor alimentare nesănătoase asociate cu un nivel de viață sedentar. Stocarea energetică face parte din strategiile naturale de protecție a organismelor umane împotriva foamei și este un element esențial de supraviețuire în condițiile când produsele alimentare sunt rare. Dar dacă aceasta devine regulă, depozitarea lipidică excesivă se asociază cu o creștere a riscurilor de îmbolnăvire. În același timp, rezultatele obținute de unele persoane în sensul pierderii excesului de greutate sunt dificil de menținut, astfel de tentative repetate conducând la apariția unui "ciclu ponderal", riscant pentru starea sănătății. Un studiu recent al FAO relevă că tendința de creștere a disponibilităților de alimente/locuitor, la nivelul anului 2010, va fi urmată, în cele mai multe țări, de consecințe dintre cele mai diverse. În țările în curs de dezvoltare, de exemplu, incidența subnutriției va scădea la 12% din populația

totală. În celelalte țări însă, incidența crescută a obezității va pune probleme majore în fața științei medicale.

Maladiile aparatului circulator, puternic corelate cu modul de alimentație, figurează deja printre cele mai redutabile boli ale epocii actuale. Ele produc anual cel puțin 15 milioane decese, producând incapacități altor câteva milioane de persoane. Aceste boli sunt extrem de frecvente în țările industrializate, unde există riscuri de îmbolnăvire crescute, corelate cu tabacismul, obezitatea, alimentația nerațională și consumul excesiv de alcool. Principalele boli ale aparatului circulator sunt hipertensiunea arterială care afectează 20% din populația adultă, cardiopatiile ischemice care, în 1996, au provocat o treime din totalul deceselor din țările dezvoltate și bolile cerebro-vasculare, care în 1996, au provocat în lume 4,6 milioane decese, din care o treime în țările industrializate.

Între maladiile metabolice, diabetul zaharat ridică astăzi cele mai mari probleme. Datele cele mai recente indică existența, în prezent, a 135 milioane de diabetici, și este de așteptat ca numărul acestora să se dubleze până în anul 2025. Această evoluție este prognozată avându-se în vedere predispozițiile ereditare, procesul general de îmbătrânire a populației, obiceiurile alimentare nocive din prezent, obezitatea și modul de viață sedentar. Creșterea va fi de ordinul a 45% în țările dezvoltate, și de 200% în țările în curs de dezvoltare.

Având în vedere că prezența diabetului mărește mult riscul apariției altor boli, se impun intervenții prioritare, la nivel mondial, pentru prevenirea apariției acestuia. De fapt, tehnologiile genetice vor trebui utilizate pe scară largă în domeniul identificării și tratării, în timp util, a persoanelor cu predispoziții crescute pentru cele mai redutabile maladii cronice.

În opinia lui C.Murray și A.Lopez¹¹⁾ zece factori de risc, deosebit de activi în perioada contemporană, generează 40% din pierderile în ani de viață ai populației planetei (AV_aTI) (Tabelul 9).

Tabelul 9 - Procente ale AV_aTI ce pot fi atribuite diferiților factori de risc, în anul 1990

Factori de risc	Lume	Economii dezvoltate	Economii europene în tranziție	Țări în curs de dezvoltare
Malnutriție	15,9	0	0	18
Igiena personală și a gospodăriilor și aprovizionarea cu apă potabilă	6,8	0,1	0,2	7,6
Viața sexuală în condiții de risc	3,5	2	2,2	3,7
Consum de alcool	3,5	10,3	8,3	2,7
Ocupare-condiții de muncă	2,7	5	3,8	2,5
Tabac-fumat	2,6	11,7	12,5	1,4
Hipertensiune arterială	1,4	3,9	5,9	0,9

Factori de risc	Lume	Economii dezvoltate	Economii europene în tranziție	Țări în curs de dezvoltare
Sedentarism	1	4,8	2,8	0,6
Consum ilicit de droguri	0,6	2,3	1,3	0,4
Poluarea aerului	0,5	0,5	3,1	0,4

Sursa: Note bibl.nr. 11

Primii doi factori de risc înscrși în tabel sunt mai puternic prezenți în țările în curs de dezvoltare și contează pentru aproape un sfert din totalul AV_aTI.

Aceste evaluări pot sta la baza reconsiderării distribuției resurselor economice spre sectorul sănătății publice în toate țările și pot direcționa noile politici ale sănătății, atât la nivel regional cât și zonal. În cazul economiilor dezvoltate și a celor în tranziție, de exemplu, povara alcoolismului și tabacismului este extrem de masivă. De asemenea, o atenție specială ar putea fi acordată acelor boli care deși nu se constituie în cauze larg răspândite de deces, generează un număr mare de AVTI.

Desigur, a identifica 40% din sursele generatoare de îmbolnăviri, la nivelul planetei, constituie, într-adevăr, un demers extrem de util. Dar partea ascunsă a aisbergului - adică 60% din riscurile ce duc la îmbolnăvirea populației - constituie încă o provocare demnă de luat în seamă pentru cercetătorii din domeniu.

Maladiile genetice și mai ales cauzele ascunse, fundamentale ale acestora constituie încă un teritoriu prea puțin explorat.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 3-4/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

CUANTIFICĂRI ALE DINAMICII
POTENȚIALULUI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

• Partea a II-a •

dr. Florin Marius PAVELESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Aspectele teoretico-metodologice
ale estimării parametrilor funcțiilor de producție utilizate
în analiză și ale frontierei producției au fost prezentate în:
Probleme economice, nr. 46/1997, cu titlul:
*"Considerații privind estimarea ritmului progresului tehnic neîncorporat și a
substituției factorilor de producție. Partea I"*

CUPRINS

Capitolul 1 - DELIMITAREA ETAPELOR EVOLUȚIEI POTENȚIALULUI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI	75
Capitolul 2 - REGIMUL PRODUCTIVITĂȚII MUNCII ÎN CURSUL CICLURILOR ECONOMICE DECENALE	86
Capitolul 3 - INTENSITATEA SUBSTITUȚIEI FACTORILOR DE PRODUȚIE ÎN CURSUL INDUSTRIALIZĂRII ȘI AL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ	96
Capitolul 4 - POSIBILE EVOLUȚII ALE SUBSTITUȚIEI FACTORILOR DE PRODUȚIE ÎN PERSPECTIVA CONSOLIDĂRII INSTITUȚIILOR ECONOMIEI DE PIAȚĂ ȘI A TRANZIȚIEI SPRE SOCIETATEA POSTINDUSTRIALĂ	106

CAPITOLUL 1 - DELIMITAREA ETAPELOR EVOLUȚIEI POTENȚIALULUI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Date complete privind evoluția anuală a *outputului* (venit național sau produs intern brut) și alocării principalilor factori de producție (forța de muncă și capitalul fix) există pentru perioada 1955-1994 (n.n. lucrarea a fost redactată în noiembrie 1996). În decursul celor aproape 40 de ani ritmul de creștere al *outputului* ca și cel al alocării factorilor de producție a prezentat variații semnificative. În fapt aceste modificări reflectă caracteristici ale procesului de industrializare a țării și implicit de dezagrarizare a structurilor ocupaționale realizat prin metodele economiei de comandă dar și pe cele ale tranziției la economia de piață începând din 1990.

Analiza dinamicii unor macroagregate deosebit de importante pentru caracterizarea creșterii economice nu se poate limita doar la relevarea mărimii ritmului mediu anual ci trebuie să aibă în vedere și examinarea formei traiectoriei de evoluție. În acest sens considerăm că informații utile sunt oferite de comparația dintre mărimea ritmului mediu anual (rm) și cea a ritmului reprezentativ (rr).¹

Ținând seama de modul de definire a ritmului reprezentativ, se poate demonstra că în cazul unei serii cronologice forma de evoluție a unei variabile este:

- a) **supraexponențială** (convexă pe scara logaritmică) dacă valoarea absolută a ritmului mediu este mai mică decât cea a ritmului reprezentativ;
- b) **exponențială** (liniară pe scara logaritmică) dacă valoarea absolută a ritmului mediu este egală cu cea a ritmului reprezentativ;
- c) **subexponențială** (concavă pe scara logaritmică) dacă valoarea absolută a ritmului mediu este mai mică decât a ritmului reprezentativ.

Deoarece $\ln(1+rr) - \ln(1+rm)$ poate fi scrisă și sub forma $\ln(1+rm) \times Gde^2$ se pot obține informații referitoare la abaterea de la traiectoria exponențială a evoluției indicatorilor analizați.

¹ În articolul *Some Considerations about the Cobb-Douglas production function estimated parameters. A new approach*, din: *Revue Roumaine des Sciences Sociales*, nr. 1-2/1986, am introdus noțiunea de ritm reprezentativ (rr) definit astfel: $\ln(1+rr) = 2 \ln lr / (n + 1)$ unde: lr = valoarea indicelui reprezentativ (media geometrică simplă a indicilor cu bază fixă al variabilei observate); n = numărul de ani al perioadei analizate. Ritmul reprezentativ constituie acel ritm constant de creștere care ar asigura atingerea nivelului indicelui reprezentativ.

² Având în vedere definiția rr , se obține $Gde = cov(t;ig)$, unde $cov(t;ig)$ = covarianța dintre distribuția factorului timp în ordine inversă și distribuția logaritmilor indicilor anuali ai variabilei observate.

Având în vedere că Gde (gradul de deviere de la traiectoria exponențială) are valori absolute mai mici decât $(n-1)/(n+1)$, unde n este numărul de ani ai seriei cronologice, se pot obține mărimi standardizate ale intensității deviației de la traiectoria exponențială.

Analiza ritmului mediu și a ritmului reprezentativ pentru un număr de cinci indicatori deosebit de importanți pentru caracterizarea unei economii naționale (*outputul* agregat-venit național sau produs intern brut- capitalul fix, populația ocupată totală, populația ocupată în sectorul primar, populația ocupată în ramurile neagricole) conduce la concluzia că din punct de vedere al creșterii economice perioada 1955-1989 poate fi împărțită într-un număr de 9 intervale (Tabelul 1).

Astfel între **1955** și **1959** creșterea *outputului* a fost moderată după o traiectorie supraexponențială cu un grad însemnat de instabilitate în timp. Capitalul fix a sporit mai lent decât *outputul* dar cu remarcabilă stabilitate în timp. Populația ocupată totală a crescut în ritm moderat. Forța de muncă ocupată în agricultură a rămas staționară, ceea ce înseamnă că ramurile neagricole au determinat în esență creșterea populației ocupate.

Între **1959** și **1962** ritmul de creștere al *outputului* se intensifică în condițiile unei traiectorii subexponențiale. Ceea ce dă nota distinctivă a acestui interval este începerea reducerii populației ocupate în sectorul primar pe fondul forțării procesului de colectivizare a agriculturii. În consecință, s-a generat în mod indirect și o creștere relativă bruscă (ritm mediu 8,6%) a populației ocupate în ramurile neagricole.

Intervalul **1962-1966** este caracterizat printr-o mărire a ritmului de creștere a *outputului* după o traiectorie cvasiexponențială. De asemenea are loc o intensificare a ritmului de creștere a capitalului fix și o moderare a transferului forței de muncă din agricultură spre ramurile neagricole.

Tabelul 1 - Ritmul mediu (rm) și ritmul reprezentativ (rr) al unor indicatori economici în România în perioada 1955-1989

PERIOADA	INDICATOR	Q	K	L	LA	LN
1955-1959	rm	5,9	5,0	0,2	-0,03	0,9
	rr	3,5	4,8	0,3	0,09	0,7
	Gde	-66,6	-6,5	57,6	***	36,9
1959-1962	rm	8,4	5,8	0,4	-3,8	8,6
	rr	9,4	5,9	0,5	-3,83	9,2
	Gde	23,9	3,5	49,9	1,7	13,4
1962-1966	rm	10,1	7,6	0,5	-1,8	3,9
	rr	10,1	7,4	0,4	-1,7	3,4
	Gde	0,0	57,0	-33,3	-9,3	-21,0

Dacă există o monotonie a evoluției nivelului indicatorului analizat, cov (t;ig) este mai mare decât zero în cazul unei evoluții subexponențiale și respectiv mai mică decât zero în cazul unei evoluții supraexponențiale.

PERIOADA	INDICATOR	Q	K	L	LA	LN
1966-1970	rm	7,3	8,7	0,2	-2,6	3,4
	rr	7,2	8,5	0,3	-2,1	3,3
	Gde	-2,2	-3,7	57,6	-32,4	-4,8
1970-1976	rm	11,3	9,7	0,6	-4,6	3,6
	rr	11,5	9,3	0,5	-5,1	4,9
	Gde	2,3	-5,5	-14,7	15,6	49,4
1976-1979	rm	7,3	9,1	0,3	-4,5	2,8
	rr	7,7	9,2	0,3	-4,1	2,7
	Gde	10,6	2,1	0,0	-18,2	-7,0
1979-1982	rm	2,6	8,4	0,3	-1,9	2,5
	rr	2,6	8,4	0,3	-2,4	3,2
	Gde	0,0	0,0	0,0	53,3	55,1
1982-1987	rm	5,9	7,5	0,5	0,3	0,7
	rr	5,8	8,0	0,5	0,5	0,5
	Gde	2,5	9,6	0,0	99,7	42,8
1987-1989	rm	-3,2	5,3	1,0	-0,2	1,5
	rr	-2,3	5,4	0,9	-0,1	1,3
	Gde	-85,4	5,5	29,9	100,0	39,7

Q = outputul (venit național în perioada 1955-1987 și produs intern brut în perioada 1987-1989); K - capitalul fix; L = populația ocupată totală; LA = populația ocupată în sectorul primar (agricultură și silvicultură); LN = populația ocupată în ramurile neagricole.

Sursa: Calculat după Anuarele statistice ale României, 1960-1990.

Între 1966 și 1970 ritmul de creștere economică devine mai lent comparativ cu perioada anterioară iar cel al capitalului fix se amplifică, ceea ce a avut drept consecință o diminuare a productivității capitalului. În condițiile unei reduceri a ritmului de creștere a populației ocupate s-a asistat la o intensificare a eliberării forței de muncă din agricultură concomitent cu menținerea ritmului reprezentativ de creștere a populației ocupate în ramurile neagricole.

Prima parte a anilor '70 (1971-1976) a fost martora unei intensificări a procesului de industrializare, ceea ce a avut semnificative efecte asupra indicatorilor pe care îi analizăm. Astfel *outputul* a înregistrat cele mai ridicate ritmuri de creștere din perioada economiei de comandă în condițiile unei evoluții foarte apropiate de traiectoria exponențială. Totodată mărirea sensibilă a ratei acumulării a condus la o intensificare a creșterii valorii capitalului fix concomitent cu sporirea productivității acestui factor de producție.

Ca și în cazul capitalului fix, dinamica persoanelor ocupate a înregistrat cele mai rapide ritmuri de creștere din perioada economiei de comandă. Această tendință s-a obținut pe fondul intensificării eliberării forței de muncă din agricultură și a unei ușoare creșteri a ritmului de creare de noi locuri de muncă în ramurile neagricole. Din datele prezentate se poate trage concluzia că primul șoc petrolier (1973) a fost relativ ușor absorbit de economia românească. În realitate aceste evoluții au reflectat una dintre trăsăturile

economiei de comandă și anume considerabila inerție și implicit adaptarea tardivă la șocurile provenite din mediul extern.¹

În fapt din punct de vedere al dinamicii indicatorilor analizați, efectele primului șoc petrolier devin vizibile abia după anul 1976.

Între 1976 și 1979 cadența expansiunii venitului național se reduce, fapt relevant nu numai de mărimea ritmului mediu ci și de forma subexponențială a traiectoriei de evoluție. Forțele inerțiale au determinat menținerea ritmului de creștere a valorii capitalului fix la niveluri apropiate de cele înregistrate în intervalul 1970-1976. Această evoluție a avut importante efecte asupra dinamicii productivității capitalului. Începând din 1977 și până în 1989 s-a înregistrat o continuă deteriorare a valorii acestui indicator.

Populația ocupată a sporit în mod constant dar cu un ritm mai redus decât în anii anteriori (0,3% comparativ cu 0,6%) Se reflectă astfel faptul că, deși procesul de eliberare a forței de muncă din agricultură a continuat cu aceeași intensitate, potențialul de creare de noi locuri de muncă a ramurilor neagricole începe să își diminueze creșterea relativă.

Cel de al doilea șoc petrolier (1979) și recesiunea din economia mondială care i-a urmat (1979-1982) au determinat o scădere bruscă a creșterii relative anuale a venitului național. De asemenea s-a redus într-o anumită măsură și ritmul de creștere a valorii capitalului fix. Ritmul de creștere al populației ocupate se menține la același nivel ca în perioada 1976-1979, dar scăderea populației ocupate în sectorul primar și crearea de noi locuri de muncă în ramurile neagricole este mai lentă.

Relansarea activității economice în intervalul 1982-1987 s-a realizat pe fondul unei creșteri moderate a venitului național, în comparație cu evoluția din perioada 1955-1979. Chiar dacă a cunoscut o anumită diminuare, comparativ cu anii '70, ritmul de creștere a valorii capitalului s-a menținut la un nivel ridicat (8,4%), fiind relativ stabil în timp.

Ritmul de creștere a populației ocupate totale este superior celui din perioada 1976-1982, dar este rezultatul unor modificări structurale. Astfel potențialul de creare de noi locuri de muncă în segmentul neagricol s-a diminuat sensibil. În aceste condiții, în agricultură s-a înregistrat o ușoară creștere a populației ocupate. Tendințele relevate mai sus în legătură cu raporturile dintre segmentul agricol și cel neagricol al populației ocupate reflectă faptul că modelul de ocupare a forței de muncă, generat de caracteristicile economiei de comandă în cele trei decenii anterioare începe să aibă primele disfuncționalități cuantificabile prin intermediul unor indicatori statistici.

Între 1987 și 1989, criza economiei de comandă devine vizibilă prin apariția unui ritm negativ de creștere a *outputului* după o traiectorie supraexponențială. De asemenea se diminuează în continuare ritmul de creștere al valorii

¹ E. Dobrescu, T. Postolache - *Consemnări economice*, Editura Academiei, București, 1990.

capitalului fix, iar traiectoria de evoluție devine subexponențială. În acești ani se accentuează supraocuparea forței de muncă, mai cu seamă în ramurile neagricole, fapt relevat de ritmul de creștere de 1% al populației ocupate și respectiv de 1,5% al populației ocupate în ramurile neagricole.

Privind în ansamblu perioada 1955-1989, se poate desprinde o serie de concluzii interesante referitoare la funcționarea și dezvoltarea economiei românești în condițiile economiei de comandă.

Astfel, schimbările de regim de funcționare ale economiei de comandă între 1955 și 1989, relevate anterior, nu au coincis decât rareori cu ciclurile economice din unele țări cu economie de piață consolidată (Tabelul 2).

Se reflectă în fapt diferențele dintre factorii care au determinat creșterea economică în România și în țările dezvoltate cu economie de piață.

Tabelul 2 - Ciclurile economice în 12 țări cu economie de piață consolidată, în perioada 1950-1988

ȚARA	AN	AN	AN	AN	AN	AN	AN	AN	AN
SUA	1950	1955	1959	1963	1968	1973	1977	1984	1988
Jap.	1950	1956	1960	1964	1968	1973	1977	1984	1988
Can.	1950	1956	1959	1965	1968	1973	1977	1984	1988
RFG	1950	1955	1960	1964	1969	1973	1979	1984	1988
F.	1950	1957	1960	1963	1969	1973	1979	1984	1988
Bel.	1950	1955	1962	1964	1970	1973	1979	1984	1988
D.	1950	1954	1961	1965	1969	1973	1979	1984	1988
R.U.	1950	1954	1960	1964	1968	1973	1979	1984	1988
It.	1950	1955	1961	1967	1973	1976	1979	1984	1988
S.	1950	1953	1959	1964	1969	1973	1979	1984	1988
Norv.	1950	1954	1960	1965	1969	1973	1979	1984	1988
Old.	1950	1954	1960	1965	1969	1973	1979	1984	1988

Jap= Japonia; CanpCanda; F-Franța; Bel= Belgia; D= Danemarca; R.U.= Regatul Unit; It= Italia; S= Suedia; NorvpNorvegia; Old= Olanda.

Sursa: R.Boyer, P. Petit -Tehncial change cumulative causation and growth în Tehnology and productivity, OECD, Paris, 1991.

Funcționarea economiei de comandă, așa cum rezultă din experiența țării noastre, a avut ca principal obiectiv realizarea într-o perioadă scurtă de timp a unei structuri industriale. În condițiile în care la începutul demarării procesului, marea majoritate a capitalului fizic și uman era concentrat în agricultură, iar alte *inputuri* (materii prime, energie) erau relativ abundente, s-a putut genera o creștere susținută a nivelului *outputului*. Atâta timp cât s-a putut împlini existența unor *inputuri* "ieftine", predominarea în cadrul aparatului productiv a unor tehnologii bazate pe paradigmele mecanicii și alocarea centralizată a resurselor și factorilor de producție, evoluția economiei a fost deosebit de dinamică. Astfel, în cazul concret al României, creșterea veniturii naționale între 1950 și mijlocul anilor 70 a fost printre cele mai rapide înregistrate pe plan

internațional.¹ Drept urmare în primele trei decenii postbelice țara noastră a înregistrat, cel puțin prin prisma unor indicatori macroeconomici, o importantă diminuare a decalajelor față de statele dezvoltate.

În explicarea remarcabilului dinamism al *outputului* trebuie să fie avuți în vedere și alți factori printre care se pot enumera:

- în perioada procesului de industrializare, în orice țară, datorită apariției unor puternice efecte de antrenare, are loc o accelerare a ritmului de creștere al *outputului*
- modelul de industrializare pus în practică în condițiile economiei de comandă s-a bazat în principal pe substituirea importurilor, pe "protecția" uneori exagerată a activității unor ramuri economice considerate ex ante ca având un nivel tehnic ridicat.

Drept urmare, s-a favorizat apariția unei structuri economice cu un grad ridicat de capital - intensitate și complexitate.² Analiza indicatorilor pe care i-am avut în vedere anterior arată că dinamica înregistrată de capitalul fix a avut gradul de stabilitate cel mai ridicat, reflectând inerția considerabilă a cererii pentru acest factor de producție dar și a producției ramurilor constructoare de mașini, independent de dinamica *outputului*.

Desfășurându-se în condițiile unei economii "închise", stimularea cererii pentru bunurile de investiții cu prioritate și pentru bunurile de consum în subsidiar, a condus la stimularea cererii de forță de muncă. Aceasta a avut drept principale efecte crearea unui mare număr de locuri de muncă, mai cu seamă în industrie și construcții. În acest fel procesul de dezagrărire a structurii ocupaționale s-a realizat în România într-o perioadă de câteva ori mai scurtă comparativ cu alte țări care au realizat o industrializare timpurie.³

În fapt, experiența țării noastre se constituie ca încă un argument în favoarea ideii pe larg prezentată în literatura de specialitate⁴ că sistemele de planificare centralizată au fost foarte eficiente în susținerea mobilității forței de muncă din sectorul primar spre activități din sectorul secundar (industrie și construcții). Desigur că în aprecierea concretă a performanței din domeniul ocupării forței de muncă trebuie să se aibă în vedere și faptul că aceasta s-a

¹ A. Tsantis, R. Pepper – *Romania - The industrialization of an agrarian country under socialist planning*, World Bank, Washington, 1979.

² Realizarea industrializării pe baza strategiei de substituire a importurilor fără o flexibilizare a mecanismului economic, în funcție de modificările apărute în mediul extern a condus nu numai în țările est-europene, ci și în alte state (de exemplu în Pakistan) la o structură capital-intensivă a economiei și implicit la un consum ridicat de resurse, pentru a susține creșterea economică (cf. ***-*Towards a human development*, UNDP, New York, 1993).

³ I. Blaga - *Populația activă a României*, Editura Politică, București, 1979.

⁴ J. Kornai - *The road to free economy*, W.W.Norton, New York, 1990.

obținut și cu prețul generării unor fenomene de supraocupare și risipă de capital uman.

Totodată se observă că până la cel de-al doilea șoc petrolier se poate detecta o relație de proporționalitate între accelerarea ritmului de creștere al venitului național și intensitatea relativă a schimbării raportului dintre segmentul agricol și cel neagricol al populației ocupate.

În esență, dezvoltarea industrială a fost susținută de agricultură nu numai prin simplul transfer cantitativ de forță de muncă ci și prin alte aspecte dintre care se pot menționa:

- a) forța de muncă atrasă din mediul rural în noile activități industriale și de servicii a fost reprezentată în principal de tinerele coorte, mai mobile atât teritorial cât și profesional. Mobilitatea ascendentă pentru o parte însemnată a ofertei de forță de muncă a exercitat o influență pozitivă asupra procesului de creștere economică prin generarea unei abundente relative de capital uman pentru industrie și alte activități specifice mediului urban¹, dar și prin drenarea acumulării capitalului fix spre noile ramuri;
- b) sistemul de prețuri a acționat în favoarea industriei și în dezavantajul agriculturii, îndepărtându-se tot mai mult în timp de raporturile reale dintre cerere și ofertă.

În mod indirect, această evoluție a constituit un factor de subvenționare a industriei de către agricultură.

La nivel macroeconomic, respectivul model de dezvoltare a condus la obținerea unor rezultate remarcabile în termenii eficienței statice (creșterea în ritm rapid a productivității muncii), dar la mai puține reușite în planul eficienței dinamice (asigurarea durabilității creșterii economice în condițiile unor modificări bruște ale mediului extern).

În cursul anilor '80 încep să se pună tot mai mult în evidență limitele sistemului economiei de comandă. Acestea sunt reflectate atât în scăderea semnificativă a ritmului de creștere a venitului național, dar și de reducerea posibilităților de ocupare a forței de muncă în ramurile neagricole. Practic, în acest interval de timp, se atinge o anumită stabilitate între proporția populației ocupate în segmentul agricol și cel neagricol. A fost un reflex al manifestării unui blocaj în promovarea programului tehnologic în agricultură, ceea ce ar fi determinat eliberarea în continuare a forței de muncă, dar și al epuizării posibilităților de creare de noi locuri de muncă în cadența din anii anteriori. Chiar dacă în mod relativ numărul de locuri de muncă din sectorul de servicii a

¹ Interesante reflecții asupra rolului mobilității forței de muncă în susținerea dezvoltării economiei românești până la mijlocul anilor 70 se găsesc în lucrarea lui Gh.Răboacă, S.Perț (coord.) *Mobilitatea forței de muncă*, Editura Academiei, București, 1977.

sporit mai rapid decât cel din sectorul industrial, nu se poate vorbi de începutul unei terțIALIZĂRI a structurii ocupaționale.

Faptul că în condițiile economiei de comandă nu a putut fi demarat procesul de tertializare a structurii ocupaționale a fost determinat în esență de doi factori:

- a) ponderea sectorului secundar nu a atins în România nivelurile maxime din unele țări cu economie de piață dezvoltate. De asemenea se mai poate adăuga că proporția deținută de sectorul industrial în totalul populației ocupate în 1989 în țara noastră era mai scăzută decât în fosta R.D.G. și apropiată de cea înregistrată în Bulgaria și Cehoslovacia. În concluzie, se poate afirma că în ciuda procesului de industrializare rapidă în România nu se atinsese la sfârșitul anilor '80 pragul "saturației industriale" din punct de vedere al utilizării forței de muncă;
- b) creșterea rolului sectorului terțiar în ocuparea forței de muncă nu este numai un rezultat al apariției "saturației industriale"¹, ci și al necesității de flexibilizare a funcționării economiei în contextul implementării noilor tehnologii. Între caracteristicile mecanismului economic și posibilitățile de implementare a unor schimbări tehnologice majore există o anumită legătură. Un mecanism economic rigid va tinde să reproducă vechea structură tehnologică² și ocupațională, chiar dacă nivelul eficienței utilizării factorilor de producție tinde să se reducă. Respectiva lege și-a dovedit valabilitatea și în cazul funcționării economiei de comandă din țara noastră. Creat pentru a determina o industrializare într-o perioadă scurtă din punct de vedere istoric, sus-amintitul mecanism economic s-a dovedit ineficient pentru a asigura o reală diseminare a noilor tehnologii în activitatea economico-socială și transformările necesare a fi operate în modelul de ocupare a forței de muncă.

Deși tranziția la economia de piață ar fi putut teoretic reprezenta o bună ocazie de stimulare a dezvoltării capacității de ocupare a sectorului de servicii, acest lucru nu a putut fi transpus în practică. În realitate, principala evoluție în planul utilizării forței de muncă în prima parte a anilor '90 a fost reducerea considerabilă a populației ocupate în industrie, manifestarea unei instabilități a posibilității de ocupare a sectorului terțiar și creșterea populației ocupate în agricultură.³

¹ A. Vela - *Civilizația industrială în confruntare cu ea însăși*, Editura Politică, București, 1983.

² T. Postolache - *Restructurări în economia politică*, Editura Politică, București, 1981.

³ F.M. Pavelescu - *Transformări ale structurii ocupaționale*, în: *Tribuna economică*, nr. 38/1995.

Declanșarea tranziției la economia de piață a însemnat o sensibilă modificare a dinamicii indicatorilor analizați (Tabelul 3).

Tabelul 3 - Ritmul mediu (rm) și ritmul reprezentativ (rr) al unor indicatori economici în România în perioada 1989-1994

PERIOADA	INDICATOR	Q	K	L	LA	LN
1989-1992	r m	-9,1	1,9	-1,5	4,0	-3,8
	r r	-8,6	1,3	-1,2	3,3	-2,2
	Gde	-11,5	-91,4	-60,0	-51,1	-85,2
1992-1994	r m	2,7	8,6	-2,2	2,9	-4,7
	r r	2,3	7,9	-2,7	3,6	-5,8
	Gde	-43,9	-23,5	69,1	71,1	72,3

Q, K, L, LA, LN au aceleași semnificații ca în Tabelul 1. Sursa: calculat după Anuarul statistic al României 1991, 1995.

Între **1989 și 1992**, ca urmare a schimbărilor bruște în mediul economic intern, dar și a unor puternice șocuri externe, se înregistrează o sensibilă reducere, după o traiectorie supraexponențială, a nivelului produsului intern brut. S-au reflectat astfel nu numai pierderea unor piețe externe pentru unele produse industriale (mai ales ale construcțiilor de mașini), dar și "dizolvarea" unui capital organizațional, caracteristic economiei de comandă, fără să se asigure însușirea altuia propriu economiei de piață.¹ În acest context este important de subliniat că un mecanism economic nu constituie doar o simplă unealtă ce poate fi modificată atunci când nu mai funcționează cu randamentul scontat, ci un foarte complicat sistem de relații cantitative, instituții, reguli formale și informale, comportamente care se dezvoltă în timp. În cazul concret al economiei de piață, nu este vorba doar de o procedură de optimizare, ci și de un proces de învățare (*learning by doing*), de a distinge, dintre semnalele uneori confuze ale pieței, tendințele majore ale dezvoltării economice. Totodată evoluțiile din primii ani ai tranziției la economia de piață ar putea fi explicate și prin prisma teoriei sistemelor "departe de echilibru". Aflat la bifurcație, sistemul economic "ezită" înainte de a se angaja pe o traiectorie bine definită. În aceste condiții are loc tranziția de la "structuri conservative" la "structuri disipative"² ceea ce conduce la creșterea entropiei pe ansamblul sistemului. Aceasta s-a tradus nu doar prin reducerea în termeni reali a nivelului produsului intern brut, după o traiectorie supraexponențială dar și prin reducerea posibilităților de ocupare a forței de muncă. Tranziția la economia de piață, cel puțin după datele statistice de care dispunem, a însemnat demararea unui proces în sens contrar celui din perioada economiei de comandă și anume reagrarizarea

¹ xxx Economic Bulletin of Europe, nr.44/1992.

² A.lancu - *Structura economiei și sistemului industrial*, Editura Politică, București, 1986.

structurilor ocupaționale. Aceasta este o consecință a faptului că, în contextul scăderii populației ocupate totale și a posibilităților de utilizare a forței de muncă în ramurile neagricole, populația ocupată în sectorul primar a sporit într-un ritm mediu de 4,0% după o traiectorie supraexponențială. Această tendință a fost legată atât de presiunile exercitate în industrie pentru reducerea și chiar eliminarea personalului excedentar, dar mai ales de aplicarea prevederilor legii fondului funciar. Micile gospodării agricole, mai ales în faza de formare și consolidare, generează o creștere însemnată a cererii de forță de muncă. De fapt sporirea numărului de persoane ocupate în sectorul primar s-a produs mai ales ca urmare a creșterii ratelor de activitate a populației rurale și mai puțin ca un rezultat al revenirii unei părți a lucrătorilor disponibilizați din industrie.

Între 1992 și 1994 s-a înregistrat o ușoară relansare a activității economice, concretizată prin creșterea produsului intern brut într-un ritm mediu de 2,7% după o traiectorie supraexponențială și a valorii capitalului fix într-un ritm mediu de 8,6% după o traiectorie supraexponențială. Populația ocupată totală s-a redus cu o intensitate mai mare comparativ cu intervalul 1989-1992 (ritmul mediu fiind de -2,2% față de -1,5%), dar după o traiectorie supraexponențială. Se reflectă în mod indirect încetinirea creșterii populației ocupate în sectorul primar (ritm mediu 3,2% și traiectorie supraexponențială) și intensificarea eliberării de forță de muncă din ramurile neagricole (ritm mediu de -4,7% și traiectorie subexponențială), ca urmare a exercitării unor de puternice presiuni în direcția reducerii și chiar a eliminării supraocupării.

Având în vedere cele arătate anterior în estimările referitoare la dinamica potențialului economiei românești, pe care le vom efectua în continuare, se va căuta să se îmbine **două criterii**:

- a) determinarea numărului minim de ani ce vor compune etapele, astfel încât estimările să conducă la rezultate fezabile;
- b) gruparea pe cât posibil în cadrul unei perioade de estimare a mai multor intervale de timp referitoare la creșterea economică în integralitatea.

Pornind de la funcțiile de producție examinate în partea I, capitolul 2 și de la faptul că într-o regresie se recomandă ca numărul de observații să fie mai mare cu cel puțin 5 unități față de numărul de variabile independente, rezultă că numărul minim de ani ai perioadei de estimare este de 9.

În consecință perioadele de estimare vor fi:

- a) 1956-1966, interval de timp în care s-a realizat un ritm alert de creștere a *outputului* în condițiile unei sporiri atât a productivității muncii cât și a capitalului, dar și a declanșării procesului de dezagrizare a structurii ocupaționale;
- b) 1967-1976, perioadă de intensificare a industrializării pe fondul creșterii ratei acumulării și al accelerării ritmului de eliberare a forței de muncă din agricultură;

-
- c) 1977-1987, interval de timp în care, sub influența crizei energetice și de materii prime, se reduce ritmul de creștere al *outputului*, productivitatea capitalului începe să descrească, iar populația ocupată în agricultură tinde să-și reducă ritmul de eliberare, iar apoi se stabilizează atât absolut cât și relativ în totalul populației ocupate;
 - d) 1986-1994, perioadă care se suprapune crizei economiei de comandă și primilor ani ai tranziției la economia de piață.

CAPITOLUL 2 - REGIMUL PRODUCTIVITĂȚII MUNCII ÎN CURSUL CICLURILOR ECONOMICE DECENALE

Așa cum a reieșit din datele prezentate anterior, dinamica *outputului* și cea a alocării factorilor de producție a reprezentat variații sensibile de la o perioadă la alta. Această caracteristică este proprie nu numai economiei românești, ci și a altor țări. Din acest motiv, în literatura de specialitate a ultimilor cinci decenii, o importanță deosebită s-a acordat analizei factorilor care condiționează dinamica productivității factorilor și, în principal, a productivității muncii. Și aceasta deoarece forța de muncă este limitată din punct de vedere cantitativ, în timp ce nevoile sociale tind să sporească în permanență.

Evoluția productivității muncii constituie un reflex al unui proces cumulativ de maturizare și primenire a sistemului tehnologic, al adaptării capitalului uman la schimbările operate în mediul economic. Pe plan internațional, în cursul anilor '50 și '60, productivitatea muncii a sporit într-un ritm remarcabil. Această evoluție i-a făcut pe mulți economiști să pună semnul egalității între progresul tehnologic și creșterea productivității muncii.¹

Experiențele ulterioare au demonstrat însă că între cele două fenomene există puternice intercondiționări dar și o anumită autonomie. Din acest motiv au fost întreprinse, în plan teoretic, o serie de încercări de a se explica mai bine acțiunea factorilor care modelează dinamica productivității muncii.

În contextul anilor '50 și '60, utilizarea funcțiilor de producție a oferit explicații pertinente asupra dinamicii productivității muncii. Este epoca în care procesul de industrializare se extinde pe plan internațional, în condițiile existenței unor tehnologii inspirate de paradigmele mecanicii dar și al abundenței unor factori de producție (forța de muncă, materii prime, energie). În acest context se realizează relativ ușor aproape toate obiectivele pe care și le propune în mod normal orice politică economică și anume: creșterea ocupării forței de muncă concomitent cu sporirea productivității muncii și cea a capitalului. Calculele economice arătau o strânsă corelație între dinamica productivității muncii și cea a înzestrării tehnice.

Încheierea procesului de industrializare în cele mai dezvoltate țări cu economie de piață și scumpirea *inputurilor* după primul șoc petrolier începe să pună sub semnul întrebării respectivul model de analiză. Această tendință se accentuează în anii '80 când introducerea în cadrul aparatului productiv a unor noi tehnologii nu a determinat o sporire substanțială a productivității muncii (paradoxul Solow). Una dintre cauzele principale ale apariției sus-amintitului

¹ În anii '50, în lucrările lui Abramovitz (1956), Kendrick (1956) sau Solow (1957), cvasitotalitatea creșterii productivității muncii era atribuită progresului tehnologic.

paradox rezidă în faptul că, până în prezent, aplicarea noilor tehnologii s-a realizat mai ales cu scopul de a reduce consumul de factori de producție și mai puțin pentru expansiunea unor noi activități economice.

În explicarea acestor tendințe de încetinire a creșterii productivității muncii este necesar să se țină cont și de efectul de mobilitate sectorială a forței de muncă asupra productivității muncii. Astfel, în cursul procesului de industrializare, transferul forței de muncă din agricultură (unde productivitatea muncii era foarte scăzută) spre industrie (ramură caracterizată printr-un nivel deosebit de ridicat al eficienței utilizării capitalului uman) a constituit un factor important de susținere a creșterii productivității muncii. În schimb, în epoca postindustrială, reducerea efectivelor din industrie și crearea de noi locuri de muncă în servicii, domeniu caracterizat printr-o remarcabilă muncă-intensitate, conduce la un indice al efectului de mobilitate mai mic de 100%.¹ În aprecierea evoluției dinamicii productivității muncii în cursul tranziției spre o societate postindustrială, este necesar să se țină cont de faptul că modul de calcul al eficienței utilizării forței de muncă este, în principal, adaptat specificului producției materiale, ceea ce face ca productivitatea muncii din unele activități de servicii să fie subevaluată.

În aceste condiții, devine tot mai evident faptul că sporirea productivității muncii, deși constituie una dintre legile economice generale, este condiționată de o serie de factori a căror acțiune se modifică în timp. Se poate vorbi deci de **regimuri ale productivității muncii**² care caracterizează diferitele perioade ale istoriei economice. Se pune astfel în evidență faptul că dinamica productivității muncii și, implicit, valorificarea capitalului uman este dependentă de:

- a) existența unor epoci tehnologice și, în cadrul acestora, de caracteristicile fazelor de dezvoltare (ascendentă sau descendentă). Experiența istorică relevă că fazele ascendente ale ciclului secular sunt caracterizate mai ales prin transformările calitative ale factorilor de producție și mai puțin de sporirea în ritm alert a productivității muncii. În schimb, în faza descendentă, pe fondul extinderii utilizării unei noi tehnologii precum și a unor noi forme de organizare a activității economice, se asistă la o remodelare a legăturilor interramuri în sensul creșterii complexității acestora concomitent cu o sensibilă creștere a productivității muncii;
- b) caracteristicile cererii finale de bunuri și servicii. În condițiile unei abundente relative a factorilor de producție, menținerea unui nivel ridicat a cererii finale de bunuri și servicii conduce la imprimarea unui ritm înalt al productivității muncii (legea Kaldor - Verdoorn). Respec-

¹ A se vedea în acest sens și articolul F.Pavelescu - *Cuantificarea efectului de mobilitate intersectorială a forței de muncă*, în: *Muncă și progres social*, nr.1-2/1994.

² R.Boyer, M. Julliard - *The new endogenous growth theory versus a productivity regime approach*, CEPREMAP, Paris, 1992.

tiva lege a oferit explicații pertinente pentru evoluția productivității muncii până la primul șoc petrolier. În cursul anilor 70 legea a părut că-și pierde din valabilitate pentru a reveni în actualitate în anii '80, dar cu marcante particularități naționale;¹

- c) modul de organizare al sistemului tehnico-economic influențează în mod decisiv dinamica productivității muncii. În cursul secolului al XX-lea, principiul dominant al organizării producției și al muncii a fost taylorismul atât în țările cu economie de piață cât și în țările cu economie de comandă. Drept urmare, se poate aprecia că variația ritmului de creștere a productivității muncii reflectă într-o anumită măsură și gradul de adecvare a respectivelor principii la realitățile pieței forței de muncă;
- d) structura socială a acumulării. Chiar dacă în cadrul oricărui mecanism economic acumularea și creșterea productivității muncii se manifestă ca legi economice generale, specificul intereselor diferiților actori ai vieții economico-sociale și în primul rând ai organizatorilor proceselor de producție conduc la o anumită traiectorie a ratei acumulării. De asemenea, în funcție de sistemul de interese, se drenează schimbările tehnologice, substituția dintre factorii de producție și, implicit, dinamica sporirii productivității muncii.

În consecință, pentru a fi relevante analizele de tip regresie asupra dinamicii productivității muncii, trebuie să se aibă în vedere mai întâi delimitarea etapelor de evoluție a entității economice. Numai în acest fel funcțiile de producție își pot dovedi o reală utilitate, în sensul punerii în evidență a schimburilor care au loc în dinamica productivității muncii, a stabilității acesteia în timp dar și a intensității legăturii dintre modificarea productivității muncii și cea a înzestrării tehnice.

Calculule de estimare a parametrilor funcției cu randamente de scară constante și progres tehnic neîncorporat pentru perioada 1956-1994 sunt reprezentate în Tabelul 4.

Tabelul 4 - Valorile estimate ale parametrilor funcției de producție
 $\ln W = \ln A_2 + b_2 \ln t + g_2 t$ în România, în perioada 1956-1994

PERIOADA	1956-1966 (1955=100)	1967-1976 (1966=100)	1977-1987 (1976=100)	1986-1994 (1985=100)
$\ln A_2$	-0,13382	-0,04702	0,076503	0,089414
b_2	0,04669	0,911306	-0,93001	1,309498
g_2	0,083888	0,015626	0,110682	-0,10811
Coefficientul de determinație	0,993732	0,995226	0,983425	0,9208

¹ R.Boyer, P.Petit - *Technical change, cumulative causation and growth*, în: *Technology and productivity*, OECD, Paris, 1991.

Parametrii estimați diferă semnificativ de la o perioadă la alta. Acest fapt este de natură să întărească ipoteza unor schimbări majore ale regimului productivității muncii pe parcursul diferitelor etape ale evoluției economiei de comandă și apoi în perioada de declin al respectivului mecanism economic și al tranziției la economia de piață.

Trecerea în revistă a rezultatelor obținute arată că între 1956-1966 și 1967-1976 accelerația creșterii productivității muncii a fost superioară celei a înzestrării tehnice. Pentru cele două perioade elasticitățile estimate sunt pozitive și subunitare, iar coeficientul de determinare ia valori mai mari de 0,99, ceea ce arată că funcția aleasă explică practic în totalitate modificarea productivității muncii.

Pentru intervalul 1977-1987 și respectiv 1986-1994 se observă apariția semnului negativ pentru elasticitatea productivității muncii în raport cu înzestrarea tehnică și respectiv cu factorul timp. Totodată, se remarcă reducerea valorii coeficientului de determinare, mai ales pentru perioada 1986-1994.

Examinarea mărimii elementelor care modelează valoarea parametrilor estimați (Tabelul 5) permite să se tragă o serie de concluzii interesante. Astfel, cea mai rapidă creștere a productivității muncii, după o traiectorie supra-exponențială, are loc concomitent cu intensificarea procesului de industrializare din perioada 1967-1976. Ulterior, între 1977 și 1987, ritmul de creștere se reduce sub nivelul înregistrat în cele două decenii anterioare, iar traiectoria devine subexponențială, marcându-se, implicit, epuizarea posibilităților de creștere a eficienței utilizării forței de muncă, în contextul noilor caracteristici ale mediului economic de după cel de-al doilea șoc petrolier.

Pentru intervalul 1986-1994, se înregistrează o reducere a productivității muncii după o traiectorie subexponențială.

Valorile elasticității propriu-zise ale productivității muncii în raport cu înzestrarea tehnică arată o continuă reducere a dinamicii productivității capitalului fix. Astfel, cea mai rapidă creștere a acestui indicator se consemnează în perioada 1956-1966. În următorul deceniu, ritmul de creștere, deși rămâne pe ansamblu pozitiv, își reduce mult din valoarea absolută. În aprecierea dinamicii productivității capitalului, trebuie să se țină cont de influența exercitată asupra dinamicii capitalului, de variația ratei acumulării.

Tabelul 5 - Elementele care determină mărimea parametrilor estimați ai funcției de producție $\ln W = \ln A_2 + b_2 \ln t + g_2 t$, în România, în perioada 1956-1994

PERIOADA	1956-1966 (1955=100)	1967-1976 (1966=100)	1977-1987 (1976=100)	1986-1994 (1985=100)
1. Indicele reprezentativ al productivității muncii (%)	146,8	156,2	140,7	87,9
1.1. Ritm reprezentativ (%)	6,6	8,4	5,8	-2,5
1.2. Ritm mediu (%)	7,7	9,2	5,5	-2,3

PERIOADA	1956-1966 (1955=100)	1967-1976 (1966=100)	1977-1987 (1976=100)	1986-1994 (1985=100)
1.3.Gde(%)	-16,61	-10,25	6,36	11,0
2. Elasticitatea propriu-zisă a productivității muncii în raport cu:				
- înzestrarea tehnică	1,500518	1,094419	0,558193	-0,71328
- factorul timp	0,086569	0,093195	0,041715	-0,04383
3. Coef. de corelație dintre logaritmul productivit. muncii și:				
- logaritmul înzestrării tehnice	0,996078	0,997591	0,966842	-0,777946
- factorul timp	0,996857	0,996109	0,969363	-0,925915
4. Coef. de corelație dintre logaritmul înzestrării tehnice și factorul timp	0,999166	0,997790	0,999408	0,989544
5. Coef. de aliniere al:				
- înzestrării tehnice	0,031116	0,856153	-1,666108	-1,835882
- factorului timp	0,969030	0,167670	2,653290	2,466575
6. Suma coeficienților de aliniere	1,001464	1,023823	0,987182	0,630693

Nu numai experiența țării noastre ci și cea internațională arată că există un anumit paradox al relației dintre creșterea ratei acumulării și productivitatea capitalului. Astfel, o rată scăzută a acumulării poate conduce la o aparentă creștere a productivității capitalului, în condițiile în care producția obținută are o considerabilă inerție și vice-versa.¹⁸ În România, rata acumulării a fost relativ scăzută în perioada 1956-1966 și deosebit de ridicată în anii '70 și '80.¹⁹

Totodată, se observă că productivitatea capitalului a sporit atâta timp cât s-a putut menține un ritm înalt al creșterii venitului național, iar prețurile la materiile prime și energie au fost relativ scăzute.

Respectivul fenomen se întâlnește și în țări cu economie de piață dezvoltată. Studiul comparativ al dinamicii productivității capitalului în cursul anilor 70 și '80 în SUA și JAPONIA arată o stabilitate a respectivului indicator în SUA și o semnificativă reducere în cazul JAPONIEI. Or, este bine cunoscut că economia americană funcționează de regulă cu o rata redusă a acumulării, în timp ce economiei japoneze îi este specific un nivel ridicat al proporției din PIB alocat pentru acumulare.

În țara noastră, ponderea ratei acumulării în venitul național a fost de 17,1% în 1956-1960; 25,5% în 1961-1965; 29,5% în 1966-1970; 33,7% în 1971-1975; 36% în 1976-1980; 30,7% în 1981-1985 și 25,7% în 1986-1989.

Reducerea sensibilă a productivității capitalului fix în cursul anilor '80 nu a fost specifică numai României ci și altor țări cu economie de comandă central și est-europene. Respectiva tendință i-a făcut pe unii specialiști să afirme că, în comparație cu economiile de piață, economiile de comandă asigurau o rată mai înaltă de creștere a productivității muncii, dar mai scăzută în ceea ce privește productivitatea totală a factorilor.¹ Pentru România această teză poate

¹ V.Poznanski - *Technological change in Eastern Europe Economies*, World Bank, Washington, 1985.

fi acceptată doar ca o afirmație calitativă, deoarece distorsiunile existente în prețurile factorilor nu o pot confirma din punct de vedere cantitativ. Prelungirea excesivă a duratei de funcționare a utilajelor a determinat o pondere redusă a amortizării în costuri. Drept urmare calculul ritmului de creștere a productivității totale a factorilor prin intermediul indicelui Tornqvist conduce la valori foarte apropiate de cele ale ritmului de creștere a productivității muncii.

Declanșarea tranziției la economia de piață nu a însemnat, în mod automat, o îmbunătățire a productivității capitalului. Această evoluție își are sorgintea în cel puțin două tendințe conturate în cursul primilor ani ai tranziției la economia de piață. Pe de o parte, scăderea substanțială a produsului intern brut a avut o contribuție însemnată la diminuarea productivității capitalului. Pe de altă parte, în condițiile modificării substanțiale a mediului economic extern, a avut loc o sporire semnificativă a capitalului fix în ramuri pentru ale căror produse există cerere, în timp ce în alte ramuri, care dispun de însemnat stoc de capital fix, cererea s-a relaxat sensibil, ceea ce, evident, a condus la o diminuare de proporții a productivității capitalului. Drept urmare, chiar dacă începând din 1993 s-a înregistrat o sporire a produsului intern brut, aceasta a fost mai lentă decât cea a dinamicii capitalului fix. De asemenea, este de remarcat că în prima parte a anilor '90 s-a consemnat o intensă substituție a forței de muncă de capitalul fix, fapt reflectat de ritmul mediu de creștere al înzestrării tehnice (6,4%) în perioada 1989-1994. Este o consecință nu numai a creșterii stocului de capital fix, ci și a reducerii cu circa 1450 mii a numărului de persoane ocupate.

Dinamica înzestrării tehnice a avut în România ultimilor 40 de ani o remarcabilă stabilitate în timp. Având în vedere valorile coeficientului de corelație dintre logaritmul înzestrării tehnice și factorul timp (de peste 0.997 în perioada 1956-1987 și de 0.9895 pentru perioada 1986-1994) se poate vorbi de o cvasiexponentialitate a creșterii înzestrării tehnice. Este de fapt o reflecție a concepției care a stat la baza modelului de creștere din perioada economiei de comandă, potrivit căreia dotarea cu capital fix ar fi condus automat la generarea unei susținute dezvoltări economice, dar și a puternicei inerții a creșterii înzestrării tehnice, și a unei slabe legături între aceasta și productivitatea capitalului.

Cât privește stabilitatea în timp a creșterii productivității muncii, se observă că, deși ea poate fi apreciată ca fiind ridicată, nu atinge totuși nivelul înregistrat de înzestrarea tehnică. De asemenea, se constată, pe măsura parcurgerii diferitelor perioade, o reducere a intensității legăturii dintre modificarea nivelului productivității muncii și factorul timp.¹

¹ Această constatare este valabilă nu numai pentru România ci și pentru alte țări est-europene cu economie de comandă până la sfârșitul anilor '80 (Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria).

Intensitatea legăturii dintre variația productivității muncii și cea a înzestrării tehnice atinge punctul maxim în perioada 1967-1976, pentru ca, ulterior, să se asiste la o scădere a acestuia, mai cu seamă în perioada 1986-1994.

Coeficienții de corelație dintre logaritmul productivității muncii cu logaritmul înzestrării tehnice și, respectiv, cu factorul timp iau valori apropiate. Dar faptul că înzestrarea tehnică a avut o traiectorie cvasiexponențială a condus la o puternică polarizare a coeficienților de aliniere în funcția de producție utilizată.

Din acest motiv, pentru perioada 1956-1966, contribuția înzestrării tehnice la sporirea productivității muncii apare ca ne semnificativă, factorului timp revenindu-i ponderea cvasi-totală în explicarea creșterii eficienței utilizării forței de muncă.

Lucrurile se inversează în perioada 1967-1976, ceea ce ne face să afirmăm că intensificarea ritmului de creștere a productivității muncii a fost obținută prin mărirea dependenței dinamicii respectivului indicator de susținere a creșterii înzestrării tehnice.

Pentru intervalul 1977-1987 apariția unui coeficient de aliniere negativ în cazul înzestrării tehnice reflectă indirect faptul că modelul de creștere a productivității muncii, bazat pe creșterea exponențială a înzestrării tehnice, care în cele două decenii anterioare asigurase un semnificativ salt al eficienței utilizării forței de muncă, începea să dea la iveală o serie de disfuncționalități.

Tabelul 6 - Caracteristici ale diferențelor dintre valorile observate și cele estimate ale logaritmului indicelui productivității, în România, în perioada 1956-1994

PERIOADA	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
U_{mediu}	-0,00467	-0,00006	0,0131364	-0,0020888
$D(u)$	0,020586	0,0185558	0,0166646	0,04900282
F.C.	0,016425	0,0148054	0,0132964	0,03909859

U_{mediu} - media diferențelor dintre valorile observate și cele estimate ale indicelui productivității muncii.

$D(u)$ = abaterea medie pătratică a diferențelor dintre valorile observate și cele estimate ale indicelui productivității muncii.

F.C. = factorul de corecție pentru determinarea frontierei productivității muncii.

În cursul perioadei 1986-1994 slăbirea legăturii dintre variația productivității muncii și cea a înzestrării tehnice se accentuează, ceea ce conduce la o valoare negativă a coeficientului de aliniere al înzestrării tehnice și la supradimensionarea celui al factorului timp.

Analiza diferențelor dintre valorile observate și valorile estimate (Tabelul 6) permite să se ajungă la concluzia că, din punct de vedere al respectării normalității distribuției erorilor de estimare, cel mai bine se situează perioada

1967-1976, iar deviația cea mai mare se consemnează pentru perioada 1977-1987. Valorile cele mai mari ale dispersiei erorilor și, implicit, ale factorului de corecție, utilizat pentru determinarea frontierei productivității muncii, sunt cele ale perioadei 1986-1994, în timp ce valorile cele mai mici se întâlnesc în perioada 1977-1987.

Examinarea datelor referitoare la dinamica frontierei productivității muncii în intervalul 1956-1966 (Tabelul 7) arată un ritm mediu de 7,9% și nu un ritm reprezentativ de 7,0% ceea ce indică o traiectorie de evoluție supraexponentială. Cât privește nivelul eficienței tehnice, se observă: o anumită instabilitate între 1956-1958; existența unor factori aleatori între 1959 și 1961; reducerea nivelului eficienței tehnice la circa 96,7% în 1962-1963 și stabilizarea în jurul valorii de 98% între 1964 și 1966.

Tabelul 7 - Evoluția frontierei productivității muncii și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1956-1966

1955=100

ANUL	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII EFECTIV REALIZATE	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII POTENȚIALE	INDICELE EFICIENȚEI TEHNICE
1956	91,9	98,1	93,7
1957	107,8	109,8	98,2
1958	110,5	115,1	96,0
1959	1250	125,5	99,6
1960	137,2	136,2	100,3
1961	150,9	149,1	101,2
1962	157,1	162,6	96,6
1963	171,6	177,3	96,8
1964	190,0	193,5	98,2
1965	208,0	211,0	98,6
1966	225,0	230,3	98,1

Între 1967 și 1976 frontiera productivității muncii crește într-un ritm mediu de 9,3%, mărimea ritmului reprezentativ fiind de 8,7%, ceea ce arată o evoluție după o traiectorie supraexponentială. În concluzie, se poate afirma că nu numai productivitatea muncii efectivă, ci și cea potențială au avut o creștere accelerată între 1956 și 1976, concomitent cu sporirea productivității capitalului.

Examinarea indicelui eficienței tehnice (Tabelul 8) arată influența unor factori aleatori în anii 1967, 1968 și 1974, o reducere a utilizării potențialului de valorificare a potențialului uman în 1969 și 1970, pentru ca apoi, o dată cu intensificarea procesului de industrializare de după 1970, indicele eficienței tehnice să se stabilizeze la circa 98%, cu excepția anului 1974.

Tabelul 8 - Evoluția frontierei productivității muncii și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1967-1976

1996=100

ANUL	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII EFECTIV REALIZAT	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII POTENȚIALE	INDICELE EFICIENȚEI TEHNICE
1967	107,0	105,7	101,2
1968	113,8	113,5	100,3
1969	120,6	125,3	96,2
1970	131,4	138,5	94,9
1971	147,6	151,3	97,6
1972	162,7	164,6	98,8
1973	178,7	180,6	98,9
1974	199,7	199,3	100,2
1975	218,5	221,6	98,6
1976	240,3	243,3	98,8

Între 1977 și 1987, indicele productivității muncii atinge valoarea de 171,4% (Tabelul 9), corespunzând unui ritm mediu de 5,0% și unui ritm reprezentativ de 5,2%. Se observă că, începând cu 1977, frontiera productivității muncii își încetinește atât ritmul de creștere cât și accelerația. În decursul acestei perioade, acțiunea factorilor aleatori se face simțită în 6 dintre cei 11 ani (1978, 1979, 1980, 1984, 1985, 1986). În ceilalți 5 ani, nivelul eficienței tehnice a avut valori de peste 97,9%, cu excepția anului 1977.

Tabelul 9 - Evoluția frontierei productivității muncii și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1977-1987

1976=100

ANUL	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII EFECTIV REALIZAT	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII POTENȚIALE	INDICELE EFICIENȚEI TEHNICE
1977	108,4	112,0	96,8
1978	116,5	115,9	100,5
1979	123,0	120,0	102,5
1980	126,1	124,8	101,0
1981	129,4	129,8	99,7
1982	132,2	134,7	98,1
1983	136,9	139,9	97,9
1984	146,7	144,6	101,5
1985	154,1	153,0	100,7
1986	164,0	161,8	101,4
1987	171,1	171,4	99,8

Între 1986 și 1994 se înregistrează o restrângere a frontierei productivității muncii într-un ritm mediu de -1,9% după o traiectorie supraexponențială, ritmul reprezentativ fiind de -1,7%.

Comparativ cu celelalte perioade, indicele eficienței tehnice ia valori semnificativ mai reduse (Tabelul 10).

Tabelul 10 - Evoluția frontierei productivității muncii și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1986-1994

1985=100

ANUL	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII EFECTIV REALIZATE	INDICELE PRODUCTIVITĂȚII MUNCII POTENȚIALE	INDICELE EFICIENȚEI TEHNICE
1986	101,8	110,3	92,3
1987	102,1	106,6	95,8
1988	100,6	106,2	94,7
1989	93,6	95,7	97,8
1990	89,3	86,1	103,7
1991	78,2	81,7	95,7
1992	73,5	79,1	92,9
1993	77,5	81,2	95,4
1994	80,9	83,8	96,5

Cele mai reduse niveluri ale eficienței tehnice sunt consemnate în 1986 (primul an al perioadei analizate) și în 1992 (când se atinge nivelul cel mai scăzut al PIB din cursul tranziției la economia de piață). De asemenea, influența factorilor aleatori apare în 1990 (anul declanșării reformei economice).

Analiza pe termen lung a dinamicii productivității muncii atât a celei potențiale, cât și a celei efective, arată că elementul esențial al sporirii eficienței utilizării forței de muncă a fost creșterea înzestrării tehnice. Realizarea industrializării în România prin metodele economiei de comandă a dus chiar la o supralicitare a acestui factor. Cu alte cuvinte, deși a fost bazat pe atragerea unor importante efective din populația agricolă, realizarea într-o perioadă scurtă de timp din punct de vedere istoric, a unei texturi industriale, cu un grad ridicat de complexitate, a fost puternic susținută de un proces de substituție relativă a forței de muncă de către capitalul fix. În concluzie, se poate afirma că substituția factorilor a jucat un rol pozitiv în extinderea frontierei productivității muncii.

Totodată, se constată că sporirea înzestrării tehnice în cursul tranziției la economia de piață nu a fost de natură să evite diminuarea frontierei productivității muncii.

CAPITOLUL 3 - INTENSITATEA SUBSTITUȚIEI FACTORILOR DE PRODUCȚIE ÎN CURSUL INDUSTRIALIZĂRII ȘI AL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Ritmul înalt, precum și stabilitatea în timp a creșterii înzestrării tehnice, concomitent cu ample modificări ale structurii ocupării forței de muncă se constituie ca un indiciu al desfășurării unor procese de substituție între factorii de producție. Pentru a cuantifica intensitatea variației proporției unora dintre cei mai importanți factori de producție (capitalul fix, populație ocupată care apoi a fost împărțită în două segmente - agricol și neagricol), s-au estimat parametrii funcțiilor de producție Cobb-Douglas cu randamente de scară nonconstantă, precum și ai funcțiilor de producție auxiliare utilizate la determinarea, prin metoda Kmenta, a parametrilor funcțiilor de producție C.E.S. și cvasiomogene, pentru aceleași perioade utilizate în capitolul precedent (Tabelul 11).

Tabelul nr.11 - Parametrii estimați ai funcțiilor de producție
 $\ln Y = \ln A_2 + \beta_2 \ln K + \alpha_2 \ln L$; $\ln Y = \ln A_3 + \beta_3 \ln K + \alpha_3 \ln L + \gamma_3 \ln^2(K/L)$ și
 $\ln Y = \ln A_4 + \beta_4 \ln K + \alpha_{14} \ln L_1 + \alpha_{24} \ln L_2 + \gamma_{14} \ln^2(L_1/L_2)$,
în România, în perioada 1956-1994

PERIOADA	1956-1966 (1955=100)	1967-1976 (1966=100)	1977-1987 (1976=100)	1986-1994 (1985=100)
$\ln Y = \ln A_2 + \beta_2 \ln K + \alpha_2 \ln L$				
$\ln A_2$	-0,04709	-0,04148	0,069652	0,08635
β_2	1,671011	0,945052	0,183737	-0,88507
α_2	-4,30613	3,234598	7,163936	0,937619
$\ln Y = \ln A_3 + (\beta_3 \ln K + \alpha_3 \ln L + \gamma_3 \ln^2(K/L))$				
$\ln A_3$	-0,07112	-0,06908	0,05324	0,201246
α_3	1,799323	0,986139	0,213915	-4,57344
β_3	-2,86448	6,313487	9,745004	5,398999
γ_3	-0,35539	-0,20647	-0,1997	3,867937
$\ln Y = \ln A_4 + \beta_4 \ln K + \alpha_{14} \ln L_1 + \alpha_{24} \ln L_2 + \gamma_{14} \ln^2(L_1/L_2)$				
$\ln A_4$	-0,11056	-0,02018	0,01409	0,067706
β_4	1,896496	1,16854	1,023864	0,210462
α_{24}	-2,87608	0,719301	-0,1369	-6,26499
α_{14}	-1,0206	0,338077	-0,45252	-3,28742
γ_{14}	-1,00349	0,007142	-0,45225	0,925817

Valorile obținute sunt foarte diferite, atât de la o funcție de producție la alta, cât și de la o perioadă la alta. La o primă vedere, se remarcă faptul că

acelașă accelerația modificării *outputului* a fost mai mare decât cea a ansamblului factorilor în perioadele 1956-1966, 1967-1976 și 1986-1994. De asemenea, se observă o creștere a mărimii elasticității estimate a *outputului* în raport cu capitalul fix, care tinde să crească pe măsura sporirii numărului de factori de producție avuți în vedere, în condițiile în care valoarea *outputului* în termeni reali a cunoscut creșteri constante.

Elasticitățile *outputului*, în raport cu ceilalți factori de producție, prezintă în multe cazuri valori negative. Desigur că respectivele valori sunt rezultatele combinațiilor dintre elasticitățile propriu-zise și coeficienții de aliniere.

Elasticitățile propriu-zise ale *outputului* în raport cu capitalul fix evidențiază o continuă tendință de reducere a productivității capitalului (pentru intervalul 1955-1987) și scăderea nivelului *outputului* în perioada 1986-1994 (Tabelul 12). De asemenea, se observă o stabilitate a elasticității *outputului* în raport cu forța de muncă în perioada când au fost consemnate creșteri ale productivității capitalului. Privită prin prisma relației dintre elasticitatea *outputului* în raport cu capitalul fix și respectiv cu forța de muncă, se poate afirma că perioada în care s-a înregistrat cea mai intensă substituție relativă a forței de muncă de către capitalul fix este cea cuprinsă între 1967 și 1976. Urmează apoi intervalele 1956-1966 și 1977-1987. Între 1986 și 1994 se poate vorbi de o substituție absolută.

Tabelul 12 - Elasticitatea propriu-zisă a outputului în raport cu o serie de factori de producție

FACTORUL DE PRODUCȚIE	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
capital fix (β_1)	1,422923	1,091181	0,58388	-1,08239
populație ocupată (α_1)	22,6825	22,66046	10,31052	3,278343
transformata înzestrării tehnice (γ_1)	2,226515	1,196617	0,656406	-1,34952
populația ocupată în sectorul primar (α_{21})	-3,84742	-2,28009	-2,08946	-1,83225
populația ocupată în ram. neagr. (α_n)	1,786307	2,290294	2,459164	1,456795
indicele mobilității structurale a populației ocupate (γ_1)	1,970324	1,33473	2,756065	-2,27295
β_1/α_1	0,062732	0,048153	-0,05663	-0,330164
γ_1/β_1	1,564747	1,096625	1,124214	1,246796
α_{11}/α_{21}	-0,627342	-1,004453	-1,176938	-0,795085
γ_{11}/α_{11}	1,103015	0,582777	1,120732	-1,560240

Cât privește intensitatea modificării raportului dintre segmentul agricol și segmentul neagricol al populației ocupate, se poate consemna, în perioada 1955-1987, o evoluție asimetrică a valorii absolute a elasticităților propriu-zise

ale *outputului* în raport cu populația ocupată agricolă care înregistrează o scădere și respectiv în raport cu populația ocupată neagricolă (care înregistrează o scădere) și respectiv în raport cu populația ocupată neagricolă (care înregistrează o creștere), comparativ cu perioada 1987-1995.

Este o consecință a schimbării ponderii celor două segmente ale populației ocupate. De asemenea, se reflectă schimbarea raportului agricol-neagricol în ceea ce privește utilizarea forței de muncă intervenită în cursul tranziției la economia de piață.

Examinarea relației în care se află elasticitatea propriu-zisă a *outputului* în raport cu indicele mobilității structurale a populației ocupate și, respectiv, în raport cu segmentul aflat în expansiune, dezvăluie faptul că perioadele caracterizate prin cele mai intense modificări structurale ale populației ocupate au fost între 1967-1976, când s-a forțat industrializarea, și 1986-1994, care se suprapune în cea mai mare parte cu tranziția la economia de piață.

În ceea ce privește mărimea coeficienților de aliniere, trecerea lor în revistă evidențiază faptul că, exceptând perioada 1977-1987, capitalul fix joacă rolul de factor principal în cadrul funcției de producție Cobb-Douglas cu randamente nonconstante. Este de remarcat diferențierea sensibilă a celor doi coeficienți, ajungându-se în cazul intervalului 1956-1966 până la apariția semnului negativ pentru populația ocupată (Tabelul 13).

Tabelul 13 - Coeficienții de aliniere în cazul funcției de producție

$$\ln Y = \ln A_2 + \alpha_2 \ln L + \beta_2 \ln K$$

FACTOR DE PRODUCȚIE	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
CAPITAL FIX (T_β)	117,43	86,61	31,47	81,77
POPULAȚIE OCUPATĂ (T_α)	-18,98	14,27	69,48	28,60
TOTAL	98,45	100,88	100,95	110,37

%

Introducerea în cadrul funcției de producție a transformatei înzestrării tehnice este de natură să mărească valoarea coeficienților de aliniere aferenți capitalului fix și populației ocupate.²² Creșterile sunt moderate în cazul intervalelor de timp cuprinse între 1956-1987 și foarte mari în ceea ce privește perioada 1986-1994. În acest din urmă caz, atât capitalul fix cât și populația ocupată au coeficienți de aliniere supraunitari (Tabelul 14).

Și în cazul extinderii numărului de factori la mai mult de doi, mărimea coeficienților de aliniere este semnificativ influențată de coeficientul de corelație dintre logaritmul *outputului* și logaritmul factorului de producție analizat. Astfel, în perioada 1956-1966, coeficientul de corelație dintre logaritmul *outputului* și cel al capitalului fix a fost de 0,96423; dintre logaritmul *outputului* și cel al populației ocupate, de 0,9486137; dintre logaritmul *outputului* și cel al transformatei înzestrării tehnice a fost de 0,947661. Pentru 1967-1976, valorile au fost: 0,997715; 0,97134428 și, respectiv, 0,979342902; pentru 1977-1987

de 0,983716317; 0,99205796 și, respectiv, 0,99854856; iar pentru 1986-1994 de 0,8829481; 0,7086973 și, respectiv, 0,7493848.

Tabelul 14 - Coeficienții de aliniere în cazul funcției de producție
 $\ln Y = \ln A_3 + \alpha_3 \ln L + \beta_3 \ln K + \gamma_3 \ln^2(K/L)$

FACTOR DE PRODUCȚIE	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
CAPITAL FIX (T_β)	126,45	90,37	36,64	237,76
POPULAȚIE OCUPATĂ (T_α)	-12,63	27,86	94,52	164,69
TRANSFORMATA ÎNZESTRĂRII TEHNICE (T_γ)	-15,96	-17,25	-30,42	-286,62
TOTAL	97,86	100,98	100,74	115,83

În consecință, coeficientul de aliniere al transformatei înzestrării tehnice este negativ în fiecare dintre cele 4 perioade. De asemenea, se observă o creștere în timp a negativității respectivului coeficient. Din experiența altor estimări, reiese că există o probabilitate crescută de apariție a unui coeficient de aliniere negativ pentru transformata înzestrării tehnice.¹

De regulă, coeficientul de aliniere negativ pentru transformata înzestrării tehnice reflectă, în principal, o valoare mai redusă a coeficientului de corelație între logaritmul outputului și logaritmul transformatei înzestrării tehnice comparativ cu coeficienții de corelație aferenți celorlalți doi factori de producție

Totodată, se poate trage concluzia că introducerea în funcția de producție a unui nou factor a cărui modificare se corelează mai puțin intens cu modificarea *outputului*, conduce la creșterea importanței celorlalți factori în explicarea evoluției variabilei rezultative. Drept urmare, randamentul de scară

¹ În articolul *Considerații privind estimarea parametrilor funcției de producție C.E.S. prin metoda Kmenta*, pe care l-am publicat în Revista română de statistică, nr. 4-5/1992, determinarea parametrilor funcției de producție auxiliare pentru România, Bulgaria, Cehoslovacia, în perioada 1971-1987 și Japonia și SUA în perioada 1972-1986 evidențiază apariția coeficientului de aliniere negativ al transformatei înzestrării tehnice. Excepția o constituie Japonia. De asemenea, calculele efectuate de D. Mihalcea în capitolul *Progresul tehnic și substituția factorilor de producție* în: Gh. Răboacă (coord.)- *Ocuparea deplină și utilizarea eficientă a forței de muncă în România*, București, Editura Politică, 1988, întăresc această constatare. Astfel, în estimările referitoare la parametrii funcției de producție C.E.S., pentru un număr de 17 ramuri și sectoare de activitate, în care cu o singură excepție, populația ocupată a sporit în perioada 1961-1983. Elasticitatea de substituție este subunitară, ceea ce arată existența cel puțin a unui coeficient de aliniere negativ.

determinat în cadrul funcției CES, aproximată prin metoda Kmenta, este de regulă mai mare decât cel cuantificat pentru funcția Cobb-Douglas.

Diferențierea puternică a coeficienților de aliniere are sensibile influențe asupra determinării randamentului de scară al funcției CES (Tabelul 15).

Tabelul 15 – Mărimea estimată a parametrilor funcției CES

PARAMETRII	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
	-1,065157	7,299626	9,958919	2,825559
	2,689256	0,8649	0,978520	1,910772
	1,17218256	0,673786	0,343869	0,3886198

Astfel, se observă că în perioada 1956-1966, randamentul de scară apare ca fiind negativ, și pozitiv în intervalul 1967-1976, deși elasticitățile propriu-zise au valori comparabile. În perioada 1977-1987, deși elasticitățile propriu-zise descresc, alinierea puternică a *outputului* la evoluția populației ocupate conduce la o valoare exagerată a randamentului de scară.

Randamentul de scară pozitiv în intervalul 1986-1994 este o consecință a semnelor contrare pe care îl posedă coeficienții de aliniere în raport cu cel al elasticităților propriu-zise.

Cât privește mărimile estimate ale elasticităților de substituție, se remarcă faptul că acestea sunt determinate în mod esențial de valoarea absolută a coeficienților de aliniere în perioadele 1956-1966 și 1967-1976. În perioada 1977-1987, contribuția celor două grupe de factori este aproximativ egală, iar între 1986-1994, contribuția principală a venit coeficienților de aliniere.¹

Estimarea parametrilor funcției auxiliare, utilizată pentru aproximarea funcției cvasiomogene, arată o instabilitate accentuată a coeficienților de aliniere de la o perioadă la alta (Tabelul 16). Astfel, factorii principali sunt, între 1956-1966, capitalul fix și populația ocupată în sectorul primar; între 1967-1976 și 1977-1987, capitalul fix; iar între 1986-1994, populația ocupată în sectorul primar. Factorii secundari au semn negativ cu excepția populației ocupate în ramurile neagricole și indicele mobilității structurale al populației ocupate în perioada 1967-1976.

Marile diferențe între valorile coeficienților de aliniere se explică, în principal, prin creșterea numărului de factori de producție, ceea ce face ca orice modificare a intensității legăturilor dintre variația *outputului* și variația

¹ Determinarea contribuției elasticităților propriu-zise la obținerea valorii estimate a elasticității de substituție s-a făcut prin raportarea produsului $(\gamma_1/\beta_1)(1+\sqrt{\beta_1/\alpha_1})^2$ la mărimea factorului σ .

cantităților alocate de factori de producție să conducă la un grad înalt de sensibilitate al mărimii coeficienților de aliniere.²⁵

Tabelul 16 - Coeficienții de aliniere în cazul funcției de producție
 $\ln Y = \ln A_4 + \beta_4 \ln K + \alpha_{14} \ln L_1 + \alpha_{24} \ln L_2 + \gamma_{L4} \ln^2(L_1/L_2)$, în România, în perioada
1956-1994

FACTOR DE PRODUCȚIE	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
CAPITALUL FIX (T_{β})	133,28	107,09	175,36	-19,44
POP. OCUP. ÎN SECTOR. PRIMAR ($T_{\alpha_{21}}$)	74,75	-31,55	-6,56	341,93
POP. OCUP. ÎN RAM. NEAGR. ($T_{\alpha_{11}}$)	-57,13	14,76	-18,40	-225,66
INDICE MOBILIT. STRUCT. AL POP. OCUP. ($T_{\gamma_{L1}}$)	-50,93	0,54	-16,41	-40,73
TOTAL	99,97	90,84	133,99	56,10

%

Coeficienții de corelație dintre logaritmul *outputului* și logaritmul diferitelor componente ale populației ocupate au evoluat astfel: coeficientul de corelație dintre logaritmul *outputului* și cel al populației ocupate în sectorul primar a fost de -0,9704 în perioada 1956-1966; de -0,9998 în perioada 1967-1976; de -0,6966 în perioada 1977-1986 și de -0,8909 în perioada 1986-1994. Coeficientul de corelație dintre logaritmul *outputului* și cel al populației ocupate în ramurile neagricole a fost de 0,9653 în perioada 1956-1966; de 0,9988 în perioada 1967-1976; de 0,9929 între 1977 și 1987, și de 0,8089 între 1986 și 1994, iar cel dintre logaritmul *outputului* și cel al indicelui mobilității structurale a populației ocupate a fost de 0,9305 pentru 1956-1966; 0,9773 pentru 1967-1976; de 0,7545 pentru 1977-1987 și de -0,7146 pentru 1986-1994.

Faptul că valorile coeficienților de aliniere aferenți diferitelor componente ale populației ocupate sunt negative în majoritatea cazurilor, conduce la randamente estimate de scară negative ale populației ocupate, în ansamblu. Excepția o constituie perioada 1967-1976, când randamentul de scară este supraunitar (Tabelul 17).

Tabelul 17 - Mărimea estimată a parametrilor funcției de producție
cvasiomogene, aferenți segmentelor populației ocupate

PARAMETRII	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
μ_L	-3,89668	1,057378	-0,58942	-9,55241
δ_L	0,261915	0,319731	0,767738	0,34416
σ_L	-0,600857	1,066222	-0,131478	0,5379812

Mărimea elasticității de substituție (σ_L) este negativă între 1956 -1966 și 1977 -1987, supraunitară între 1967-1976 și subunitară între 1986-1994. La

obținerea acestor valori estimate, contribuția principală revine elasticităților propriu-zise pentru intervalul 1956-1966, în timp ce pentru perioada 1986-1994 principalul modelator al elasticității de substituție este reprezentat de coeficienții de aliniere.¹

Determinarea frontierei producției trebuie să ia în considerare mai multe criterii în condițiile în care s-au estimat 3 tipuri de funcții de producție. Între aceste criterii se pot aminti: media și dispersia diferențelor dintre valorile observate și cele estimate, coeficientul de determinare. Considerând drept criteriu principal valoarea coeficientului de determinare, se observă că funcția reprezentativă pentru cuantificarea frontierei producției este: pentru 1956-1966 funcția cvasiomogenă; pentru 1967-1976 funcția C.E.S.; pentru 1977-1987 funcția C.E.S.; iar pentru 1986-1994 funcția cvasiomogenă (Tabelul 18).

Tabelul 18 - Caracteristici ale diferențelor dintre valorile reale și cele estimate ale logaritmului indicelui outputului, în România, între 1956 și 1994

PERIOADA	1956-1966	1967-1976	1977-1987	1986-1994
Funcția Cobb-Douglas				
U_{mediu}	-0,010027	0,00006	0,000009	0,000
$D(u)$	0,020722	0,017101	0,015924	0,076976
F.C.	0,016534	0,013644	0,012706	0,061418
R^2	0,996825	0,999014	0,997966	0,0839509
Funcția C.E.S.				
U_{mediu}	-0,014482	-0,00008	0,000427	-0,001767
$D(u)$	0,016475	0,016720	0,015842	0,056740
F.C.	0,013145	0,013341	0,012640	0,045273
R^2	0,998029	0,999058	0,997986	0,912713
Funcția cvasiomogenă				
U_{mediu}	-0,000818	-0,00074	-0,0531	0,003544
$D(u)$	0,012876	0,035260	0,067091	0,029828
F.C.	0,010273	0,028133	0,053531	0,023799
R^2	0,999315	0,999052	0,941290	0,975561

U_{mediu} , $D(u)$, F.C. au semnificația prezentată în Tabelul 4 iar R^2 reprezintă coeficientul de determinare.

Funcțiile considerate reprezentative pentru diferitele intervale de timp au coeficienți de determinare cuprinși între 0,9755 și 0,9993.

În perioada 1956-1966, frontiera producției cuantificată printr-o funcție cvasiomogenă a sporit într-un ritm mediu de 8,2% după o traiectorie supraexponențială, ritmul reprezentativ fiind de 7,1% (Tabelul 19).

¹ Contribuția elasticităților propriu-zise s-a determinat prin compararea produsului $(\gamma_{L1}/L_{11})(1/\mu_L)$ cu valoarea estimată a elasticității de substituție.

Tabelul 19 - Evoluția frontierei producției și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1956-1966

1955=100

ANUL	INDICE OUTPUT	INDICE FRONTIERA PRODUCȚIEI	INDICE EFICIENȚA TEHNICĂ
1956	92,7	94,5	98,1
1957	107,8	107,9	99,9
1958	111,5	114,7	97,2
1959	126,0	127,0	99,2
1960	139,6	140,7	99,2
1961	153,5	152,2	100,8
1962	160,5	162,5	98,8
1963	175,9	181,5	96,9
1964	195,4	202,4	96,6
1965	215,0	217,6	98,8
1966	235,9	236,9	99,6

Eficiența tehnică ia valori de peste 98% în 7 dintre cei 11 ani ai perioadei. Valori mai mici se consemnează în anii 1958 (97,2%), 1963 (96,9%) și 1964 (96,6%). Acțiunea factorilor aleatori se face simțită în anul 1961.

Între 1967 și 1976, frontiera producției calculată printr-o funcție C.E.S. a avut o expansiune într-un ritm mediu de 9,97% după o traiectorie supraexponențială, ritmul reprezentativ fiind de 9,1% (Tabelul 20).

Eficiența tehnică manifestă o mai mare instabilitate comparativ cu deceniul anterior. Influența factorilor aleatori apare în 2 ani (1967 și 1974). Niveluri de peste 98% se întâlnesc în 5 ani, în timp ce valori mai mici sunt caracteristice pentru anii 1969 (95,1%), 1970 (97,3%) și 1976 (97,4%). În timp, se observă o tendință de reducere a eficienței tehnice între 1967 și 1969, creștere între 1969 și 1974, în perioada de intensificare a industrializării, scăderi între 1974 și 1976, pe fondul recesiunii provocate pe plan mondial de primul șoc petrolier.

Tabelul 20 - Evoluția frontierei producției și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1967-1976

1966=100

ANUL	INDICE OUTPUT	INDICE FRONTIERA PRODUCȚIEI	INDICE EFICIENȚA TEHNICĂ
1967	107,6	107,2	100,4
1968	114,9	115,4	99,5
1969	121,9	128,1	95,1
1970	132,5	136,1	97,3
1971	149,8	151,9	98,6
1972	165,7	166,1	99,8
1973	182,9	183,6	99,6
1974	205,4	203,5	100,9
1975	226,6	230,9	98,1
1976	251,8	258,6	97,4

În perioada 1977-1987, ritmul mediu de expansiune a frontierei producției, aproximată printr-o funcție C.E.S., se încetinește, ajungând la 5,4%, iar traiectoria devine sub-exponențială, ritmul reprezentativ fiind de 5,7% (Tabelul 21).

Tabelul 21 - Evoluția frontierei producției și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1977-1987

1976=100

ANUL	INDICE OUTPUT	INDICE FRONTIERA PRODUȚIEI	INDICE EFICIENȚĂ TEHNICĂ
1977	108,4	112,0	96,8
1978	116,4	116,9	99,5
1979	123,7	123,0	100,6
1980	127,3	127,5	99,8
1981	130,1	130,8	99,5
1982	133,5	139,1	96,0
1983	138,6	143,2	96,8
1984	149,2	148,5	100,4
1985	158,0	160,0	98,7
1986	169,5	172,0	98,6
1987	177,7	179,1	99,2

Eficiența tehnică are valori de peste 99% între 1978-1981, de 96-97% în 1977, 1982 și 1983 și de peste 98,5% între 1985 și 1987. Anii în care se poate identifica influența factorilor aleatori sunt 1979 și 1984.

În intervalul 1986-1994, criza economiei de comandă și apoi tranziția la economia de piață conduce la o restrângere a frontierei producției, cuantificată printr-o funcție cvasiomogenă, într-un ritm mediu de -2,7% după o traiectorie supraexponențială, ritmul reprezentativ fiind de -2,0% (Tabelul 22).

Tabelul 22 - Evoluția frontierei producției și a eficienței tehnice, în România, în perioada 1986-1994

1985=100

ANUL	INDICELE OUTPUT	INDICELE FRONTIEREI PRODUȚIEI	INDICELE EFICIENȚEI TEHNICE
1986	102,5	111,2	92,2
1987	103,2	103,8	99,4
1988	102,7	103,1	99,6
1989	96,7	100,1	96,6
1990	91,3	90,5	100,9
1991	79,5	85,5	93,0
1992	72,6	72,9	99,6
1993	73,6	76,4	96,4
1994	76,5	77,9	98,2

Se observă o continuă reducere a potențialului economic între 1986 și 1992, pentru ca apoi în 1993 și 1994 să se consemneze o anumită redresare, dar fără să se atingă încă nivelul anului 1991.

Eficiența tehnică are un grad ridicat de instabilitate în timp, cel mai scăzut nivel este atins în 1986 (93,2%). Creșterea eficienței tehnice în 1987 și 1988 nu face decât să mascheze parțial restângerea frontierei producției. În 1989, criza se agravează, ilustrată atât prin reducerea frontierei producției, cât și a eficienței tehnice. În 1990 se face simțită influența unor factori aleatori. Apoi, în 1991-1994, eficiența tehnică are o evoluție oscilantă (scăderi urmate de creșteri).

CAPITOLUL 4 - POSIBILE EVOLUȚII ALE SUBSTITUȚIEI FACTORILOR DE PRODUCȚIE ÎN PERSPECTIVA CONSOLIDĂRII INSTITUȚIILOR ECONOMIEI DE PIAȚĂ ȘI A TRANZIȚIEI SPRE SOCIETATEA POSTINDUSTRIALĂ

Calcululele care au fost efectuate, referitor la mărimea elasticității de substituție între forța de muncă și capitalul fix, precum și între segmentul agricol și cel neagricol, arată modificări însemnate de la o etapă la alta a devenirii economiei românești. Rezultatele obținute pun în evidență rolul deosebit al capitalului fix în determinarea valorii estimate a elasticității de substituție, prin intermediul coeficienților de aliniere.

De asemenea, sunt influențate semnificativ și dinamicele frontierei producției. În numeroase cazuri, capitalul fix apare ca fiind factorul primordial în sporirea potențialului economiei românești. Desigur că aceste concluzii sunt consecința unora dintre proprietățile metodei de estimare utilizate.

Aceasta nu are urmări doar asupra evoluției frontierei producției, ci și asupra verificării premiselor teoretice ale corelației dintre valoarea elasticității de substituție și evoluția raporturilor dintre factorii de producție avuți în vedere.

În fapt, cele mai fezabile rezultate se obțin atunci când coeficienții de aliniere sunt pozitivi și de valori relativ apropiate. În aceste condiții, elasticitatea de substituție este pozitivă și are tendința de a se apropia de 1, cu cât substituția este mai intensă. Cu alte cuvinte, cu cât factorii de producție au dinamici mai diferențiate, cu atât funcția Cobb-Douglas ar trebui să constituie o mai bună aproximare a acestei evoluții.

În literatura de specialitate¹ se arată că, dacă o ramură este mai muncă-intensivă, atunci elasticitatea de substituție este mai mare. Aceasta se corelează cu presupunerea că tehnologiile sofisticate și capital-intensive sunt mai greu de modificat decât structurile productive cu un ridicat consum de forță de muncă. Dar, dacă se are în vedere modul de determinare a elasticității de substituție, interpretarea de mai sus se cuvine a fi nuanțată în sensul că valoarea estimată nu este legată neapărat de capital-intensitatea ramurii sau a economiei naționale la un moment dat, ci ea reflectă mai cu seamă modificarea raportului dintre cei doi factori de producție, priviți în dinamică.

¹ D.G. Mayes - *Applications of Econometrics*, London, Prentice-Hall International, 1981.

Având în vedere cele arătate anterior, se poate presupune că, în viitor, caracteristicile procesului de substituție a factorilor de producție vor fi influențate în esență de două componente și anume:

- viteza de restructurare a aparatului productiv și traiectoria de dezvoltare tehnologică și integrare în economia mondială care va fi aleasă;
- evoluția populației active din punct de vedere cantitativ și calitativ.

Astfel, accelerarea procesului de reformă, a privatizării și restructurării ar putea conduce pe termen scurt la sporirea înzestrării tehnice, cel puțin din punct de vedere valoric, ca urmare a eliminării sau reducerii semnificative a supraocupării. Totodată, în mod normal, restructurarea ar trebui să fie însoțită de un intens proces investițional.

Elasticitatea de substituție se va diferenția puternic de la o ramură la alta în funcție de viteza procesului de privatizare, dar și a tehnologiilor care vor fi implementate. Din acest motiv, se va consemna o diminuare a relevanței pe care o au elasticitățile de substituție și ceilalți parametri ai funcției C.E.S. sau cvasiomogene estimați la nivelul economiei naționale.

În sprijinul acestei idei se mai poate aduce și argumentul că intrarea în noua eră tehnologică va duce la apariția unor segmente în cadrul sistemului industrial, caracterizate printr-un înalt grad de capital-intensitate și, implicit, de înaltă productivitate a muncii. Concomitent, se poate anticipa că, în continuare, sectorul munco-intensiv al serviciilor se va dezvolta, devenind principalul rezervor de ocupare și utilizare a capitalului uman.

În funcție de strategia de dezvoltare, de ponderile diferitelor ramuri și sectoare de activitate, ca și de modul de branșare a economiei românești în cadrul european și mondial, se va desfășura și procesul de substituție a factorilor de producție. Totodată, trebuie avut în vedere că pe parcursul tranziției spre societatea postindustrială se produce o creștere a rolului deținut de capitalul uman precum și alte tipuri de capital (infrastructură, capital organizațional, calitatea serviciilor pentru producție) și o diminuare relativă a importanței capitalului fix.

Aceste transformări, care vor fi în mod previzibil operate în cadrul aparatului productiv, vor necesita o schimbare a modelului de analiză a caracteristicilor proceselor de substituție dintre factorii de producție. Astfel, ar fi recomandabil ca în cazul funcțiilor de producție cvasiomogene să se aibă în vedere segmentarea populației ocupate într-un sector al serviciilor și într-unui al activităților producției substanțiale, spre deosebire de segmentarea agricol-neagricol, utilizată în contextul analizei industrializării și a primei faze a tranziției la economia de piață.

Analizele ar câștiga în relevanță dacă s-ar extinde utilizarea funcțiilor de tip Allen (cu elasticitate de substituție parțială). În acest cadru s-ar putea nu numai extinde studiul caracteristicilor proceselor de substituție între diferiții

factori de producție ci ar putea fi pus în evidență cu mai multă pregnanță rolul prețurilor în modelarea modificării raporturilor dintre factorii de producție.

În altă ordine de idei, într-o viziune pe termen lung trebuie să se țină seama și de modificările care se vor produce în cadrul ofertei de forță de muncă. Prognozele demografice prefigurează la orizontul anilor 2010-2020 un accentuat proces de îmbătrânire și chiar de reducere cantitativă a populației active. Aceste evoluții vor impune, pentru asigurarea condițiilor unei creșteri economice durabile, o nouă abordare a problemei substituției dintre capitalul fix și forța de muncă. Menținerea și chiar sporirea sensibilă a standardului de viață nu se va putea realiza fără un susținut ritm de creștere al productivității factorilor în general și a productivității muncii în special. Iar aceasta va însemna în mod implicit și imprimarea unei anumite constante substituției dintre forța de muncă și ceilalți factori de producție, între care capitalului fix îi va reveni un rol principal.

Pentru a se cuantifica în mod realist amploarea și impactul substituției factorilor în expansiunea potențialului productiv al economiei românești, va fi necesar să se aibă în vedere rezolvarea a două grupe mari de probleme, și anume:

- intensificarea cercetărilor pentru găsirea de noi metode de cuantificare a intensității substituției, care să conducă la rezultate fezabile, utilizabile ulterior în construirea unor prognoze pe termen lung;
- elaborarea unor strategii coerente de dezvoltare a diferitelor domenii ale vieții economico-sociale, prilej cu care se pot evidenția, cu mai multă claritate, combinațiile de factori de producție, care ar determina atingerea obiectivelor propuse.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 5/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

**CONJUNCTURA ECONOMICĂ
A UNGARIEI. CINE-I URMEAZĂ
EXEMPLUL?**

Mihai BRATU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	115
OBIECTIVELE STRATEGIEI ECONOMICE GUVERNAMENTALE.....	118
CONTINUAREA REFACERII ECONOMICE	120
NIVELUL PRODUCȚIEI INDUSTRIALE.....	121
SITUAȚIA SALARIILOR REALE ȘI A ECONOMIILOR POPULAȚIEI.....	123
DEFICIT COMERCIAL DE 1,145 MILIARDE DE DOLARI.....	124
UNGARIA: FOARTE ATRACTIVĂ PENTRU INVESTITORII STRĂINI....	125
PREVIZIUNI PENTRU ECONOMIA NAȚIONALĂ A UNGARIEI.....	127
BIBLIOGRAFIE	129

INTRODUCERE

În anul 1996, Ungaria a făcut pași importanți în vederea atingerii obiectivului său strategic nr.1, integrarea în structurile euro-atlantice. Acceptarea Ungariei ca membru al OCDE, în mai 1996, a marcat o etapă importantă în vederea atingerii acestui obiectiv.

Eforturile Ungariei de aderare la Uniunea Europeană au găsit sprijin substanțial din partea guvernelor Germaniei și Franței. Atât președintele Germaniei, Roman Herzog, cât și cel al Franței, Jacques Chirac și-au manifestat dorința statelor lor de a ajuta Ungaria în tentativa sa de integrare în Uniunea Europeană și N.A.T.O.

În ultimii ani, 75% din legislația maghiară a fost adusă la standarde europene, ceea ce a mai rămas urmând a fi definitivat în anul 1998.

Analiștii economici mai optimiști sunt de părere că Ungaria va fi pregătită să devină membru cu drepturi depline al Uniunii Europene în anul 2002.

Ungaria a făcut un mare pas în vederea integrării în cadrul structurilor euro-atlantice prin invitarea sa, alături de Polonia și Cehia, în urma summit-ului din iulie 1997 de la Madrid, de a începe negocierile pentru obținerea calității de membru cu drepturi depline al Tratatului Nord-Atlantic (N.A.T.O.).

În anul 1996, ritmul creșterii economice a fost sub nivelul previziunilor, în anul 1997 au început să se simtă roadele programului de stabilizare economică adoptat în anul 1995, ritmul de creștere economică fiind de circa 3-3,5%, conform previziunii specialiștilor, iar pentru anul 1998 se preconizează o îmbunătățire remarcabilă a nivelului de trai în Ungaria, pe baza creșterii economice susținute.

Aceste aspecte prezintă situația în linii mari. Să trecem însă la o analiză detaliată.

Pentru anul 1996, cea mai mare parte a analiștilor economici prevăzuseră un ritm de creștere economică de 1,5% față de anul 1995. Odată cu aflarea rezultatelor economice de pe ultimul trimestru al anului 1996, această cifră a fost revizuită. Pentru anul 1996 s-a înregistrat un ritm de creștere economică de 1% față de anul 1995. Consolidarea bugetului de stat a avut un impact mai sever asupra creșterii economice, față de cum se prevăzuse.

Primele semne ale revigorării situației economice au devenit perceptibile la sfârșitul anului 1996. În ultimul trimestru al anului 1996, producția industrială a înregistrat o creștere notabilă datorită volumului ridicat al exporturilor. Creșterea volumului exporturilor Ungariei, împreună cu creșterea consumului privat, datorat creșterii salariilor reale și cu creșterea volumului investițiilor vor conduce la o creștere economică sustenabilă per ansamblu pentru următorii ani.

Se așteaptă ca ritmul de creștere economică în Ungaria să fie de 3,0-3,5% pentru anul 1997, după unele surse, iar pentru următorii ani să fie chiar superior acestor cifre.

Se pare totuși că mai aproape de adevăr ar fi un ritm de creștere economică de circa 2,5-3%, pentru anul 1997 iar pentru 1998 de 3,5%.

Dobândirea calității de membru al CEFTA (Acordul Central-European de Comerț Liber) a dus la creșterea volumului exporturilor ungare.

Datorită creșterii semnificative cu 4,8% a producției industriale în ultimul trimestru al anului 1996, producția industrială globală, pe întreg anul 1996 a înregistrat un ritm de creștere de 2,4% față de anul precedent (conform Central European Quartely I-II/1997). Creșterea a fost alimentată de solicitările masive la export. Motorul creșterii exporturilor ungare l-a constituit, în anul 1996, industria constructoare de mașini. Această ramură industrială a înregistrat un ritm de creștere a exporturilor cu 36%, față de anul 1995.

Productivitatea muncii s-a îmbunătățit substanțial, cunoscând o creștere cu mai mult de 8% în anul 1996 față de 1995.

În anul 1996 scăderea salariilor reale și devalorizarea treptată a monedei naționale au condus la scăderea cheltuielilor cu forța de muncă. Această scădere a cheltuielilor cu forța de muncă, cu alte cuvinte ieftinirea mâinii de lucru, a condus la creșterea competitivității la export a produselor și serviciilor ungare.

Despre activitatea investițională din Ungaria anului 1996, se poate spune că a scăzut în sectorul de stat și a crescut substanțial în sectorul privat. Industria prelucrătoare, comerțul și sectorul imobiliar au înregistrat un accentuat trend ascendent în anul 1996.

În anul 1997, volumul investițiilor în economia Ungariei a crescut substanțial. Cifrele pentru anul 1997 în ceea ce privește activitatea investițională, vor fi date publicității abia în anul 1998, dar estimările arată o creștere a investițiilor brute cu 8% în termeni reali față de anul 1996.

Ungaria oferă un mediu propice investitorilor străini, legislația sa permițând pătrunderea a numeroase firme străine de prestigiu, printre care General Motors, Audi, IBM și General Electric. Acești "generali" arată enormul interes manifestat pentru Ungaria de investitorii străini, ceea ce va avea urmări benefice pentru economia ungară în următorii ani. Ungaria este la ora actuală cea mai preferată țară în curs de dezvoltare din lume, de către investitorii străini.

În anul 1996, Ungaria a înregistrat un deficit bugetar de 218 miliarde de forinți, adică 3,3% din P.I.B., ceea ce reprezintă un lucru pozitiv, dacă ținem seamă că pentru anul 1996 se estimase un deficit bugetar de 4% din P.I.B. Pentru anul 1997 se prevede un deficit bugetar raportat la P.I.B. de 4,9% (conform Investmentbank Austria Research).

Ungaria este foarte avansată în procesul de privatizare. Încetul cu încetul au fost privatizați marii coloși industriali, industria aluminiului, sistemul financiar-bancar, Liniile Aeriene Malev, transporturile, telecomunicațiile. Până acum guvernul maghiar a încasat 7 miliarde de dolari din vânzarea întreprinderilor de stat. Valoarea contabilă (de inventar) a întreprinderilor care au mai rămas de privatizat se ridică la 6 miliarde de dolari. Pe lista de așteptare în vederea privatizării se află marele colos industrial Dunoferr, care are circa 10000 de angajați și uzina ce fabrică autobuze-Ikarus, care are oferte de cumpărare din partea unor investitori străini.

Dacă totul se desfășoară conform previziunilor, Ungaria va termina procesul de privatizare într-un an și jumătate, până la mijlocul anului 1999, cel târziu.

Până la sfârșitul anului 1996, circa 85% din sistemul bancar maghiar a fost privatizat. A fost privatizată parțial și cea mai mare bancă din Ungaria - Banca Națională de Economii -OTP - 23% din acțiuni fiind cumpărate de investitori străini, 20% de investitori maghiari, iar 15% din acțiuni fiind cumpărate de angajații băncii.

Acțiunile Băncii Ungare de Credit - MHB - au fost vândute băncii olandeze ABN AMRO BANK.

De asemenea, în anul 1997 a fost privatizată și banca K&H Trade and Credit Bank (Banca de Comerț și Credit K&H), a treia bancă ca mărime din Ungaria, împreună cu alte bănci mai mici.

Chiar dacă rata anuală a inflației a scăzut la 23,6% în 1996, de la peste 28% în 1995, rata anuală a inflației este ridicată, în comparație cu alte țări membre CEFTA, cu excepția Poloniei. Pentru anul 1997 a fost estimată o rată anuală a inflației de 19%. Vom vedea ulterior cum stau lucrurile.

Odată cu scăderea ratei anuale a inflației nivelul dobânzilor a scăzut și el în 1996. Banca Centrală a Ungariei a scăzut rata de scont în câteva etape succesive de la 28% la începutul anului până la 23% la sfârșitul aceluiași an - 1996. În aceeași perioadă, conform Central European Quarterly I-II/1997, dobânzile la termen au scăzut de la 31% la circa 23%. Se așteaptă ca ratele dobânzilor practicate de bănci să scadă, odată cu scăderea inflației. Banca Centrală a Ungariei va reduce treptat rata de scont până la circa 19%, până la sfârșitul anului 1997.

Ungaria își continuă politica de devalorizare lunară, aceasta trecând de la 1,2% pe lună la 1,1% pe lună încă de la începutul anului 1996.

Guvernul de la Budapesta a hotărât să scadă cuantumul suprataxei la import la 3%, la 15 mai 1997. Ea fusese, la început de 8%, fiind introdusă în contextul măsurilor de austeritate adoptate în martie 1995, dar între timp a fost treptat redusă până ce a fost eliminată la mijlocul anului 1997.

Deficitul balanței contului curent a scăzut de la 2,5 miliarde de dolari cât se înregistra în 1995, la 1,7 miliarde de dolari la sfârșitul anului 1996 și se preconizează că va crește din nou în anul 1997, la 2,3 miliarde de dolari,

datorită eliminării suprataxei la import și scăderii ritmului de devalorizare a monedei naționale, în principal.

Deficitul balanței comerciale va ajunge la sfârșitul anului 1997 la 3,2 miliarde de dolari, ceea ce nu va crea probleme deosebite guvernului ungar.

Așa cum era de așteptat, deficitul balanței contului curent înregistrat în anul 1996 a fost acoperit mai mult decât era necesar de fluxurile de capital străin pătrunse în economia ungară.

Investițiile străine directe (ISD) au totalizat 1,8 miliarde de dolari în anul 1996, din care 600 de miliarde de dolari au revenit procesului de privatizare. Volumul total al ISD în Ungaria se ridică la circa 15 miliarde de dolari. Nivelul ISD în următorii ani pentru Ungaria va fi de 1,5-2 miliarde de dolari pe an.

Odată cu terminarea procesului de privatizare, investițiile se vor canaliza asupra pădurilor, apelor și protecției mediului.

Pătrunderile masive de capital străin au permis Ungariei să-și reducă datoria externă.

În anul 1996, Ungaria și-a redus datoria externă brută de la 31,7 miliarde de dolari, la 26,5 miliarde de dolari. Din acest total, 18,5 miliarde de dolari ca datorie revin guvernului și Băncii Centrale, iar 7,9 miliarde de dolari revin sectorului privat.

Anul 1997 a fost un an important pe calea refacerii economice. Succesele datorate programului de austeritate adoptat în martie 1995 au consolidat economia Ungariei.

Devalorizarea lunară treptată a monedei naționale, suprataxa la import precum și înghețarea salariilor au dus la reducerea deficitului balanței contului curent și la reducerea deficitului bugetar.

Au fost luate măsuri nepopulare, dar care au dus la însănătoșirea economiei.

Ungaria este considerată țara cu situația economică și politică cea mai stabilă din centrul și estul Europei. Cine-i va urma exemplul?

Am abordat în introducere situația macroeconomică a Ungariei, urmând ca unele aspecte să fie tratate detaliat în cuprinsul lucrării.

Obiectivele strategiei economice guvernamentale

Ungaria a aprobat la sfârșitul lunii mai 1997 un plan strategic de reducere a ratei inflației până la 13-14% în 1998. Această măsură a fost cea mai puțin radicală alternativă pe care a adoptat-o Ungaria în vederea obținerii unui ritm mai înalt de creștere economică, obiectivul său fiind aderarea în primii ani ai secolului viitor la Uniunea Europeană. Acest lucru pare posibil în contextul actual al economiei de refacere.

Guvernul de la Budapesta trebuie să-și sincronizeze măsurile pe care le va adopta pentru reducerea inflației cu cele adoptate în vederea realizării unei creșteri economice susținute.

Programul aprobat de reducere a ratei anuale a inflației nu reprezintă o schimbare semnificativă față de cifrele precedente din cadrul previziunilor, care arătau o reducere a ratei anuale a inflației de circa 5% pentru anii 1997 și 1998.

Conform strategiei guvernamentale, Ungaria își va reduce rata anuală a inflației la 13-14% în 1998, după ce previziunile arătaseră o cifră de 18% pentru 1997 (conform New Europe), iar indicele prețurilor de consum la sfârșitul perioadei (luna decembrie) va scădea la 11-12% în 1998, de la 16-17% cât fusese planificat în 1997.

Fondul Monetar Internațional a solicitat Ungariei la începutul anului 1997 o reducere mai drastică a ratei anuale a inflației pentru anul 1998.

Guvernul trebuie să țină seama că, pe termen scurt, o reducere drastică a ratei anuale a inflației poate încetini creșterea economică în Ungaria, care reprezintă una din priorități în cadrul strategiei guvernamentale alături de menținerea stabilității economiei naționale.

Ungaria are ca obiectiv creșterea P.I.B. cu 2-3% după unele previziuni, iar după altele cu 2,5-3% pentru anul 1997, de la circa 1% în 1996.

P.I.B. va crește probabil cu 3-4% în 1998, ritmul de creștere urmând să cunoască o stabilizare la circa 4% în anii 1999-2000.

Creșterea economică este importantă pentru Ungaria, care dorește aderarea la Uniunea Europeană, această țară urmând să facă serioase eforturi pentru a ajunge din urmă statele dezvoltate din vest.

Creșterea economică va asigura și ameliorarea nivelului de trai al populației, care a suferit o scădere dramatică în urma micșorării salariilor reale, în urma introducerii programului de austeritate din martie 1995, care a dus la reducerea deficitelor crescânde ale balanței contului curent și ale bugetului de stat.

Veniturile reale ale populației ca și economiile vor crește începând din anul 1997. Deja acest lucru a devenit realitate.

Ungaria nu intenționează să realizeze creșterea economică, în principal, prin stimularea consumului privat, care va crește cu o rată anuală de 2-3%, începând din 1998.

Creșterea economică se va datora, în principal, creșterii volumului exporturilor și a activității investiționale.

Creșterea volumului investițiilor se va face într-un ritm de 10-12% pe an, în termeni reali, în următorii 3 ani.

Totalitatea fondurilor destinate investițiilor a ajuns la 900 miliarde de forinți în 1997, de la 640 miliarde de forinți în 1996 și va ajunge la 1,75-1,8 trilioane de forinți până în anul 2000.

Odată cu creșterea performanțelor economice ar trebui să scadă și rata șomajului sub 10% până în anul 2000, de la 11,4% cât este în prezent.

Politica monetară ar trebui să permită reducerea ratelor dobânzilor, dar prudența va rămâne justificată în ceea ce privește protejarea economiilor populației și a fluxurilor de capital.

Conform planului de luptă contra inflației, Ungaria va lua în calcul revizuirea formulei de calcul a prețului energiei, care generează inflație.

Continuarea refacerii economice

Ungaria se află pe calea refacerii economice, conform cifrelor date publicității pentru prima jumătate a anului 1997 de către Biroul Central de Statistică de la Budapesta, pe data de 22 august 1997.

Producția industrială a Ungariei a fost cu 7,8% mai mare în 1996 față de anul 1995.

Volumul exportului de produse industriale a fost cu 50% mai mare în prima jumătate a anului 1996 față de aceeași perioadă din anul 1995.

Volumul vânzărilor la intern a fost cu 3% mai mic în primul semestru al anului 1996, față de perioada similară a anului 1995.

Datele furnizate de Biroul Central de Statistică de la Budapesta arată diferențe considerabile în ceea ce privește ritmul de creștere înregistrat în diferite ramuri industriale.

În timp ce industria constructoare de mașini înregistrează o creștere a producției de circa 50% în primele 6 luni ale anului 1997, producția din industria minieră a înregistrat o scădere de 10%, iar producția din industria alimentară a scăzut cu 9%.

Producția industriei chimice a crescut cu 3,5% în primele 6 luni ale anului 1997, în comparație cu perioada similară a anului 1996, iar producția de energie electrică a înregistrat o stagnare.

Din aceste date rezultă o reorientare, o restructurare în cadrul industriei în care rolul central revine industriei constructoare de mașini, cu o pondere de 28% în totalul industriei, comparativ cu 18% cât este ponderea deținută de industria chimică și de industria alimentară.

Volumul vânzărilor de produse farmaceutice a crescut cu 2,5% în primele 6 luni ale anului 1997, în comparație cu perioada similară a anului 1996. Volumul investițiilor de capital a crescut cu 3,6% în primul trimestru al anului 1997 și cu 13,4% în trimestrul al doilea, în principal datorită scăderii dramatice din trimestrul al doilea al anului 1996.

Volumul importurilor a crescut cu 20% în prima jumătate a anului 1997, iar volumul exporturilor a crescut cu 21% în principal datorită creșterii cu 47% a volumului exporturilor industriei constructoare de mașini, care totalizează 90% din exportul pe primele 6 luni ale anului 1997.

Volumul importurilor de produse ale industriei constructoare de mașini a crescut cu 36%, înregistrându-se o creștere de 800 milioane de dolari, față de 1,2 miliarde de dolari cât reprezintă creșterea volumului total al importurilor Ungariei.

Numărul persoanelor care lucrează a fost de 3,6 milioane în primele 6 luni ale anului 1997, înregistrându-se o scădere de 1,5% în sectorul privat și de 3,9% în sectorul bugetar, în comparație cu prima jumătate a anului 1996.

Numărul șomerilor a ajuns la 368000 de persoane în trimestrul al II-lea al anului 1997, înregistrându-se cu 32000 de șomeri mai puțin față de aceeași perioadă a anului 1996.

Durata medie a șomajului a crescut la 17,3 luni.

Salariul mediu net a crescut cu 25,1%, ajungând la 35858 forinți în primele 6 luni ale anului 1997, rezultând o creștere de 5,5% a salariilor reale în 1997, față de aceeași perioadă a anului 1996.

Productivitatea muncii a crescut cu 11,5% la sfârșitul trimestrului II al anului 1997, față de perioada similară din 1996.

Prețurile de consum au înregistrat o creștere pe primele 7 luni ale anului 1997, de 18,5% față de aceeași perioadă a anului 1996. În anul 1996, prețurile de consum înregistrează o creștere de 25,4% față de anul 1995.

Prețul energiei electrice furnizate populației a crescut cel mai mult, cu 30%, în timp ce prețurile produselor de folosință îndelungată au înregistrat creșterea cea mai mică, de numai 8,7%.

Nivelul producției industriale

Producția industrială a Ungariei a crescut cu 9% ca volum în luna aprilie 1997, comparativ cu luna precedentă și cu 11,4% comparativ cu luna aprilie 1996. Volumul producției industriale a Ungariei în primele 4 luni ale anului 1997 a fost cu 6,9% mai mare față de aceeași perioadă a anului 1996.

Valoarea producției industriale brute a fost de 474 miliarde de forinți în aprilie 1997, ea atingând 1,769 miliarde de forinți în primele 4 luni ale anului 1997.

Volumul total al vânzărilor din sectorul industrial, în aprilie 1997, a fost cu 9% mai mare față de aceeași lună a anului 1996 și cu 6,1% mai mare în primele 4 luni, comparativ cu perioada ianuarie-aprilie 1996.

Vânzările de mărfuri industriale, la intern, au fost cu 1,6% mai mici în aprilie 1997 decât în aceeași lună a anului 1996, iar vânzările pe primele 4 luni ale anului 1997 au fost cu 4,1% mai mici decât cele din aceeași perioadă a anului 1996.

Volumul exporturilor a fost mai mare cu 31,9% în aprilie 1997 față de aprilie 1996 și cu 29,2% mai mare în primele 4 luni ale anului 1997 față de perioada similară a anului 1996.

Volumul total al vânzărilor de bunuri industriale în luna aprilie 1997 s-a ridicat la 465,5 miliarde de forinti, valoarea vânzărilor la intern fiind de 272,9 miliarde de forinti, iar vânzările la export totalizând 192,6 miliarde de forinti.

Vânzările de bunuri industriale pe primele 4 luni ale anului 1997 au totalizat 1,732 trilioane de forinti, cu 1,037 trilioane vânzări la intern și 694,6 miliarde de forinți-vânzări la export.

Producția sectorului energetic a fost cu 1% mai mică în aprilie 1997 față de aprilie 1996.

Producția industriei prelucrătoare a crescut cu 17% în ultimele 12 luni, înregistrându-se o creștere de 17,6% în industria lemnului, a hârtiei și a industriei tipografice, iar în industria chimică s-a înregistrat o creștere de 6% și de 9% în industria textilă și a îmbrăcămintei.

Producția sectorului construcțiilor de mașini s-a ridicat în aprilie 1997 la 135 miliarde de forinți, înregistrându-se o creștere de 59,2% față de aprilie 1996, iar producția pe primele 4 luni a sectorului construcțiilor de mașini a crescut cu 50,7%, ajungând la 4663 miliarde de forinți. În cadrul acestui sector producția echipamentelor de birou și a computerelor a fost cu 442,5% mai mare în aprilie 1997, iar producția de articole electronice a crescut cu 148,8%.

Vânzările totale de mărfuri din sectorul construcțiilor de mașini au fost cu 54% mai mari ca volum în aprilie 1997, comparativ cu aceeași lună a anului 1996 și cu 49,9% mai mari în primele 4 luni ale anului 1997 față de aceeași perioadă a anului 1996.

Sectorul construcțiilor de mașini a înregistrat vânzări la export totalizând 99,9 miliarde de forinți în aprilie 1997, cu 76,8% mai mult ca volum față de anul 1996, iar cifra de export pe primele 4 luni arată o creștere a acestuia cu 68,8% înregistrându-se o valoare de 350,9 miliarde de forinți.

Volumul vânzărilor la intern de produse ale sectorului construcțiilor de mașini a fost cu 7,5% mai mare în aprilie 1997 și cu 8,2% mai mare pe primele 4 luni ale anului 1997 față de aceeași perioadă a anului 1996.

Volumul vânzărilor la intern pe luna aprilie 1997 a fost cu 11,1% mai mare în sectorul metalurgic și cu 8,6% mai mare în industria chimică, dar cu 13,5% mai scăzut în industria alimentară, a băuturilor și a tutunului și cu 0,6% mai scăzut în industria textilă și a îmbrăcămintei.

Vânzările la export pe luna aprilie 1997 ale industriei lemnului, a hârtiei și tipografică au crescut cu 39,7%.

Volumul lunar al vânzărilor la intern de produse prelucrate a rămas neschimbat din aprilie 1996, în timp ce vânzările la export au crescut cu 33,5%.

Vânzările la intern pe primele 4 luni ale anului 1997, la aceste produse, au scăzut cu 3,8%, în timp ce exporturile au crescut cu 16,2%.

La sfârșitul lunii aprilie 1997, comenzile pentru produse prelucrate la export au fost cu 26,3% mai mari ca volum față de anul 1996.

Comenzile noi de produse prelucrate la intern pe luna aprilie 1997 au fost cu 20,3% mai mari, iar comenzile noi la export au fost cu 20% mai mari în luna aprilie 1997 față de aceeași lună a anului 1996.

Producția industrială a Ungariei pe primele 5 luni ale anului 1997 a crescut cu 5,9% față de aceeași perioadă a anului 1996.

Cea mai mare creștere a înregistrat-o industria constructoare de mașini și anume 59% în perioada aprilie 1996-aprilie 1997.

Producția industriei alimentare a scăzut cu 11% în luna mai 1997, față de aceeași lună a anului 1996.

A crescut cererea de produse prelucrate cu 28% în mai 1997 față de aceeași lună a anului 1996, ducând la o creștere cu 48% a exporturilor de astfel de produse.

Vânzările la intern ale produselor industriale au scăzut cu 4% în primele 5 luni ale anului 1997, comparativ cu aceeași perioadă a anului 1996, în timp ce volumul exporturilor a fost cu 26% mai mare.

Dincolo de scăderea cu 12% a vânzărilor de produse alimentare, vânzările de bunuri de consum la intern, au scăzut cu 7% în primele 5 luni ale anului 1997 față de perioada similară a anului 1996.

Situația salariilor reale și a economiilor populației

Salariul mediu real al angajaților care lucrează în sistemul full-time în Ungaria, a crescut cu 5,5% în prima jumătate a anului 1997, față de aceeași perioadă a anului 1996, conform cifrelor date publicității de Biroul Central de Statistică de la Budapesta.

Salariile reale brute au crescut cu 23,4%. Salariul mediu pentru angajații din sectorul bugetar a crescut cu 25,6%, dar creșterea salariilor în acest sector s-a diminuat la 20,2% în al doilea trimestru al anului 1997, de la 31,8 cât se înregistra în primul trimestru.

Salariul mediu lunar brut a fost de 53020 de forinți (circa 267,71 dolari SUA) în primele 6 luni ale anului 1997.

Economiile nete ale populației au crescut cu 62,9 miliarde de forinți în iulie 1997, conform datelor preliminare date publicității de Banca Națională a Ungariei.

Aceste cifre arată că, după o scădere temporară în primul trimestru al anului 1997, economiile populației au revenit la tendința de dinainte, de creștere susținută.

Economiile populației au totalizat 364,3 miliarde de forinți în primele 7 luni ale acestui an comparativ cu 347,7 miliarde de forinți în aceeași perioadă a anului 1996.

Economiile nete ale populației în luna iulie 1997 totalizau circa 2 miliarde de forinți, indicând o creștere relativ înaltă, după scăderea înregistrată în primul trimestru al anului 1997.

Creșterea economiilor nete rezultă din diferența dintre creșterea economiilor brute și creșterea cheltuielilor.

Depunerile populației pe primele 7 luni ale anului 1997 au fost de 361 miliarde de forinți, iar împrumuturile au scăzut cu 3,3 miliarde de forinți.

Depunerile în forinți au crescut cu 343,8 miliarde de forinți pe primele 7 luni ale anului 1997, aici intrând creșterea cu 55,9 miliarde, forinți din luna iulie 1997.

Depunerile în valută au crescut cu echivalentul a 8,1 miliarde de forinți în luna iulie 1997, observându-se o ușoară creștere la depozitele în valută față de aceeași perioadă din 1996.

În anul 1997, creșterile înregistrate la depunerile în valută s-au cifrat la echivalentul a 24,2 miliarde de forinți, pe primele 7 luni ale anului.

Dintre depunerile în forinți din luna iulie 1997, 24,8 miliarde de forinți au intrat în depozite bancare și hârtii de valoare și numai 14,5 miliarde de forinți au fost destinați investițiilor în acțiuni, altele decât cele bancare.

În primele 7 luni ale anului 1997 investițiile în acțiuni, altele decât cele emise de bănci, au totalizat 149 miliarde de forinți, față de 133 miliarde de forinți cât au reprezentat depunerile la bănci. Acest lucru se datorează, în principal, plății la scadență, la bondurile guvernamentale cu scadență la 18 luni, din care numai o parte a fost reinvestită în noi hârtii de valoare guvernamentale.

În pofida faptului că s-au investit 19 miliarde de forinți în bonuri de tezaur, investițiile în hârtiile de valoare guvernamentale au crescut cu numai 1,9 miliarde de forinți în iulie 1997, comparativ cu creșterea de 11,5 miliarde de forinți în investițiile în acțiuni la fondurile de investiții.

În primele 7 luni ale anului 1997, investițiile în acțiuni la fondurile de investiții au crescut cu 64,5 miliarde de forinți față de 14,9 miliarde de forinți în aceeași perioadă a anului 1996, iar investițiile în acțiuni guvernamentale au crescut cu 65,9 miliarde de forinți, față de 50,3 miliarde de forinți în perioada ianuarie-iulie 1996.

Deficit comercial de 1,145 miliarde de dolari

Deficitul comercial al Ungariei s-a cifrat la 1,145 miliarde de dolari pe primele 6 luni ale anului 1997. Acest lucru se datorează volumului mai ridicat al importurilor, care se cifrează la 9,769 miliarde de dolari, care depășește volumul exporturilor, de 8,624 miliarde de dolari.

În termeni procentuali, pe primele 6 luni ale anului 1997, volumul exporturilor a crescut cu 15,1%, iar volumul importurilor a crescut cu 13,8%.

Conform calculelor făcute, 772 milioane de dolari din totalul deficitului comercial pe primele 6 luni ale anului 1997 intră în contul curent al Ungariei.

Aceste cifre includ statisticile vamale și cele din zonele industriale libere.

Exporturile pe primele 6 luni din zonele libere au crescut cu 53,9% până la 2,119 miliarde de dolari și reprezintă 24,6% din totalul exporturilor, față de 18,6% cât reprezentau în aceeași perioadă a anului 1996.

Importurile pe primele 6 luni ale anului 1997 ale acestor zone libere au crescut cu 35% ajungând la 1,620 miliarde de dolari. Astfel, surplusul comercial rezultat în zonele libere a crescut de la 176,7 milioane de dolari în 1996, la 499,2 milioane de dolari în anul 1997.

Statisticile vamale arată un deficit comercial de 1,645 miliarde de dolari pe primele 6 luni ale anului 1997, față de 1,271 miliarde de dolari în aceeași perioadă a anului 1996.

Exporturile pe luna iunie 1997 au crescut cu 17,7% față de aceeași lună a anului 1996, în timp ce importurile au crescut cu numai 9,7%.

În al doilea trimestru al anului 1997, ritmul de creștere al exporturilor a fost de 18%, în timp ce ritmul de creștere al importurilor a fost de 15%.

Exporturile pe primele 6 luni ale anului 1997, de utilaje și echipamente, au crescut cu 37,1%, ele reprezentând 38% din totalul vânzărilor acestui sector în perioada respectivă, în timp ce vânzările la intern de utilaje și echipamente au crescut și ele cu 5-6% în prima jumătate a anului 1997.

Ungaria a crescut volumul exporturilor sale către Germania cu 24,7%, iar exporturile către Austria au crescut cu 31,2%.

Pentru sfârșitul anului 1997 se estimează un deficit comercial de 2,7-3 miliarde de dolari, din care 2-2,3 miliarde de dolari vor apare în balanța contului curent. Se prognozează o reducere a deficitului balanței contului curent cu 1,3 miliarde de dolari, datorită obținerii unor venituri din turism, de circa 2 miliarde de dolari.

Atât exporturile, cât și importurile se preconizează să crească cu 12-14% în 1998.

Eliminarea suprataxei la import, introdusă în martie 1995, va avea ca rezultat creșterea importurilor.

Ungaria: foarte atractivă pentru investitorii străini

Conform surselor Băncii Mondiale, Ungaria se află printre cele mai atractive state în curs de dezvoltare pentru investitorii străini, deținând 50% din capitalul investit în statele din centrul și estul Europei.

În anul 1996, s-au investit în Ungaria 2,5 miliarde de dolari din afara țării. Din anul 1991, investițiile străine în Ungaria au ajuns la 15 miliarde de dolari, după unele surse chiar 16 miliarde de dolari (New Europe), 40% dintre acestea, prin intermediul procesului de privatizare. În două treimi dintre cele mai performante companii maghiare sunt prezente investiții străine.

Din totalul capitalului investit până la sfârșitul lui 1996 în Ungaria, 28% provenea din Germania, 26% din Statele Unite, 10,5% din Austria, 10% din Franța, 4,5% din Olanda și 4% din Italia.

Repartiția de capital străin pe teritoriul Ungariei nu a cunoscut schimbări semnificative după 1990. Cea mai mare parte a capitalului străin investit se concentrează în Budapesta și în împrejurimi, respectiv 46% din total. Urmează districtele din nord-vest cu 26%.

Prin privatizarea companiilor Tisza Chemical Complex, Tisza Power Plant, Borsodchem și Alkaloida, investițiile străine au pătruns și în nordul Ungariei. Această regiune atrage 10,5% din totalul ISD în economia ungară.

Districtele centrale dețin 12% din totalul ISD, iar restul de 5,5% din totalul ISD revin celor 4 districte din sud-estul țării.

Înființarea unor zone industriale poate relansa dezvoltarea în regiuni care până acum au fost neglijate. Experții apreciază că aceste zone pot atrage 15-20% din capitalul străin investit în economia ungară.

În prezent, înființarea unor zone industriale costă 1 miliard de forinți (6 milioane de dolari). Zone industriale deja funcționează în vestul și în nord-estul Ungariei.

În anul 1996, firma americană General Motors a continuat lucrările pentru înființarea unei fabrici de piese de schimb pentru Opel. De asemenea, firma IBM și-a terminat lucrările de investiții la Szekesfehervar. În Ungaria au mai investit firmele: Sony, TDK, Philips, Nokia, General Electric, etc.

În ultimii 6 ani, investițiile străine în Ungaria s-au ridicat la circa 16 miliarde de dolari, cea mai mare parte a acestora orientându-se către sectoarele prelucrătoare și către servicii.

În industrie, cele mai atractive ramuri s-au dovedit industria alimentară, a băuturilor și a tutunului. În 1996 s-a investit mult în industria chimică, 48% din investițiile aceluiași an.

Sectorul telecomunicațiilor a atras 14% din totalul ISD în economia ungară, sectorul energetic 12%, comerțul 9,5%, iar sectorul financiar 6,5%.

Din anul 1995, investițiile de capital străin au jucat un rol important în cadrul procesului de privatizare. Firmele străine dețin 40% din companiile privatizate, de 8 ori mai mult decât în Republica Cehă sau Polonia.

În ultimii 6 ani, investițiile străine în companiile care s-au privatizat au totalizat circa 7 miliarde de dolari. Germania se află pe locul 1 cu 2,2 miliarde de dolari investiți, urmată de Statele Unite cu 1 miliard de dolari, de Franța și de Austria.

Investițiile străine sunt prezente în mod semnificativ în toate ramurile economiei, excepție făcând agricultura. Ele dețin o pondere de 50% în industria prelucrătoare, iar în domenii ca hârtia, tutunul, sticla, dulciurile, băuturile răcoritoare, cimentul și altele, acestea dețin mai mult de 80% ca pondere.

Firmele străine dețineau controlul, la sfârșitul anului 1996 la 134 dintre cele mai mari 200 de companii din țară, față de 111, în 1995.

Pe ansamblu, în Ungaria există 30000 de firme străine cu un capital social de 12,1 miliarde de dolari investiți. În anul 1996 au fost înființate 5000 de întreprinderi mici și mijlocii (IMM).

Comaniile străine plătesc 39% din TVA-ul total și dețin 38% din totalul vânzărilor nete.

Iată, așadar, Ungaria a avut numai de câștigat de pe urma investitorilor străini.

Previziuni pentru economia națională a Ungariei

Refacerea economiei ungare, care a început în anul 1996, a continuat în anii următori.

Consumul intern a crescut cu 1-2% în anul 1997, volumul investițiilor s-a majorat și el, iar rata inflației a fost mai mică decât în 1996.

Refacerea economică va fi însoțită de creșterea deficitelor balanței comerciale și a bugetului de stat, dar aceste deficite vor rămâne în limite rezonabile, care să nu creeze probleme deosebite guvernului de la Budapesta.

Se estimează o creștere cu 22% a salariilor brute medii anuale, o creștere cu 22% a salariilor nete anuale și o creștere cu 5% a salariilor reale, cu o creștere mai accentuată în sectorul privat.

Venitul real pe locuitor va crește cu 2,5% în anul 1998.

Economiiile populației vor crește ușor datorită scăderii ratelor dobânzilor și scăderii devalorizării lunare a forintului de la 1,2%, la 1,1%.

Deși valoarea economiilor nete ar putea să crească cu 30-35 miliarde de forinți în 1998, rata economisirii va fi apropiată de cea din 1996.

Consumul intern va crește, concentrându-se pe creșterea cererii de bunuri de folosință îndelungată și de servicii.

Volumul investițiilor în economia Ungariei va crește cu 8-10%.

Dezvoltarea infrastructurii economice va fi finanțată atât de administrația centrală, cât și de cea locală.

P.I.B. va crește, conform diferitelor prognoze într-un ritm cuprins între 2,5-3,5% în anul 1998 față de anul precedent.

Creșterea economică preconizată pentru anul 1998 va fi suficientă pentru a menține numărul actual de locuri de muncă.

Creșterea producției se va baza pe creșterea productivității muncii.

Deficitul balanței comerciale a fost la sfârșitul anului 1997 la 3-3,2 miliarde de dolari, cu 300-500 milioane de dolari mai mult față de anul 1996.

Se așteaptă o creștere a exporturilor care să țină pasul cu dinamica importurilor.

Pentru prima oară balanța contului curent a Ungariei a înregistrat un deficit mai mic decât cel din anul precedent. Astfel, în prima jumătate a anului 1997, Ungaria a înregistrat un deficit al balanței contului curent de 800 milioane

de dolari, mai mic decât cel din perioada similară a anului 1996, care era de 934 milioane de dolari.

Balanța contului curent a înregistrat la sfârșitul anului 1997 un deficit de circa 2,3 miliarde de dolari, ușor mai mare decât în 1996, când a fost de 1,7 miliarde de dolari.

Ratele dobânzilor practicate de bănci au continuat să scadă până la sfârșitul anului 1997.

Deficitul bugetar va crește considerabil față de anul 1996.

În prezent, se apreciază de către Ministerul Industriei, Comerțului și Turismului, că Ungaria trece printr-o perioadă de revigorare economică, datorită ISD masive în economie și ca urmare a creșterii volumului exporturilor.

Ungaria va avea cea mai dinamică economie din Europa Centrală și de Est în următorii 2 ani, conform aprecierilor unei părți a analiștilor occidentali.

Îmbunătățirea situației economice a Ungariei se datorează măsurilor de austeritate promovate de guvernul lui Gyula Horn, pe baza cărora au apărut și investițiile străine masive și creșterea volumului exporturilor.

Unii analiști economici occidentali sunt atât de optimiști încât prognozează o creștere cu 5% a P.I.B. În anul 1998.

Banca Europeană de Investiții va acorda împrumuturi mai substanțiale Ungariei, în numeroase sectoare economice. Creditele acordate până acum de către această bancă companiilor din Ungaria totalizează 872 milioane ECU.

Tabelul 1 - Principalii indicatori economici ai Ungariei

UNGARIA	1993	1994	1995	1996^{e)}	1997^{p)}	1998^{p)}
P.I.B.: NOMINAL (în mld. \$)	38,6	41,5	43,7	43,6	43,5	45,1
REAL (în%)	-0,6	2,9	1,5	1,0	2,5	3,5
Producția industrială reală (modificări, în%)	4,0	9,6	4,6	2,4	6,0	8,5
Consumul privat real (modificări, în%)	1,9	-0,2	-6,6	-3,0	1,0	3,0
Investiții brute (modificări, în%)	2,0	12,3	-5,2	-4,4	8,0	9,0
Pondere bugetului în P.I.B. (în%)	-7,8	-8,4	-6,7	-3,3	-4,9	-4,0
Prețurile de consum (modificări, în%)	22,5	18,8	28,2	23,6	19,0	14,0
Prețurile de producție (modificări, în%)	10,8	11,3	28,9	21,8	17,0	12,0
Rata șomajului (în%)	12,6	10,4	10,4	11,0	10,5	10,0
Salariul mediu brut pe lună (în forinți)	27200	32300	40300	49900	61000	72000
Volumul exporturilor (în mld. \$)	8,1	7,6	12,9	13,1	14,5	16,5
Volumul importurilor (în mld. \$)	11,3	11,2	15,5	16,1	17,7	20,1
Balanța comercială (în mld. \$)	-3,2	-3,6	-2,6	-3,0	-3,2	-3,6

UNGARIA	1993	1994	1995	1996^{e)}	1997^{p)}	1998^{p)}
Balanța contului curent (în mld. \$)	3,4	-3,9	-2,5	-1,7	-2,3	-2,5
Investițiile străine directe (în mld. \$)	2,3	1,1	4,4	1,8	1,7	1,7
Rezervele valutare (fără aur) (în mld. \$)	6,7	^,8	12,0	9,8	9,7	9,5
Datoria externă brută (în mld. \$)	24,8	28,8	31,7	26,5	26,0	26,0
Datoria externă brută raportată la P.I.B.	64,2	69,3	72,6	60,7	59,7	57,6
CURSUL DE SCHIMB AL FORINTULUI						
1) MEDIU (FORINȚI/DOLAR)	91,9	105,1	125,7	152,6	185,9	210,6
2) LA SFÂRȘITUL PERIOADEI (FORINȚI/DOLAR)	100,7	110,7	136,6	162,5	195,3	222,3

Legendă: e) - estimări p) - previziuni

Sursa: Central European Quarterly I-II/97.

Bibliografie

- New europe (Ianuarie-septembrie 1997)
- Central European Quarterly MI/97
- Business Central Europe 1996-1997
- Central European Economic Review 1997
- Economistul (colecție)
- Piața Internațională (colecție)

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 6/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**ȘTIINȚA ECONOMICĂ - CUNOAȘTERE ȘI
CONSTRUCȚIE DE REALITATE
ECONOMICĂ. CONDIȚII LOGICE ALE
RAȚIONAMENTELOR SPECIFICE ȘTIINȚEI
ECONOMICE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Prof. dr. Corneliu RUSSU, Director - cercetător principal gr. I
drd. Dan VASILE Director, adjunct - cercetător principal gr. II
dr. Lucian Croitoru SECRETAR, științific - cercetător principal gr. I
Conf. dr. Viorica RĂDUCANU Șef sector - cercetător principal gr. I

Colectiv de autori:

conf. dr. Viorica RĂDUCANU
drd. Sabin MUSCALU - cercetător principal gr. III
Mihaela CONSTANTINESCU - asistent cercetare, Responsabil de tema

CUPRINS

Capitolul 1 - INTRODUCEREA ÎN METODOLOGIA ȘTIINȚEI ECONOMICE	137
1.1. Știința economică și distincția "pozitiv/normativ"	138
1.2. De la Karl R.Popper la Milton Friedman	140
Note bibliografice	145
Capitolul 2 - TESTABILITATEA ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ	146
Referințe bibliografice	152
Capitolul 3 - ROLUL MODELULUI ÎN ECONOMIE SI EFECTELE PRACTICE ALE APLICĂRII ACESTUIA	153
3.1. Modelarea în știința economică	153
3.2. Econometria si construcția de modele economice	157
Referințe bibliografice	175

CAPITOLUL 1 - INTRODUCEREA ÎN METODOLOGIA ȘTIINȚEI ECONOMICE

"Nimic nu-i este mai necesar omului de știință decât să știe ceva despre istoria științei și despre logica cercetării: despre calea pe care pot fi descoperite erori, despre rolul pe care îl joacă ipotezele și imaginația, și despre metoda testării"

LORD ACTON

Este bine cunoscut faptul că la început știința și filosofia făceau corp comun, iar ulterior s-au separat. Se știe mai puțin bine, dar nu e mai puțin adevărat, că ele n-au pierdut niciodată contactul, ci au interacționat întotdeauna, cu diferite intensități. Totuși, această interacțiune a fost asimetrică: filosofia a contribuit mai mult - atât în bine, cât și în rău - la știință, decât ultima la cea dintâi. Pentru că, în primul rând filosofia a remis științei - chiar dacă nu bucuros - ramuri întregi, printre care psihologia și științele sociale. În al doilea rând, orice cercetare științifică presupune anumite idei filosofice, cum este principiul logic al noncontradicției, ipoteza ontologică cu privire la existența legilor și presupuziția epistemologică că aceste legi sunt cognoscibile, cel puțin aproximativ. În al treilea rând, filosoful și-a dat osteneala să examineze presupuzițiile filosofice considerate de la sine înțelese în munca științifică. În rezumat, filosofia și-a făcut simțită amprenta asupra cercetării științifice, de la alegerea abordării până la formularea de ipoteze și teorii, cât și în evaluarea tuturor acestor componente și date empirice.

Teoria economică este, de bună seamă, o știință aparte. Multe dintre premisele ei sunt platitudini de felul: indivizii sunt capabili să-și ordoneze preferențial opțiunile, sau: indivizii preferă să aibă mai multe bunuri decât mai puține; sau: indivizii aleg acea opțiune pe care o preferă tuturor celorlalte. Alte premise sunt simplificările de genul: indivizii sunt perfect informații.

Pe temelia unor asemenea platitudini și simplificări, economiștii au înălțat un impunător edificiu teoretic. El încorporează un imens și complicat aparat matematic, însă concluziile lui sunt, adesea, inaplicabile. Este economia o știință? Iată o întrebare străveche și complexă care i-a preocupat pe filosofi și pe economiști în decursul ultimelor două secole. În ultimul pătrar de veac, s-a înregistrat chiar o puternică resurrecție a interesului pentru problemele filosofice și metodologice referitoare la știința economică.

Filosofi, economiști, alți specialiști în științe sociale au simțit o tot mai mare nevoie de a înțelege ce fel de disciplină intelectuală este știința economică și cât credit necesită aserțiunile ei.

Orice ramură a științei își are un obiect al său particular, determinat. Analiza științifică a acestui obiect este apanajul respectivei științe. Analiza științei diferă însă de analiza științifică, de știința căreia i se aplică. Știința își propune să cunoască lumea. Analiza modului în care este îndeplinit acest obiectiv nu mai este monopolul respectivei științe. Studiul critic asupra științei ține și vine dinspre filosofie. Acest discurs critic asupra cunoașterii științifice, indiferent de domeniu, este tocmai epistemologia (de la gr. episteme = știință, cunoaștere, și logos = teorie, studiu, idee), adică teoria cunoașterii științifice. Deși are ca obiect materialul din care însăși știința își construiește obiectivul și sistemul de idei, epistemologia se situează la alt nivel decât știința; deși vine din interiorul ei, apare ca o reflecție a gândirii asupra gândirii, ca un proces autoreferențial al activității noetice a lui Homo sapiens. Aparține, prin urmare, atât științei, din a cărei substanță se nutrește, cât și filosofiei, din care ia metodele de analiză spre a înfățișa critic evoluția științei, oricare ar fi obiectul ei. Epistemologia are, drept obiectiv, stabilirea condițiilor, a valorii și a limitelor cunoașterii științifice, să stabilească gradul de încredere și de certitudine pe care îl comportă știința dobândită, precum și metodele prin care se poate atenua încrederea și spori certitudinea.

Aflată la confluența dintre metaștiință și filosofie, epistemologia dobândește însemnate valențe constructiv-prospective, propunându-și cunoașterea modului de producere a științei, a funcționalității ei și stabilirea principiului și regulilor activității de cunoaștere în genere.

Epistemologia științei economice, în spiritul epistemologiei generale, își propune studiul critic al modului în care, apelând la principii, ipoteze și raționamente proprii, știința economică caută să descopere adevărul, și al manierei în care, raportându-se la alte științe, încearcă să-și impună aceste adevăruri, să probeze caracterul lor științific.

1.1. Știința economică și distincția "pozitiv/normativ"

Faptul că rațiuni speciale legate de complexitatea și specificitatea metodei și obiectul ei de studiu fac din știința economică o disciplină aparte, a fost sesizat încă din secolul trecut. Conștiința acestei necesități și prima deschidere spre lămurirea punctelor de reper ce trebuie avute în vedere atunci când judecăm statutul științei economice este John Neville Keynes (tatăl lui John Maynard Keynes), economist și logician, cu al său eseu: "Domeniul și metoda economiei politice" considerat de referință și regăsit, ulterior, dezvoltat și "adus la zi" în "Metodologia științei economice pozitive" a lui Milton Friedman, eseu, care, alături de scrierile, pe această temă, ale lui K.R. Popper, au influențat cel mai mult epistemologia economică a secolului nostru.

J.N. Keynes face distincția între o știință economică pozitivă (ansamblu de cunoștințe sistematizate privitoare la ceea ce este) și o știință economică normativă (ansamblu de cunoștințe sistematizate privitoare la criteriile a ceea

ce ar trebui să fie; o artă, un sistem de reguli pentru atingerea unui scop dat), și observă că între ele se face frecvent confluzie, o confuzie generatoare de "erori pernicioase" /1/. Economistul logician mai face două precizări importante care vor constitui, fiecare în parte, puncte de plecare pentru demersurile lui K.P.Popper și M.Friedman. Mai întâi, după ce definește economia politică ca pe "un ansamblu de doctrine privitoare la fenomenele economice" /1/, găsește util să adauge că ceea ce avem în vedere, atunci când căutăm să definim domeniul unei discipline, este să determinăm trăsăturile distinctive ale fenomenelor de care se ocupă ea și ce fel de cunoaștere urmărește să dobândească privitor la aceste fenomene. În al doilea rând, J.N.Keynes ne atrage atenția că procesul prin care se ajunge la o concluzie afectează caracterul și valabilitatea acesteia, precum și asupra rezervelor și limitărilor sub care trebuie acceptată această concluzie. Dacă este pur empirică, concluzia nu poate fi stabilită decât cu un grad mai mare sau mai mic de probabilitate și nu poate fi extinsă dincolo de perimetrul spațial și temporal al cazurilor particulare pe care ea se bazează. Dacă concluzia se obține pe cale deductivă, ea rămâne ipotetică până când nu s-a stabilit în ce măsură și în ce condiții supozițiile pe care se sprijină sunt realizate în fapt.

J.N. Keynes face, printre primii, lumină și ne sugerează criteriul fundamental operant în complexul demers de a stabili granița între știință și nonștiință. Făcând demarcația între pozitiv și normativ, el caută să ne lămurească că analiza economică pozitivă explică de ce lucrurile și comportamentul oamenilor sunt așa cum sunt, în timp ce analiza economică normativă caută să ne spună cum ar trebui să fie. Mai mult, printr-o punere în două planuri, istorico-comparativă, ne arată că economiștii clasici: Smith, Malthus, Mill, Ricardo, au fost pozitivisti, adică și-au propus să prezinte realitatea economică în mod obiectiv, așa cum era. Față de englezi, școala germană, prin Knies, Roscher, Hildebrand, Wagner ș.a., declară fățiș că menirea economiei politice este aceea de a spune ce este, dar și ce trebuie să fie; economia politică nu poate rămâne o știință pur pozitivă, ea trebuie să facă, în mod sugestiv, predicții și să găsească soluții. De aici rezultă intercondiționarea discursului economic cu politicul, eticul, moralul, istoricul, juridicul, psihologicul și sociologicul. Astfel, economiei politice i se atribuie o înaltă menire etică și, declarativ, este pusă să se ocupe de cele mai importante probleme ale vieții umane. Din această perspectivă amintim numele câtorva economiști reprezentativi: Weber, Schumpeter, Mises, Hayek, Myrdal.

Austriecii L. von Mises și Fr.von Hayek apără statutul științei economice plecând de la principiul apriorismului deductiv (indivizii sunt, prin natura lor, raționali) cu suport în raționalitatea subiecților economici. Ei consideră că raportarea la experiența faptică rămâne ultimul criteriu pentru a valida științificitatea economiei politice. Von Mises este cât se poate de clar atunci când consideră că ceea ce conferă științei economice un loc aparte atât în sfera cunoașterii pure, cât și în aceea a utilizării practice a cunoștințelor, este

faptul că teoremele sale proprii nu sunt susceptibile nici de a fi verificate, nici de a fi dezmințite pe bază de experiență /2/. Cei doi aristocrați ai științei secolului nostru n-au circumscris principiului lor doar logicii hedoniste și strictului interes material, ci i-au dat extindere spațială, admitând excepția, greșeala specifică naturii umane. Apriorismul lor deductiv nu conduce spre construcții logice abstracte ireconciliabile cu realitatea. Tocmai acest fapt a dat raționalității lor, ca suport metodologic, întregire și sens.

Raționalitatea economică nu înseamnă la modul absolut că indivizii sunt egoiști, infailibili, ci pur și simplu că, pornind de la resursele disponibile -printre care și informația - ei caută să obțină maximum de satisfacție posibilă. Raționalitatea nu implică un comportament în mod sistematic contabillesc. Dimpotrivă, calculul economic presupune timp, mijloace tehnice și informații. Toată această treabă are un cost pe care nu este rațional să-1 suporti decât dacă se găsește o compensare prin avantajul așteptat ca urmare a deciziei luate. Din acest motiv este cu totul rațional, pentru majoritatea deciziilor din viața de zi cu zi de a-ți face un obicei de a nu exploata decât o parte din informațiile disponibile decât de a întreprinde un calcul economic general și laborios. Deoarece indivizii raționali nu utilizează întreaga informație, fiind atât de costisitoare, este normal că ei se mai înșeală. Raționalitatea nu exclude eroarea; ea exclude eroarea sistematică, aceea care prin repetare n-ar putea fi niciodată corijată /3/.

Eroarea, ("cauzele perturbatorii", cum le numea Mill), sunt deci admise și printre contemporani fără a afecta utilitatea principiului raționalității și, mai ales, fără a aduce atingere științificității economiei politice.

1.2. De la Karl R. Popper la Milton Friedman

Deși pleacă de la concepțiile neopozitivistice ale Școlii din Viena, Popper își formulează o poziție originală pe mai multe teze. În primul rând, el înlocuiește principiul "verificabilității" al lui Schlick, prin acela de "falsificabilitate". Concepția lui Schlick, după aprecierea lui Popper, nu ne poate lămuri asupra sensului propozițiilor universale, adică al legilor științifice. O lege științifică, fiind universală, nu poate fi verificată prin propoziții particulare, cum sunt acelea care sunt formulate în baza experienței, dar poate fi respinsă -declarată falsă - prin astfel de propoziții. Dacă dintr-o propoziție poate fi derivată fie și o singură consecuiță falsă, propoziția este falsă, ne spune Kant. O experiență confirmă într-un anumit grad o lege, dar o experiență poate infirma total aceeași lege.

Negând "verificabilitatea continuă" a cercului vienez, care se baza pe principiul inducției, Popper neagă acest principiu. Acceptarea unei propoziții științifice generale nu se face prin inducție, ci prin "testare", confirmare și informare, operații care nu sunt simetrice /4/.

Atunci, cum se produce noul în știință? Popper neagă orice caracter logic și sistematic al cercetării științifice.

Progresul științei nu constă numai în acumularea experimentelor și observațiilor, care este unul din aspectele demersului științific, dar nu cel mai important. Numai examinarea critică a teoriilor ne conduce la încercări de testare și răsturnări ale acestor teorii; la rândul lor, aceste încercări ne duc, mai departe, la experimente și observații la care nimeni nici nu ar fi putut măcar visa, dacă nu ar fi fost stimulat și călăuzit atât de teorii, cât și de critica pe care le-o facem. Căci, scrie el, "experimentele și observațiile cele mai interesante au fost pregătite minuțios tocmai pentru a testa teoriile, în special pe cele noi" /5/. Aici, filosoful și logicianul austriac ia poziția cea mai discutată și discutabilă - și anume că nu există nici o lege a progresului: istoria științei, ca și istoria tuturor ideilor omenești, este "o istorie a visurilor iresponsabile, a perseverării și a erorii; dar știința este una din foarte puținele activități omenești - poate chiar singura activitate - în care erorile sunt criticate, și destul de des corectate, de-a lungul timpului". În știință, spune Popper, "învățăm din greșelile noastre și iată de ce putem vorbi limpede și judicios despre înregistrarea unui progres" /5/.

Totuși, se pare că dispunem de un criteriu al progresului în lăuntru științei. Înainte ca o teorie să fie supusă unei "testări" empirice, putem spune că va fi o perfecționare a altor teorii de care avem cunoștință, în cazul când ea va trece cu succes anumite teste stabilite. Iată cum funcționează criteriul "acceptabilității potențiale" propuse de Popper /5/.

- (i) este preferabilă acea teorie care cuprinde o mai mare cantitate de informație empirică sau aceea care este mai bogată în conținut;
- (ii) care este mai "tare" din punct de vedere logic;
- (iii) care are o capacitate explicativă și predictivă mai mare;
- (iv) care poate fi testată mai ușor.

Toate aceste deziderate se reduc, după Popper, la unul și același lucru: la un grad mai mare de conținut empiric sau de testabilitate. În aceasta constă progresul teoriilor științifice.

În comentariile sale autobiografice /6/, Popper ne spune că a fost atras spre filosofia științei de ceea ce el numește "problema demarcației": în ce constă deosebirea dintre o teorie științifică și o teorie care nu este științifică? Această problemă a demarcației este pusă, după opinia lui Renato di Ruzza, voit, cu intenția de a părăsi terenul pozitivismului logic care voia să traseze o linie de departajare între știință și metafizică /7/ și în semn că a repudiat, după opinia lui M. Blaug, principiul verificabilității avansat de cercul de la Viena, punând în locul lui principiul falsificabilității ca test aprioric universal al ipotezelor autentic științifice /8/.

O teorie înseamnă o sumă de "conjecturi" și ipoteze îndrăznețe cu un număr infinit de consecințe. Chiar dacă cineva ar lua o teorie drept adevărată nimeni n-ar putea să probeze pe cale experimentală acest lucru, dat fiind tocmai numărul infinit de consecințe ale ei. Pentru a suplini acest gol metodologic și a depăși impasul, Popper găsește că evidențierea falsității unei teorii ar fi mai la îndemână. Altfel spus, e mai facil să găsim temeieri pentru a

demonstra falsitatea unei teorii, decât temeieri care să demonstreze că generalizările sunt adevărate. În opinia lui Popper, rolul științei și al omului de știință este de a formula în permanență "conjecturi" îndrăznețe și a găsi, apoi, criteriul pentru evidențierea și eliminarea erorilor /9/. Putem spune că începutul demersului popperian este deductiv, kantian, pornindu-se de la un sistem de ipoteze, de axiome, de la care - pe cale pur logică - se emit concluzii, predicții sau conjecturi. Aceste predicții, coroborate, sunt supuse ulterior testării empirice. Dacă testul este negativ se renunță la teoria (sau la o parte din aceasta) combătută și contrazisă (în raport cu sistemul de axiome care a servit ca punct de plecare). Dacă testul este pozitiv, teoria nu este considerată confirmată, probată, ci doar provizoriu acceptată, pentru că se admite ipoteza că există un număr infinit, de alte experimente, aprioric posibile, ce ar putea infirma teoria noastră. Totul este plasat în zona provizoriului; nimic nu este inclus în zona certitudinii definitive. Ea nu poate fi niciodată expresia vreunei legi economice obiective universale. Așa ceva nu există în economie, după opinia lui Popper. Teoria nu poate fi decât o încercare îndrăzneată, un eseu.

Ceea ce a vrut în esență filosoful austriac este un abandon al criteriul adevărului unei teorii în favoarea criteriului științificității teoriei. Popper nu operează între adevăr și fals, ci între științific și neștiințific sau, anticipând, între ceea ce prezintă interes științific și ceea ce nu reprezintă un atare interes. El nu "îndrăznește" să pună semnul echivalenței între adevăr și științific /10/. O teorie științifică este și trebuie socotită numai provizoriu adevărată. Popper lasă totul pe seama testabilității. Și nu ne invită la o testare pozitivă, ci la una negativă; dacă experimentul nu spune (sau o face cu greutate) ce este științific într-o teorie, în schimb, comunică, mai facil, ce este fals în acea teorie.

Savantul austriac dezaprobă tendința de imunizare a teoriilor față de critică și pledează pentru formularea de predicții falsificabile, dublată de disponibilitatea și chiar dorința vie de a abandona acele teorii care n-au rezistat eforturilor de a le infirma. Este o atitudine einsteiniană - Einstein repeta cu insistență, celor care voiau să-1 audă, că el n-ar ezita nici o secundă să renunțe la teoria sa, a relativității, dacă o singură experiență ar contrazice-o /11/ -, a savantului onest care nu pretinde că ceea ce a spus el reprezintă adevărul absolut, dimpotrivă, lasă porți deschise și invită chiar la critică. Raționalismul popperian este, astfel, unul critic.

Cum este privită știința economică din perspectiva popperiană, care a făcut și face încă obiectul atâtor discuții? Ultimul răspuns - pe care filosoful a ținut să-1 sublinieze - nu este încurajator. După el, economia este științifică "uneori și în parte". Anumite părți ale științei economice nu pot emite pretenția la un statut științific pentru că nu satisfac criteriul falsificabilității, fiind mult prea complexe /12/.

Incertitudinile și îndoielile cu privire la statutul științific al economiei, atunci când ele au venit din partea unui filosof și logician de talia lui Popper, n-au rămas tară urmări. Economisți precum Terence Hutchinson, Frank Knight,

Fritz Machlup și Milton Friedman au acceptat provocarea. Ultimul, în lucrarea sa "Metodologia științei economice pozitive" (1953), prezintă o sinteză a punctelor de vedere experimentate în contemporaneitate în favoarea statutului de știință al economiei politice.

Friedman pare a fi de acord cu Popper atunci când reține sorgintea rezervelor cu care se recunoaște caracterul științific al economiei, anume gradul mare de complexitate al ei și dificultatea supunerii la testul de falsificabilitate. Prin testarea predicțiilor se obține un "material" complex, a cărui interpretare necesită analize subtile și lanțuri de raționamente complicate, care rereori sunt realmente convingătoare. Faptul că economiei politice îi este refuzată proba spectaculoasă și directă a experimentului stânjenește testarea adecvată a ipotezelor /13/. Friedman însă nu descumpănește în fața acestei dificultăți și nici nu împărtășește îndoielile lui Popper. Pentru el, economia politică a fost, este și va rămâne, știință. El neagă din start imposibilitatea cunoașterii empirice a fenomenelor economice, dat fiind caracterul lor variat și complex. Numai că această cunoaștere nu înseamnă descriere. El pleacă de la ipoteze, iar o ipoteză este importantă dacă explică "mult prin puțin", dacă sunt aproximații destul de bune în raport cu ceea ce se urmărește. Dacă lucrurile stau așa, șansa ipotezei nu poate fi decât aceea de a fi "descriptiv falsă". Dar, dacă aceste ipoteze aproximează destul de bine realitatea la care se referă, ele pot constitui, împreună, un model, care este - spune Friedman - "întruchiparea logică a semi-adevărului" /13/. Până aici, teoria economică se prezintă ca "logică". Dacă tautologiile ca elemente componente semnifică - așa cum spunea economistul american - "o aproximare destul de bună" a realității, modelul permite formularea de predicții. În această operațiune, de emiteră a unor enunțuri cu caracter de predicție, cercetătorul economist se orientează după regula lui "ca și cum ar fi". De exemplu, nu este nevoie de o cunoaștere în detaliu a legilor fizice sau a costurilor marginale și a pragurilor de rentabilitate pentru a formula ipoteza că frunzele se plasează pe crengi pentru a absorbi cantitatea optimă de lumină în raport cu celelalte sau că operatorul economic adoptă un comportament rațional de natură să-i maximizeze câștigurile /13/. În general, se admite însă că frunzele ca și operatorii economici fac acest lucru "ca și cum ar ști". De ce sunt admise asemenea tautologii și cum este posibilă construcția atâtor teorii pornindu-se de la o sumă de propoziții aparent banale, cu implicații directe asupra acuzației de nerealism ce se aduce științei economice? Pentru că - răspunde Friedman - "în ciuda văditei falsități a presupuzițiilor ipotezei, ea posedă o mare plauzibilitate grație conformității implicațiilor ei cu observația /13/. Altfel spus, eroarea nu este chiar atât de gravă când afirmăm că operatorul economic X se comporta "ca și cum ar ști" exact ce înseamnă cost marginal, productivitate marginală, funcțiile de cerere și ofertă, semnificația egalității între costul marginal și venitul marginal etc. El face aceasta "ca și cum ar ști" pentru că este beneficiarul unei "experiențe" care i s-a transmis și pe care el, în mod empiric, a receptat-o.

Observăm că savantul american unește, de fapt, capetele a două raționamente care, după opinia lui, au mers în paralel, au condus la confuzii și acuze și care nu reprezintă decât fațete diferite ale aceluiași proces. Cu alte cuvinte, Friedman vrea să ne spună că testarea ipotezelor de lucru și a predicțiilor ce se desprind din ele sunt doar în aparență două teste diferite. Faptic este vorba de un singur test. Cele două stadii - al construirii ipotezelor și al testării valabilității lor - se leagă între ele sub două aspecte diferite. În primul rând, faptele particulare utilizate în fiecare stadiu depind, în parte, de hazardul culegerii de date și al cunoștințelor de care dispune cercetătorul în cauză. Faptele ce servesc la testarea implicațiilor unei ipoteze puteau foarte bine să fie cuprinse și ele în materialul brut utilizat la construirea ei, și viceversa. În al doilea rând, procesul nu începe niciodată pe un loc gol: așa numitul stadiu inițial presupune întotdeauna o confruntare a implicațiilor unui set de ipoteze anterior observației; contrazicerea acestor implicații reprezintă stimulul pentru construirea de noi ipoteze și pentru revizuirea celor vechi. După cum se vede, cele două stadii metodologice distincte se desfășoară întotdeauna în paralel.

Eseul lui Milton Friedman a devenit cel mai influent text de metodologie economică din secolul nostru, autorul lui tăcând mult întru apărarea științei economice. Nu trebuie uitat însă faptul că există multe întrebări metodologice diferite care se pot pune despre știința economică. În ultimul sfert de veac au apărut mai multe cărți consacrate în mod special metodologiei economice. Nu numai economiștii se arată dornici să studieze filosofia contemporană a științei, ci și filosofia se arată tot mai dornică să studieze teoria economică. De unde acest interes pentru epistemologia economică?

Mai întâi să spunem că populația profană, ale cărei opinii despre economiști sunt influențate mai mult de starea economiei decât de vreo evaluare sistematică a teoriilor economice, se întreabă dacă nu cumva este ceva în neregulă din capul locului cu întreaga această disciplină. După cum arată D.Bell și I. Kristol, astăzi, nu numai profanii se îndoiesc de economiști, "ci chiar economiștii se îndoiesc de ei înșiși" /14/. De aceea, nu trebuie să ne surprindă faptul că economiștii se adresează reflecției metodologice în speranța de a descoperi punctele slabe din studiile economice anterioare sau vreo nouă direcție metodologică în stare să le călăuzească mai bine munca în viitor. În plus, filosofii contemporani au devenit sceptici în privința "înțelepciunii" moștenite de la filosofia științei, dobândind convingerea că se pot învăța multe despre cum trebuie să se facă știință din studierea modului în care se face știință în realitate. Așa se explică faptul că, deși cercetările epistemologice din ultimele decenii se centrează pe științele naturii, atenția acordată epistemologiei economice a crescut considerabil. Fiind cea mai "avansată" dintre științele sociale - "regina științelor sociale", cum o numea Samuelson - știința economică nu are cum să nu intereseze pe cei preocupați de natura și posibilitățile oricărei științe a comportamentului uman. În ultima perioadă, nu numai economiști, ci și antropologi, psihologic sociali, sociologi, politologi au

evidențiat cât de fructuoasă este abordarea economică în studierea comportamentului uman /15/. Este o opinie onorantă, dar și provocatoare pentru știința economică, opinie care ne dă speranța că demersul nostru nu este inutil.

Întrebările ce se pot pune cu privire la teoria economică depășesc cu mult la număr răspunsurile oferite până acum. A venit timpul pentru o colaborare mai eficientă între filosofi și economiști. Nu trebuie însă să ne așteptăm la salturi și descoperiri spectaculoase - metodologia nu este un teren propice pentru așa ceva simțim totuși nevoia și putem să aflăm încă multe despre natura teoriilor economice, despre modul cum ele trebuie comparate și evaluate, despre legătura lor cu recomandările de politică economică și cu studiile empirice, în fine - lucrul cel mai important - despre căile de a le ameliora.

Note bibliografice

- /1/ Keynes J.N., *The Scope and Method of Political Economy*, Mac Millan, London, 1917.
- /2/ Mises L.von, *L'action humaine. Traite d'economie*, PUF, Paris, 1985.
- /3/ Genereux J., *Economie politique*, Hachete, Paris, 1990.
- /4/ Dumitriu A., *Teoria Logicii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973.
- /5/ Popper K.R., *Logik der Forschung*, J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), Tubingen, 1973.
- /6/ Popper K.R., *Autobiography*, in *The Philosophy of K.P.Popper*, Ed.P.A.Schilpp, Open Court, Illinois, 1974.
- /7/ Ruzza R. di, *Elements d'epistemologie pour economistes*, Presses Universitaires de Grenoble, Grenoble, 1988.
- /8/ Blaug M., *Method and Appraisal in Economics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.
- /9/ Popper K.R., *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge & Kegan Paul, London, 1969.
- /10/ Pohoată I., *Paradigme de gândire*, Ed.Universității "Al.I.Cuza", Iași, 1994.
- /11/ Albert Einstein, *Philosopher - Scientist*, Ed.P.S.Schilpp, 1949.
- /12/ Popper, K.R., *Entretien sur l'economie*, *Revue francaise d'economie*, nr.2., 1986.
- /13/ Fiedman M., *Metodologia științei economice pozitive*, trad.rom. În Daniel M.Hausman, *Filosofia științei economice*, Humanitas, București, 1993.
- /14/ Bell D., Kristol I., *The Crisis in Economic Theory*, Basic Books, New York, 1981.
- /15/ Becker G.S., *The Economic Approach to Human Behavior*, University of Chicago Press, Chicago, 1976.

Capitolul 2 - TESTABILITATEA ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ

Orice demers cognitiv propune, uneori doar implicit, nu doar o metodă specifică de investigare a realității, ci și criteriile de selecție a propozițiilor cu pretenții cognitive, teste care să valideze valoarea de adevăr a acestora în condițiile date.

Acceptările testabilității propozițiilor din știința economică depind esențial de înțelegerea acestora ca știință formală sau empirică. În "The Problem of Verification in Economics" //, economistul austriac Fritz Machlup identifică două școli de gândire care abordează problema verificării în știința economică: școala apriorică care consideră că postulatele fundamentale ale acestei discipline trebuie acceptate fără verificare directă, cu condiția să fie logic consistente, și școala ultra-empiristă care respinge sistemele de gândire deductivă și susține verificarea independentă nu numai a presupuzițiilor ipotetice și factuale, ci și a fiecărui pas intermediar al analizei. Ca exemplu de ultra-empirism Machlup alege accepția pe care profesorul englez Terence W. Hutchison o dă testabilității propozițiilor în *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (1938) /2/. Când s-a văzut citat ca ultra-empirist, Hutchison a scris articolul polemic "Profesorul Machlup despre verificare în știința economică" /3/, în care a respins această categorie a sa și a atacat întreaga concepție a lui Machlup despre testabilitate.

În primul rând, Hutchison îi reproșează lui Machlup că i-a citit prea sumar lucrarea și nu a sesizat că atunci când a formulat principiul testabilității a afirmat că sunt admise ca având conținut empiric nu numai propozițiile care pot fi confruntate direct cu faptele, ci și acele propoziții care, fie că sunt, în principiu, susceptibile de testare empirică, fie că sunt reductibile la asemenea propoziții prin deducție logică. Sunt deci, admise propoziții care nu sunt testabile direct și care nici măcar nu trebuie să fie practic susceptibile de testare prin mijloace statistice în condițiile tehnice de azi sau din viitor. Cu toate acestea, este necesar ca adevărul sau falsitatea unei propoziții să producă diferențe înregistrabile empiric sau, cel puțin, o asemenea diferență trebuie să fie direct reductibilă din ea.

Hutchison recurge la un exemplu pentru a dovedi că nu este ultraempirist. El alege trei propoziții:

1. O parcelă de pământ are forma unui triunghi dreptunghic.
2. Laturile scurte ale acestei parcele măsoară 30 și, respectiv 40 de yarzi.
3. Lungimea celei de a treia laturi a parcelei este de 50 de yarzi și este determinată cu ajutorul teoremei lui Pitagora.

Hutchison se folosește de acest exemplu pentru a ridiculiza concepția despre ultra-empirism a lui Machlup. Ideea că fiecare propoziție trebuie testată independent ar face inutilă pentru un ultra-empirist recurgerea la teorema lui Pitagora. După Hutchison, nu va putea fi găsit nici un economist care să evite un asemenea instrument matematic. Hutchison nu-și oprește aici critica la adresa lui Machlup, consideră că cel mai controversabil element din concepția economistului austriac este adoptarea fără testare a postulatului fundamental al științei economice, conform căruia "oamenii acționează rațional, încearcă să-și valorifice la maxim posibilitățile și sunt capabili să-și dispună preferințele într-o ordine coerentă; întreprinderile preferă la risc egal un profit mai mare" /4/. Hutchison îi reproșează lui Machlup că abordează confuz postulatul comportamentului maximizant, că nu stabilește care este conținutul lui, când, unde și în ce măsură este aplicabil, și care este semnificația concluziilor deductibile logic din el. Hutchison mai afirmă că o asemenea atitudine este nu numai neștiințifică, dar poate deveni pretextul construcției unor dogme politice cu pretenții de concluzii logice, al unui obscurantism politico-intelectual.

În "Rejoinder to a Reluctant Ultra-Empiricist" /5/, economistul austriac a dat, la rândul lui, replică tuturor acuzațiilor pe care i le-a adus Hutchison. În primul rând, salută faptul că Hutchison admite testabilitatea indirectă, dar respinge conținutul pe care savantul englez îl dă acestui concept. Pentru Machlup, o propoziție A poate fi testată indirect dacă sunt îndeplinite următoarele condiții:

1. B este o propoziție direct testabilă și nu este informată în urma confruntării cu faptele;
2. $(A \& B) \rightarrow C$;
3. C este direct testabilă și nu este infirmată în urma confruntării cu faptele.

Esența testării indirecte constă deci, în îmbinarea unor propoziții logic independente și derivarea de consecințe ce decurg logic din conjuncția lor. Machlup exemplifică chiar și cele trei propoziții:

- A. "firmele, la risc egal, preferă un profit mai mare unuia mai mic"
- B. "introducerea de contingențe la import pentru unele produse"
- C. "creșteri în excedentul prețurilor interne față de cele externe".

Este evident că B și C sunt testabile în mod direct. Cu toate acestea, pentru că din A, care este o formă a postulatului comportamentului maximizant, nu s-au obținut prin deducție logică propoziții direct testabile, în concepția lui Hutchison nu se poate considera că aceasta a fost testată indirect.

Machlup îl acuză de reduționism pe Hutchison pentru a nu accepta decât două tipuri de enunțuri despre care se poate pretinde că au caracter științific:

- a) propoziții care sunt, cel puțin în principiu, falsificabile prin teste empirice;
- b) definiții fără conținut empiric.

Hutchison nu admite o a treia categorie de propoziții: postulatele euristice. Acestea, deși nu au valoare de adevăr, au semnificație empirică pentru că, descriind cazuri ideale, corespund în linii mari unor evenimente reale. Cu ajutorul unor supoziții auxiliare se asigură corespondența lor cu un număr foarte mare de fapte. În cazul în care tot mai multe observații factuale infirmă aceste postulate, ele trebuie înlocuite cu altele care au o mai bună capacitate explicativă. În sprijinul ideii sale, Machlup aduce argumentul că există logicieni care recunosc aceste propoziții care nu sunt nici a priori, nici a posteriori, la Felix Kauffmann se numesc "reguli procedurale", la W.P. Montague, "propoziții complex analitice" și la Henry Margenau, "prepoziții constitutive, neepistemice" /6/.

Pentru Machlup postulatul fundamental este un exemplu de propoziție care, deși are semnificație empirică, nu este, în principiu, empiric falsificabilă. Una din cauzele imposibilității testării directe a postulatului comportamentului maximizant este faptul că își are sursa în experiența comună. Din păcate, această sursă ne spune doar **că putem** să urmăm preferințele noastre, nu și **că toți** oamenii de afaceri tind să-și maximizeze profiturile în **toate** acțiunile lor. Există cazuri în care, urmând indicații patriotice sau îndemnuri morale ale guvernului, unii oameni de afaceri nu acționează în sensul obținerii profitului maxim. Machlup admite că, în principiu, este posibil să se plaseze un cercetător invizibil în biroul fiecărui om de afaceri care să studieze motivația tuturor deciziilor acestuia, dar, practic, acest lucru este imposibil. Comportamentul maximizant nu poate fi acceptat, deci, decât ca un postulat euristic. Acesta nu poate fi niciodată confirmat empiric definitiv, dar poate fi infirmat atunci când o teorie care nu îl include poate avea o mai mare forță explicativă și predicativă. Admiterea postulatului comportamentului maximizant se poate face și prin reducere la absurd. Dacă el nu ar fi valabil, de ce și-ar mări un fabricant producția atunci când crește cererea? O abordare behavioristă, în schimb, nu ar putea conduce decât la înlocuirea lui cu o mulțime de funcții de comportament care ar fi imposibil de urmărit în analiza unei activități economice complexe.

Machlup încearcă să contracareze și acuzația de obscurantism politico-intelectual pe care i-a adus-o Hutchison, afirmând că întreaga lui concepție despre testabilitatea postulatelor științei economice fac parte din economia pozitivă care are un caracter strict descriptiv, disociindu-se de orice judecată normativă despre care s-ar putea pretinde că este generată de teoria sa. Eu înclin însă să-i dau dreptate lui Hutchison pentru că între economia politică pozitivă și cea normativă, chiar dacă nu există un determinism liniar, sunt foarte multe interdependențe. Economia politică pozitivă trebuie să dea seama de construcțiile normative pe care le generează sau care o folosesc ca pretext.

Disputa dintre Machlup și Hutchinson permite cercetătorului epistemolog să ajungă la concluzia că problema testabilității aserțiunilor cărora li se atribuie un conținut cognitiv trebuie divizată în două demersuri distincte. În primul rând, trebuie stabilit care dintre propozițiile unei teorii trebuie supuse testării directe

În condițiile păstrării consistenței logice a teoriei, iar, în al doilea rând, trebuie clarificat explicit conceptul de testare indirectă a propozițiilor. Controversa Machlup-Hutchinson este o ilustrare extrem de elocventă a unei dispute care, în fond, nu are obiect pentru că cei doi savanți au pus în centrul discuției lor același concept, cel de testare indirectă, prin care, din păcate, fiecare înțelege altceva. Este evident, deci, că acordul conceptual trebuie să fie preliminar oricărei comparații între teorii.

În "Despre instrumentele econometriei" /5/ Jacob Marschak abordează principalele probleme pe care le ridică testabilitatea aserțiunilor din știința economică. În primul rând, identifică în inferența inductivă, fundamentul logic al testabilității propozițiilor, nu doar din știința economică, ci și din psihologie, meteorologie, biometrie și fizica experimentală. Două sau mai multe propoziții, conjunct asertate despre fapte observabile, sunt confruntate în scopul selectării acelei mulțimi care se află într-o mai bună corespondență cu faptele. La rândul ei, fiecare mulțime de propoziții sau ipoteze conține o submulțime care este "considerată" sau testată, și complementara ei care este "susținută" sau asumată. În econometrie, conform concepției lui Jacob Marchak, propozițiile "susținute" se numesc "apriorice" și ele dau specificarea unei părți a proprietăților fenomenelor studiate. De exemplu, forma unei funcții este specificată prin semnul, domeniul și valoarea numerică a unor parametri. Propozițiile a priori nu sunt însă imuabile, pot fi oricând "descalificate" de fapte ulterioare, și nici nu au statut de axiome, ci de condiții limită sau constrângeri care funcționează în această calitate doar o perioadă limitată de timp.

Din propozițiile a priori sunt derivate logic cele care sunt supuse testării directe, confruntării nemijlocite cu faptele. Jacob Marschak remarcă inexistența unor dezacorduri majore între epistemologic cu privire la principiul general al testării prin observații, cât și la practica uzuală de a nu testa toate propozițiile în cadrul aceluiași experiment. Spre deosebire de științele naturii, știința economică se distinge, în problema testabilității, prin trei proprietăți specifice:

1. Rezultatele empirice la care ajunge economistul trebuie să fie utile politicii practice, cel puțin în perspectivă apropiată;
2. Presuposițiile apriorice se bazează pe vagi judecăți de valoare și pe introspecție pentru că foarte rar pot fi expuse experimentului controlat;
3. Principalele observații ale economistului sunt datele istorice, fapt care are o implicație majoră: nu se poate susține valabilitatea pentru viitor a corelațiilor constante din trecut. Uneori se poate modifica chiar mecanismul prin care mediul influențează variabilele economice, ceea ce a condus în ultimele decenii la studiul relevanței economice a unor variabile politice și sociologice.

Conform concepției lui Jacob Marschak, un studiu al secvențelor economice temporale trebuie să aibă în vedere:

- a. un n-uplu endogen $y(t) = [y_i(t); i = 1, \dots, n]$ un n-uplu exogen $z(t) = [z_i(t); i = 1, \dots, n]$

b. n funcții $\phi_i (i=1, \dots, n)$ având fiecare ca argument cantitățile: $[y(t-\lambda), z(t-\mu)]$ unde λ și μ , sunt variabile de decalaj temporal și pot lua orice valoare de la zero la infinit.

c. o distribuție probabilistică combinată $F(u(t))$ a n -upelului $u(t)$ de funcții de timp definite prin:

$$u_i(t) = y_i(t) - \phi_i[y(t-\lambda), z(t-\mu)], \quad i = 1, \dots, n$$

Valorile funcțiilor $y(t)$ și $z(t)$ sunt observabile periodic și sunt alternativ latente, dar legate statistic cu observații manifeste. O specificare parțială a celor $n+1$ funcții F, ϕ_1, \dots, ϕ_n , constituie un model, iar specificarea lor, ipotetic completă, în lumina faptelor le transformă în funcții structurale. Variabilele exogene $z(t)$, împreună cu funcțiile structurale, constituie mediul. Unele schimbări ale mediului pot fi acțiuni deliberate (de exemplu, controlul prețului unui produs). Toate aceste funcții nu pot fi obținute din observații decât dacă anumite restricții sunt asumate a priori. În afara acestui demers epistemologic devine posibil ca o infinitate de structuri să fie compatibilă cu o mulțime dată de observații. Alegerea propozițiilor a priori joacă un rol fundamental într-un model economic. Dacă, de exemplu, decalajele temporale postulate într-un asemenea model sunt reprezentate doar prin câteva numere întregi, atunci este posibil ca destinul modelului să fie de simplu exercițiu teoretic, fără ambiția unei relaționări corecte cu realitatea economică.

Principala clarificare pe care Jacob Marschak a adus-o, în textul amintit, în problema testabilității propozițiilor din știința economică, este necesitatea asumării într-un context dat a unor propoziții care nu sunt supuse testării directe, pe care le numește "a priori". Acestea sunt abandonate atunci când propozițiile care derivă logic din ele nu rezistă confruntării cu faptele care constituie realitatea economică într-un anumit moment istoric.

Nerealismul premiselor nu este, conform savantului american Herbert Simon, o virtute a unei teorii științifice, ci un rău necesar, o concesie făcută capacității calculatorii finite a omului de știință. Herbert Simon, laureat al Premiului Nobel pentru economie în 1978, propune, în articolul "Testabilitate și aproximare" /6/, un nou principiu metodologic de testare a propozițiilor științei economice pe care îl numește principiul continuității aproximării. Conform acestui principiu, putem obține propoziții adevărate într-un anumit moment istoric dacă suntem capabili să construim un model care să aproximeze într-o măsură cât mai mare condițiile lumii reale. Consecințele derivate din presuposițiile ideale vor fi aproximativ corecte. Testarea ipotezelor avansate de modelele ideale are ca scop depistarea devierilor semnificative observației de la o teorie. Epistemologul trebuie să afle, pe această cale, dacă apropierea teoriei de realitate se situează dincolo de limitele toleranței noastre. Ce se înțelege exact prin "devieri semnificative" și prin "limitele toleranței noastre" sunt două probleme pe care Herbert Simon le lasă cercetătorilor epistemologi din domeniul economicului.

Și în problematica testabilității propozițiilor științei economice se aplică o regulă care funcționează în epistemologie în general: fiecare clarificare eliberează, din zona de necunoscut care ne înconjoară, noi probleme. Testarea corectă a unei teorii economice are însă implicații specifice. Când o teorie economică este acceptată ca testată este adusă mai aproape de realitate o situație economică virtuală. Creatorul de teorie economică trebuie să își asume o responsabilitate de care cei mai mulți oameni de știință se pot dispensa. El nu doar investighează și descrie o zonă a realității, ci și propune un fundament teoretic pentru construirea unei noi realități.

Nu întâmplător am ales disputa Mch lup-Hutchison în deschiderea abordării problemei testabilității propozițiilor din știința economică. Această dispută ilustrează controversa dintre principalele școli care au tratat această problemă: școala apriorică și cea ultra-empiristă. Această controversă științifică a ridicat și problema clarificării unui concept major utilizat atunci când se vorbește despre testarea unei teorii, cel de "testare indirectă". Chiar acceptarea acestui concept arată că o abordare radicală a problematicii testabilității se dovedește a fi, în final, sterilă.

În concluzie, o parte a propozițiilor unei teorii sunt confruntate în mod direct cu faptele observate. Sunt considerate însă ca teste și propozițiile care se obțin prin procedee logice din acestea. În această lucrare am expus, prezentând conceptele despre testabilitate în știința economică ale lui F.Macklup, T.W.Hutchison și J.Markschok, trei asemenea procedee logice. O teorie economică este deci, testabilă, dacă este construită ca un sistem axiomatic. Numai că, așa cum spunea Mark Blaug în "Teoria economică în retrospectivă", "puține teorii economice au fost axiomatizate cu succes" /7/. Această situație se datorează precarității actuale a instrumentelor cu care omul este capabil să investigheze realitatea economică. Creatorul de teorie economică trebuie să identifice corect variabilele exogene și endogene și să formalizeze relațiile dintre ele. Pentru a ajunge la forme matematice cât mai operaționale, aceasta trebuie să reducă numărul variabilelor și să dea o formă cât mai simplă relațiilor dintre ele, dar, pentru a descrie cât mai corect realitatea, omul de știință, trebuie să introducă tot mai multe variabile și să propună modele matematice foarte complexe ale relațiilor lor. La rândul ei, testarea previziunilor unei teorii economice este extrem de dificilă din cel puțin trei motive:

- aceste previziuni sunt de natură probabilistă;
- premisele din care sunt obținute predicțiile sunt date istorice;
- este încă extrem de dificilă realizarea experimentelor în domeniul științelor sociale.

Blaug susține chiar că, în știința economică, este uneori greu de făcut distincția între tezele testabile și cele netestabile pe care el le numește "tantologice" /8/. În concepția lui Blaug, teoria malthusiană a populației poate fi interpretată ca o tantologie foarte complicată care explică evoluția demo-

grafică, cât și ca o prevedere falsificabilă a venitului național pe cap de locuitor, în condițiile creșterii populației.

Chiar dacă în știința economică există teze care nu pot fi încă testate, acestea pot avea o valoare euristică și, în consecință, pot fi integrate unui demers de natură cognitivă. Postulatele economiei bunăstării și postulatul comportamentului maximizant sunt exemple care confirmă această idee. Ele sunt acceptate ca fiind testabile indirect, ceea ce transformă într-o problemă de logică o parte din demersurile epistemologice pe care le ridică testabilitatea propozițiilor științei economice. Autorul de teorie economică trebuie să fie deci, nu doar un observatorul realității economice, ci și un bun logician. În măsura în care teoria economică se va constitui tot mai mult ca fundament al realității economice, este posibil ca relația viitoare a omului cu mediul său economic să fie tot mai mult o relație a omului cu propria sa gândire.

Referințe bibliografice

- /1/ Machlup CF. F., The Problem of Verification in Economics, Southern Economic Journal, iulie 1955.
- /2/ Hutchison T. W., The Significance and Basic Postulates of Economic Theory, 1938, retipărire în 1960, A.M.Kelley, New York.
- /3/ Hutchison T. W., Profesorul Machlup despre verificare în știința economică, Southern Economic Journal, vol.2(1956).
- /4/ Hausman D. M., Filosofia științei economice, Ed.Humanitas, București, 1993.
- /5/ Machlup, CF., F., Rejoinder to a Reluctant Ultra-Empiricist, Southern Economic Journal, vol.22(1956).
- /6/ Hausman D. M., Filosofia științei economice, Ed.Humanitas, București, 1993.
- /7/ Blaug M., Teoria economică în retrospectivă, Ed.Didactică și Pedagogică, 1992.
- /8/ Idbidau, pg.739.

Capitolul 3 - ROLUL MODELULUI ÎN ECONOMIE SI EFECTELE PRACTICE ALE APLICĂRII ACESTUIA

Știința economică nu operează doar cu postulate supuse testării, direct sau indirect, ci și cu modele, cu structuri formale ce-și propun să aproximeze, într-o măsură cât mai mare, realitatea economică. Dar, marea dificultate pentru modelarea proceselor economice nu constă în gradul de abstractizare, care crește odată cu progresul științei, ci în modul de percepere de către fiecare individ a realității economice, ca și a problemelor teoretico-abstracte.

3.1. Modelarea în știința economică

În literatura de specialitate, știința economică este considerată ca "un domeniu de cercetare modern" care a luat naștere în secolul al XVIII-lea atunci când s-a înțeles că "există un sistem economic ce poate fi obiect de studiu" ///. De altfel, gândirea economică începând cu Adam Smith și până la cel de-al doilea război mondial, a fost tot timpul preocupată să înțeleagă cum poate funcționa un sistem economic format dintr-un număr mare de agenți economici privați, separați, dar care intră în interacțiune pe piață în procesul schimbului. O asemenea abordare s-a bazat pe convingerea mării majorități a economiștilor că, pe piețele perfecte se poate ajunge la un "echilibru" neapărat necesar și benefic pentru agenții economici vânzători și cumpărători.

După cel de-al doilea război mondial, matematicienii și economiștii Von Neumann, Arrow, Debreu și Mc Kenzie prin cercetarea noilor forme de concurență pe piață au ajuns la concluzia că "un rezultat economic poate fi considerat optim paretian dacă și numai dacă nimeni nu-și poate ameliora situația fără ca altcineva să și-o înrăutățească pe a sa" /1, pg.34/.

În opinia noastră, începând cu Keynes și până în prezent, problematica modelării științei economice a parcurs multe etape, au apărut o serie de modele economice care au fost mai mult sau mai puțin verificate de practică.

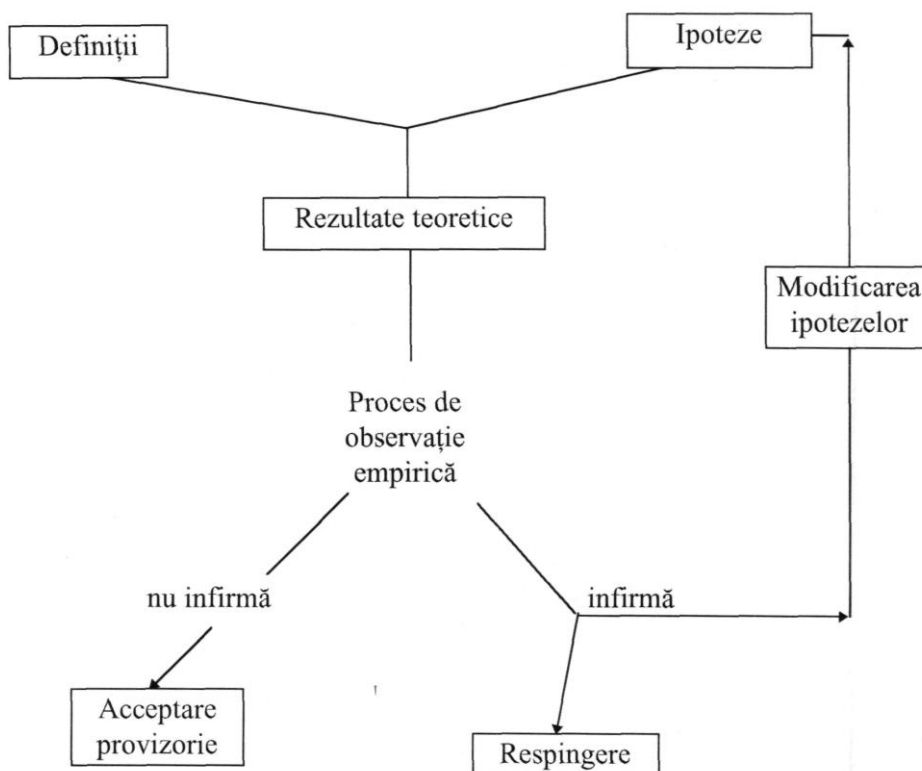
În opinia lui Gilbert Abraham Frois /2/ pentru o percepere corectă trebuie să se revină în fiecare etapă de construcție a modelului la enunțurile ipotezelor inițiale, când apare primul efort de abstractizare, de elaborare a relațiilor funcționale, fundamentale pentru orice știință. În general, elaborarea unui model economic este un proces logic de deducție bazat pe de o parte, pe un ansamblu de definiții iar pe de altă parte, pe anumite ipoteze teoretice.

Teoria elaborată (conform schemei prezentate în fig.2.1.) trebuie apoi confruntată cu faptele pentru a vedea dacă este sau nu infirmată de practică. În cazul în care este infirmată de practică teoria respectivă poate fi respinsă, sau pe baza unor noi informații se poate modifica, procesul reluându-se pe

coordonate noi. În cazul în care nu sunt infirmate de practică teoria este admisă cu caracter provizoriu.

În economie s-au putut enunța *diferite ipoteze* sub formă funcțională. De exemplu, conform teoriei neo-clasice, cantitatea (q) cerută de un agent economic depinde de prețul (p) bunului economic respectiv, relația funcțională prezentându-se sub forma: $q=q(p)$; în opinia lui Keynes, consumul familiilor (C) depinde de venitul lor (Y), relația funcțională având forma: $C=C(Y)$ etc. Economistului îi revine, deci, ca prima sarcină, specificarea "variabilelor" respective și a relațiilor dintre ele.

Fig.2.1. Schema simplificată a procesului de elaborare a unui model economic

Sursa: G.A.Frois, *Economie politică*, Ed.Humanitas, București, 1994, p.13.

Relațiile utilizate în mod frecvent în știința economică sunt funcții de mai multe variabile de formă:

$$Y = Y(x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_n,)$$

De menționat este că, în economie, relațiile între variabile sunt de diferite tipuri care nu au întotdeauna aceeași semnificație.

În literatura de specialitate /1,2/ se apreciază că, în științele economice se pot utiliza următoarele tipuri de ecuații:

- **ecuații tehnice** de forma $Q = Q(K,L)$ unde producția este funcție de capitalul și forța de muncă folosite în procesele de producție;
- **ecuații de comportament** de forma $C = C(Y,A)$ unde, consumul global al familiilor depinde de venitul lor și de patrimoniul pe care îl deține;
- **ecuații de echilibru**, exemplul tipic fiind dat de teoria echilibrului general, care postulează că oferta trebuie să fie egală cu cererea pentru ca economia să se afle în stare de echilibru, conform relației $O = D$;
- **ecuații de identități**, exemplul tipic fiind dat de Keynes atunci când a definit economisirea globală (E) ca parte din venitul național care nu este consumată (deci excedent de venit național - Y) față de consum, conform relației $E = Y - C$ de unde rezultă că venitul nu are prin definiție decât două destinații posibile, consumul și economiile, deci $Y = E + C$

La o primă apreciere, putem concluziona că, în știința economică, *modelul apare ca un ansamblu de ecuații, o construcție simplificată a unui sistem economic utilizat pentru a indica acțiunea reciprocă, înlănțuirea și interdependența anumitor fenomene.*

Un model economic tipic în acest sens, este modelul keynesian simplificat, care a avut la bază următoarele ipoteze:

- cadrul de referință - economia națională izolată de exterior;
- prețuri stabile pe parcursul perioadei analizate;
- economie în situație de subutilizare.

În acest caz, cererea agregată (D) este sumă a cererii de bunuri de consum (C) și a cererii de bunuri de investiții (I), conform ecuației:

$$D = C + I \quad (1) \text{ - ecuație de definiție}$$

Pentru a determina nivelul producției, deci oferta agregată (Y) care să satisfacă cererea agregată, Keynes a folosit ecuația:

$$Y = D \quad (2) \text{ - condiția de echilibru}$$

Consumul familial (C) 1-a determinat ca o funcție lineară dependentă de veniturile distribuite (apreciate ca fiind egală cu valoarea producției), deci: $C = cY$ (3) - ecuație de comportament

iar investițiile (I) ca variabile exogene, în sensul că nivelul acestora (İ) este stabilit de către stat care reține o mare parte din aparatul productiv, deci: $I = İ$ (4) - ecuație de comportament

Din acest sistem cu patru necunoscute (C, I, Y și D) se poate deduce relația între nivelul investiției și nivelul venitului sau al ofertei agregate:

$$Y = D = C + I = cY + \dot{I}$$

deci:

$$Y = cY + I \text{ de unde:}$$

$$\dot{I} = Y - cY = Y(1-C) \text{ iar}$$

$$Y = \dot{I}/(1-C)$$

ceea ce exprimă relația între nivelul investiției și cel al venitului prin intermediul raportului $\dot{I}/(1-c)$ care nu este altceva decât **multipliatorul keynesian**.

Modelul prezenta mai sus este pur teoretic și nu se bazează pe nici o dată numerică. Dar, așa cum am prezentat în schema din fig.2.1., după formularea modelului și elaborarea ipotezelor se pune problema confruntării sale cu practica.

Verificarea în practica a modelelor economice pune multe probleme deoarece, economistul nu poate experimenta în laborator respectivul model (așa cum procedează în multe cazuri fizicianul, chimistul și biologul), trebuind să se bazeze pe observații, toate statistice. În sistemele economice experimentarea este exclusă iar dificultatea experimentării statistice provind din faptul că modelul economic nu este stabil /2/. Dacă un economist își permite să anunțe pericolul unei depresiuni economice, al inflației, al șomajului etc., provoacă reacții contradictorii ale agenților economici care încercând să se apere, agravează situația economică, și reacții ale politicianilor care pot să-l considere incompetent. Mai mult, datele empirice cu care operează economistul sunt situate în structuri istorice diferite, care îngreunează și mai mult verificarea practică a modelului enunțat.

În literatura de specialitate s-a pus problema în ce mod pot fi verificate ipotezele științifice (de exemplu, economice) concurente. Secolul al XIX-lea a fost dominat de așa-numita metodologie "verificaționistă" conform căreia, totul trebuia verificat în practică. Mark Blaug /3/ a aprecia că cel ce a dat lovitură de grație susținătorilor acestei metodologii a fost filosoful K.Popper, care a afirmat că există o asimetrie fundamentală între a demonstra și a respinge, între verificare și respingere /1/. După afirmația lui Popper, o ipoteză teoretică nu poate fi niciodată verificată ci acceptată provizoriu până când va fi înlocuită cu alta mai nouă. În cazul științelor economice cercetătorul află progresiv că majoritatea faptelor pot avea mai multe explicații concurente. Pentru a alege pe cea mai oportună statisticienii, de exemplu, folosesc calculul probabilității prin care încearcă să măsoare gradul de incertitudine pe care îl comportă estimările, pe baza cărora se acordă o anumită "încredere" propunerilor rezultate. Se poate concluziona deci, că *în știința economică, ca în orice știință socială, incertitudinea reprezintă regula*. Aceasta face ca ipotezele luate pentru un model să nu poată fi niciodată verificate în practică în proporție de 100%, ci cu un anumit grad de incertitudine. De aceea, s-a afirmat că metodologia lui Popper este normativă, deoarece formulează anumite postulate în legătură cu ceea ce ar trebui să fie "o bună practică științifică".

În practică însă, economistul este confruntat cu multe teorii concurente, cu mai multe ansambluri de interpretări care pot duce la rupturi, schimbări de "paradigme" cu evoluții progresive. De aceea, prin demersurile științifice de aplicare a diferitelor modele economice considerăm că se poate verifica ceea ce este "adevărat" și infirma ceea ce este "fals".

3.2. Econometria și construcția de modele economice

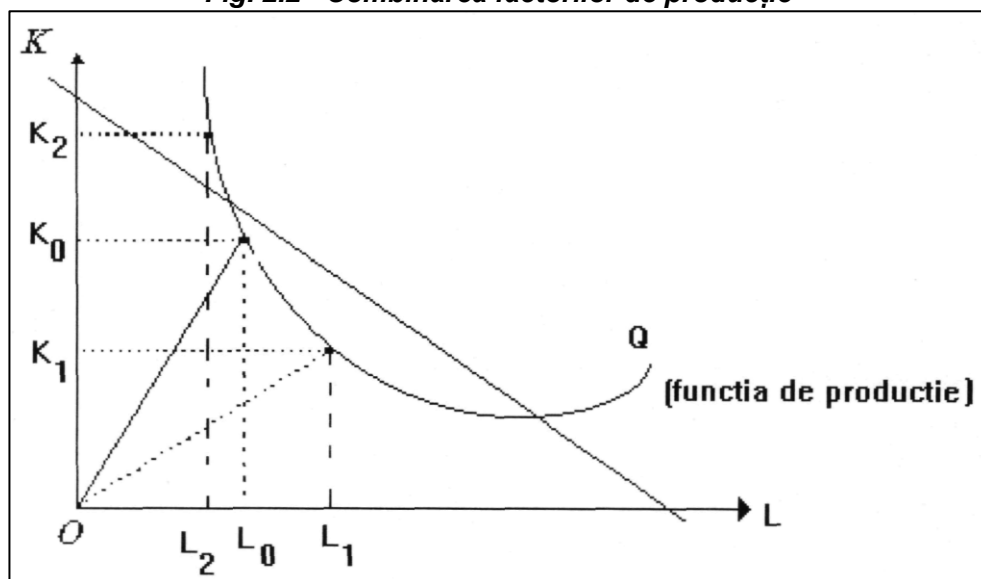
În gândirea economică s-au conturat mai multe puncte de vedere privind știința economică și, mai ales, asupra componentelor acestora. Astfel, cei mai mulți economiști, consideră că știința economică este compusă, în mare parte, din următoarele componente: microeconomia, macroeconomia și econometria, între care sunt stabilite relații bine definite. Relația dintre teoria microeconomică și teoria macroeconomică nu este simplă, în jurul acesteia apărând multe probleme care poartă denumirea generică de "problema agregării" și care, în opinia lui Alexander Rosenberg nu sunt de natură formală sau conceptuală ci de natură empirică, probleme ce se pot rezolva numai prin îmbogățirea permanentă a teoriei economice.

În ultimele șase decenii s-a înregistrat o dezvoltare impetuoasă a econometriei, cel de-al treilea element al științei economice, al cărui demers a avut o importanță deosebită pentru compararea diferitelor teorii macroeconomice. În concepția lui John Maynard Keynes, în domeniul științelor economice "progresul constă aproape în întregime din ameliorări progresive în alegerea metodelor" deoarece, opinia autorul "economia este o știință a gândirii cu ajutorul modelelor combinată cu arta alegerii modelelor relevante pentru lumea de astăzi" /4/, este o știință morală care folosește introspecția și judecățile de valoare. În știința economică, considerăm că menirea modelului este de a separa factorii relativi constanți de cei fluctuanți pentru a se putea dezvolta un mod logic de gândire, dinspre cei din urmă, ca și de înțelegere a anumitor secvențe temporale pe care le grupează în cazuri particulare.

Fără a epuiza întreaga problematică teoretică a modului de elaborare și a rolului modelului în științele economice, ca și efectele aplicării acesteia vom încerca să prezentăm, în continuare, câteva modele economice cu mare aplicabilitate, în special după anii '30, J.M. Keynes fiind cel mai aprig susținător al modelării în științele economice.

Analiza combinării factorilor de producție și a eficienței acesteia, se poate face prin utilizarea funcției de producție (Fig.2.2.).

Fig. 2.2 - Combinarea factorilor de producție

Considerând factorii de producție care pot fi utilizați cantitativ: munca (L), capitalul (K) și resursele naturale sub formă de materii prime, materiale, combustibil și energie (M), ca și pe cei calitativ (neofactorii), cunoștințele, calificarea, informația etc.(A), funcția de producție generală are forma:

$$Q = f(L, K, M, A)$$

În analizele economice factoriale, cea mai utilizată funcție de producție este funcția COBB-DOUGLAS, de forma:

$$Q = K^\alpha \cdot L^\beta$$

unde α și β reprezintă elasticitatea factorilor respectivi. Deci, dacă:

$\alpha + \beta < 1$ → randamente descrescătoare

$\alpha + \beta = 1$ → randamente constante

$\alpha + \beta > 1$ → randamente crescătoare

Potrivit acestei funcții, o cantitate de producție $Q(P)$ poate fi obținută ca urmare a utilizării a trei variante alternative de producție. De exemplu:

1. $Q(P) = f(2L + 3K)$ → consum mai mare de capital

2. $Q(P) = f(3L + 3K)$ → consum egal al celor trei factori

3. $Q(P) = f(4L + 2K)$ → consum mai mare de muncă

Raportul între capitalul folosit și muncă reprezintă *intensitatea capitalului* (K/L) adică volumul capitalului ce revine pe un lucrător ocupat, indicator care în

practică poartă numele de înzestrarea tehnică a muncii și se folosește pentru raportările statistice.

Un model economic care are o largă arie de aplicabilitate este cel al lui Keynes, referitor la raportul dintre venituri, consum, economii și investiții /5/.

Relația între consum și veniturile disponibile a fost evidențiată de Keynes cu ajutorul funcției de consum și relevă tendința de creștere a consumului pe măsura sporirii veniturilor:

$$Y = C + I$$

De aici, prin iterații succesive Keynes a determinat înclinația medie spre consum, sau rata consumului (c), conform relației:

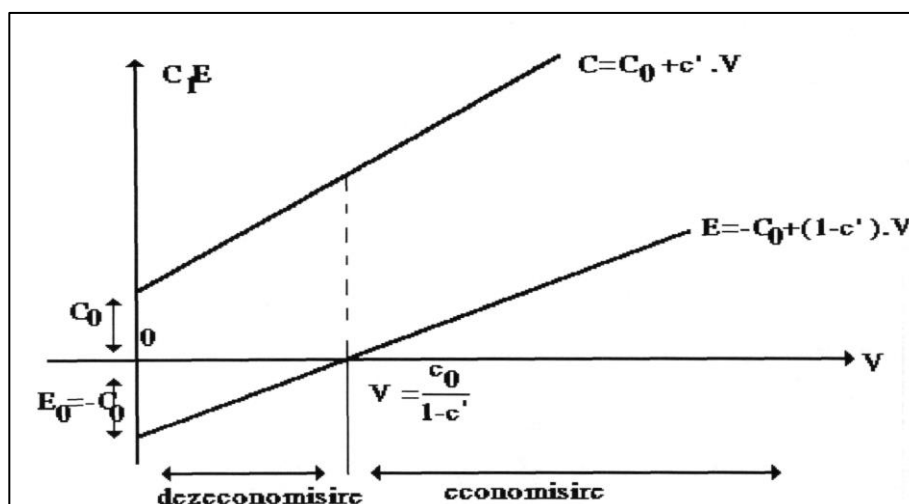
$$c = (C/Y) \cdot 100$$

și înclinația marginală spre consum (c') conform relației

$$c' = \Delta C / \Delta Y$$

Înclinația medie spre consum exprimă ponderea consumului în totalul veniturilor, fiind direct proporțională cu mărimea consumului și invers proporțională cu mărimea venitului. Înclinația marginală spre consum evidențiază cu cât crește consumul la o creștere cu o unitate a veniturilor, ceea ce înseamnă că sporul de venit nu trebuie distribuit în perioada următoare (Fig.2.3.).

Fig.2.3. Aria funcției de consum

Prin iterații succesive s-a determinat pragul de economisire, deci, venitul de la care începe economisirea (V_p), conform relației:

$$V_p = \frac{C_0}{1 - c'}$$

Legătura funcțională dintre un anumit venit și cheltuielile efectuate pentru consum a fost denumită *Înclinația spre consum, care reprezintă relația fundamentală dintre nivelul venitului exprimat prin salariu și cheltuielile de consum corespunzătoare acestui nivel al venitului.*

După J.M. Keynes, relația dintre venit și consum, se află sub incidențele *legii psihologice fundamentale, potrivit căreia, de regulă și în medie, o dată cu creșterea sau reducerea venitului, oamenii înclină să-și mărească sau să-și diminueze consumul dar într-o proporție mai redusă.* Deci, la o creștere a venitului (ΔY) are loc și o sporire a consumului (ΔC), creșterea venitului devansând creșterea consumului, adică $\Delta Y > \Delta C$.

Legătura funcțională dintre creșterea venitului și creșterea cheltuielilor pentru consum este evidențiată de înclinația marginală spre consum (c'), care exprimă raportul dintre creșterea consumului și creșterea cu o unitate a venitului, deci $c' = \Delta C / \Delta Y$ și care este o mărime pozitivă dar subunitară deoarece $0 < c' < 1$.

În condiții normale, mărimea înclinației marginale spre consum este plasată mai aproape de 1 decât de 0. În perioadele de boom, înclinația marginală spre consum se înscrie între 0,6-0,7, în timp ce în perioadele de recesiune este mai mare.

În modelul lui Keynes, *economiile (E)* reprezintă surplusul de venit (Y) peste cheltuielile de consum (C). Deci:

$$E = Y - C$$

Între evoluția economiilor (E) și cea a venitului (V) există o legătură funcțională exprimată prin *înclinația marginală spre economii (s), care reflecta raportul dintre creșterea economică și sporirea venitului, deci cu cât sporesc economiile la creșterea cu o unitate a sporului de venituri:*

$$s = \Delta E / \Delta Y \quad (16)$$

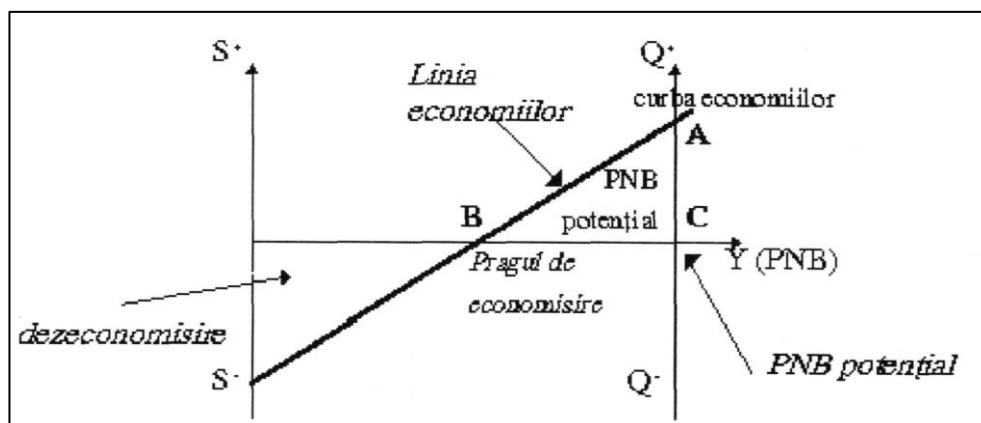
Dar, creșterea medie a economiilor devansează creșterea medie a venitului $\Delta E > \Delta Y$. Deoarece $Y = C + E$ rezultă că înclinația marginală spre economii este un număr pozitiv, dar subunitar, deci $0 < s < 1$, deci nu poate lua niciodată valoare 0 sau 1. Se știe că: $c' + s = 1$, de unde rezultă că: $c' = 1 - s$ și $s = 1 - c'$

Relația existentă între economii și venit este evidențiată de *funcția de economisire* (Fig. 2.4.), care se determină prin scăderea din venit a funcției de consum:

$$E = Y - C = Y - (c'Y + C_0) = (1 - c')Y - C_0 \quad (17)$$

unde: $1 - c > 0$.

Fig. 2.4. Curba funcției de economisire

Astfel, în punctul B, numit și *prag de economisire*, consumul este egal cu venitul, deci $C = Y$ iar economiile sunt nule $E = 0$, până la acest punct fiind, de fapt, economii negative; după acest prag economiile devenind pozitive, triunghiul ABC indicând astfel potențialul de economisire.

Venitul, într-o anumită perioadă depinde, pe de o parte, de cererea de bunuri de consum (C) și cererea de bunuri de investiții, (I) deci:

$$Y = C + I$$

iar, pe de altă parte, de consum și economii, deci:

$$Y = C + E$$

Prin compararea celor două relații, rezultă că investițiile (I) și economiile (E) reprezintă un excedent de venit peste cheltuielile de consum (C), deoarece cererea de bunuri de investiții este egală cu economiile:

$$I = E$$

Școala suedeză, supunând raportul dintre cererea de bunuri de investiții (I) și economii (E) unei analize "ex ante" și "ex post", ajunge la următoarea

concluzie: admitând că, investițiile și economiile reprezintă două mărimi diferite ($I \neq E$), egalitatea keynesistă dintre cele două mărimi se regăsește, întrucât economiile se adaptează necesităților investițiilor. Astfel, dacă la început investițiile sunt mai mari decât economiile ($I > E$), acțiunea acestora asupra venitului duce la apariția, la sfârșitul perioadei, a unor economii complementare și, prin aceasta, la restabilirea egalității dintre investiții și economii ($I = E$).

În mod similar, dacă la început economiile întrec investițiile ($E > I$), atunci suma venitului creat prin bunurile de consum și bunurile de producție de la sfârșitul perioadei este inferioară sumei venitului destinat consumului și economiilor de la începutul perioadei, economiile excedentare diminuându-se, iar egalitatea dintre cererea de investiții și economii ($I = E$) se restabilește.

Deci, economiile exprimă comportamentul colectiv al consumatorului individual, în timp ce investițiile reflectă comportamentul colectiv al întreprinzătorului individual.

În practică, economiile se pot transforma în investiții, deci în capital fix și capital circulant (stocurile). *Partea de venit destinată investițiilor reprezintă investiția netă care asigură formarea netă a capitalului*, ceea ce duce la sporirea volumului capitalului fix și a stocurilor de capital. *Prin adăugarea la investiția netă a alocațiilor pentru consumul de capital fix (amortizarea) se constituie investiția brută*, sursa formării brute a capitalului care asigură refacerea și înlocuirea capitalului fix consumat.

Modelarea creșterii economice, constituie de asemenea un alt exemplu de utilizare a modelelor economico-matematice, fie în scop teoretic, de descriere și explicare, fie în scop pragmatic, de previzionare și dirijare a procesului creșterii economice /5/.

Modelele de creștere economică reprezintă formalizarea, în expresie matematică, prin funcții și parametri specifici, a relațiilor dintre factorii și rezultatele procesului de creștere economică, punând în evidență mecanismele, intensitatea și tendințele acesteia.

Caracteristicile pentru modelele de creștere economică sunt următoarele elemente definitorii:

- a) *sunt modele macroeconomice*, deoarece se referă la ansamblul spațiului economic național, și utilizează indicatori macroeconomici de efort și de rezultate care reflectă structura și funcționalitatea de ansamblu a sistemului economic;
- b) *sunt modele de dinamică economică*, deoarece reflectă modificarea în timp a valorii diversilor parametri specifici creșterii economice, precum și a corelațiilor dintre aceștia.

Din punctul de vedere al gradului de agregare, modelele de creștere economică pot fi:

- *modele monosectoriale* în care intrările și ieșirile nu sunt diferențiate pe ramuri economice, abstractizarea este mai înaltă, indicatorii de efort și rezultate sunt, în acest caz, expresia cea mai agregată, iar

combinarea dintre factori este considerată de aceeași natură pe ansamblul economiei;

- *modelele multisectoriale* în care sunt diferențiate pe ramuri, atât funcțiile de transformare a factorilor de creștere în rezultate, cât și contribuția specifică fiecărei ramuri la obținerea indicatorilor macroeconomici sintetici. Aceste modele operează cu variabile ca: produsul național brut pe locuitor și ritmul dinamicii acesteia, rata acumulării de capital, volumul capitalului și al muncii, coeficienții de substituție a factorilor de producție, înzestrarea tehnică a muncii, volumul investițiilor, importul și exportul, soldul balanței de plăți externe etc.
- *modele globale* - elaborate la nivelul economiei mondiale, care privesc societatea umană ca un sistem bazat pe interacțiunea dintre resursele naturale, populația, producția agricolă și cea industrială, poluarea etc.

Cele mai cunoscute modele de creștere economică sunt: modelul economic al lui Keynes și modelul lui Harrod.

Modelul economic al lui Keynes se bazează pe cinci mărimi globale: forța de muncă (FM); venitul național (Y); consumul individual (C); investițiile (I) și economiile (E).

Potrivit lui Keynes, utilizarea factorilor de producție se face în funcție de "cererea efectivă" care determină nivelurile productive și gradul de utilizare a forței de muncă. Măsurarea cererii efective, de fapt a cererii solvabile, se face în funcție de cheltuielile pentru consum și pentru investiții. Conform modelului lui Keynes, venitul depinde de volumul utilizării forței de muncă. Deci, atunci când utilizarea forței de muncă crește, sporește venitul global ca rezultat al creșterii consumului și a economiilor care alimentează investițiile. Dar, volumul utilizării forței de muncă se determină în funcție de tendința spre consum și volumul noilor investiții, cele două elemente alcătuind cererea efectivă care influențează piața muncii. În esență, modelul lui Keynes poate fi reprezentat prin relațiile:

$$\begin{aligned} Y &= C + I \\ E &= Y - C \\ I &= Y - C \end{aligned}$$

de unde rezultă că:

$E = I$, care reprezintă ecuația fundamentală în modelul lui Keynes

Modelul de creștere economică al lui R.F. Harrod prin care, în raport cu anumite variabile, capitalul, progresul tehnic și populația, încearcă să se determine fracțiunea de venit ce trebuie acumulată pentru a obține o anumită rată de creștere economică /5/. Studiind oferta existentă într-o economie în expansiune, în funcție de intervalul existent între procesul de creștere economică și cele 3 elemente fundamentale (populația, producția pe locuitor și capitalul disponibil), Harrod a ajuns la concluzia că, în condițiile deciziilor

individuale, există trei ritmuri posibile de creștere a venitului național: unul, determinat de deciziile individuale agregate, care dă satisfacție întreprinzătorilor, numit *rata garantată*; altul, determinat de condițiile fundamentale (creșterea populației, inclusiv a forței de muncă, a progresului tehnic și a productivității muncii), numit *rata naturală*; cel de-al treilea, care există în fapt și pe care îl numește *rata truism sau rata de facto*, care poate să fie egală cu oricare din celelalte două sau să nu coincidă cu nici una dintre ele. Ecuațiile modelului de creștere economică a lui Harrod, se prezintă astfel: A. Rata de truism sau rata de facto (s_t) se exprimă prin relația:

$$s_t = G \times C$$

unde:

- G = rata de creștere a venitului național, adică raportul dintre creșterea venitului național (ΔY) și venitul național al perioadei precedente (Y), deci:

$$G = \Delta Y / Y$$

C = coeficientul capitalului, adică raportul dintre investiții (I) și creșterea venitului național (ΔY), deci:

$$C = I / \Delta Y$$

Rezultă că, în final, rata de truism (s_t), este dată de raportul dintre investiții (I) și venitul național (Y) deci:

$$s_t = I / Y$$

B. Rata garantată (s_g) care se determină cu relația:

$$s_g = G_w \cdot C_r$$

unde:

- G_w = rata garantată a venitului național care oferă întreprinzătorilor satisfacție și care-i face să mențină investițiile;

- C_r = coeficientul necesar al capitalului care concordă cu necesitățile întreprinzătorilor.

C. Rata naturală (s_n) care se determină cu relația:

$$S_n = G_n \cdot C_r$$

unde:

G_n = rata de creștere naturală, pe care o îngăduie condițiile fundamentale.

Cu ajutorul acestor ecuații, autorul a încercat să explice evoluția ciclului industrial. Astfel, în opinia sa, pentru a avea o situație stabilă și prosperă, ar

trebui ca rata de facto (G) să fie egală cu rata garantată (G_w), iar aceasta, la rândul ei, cu rata naturală (G_n), adică:

$$G = G_w = G_n$$

În realitate, cele trei rate au valori diferite. În funcție de aceste diferențe, pe termen scurt, se poate afla dacă economia este în stare de boom sau în stare de recesiune. Dacă rata de facto este mai mare decât rata garantată adică $G > G_w$, economia are o tendință de boom. Dimpotrivă, dacă rata de facto este mai mică decât rata garantată $G < G_w$, există o tendință de recesiune, numai în condițiile în care rata garantată este mai mică decât rata naturală. Pe o perioadă mai lungă, limita maximă a ratei de facto este rata naturală, adică $G = G_n$. Situațiile în care $G > G_w$ (boom.), sau în care $G < G_w$ (recesiune), apar ca urmare a faptului că rata acumulării (s) este influențată de evoluția ratelor venitului național (G și G_w) și a coeficienților de capital (C și C_r). Astfel, dacă $G > G_w$, atunci, implicit, $C < C_r$, iar pe piață oferta de bunuri de investiții va fi mai mică decât cererea, ceea ce va impulsiona investițiile; dacă $G < G_w$, atunci $C > C_r$, iar pe piață va exista un surplus de bunuri de investiții care va atrage o reducere a boom-ului, deși se presupune că rata acumulării (s), este dată și depinde, la rândul său, de raportul dintre cererea de capital, determinată de rata creșterii populației și de coeficientul capitalului, și oferta de capital, determinată de înclinația spre economii a indivizilor.

Modelul creșterii economice elaborat de R.F.Harrod, deși reflectă anumite legături funcționale reale (cum ar fi cel dintre rata acumulării și ritmul de creștere a venitului național, mijlocită de coeficientul capitalului, sau dintre creșterea populației și coeficientul capitalului, pe de o parte și necesarul de capital, pe de altă parte), datorită caracterului limitat al variabilelor pe care le conține, nu constituie un instrument concret și eficient de acțiune practică.

În ceea ce privește teoria echilibrului economic, în literatura de specialitate /6/ se întâlnesc două tendințe dominante:

A) Prima tendință este caracteristică perioadei de început când cercetările în acest domeniu s-au axat pe elemente de statistică economică, perioadă care a ținut până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Premisele care au stat la baza acestor cercetări au fost: *piața concurențială are capacitatea de a rezolva automat problema echilibrului între cerere și ofertă; crizele economice sunt fenomene accidentale; șomajul este un fenomen voluntar.*

Natura echilibrului economic și fluxurile interdependente dintre sectoarele economiei naționale, au fost reliefate pentru prima dată de către Francois Quesnay, în celebrul său „Tablou economic” (1758), *considerat primul model în știința economică*, în care se surprinde procesul unitar de producere și de consum al bunurilor pe ansamblul economiei naționale.

Școala economică clasică marchează un moment deosebit în cercetarea problemelor de echilibru economic. Adam Smith, consideră că piața, prin jocul

liber al prețului, asigură echilibrarea cererii cu oferta. În concepția sa, piața este "*mâna invizibilă*" care asigură echilibrul dintre cerere și ofertă, ea fiind singura în măsură să-i unească și să-i armonizeze pe producători și consumatori în condițiile concurenței perfecte.

David Ricardo, pe baza studiilor efectuate de Smith, ajunge la concluzia că, variația prețului ce rezultă din confruntarea cererii cu oferta are doar un caracter vremelnic, deoarece echilibrul se va restabili ca urmare a evoluției ofertei, ceea ce va determina reducerea prețului la nivelul său "*natural sau necesar*", bazat pe cantitatea de muncă. În opinia sa, progresul tehnic și liberalizarea schimburilor internaționale reprezintă factori ce stau la baza realizării echilibrului pe termen lung.

B) A doua tendință, se manifestă începând cu primele două decenii ale secolului XX și până în prezent și se caracterizează prin deplasarea cercetărilor asupra dezechilibrelor economice, problemă abordată din numeroase puncte de vedere de diferiți economiști.

Sintetizând ideile școlii clasice, și integrându-le într-un sistem, Leon Walras a realizat prima formalizare matematică a teoriei echilibrului general, în care identifică modul în care piața, în condițiile concurenței perfecte, ajunge la echilibru. Echilibrul concurențial, în gândirea lui Walras, corespunde unei situații de alocare optimală a resurselor economice între agenții economici care, odată atins, nu se mai poate schimba, ignorând astfel orice tranzacție care se desfășoară în afară schimbului, făcând abstracție de dinamica proceselor economice, de modificarea în timp a preferințelor, de incertitudinea actelor economice. Interpretarea teoriei echilibrului general (TEG) ca dinamică a proceselor economice, ca și a dezechilibrului dinamic, aparține lui Keynes, care a susținut că, echilibrul economic pe termen scurt ia în considerație și incertitudinea ce se manifestă atunci când oferta producătorilor (Y) va fi egală cu cererea efectivă de bunuri de consum (C) și de bunuri investiționale (I) adică:

$$Y = C + I$$

Deoarece economiile (E) reprezintă surplusul de venit peste mărimea consumului (C), transformarea lor în investiții (I) constituie baza realizării echilibrului, atunci ecuația fundamentală a echilibrului se poate scrie:

$$E = I$$

Cererea efectivă, corespunzătoare stării de echilibru, se manifestă sub forma cererii de bunuri de consum, care este guvernată de "*legea psihologică fundamentală*" și sub forma cererii de bunuri de investiții, care este condiționată de "*eficiența marginală a capitalului*" și stimulată prin intervenția statului în economie. Întreaga ofertă nu se poate realiza ca cerere efectivă dacă statul

nu face investiții publice, nu promovează anumite politici fiscale și monetare prin evoluția nivelului ratei dobânzii și prin emisiune suplimentară de monedă.

Așa cum am prezentat anterior J.M.Keynes a formulat și condițiile de care depind stabilitatea sistemului economic și anume: multiplicatorul investițiilor, deși mai mare decât 1, nu este ridicat; modificările în perspectivă ale masei veniturii nu trebuie să fie însoțite de modificări foarte mari în mărimea investițiilor; modificările moderate ale gradului de ocupare a resurselor de muncă nu trebuie să fie însoțite de modificări însemnate în mărirea salariilor nominale, care constituie, de fapt, condiția de stabilitate a prețurilor; un volum de investiții mai ridicat sau mai scăzut, în comparație cu cel anterior, are influențe nefavorabile asupra eficienței marginale a capitalului, atunci când acest proces este continuat pe o anumită perioadă etc. Această ultimă condiție se referă, mai ales, la alternarea perioadelor de recesiune cu cele de redresare economică.

Cele mai semnificative modele economice de echilibru sunt cele ale lui Walras - Wald și Arrow - Debreu - McKenzie /5/.

1. Modelul economic de echilibru Walras-Wald este un model simplificat al economiei concurențiale, bazat pe următoarele restricții:

a - *Limitarea resurselor și tehnologiei*, deoarece tehnologia se bazează pe anumiți coeficienți constanți pentru producerea unui bun economic există o singură combinație a factorilor de producție și nu există bunuri intermediare. În acest model, inputurile care definesc tehnologiile de producție se prezintă ca o matrice "A", în care pe orizontală sunt trecuți numărul de factori - "m" -, iar pe verticală numărul de bunuri - "n". Se presupune că fiecare output (y) necesită folosirea tuturor factorilor de producție, în condițiile în care oferta totală de resurse este fixă (V^0). În aceste condiții limitele resurselor și ale tehnologiei se pot scrie

$$A \cdot Y \leq V^0 \text{ când } y \leq 0$$

b. - *Fiecare consumator este posesorul unei cantități din fiecare factor de producție, venitul lui provenind din vânzarea acestuia*. Dacă întregul venit este cheltuit de consumator, restricția bugetară se poate scrie:

$$p \cdot X = W \cdot V^0$$

unde:

- p - reprezintă vectorul prețurilor bunurilor;
- w - vectorul prețurilor factorilor de producție;
- V - vectorul resurselor limitate;
- x - vectorul cererii de bunuri economice.

Dacă vectorul cererii excedentare (z) se determină cu relația: $z = x - y$ iar vectorul factorilor de producție (u) cu relația

$$u = A \cdot Y - V^0$$

condițiile de echilibru ale pieții sunt:

$$\begin{aligned} p \cdot z &= p > 0 \text{ deci, } z \leq 0 \\ w \cdot u &= 0 \text{ deci, } w \geq 0 \end{aligned}$$

deoarece

$$A \cdot Y < V^0 \text{ și } y < 0$$

În concluzie, echilibrul economic este asigurat dacă se satisfac toate cele 5 relații.

2. Modelul de echilibru economic Arrow-Debreu-McKenzie care deși a fost formulat independent de cei trei autori, are totuși o trăsătură comună, și anume că, se bazează pe reprezentarea economiei concurențiale și pe demonstrarea existenței echilibrului. Aceste elemente comune au fost integrate de Debreu într-un model unic, care se fundamentează pe anumite restricții:

Posibilitățile de producție, deoarece nu se face distincție între bunuri și factori, se iau în considerare bunurile intermediare: procesele au caracter combinat, deci un bun se poate obține cu orice număr de combinații ale factorilor de producție.

Posibilitățile de consum, întrucât numărul consumatorilor este finit, fiecare consumator poate consuma o mulțime de bunuri (XE). Mulțimea posibilă a consumului, deoarece reflectă numai care sunt vectorii consumului posibil sub aspect material, nu trebuie să se confrunte cu restricția bugetară,

Preferințele consumatorilor, definite de mărimea consumului, și care se pot compara prin intermediul funcției de utilitate.

Distribuirea avuției și a veniturilor întrucât consumatorul poate obține venituri din trei surse: vânzarea stocului inițial ($p w^i$), participarea la profituri ($\sum Pr^i$) și, vânzarea serviciilor incluse (x_i), avuția consumatorului are anumite restricții:

$$p x_i < p w^i + \sum Pr^i$$

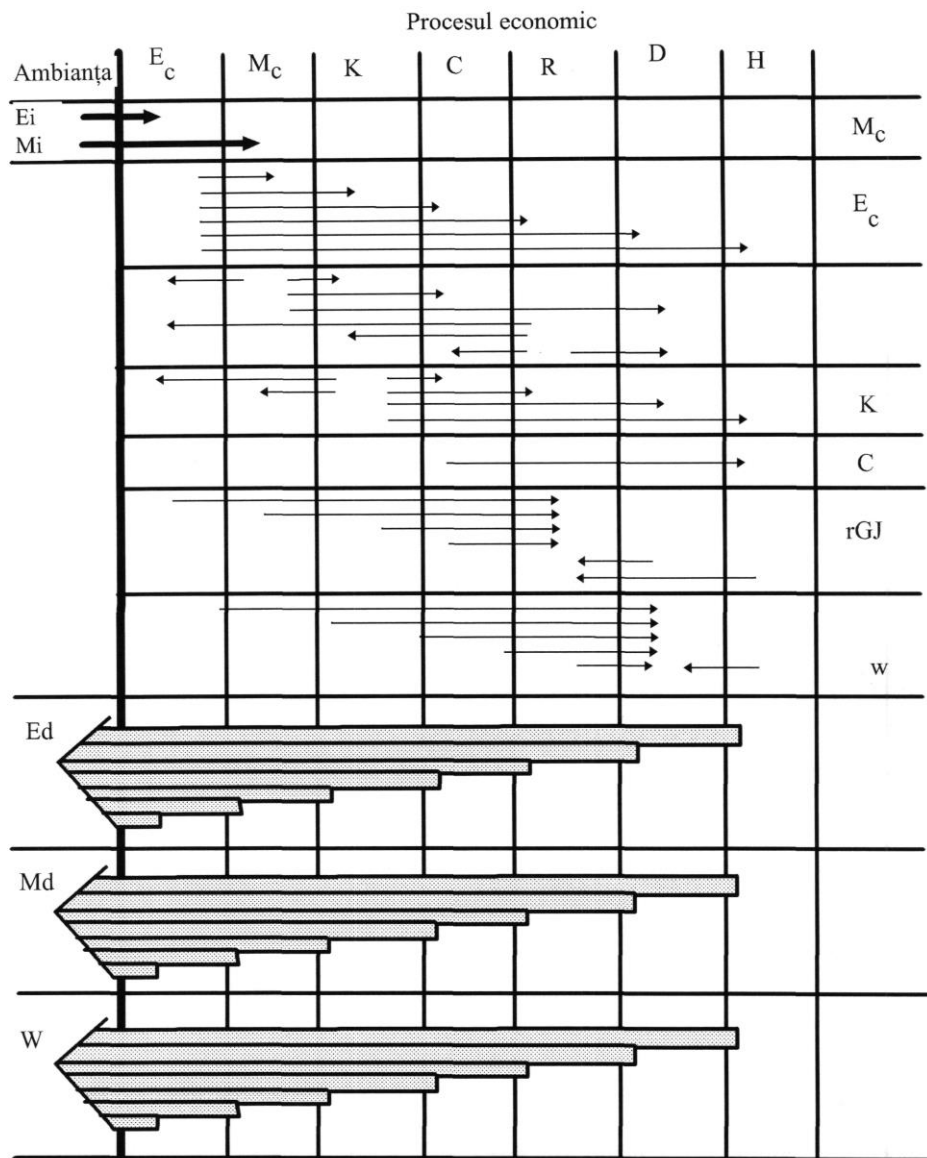
Echilibrul concurențial, care este specific economiei în care piața este în echilibru, producătorii și consumatorii acționând potrivit regulilor pieței. Primii urmăresc maximizarea profiturilor, ceilalți maximizarea funcțiilor de utilitate, supuse restricției avuției.

Modelele de echilibru economic bazate pe concurență perfectă au un caracter parțial, deoarece în condițiile economiei de piață modernă nu se verifică premisele legate de atomicitatea pieței, randamentele constante, inexistența dezechilibrelor și formarea liberă a prețului, ca urmare a înțelegerilor dintre vânzători și cumpărători.

În final, am considerat necesară prezentarea unui model economic recent care constituie, în opinia mea, un nou mod de abordare a procesului

economic. Astfel, pentru a descrie circulația resurselor naturale și a energiei în sistemul procesului economic, Nicholas Georgescu-Roegen a utilizat ca model o matrice (Fig.2.5.), bazată pe următoarele coordonate:

Fig.2.5. Matricea fluxului general ai circulației materiei și energiei

Sursa: N.Georgescu-Roegen. *Demain la décroissance*, Ed.Favre, Paris, 1979, p.118.

- pe rânduri, relațiile între procesul economic și mediu sunt reprezentate de cinci categorii fundamentale /7/ de fluxuri și anume, două fluxuri de intrare, E_i - energia și M_r materiile prime și trei fluxuri de ieșire, energia dispersată - E_d , materia dispersată- M_d și deșeurile - W ce reprezintă materii prime și energie neutilizabile;
- pe coloane, s-au reprezentat șapte sectoare de bază dintre care în primele se transformă intrările de fluxuri din mediu (E_i și M_r) în energie controlată și, respectiv, materii prime controlate (E_c și M_c) care apoi circulă prin toate celelalte sectoare ale procesului economic și anume: producerea de bunuri de capital (K), producția de bunuri de consum (C), sectorul de reciclare (R), sectorul care se ocupă de depoluare(D_p) și consumul casnic(H_h). Toate aceste sectoare, pe lângă fluxul de ieșire (E_d și M_d) produc alte trei fluxuri materiale: materiale reciclabile (rG_j), deșeuri depoluabile(W) și deșeuri poluante (w), menționate anterior ca fluxuri de ieșire.

În procesul R se reciclează tot ce se poate recupera fără a produce, la rândul său alte deșeuri. Totuși, nu totul poate fi recuperat și reciclat deoarece, în procesul R se produce, pe lângă materialele reciclate și materie dispersată M_d și deșeuri inutilizabile W .

Matricea fluxului general al circulației materiei și energiei în partea ei superioară arată, de exemplu, în primul rând cum E_c - energia controlată (obținută prin transformarea fluxului de intrare de energie din ambianță) trece în materia controlată (prima săgeată subțire) iar apoi, pe rând, (prin săgețile subțiri respective) intră în procesele de producție K și, respectiv, C, ca și în sectoarele de reciclare R, de depoluare D_p și de consum al gospodăriilor populației H_h . Ultima coloană descrie sectorul care constituie originea procesului economic respectiv. În al doilea rând (cu două subdiviziuni) din partea superioară a matricii, procesul economic are ca punct de plecare celula materiei controlate M_c din care o parte devine energie controlată iar alte trei părți merg spre sectorul K, C și D_p . Tot în rândul al doilea are loc un alt proces economic care își are originea în celula sectorului reciclării R, de unde materia reciclată împreună cu energia controlată E_c se îndreaptă către sectoarele K și C. O parte din materia reciclată se îndreaptă spre sectorul de depoluare D_p , situație care se repeta pentru rândurile trei și patru. În rândul 5, originea procesului economic este tot în sectorul de reciclare, care, de data aceasta, primește spre reciclare energie controlată, materie controlată, produsele K și C precum și deșeurile sectorului de depoluare, ca și pe cele ale sectorului gospodăriilor populației. Ultimul rând arată cum sectorul D_p depoluează tot ce se poate depolua inclusiv deșeurile depoluabile w de la gospodăriile populației.

În partea de jos a diagramei sunt prezentate procesele de formare a fluxurilor de ieșire spre mediu, respectiv ceea ce rezultă din procesul economic și anume energia dispersată E_d , materia dispersată M_d și deșeurile propriu-zise W . Matricea este astfel completă, înfățișând întreaga concepție a lui

Georgescu-Roegen privind fluxul general al circulației materiei și energiei, care susține că, atât reciclarea cât și depoluarea depind de o serie de consumuri care pot fi făcute numai prin sustragerea energiei controlate, a materiei controlate și a procesului de producție (implicând capacitățile de producție, forța de muncă și pământul în sens ricardian) de la alte utilizări.

Astfel tot ceea ce rezultă din procesul economic, în ultimă instanță, este o materie dispersată, o energie disipată și deci inutilizabile, precum și deșeurile care, deși nu sunt complet dispersate, nu pot avea nici o utilizare economică. Reiese că, procesul economic are și alte aspecte privind cultura și civilizația umană și care dacă ar fi eradicate viața omului modern ar fi de neconceput, fiindcă ar însemna reîntoarcerea ființelor umane în caverne pentru a economisi energia și materia planetei.

Cu toate acestea legea entropiei rămâne o lege ineluctabilă. Materia-energia terestră disponibilă, tot așa ca și radiația solară care ajunge la pământ, se vor degrada treptat indiferent de faptul că pe planeta noastră există sau nu există viață. Însă prezența omului, ca entitate consumatoare de resurse, grăbește această degradare, nu numai în ceea ce privește energia, dar și în ceea ce privește materia.

Aspectele termodinamice ale economiei au pătruns mai greu în conștiința contemporană prin ideea proceselor de intrări de resurse (care epuizează stocul terestru) într-un sistem de producție și de ieșiri obținute la costuri atât de ridicate. În schimb a intervenit un șoc psihologic în conștiința contemporană, în special după cel de-al doilea război mondial, odată cu creșterea poluării. Cu toate acestea, cele două aspecte sunt interdependente, și are la baza realitățile entropice a industrializării. Economiiștii nu au sesizat această situație datorită înclinației lor tradiționale de a ignora mediul înconjurător. Georgescu-Roegen într-un interviu acordat lui Norbert Yasharoff a afirmat că "activitatea economică se află într-un raport dialectic cu mediul accesibil. Omul a dobândit un control aproape complet asupra mediului său înconjurător. Dar bonanța minerală din ultimii o sută de ani ne-a făcut să trecem cu vederea faptul crucial că acest control este realizat prin grăbirea alterării entropice a mediului" /8/.

După anul 1975 cercetările de referință privind metodele în știința economică sau intensificat, în multe dintre lucrări abordându-se și raporturile dintre teoria economică, filosofie și etică. Multe dintre aceste lucrări au ca autori filosofi, în toate remarcându-se influența filosofiei contemporane a științei, concomitent cu micșorarea distanței dintre filosofie și economie. Aceasta s-a datorat faptului că tot mai mulți filosofi studiază teoria economică și tot mai mulți economiști sunt atrași de filosofie. În acest sens consider că trebuie să-i acordăm locul cuvenit în știința economică și cea filosofică lui Nicholas Georgescu-Roegen, cel care a dat o altă înfățișare științei economice, a reconceptualizat-o, dându-i și o nouă denumire "bioeconomie".

Bioeconomia poate fi apreciată din mai multe puncte de vedere:

- ca amalgam de științe (biologie evolutivă, economie și fizică prin termodinamică);
- ca răspuns la incapacitatea teoriei economice standard, al cărei model de bază era diagrama "fluxului circular" care se auto-perpetuează (conform căreia producția și consumul se mișcă contrar), să recunoască faptul că, orice proces economic este un proces de schimbare calitativă și ireversibilă;
- ca aplicație a așa numitei legi a patra a termodinamicii conform căreia materia este supusă aceleiași degradări ca și energia.

Concluzia care se desprinde este că, *"sistemul economic global are un ciclu de viață asemănător cu cel al oricărui organism viu"* și, cum aprecia Roegen, *"există un mit economic...după care omul va reuși întotdeauna să găsească noi surse de energie și noi căi de a le exploata. Dacă omul ca individ este muritor, specia umană este încă nemuritoare"*.

După Roegen, obiectivele politicii economice ale bioeconomiei, sunt total diferite de cele ale economiei standard și ar trebui să vizeze, în principal: conservarea capitalului natural (pământul are o zestre limitată de resurse naturale care este proprietatea tuturor generațiilor; eliminarea risipei, propunând în acest sens, în 1972 la Stockholm, la Adunarea Generală a Națiunilor Unite, "mondializarea resurselor naturale; desființarea pașapoartelor, deci dreptul locuitorilor planetei de a se deplasa în căutarea unui loc mai bun de viață. Deși mult controversată, în special de Departamentul de Stat al SUA, în opinia noastră, bioeconomia așa cum o caracteriza Roegen s-a impus și se va impune în lumea științei.

Importanța noii științe Bioeconomia este multiplă: științifică, epistemologică, educativă, etică, practică și ecologică. Această nouă disciplină creată de Roegen constituie o contribuție fundamentală atât pentru dezvoltarea științei economice, deoarece a declanșat o veritabilă revoluție în modul de gândire și în conceptele economice, cât și pragmatic-operativă și ecologică deoarece constituie o nouă sfidare a problemelor surselor de energie și aprovizionării cu resurse naturale, a degradării mediului și creșterii exponențiale a poluării pe care le consideră ca părți componente ale științei economice. Acest nou mod de abordare 1-a determinat pe profesorul Romano Molesti să o definească drept *"o nouă alianță între natură și economie"*, o nouă reconciliere a opoziției dintre lumea economică și lumea biologică.

Nicholas Georgescu-Roegen și-a format gândirea epistemologică în contextul profundelor transformări în științele teoretice, ca și în cultura și civilizația secolului XX. Începutul secolului al XX-lea este marcat de schimbări radicale ale științelor clasice bazate pe paradigma analitic-mecanicistă care a dominat secolele XVIII și XIX, ale cărei surse se regăsesc în filozofia carteziană a lui Rene Descarte (1596-1650) și concepția mecanicistă a lui Issac Newton (1642-1727). Aceste transformări s-au remarcat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu apariția electricității care a permis

penetrarea tehnologiilor în diferite domenii ale științei și societății, ceea ce a determinat ca mecanica newtoniană să fie depășită. Totodată, din diferite domenii ale științei, în special din biologie și geologie, au apărut noi tendințe, noi concepte privind schimbarea, evoluția, creșterea și dezvoltarea care au dus la concluzia că lumea trebuie privită mult mai complex. În fizică au pătruns noi concepte dintre care entropia, a doua lege a termodinamicii a revoluționat modul de gândire. Așa cum sublinia Roegen, legea entropiei a intrat în contradicție cu principiile mecanicii clasice, reprezentând, în fond, generalizarea fenomenului de deplasare ireversibilă, de la sine, a căldurii de la corpul cel mai cald către cel mai rece. Prima falie în viziunea mecanicistă a universului și a științei a fost provocată de Carnot, prin considerarea ireversibilității proceselor termice. Dar cea mai puternică lovitură asupra paradigmei analitico-mecaniciste a dat-o noile concepte și interpretări ale fizicii, care au debutat cu teoria relativității a lui Albert Einstein și apoi cu teoria cunetelor elaborată de Werner Heisenberg și dezvoltată de un grup de fizicieni ca Niels Bohr, Max Born, Luis de Broglie, Paul Dirac, Max Planck etc.

Paradoxal, în economie mecanicismul a continuat să constituie fundamentul teoriilor și modelelor explicative. Economiștii au rămas mult timp fideli principiului mecanicist după care procesul economic este reprezentat de un flux circular autosuficient între producție și consum, iar după formularea sa de către reprezentanții școlii neoclasice, acest flux este formulat ca "*mecanica utilității și interesului egoist*". În economie, viziunea mecanicistă este adoptată adesea de o manieră apriorică și acritică, depășită de instrumentarul actual al științei, care devine tot mai presant în fiecare domeniu al cunoașterii și formării epistemologice, pentru a putea fi sesizate principiile care susțin căile și orientările cercetărilor științifice din fiecare domeniu. În acest sens, o remarcabilă contribuție a adus-o Nicholas Georgescu-Roegen la demistificarea ideilor mecaniciste în știință, în modul de abordare a epistemologiei științei, a căilor care îi permit acesteia să exercite un control cognitiv asupra lumii (absorbție, descripție, definiție, clasificare, măsurare, experimentare, generalizare, explicare, predicție și evaluare). Cercetând problemele existenței și utilității conceptelor dialectice din știință, Roegen a elaborat o nouă filozofie a cunoașterii aplicată la economia politică, fiind cel care a identificat elementele, conceptele și teoriile necesare dezvoltării epistemologiei științei economice/8/.

În articole publicate de-a-lungul timpului, ca și într-una din lucrările sale de referință, "*Analytical Economics: Issues and Problems*", în care consacră un capitol special metodologiei științei economice, a relațiilor și interdependențelor sale cu celelate științe, Nicholas Georgescu-Roegen susținea faptul că, deoarece procesul economic nu este un sistem izolat este necesară o nouă delimitare a sa, ținând seama de caracterul său dialectic. De fapt, însăși știința economică are un caracter dialectic mult mai pronunțat și în strânsă legătură cu științele sociale și politice, mai ales cu filozofia, de unde își are rădăcinile. Pe baza acestor considerente, savantul încearcă să dea răspunsul la o întrebare fundamentală "*De ce să includem doar o singură componentă*

structurală în reprezentarea analitică a unui proces, când știm că există multe asemenea componente?" Această întrebare și-a pus-o atunci când a analizat modelul input-output a lui Wasilly Leontief care are la bază ideea că orice produs este rezultatul unui singur proces. Analizând critic modelul lui Leontief, autorul a considerat că, termenul "proces" utilizat cel mai frecvent în științele economice, nu a avut o definiție clară. În opinia lui Roegen la definirea termenului "proces" trebuie să se aibă în vedere că, în primul rând, din punct de vedere analitic, acesta poate fi identificat prin existența unor frontiere vide în timp și spațiu iar în al doilea rând, în momentul analizei economice, prin elementele ce traversează această frontieră. Cu alte cuvinte, din punct de vedere analitic, input-ul reprezintă ceea ce traversează spațial frontiera dinspre exterior iar output-ul, ceea ce o traversează dinspre interior. În viziunea sa epistemologică, factorii clasici de producție (pământul, munca și capitalul) sunt considerați agenți care transformă fluxurile de input-uri în fluxuri de output-uri iar producția se desfășoară în cadrul câtorva tipuri de procese total diferite, și anume, de la procesele elementare (cele simple din atelierele unui meșteșugar) la cele complexe (cele agregate din sectorul industrial).

Stefano Zamagni aprecia că toată opera lui Roegen "*depășește limitele simplului orizont epistemologic*" iar orientarea sa epistemologică poate să explice "*nucleul central al diferitelor empirisme logice*", ca și "*falimentul statului neopozitivist în domeniul de studii cum ar fi economia, biologia și chiar fizica*".

Punctul esențial în întreaga operă a lui Nicholas Georgescu-Roegen îl constituie compromisul pe care l-a făcut între exigențele științifice și cele pur filozofice, între intelect și rațiune. Negând posibilitatea ca studiul procesului social să se facă într-un "*corp teoretic*" propriu-zis, autorul folosește așa numita "*teorie existentă*" pentru a arunca o oarecare lumină asupra desfășurării evenimentelor, subliniind că: "*Este greu să gândești un adevăr mai evident decât principiul că procesul economic nu este un sistem izolat Pe de altă parte, este la fel de evidentă necesitatea de a delimita într-un fel acest proces...*".

Prin multe din lucrările sale publicate în anii '30, Roegen poate fi considerat "*un pionier al economiei matematice*" pe care o utilizează în argumentarea teoriilor privind utilitatea, cererea și consumul. Joseph Schumpeter, unul dintre cei mai mari economiști ai secolului al XX-lea, în lucrarea sa de referință *Hystory of Economic Analysis*, consemnează contribuția deosebită a lui Roegen la elucidarea teoriei consumului.

Pasiunea pentru matematică a contribuit la o nouă abordare a științelor economice, prin mesajul real al operei sale care, în opinia lui Giacomo Becattini constă într-un "*compromis inteligent, elastic și progresiv*" între strictețea logicii sau teoriei în sens restrâns și luarea în considerație a unor aspecte ale comportamentului uman care, pe de o parte, nu poate fi integrat în verigile modelului teoretic iar, pe de altă parte, scapă raționamentului "Vertical" în baza căruia se face analiza științifică.

Economia este o știință reală, aprecia Roegen, în cadrul căreia teoria descrie sistematic legăturile esențiale dintre variabilele ce exprimă fenomenele

economice, ca și relațiile dintre acestea. De aceea, spre deosebire de științele logico-matematice, în economie singurul criteriu al adevărului este practica și confruntarea cu realitatea, cu comportamentul uman în cadrul diferitelor activități economice reale, când se formează legături diferite între oameni, legături care sunt într-o continuă evoluție. De aceea, la folosirea matematicii în științele economice, Nicholas Georgescu-Roegen aprecia că, s-a exagerat atât de mult, încât adesea științele economice au fost tratate din punct de vedere teoretic ca științe logico-matematice, unde teoria apare ca o teză sau un ansamblu de teze ce se pot deduce logic din axiome alese uneori arbitrar și care, câteodată, se contrazic. Dacă la aceasta se mai adaugă și faptul că în cercetările economice tradiționale procesele economice erau privite ca fluxuri circulare în cadrul frontierelor producție-consum, fără o legătură cu mediul înconjurător se pot evidenția neajunsurile unei asemenea abordări. Astfel, probleme vitale cum sunt cele privind epuizabilitatea unor resurse naturale, inclusiv a celor energetice, ca și cele privind protecția mediului ambiant nu au constituit preocupări ale cercetărilor economice din trecut. Dar, aprecia Roegen, există un schimb permanent nu numai în interiorul proceselor economice (în care are loc utilizarea și transformarea resurselor naturale), ci și între acestea și mediul înconjurător.

Valențele epistemologice ale operei lui Nicholas Georgescu-Roegen, în opinia noastră, provin din refacerea științei economice căreia i-a dat o nouă metodologie de abordare, conform căreia este necesară reconsiderarea problemelor mediului și ale energeticii. Totodată nu trebuie subestimată importanța etică și educativă a acestei noi modalități de abordare prin prisma raportului între natură și economie.

Referințe bibliografice

- /1/ Daniel M.Hausman, *Filosofia științei economice*, Ed.Humanitas, București, 1993.
- /2/ Gilbert Abraham Frois, *Economia Politică*, Ed.Humanitas, București, 1994
- /3/ Mark Blang, *Teoria economică în retrospectivă*, Ed.Didactică și Pedagogică, București, 1992.
- /4/ *** *Collected Writings of J.M.Keynes*, vol. 14, *The General Theory and After*, partea II, editată de Doland Moggridge, McMillan, Londra, 1973.
- /5/ Viorica Răducanu, *Economie politică (vol.I și 2)*, Ed.Macarie, Târgoviște, 1996.
- /6/ N.Georgescu-Roegen, *Legea entropiei și procesul economic*, Ed.Expert, București, 1996.
- /7/ N.Georgescu-Roegen, *Demain la décroissance*, Ed.Favre, Paris, 1979.
- /8/ J.C.Drăgan, M.C.Demetrescu - *Economistul mileniului III. Nicholas Goergescu-Roegen. Profetul arhitect al noii gândiri*, Editura Europa Nova, București, 1994.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 7/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**SCHIMBĂRI ÎN SISTEMUL PUBLIC DE
PENSII ÎN ROMÂNIA**

dr. Constantin GRIGORESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

*Cercetare realizată cu sprijinul financiar
al Centrului Internațional pentru Creșterea Economică,
San Francisco, S.U.A.*

CUPRINS

1. INTRODUCERE	183
2. CONȚINUTUL ȘI LIMITELE REGIMURILOR PUBLICE DE PENSII ..	185
2.1. Regimul pensiilor de asigurări sociale de stat	185
2.2. Regimul pensiei suplimentare.....	190
2.3. Regimul pensiilor de asigurări sociale pentru agricultori	191
3. PRINCIPALELE PROBLEME ALE REFORMEI SISTEMULUI DE PENSII.....	194
3.1. Cu privire la regimurile de pensii	194
3.2. Finanțarea regimului public de pensii	197
3.3. Vârsta legală de pensionare	199
3.4. Rata de înlocuire și formula de calcul a pensiei	200
REFERINTE BIBLIOGRAFICE.....	204

1. INTRODUCERE

În prezent România se află în stadiul reformării sistemului său public de pensii, finanțat prin metoda repartiției. În esență, sistemul de pensii în vigoare a fost creat cu mulți ani înaintea trecerii la economia de piață și nu mai corespunde noilor condiții de dezvoltare ale țării. Principalele lui scheme sunt: a) pensiile de asigurări sociale de stat, obligatorii, aferente personalului salariat și asimilat acestuia; b) pensia suplimentară, obligatorie, aferentă, de asemenea, personalului salariat și c) pensiile de asigurări sociale pentru agricultori, din 1992, cu caracter facultativ.

Cerința reformei sistemului de pensii este urgentă. Ea rezultă din împrejurarea că reglementările actuale privind vârsta legală de pensionare și pensionarea anticipată, procesul de îmbătrânire demografică și declinul economic, provocat de șocul tranziției la economia de piață, au generat o dinamică accentuată, fără precedent, a numărului de pensionari, o deteriorare a raportului de susținere și, respectiv, o intensificare a transferului de venituri inter și intragenerațional, cu efecte negative pentru creșterea economică și mărirea pensiilor. Pe fondul acestor tendințe, au apărut tensiuni și dezechilibre în bugetele pentru pensii și alte drepturi de asigurări sociale, evaziuni în plata contribuțiilor, scăderea ratei de înlocuire și a valorii reale a pensiilor, precum și un înalt grad de nivelare a lor.

În 1996, comparativ cu 1990, indicele pensiei medii reale de asigurări sociale de stat s-a redus cu peste o treime, și s-a apropiat mult mărirea pensiei minime de cea a pensiei medii. În ultimul timp bugetele de asigurări sociale de stat înregistrează mari deficite, iar echilibrarea bugetelor și onorarea plății pensiilor se face prin recurgerea la împrumuturi de la trezoreria statului și prin subvenții bugetare.

Faptele menționate relevă că sistemul public de pensii în România se află în criză și că, în lipsa reformei, se va ajunge la o deteriorare și mai mare a pensiilor reale, la insecuritatea financiară a persoanelor vârstnice și a altor categorii de pensionari.

Necesitatea decurge și din faptul că în viitor va crește necesarul de fonduri pentru pensii, ca urmare a continuării îmbătrânirii populației și a maturizării regimurilor de pensii. Variantele medii de prognoză a populației relevă că segmentul populației de 60 ani și peste ar crește de la 16,4% în 1992 la 21-22% în 2020 și la circa 30-31% în 2050. Pentru obținerea unor pensii rezonabile, această tendință impune noi cerințe și pentru transferul de venituri, greu de suportat de populația activă și agenții economici.

Guvernele României au elaborat, în ultimii 4 ani, studii de fundamentare pentru un nou sistem de pensii, respectiv: "Cartea albă a reformei asigurărilor sociale și pensiilor" (1993) și "Cartea albă privind crearea unui sistem național de fonduri de pensii capitalizate, administrate privat" (1997). Se află în pregătire actele normative corespunzătoare. Principalele principii ale reformei: îmbinarea solidarității sociale cu răspunderea individuală; completarea schemei publice de pensii finanțată prin metoda repartiției (în limba engleză "pay-as-you-go") cu fonduri de pensii capitalizate și strict reglementate; un sistem unic de pensii publice de asigurări sociale; realizarea unei legături între pensii și contribuțiile plătite; autonomia și descentralizarea în constituirea și finanțarea fondurilor publice de pensii.

În continuare vom analiza conținutul și limitele regimurilor de pensii în vigoare și vom releva principalele elemente de reformă ale viitorului sistem de pensii.

2. CONȚINUTUL ȘI LIMITELE REGIMURILOR PUBLICE DE PENSII

2.1. Regimul pensiilor de asigurări sociale de stat

2.1.1. Creșterea numărului de pensionari și factorii de influență

Pensiile de asigurări sociale de stat constituie cel mai important și reprezentativ regim de pensii. El cuprinde salariații din sectoarele de stat și particular, precum și alte segmente de populație activă neagricolă.

Există trei categorii de pensii: de bătrânețe (în legislație denumite "pensii pentru limită de vârstă"); pentru pierderea capacității de muncă (pe grade de invaliditate, I, II și III) și respectiv pensia de urmaș.

Reglementările sale mai vechi și mai noi au contribuit la creșterea rapidă a numărului de pensionari și la criza lui financiară. În acest sens menționăm:

- a) Vârsta legală de pensionare relativ redusă, în raport cu situația din alte țări: 60 ani pentru bărbați și 55 ani pentru femei, la o vechime în muncă de 30 ani și, respectiv, 25 ani. Persoanele cu vechime în muncă incompletă pot ieși la pensie la 62 și, respectiv, 57 ani;
- b) Pensionarea anticipată, la cerere, pentru multe categorii de salariați și șomeri. În baza unor acte normative din 1990 și 1995, în anumite condiții, vârsta de pensionare poate coborî până la 55 ani pentru bărbați și 50 ani pentru femei. De aceste reglementări a beneficiat un număr destul de mare de persoane active. Pensionarea anticipată a avut în vedere, pe de o parte, situația social - politică din perioada după decembrie 1989 și, pe de altă parte, existența șomajului de masă și intenția de a oferi locuri de muncă pentru tinerele generații. Pensionarea anticipată, în baza actului normativ din 1990, a dat posibilitatea rezolvării situației sociale a multor cadre din nomenclatura comunistă; pensionarea anticipată, potrivit legii din 1995, cel puțin până în prezent, nu a contribuit la reducerea șomajului și, respectiv, la creșterea gradului de ocupare a tineretului;
- c) Încadrarea, pe nedrept, sub presiune, a unei mari proporții de salariați în grupele de muncă I și II, cu condiții grele și foarte grele, pentru care se reduce vârsta legală de pensionare, pentru fiecare an de activitate, respectiv cu 6 luni și 3 luni. În 1989, în cele două grupe de muncă erau cuprinși 318,6 mii salariați și în prezent peste 3200 mii. Luarea în considerare a condițiilor de muncă la stabilirea vârstei legale de pensionare este corectă, inclusiv pentru o perioadă trecută, ca măsură reparatorie. Această măsură corectă a degenerat, în anii tranziției, în populism, ajungându-se la situația ca ramuri întregi ale industriei să fie considerate ca având locuri de muncă grele și periculoase;

- d) Încadrarea relativ ușor a unor salariați cu afecțiuni în categoria celor incapabili de muncă, pentru care se acordă pensii de invaliditate. Urmare a acestei practici, proporția pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă a crescut de la 9% în 1989 la 13% în 1977 (iunie). Fenomenul a fost influențat și de presiunea unor salariați care s-au temut să devină șomeri în condițiile restructurării și să-și reducă veniturile sub nivelul unei pensii de invaliditate;
- e) Integrarea regimurilor de pensii ale cooperăției meșteșugărești, artiștilor plastici, scriitorilor, clerului ortodox etc. în sistemul asigurărilor sociale de stat. Regimurile de pensii amintite au intrat mai devreme în criză financiară și integrarea s-a făcut cu mulți beneficiari și cu puțini plătitori de cotizații.

Reglementările și practicile amintite au condus la faptul ca *vârsta efectivă de pensionare în 1996 să fie de 54 ani pentru bărbați și 51 ani pentru femei*. Totodată numărul pensionarilor de asigurări sociale de stat a crescut de la 2154,8 mii în 1989 la 3771,3 mii în 1997 (iunie), respectiv un spor de 75%.

2.1.2. Deteriorarea raportului de susținere și dezechilibrul financiar

Concomitent cu creșterea foarte rapidă a numărului de pensionari, a scăzut sensibil numărul salariaților, cu consecințe negative pentru raportul de susținere și bugetul pentru pensii. Șocul tranziției la economia de piață, pierderea unor piețe externe tradiționale prin desființarea CAER, privatizarea și restructurarea întreprinderilor de stat și adaptarea producției la piața concurențială au condus la reducerea numărului de salariați și la apariția ratei ridicate a șomajului. Numărul mediu de salariați s-a redus de la 7997 mii în 1989 la 5939 mii în 1996 și la 5406 mii în 1997 (august). Totodată, numărul șomerilor înregistrați a crescut de la 337,4 mii în 1991 la 1224 mii în 1994, 658 mii în 1996 și 708,5 mii în septembrie 1997. La momentele respective rata șomajului a fost de 3,0%, 10,9%, 6,3% și 6,8%.

Procesele menționate au determinat o scădere a numărului de salariați plătitori de asigurări sociale care revine la un pensionar (raportul de susținere) de la 3,48:1 în 1989 la 1,59:1 în 1996 și la 1,46:1 în 1997 (iunie).

Deteriorarea raportului de susținere a necesitat ajustarea veniturilor bugetului asigurărilor sociale de stat, creșterea cotei contribuției de asigurări sociale, de la 14% la o cotă medie de 25,5% (sau 27,5% dacă se adaugă și cota de 2% pentru compensarea prețului medicamentelor). Peste 90% din cheltuielile bugetului asigurărilor sociale de stat sunt deținute de capitolul pensii. Restul se utilizează pentru alte drepturi de asigurări sociale (indemnizații pentru concediul de boală, de maternitate, decese etc.) și cheltuieli de administrare. Creșterea amintită a cotei contribuției de asigurări sociale semnifică practic *aproape o dublare a transferului de venituri între generațiile active de salariați și beneficiarii de pensii de asigurări sociale de stat*.

Dinamica veniturilor bugetului asigurărilor sociale de stat nu a ținut însă pasul cu deteriorarea raportului de susținere și evoluția inflației, fapt ce a atras după sine dezechilibre financiare și reducerea pensiilor reale.

La situația menționată au contribuit mult și evaziunea agenților economici cu capital de stat și privat în plata contribuției precum și extinderea economiei paralele. Într-o anumită măsură, ambele fenomene își au izvorul în blocajele financiare care afectează majoritatea unităților economice și în cota relativ ridicată a contribuției de asigurări sociale. La mijlocul anului 1997 se acumulaseră restanțe în plata contribuției de asigurări sociale de circa 2000 mii miliarde lei sau echivalentul a 17% din veniturile bugetului respectiv. Totodată, economia paralelă cuprinde aproape un milion de persoane, respectiv 10% din populația activă, care practic se sustrage de la plata contribuției de asigurări sociale.

Pe fondul acestei stări negative, veniturile bugetului din contribuții de asigurări sociale, inclusiv din alte venituri, nu se realizează integral, în 1996 încasările fiind de numai 89,8%. În aceste condiții, echilibrarea bugetului s-a realizat prin alocarea unor subvenții de la bugetul de stat (317 miliarde lei sau 5,3% din veniturile realizate) precum și prin împrumuturi de la disponibilitățile contului general al trezoreriei statului.

În semestrul I 1997, dimensiunea nerealizării veniturilor a fost și mai mare, din veniturile programate încasându-se numai 85%; cheltuielile bugetului au depășit cu mult veniturile, deficitul fiind de 18,8%. Practic și în 1997 echilibrarea bugetului asigurărilor sociale de stat s-a făcut prin subvenții de la bugetul de stat și împrumuturi de la trezoreria statului. În acest sens în bugetul rectificat al asigurărilor sociale de stat pe anul 1997, sursele proprii de venituri au fost completate cu o subvenție de la bugetul de stat în sumă de 1392,8 miliarde lei, respectiv de 11,1% din totalul veniturilor programate. Peste anumite limite, asemenea practici sunt însă o sursă inflaționistă, cu efecte adverse pentru stabilitatea macroeconomică și dezvoltarea durabilă. Faptele relevă, așadar, că regimul pensiilor de asigurări sociale de stat se află într-o acută criză financiară de care urmează să se țină seama în reforma sistemului de pensii.

2.1.3. Reducerea valorii reale a pensiilor și nivelarea lor

Creșterea contribuției de asigurări sociale nu a fost suficientă pentru menținerea pensiilor reale la un nivel asemănător cu cel anterior trecerii la economia de piață. A avut loc o reducere a pensiilor reale, tendință concordantă cu evoluția veniturilor personalului salariat și a altor venituri provenite din muncă, determinată de criza de sistem și declinul economic din anii tranziției.

Comparativ cu 1990, în 1994 indicele pensiei medii reale de asigurări sociale de stat era de numai 55,3%; ulterior a înregistrat o ușoară ameliorare, nivelul pensiei reale fiind în 1996 de 63,5%. În 1997 pensia reală a scăzut din

nou, indexarea pensiilor reprezentând numai 75% din evoluția prețurilor. Evident, în condițiile în care principala sursă de venituri ale pensionarilor de asigurări sociale de stat este pensia, evoluția amintită a determinat o înrăutățire substanțială a condițiilor de viață a pensionarilor, o proporție destul de însemnată din rândurile acestora aflându-se sub pragul sărăciei.

Nemanifestându-se ca un grup de presiune important, pensionarii au suportat în mai mare măsură costurile tranziției la economia de piață. Aceasta rezultă din scăderea mai accentuată a pensiilor reale, în raport cu scăderea salariului real (nivelul celor doi indicatori în 1996 față de 1990 era de 63,5% și respectiv 71,1%).

Deteriorarea mai accentuată a condițiilor de viață ale pensionarilor rezultă și din scăderea ratei de înlocuire a salariilor prin pensii (raportul dintre pensia medie nominală și salariul mediu nominal net pe economie) care s-a redus de la 46,4% în 1989 la 38,6% în 1996. Potrivit standardelor internaționale, această mărime a ratei de înlocuire nu este de natură să asigure un nivel de trai decent persoanelor vârstnice. (Tabelul 2)

În contextul reducerii valorii reale a pensiei medii de asigurări sociale de stat și scăderii ratei de înlocuire, a apărut și un puternic proces de nivelare a diferitelor categorii de pensii. Au fost afectate îndeosebi pensiile de bătrânețe, respectiv ale persoanelor care au îndeplinit atât condițiile de vârstă cât și cele privind vechimea în muncă.

Tabelul 1 - Raportul dintre pensia medie și salariul mediu net pe economie

procente

Categoriile de pensii	1989	1996	Diferența col.2 -col.1 (puncte procentuale)
Pensia medie, total	46,4	38,6	-7,8
Pensia pentru limită de vârstă și vechime integrală în muncă	65,8	48,7	-17,1
Pensia pentru limită de vârstă și vechime incompletă în muncă	38,2	31,2	-7,0
Pensia de invaliditate gradul I	55,0	40,7	-14,3
Pensia de invaliditate gradul II	41,5	32,5	-9,0
Pensia de invaliditate gradul III	23,1	23,4	+0,3
Pensia de urmaș	22,4	24,3	+1,9

Sursa: Anuarul statistic al României 1991, p.115; idem 1994, p.235; Buletinul statistic în domeniul muncii și protecției sociale nr.1 (17) /1997 p.3; România în cifre, Breviar statistic, 1997 p.10.

Cea mai mare scădere au înregistrat-o ratele de înlocuire pentru pensionarii care aveau dreptul la o pensie integrală de bătrânețe sau la o pensie de invaliditate gradul I (Tabelul 1). Au fost afectate, în primul rând, pensiile cu un nivel relativ mai mare. La alte categorii de pensii s-au înregistrat scăderi mai mici. Rata de înlocuire s-a redus cu 7 puncte procentuale (pp) față de 17,1 pp, în cazul pensiei de bătrânețe, cu vechime integrală în muncă. În schimb, rata de înlocuire pentru pensia de invaliditate gradul III și respectiv pensia de urmaș au înregistrat o ușoară ameliorare.

Procesul de nivelare a pensiilor a avut loc și în cadrul aceluiași tip de pensie, majoritatea pensiilor concentrându-se în zona pensiilor medii, ceea ce reiese din următoarele date ilustrative:

- a) raportul dintre pensia minimă și pensia medie pentru limită de vârstă cu vechime integrală a evoluat de la 54% în octombrie 1990 la 88% în decembrie 1993 și 74% în decembrie 1996. Pentru pensia cu vechime incompletă procente sunt: 68%; 97% și, respectiv, 83%;
- b) ponderea pensionarilor de asigurări sociale de stat cu vechime integrală a căror pensie se află în zona de $\pm 10\%$ față de pensia medie a fost de 32% în decembrie 1990, 90% în decembrie 1995 și 61% în decembrie 1996.

Nivelarea s-a datorat, în principal, faptului că pensiile mici s-au indexat, de regulă, cu procente mai mari, precum și că s-au acordat compensații egale pentru toate categoriile de pensii, fie ele mari sau mici. Totodată, s-a introdus practica stabilirii unor pensii minime destul de apropiate de pensiile medii. În ultimă instanță, asemenea măsuri au determinat *un puternic transfer de venituri intragenerațional, de la persoanele cu venituri mai mari la cele cu venituri mai scăzute*.

Gradul ridicat de nivelare a pensiilor și a transferului intragenerațional înregistrat în anii tranziției are rațiuni de ordin social. S-a urmărit ca, în condițiile reducerii veniturilor reale, regimul pensiilor să vină în sprijinul pensionarilor cu venituri scăzute. Într-o anumită măsură, aceasta se explică și prin faptul că, în România, instituția asistenței sociale menită să protejeze populația care se află sub pragul sărăciei, s-a creat abia la jumătatea anului 1995.

Utilizarea pensiilor ca mijloc de combatere a sărăciei poate fi justificată numai pe termen scurt; pe termen lung, practica amintită nu are însă rațiuni, nici sociale și nici economice. Nivelarea puternică a pensiilor semnifică o slăbire însemnată a legăturii dintre pensii, salariul pe care pensionarii l-au avut în perioada vieții active și contribuțiile plătite pentru fondurile de pensii. O asemenea practică încalcă principiile asigurărilor sociale și, în fapt, este inechitabilă pentru pensionari și neproductivă pentru salariați; se subminează valențele asigurărilor sociale pentru protecția persoanelor vârstnice și stimularea muncii în perioada vieții active.

2.2. Regimul pensiei suplimentare

Pensia suplimentară a fost legiferată în 1996, fiind a doua componentă esențială a asigurărilor sociale de pensii pentru salariați. Ea are caracter obligatoriu și funcționează pe baza principiului mutualității între persoanele asigurate. Finanțarea se face dintr-o contribuție de 3% asupra câștigului salarial și este plătită de fiecare salariat, spre deosebire de contribuția de asigurări sociale de stat care este plătită de agenții economici.

În funcție de anii pentru care s-a plătit contribuția, mărimea pensiei suplimentare variază între un minim de 7% din salariu pentru 5-10 ani de cotizare și un maxim de 16% la peste 25 ani de cotizare. Într-o proporție mult mai mică, pensia suplimentară se acordă și urmașilor pensionarilor de bătrânețe sau de invaliditate.

De pensia suplimentară beneficiază un număr de 3509,3 mii persoane, cifră apropiată de cea a pensionarilor de asigurări sociale de stat. În iunie 1997, pensia suplimentară a reprezentat 6% din salariul mediu pe economie și 14,7% față de pensia de bază.

Bugetul pensiei suplimentare a fost excedentar, excedentul față de cheltuieli fiind, spre exemplu, de 41% în 1994 și 12,4% în 1995. Mai mult, în decursul timpului, s-au acumulat disponibilități bănești însemnate, care s-au constituit, în același timp, ca o sursă suplimentară de venituri. La sfârșitul anului 1996 disponibilitățile ajunseseră la 417,8 miliarde lei și reprezentau aproape 50% din cheltuielile anului respectiv sau echivalentul pensiilor suplimentare pe 6 luni. Totodată dobânda obținută la disponibilitățile bănești depuse în bănci a completat veniturile fondului cu aproape 14% (față de veniturile din contribuții, dobânda a fost de 16%).

În prezent s-a conturat apariția unor dezechilibre și în cadrul fondului pensiei suplimentare. Deși bugetele aprobate pe 1996 și 1997 au prevăzut excedente, în fapt, ele nu s-au realizat. Execuția bugetului fondului pensiei suplimentare pe 1996 a înregistrat un deficit de 0,5%, iar în semestrul I 1997 deficitul a fost de 4,4%.

Apariția dezechilibrelor își are originea, pe de o parte, în deteriorarea drastică a raportului dintre numărul de salariați plătitori de contribuții și numărul beneficiarilor de pensii suplimentare și, pe de altă parte, în nivelul mic al contribuției (3%) care a rămas neschimbat din 1986.

Regimul pensiei suplimentare a obligat salariații la o economisire forțată a unei părți din veniturile lor. Deoarece contribuțiile nu s-au capitalizat și nu s-a ținut evidența lor pe fiecare salariat, ele nu se reflectă pe deplin în nivelul pensiei. Persoanele care au cotizat peste 25 de ani, spre exemplu, au o pensie plafonată la 16% din salariu. Așezat pe alte baze, regimul pensiei suplimentare, care merită să fie menținut, ar putea să aibă un rol și mai mare în protecția persoanelor vârstnice.

2.3. Regimul pensiilor de asigurări sociale pentru agricultori

În momentul trecerii la revoluția anticomunistă din decembrie 1989 majoritatea absolută a agricultorilor lucrau în cooperative agricole de producție și aveau un regim propriu, obligatoriu, de pensii și asigurări sociale¹. La vremea respectivă, regimul amintit de pensii număra peste 1 milion de pensionari.

Încă din primii ani ai trecerii la economia de piață, regimul de pensii al agricultorilor a intrat în criză financiară, ca urmare a desființării cooperativelor agricole de producție care asigurau cea mai mare parte a fondului de pensii. Odată cu desființarea cooperativelor agricole de producție s-a reconstituit dreptul de proprietate asupra pământului și s-au dezvoltat gospodăriile individuale, ca formă predominantă de exploatare agricolă.

În noile condiții, în 1992, regimul anterior de pensii a fost înlocuit cu un regim facultativ de pensii și alte drepturi de asigurări sociale pentru agricultori. Actul normativ care a instituit noul regim de pensii (legea nr.80/1992) reglementează modul de funcționare a asigurărilor pentru agricultorii activi, care încheie contracte de asigurare și drepturile de pensie ale agricultorilor pentru munca prestată în fostele cooperative agricole de producție.

Legea prevede că venitul mediu lunar asigurat nu poate fi mai mic decât jumătate din salariul de bază minim pe economie. Referitor la fondurile necesare plății pensiilor și a celorlalte drepturi de asigurări sociale legea prevede următoarele surse: a) contribuțiile persoanelor asigurate (7% din venitul mediu lunar asigurat); b) contribuția agenților economici care produc, industrializează și comercializează produse agricole, (2-4% din venituri, respectiv adaosul comercial, comisionul sau adaosul de alimentație publică și c) alte surse (îndeosebi subvenții stabilite anual sau prin legea bugetului de stat). Evident, și în acest caz, se are în vedere principiul repartiției, aplicat însă într-o viziune mai largă.

Până în prezent, regimul facultativ de pensii instituit în 1992 nu a dat rezultate. În primul rând, agricultorii nu au aderat decât în foarte mică măsură la acest regim. În iunie 1997, numărul agricultorilor cu contracte de asigurări în baza legii nr.80/1992 a fost de numai 78,8 mii, în timp ce populația ocupată în agricultură este de 3,0-3,5 milioane. Practic, aceasta înseamnă că în prezent agricultorii nu pot beneficia de indemnizații de boală, maternitate etc. și că în perspectivă agricultorii nu vor avea pensii de bătrânețe.

În al doilea rând, s-a înregistrat, ca și în cazul asigurărilor sociale de stat, o creștere foarte mare a numărului de pensionari. Efectivul pensionarilor a crescut de la 1007 mii în 1989 la 1647,4 mii în 1997 (iunie), ca urmare a faptului că, prin noua lege, s-a coborât vârsta standard de pensionare a

¹ În trecut a existat un regim de pensii și asigurări sociale pentru țăranii individuali din zonele de deal și de munte necooperativizate; practic, acest regim nu s-a dezvoltat, adeziunea țăranilor fiind foarte slabă.

agriculturilor, pentru bărbați de la 65 ani la 62 ani și pentru femei de la 60 ani la 57 ani. Totodată, s-a creat posibilitatea ca și agricultorii care au lucrat cel puțin 5 ani în cooperativele agricole de producție și care au împlinit vârsta de pensionare, de acum mai scăzută, să obțină o pensie de bătrânețe.

Numărul foarte mic al agriculturilor incluși în regimul facultativ de pensii afectează resursele necesare plății pensiilor pensionarilor existenți ca și a acelor care vor îndeplini condițiile ieșirii la pensie pentru activitatea din cooperativele agricole de producție. Corespunzător cu cele menționate mai sus, finanțarea pensiilor foștilor țărani cooperatori se face îndeosebi prin subvenții de la bugetul de stat și contribuția agenților economici (Tabelul 2).

De departe, în totalul veniturilor fondului de pensii pentru agricultori, subvențiile de la bugetul de stat dețin cea mai mare pondere, peste 2/3. În schimb, contribuția persoanelor asigurate reprezintă sub 1% din venituri.

Tabelul 2 - Structura veniturilor bugetului fondului pentru pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale agriculturilor

procente

	1994	1995	1996	1997 semestrul I
Venituri - total	100,0	100,0	100,0	100,0
Contribuția persoanelor asigurate	3,4	2,8	1,3	0,9
Contribuția agenților economici	88,8	19,8	2,1	29,6
Subvenții de la bugetul de stat	-	71,2	95,8	69,0
Alte venituri	7,8	6,2	0,8	0,5

Sursa: Ministerul Finanțelor.

Contribuția agenților economici este oscilantă și, în parte, reflectă declinul economic dar și o anumită instabilitate legislativă; în 1996 obligativitatea agenților economici de a plăti contribuții a fost anulată (procentul de 2,1% reflectă restanțe din anii anteriori), măsură asupra căreia s-a revenit în prezent. Cea mai mare și mai sigură sursă de plată a pensiilor în ultimii 3 ani au fost subvențiile de stat și după toate probabilitățile ele vor avea un rol asemănător și în viitor.

O altă problemă cu care se confruntă regimul pensiilor pentru agricultori se referă la dimensiunea foarte mică a pensiei medii și decalajul mare pe care aceasta îl înregistrează față de pensiile de asigurări sociale de stat. Raportul procentual dintre cele două categorii de pensii se prezintă astfel:

1989	18,4	1994	20,0
1990	30,5	1995	18,7
1991	16,2	1996	20,5
1992	10,4	1997(iunie)	27,3
1993	14,3		

Dimensiunea mult mai mică a pensiei agricultorilor reflectă nivelul productivității muncii din agricultură, mai scăzută decât cea din industrie și din economia națională, precum și o anumită subevaluare a muncii agricole. În trecut, prețurile produselor agricole erau stabilite de stat și nu țineau seama de costurile de producție; ele erau astfel stabilite încât o parte din veniturile create în agricultură erau preluate la bugetul de stat, fapt ce a diminuat veniturile directe și fondurile de pensii ale agricultorilor. În anii 1985-1989, productivitatea muncii din agricultură reprezenta aproximativ 40% din productivitatea muncii industriale și 50% din productivitatea muncii pe economia națională. În aceeași perioadă pensia medie a agricultorilor a reprezentat numai 18,3% din pensia medie de asigurări sociale de stat. Chiar în aceste condiții pensiile agricultorilor ar fi trebuit să fie mai mari.

În prezent s-au creat condiții ca pensiile foștilor țărani cooperatori să reflecte mai bine aportul acestora la dezvoltarea societății și cerințele protecției sociale. Clasa politică românească a conștientizat această necesitate și, în ultimul timp, se observă o anumită îmbunătățire a raportului dintre cele două categorii de pensii, în iunie 1997 pensia agricultorilor ajungând la 27,3% din pensia de asigurări sociale de stat. Raportul ar putea să ajungă la 40%, atingerea acestui obiectiv fiind un act de echitate socială.

3. PRINCIPALELE PROBLEME ALE REFORMEI SISTEMULUI DE PENSII

3.1. Cu privire la regimurile de pensii

Experiența proprie și din alte țări relevă necesitatea ca viitorul sistem de pensii să aibă mai multe componente: a) un regim public de pensii, finanțat prin metoda repartiției; b) un regim privat de pensii, strict reglementat și finanțat prin capitalizarea contribuțiilor și c) conturi individuale de economii și pensii. În această structură se asigură o îmbinare a solidarității sociale cu creșterea răspunderii individuale în protecția socială a persoanelor vârstnice, a invalizilor și a urmașilor acestora. Noul sistem de pensii își va dovedi viabilitatea întrucât, în construirea lui, se ține seama de valențele pozitive și de limitele fiecărui regim și metode de finanțare a pensiilor, de principiul, verificat de practica mondială, potrivit căreia “nu toate ouăle trebuie să fie puse într-un singur coș”.

Condițiile din România, nivelul de dezvoltare relativ mai scăzut al economiei și în mod corespunzător și veniturile mai scăzute ale populației, necesită ca *regimul public de pensii să reprezinte componenta de baza a viitorului sistem de pensii, iar regimul privat și conturile individuale de economii și pensii să aibă caracter complementar*. Referitor la condițiile economico-sociale din România, arătăm că, în 1996, produsul intern brut pe locuitor, evaluat în dolari la cursul oficial de schimb, a fost de 1571 dolari și la paritatea puterii de cumpărare de 4234 dolari. Urmare a acestei situații, salariul mediu net lunar pe economie a fost de numai 104 dolari, iar veniturile agricultorilor au fost și mai modeste.

Pentru majoritatea populației predomină veniturile din muncă, alte surse de venit ocupând un loc secundar. La această situație a contribuit nu numai faptul că regimul comunist din România, mai mult decât în alte țări, a desființat proprietatea particulară, dar și împrejurarea că tranziția la economia de piață nu a dat încă rezultatele scontate. Privatizarea întreprinderilor de stat și restructurarea unităților economice sunt în curs de realizare, inflația este ridicată și relansarea creșterii economice durabile nu a demarat.

Condițiile din România impun ca regimul public de pensii, ca principal pilon al noului sistem de pensii, să aibă *caracter obligatoriu*, în felul acesta se dă consistență solidarității sociale și se garantează securitatea financiară a pensionarilor. Un rol esențial în realizarea acestor obiective îl are statul, ca garant al bunei funcționări a regimului public de pensii.

Regimul privat de pensii, ca sursă suplimentară de venituri, ar putea să aibă, de asemenea, caracter obligatoriu. Pe această cale se suplinește și lipsa de prevedere a multor persoane active, cu deosebire a tinerilor, pentru condi-

țiile de existență la bătrânețe. Deși în prezent veniturile populației sunt scăzute, experiența ne relevă că o anumită economisire "forțată", fie ea și modestă, este posibilă. Menționăm, în acest sens, experiența fondului suplimentar de pensii din România, și care, în noile condiții, poate fi înlocuit cu fondurile capitalizate de pensii. Creșterea în viitor a veniturilor populației va mări posibilitatea susținerii regimului privat de pensii, evident cu efecte benefice pentru protecția socială a persoanelor vârstnice. La rândul lor, fondurile private de pensii, bine administrate, ar putea să devină un suport însemnat al dezvoltării economiei naționale.

În proiectele de acte normative ce urmează a fi înaintate Parlamentului, actualul Guvern al României a optat pentru un sistem de pensii pluralist, în cadrul căruia *atât regimul public de pensii cât și cel privat să aibă caracter obligatoriu*. Există și părerea că regimul privat de pensii să aibă caracter facultativ. Credem că argumentele pentru caracterul obligatoriu al regimului privat de pensii vor convinge majoritatea parlamentară.

Guvernul României a optat, totodată, pentru *un singur regim public de pensii*, atât pentru personalul salariat și asimilat acestuia cât și pentru agricultorii și alte categorii de populație neagră. Un regim propriu de pensii se prevede pentru personalul din armată, poliție și serviciile speciale de informații, cu finanțare, ca și până acum, din veniturile generale ale statului.

Fără îndoială, un singur regim public de pensii are numeroase avantaje: tratarea unitară la nivel național a problematicii pensionării și a ocrotirii sociale a populației vârstnice și a altor categorii de pensionari; evitarea unor avantaje și criterii preferențiale, nejustificate, pentru anumite segmente de populație, îndeosebi pentru acelea care au o influență mai mare în organele puterii de stat; o economie în gestionarea fondurilor.

Prin tratamentul unitar, egal, al problemelor pensionării pentru toate categoriile de populație, regimul unic de pensii publice are, totodată, efecte benefice pentru coeziunea socială și starea de spirit a populației.

Dacă în privința regimului autonom de pensii pentru militari nu sunt obiecții, legiferarea și realizarea în practică, în viitor, a unicității sistemului public de pensii vor întâmpina anumite dificultăți de obiecții. Precedentul Parlament al României a încercat fără succes să adopte o lege a pensiilor pentru proprii săi membri, în virtutea căreia baza de calcul a pensiei să fie venitul din ultimul an de activitate și nu venitul mediu pe 5 ani consecutivi din ultimii 10 ani, cum se practică în prezent. Recent, prin legea pentru organizarea judecătorească (republicată, Monitorul Oficial, 30 sept. 1997) s-a statuat că "magistrații cu o vechime de cel puțin 25 ani în magistratură beneficiază, la împlinirea vârstei prevăzute de lege, de pensie de serviciu, în cuantum de 80% din venitul net realizat din salariul de bază, sporul pentru vechime în muncă și sporul de stabilitate în magistratură avute la data pensionării". În acest caz, pe lângă luarea în considerare a venitului din ultima lună calendaristică ca bază de calcul, se constată și o rată de înlocuire

considerabil mai mare decât cea actuală sau cea preconizată în noul proiect al legii pensiilor. Mai mult, în anumite situații, rata de înlocuire poate să ajungă la 100%.

Desigur, veniturile populației în viața activă sunt diferite și ele trebuie să reflecte aportul fiecărei persoane la producția materială și spirituală, la funcționarea normală a societății. În acest sens, în ultimul timp, salariile magistraților au fost mărite substanțial, în concordanță cu statutul lor în societate. Aceasta nu justifică însă un tratament preferențial al magistraților la pensionare, prin aplicarea unei alte formule de calcul a pensiei, respectiv, cu o rată de înlocuire de două ori mai mare și cu cea mai bună bază de venituri. Prin aplicarea aceleiași formule de calcul, veniturile mai mari pe care le au magistrații în perioada activă se vor reflecta, în mod firesc, și în pensii mai mari. Ca atare, nu este normal ca ei să aibă alt tratament la pensionare decât ceilalți membri ai societății.

Argumentele pentru un singur regim public de pensii sunt întemeiate și ar trebui să prevaleze. Chiar dacă anumite categorii de populație prezintă unele particularități de care trebuie să se țină seama, acestea nu ar trebui să afecteze unicitatea regimului public de pensii. De exemplu, în astfel de situații sunt minerii (condiții de muncă grele, nocive și periculoase) și agricultorii (venituri mult mai mici și puternic fluctuante). Primul caz ar urma să influențeze vârsta legală de pensionare și cel de-al doilea sursele de finanțare, însuși modul de aplicare a principiului solidarității, respectiv al metodei repartiției.

Propunerea privind caracterul obligatoriu al asigurărilor de pensii pentru agricultori reprezintă un element pozitiv față de situația actuală când ele sunt facultative. Legiferarea acestei propuneri, prin includerea agricultorilor în regimul unic de pensii, ar fi de natură să sporească numărul agricultorilor asigurați, care în prezent este sub 100 de mii. Acest număr cuprinde îndeosebi agricultori în vârstă și interesați să beneficieze de drepturile de pensie câștigate pentru munca prestată în fostele cooperative agricole de producție. Marea majoritate a agricultorilor nu participă însă la asigurările facultative pentru pensii. Cauzele sunt multiple: venituri scăzute, subaprecierea asigurărilor sociale și tradiția îngrijirii persoanelor vârstnice de la sate în gospodăria țărănească.

În proiectul legii pensiilor publice se prevede că agricultorii care au împlinit vârsta de 18 ani (din gospodăriile individuale, societățile agricole sau alte forme de asociere din agricultură) și care realizează cel puțin 3 salarii medii brute pe economie sunt incluși, prin efectul legii, în sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale; în context, persoanele respective sunt obligate să depună personal o declarație de asigurare. Legiferarea acestei prevederi nu este însă suficientă pentru cuprinderea agricultorilor în asigurările publice de pensii obligatorii. În trecut a existat un sistem obligatoriu de pensii pentru țărani din zonele necooperativizate dar el, din motivele menționate mai sus, nu s-a dezvoltat în mod corespunzător. Aderarea agricultorilor la

asigurările publice de pensii presupune o anumită stimulare din partea statului, consolidarea gospodăriilor țărănești, dar și o schimbare a mentalității lor, conștientizarea faptului că familia tradițională extinsă în care trăiau 2-3 generații, părinți, copii și nepoți, este pe cale de transformare și că în viitor securitatea socială a persoanelor vârstnice de la sate urmează să se realizeze în mai mare măsură prin pensii și alte drepturi de asigurări sociale. La Recensământul populației din 1992, spre exemplu, gospodăriile familiale aveau următoarea structură: 83% cu un nucleu familial; 16% cu două nuclee familiale și 1% cu trei nuclee familiale și peste. Populația agricolă din România are o pondere considerabil mai mare decât în alte țări (34-35% din total populație ocupată). Ținându-se seama de toate aceste elemente, ar fi posibil ca asigurările sociale pentru agricultori să fie distinct organizate într-un regim propriu. Indiferent însă de soluția adoptată, încadrarea agricultorilor în asigurările sociale de pensii reprezintă o necesitate pentru protecția socială

3.2. Finanțarea regimului public de pensii

Regimul public de pensii va fi finanțat, în continuare, prin metoda repartiției. Proiectul noii legi a pensiilor însă prevede schimbări însemnate în modul de aplicare a acestei metode, respectiv în stabilirea și plata contribuțiilor de asigurări sociale și în rolul statului. Contribuțiile sociale de asigurări se vor stabili în cote diferite în funcție de încadrarea locurilor de muncă în normale, deosebite sau speciale, și vor fi aprobate anual prin legea bugetului asigurărilor sociale. Diferențierea este firească, practic ea are loc și în prezent, și ține seama de faptul că salariații încadrați în locuri de muncă cu condiții deosebite sau speciale se bucură de anumite avantaje, derogări, facilități.

În baza reglementărilor încă din perioada socialismului, întreaga contribuție de asigurări sociale de stat este în prezent plătită de agenții economici. Salariații nu plătesc această contribuție, ceea ce slăbește interesul lor în buna funcționare a unităților economice și dezvoltă sentimentul că acordarea pensiei este o "obligație" a statului și nu un drept câștigat prin muncă. Ținând seama de condițiile din România și de experiența din alte țări, se are în vedere ca în viitor salariații să plătească 1/3 din cota de contribuție la asigurările publice de pensii aferentă condițiilor normale de muncă.

O altă particularitate a proiectului legii pensiilor se referă la *baza lunară de calcul a contribuției* de asigurări pentru salariați. Pentru a se evita anumite distorsiuni în funcționarea regimului public de pensii, prin lege se plafonează salariul în funcție de care se calculează contribuția, plafonul fiind de 2,5 ori salariul mediu brut lunar pe economie. Pentru agenții economici (în lege "angajatori") baza de calcul a contribuției va fi fondul total de salarii brute lunare realizat de salariații cu contract individual de muncă, fără a se depăși, și în acest caz, plafonul amintit.

În mod firesc, reforma pensiilor are în vedere ca șomerii să fie asigurați pentru întreaga perioadă în care primesc ajutor de șomaj, perioada respectivă fiind luată în considerare la stabilirea drepturilor de pensie. Corespunzător acestei orientări, se preconizează ca din fondul pentru plata ajutorului de șomaj să se plătească integral contribuția de asigurări sociale aferentă șomerilor. Baza de calcul a contribuției pentru fiecare șomer va fi cuantumul ajutorului de șomaj, a ajutorului de integrare profesională sau al alocației de sprijin, după caz.

Persoanele nesalariate, inclusiv agricultorii, urmează să participe la regimul public de pensii, în baza legii și a declarației de asigurare. Aceste persoane, dat fiind statutul lor, suportă integral cota de contribuție de asigurări sociale. În privința bazei lunare de calcul a contribuției proiectul de lege prevede că ea va fi venitul lunar asigurat prevăzut în declarația de asigurare, care nu poate fi mai mic decât o pătrime din salariul mediu brut pe țară sau mai mare decât de 2,5 ori salariul mediu brut pe țară.

Apreciem că, în cazul agricultorilor asigurați, statul ar trebui să suporte o parte din contribuția de asigurări sociale. Avem în vedere că veniturile țăranilor sunt reduse și că, în acest fel, s-ar stimula participarea lor la regimul public de pensii. Contribuția statului ar putea fi de 40-50% din contribuția aferentă venitului minim obligatoriu de asigurat.

Dată fiind esența pensiilor publice de asigurări sociale, finanțarea lor se va baza pe contribuțiile plătite de persoanele asigurate și de agenții economici. Acest fapt nu diminuează răspunderea statului în funcționarea regimurilor publice de pensii. În primul rând, sunt necesare fonduri pentru plata drepturilor de pensii câștigate de agricultori pentru munca prestată în fostele cooperative agricole de producție. În al doilea rând, în cazul însușirii propunerilor făcute, sunt necesare fonduri pentru stimularea participării agricultorilor individuali la un regim public de pensii (fie el unic sau autonom). În al treilea rând, în evoluția economiei pot apărea situații conjuncturale nefavorabile, în care veniturile programate prin bugetele anuale de asigurări sociale să nu se realizeze. În al patrulea rând apar situații când cotele de contribuții de asigurări sociale nu pot depăși anumite limite.

Ținându-se seama de posibilele dezechilibre în finanțarea pensiilor, în proiectul de lege se arată că, în situații temeinic fundamentate, pentru acoperirea deficitului bugetului asigurărilor sociale, statul completează veniturile respective cu surse alocate de la bugetul de stat.

Precizarea prin lege a modului în care statul intervine în susținerea regimului public de pensii este de natură să dea regimului respectiv credibilitatea sporită în rândurile pensionarilor, dar și a populației active. Desigur, este de dorit ca, în urma reformei sistemului de pensii, subvențiile bugetare să fie cât mai reduse.

3.3. Vârsta legală de pensionare

Față de reglementările din alte țări, vârsta de pensionare din România este relativ scăzută, 60 (62) ani pentru bărbați și 55 (57) ani pentru femei, iar vârsta efectivă înregistrată este și mai mică, respectiv 54 și 51 ani în 1996 (paragraful 2.1). Această situație a contribuit la sporirea rapidă a numărului de pensionari, ponderea lor în totalul populației fiind de aproape 25% față de 17% cât reprezintă populația de 60 ani și peste. Totodată, la actualele vârste de pensionare, cheltuielile pentru pensii sunt foarte mari, perioada pentru care pensionarii beneficiază de pensii este chiar mai mare decât în țările dezvoltate.

Menținerea actualelor vârste de pensionare, în condițiile accentuării îmbătrânirii demografice va conduce la o creștere și mai mare a pensionarilor. Potrivit prognozei populației României, ponderea populației de 60 ani și peste va crește, față de 1992, cu 4,8-5,8 pp în 2020 și cu 13,8-14,8 pp în 2050. Într-un interval de aproape 60 ani ponderea populației vârstnice, practic, se va dubla, aceasta crescând de la 16,4% în 1992 la 30-31% în 2050. La orizontul anilor 2050, pensionarii ar putea să ajungă la aproape 40% din totalul populației, iar raportul de susținere, la nivelul economiei naționale, la 1:1.

Creșterea vârstei legale și efective de pensionare ar urma să contribuie la rezolvarea dezechilibrelor actuale și de perspectivă ale bugetelor de asigurări sociale; vor spori contribuțiile plătite și se va reduce necesarul de fonduri.

Proiectul de lege a pensiilor prevede creșterea vârstei legale de pensionare la 65 ani pentru ambele sexe, într-o perioadă foarte lungă din momentul adoptării legii (respectiv de 14 ani pentru bărbați și 28 ani pentru femei). Într-o ultimă variantă a proiectului de lege, se prevede ca vârsta standard de pensionare a femeilor să fie 62 ani. Introducerea relativ lentă a măsurii amintite este corectă întrucât speranța de viață din România este mai redusă decât cea din țările dezvoltate. În anii 1993-1995 speranța de viață la vârsta de 60 ani a fost de 15,80 ani pentru bărbați și 19,16 ani pentru femei, iar la vârsta de 65 ani speranța de viață a fost de 12,82 ani și, respectiv, 15,30 ani. Deși în prezent speranța de viață este relativ redusă și chiar stagnează, este de așteptat ca în viitor, în condițiile redresării economice, să evolueze spre nivelurile din țările dezvoltate. În felul acesta va crește durata vieții active precum și perioada de pensionare. Aceasta este însă o problemă de perspectivă. Esențial pentru România în perioada actuală este ridicarea vârstei efective de pensionare prin eliminarea practicilor care o determină. Ne referim, în primul rând, la încadrarea corectă a salariaților în categoria locurilor de muncă speciale și deosebite pentru care se reduce vârsta de pensionare.

Pensionările anticipate au, de asemenea, tangență cu vârsta efectivă de pensionare. Proiectele de acte normative sunt destul de flexibile. Ele oferă, în continuare, posibilitatea persoanelor asigurate să opteze pentru ieșirea la pensie la o vârstă mai scăzută. În acest sens s-au instituit două noi tipuri de

pensie: pensia de retragere și pensia parțială. Odată cu aceasta s-au stabilit și anumite penalizări în calculul pensiilor respective, menite să descurajeze practicarea pe scară largă a pensionării anticipate, penalizările fiind mai ridicate pentru primul tip de pensie (pensia parțială poate fi cumulată numai în anumite condiții cu câștiguri salariale).

Se oferă, de asemenea, posibilitatea prelungirii vieții active, dincolo de vârsta legală de pensionare; în acest caz se acordă recompense corespunzătoare la calculul pensiei.

Flexibilitatea privind pensionarea anticipată se încadrează în tendințele existente pe plan mondial; ea creează posibilitatea ca persoanele asigurate să opteze pentru o perioadă mai mică sau mai mare de muncă. În fapt, este o recunoaștere a dreptului la muncă al fiecărui cetățean și a posibilității exercitării acestui drept.

Într-un anumit fel, de dreptul la muncă ar trebui să beneficieze și persoanele pensionate care doresc să mai lucreze; practica actuală privind posibilitatea cumulării pensiei cu salariul ar putea fi menținută și îmbogățită cu alte forme de activitate. Avem în vedere că populația de vârstă a treia este deposedată de un bogat capital uman, că în viitor ea va fi considerabil mai mare și că, în acest fel, își pune în valoare experiența și competența acumulate de-a lungul timpului și își completează veniturile.

Desigur, prelungirea vârstei de pensionare și menținerea în viața activă a unor pensionari presupune și crearea locurilor de muncă necesare. Astfel, aceste deziderate ar fi greu de atins și ar putea duce la conflicte acute între generațiile tinere și vârstnice ale populației, la un șomaj ridicat în rândurile tineretului, știind că mulți agenți economici preferă lucrători relativ vârstnici, care sunt mai disciplinați și au mai multă experiență în muncă. Pentru integrarea în viața activă a unor persoane de vârstă a treia, societatea poate oferi și alte soluții. Ne referim, spre exemplu, la practicarea ocazională, pe cont propriu, de către pensionari a unor activități manuale sau intelectuale și la scutirea lor de impozitul pe venitul obținut din activitățile respective.

3.4. Rata de înlocuire și formula de calcul a pensiei

Reforma sistemului de pensii pune în termeni noi modul de calcul al pensiei și raportul acesteia față de salariu. În prezent, potrivit actelor normative, pensia pentru limită de vârstă reprezintă între 54% și 85% din salariul individual mediu pe 5 ani consecutivi din ultimii 10 ani, cu condiția ca persoana care iese la pensie să aibă o vechime în muncă de 30 ani bărbații și 25 ani femeile. Ratele de înlocuire sunt stabilite pe trei grupe de muncă și în cadrul fiecărei grupe de câte 8 tranșe de venit, ele fiind mai mari în grupele I și II, cu condiții grele și foarte grele și la tranșele de venit mai scăzute. În cazul unei vechimi incomplete în muncă, pensia se reduce proporțional cu numărul de ani lipsă, iar în cazul unui stagiu mai îndelungat pensia se mărește cu 1% pe an

pentru fiecare an în plus, din primii 5 ani și ulterior cu 0,5% pentru fiecare an în plus.

Cu anumite particularități, aceleași reguli sunt aplicate și la calculul pensiei pentru pierderea capacității de muncă, aceasta fiind diferențiată pe grade de invaliditate I, II și III.

Pensia de urmaș se stabilește ca procent din pensia pentru limită de vârstă sau de invaliditate și reprezintă 50% pentru un singur urmaș; 75% pentru doi și 100% pentru mai mulți urmași.

În baza reglementărilor în vigoare, s-a ajuns, așa cum s-a arătat, la un grad ridicat de nivelare a pensiilor. Totodată, formula de stabilire a pensiilor permite o manipulare a salariilor din cei 5 ani luați în considerare la calculul pensiilor, o creștere anormală a salariilor din perioada respectivă și pe acest temei obținerea unor pensii foarte mari. Pensii foarte mari pot să apară și în condițiile existenței unor salarii corect stabilite. Ne referim, spre exemplu, la salariile unor manageri de societăți comerciale sau specialiști de înaltă calificare care sunt considerabil mai mari decât cele ale muncitorilor. În context, în ultimul timp, au apărut cazuri de pensii pentru limită de vârstă al căror nivel este de 10-20 de ori superior pensiei medii pe economie. Acest fenomen este rezultatul faptului că nu există o plafonare a salariului în funcție de care se plătesc contribuțiile de asigurări sociale și că baza de calcul a pensiilor este relativ mică, de numai 5 ani. Practic, decalajul mare dintre pensii semnifică un efect pervers, un transfer de venituri de la persoanele care în viața activă au avut salarii mici spre cele cu salarii ridicate. Dimensiunea acestui transfer este dată nu numai de decalajul menționat dintre pensii, dar și de împrejurarea că durata de viață a persoanelor cu venituri ridicate este mai mare decât a celor cu venituri scăzute.

În cele ce urmează, ne vom referi la modificările preconizate privind calcularea pensiei pentru limită de vârstă.

A. Cu privire la rata de înlocuire

Se are în vedere ca rata de înlocuire să reprezinte 50% din salariul mediu net pe economie din momentul ieșirii la pensie, rată practic mult mai mică decât cea prevăzută în actualele acte normative (54-85% din baza de calcul, respectiv salariul mediu pe 5 ani) și decât rata medie de înlocuire efectivă din 1989, care la categoria pensii pentru limită de vârstă cu vechime integrală în muncă a fost de 65,8%. În fapt, rata de înlocuire preconizată semnifică o reducere a rolului regimului public de pensii în protecția persoanelor vârstnice. Pe de altă parte, se are în vedere ca fondurile capitalizate de pensii, ce urmează să fie introduse concomitent cu viitoarea lege a pensiilor, să aibă un rol însemnat în protecția persoanelor de vârstă a treia. Se apreciază că, pe baza unei contribuții de 8%, fondurile private de pensii ar putea să asigure o rată de înlocuire de circa 17% după 20 ani de funcționare, de 28%

după 30 ani și 34% după 40 ani. Ca atare, rata totală de înlocuire va ajunge la 67% în 2020; 78% în 2030 și 84% în 2040, ultimile două mărimi fiind corespunzătoare pentru asigurarea unui nivel de trai decent.

Probleme deosebite se pun însă pentru asigurarea unor condiții normale de viață actualilor pensionari și celor care urmează să iasă la pensie în viitorii 20 ani și care nu vor beneficia de pensii private. Datorită proceselor din perioada tranziției, rata de înlocuire, în 1996, la categoria pensii pentru limită de vârstă cu vechime integrală a fost de 48,6%, iar rata de înlocuire pentru pensia suplimentară de 6%. Evident, suma celor două rate nu este de natură să conducă la un nivel de trai decent. Un prim pas în corectarea acestei situații constă în recuperarea deprecierei mai accentuate a veniturilor pensionarilor în raport cu cele ale salariaților. În acest sens, apare necesar să se realizeze o corelare a pensiilor cu salariul mediu pe economie pentru a se ajunge la rata de înlocuire din 1989, respectiv 65% pentru pensia de bază și 5,5% pentru pensia suplimentară (ultima rată de înlocuire se referă la toate categoriile de pensii, în realitate pentru pensia de bătrânețe ea este mult mai mare). În mod firesc, corelarea pensiilor cu salariul mediu urmează să se facă și pentru celelalte categorii de pensii.

Propunerile din proiectul legii pensiilor privind recalcularea pensiilor în plată sunt nesatisfăcătoare; în plus se amână recalcularea până la aplicarea noilor reglementări, ce urmează a fi adoptate și care după toate probabilitățile nu va interveni înainte de anul 2000.

Probleme deosebite se pun pentru rata de înlocuire în cazul persoanelor ce urmează să iasă la pensie după introducerea noii legi. Întrucât se prevede ca regimul pensiei suplimentare în vigoare să fie înlocuit cu fondurile de pensii capitalizate, va trebui ca drepturile de pensie câștigate de salariați în cadrul regimului respectiv să fie prezervate. În acest sens, rata de înlocuire de 50%, prevăzută pentru pensia publică, ar trebui să fie mai mare (eventual 55-60%) și ea să fie completată cu o altă rată de înlocuire de cel puțin 16%, pentru o vechime completă în muncă. Proiectul de lege prevede acordarea unui supliment de puncte de pensie aferent contribuției plătite pentru pensia suplimentară; suplimentul respectiv de puncte nu conduce însă la nivelul propus pentru a doua rată de înlocuire. Necesitatea celei de-a doua rate de înlocuire se justifică și prin faptul că se are în vedere ca în contribuția ce va fi plătită la sistemul public de persoanele de peste 40 (45) ani să se includă și o cotă asemănătoare cu cea pentru fondurile private de pensii. Fără aplicarea măsurilor propuse, actualii pensionari și cei ce urmează să apară până la orizontul anului 2020 vor avea un nivel de trai scăzut, în neconcordanță cu condițiile medii de viață din țară.

B. Cu privire la formula de calcul a pensiei

Proiectul de lege prevede un nou mod de calcul al pensiei, menit să țină seama de aportul persoanelor asigurate la constituirea fondurilor de pensii de-

a lungul întregii vieți active și să înlăture nivelarea sau obținerea unor pensii exagerat de mari în raport cu media pe economie.

Formula de calcul propusă conține două elemente de bază:

1. *Numărul de puncte de pensie acumulate în perioada obligatorie de cotizare.* Punctele de pensii se determină anual, prin raportarea salariului (venitului) individual în funcție de care s-a plătit contribuția și salariul mediu brut pe economie al persoanelor asigurate. Deoarece salariul pentru care se plătește contribuția este plafonat, într-un an se pot obține până la 2,5 puncte. În context vor apărea însemnate efecte benefice. În primul rând, această nouă practică va întări interesul persoanelor apte de muncă să fie ocupate permanent și să presteze activități cât mai performante. În al doilea rând, se înlătură posibilitatea manipulării bazei de calcul a pensiilor în vederea obținerii, pe nedrept, a unor pensii foarte mari.

2. *Valoarea anuală a unui punct de pensie.* Ea se determină, separat pentru bărbați și femei prin raportarea a 50% din salariul mediu net pe economie (rata de înlocuire) prognozat pentru anul respectiv la numărul obligatoriu de ani de cotizare. Valoarea anuală a unui punct de pensie se stabilește prin Legea bugetului asigurărilor sociale de stat. Evident, pensia individuală reprezintă suma obținută din înmulțirea numărului de puncte acumulate cu valoarea anuală a unui punct de pensie. Modul de calcul al valorii punctului de pensie dă, totodată, posibilitatea să se ia în considerare și creșterea preconizată a prețurilor, respectiv să se realizeze și o indexare a pensiilor la început de an. De asemenea, se prevede ca la o creștere a ratei inflației de cel puțin 5% față de prognoză, valoarea punctului de pensie să se majoreze la nivelul ratei inflației.

La realizarea integrală a perioadelor de cotizare, raportul dintre pensiile individuale și pensia medie pe economie este asemănător cu raportul dintre salariile individuale și cele medii din perioada vieții active. Ca atare formula de calcul propusă înlătură nivelarea și transferul de venituri în cadrul aceleiași generații, de la persoanele cu venituri mai mari la cele cu venituri mai scăzute sau invers, anumite cazuri. În noile condiții, funcția de protecție a pensionarilor care în viața activă au avut venituri modeste ar urma să se facă pe alte căi, în primul rând prin sistemul asistenței sociale, respectiv prin ajutoare sociale finanțate de bugetul de stat.

*

* *

Reforma introduce schimbări însemnate în organizarea și funcționarea sistemului public de pensii. Constituirea și gestiunea fondului de pensii nu vor mai fi în subordinea organelor de stat, în prezent Ministerul Muncii și Protecției Sociale și organele sale teritoriale. Se prevede crearea Casei Naționale de Asigurări Sociale, ca instituție publică autonomă. Casa va fi condusă de un consiliu de administrație și va cuprinde reprezentanți ai guvernului, asiguraților și patronatului. Se creează astfel posibilitatea unei guvernante eficiente, merită

să asigure echilibrul bugetelor de pensii în concordanță cu evoluția reală a fenomenelor economice și sociale.

Fondurile de pensii capitalizate se preconizează să fie administrate privat, prin instituții financiare de încredere. Propunerea dă posibilitatea ca fondurile să fie gestionate pe o bază concurențială și să aducă venituri cât mai mari. Totodată, pentru apărarea intereselor persoanelor participante la fondurile private de pensii se are în vedere ca activitatea acestora să fie strict reglementată prin acte normative aprobate de Parlament. Un loc însemnat în această privință îl va avea realizarea unei structuri optime a portofoliului de valori mobiliare în care vor fi investite fondurile de pensii, structură care să evite plasamente în valori mobiliare cu grad mare de risc. Supravegherea funcționării fondurilor private de pensii se va realiza printr-o instituție de specialitate distinctă, ce urmează a fi creată.

În concluzie, se poate aprecia că reforma preconizată a sistemului de pensii din România va fi de natură să pună pe noi baze, durabile, finanțarea pensiilor, să prevină adâncirea dezechilibrelor bugetare și să contribuie la o mai bună protecție a persoanelor vârstnice.

Martie – 1998

Referințe bibliografice

- Cătălin ZAMFIR, Dimensiuni ale sărăciei 1994, Ed.Expert, București, 1995.
- Constantin CIUTACU, Repere strategice ale pieței muncii în România. Economistul, 2 mai 1995.
- Constantin GRIGORESCU, Maria POENARU, Maria MOLNAR, Social security in Romania; IEN, ICEG, Bucharest 1994.
- Constantin GRIGORESCU, Reforma sistemului de pensii din România, Cerințe și opțiuni, Centrul de Informare și Documentare Economică (CIDE); București, 1997.
- Constantin IONETE, Criza de sistem a economiei de comandă și etapa sa explozivă, Ed.Expert, București, 1994.
- Dorel MUSTĂȚEA, Finanțarea protecției sociale, Raporturi de muncă, nr.3/1997.
- Dorel MUSTĂȚEA, Sisteme private de pensii. Raporturi de muncă, nr.7/1997.
- Georges de MENIL, Eytan SHESHINSKI, Reform in the Romanian Social Security/Pension System; paper for a seminar in Bucharest, May 1997.
- Gheorghe ZAMAN, Constantin CIUTACU, Grigore VÂLCEANU (coordonatori), Blocaje în economia de tranziție a României, Ed.Tehnică, București, 1997.
- Harold G.COX, Later Life, The Realities of Aging (third edition), New Jersey, 1993.
- Hildegard PUWAK, Incetinirea ireversibilității, eseu - cercetare despre vârsta a

-
- treia, Ed.Expert, 1996.
- Maria MOLNAR, Securitatea socială în România și combaterea sărăciei, Economia României - Evoluții pe termen scurt, vol.IV, Nr.1, CIDE, București, 1996.
- Maria POENARU, Restructurarea securității sociale și economia, CIDE, București, 1996.
- Mark R.GREEN, James S.TRIESCHMAN, Sandra G.GUSTAVSON, Risk & Insurance (eight edition). Cincinnati, Ohio, 1992.
- Nicolas BARR (editor), (Labour Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe, The Transition and Beyond, Oxford University Press, 1994.
- Steliana PERT (coord.), Evaluarea capitalului uman - Coordonate strategice ale evoluției pieței muncii în România, Ed.IRLI, București, 1997.
- Vasile GHEȚAU, De la propagandă la politica demografică, Studii de Economie și Teorie Economică, Economistul 2 noiembrie 1994.
- xxx Averting the Old Age Crisis-Policies to Protect the Old and Promote Growth; A World Bank Policy Research Report, 1994.
- xxx Cartea albă a reformei asigurărilor sociale și pensiilor, Guvernul României, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 1993.
- xxx Cartea albă privind crearea unui sistem național de fonduri de pensii capitalizate, administrate privat, România, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 1997.
- xxx Civil service pensions schemes, Sigma papers: No.10, OECD, Paris, 1997.
- xxx Government of Romania, Programme of macrostabilisation and development for Romania to the year 2000, Bucharest, December 1996.
- xxx Les Retraites Complementaires dans le Marche Unique, Livre Verte, Commission des Communautés Europeennes, Bruxelles, 1997.
- xxx Raportul Național al Dezvoltării Umane - România 1997, Ed.Expert, Mai 1997.
- xxx Social Europe - The outlook on supplementary pensions in the context of demographic, economic and social change; A report by EU network of experts on supplementary pension provision; European Comission, 1996.
- xxx Social Protection in the Member States of the Union - Situation on July 1-st 1995 and evolution; European Comission, MISSOC, 1995.
- xxx World Population Prospects, The 1994 Revision, United Nations, New York, 1995.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 8-9/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

PROCESE, DECALAJE ȘI TENDINȚE
PRIVIND OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ

Diana PREDA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. STRUCTURA POPULAȚIEI OCUPATE DIN ROMÂNIA ȘI DIN UNIUNEA EUROPEANĂ PE GRUPE DE OCUPAȚII. SIMILARITATE SAU COMPLEMENTARITATE.....	217
2. EVOLUȚII ALE POPULAȚIEI OCUPATE LA NIVELUL RAMURILOR ECONOMIEI NAȚIONALE.....	224
2.1. Tendințe ale evoluției populației ocupate pe ramuri ale economiei, în România și U.E.	225
2.2. Gradul de mobilitate a ocupării în România și în țările U.E.	228
2.3. Ocuparea și eficiența ocupării în industria prelucrătoare.....	232
3. CONCLUZII ȘI DIRECȚII DE CERCETARE VIITOARE	240
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	251

În prezent, ocuparea și reversul ei - șomajul - reprezintă una din problemele fundamentale ale guvernelor, fie că este vorba de țări bogate sau sărace, de țări cu economii de piață sau aflate în tranziție.

Schimbarea, dinamismul sunt trăsături esențiale ale unei economii în tranziție și acestea devin tot mai mult procese caracteristice pentru întreaga economie mondială. Toate mișcările care au loc în economie se reflectă, mai devreme sau mai târziu, mai rapid sau mai lent, și în mișcările și evoluțiile din cadrul pieței muncii.

Conform teoriei economice, la baza proceselor care au loc în cadrul oricărui piețe stau criteriile de eficiență (productivitate, rentabilitate, raporturi între costuri și prețuri etc.).

Accentuarea diviziunii muncii la nivel național și internațional - legitate a oricărei dezvoltări - sporește complexitatea procesului de adaptare permanentă dintre cererea și oferta de forță de muncă. Practic, această adaptare reciprocă, care în cadrul altor piețe se face în primul rând prin intermediul prețurilor, înseamnă, pentru piața muncii, atingerea acelui optim în care cererea de forță de muncă este egală cu oferta, atât din punct de vedere numeric, cât și calitativ - structural: pe nivele de pregătire, profesii, grupe de vârstă, sexe, ramuri etc.

Dacă în cadrul altor piețe din economie prețul mărfurilor care fac obiectul schimbului este determinat de raportul dintre cerere și ofertă - și de aceea poate fi un instrument de reglare -, în cadrul pieței muncii, salariul, ca preț, reprezintă în plus un mijloc esențial și uneori singular de subzistență pentru cea mai mare parte a populației. În consecință, procesele de adaptare continuă de pe piața muncii, dacă sunt lăsate exclusiv la discreția forțelor pieței, se pot lovi de reticența sau chiar refuzul de a se adapta al populației. La bursă, de exemplu, prețul de echilibru se stabilește prin încercări repetate, până la acel nivel care permite satisfacerea celui mai mare volum al cererii și ofertei. Din punctul de vedere al legilor pieței, este lipsit de importanță cât din cerere și, respectiv, din ofertă au rămas nesatisfăcute și dacă acel nivel al prețului este mai mare sau mai mic decât costul plătit de ofertant pentru realizarea mărfii sale.

Tot astfel, în cadrul pieței muncii, din punct de vedere strict economic și pe termen scurt, este lipsit de importanță cât din populația activă este în stare de șomaj sau dacă salariul real acoperă necesitățile vitale ale salariaților. Pe termen mediu și lung, efectele sunt însă greu predictibile, atât din punct de vedere social, cât și economic.

De altfel, la nivel macroeconomic, economia nu poate fi înțeleasă și concepută decât dacă adoptăm ca bază de referință perioade lungi de timp.

Accentuarea diviziunii muncii la nivel național și internațional - ca trăsătură a dezvoltării - sporește complexitatea procesului de adaptare permanentă dintre cererea și oferta de forță de muncă.

În paralel cu diviziunea internă, națională, a muncii, se dezvoltă în ritmuri tot mai presante diviziunea internațională a muncii; același fapt, dar cu

consecințe uneori mult mai complexe, se produce astăzi mai ales invers: diviziunea internațională a muncii impune o anumită schimbare în structura ocupării interne, din cadrul diferitelor economii naționale. Ceea ce la nivel național poate părea eficient, devine ineficient la nivel internațional și invers. Criteriile de ajustare a piețelor (deci inclusiv ale pieței muncii) se deplasează ireversibil de la nivel național la nivel mondial.

În aceste condiții se pot formula o serie de întrebări: Este salariul dintr-o anumită economie națională expresia exclusivă a prețului muncii la nivel național? În ce măsură prețul internațional al muncii influențează nivelul salariului național? Cum se explică diferențele atât de mari de salarii între țări? Este șomajul expresia exclusivă a raportului între cererea și oferta de forță de muncă pe plan național, sau el rezultă și din presiunile concurenței interne și internaționale? Dacă concurența externă este puternică, poate ea anihila, cel puțin pe termen scurt și mediu, echilibrul interne ale tuturor piețelor naționale? De ce procesele de ajustare - care, în condițiile unei piețe perfecte, ideale, ar trebui să se desfășoare aproape instantaneu, - au loc pe piața muncii atât de greu încât diferențele de salarii se adâncesc de la an la an, iar șomajul nu poate fi eradicat în nici o țară, ba chiar devine din ce în ce mai greu de redus?

Este de notorietate opțiunea politică a României de aderare la Uniunea Europeană. Succesul acestui demers poate fi asigurat în măsura în care economiștii vor fi capabili să răspundă întrebărilor de mai sus, pentru a reuși să prevadă și să orienteze din timp evoluțiile viitoare ale pieței muncii și ale tuturor piețelor din economie, în sensul dorit.

În afara conotațiilor politice care îi sunt atribuite, integrarea economică reprezintă mai ales **un proces economic**, extrem de complex, chiar inedit și nedeslușit încă în totalitate de știința economică. Până în prezent, nu se cunosc să fi avut loc astfel de procese în epoca modernă, iar în trecut, pe vremea imperiilor, caracterul preponderent natural al economiilor era dublat de severe procese de anexare teritorială și umană. Să nu uităm că însăși Uniunea Europeană, așa cum se dorește ea a deveni în zorii secolului 21 este un adevărat eveniment al istoriei și teoriei economice, cu totul diferit de fosta Piață Comună, fie și numai datorită trecerii la o monedă unică.

Articolul 7 al Tratatului de Aderare definește piața internă a Uniunii ca fiind un "spațiu fără frontiere interne, în care este asigurată libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalului"¹⁾.

Viitoarea aderare a României la Uniunea Europeană se cuvine a fi gândită nu neaparat și nu numai prin prisma arhitecturii prezente a pieței comunitare, ci și din perspectiva a ceea ce va fi economia europeană în viitor.

Desigur că pentru orice om de știință toate aceste câteva probleme enunțate anterior reprezintă un prilej deosebit de fertil pentru a pune întrebări.

¹⁾ "Pregătirea țărilor asociate din Europa Centrală și de Est pentru integrarea în piața internă a Uniunii" - Cartea albă.

De ce integrare? Organismele sociale și organismele vii se unesc fie atunci când se aseamănă și au un scop comun, fie atunci când se deosebesc și se completează reciproc în satisfacerea propriilor interese.

Sigur că răspunsul nu poate fi decât unul singur: integrare pentru dezvoltare, pentru a valorifica mai bine factorii și resursele actuale tot mai rare, pentru a contracara entropia în creștere a sistemelor naturale, tehnice, economice, organizaționale și sociale, într-un cuvânt, pentru a trăi mai bine. Dar care sunt resorturile și efectele acestei integrări? În cazul României, integrarea în Uniunea Europeană are la bază principiul complementarității economice și al similarității instituțiilor (așa cum este cazul pentru cea mai mare parte a actualilor membri ai pieței comunitare)? Dacă este vorba de o similaritate a economiei, ne putem aștepta ca economia românească să suporte ample presiuni concurențiale și restructurative.

Rolul studiului de față este oarecum ingrat. În loc să ne ocupăm de efectele, în mare măsură directe, ale integrării asupra pieței mărfurilor, serviciilor și capitalurilor, va trebui să desprindem acele efecte directe și mediate pe care, în viitor, posibila integrare economică a României în Uniunea Europeană le poate induce asupra pieței muncii.

Este cert că atunci când se va produce și chiar înainte de aceasta, integrarea economică și, în plus, tranziția la economia de piață, vor determina ample schimbări în cadrul diviziunii muncii, plecând de la nivelul fiecărui individ, al firmelor, al ramurilor, până la nivel macroeconomic.

Pe ansamblul economiei, aceste schimbări se vor reflecta pe de o parte în modificări în structura profesional- ocupațională a populației ocupate, și, pe de altă parte, în transformările ce vor interveni în structura pe ramuri și sectoare a forței de muncă.

Pentru piața muncii, efectul final al acestor procese va însemna un alt tip de ocupare - ca număr de persoane, calificări, profesii, structură pe ramuri, nivel de remunerare etc.

În încercarea de a surprinde dimensiunea și intensitatea acestor procese care se desfașoară în cadrul pieței muncii, studiul de față se dorește a fi o primă etapă.

Pentru început ne vom opri asupra structurii ocupațional-profesionale a forței de muncă. Din considerente de comparabilitate internațională, nu vom trata decât structura populației active pe principalele grupe de ocupații, încercând o analiză a tendințelor de dată relativ recentă, manifestate pe piața muncii din România, în comparație cu cele înregistrate în țările europene dezvoltate.

Pornind de la ideea că cititorul avizat este pus în temă cu amploarea pe care o are în prezent procesul de terțIALIZARE în economiile occidentale, vom încerca în continuare să comensurăm care a fost nivelul și sensul fluxurilor de persoane ocupate între ramurile economiei naționale, atât la noi, cât și în unele țări vest-europene.

În final, vom risca o ierarhizare a factorilor care au condus la aceste evoluții ale populației ocupate, cu multiple posibilități de valorificare în încercarea de a previziona evoluțiile viitoare.

Pentru a nu-i contrazice pe antici, care considerau că predicțiile sunt un privilegiu al zeilor, ne vom feri să facem aprecieri tranșante asupra viitorului. Credem însă că, înțelegând mai bine trecutul și prezentul, ziua de mâine ne va găsi mai puțin nepregătiți.

1. STRUCTURA POPULAȚIEI OCUPATE DIN ROMÂNIA ȘI DIN UNIUNEA EUROPEANĂ PE GRUPE DE OCUPAȚII. SIMILARITATE SAU COMPLEMENTARITATE

Structura pe profesii a populației ocupate dintr-o anumită țară este rezultatul diviziunii muncii la nivel de firmă, la nivel național și într-o anumită măsură, chiar la nivel internațional. Astfel, de pildă, creșterea numărului celor ocupați în profesii de tip industrial în economiile occidentale, petrecută în era tayloristă, s-a făcut și pe seama creșterii exportului de produse industriale din aceste țări.

Tot astfel, creșterea absolută și relativă a profesiilor caracteristice sectorului terțiar, manifestată în prezent mai ales în țările dezvoltate, este, cel puțin în parte, și un rezultat al dezvoltării uneori exponențiale a comerțului mondial.

Comerțul mondial actual se caracterizează prin derularea pe distanțe mari și foarte mari, printr-o mare diversitate a preferințelor și gusturilor consumatorilor, dar și printr-un risc ridicat. Pentru a face față acestor impedimente sunt necesare noi și noi profesii și mijloace pentru a transporta cât mai rapid mărfurile și persoanele, pentru a oferi cât mai multe informații despre piețe și în timp cât mai scurt, pentru a face publicitate, pentru a evalua riscurile, pierderile și câștigurile potențiale, a asigura mărfurile, a acorda garanții, a oferi consultanță, a asigura service-ul și întreținerea bunurilor de folosință îndelungată, a comunica etc.

Creșterea numerică și diversificarea sortimentală a ofertei de bunuri face ca nevoile, gusturile și dorințele să devină schimbătoare și la nivel național, acestea modificându-se uneori mai rapid decât posibilitățile interne dintr-o anumită etapă.

Nu putem să nu amintim aici rolul unificator al progresului tehnic în modificarea și diversificarea în aceleași direcții a profesiilor, în creșterea aportului forței de muncă calificate și supercalificate; la acestea se mai poate adăuga și importanța sporită a managementului pentru succesul unei afaceri și, de aici, rolul profesiilor de conducere și administrare ș.a.m.d.

Datorită lipsei unor informații statistice cu privire la populația ocupată pe tipuri de profesii, atât în ce privește România, cât și la nivel european, ne vom opri în continuare asupra structurii populației ocupate pe grupe de ocupații (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1 - Structura forței de muncă pe grupe de ocupații, în România și în unele țări din Uniunea Europeană*

%

Grupe de ocupații	Total țări din U.E. ¹⁾ 1993	ROMÂNIA		DIFERENȚE DE STRUCTURĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI U.E.	
		Populația activă la recensământul din 1992	Populația ocupată trim. II 1996 (AMIGO)	1992	1996
0	1	2	3	4=2-1	5=3-1
STUDII ȘTIINȚIFICE, TEHNICE, LIBER PROFESIONIȘTI	15,4	16,1	14,7	0,7	-0,7
DIRECTORI ȘI CADRE ADMINISTRATIVE SUPERIOARE	7,1	1,6	2,2	-5,5	-4,9
PERSONAL ADMINISTRATIV ȘI LUCRĂTORI ASIMILAȚI	16,5	4,7	3,6	-11,8	-12,9
PERSONAL COMERCIAL ȘI VÂNZĂTORI	10,2	2,5	5,6**)	-7,7	-16,7**)
LUCRĂTORI ÎN SERVICII	12,1	2,5	x	-9,6	x
LUCRĂTORI ÎN AGRICULTURĂ	6,4	18,5	37,5	12,1	31,1
MUNCITORI ȘI OPERATORI NEAGRICOLI	30,5	48,7	17,5	18,2	-13,0
LUCRĂTORI NECLASIFICAȚI	1,8	5,3	18,4	3,5	16,6
TOTAL	100,0	100,0	100,0	69,1	95,9

¹⁾ Sunt avute în vedere următoarele țări: Austria, Belgia, Danemarca, Spania, RFG (1991), Grecia, Olanda, Suedia, Marea Britanie.

^{**)} Cumulat pentru personal comercial, vânzători și lucrători în servicii.

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995; Recensământul populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977, DCS, București, 1980; Ancheta asupra forței de muncă - buletin trimestrial CNS, București, trim.II 1996.

Informațiile statistice privind populația ocupată pe grupe de ocupații, referitoare la țările U.E. și disponibile în Anuarul editat de Biroul Internațional al Muncii, sunt structurate în conformitate cu clasificarea internațională tip a profesiilor (CITP-1968).

Pentru România, publicațiile statistice (recensămintele) propun o structură oarecum diferită.

Din considerente de comparabilitate, am grupat cele două structuri pentru a realiza o corespondență între ele, astfel:

Grupe și subgrupe de ocupații, conform structurii din "Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992", vol. II, CNS, 1994	Grupe și subgrupe de ocupații, conform structurii CTP
II Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice Fizicieni, chimiști și asimilați Cercetători în științe fizice și chimice Matematicieni, statisticieni și asimilați Cercetători în științe matematice Specialiști în informatică Arhitecți, ingineri și asimilați Cercetatori și proiectanți în științe tehnice Specialiști în biologie și agronomie Cercetători în științele vieții Medici și asimilați Cercetători în științe medicale Cadre didactice și asimilați din învățământul superior Profesori în învățământul secundar Profesori și specialiști pentru recuperarea și educarea handicapatilor Alți specialiști în învățământ Specialiști în sistemul financiar bancar, de personal, de administrație și comercial Juriști Cercetători în științe juridice Arhiviști, bibliotecari, documentariști și asimilați Economisți și alți specialiști în științe economice, sociale și umaniste Cercetători în științe sociale și umaniste Scriitori și artiști, creatori și interpreți Membri ai clerului III Tehnicienii și asimilați	0\1 Personal de profesii științifice, tehnice, liberale și asimilate 0-1 Specialiști în științe fizico-chimice, tehnice și asimilați 0-2\3 Arhitecți, ingineri și tehnicieni asimilați 0-4 Piloți, ofițeri de bord în marină și aviație și ofițeri mecanici 0-5 Biologi, agronomi și tehnicieni asimilați 0-6\7 Medici, dentiști, veterinari și lucrători asimilați 0-8 Statisticieni, matematicieni, analiști de sistem și tehnicieni asimilați 0-9 Economisți 1-1 Contabili 1-2 Juriști 1-3 Profesori 1-4 Membri ai clerului și asimilați 1-5 Autori, jurnaliști și scriitori asimilați 1-6 Sculptori, pictori, fotografi și artiști creatori asimilați 1-7 Muzicieni, actori, dansatori și artiști asimilați 1-8 Atleti, sportivi și asimilați 1-9 Personal de profesii științifice, tehnice, liberale și asimilate neclasificați în altă parte
I Corpul legislativ și al executivului, înalți funcționari ai administrației publice, conducători și funcționari superiori din unități economico-sociale și obștești	2. Directori și cadre administrative superioare
IV Funcționari administrativi	3. Personal administrativ și lucrători asimilați
67. Gestionari și vânzatori în magazine 68. Alți vânzatori comerciali (în piețe, la chioșcuri)	4. Personal comercial și vânzatori
61. Insoțitori de călători și ghizi	5. Lucrători specializați în servicii

Grupe și subgrupe de ocupații, conform structurii din "Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992", vol. II, CNS, 1994	Grupe și subgrupe de ocupații, conform structurii CITP
62. Administratori și lucrători operativi în administrația publică 63. Personal de îngrijire și asimilați 64. Alți lucrători în servicii pentru populație 65. Personal de pază și ordine publică 66. Manechini și asimilați	
VI Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit	6. Agricultori, forestieri, pescari și vânători
VII Muncitori și meseriași VIII Operatori pe ansambluri de mașini, instalații, utilaje și lucrători asimilați IX Lucrători necalificați	7\8\9 Muncitori și operatori neagricoli și conducători pe mijloace de transport

Structura forței de muncă pe grupe de ocupații prezintă în România caracteristici particulare față de cea din alte țări ale Uniunii Europene.

Astfel, la nivelul anului 1992, cea mai mare diferență de pondere - între ocupațiile populației active a României și cele ale populației ocupate din țările Uniunii Europene avute în vedere - s-a înregistrat în cadrul muncitorilor și operatorilor neagricoli. Aceștia reprezentau 48, 7% din populația activă a României din acel an, cu 18, 2 puncte procentuale mai mult decât în cazul țărilor europene vizate. Conform datelor din ancheta AMIGO, în 1996 situația s-a inversat, ponderea acestei categorii de ocupații fiind cu 13 puncte procentuale mai mică decât cea înregistrată în rândul țărilor vest-europene în 1993.

Explicația acestei modificări structurale rezidă, pe de o parte, în diferențele metodologice de culegere și prelucrare a datelor între recensământ și anchete, și, pe de altă parte, în numărul mare de licențieri din rândul muncitorilor care au avut loc în ultimii ani.

Situația nu poate fi caracterizată ca fiind exclusiv favorabilă. Mulți dintre cei licențiați dispuneau de un nivel ridicat de calificare. Pe de altă parte, economiile occidentale își pun în prezent cu acuitate problema reducerii impozitelor și taxelor astfel încât să-i incite pe patroni să angajeze forță de muncă necalificată. Aceasta și pentru a-și mai spori veniturile bugetare prin încercarea de a eradică munca la negru prestată de imigranți.

Desigur, România nu dispune încă de un număr comparabil de imigranți care să presteze muncile neplăcute. În plus, este de remarcat creșterea ponderii lucrătorilor neclasificați, astfel încât în 1996 aceștia reprezentau 18, 4% din populația ocupată, cu 16, 6 puncte procentuale mai mult decât în țările Uniunii Europene și cu 13, 1 puncte procentuale mai mult decât la recensământul din 1992. În sine și numai acest aspect relevă procesele de restructurare a economiei și a ocupării, dar și deficitul instituțional-legislativ al pieței

muncii, care favorizează economia subterană; este vorba de ocupații precare, temporare, de subzistență.

Avantajul pe care îl deținea România în 1992 față de U.E., prin ponderea mai mare (cu 0,7 puncte procentuale) a persoanelor cu studii științifice, tehnice, liber profesioniști s-a transformat în 1996 în dezavantaj, de o amplitudine egală (-0,7 puncte procentuale). Însă un asemenea fapt nu relevă neapărat un deficit de specialiști, ci o încadrare a lor pe alte posturi, în scopul de a obține oricum o sursă de venit.

La ambele momente (1992 și 1996) ponderi mai mici decât în U.E. dețineau în România ocupațiile: directori și cadre administrative superioare, personal administrativ și lucrători asimilați, personal comercial și vânzători.

Referindu-ne strict numai la România, între cele două momente (1992 și 1996), crește ușor ponderea personalului comercial și a lucrătorilor în servicii (cu 0,6 puncte procentuale) și a directorilor și cadrelor administrative superioare (tot cu 0,6 puncte procentuale). Un fenomen negativ l-a reprezentat reducerea ponderii persoanelor cu studii științifice, tehnice și a liber profesioniștilor cu 1,4 puncte procentuale. Aceștia, așa cum am arătat anterior, au fost probabil încadrați pe alte posturi, unde fie prestează aceeași muncă, fie o altă profesie, în unele cazuri cu o pierdere de competență și calificare.

Modificarea de structură cu amplitudinea cea mai mare s-a înregistrat însă ca urmare a creșterii absolute și relative a lucrătorilor în agricultură (cu 19 puncte procentuale în aceeași perioadă). Aceasta a fost și principala cauză pentru care diferențele structurale între România și U.E. se amplifică în ultimii ani. Suma diferențelor de structură, luate ca valori absolute, între cele două tipuri de economii (România și U.E.) se amplifică de la valoarea de 69,1 puncte procentuale în 1992 la 95,9 puncte procentuale în 1996.

În concluzie, cel puțin din punct de vedere al ocupațiilor, piața muncii din România este de alt tip decât cea din U.E., cu o tendință de amplificare a deosebirilor în ultimii ani. La nivelul anului 1996, 32% din totalul diferențelor structurale se datorau ponderii mari a lucrătorilor din agricultura românească.

Trecând peste această remarcă, vom spune că asigurarea unei structuri profesionale adecvate este un proces continuu, dificil, îndelungat și costisitor. Pregătirea unei forțe de muncă calificate se face, după caz, în decursul a 8-12-16-18 ani prin sistemul de învățământ, după care sunt necesari alți și alți ani pentru câștigul de experiență profesională.

La nivelul fiecărui individ, mobilitatea profesională, necesară a se petrece în decursul vieții active, presupune noi costuri de calificare și eforturi de pregătire, eventual și renunțarea pe timpul cursurilor la o parte din venituri.

La nivelul firmei, modificarea structurii profesionale presupune, în cele mai multe cazuri, costuri suplimentare de pregătire a personalului pentru noile profesii (cu excepția cazului când aceasta se face prin angajarea din afară a unor persoane cu profesii adecvate, simultan sau nu cu licențierea altora).

La nivel național, modificarea structurii profesionale a celor ocupați are loc în principal prin două procese. Un prim proces se referă la noii intrați pe piața muncii, pe de o parte, și, pe de altă parte la cei care din diverse motive (licențieri, pensionări etc.) devin neocupați. În măsura în care profesiile noilor intrați diferă de cele ale celor ce părăsesc sistemul, putem vorbi de modificarea structurii profesionale a populației ocupate.

Un al doilea proces îl reprezintă schimbarea profesiilor celor deja ocupați, care presupune, în cele mai multe cazuri (dacă nu se face prin trecerea la o profesie ce necesită o calificare inferioară celei deținute anterior) costuri de pregătire, recalificare, reconversie.

Rezultatul cumulat al acțiunii celor două tipuri de procese îl reprezintă creșterea sau descreșterea numerică a celor ocupați, pe fiecare profesie, și în final modificarea structurii profesionale a ocupării (vezi anexa nr.1 A și B).

În România, în perioada scursă între cele două recensăminte (1977 și 1992), populația activă totală a scăzut cu 327,9 mii persoane. În aceeași perioadă, numărul de persoane active care exercitau diferite ocupații a evoluat diferit. La unele ocupații s-au înregistrat creșteri ale populației active – persoane cu studii științifice, tehnice, liberale (+814,6 mii persoane) - la altele scăderi - lucrători în agricultură (-1757,1 mii persoane). Dacă vom aduna creșterile de populație activă din anumite ocupații cu reducerile de populație activă din celelalte, vom obține fluxul total de persoane active care și-au schimbat ocupația în cadrul intervalului respectiv de timp.

Acest flux este expresia modificărilor totale ale numărului de persoane active, survenite în cadrul diferitelor domenii. Este de fapt indicatorul care exprimă numeric amplitudinea modificărilor structurale care au avut loc în cadrul populației active, din punct de vedere al ocupațiilor exercitate.

Astfel, la nivelul anului 1992, 3687 mii persoane active au altă ocupație decât în 1997 (34,2%). Între 1997 - 1992, populația activă înregistra un ritm anual de modificare a ocupațiilor de 2,3%.

Conform datelor din anchetele AMIGO, între 1994 și 1996, în fiecare an, în medie, 3,8% din populația ocupată și-a schimbat ocupația. Schimbarea profesiei este fără îndoială urmată adesea și de trecerea în alt loc de muncă; există însă și schimbări ale locului de muncă, fără a trece într-o altă ocupație. Creșterea mobilității profesionale observate în ultimii ani se realizează, din păcate, pe seama creșterii numerice și relative a lucrătorilor din agricultură.

În țările U.E., ponderea celor care și-au schimbat ocupația în populația ocupată totală a fost, în medie pe an: 1,7% în Austria în perioada 1985 - 1993; 1,3% în Belgia între anii 1985 - 1992; 1,7% în Danemarca între 1985 - 1994; 2,2% în R.F.G. între 1985 - 1991, 2,2% în Grecia între 1985 - 1992; 1,3% în Suedia între 1985 - 1994. Singurele țări în care acest indicator prezintă valori mai mari decât cele înregistrate de România între cele două recensăminte sunt Spania (cu un grad mediu anual de mobilitate profesională a populației ocupate

de 3,3% între anii 1985 - 1993), Olanda (3,5% în perioada 1985 - 1994) și Marea Britanie (2,6% între anii 1992 - 1993).

În concluzie, se poate aprecia că mobilitatea profesională în România a fost una din cele mai ridicate. În ultimii ani ea se amplifică și mai mult, însă prin agrarizarea și precarizarea ocupațiilor. Această situație spune multe despre disponibilitatea pentru schimbare a ofertei de forță de muncă din România.

Imaginea de ansamblu a structurii ocupaționale a ocupării din România reflectă însă tendințe diferite față de cele înregistrate în țările U.E. Ocupațiile a căror pondere este în creștere în ultimii ani nu sunt caracterizate în România printr-un grad înalt de calificare, se poate afirma chiar că este vorba de o pierdere în utilizarea stocului de calificare a populației active.

2. EVOLUȚII ALE POPULAȚIEI OCUPATE LA NIVELUL RAMURILOR ECONOMIEI NAȚIONALE

Pentru a putea păși cu dreptul în viitoarea Uniune Europeană este enunțată în general necesitatea ca economia României în ansamblu (și deci și piața muncii) să facă față unor profunde și complexe transformări.

În ce măsură evoluțiile din ultimii ani se apropie sau nu de obiectivul optim dorit de noi? Care vor fi efectele unei eventuale integrări economice asupra ocupării? Care va fi rolul eficienței, competitivității și remunerării muncii în asigurarea succesului integrării?

Pentru a răspunde la aceste întrebări nu se poate face abstracție de evoluțiile numerice și structurale ale ocupării, atât la nivelul firmelor, cât și la nivelul ramurilor economice. Nu putem pierde din vedere faptul că ocuparea nu este o problemă care depinde exclusiv de piața muncii; ocuparea depinde mai mult de funcționarea celorlalte piețe și de resursele de capital din interior sau exterior.

În continuare vom încerca să surprindem câteva caracteristici esențiale ale evoluțiilor pe care le probează ocuparea la nivelul ramurilor economice, insistând pe o analiză comparativă între România, pe de o parte, și unele țări din U.E., respectiv economia din teritoriul fostei R.D.G., pe de altă parte.

Cititorul avizat este familiarizat deja cu situația că, la nivel sectorial, ocuparea din România înregistrează structuri diferite față de majoritatea țărilor dezvoltate. De aceea, nu vom insista asupra acestui subiect.

În continuare ne propunem să vedem care sunt modificările structurilor ocupaționale pe ramuri, ca rezultat al jocului creșterilor și al descreșterilor anuale de populație ocupată din fiecare ramură. Vom urmări sensul acestor mișcări de populație ocupată la noi și în țările Uniunii Europene; vom insista în continuare asupra caracteristicilor de mobilitate și/sau stabilitate ale ocupării la nivelul ramurilor, știut fiind că o ocupare mobilă este un atu în cazul unei eventuale schimbări; o instabilitate ridicată a celor ocupați poate să însemne însă și o reducere a șanselor obținerii unor rezultate de calitate. Accentul va fi pus de asemenea pe elementele comparative, încercând să desprindem caracteristicile de convergență - divergență între ocuparea din România și cea din U.E., respectiv din fosta R.D.G. în anii de după unificare.

Principiile metodologice care au stat la baza acestor analize pornesc de la următorul raționament.²⁾

²⁾ Vezi Constantin Ciutacu, Politica de stimulare a creării de noi locuri de muncă în lucrarea Piața muncii în România - ocupare, flexibilitate, dezvoltare umană, CIDE, București, 1994.

Evoluția netă a populației ocupate a fiecărei ramuri economice, în decursul unei perioade de timp de câțiva ani, este rezultatul unor creșteri și/sau scăderi de la an la an ale acesteia. Creșterile și respectiv reducerile anuale, însumate, reprezintă fluxul total de populație ocupată din ramura respectivă, în decursul perioadei de timp vizate. Prin raportarea acestuia din urmă la numărul de ani la care se referă, obținem un flux mediu anual de populație ocupată pentru respectiva ramură. Cu cât acest flux este mai apropiat ca valoare de evoluția netă medie anuală a populației ocupate, cu atât tendințele de evoluție ale populației ocupate - manifestate de la an la an - au fost mai stabile.

Gradul de mobilitate a populației ocupate dintr-o ramură poate fi ilustrat prin raportarea fluxului mediu anual al celor ocupați în ramura respectivă la populația ocupată a ramurii în anul inițial.

Însumăți, indicatorii anteriori, ne oferă aceeași imagine la nivelul întregii economii naționale (vezi anexele 2-5 și tabelele 2 și 3).

2.1. Tendințe ale evoluției populației ocupate pe ramuri ale economiei, în România și U.E.

Pe ansamblul economiei naționale, în România, în perioada 1990- 1994, populația ocupată scade, în medie cu 1,9% pe an (tabelul nr 2.).

Tabelul 2 - Tendințe ale evoluției populației ocupate, pe ramuri ale economiei, în România (1990-1994), unele țări din U.E* (1985-1993) și în economia din teritoriul fostei R.D.G. (1991-1994)

RAMURA	RAPORTUL DINTRE EVOLUȚIA MEDIE ANUALĂ A POPULAȚIEI OCUPATE ȘI POPULAȚIA OCUPATĂ ÎN ANUL DE BAZĂ		
	ROMÂNIA 1990-1994	ȚĂRI DIN U.E.* 1985-1993	TERITORIUL R.D.G. 1991-1994
Agricultură, silvicultură	4,0	4,0	-16,9
Industria extractivă	-0,3	-1,3	-19,2
Industria prelucrătoare	-8,0	-0,5	-15,3
Energie, gaze, apă	7,0	-0,3	-9,7
Construcții	-5,1	0,2	18,3
Comerț, hoteluri, restaurante	1,7	1,4	-0,2
Transport, depozitare, comunicații	-6,8	0,8	-6,9
Bănci asigurări, servicii	4,1	6,2	11,4
Servicii sociale, orășenesti și personale	0,6	1,6	0,2
TOTAL ECONOMIE	- 1,9	0,6	- 4,7

⁾ Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei R.F.G., Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Anuarul statistic al României, CNS, București, 1995 și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

După unificarea celor două Germanii, în teritoriul fostei R.D.G., populația ocupată a scăzut în perioada 1991- 1994 în medie cu 4,7% pe an. Spre deosebire de aceste evoluții, în țările U.E. pentru care am dispus de date statistice, are loc o creștere medie anuală a populației ocupate de 0, 6% în perioada 1985-1993.

Desigur, având în vedere că perioada de observație diferă între cele trei tipuri de economii, se poate spune că orice comparație trebuie făcută cu rezervă. În ciuda acestui fapt, putem reține însă că atât sensurile, cât și intensitatea evoluțiilor de ansamblu diferă.

La nivelul ramurilor, în perioada 1990-1994, România înregistrează o evoluție inversă a populației ocupate față de cea petrecută în țările U.E. între 1985- 1993 în: agricultură (creștere medie anuală a populației ocupate de 4% în România și reducere medie anuală de 4% în U.E.); în ramura energie, gaze, apă (creștere medie anuală de 7% în România și, respectiv, scădere de -0,3% pe an în U.E.); construcții (scădere de -5, 1% pe an în România și creștere cu 0,2% pe an în U.E.); în ramura transport, depozitare, comunicații (reducere medie anuală de -6, 8% în România, creștere medie anuală de 0, 8% în U.E.).

Față de evoluțiile populației ocupate înregistrate pe ramuri, în teritoriul fostei R.D.G. după unificare, în România sensurile au fost contrare în: agricultură (reducere medie anuală a populației ocupate de 16, 9% în R.D.G.); în ramura energie, apă, gaze (+7, 0% pe an în România față de -9,7% pe an în fosta R.D.G.); în construcții (-5, 1% pe an în România față de +18,3% pe an în R.D.G.); comerț, hoteluri și restaurante (+1,7% pe an în România față de -0,2% pe an în R.D.G.).

În cea mai mare parte, toate aceste sensuri diferite de evoluție nu pot fi interpretate ca favorabile. Transformarea și modernizarea unei economii nu pot avea loc fără un avânt al investițiilor și al construcțiilor. În zorii secolului 21 o agrarizare a ocupării este un nonsens. Eficientizarea unei economii nu se face neapărat prin înmulțirea numai a micilor comercianți.

În alte ramuri însă, se constată evoluții ale populației ocupate similare ca sens cu cele din Uniunea Europeană: industria extractivă, industria prelucrătoare, comerț, hoteluri și restaurante, bănci, asigurări, servicii sociale. Ca intensitate relativă, toate aceste evoluții au o amploare mai mică în România, cu excepția ramurii industrie prelucrătoare, unde are loc o reducere medie anuală de -8%, față de numai -0,5% în U.E. Amploarea reducerii relative a celor ocupați în această ramură a fost și mai mare în fosta R.D.G., după unificare, unde același indicator ia valori medii anuale de -15,3%.

Ca o observație cu caracter general, în fosta R.D.G., între 1991 și 1994, se constată o intensitate mult mai mare a reducerilor de persoane ocupate la nivelul ramurilor comparativ cu România.

Să însemne aceasta oare că, odată cu eventuala integrare a României în U.E., astfel de reduceri majore se vor petrece și la noi? În mod normal, în măsura în care economia românească diferă de cea a fostei R.D.G. (ca volum și structură a producției, calitate, eficiență) efectele aderării României ar trebui

să fie altele. În plus, posibilitățile practice de realizare a unor schimbări de o asemenea amploare pe piața muncii sunt legate și de disponibilitatea U.E. de a contribui la adaptarea economiei românești, în aceeași măsură în care fosta R.F.G. s-a implicat în modernizarea landurilor din est.

Lăsând aceste răspunsuri pe seama unor studii economice mult mai profunde, vom spune că, din informațiile prelucrate până acum, se menține părerea că piața muncii din România este de alt tip decât cea din U.E., fără să poată fi aduse argumente că evoluțiile actuale duc la o eventuală convergență.

Aserțiunea anterioară este întărită și de analiza gradului de stabilitate a tendințelor. Așa cum s-a mai spus, cu cât fluxul de persoane ocupate (creșteri sau reduceri de la an la an ale populației ocupate însumate pe parcursul unei perioade) este mai apropiat ca valoare absolută de nivelul înregistrat de evoluția netă a ocupării pe întreaga perioadă, cu atât se poate spune că tendința de evoluție a fost mai stabilă. Când fluxul este egal cu evoluția netă, înseamnă că pe întreaga perioadă au avut loc fie numai creșteri ale populației ocupate, fie numai scăderi. Gradul de stabilitate a tendinței de evoluție poate fi ilustrat deci de raportul dintre fluxul (total, respectiv mediu anual) de populație ocupată, pe de o parte, și valoarea absolută a evoluției nete (totale, respectiv medii anuale), pe de altă parte.

Un grad de stabilitate a tendinței mult mai mare decât unitatea înseamnă că în cadrul perioadei respective au loc modificări de sensuri în evoluția populației ocupate. Explicația rezidă în special în influențele care vin din partea conjuncturii economice, favorabile sau nu, neconcordanțelor temporare între cererea și oferta de forță de muncă etc.

În intervalul 1991 - 1994, **în landurile estice ale Germaniei, tendințele de reducere a populației ocupate au fost constante pe întreaga perioadă** (vezi anexa nr.5). Aceasta nu înseamnă neapărat că populația ocupată a fostei R.D.G. se va reduce în continuare până la dispariție, ci doar că această situație este cu siguranță efectul unei politici clare de transformare a economiei și, în consecință, și a pieței muncii, cu efecte pe termen lung.

În România, între 1990-1994, cele mai stabile tendințe au fost: creșterea populației ocupate în agricultură și în energie, gaze, apă; reducerea populației ocupate în industria prelucrătoare și în transporturi, depozitare, comunicații. Relativ stabilă a fost și tendința de reducere a populației ocupate în construcții și cea de creștere a ocupării în bănci, asigurări, servicii. Cele mai fluctuante tendințe au fost în România cele de creștere a populației ocupate în servicii sociale, orășenesti și personale și în comerț, hoteluri și restaurante. Prin urmare, în cazul României, **creșterea populației ocupate în servicii stă sub semnul improvizățiilor, al aleatorului și conjuncturii, nu reprezintă un efect al dezvoltării economice durabile.**

Uniunea Europeană prezintă în perioada 1985-1993 (și nu numai), o stabilitate ridicată a tendințelor de reducere a ocupării în agricultură și de creștere a efectivelor în bănci, asigurări, servicii, servicii sociale, orășenesti și

persoanele și în transporturi, depozitare, comunicații. Fluctuantă și instabilă s-a dovedit a fi și creșterea ocupării în construcții, precum și reducerile de ocupare care au intervenit în energie, gaze, apă, industria prelucrătoare și industria extractivă.

Pentru ocuparea forței de muncă, în cazul industriei prelucrătoare, rolul conjuncturii economice, al piețelor de desfacere este determinant.

Pe ansamblul economiei, în toate cele trei teritorii vizate, cele mai stabile tendințe de evoluție sunt: reducerea populației ocupate în anii de după unificare în fosta R.D.G., urmând pe locul doi România cu o evoluție similară.

2.2. Gradul de mobilitate a ocupării în România și în țările U.E.

Conceptul de mobilitate poate fi analizat în cadrul pieței muncii din multiple unghiuri.

La nivelul ofertei de forță de muncă și al fiecărui individ în parte, se poate vorbi de mobilitate geografică, mobilitate internă, mobilitate între firme, mobilitate între ramuri, mobilitate ocupațional - profesională. și chiar mobilitate internațională (migrație).

Din punctul de vedere al firmei există o mobilitate externă (intrări și ieșiri de personal) și o mobilitate internă a celor angajați, între diferitele componente ale structurii organizatorice.

Teoria economică ne spune că, atunci când economia este în schimbare, patronii se lovesc de rigiditatea ofertei de forță de muncă, a cărei rezistență împiedică adaptarea firmelor la noile condiții de pe piață. Din punct de vedere al celui care angajează forța de muncă, mobilitatea ocupării înseamnă cel puțin două lucruri: mobilitatea profesională a salariaților săi (posibilitatea personalului de a-și însuși rapid și temeinic noi calificări și profesii impuse de modificările care apar în procesul de producție) și mobilitatea numerică. Aceasta din urmă corespunde nevoii pe care o resimte patronul, în funcție mai ales de amplificarea sau restrângerea cererii la produsele și serviciile pe care le realizează, de a apela la noi angajări de personal (cu profesiile și calificările dorite) sau de a recurge la licențieri.

La nivelul unei ramuri, mobilitatea populației ocupate (creșteri și/sau scăderi) este rezultatul cumulat al mobilității ofertei de forță de muncă (profesionale, teritoriale, interramuri etc) pe de o parte, și, pe de altă parte, al modificărilor cererii de forță de muncă, ca urmare a acțiunii unui complex de factori, interni și mai ales externi pieței muncii.

În cele ce urmează vom vorbi despre mobilitatea ocupării la nivelul ramurilor economice, cu concluziile ce rezultă de aici asupra mobilității de ansamblu a ocupării din economie și comparând, ca și până acum, situația din România cu cea din U.E. și landurile din Germania de Est.

Gradul de mobilitate a populației ocupate a unei ramuri, respectiv unei țări, în decursul unei perioade, este suficient de bine redat de raportul dintre

fluxul mediu anual al populației ocupate și populația ocupată din anul de bază (vezi Tabelul 3).

Tabelul 3 - Raportul dintre fluxul mediu anual al populației ocupate și populația ocupată în anul de bază

RAMURA	ROMANIA 1990-1994	ȚĂRI DIN U.E.* 1985-1993	TERITORIUL R.D.G. 1991-1994
Agricultură, silvicultură	4,0	4,3	16,9
Industria extractivă	3,8	5,5	19,2
Industria prelucrătoare	8,0	2,7	15,3
Energie, gaze, apă	7,0	3,2	9,7
Construcții	10,6	4,1	18,3
Comerț, hoteluri, restaurante	16,4	2,7	4,4
Transport, depozitare, comunicații	6,8	1,9	6,9
Bănci, asigurări, servicii	5,9	6,7	11,4
Servicii sociale, orășenești și personale	7,9	3,2	1,3
TOTAL ECONOMIE	7,3	3,2	9,6

⁾ Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei R.F.G., Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1995 și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

Cele mai ample schimbări medii anuale ale populației ocupate a ramurilor din economie s-au petrecut în perioada 1991-1994 în fosta R.D.G. (gradul de mobilitate mediu anual a fost de 9,6% din populația ocupată); pe locul doi ca mobilitate se înscrie România (anual, în perioada 1990-1994, 7,3% din populația ocupată a ramurilor se modifică); urmează țările U.E. (cu un grad mediu de mobilitate a ocupării la nivelul tuturor ramurilor de 3,2% pe an, în perioada 1985-1993).

În România, ramurile cu ocuparea cea mai mobilă au fost: comerț, hoteluri și restaurante (16,4% pe an), construcții (10,6% pe an), industria prelucrătoare (8% pe an), servicii sociale, orășenești și personale (7,9% pe an).

În U.E., cea mai mobilă ocupare a fost cea din sectorul bancar (6,7% pe an) și construcții (4,1% pe an). În ambele ramuri sensul evoluției a fost crescător.

În fosta R.D.G., după unificare, cea mai mobilă ocupare a fost cea din industria extractivă (19,2% pe an, cu efect net de scădere), construcții (18,3% pe an, cu efecte de creștere), agricultură (16,9% pe an, cu efect net de scădere), industria prelucrătoare (15,3% pe an, cu efect net de scădere), bănci, asigurări, servicii (11,4% pe an, cu efect net de creștere).

Față de situația înregistrată în U.E. între 1985-1993, în România (în perioada 1990-1994) ocuparea a fost de peste 2 ori mai mobilă pe ansamblu, de 5 ori în comerț, hoteluri și restaurante, de peste 3 ori în industria

prelucrătoare și în transporturi, depozitare, comunicații, de peste 2 ori în construcții și în servicii sociale, orășenești și comunale (vezi Tabelul 4.). Ramurile în care mobilitatea ocupării a fost mai mare în U.E. decât în România au fost industria extractivă, agricultura și sectorul bancar.

Tabelul 4 - Raportul între gradul de mobilitate a populației ocupate din unele țări ale U.E. și cel din România

RAMURA	ROMÂNIA 1990-1994	ȚĂRI DIN U.E.* 1985-1993	TERITORIUL R.D.G. 1991-1994
Agricultură, silvicultură	1	1, 1	4, 2
Industria extractivă	1	1, 4	5, 1
Industria prelucrătoare	1	0, 3	1, 9
Energie, gaze, apă	1	0, 5	1, 4
Construcții	1	0, 4	1, 7
Comerț, hoteluri, restaurante	1	0, 2	0, 3
Transport, depozitare, comunicații	1	0, 3	1, 0
Bănci, asigurări, servicii	1	1, 1	1, 9
Servicii sociale, orășenești și personale	1	0, 4	0, 2
TOTAL ECONOMIE	1	0, 4	1, 3

⁾ Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei R.F.G., Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1995 și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995;

În anii de după unificare, în economia fostei R.D.G. s-a înregistrat o mobilitate a populației ocupate mai mică decât în România în ramurile servicii sociale, orășenești și personale și comerț, hoteluri și restaurante. În industria extractivă însă, ocuparea a fost de 5 ori mai mobilă în R.D.G., după unificare, decât în România; în agricultură de 4 ori mai mobilă (și de sens contrar), de aproximativ 2 ori mai mobilă în industria prelucrătoare și în bănci, asigurări, servicii și de 1,7 ori mai mobilă în construcții (și de sens contrar).

Sigur că în multe cazuri, aceste cifre vorbesc și singure. Ele ne indică, în general, un grad ridicat de mobilitate a ocupării la nivelul ramurilor în România.

Ne întrebăm în ce măsură este de dorit o mobilitate înaltă, de criză, a ocupării în industrie, acolo unde calificarea, calitatea, experiența sunt determinante. Ne putem dori o mobilitate la fel de ridicată ca în landurile din est ale Germaniei? Avem suportul necesar să facem față unei astfel de reduceri a populației ocupate? Este o întrebare la care, din păcate nu ne propunem să răspundem prin studiul de față. Ea va trebui însă analizată cu cea mai mare seriozitate în eventualitatea integrării României la U.E.

Să adăugăm în continuare că, în timp ce în România cea mai stabilă ocupare se înregistrează în industria extractivă (vezi anexa nr.6.), în U.E. același rol îl deține ramura transporturi, depozitare, comunicații iar în landurile de est ale Germaniei ramura servicii sociale, orășenești și personale.

Ocuparea cea mai mobilă se înregistrează în România în comerț, hoteluri și restaurante, în timp ce în U.E. pe primul loc la același indicator se situează ramura bănci, asigurări, servicii, iar în Germania de Est construcțiile și industria extractivă.

Ca număr de persoane ocupate, cel mai mic flux (atât în România, cât și în U.E. și în Germania de Est) se înregistrează în ramura energie, gaze, apă (vezi anexa nr.7.). O posibilă explicație, poate chiar principala, constă în inelasticitatea cererii de energie pentru consumuri casnice și, într-o anumită măsură, chiar și pentru consumuri productive.

În România cel mai mare flux de persoane ocupate se înregistrează în industria prelucrătoare (de peste 31 de ori mai mare decât cel din energie, gaze, apă) unde are loc o scădere a ocupării. În U.E., același flux maxim are loc în ramura servicii sociale, orășenești și personale (de peste 36 de ori mai mare decât cel din energie, gaze, apă) pe fondul creșterii populației ocupate din această ramură. În Germania de Est situația este similară cu cea din România, raportul dintre fluxul de persoane ocupate din industria prelucrătoare și cel din energie, gaze, apă fiind de 25/1.

Este de asemenea de remarcat nivelul ridicat al fluxului de persoane din industria prelucrătoare a țărilor U.E., de 24 de ori mai mare decât cel înregistrat în ramura energie, gaze, apă.

Ca o caracteristică comună pentru toate cele trei tipuri de economii avute în vedere, se remarcă, pe de o parte, creșteri absolute și relative ale populației ocupate în bănci, asigurări, servicii și în ramura servicii sociale, orășenești și personale și, pe de altă parte, fluxuri mari de persoane ocupate în industria prelucrătoare, care se reflectă în final în scăderi ale efectivelor ocupate din această ramură, de o intensitate relativ mai redusă în U.E.

Astfel, în România, în perioada 1990-1994, la o scădere a populației ocupate în industria prelucrătoare cu o persoană, avea loc o creștere a ocupării în agricultură cu 0,4 persoane, în comerț cu 0,04 persoane, în bănci, asigurări, servicii cu 0,06 persoane (vezi Tabelul 5.). De asemenea, reducerea cu o persoană a ocupării în industrie, avea ca efect scăderea cu 0,03 persoane a celor ocupați în industria extractivă, cu 0,1 persoane a celor ocupați în construcții, cu 0,2 persoane a celor ocupați în transporturi și comunicații. Pe ansamblul economiei românești, reducerea ocupării cu o persoană în industrie echivala cu reducerea populației ocupate cu 0,7 persoane.

În țările U.E. însă, reducerea ocupării în industria prelucrătoare cu o persoană era urmată de o scădere a celor ocupați în: agricultură, cu 3,8 persoane, în industria extractivă cu 0,1 persoane, în energie, gaze, apă cu 0,02 persoane; în același timp, aveau loc creșteri de populație ocupată în: servicii sociale, orășenești și personale cu 5,1 persoane, în bănci, asigurări, servicii cu 4 persoane, în comerț, hoteluri, restaurante cu 2,4 persoane, în construcții cu 0,2 persoane, în transporturi, comunicații cu 0,5 persoane. Pe

ansamblu, reducerea cu o persoană a celor ocupați în industria prelucrătoare din U. E. se făcea în condițiile creșterii populației ocupate cu 6,7 persoane.

Tabelul 5 - Evoluția populației ocupate a unor ramuri în raport cu cea din industria prelucrătoare

Ramura	Raportul între evoluția populației ocupate a ramurii și evoluția populației ocupate în industria prelucrătoare		
	România 1990-1994	Țări din U.E.* 1985-1993	Teritoriul R.D.G. 1991-1994
0	1	2	3
Agricultură, silvicultură.	+0,4	-3,8	-0,3
Industria extractivă	-0,003	-0,1	-0,1
Industria prelucrătoare	-1	-1	-1
Energie, gaze, apă	0,03	-0,02	-0,04
Construcții	-0,1	0,2	0,3
Comerț, hoteluri, restaurante	0,04	2,4	-0,005
Transport, depozitare, comunicații	-0,2	0,5	-0,1
Bănci, asigurări, servicii	0,06	4,0	0,1
Servicii sociale, orășenești și personale	0,02	5,1	0,01
TOTAL ECONOMIE	-0,7	6,7	-1,1

^{*)} Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei R.F.G., Italia, Olanda, Portugalia, Suedia

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Satistic al României, CNS, București, 1995 și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

NOTĂ: Semnul + sau - arată sensul de evoluție a populației ocupate din ramura respectivă.

În Germania de Est reducerea cu o persoană a ocupării în industria prelucrătoare avea ca efect scăderea populației ocupate totale cu 1,1 persoane.

Aceste date relevă caracterul anorganic al mobilității ocupării în România; mișcarea acesteia se datorează proceselor de criză și nu celor de dezvoltare. Restructurarea industriei creează vid de ocupare în întreaga economie românească, spre deosebire de Uniunea Europeană, unde aceasta reprezintă locomotiva și suportul ocupării în alte sectoare printr-o complementaritate și substituție organică.

2.3. Ocuparea și eficiența ocupării în industria prelucrătoare

Desigur, faptul că ocuparea în industria prelucrătoare scade nu înseamnă neapărat că importanța acestei ramuri pentru dezvoltarea economică se diminuează.

În cazul unor țări, ritmurile extrem de înalte ale progresului tehnic și ale difuzării acestuia fac ca necesarul de personal să scadă. Nu este lipsit de

importanță nici rolul piețelor de desfacere, caracterizate printr-o acerbă concurență, nu numai în interiorul economiilor, dar și la nivel internațional.

Progresul tehnic, acolo unde nu poate oferi neapărat noi locuri de muncă în alte sectoare, creează în economie zone caracterizate de o productivitate foarte înaltă, care permit și susțin schimbarea, fără ca pe total bunăstarea să fie prejudiciată. Deocamdată România nu poate să ofere asemenea procese de mobilitate și de susținere. Pentru țara noastră este clar că nu progresul tehnic din fabricile românești a reprezentat cauza reducerilor de personal din industrie; este vorba mai ales de progresul altora și de regresul și stagnarea noastră care sunt ucigătoare în condițiile concurenței externe și ale deschiderii pieței naționale.

Pornind de la considerentul conform căruia, într-o economie de piață, resortul care pune piețele în mișcare este eficiența, vom încerca în continuare o prezentare comparativă a câtorva indicatori de eficiență caracteristici industriei prelucrătoare din România, pe de o parte, și din alte țări aparținând Uniunii Europene, pe de altă parte (vezi anexa nr.8.).

Din punct de vedere al numărului mediu de salariați care lucau în industria prelucrătoare, în comparație cu România anului 1993, în Germania activau în 1992 de 3,2 ori mai multe persoane, în Marea Britanie de 2 ori mai multe, în Franța și, respectiv, Italia de 1,6 ori mai multe (vezi Tabelul 6). În schimb, față de celelalte țări avute în vedere, efectivul de salariați din industria prelucrătoare a fost mai mare în România, după cum urmează: de 70 de ori față de Luxemburg, de 5,5 ori față de Grecia, de 5,4 ori față de Danemarca, de 3,8 ori față de Belgia, de 3,2 ori față de Portugalia și de 1,1 ori față de Spania.

Indicatorii la care ne vom referi în continuare pot fi grupați în indicatori de volum, pe de o parte și de eficiență, pe de alta.

A) În ce privește **indicatorii valorici de volum** (cost salarial total, consum intermediar, cost total - obținut prin însumarea consumului intermediar cu costul salarial -, valoarea adăugată brută la costul factorilor, valoarea totală a amortizării și a profitului - calculată scăzând din valoarea adăugată brută costul salarial), industria prelucrătoare din țările U.E., cu excepția Luxemburgului, înregistrează nivele mult mai ridicate decât cele ale României.

Costul salarial total, plătit efectiv de patroni în industria prelucrătoare, a fost mai mare decât cel din România, astfel: de 94 de ori în Germania, de 39 de ori în Franța și în Italia, de 38 de ori în Marea Britanie, de 16 ori în Spania, de 7 ori în Belgia și de 1,9 ori în Portugalia. În Luxemburg același indicator a fost cu 60% mai mic decât nivelul înregistrat în industria prelucrătoare românească.

Consumul intermediar din industria prelucrătoare a fost, de asemenea, mai mare în țările U.E. (cu excepția Luxemburgului) față de cel din România, după cum urmează: de 51 de ori mai mare în Germania, de 30 de ori în Franța, de 23 de ori în Marea Britanie, de 22 de ori în Italia, de 6,7 ori în Belgia etc.

Raporturi de mărime de aceeași configurație se înregistrează și în ce privește costul total.

Tabelul 6 - Raporturi între nivelul unor indicatori din industria prelucrătoare din câteva țări ale U.E., în anul 1992 și din România (1993)

Indicatorul	România	Belgia	Danemarca	Germania	Grecia	Spania	Franța	Italia	Luxemburg	Portugalia	M.b.
Nr. mediu de salariați	1	0,26	0,19	3,22	0,18	0,88	1,60	1,57	0,01	0,31	1,96
Cost salarial total	1	7,02	-	94,5	-	16,3	38,8	38,9	0,4	1,9	38,4
Consum intermediar	1	6,7	2,3	51,3	1,1	-	30,3	21,7	0,3	2,7	22,5
Cost total	1	6,7	-	59,7	-	-	32,0	25,1	0,3	2,5	25,6
Valoarea adăugată brută la costul factorilor	1	5,4	3,3	68,8	1,5	15,2	36,2	37,1	0,3	1,8	29,7
Profit și amortizare	1	3,2	-	35,9	-	13,8	32,8	34,9	0,3	1,6	18,6
Cost salarial ce revine pe un salariat	1	25,6	-	28,3	-	17,8	23,4	23,9	25,4	5,9	19,0
Consum intermediar ce revine pe un salariat	1	25,1	12,5	15,9	6,0	-	18,9	13,9	18,2	8,5	11,5
Cost total ce revine pe un salariat	1	25,4	-	18,5	-	-	19,9	16,0	19,8	8,0	13,1
Valoarea adăugată brută ce revine pe un salariat	1	20,2	17,9	21,3	8,5	17,2	22,5	23,7	24,2	5,7	15,2
Valoarea adăugată brută ce revine la unitate monetară de cost salarial	1	0,76	-	0,72	-	0,92	0,92	0,94	0,91	0,92	0,77
Valoarea adăugată brută ce revine la o unitate monetară de consum intermediar	1	0,79	1,44	1,34	1,44	-	1,21	1,72	1,35	0,67	1,33
Rentabilitatea (amortizare și profit ce revin la o unitate monetară de cost total)	1	0,5	-	0,6	-	-	1,0	1,4	1,1	0,6	0,7

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Regions. Statistical Yearbook 1995, EUROSTAT, Luxemburg, 1996; Eurostat Yearbook '95. A Statistical Eye on Europe 1983-1993, Luxemburg, 1995; Anuarul statistic al României, C.N.S., București 1995; Banca Națională a României - Raport anual, 1995; Costul forței de muncă în anul 1993, CNS, 1994

Valoarea adăugată brută totală, realizată în industria prelucrătoare (exprimată la costul factorilor și transformată în dolari, la cursul oficial mediu anual) a fost, evident, mai mare decât cea din România, după cum urmează: de 69 de ori în Germania, de 37 de ori în Italia, de 36 de ori în Franța, de 30 de ori în Marea Britanie de 15 ori în Spania, de 5,4 ori în Belgia ș.a.m.d.

Corespunzător, țările din U.E. au obținut profituri și au încasat amortizări superioare celor realizate în industria prelucrătoare românească.

Aceleași cifre pot fi interpretate și în felul următor: o valoare adăugată brută egală cu cea produsă în industria prelucrătoare din România în decursul unui an întreg (1993) este realizată în aceeași ramură în decurs de circa o săptămână în Germania, 10 zile în Franța și Italia, o jumătate de lună în Marea Britanie etc.

Tot astfel, costul salarial plătit de industria prelucrătoare românească, pe timp de un an, este consumat de aceeași ramură în mai puțin de 4 zile în Germania, în mai puțin de 10 zile în Franța, Italia și Marea Britanie, în timp de 22 de zile în Spania și în mai puțin de 2 luni în Belgia.

În ce privește **indicatorii de eficiență**, aceștia pot fi grupați la rândul lor în funcție de modul cum sunt exprimați (valoric sau nu).

B1) **Indicatorii de eficiență exprimați valoric** sunt cei obținuți prin raportarea mărimilor absolute la numărul mediu de salariați: cost salarial mediu, consum intermediar ce revine pe un salariat, cost total ce revine pe un salariat, valoarea adăugată brută ce revine pe un salariat.

Valori mult mai mari decât în România se înregistrează în țările U.E. în ce privește costul salarial mediu (vezi anexa nr.8. și Tabelul 6.).

În paranteză fie spus, economiile occidentale își pun din ce în ce mai acut problema costurilor salariale.

“În comparație cu țările nou industrializate (în special cu cele care abia acum încep acest proces, cum este cazul Chinei), diferențele privind costul muncii sunt mult prea mari pentru a putea obține unele efecte semnificative în creșterea ocupării în Europa, prin reducerea costurilor în industria manufacturieră. Numai o productivitate înaltă și produse superioare vor permite Europei să-și mențină un avantaj competitiv”³⁾. În Uniunea Europeană accentul va fi pus pe elementele non-cost ale mărfurilor: calitate, design, atenția față de client, facilități de livrare etc. În ce privește costul muncii, obiectivul este reducerea costurilor nesalariale cu forța de muncă - taxe, contribuții la asigurările sociale etc - cu 1-2% din P.I.B., fără a afecta deci salariile nete.

Această reducere vizează cu precădere pe cei cu salarii mici și mai puțin calificați, în scopul satisfacerii concomitente și a altor obiective: reducerea șomajului, eliminarea muncii la negru. Reducerea implicată în veniturile bugetare se dorește a fi contrabalansată de diverse alte politici fiscale:

³⁾ Growth, Competitiveness, Employment -The Challenges and Ways Foreword into the 21-st Century. White Paper, Luxemburg, 1994, pag. 74.

introducerea unei taxe asupra veniturilor din investiții financiare (de capital), în special la cele obținute în exterior, plata TVA în țara de origine, taxe asupra resurselor rare, asupra energiei, asupra consumului.

Similar, țările din U.E., înregistrează valori mai mari și în ce privește consumul intermediar ce revine pe un salariat și, respectiv, costul total ce revine pe un salariat (vezi Tabelul 6.). În privința acestui din urmă indicator, vom observa că, în comparație cu situația din România, în industria țărilor U.E., pentru funcționarea unui loc de muncă este necesar un volum de capital circulant de 25 de ori mai mare în Belgia, de 20 de ori mai mare în Franța și Luxemburg, de 19 ori mai mare în Germania, de 16 ori mai mare în Italia, de 13 ori mai mare în Marea Britanie, de 8 ori mai mare în Portugalia.

Productivitatea muncii în industrie, exprimată ca raport între valoarea adăugată și numărul mediu de salariați și transformată în dolari (la cursul mediu anual), a fost superioară celei din România, în toate țările U.E., fără excepție. Diferențele respective de mărime variază între țări de la 5, 7/1 în cazul Portugaliei până la 24, 2/1 în cazul industriei luxemburgheze.

Făcând o paranteză, putem arăta că, dacă, în dorința de a atinge nivelul de productivitate din țările U.E. și în România, am decide reducerea numărului de salariați din industria prelucrătoare și, presupunând în plus că acest proces nu ar afecta în nici un fel volumul producției obținute, ar trebui să mai rămână în această ramură doar 122 mii de angajați (pentru a avea o productivitate valorică egală cu a Germaniei), 116 mii de angajați (pentru ca productivitatea valorică să fie egală cu cea din Franța), 110 mii de angajați (pentru a fi pe poziții egale cu Italia).

Este însă de-a dreptul absurd să ne imaginăm că 4-5% din salariații actuali ar fi în stare să realizeze o producție egală cu cea din prezent, fără a interveni cu alte schimbări. Așa-zisa "supraocupare" din industria românească apare ca un termen extrem de relativ, știut fiind că în țările U.E. productivitățile înalte nu se bazează pe un număr mic de salariați, ci pe un anumit raport între capital și muncă și pe randamente înalte ale capitalului fizic, potențate continuu de progresul tehnic.

B2) Un alt tip de **indicatori de eficiență** sunt cei **obținuți ca raport între doi indicatori valorici**: valoarea adăugată brută ce revine la o unitate monetară de cost salarial, valoarea adăugată brută ce revine la o unitate monetară de consum intermediar, rentabilitate (profit și amortizare ce revin la o unitate monetară de cost total). Distribuția țărilor în funcție de acești din urmă indicatori înregistrează configurații fundamentale diferite de cazurile anterioare.

Din punctul de vedere al valorii adăugate ce revine la o unitate monetară de cost salarial, se observă că cea mai eficientă industrie prelucrătoare este cea din România. La acest capitol, industria din Germania este cu 28% mai puțin eficientă, cea din Marea Britanie cu 23%, cea din Belgia cu 24%, industria prelucrătoare din Luxemburg este cu 9% mai puțin eficientă, cea din Spania, Franța și Portugalia cu 8% iar cea din Italia cu 6%. O unitate monetară

plătită ca salarii, în industria prelucrătoare românească, aduce mai multă valoare adăugată decât în țările U.E. O unitate monetară de valoare adăugată obținută în industria prelucrătoare, înseamnă în România mai mult profit și amortizare decât în țările U.E. și, în mod corespunzător, mai puține salarii.

Pentru a explica această stare de fapt ar fi trebuit să dispunem de un câmp mult mai larg de informații:

- randamentul tuturor factorilor de producție implicați (sub aspect fizic);
- raporturile de prețuri din economie (salarii/capital, mărfuri/salarii, dobânzi/profit);
- raporturile de prețuri, la mărfurile similare, între economiile naționale.

Se știe că dimensiunea productivității nu este dată nici de nivelul consumului (fizic sau valoric), nici de nivelul rezultatelor (fizice sau valorice), ci de raportul dintre ele. Cum se explică atunci respectivele diferențe?

Continuându-ne raționamentul, observăm că valorificarea (randamentul) consumului intermediar (raportul dintre valoarea adăugată brută și consumul intermediar) este în România superioară celei din Portugalia (cu 33%) și Belgia (cu 21%) și inferioară celei din Italia (cu 72%), Grecia și Danemarca (cu 44%), Luxemburg (cu 35%), Germania (cu 34%), Marea Britanie (cu 33%) și Franța (cu 21%).

Raportul dintre suma amortizării și a profitului, pe de o parte, și costul total de producție, pe de altă parte, este foarte aproape de ceea ce îndeobște numim rentabilitate. La acest capitol, industria prelucrătoare românească înregistrează rate superioare Belgiei (cu 50%), Germaniei și Portugaliei (cu 40%), Marii Britanii (cu 30%). Există o egalitate în ceea ce privește indicatorul amintit între Franța și România. Rate de rentabilitate superioare celei din industria prelucrătoare românească se înregistrează în Luxemburg (cu 10% mai mare), și în Italia (cu 40% mai mare).

În încercarea de a descifra care din cei 12 indicatori au jucat rolul cel mai important în influențarea evoluțiilor populației ocupate din industria prelucrătoare, în Tabelul 7 am efectuat o ierarhizare a cinci țări (pentru care am dispus de toate datele necesare) în funcție de nivelul de mărime a fiecărui indicator vizat.

Am pornit de la următoarea premisă: cu cât nivelul unui indicator joacă un rol mai important în influențarea evoluțiilor populației ocupate (între diferitele țări), cu atât suma absolută a diferențelor de rang (dintre ierarhia țărilor în funcție de mărimea indicatorului vizat pe de o parte și ierarhia țărilor în funcție de mărimea indicelui de evoluție a populației ocupate pe de altă parte) va fi mai aproape de zero.

Conform acestei metodologii, se constată că factorii care au influențat cel mai mult evoluția populației ocupate în industria prelucrătoare au fost: costul salarial total, costul salarial mediu, valoarea adăugată brută, consumul intermediar, costul total de producție, suma amortizării și a profitului.

Pentru a fi mai clari, vom spune că din analiza noastră s-a desprins următoarea concluzie: pentru ca într-o țară ocuparea în industrie să crească mai mult decât în altele, a fost nevoie de costuri salariale (totale și medii) mai mari, de consumuri intermediare totale mai mari.

Cu cât volumul valorii adăugate din industria unei țări este mai mare, cu atât sporesc șansele ca ocuparea din ramura respectivă să crească mai mult decât în alte țări. Cu cât suma absolută a profitului și amortizării este mai mare într-o țară, cu atât ea va putea să-și sporească mai mult ocuparea. La fel, cu cât se plătesc salarii mai mari (totale și medii), cu atât ocuparea are șanse mai mari să crească.

Tabelul 7 - Ierarhia unor țări în funcție de câțiva indicatori caracteristici pentru industria prelucrătoare

Criteriul de ierarhizare a țărilor (nivel maxim = 1)	Nr. crt.	Germania	Franța	Italia	Portugalia	România	Suma diferențelor față de linia (1)	Importanța factorului pt. creșterea populației ocupate (max = 1)
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Indicele de evoluție a populației ocupate în perioada 1985-1993	(1)	1	4	3	2	5	x	x
Cost salarial total -1992	(2)	1	3	2	4	5	4	1
Consum intermediar-1992	(3)	1	2	3	4	5	4	1
Cost total -1992	(4)	1	2	3	4	5	4	1
Valoarea adăugată brută	(5)	1	3	2	4	5	4	1
Profit și amortizare	(6)	1	3	2	4	5	4	1
Cost salarial ce revine pe un salariat.	(7)	1	3	2	4	5	4	1
Consum intermediar ce revine pe un salariat	(8)	2	1	3	4	5	6	2
Cost total ce revine pe un salariat	(9)	2	1	3	4	5	6	2
Valoarea adăugată brută ce revine pe un salariat.	(10)	3	2	1	4	5	8	3
Valoarea adăugată brută ce revine la o unitate monetară de cost salarial	(11)	5	3	2	3	1	11	4
Valoarea adăugată brută ce revine la o unitate monetară de consum intermediar	(12)	2	3	1	5	4	8	3
Rentabilitate (amortizare și profit ce revin la o unitate de cost total)	(13)	5	2	1	4	3	12	5

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Regions. Statistical Yearbook 1995, EUROSTAT, Luxembourg, 1996; Eurostat Yearbook 1995. A Statistical Eye on Europe 1983-1993, Luxembourg, 1995.; Anuarul statistic al României, C.N.S., București, 1995; Costul forței de muncă în anul 1993, C.N.S., 1994, Banca Națională a României - Raport anual, 1995; Year book of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

Pe al doilea nivel de importanță în influențarea evoluției populației ocupate din industria prelucrătoare au reieșit a fi indicatorii: consum intermediar pe un salariat și cost total de producție pe un salariat. Deși cu o intensitate mai slabă decât în cazul anterior, sensul influențelor a fost următorul: **cu cât o țară înregistrează consumuri intermediare pe un salariat mai mari, respectiv costuri totale de producție pe un salariat mai mari, cu atât ocuparea din industria țării respective poate crește mai mult decât în alte țări.**

Nivelul următor de importanță (locul 3) în influențarea evoluțiilor relative ale ocupării în industrie este ocupat de indicatorii: valoarea adăugată burtă ce revine la un salariat și, respectiv, valoarea adăugată brută ce revine la o unitate monetară de consum intermediar.

Extrem de interesant este că productivitatea muncii și valorificarea (randamentul) consumului intermediar, ca unii dintre cei mai importanți indicatori de eficiență, joacă un rol mai mic în determinarea evoluției populației ocupate, comparativ cu indicatorii de volum (valoarea adăugată brută, cost salarial, consum intermediar, cost total, amortizare și profit).

O importanță și mai mică (locul 4 în ierarhia factorilor de influențare a evoluției populației ocupate) revine altui indicator de eficiență, și anume valoarea adăugată brută la o unitate monetară de cost salarial.

Și mai surprinzător este însă că între țări, cel mai neînsemnat rol în determinarea evoluțiilor relative ale populației ocupate revine rentabilității.

3. CONCLUZII ȘI DIRECȚII DE CERCETARE VIITOARE

Cert este că niciodată nu vom putea lua în considerare toate variabilele care concură la dinamica proceselor economice. Realitatea, viața se vor dovedi mereu mai complexe.

Raționamentul nostru a avut drept obiectiv ocuparea. Alegerea altui obiectiv ne poate conduce la interpretări oarecum diferite. În economie, totul este relativ.

Să fie oare vorba în analiza noastră de faptul că legile economiei de piață, așa cum le cunoaștem noi, nu acționează la nivel internațional, nici chiar în Uniunea Europeană, sau mai degrabă nu au acționat și nu acționează încă la noi?

În mod normal, ne-am fi așteptat ca impactul celor 12 indicatori asupra ocupării să fie exact invers.

Probabil că avem de-a face cu ceea ce Galbraith numea "interesul tehnocrației". În goana după dezvoltare, marile firme lasă pe planul secund indicatorii de eficiență, acordând atenție în primul rând creșterii vânzărilor. Are loc în special, și cu orice preț, o dezvoltare prin acapararea de piețe, prin creșterea desfacerilor, prin indicatorii de volum. Profiturile de monopol, prin marja de care dispun, pot face abstracție de eventualele pierderi. Aceste resorturi, se pare, se manifestă cu precădere și la nivel internațional. În paranteză fie spus, la noi are loc o demonopolizare a producătorilor naționali, în paralel cu privatizarea unor întreprinderi către investitori strategici.

Teoretic vorbind, libertatea economică absolută presupune că, la integrarea României în Uniunea Europeană, orice agent economic român va putea: să emigreze într-una din țările vest-europene, să cumpere un teren în orice țară europeană, să cumpere acțiuni la orice firmă din U.E., să se angajeze la orice întreprindere din occident, să obțină credite de la orice bancă din U.E., să înființeze o bancă sau orice altă afacere în orice țară europeană etc.

Desigur, pentru majoritatea dintre noi, aceste libertăți nu înseamnă mare lucru. Așa cum afirmă și Galbraith, raporturile de putere sunt determinante în economie. Dimensiunea averii este unul din factorii de putere și, în consecință, unul din factorii care pun în mișcare economia. Eficiența apare pe un plan oarecum secundar. Ca să poți beneficia de avantajele unei economii de piață trebuie să ai "ce" vinde sau "cu ce" cumpăra. Progresul tehnic, calitatea, presupun costuri mari și în creștere. Este ceea ce poporul român a înțeles de mii de ani: "banul la ban trage".

Se vorbește în ultimul timp de teoria avantajului competitiv, dar și de teoria venitului comparativ⁴⁾.

Ca agent economic și ca economie națională, poți să fii eficient cu costuri și prețuri mici, după cum poți să fii eficient cu costuri mari și prețuri mari. Întrebarea care se ridică este însă: cum este mai favorabil, să fii eficient cu costuri mici și prețuri asemenea sau să fii eficient cu costuri mari și prețuri mari?

Prin prisma celor prezentate de noi, orice eficiență cu prețuri și costuri scăzute, cu salarii reduse, înseamnă sărăcie; ecuația echilibrului și eficienței se realizează în același mod și la costuri și salarii de 1 dolar pe oră, dar și la multiplul acestuia de 100, 1000 etc. Se menține deci aceeași rată a eficienței, dar cu totul și cu totul la alte dimensiuni ale venitului și bogăției.

Pe lângă decalajele tehnologice, apar ca evidente decalajele de prețuri, a căror influență asupra economiei, în general, și asupra pieței muncii, în special, sunt determinante.

Trecerea de la o economie cu bani puțini la o economie cu bani mulți este extrem de dificilă și nu se poate face fără eforturi mari, și în mare măsură nerecompensate. Ea presupune însă definirea și urmărirea cu consecvență a unor obiective clare, precise, aplicabile la nivel macro și microeconomic.

Pentru a înțelege mai exact care ar fi efectele integrării asupra pieței muncii și pentru ca România să joace un rol activ în acest proces, studiile noastre vor trebui continuate și aprofundate.

a) Forța de muncă se cere a fi pregătită și reorientată spre profesiile viitorului. În conformitate cu acest obiectiv, analiza noastră comparativă privind structura populației ocupate pe grupe de ocupații ar trebui detaliată pe profesii.

b) Pentru ca structura pe sectoare a populației ocupate din România să corespundă cu imperativele actuale ale unei economii moderne și eficiente, mobilitatea populației ocupate va trebui orientată în sensul dorit. Corespunzător acestui demers, considerăm oportună o analiză mai detaliată a tendințelor de mișcare ale populației ocupate la nivelul ramurilor și subramurilor industriei.

O atenție deosebită va trebui acordată agriculturii și mediului rural, unde ocuparea prezintă cele mai mari decalaje în ce privește:

- nivelul și randamentul tehnologiilor utilizate;
- competitivitatea și eficiența cu care este utilizată forța de muncă;
- structura sectorială și profesională a populației ocupate din mediul rural etc.

c) Pentru ca integrarea și tranziția să fie realizate cu succes, ocuparea va trebui orientată spre acele sectoare, ramuri, domenii a căror eficiență relativă este mare și care au desfacerea asigurată.

⁴⁾ Constantin Ciutacu, op. cit.

Din studiul nostru se desprinde concluzia că o problemă cheie este în acest sens alegerea unor criterii de eficiență viabile.

Analizele privind eficiența folosirii forței de muncă se cer completate cu studii privind eficiența și randamentul capitalului și a fondurilor fixe.

Din considerente de comparabilitate la nivel internațional, deosebit de interesantă și utilă ar fi evaluarea productivității factorilor de producție (muncă, capital) în termeni fizici. Principalul avantaj pe care un astfel de studiu l-ar putea oferi ar fi o evaluare mult mai fidelă a limitelor și/sau atuurilor pe care piața muncii din România - și economia în ansamblu - va trebui să le soluționeze, respectiv să le pună și mai mult în valoare în perspectiva integrării la U.E.

Știința economică afirmă că principiul universal care pune în mișcare economia este eficiența. În ce privește comensurarea eficienței, există o multitudine de indicatori, după cum există și criterii care nu pot fi măsurate prin metode exhaustive: calitatea mărfurilor, satisfacția consumatorului etc.

Folosirea unora dintre indicatori și pierderea din vedere a celorlalți dau naștere unor concluzii contradictorii sau numai parțial adevărate.

Paradoxurile nu pot fi ocolite. Ele există în toate științele. Dezvoltarea cunoașterii se face numai depășind aceste paradoxuri, reformulând problemele, alegând noi sisteme de referință. Într-un cuvânt, prin schimbarea paradigmei.

Suntem convinși că, împreună, economiștii vor reuși să realizeze acest lucru și pentru știința economică.

**Anexa nr. 1A - Evoluții ale populației ocupate pe grupe de ocupații,
în România și în unele țări din Uniunea Europeană**

(mii persoane)

ȚARA/ perioada	Persoane cu studii științifice, tehnice, liber profesioniști	Directori și cadre administrative superioare	Personal adminis- trativ și lucrători asimilați	Person al comer- cial- vânză- tori	Lucră- tori în servicii	Lucrători în agricul- tură	Munci- tori și operatori neagri- coli	Lucră- tori necalifi- cați	TOTAL
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Austria (85-93)	144,1	22,9	75,1	24,3	69,2	-43,5	45,7	18,7	356,5
Belgia (85-92)	152,59	20,28	60,01	-19,62	24,91	-15,02	34,13	1,49	258,77
Danemarca (85-93)	90,9	32,2	17,2	29,9	17,6	-8,5	-144,5	-5,9	28,9
Spania (85-93)	585,8	63,4	446,2	250,8	208,4	-759,9	426,9	-25,4	1196,3
R.F.G. (85-91)	1021	-18	1043	289	272	-219	398	273	3059
Grecia (85-92)	85,4	5,6	77,8	87,9	43,9	-226,7	20	2,2	96,1
Olanda (85-94)	504	116	224	153	208	-13	92	291	1575
Suedia (85-94)	73	x	-39	11	-50	-71	-274	x	-350
Marea Britanie (92-93)	-17	85	-61	-56	76	-47	-260	-55	-335
România (92-77*)	814,7	7,0	-97,6	-77,1	-75,7	-1757,1	2346,0	512,0	-327,9
Recens. (94-96) AMIGO	7,6	44,6	-10,3	128,7	x	474	-96,2	-52,5	495,9

Sursa: *Calculat pe baza datelor din: Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995. Recensământul populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977, D.C.S., București, 1980. Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992, CNS, București, 1994. Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), CNS, București, martie 1994. Ancheta asupra forței de muncă - buletin trimestrial, CNS, București, trimestrul II 1996.*

NOTĂ: * Datele de recensământ se referă la populația activă.

Anexa nr.1 B - Indicatori ai mobilității ocupaționale în România și în unele țări ale Uniunii Europene

(mii persoane)

ȚARA (perioada)	Populația ocupată în anul de bază	Total creșteri ale populației ocupate pe tipuri de profesii	Total reduceri de populație ocupată pe tipuri de profesii	Flux total (creșteri + reduceri)	Flux mediu anual raportat la populația ocupată în anul de bază. (%)
0	1	2	3	4	5
Austria (85-93)	3219	400,0	43,5	443,5	1,7
Belgia (85-92)	3513,7	293,41	34,64	328,05	1,3
Danemarca (85-93)	2525,5	187,8	158,9	346,7	1,7
Spania (85-93)	10641,1	1981,6	785,3	2766,9	3,3
R.F.G. (85-91)	26626	3296	237	3533	2,2
Grecia (85-92)	3588,5	322,8	226,7	549,5	2,2
Olanda (85-94)	5057	1588	13	1601	3,5
Suedia (85-94)	4274	84	434	518	1,3
Marea Britanie (92-93)	25597	161	496	657	2,6
România (92-77)	10793,6	1679,6	2007,5	3687,1	2,3
Recens. (94-96) AMIGO	10914,1	654,9	159,0	813,9	3,8

*) Datele de recensământ se referă la populația activă.

Sursa: Calculat pe baza datelor din: *Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995. Recensământul populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977, D.C.S., București, 1980. Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992, CNS, București, 1994. Ancheta asupra forței de muncă în gospodăria (AMIGO), CNS, București, martie 1994. Ancheta asupra forței de muncă - buletin trimestrial, CNS, București, trimestrul II 1996.*

Anexa nr.2 - Evoluții ale populației ocupate, pe ramuri ale economiei naționale, în România, în perioada 1990 - 1994

(mii persoane)

	Agricultura și silvicultura	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie gaze, apa	Construcții	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport, depozitare, comunicații	Bănci, asigurări servicii	Servicii sociale, orășenești și personale	Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Total creșteri anuale de populație ocupată	503	18	0	37	78	261	0	85	181	1163
Total reduceri anuale de populație ocupată	0	21	1157	0	221	213	208	15	157	1992
Evoluția populației ocupate	503	-3	-1157	37	-143	48	-208	70	24	-829
Flux total de populație ocupată	503	39	1157	37	299	474	208	100	338	3155
Creșteri medii anuale de populație ocupată	125,8	4,5	0	9,3	19,5	65,3	0	21,3	45,3	290,8
Reduceri medii anuale de populație ocupată	0	5,3	289,3	0	55,3	53,3	52,0	3,8	39,3	498,0
Evoluție medie anuală a populației ocupate	125,8	-0,8	-289,3	9,3	-35,8	12,0	-52,0	17,5	6,0	-207,3
Flux mediu anual de populație ocupată	125,8	9,8	289,3	9,3	74,8	118,5	52,0	25,0	84,5	788,8
Populația ocupată în anul de bază (1990)	3144	259	3613	133	706	724	764	427	1070	10840

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României, CNS, București, 1995.

Anexa nr.3 - Evoluții ale populației ocupate, pe ramuri ale economiei naționale, în unele țări din Uniunea Europeană * în perioada 1985 -1993

Mii pers.	Agricultură silvicultură	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie, gaze, apă	Construcții	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport, depozitare, comunicații	Bănci, asigurări, servicii	Servicii sociale orașești și personale	Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Total creșteri anuale de populație ocupată	107, 1	131, 8	1926, 2	87, 9	1355, 6	2825, 7	659, 8	3257, 9	5297, 7	15649, 7
Total reduceri anuale de populație ocupată	3068, 6	210, 8	2706, 6	105, 3	1207, 7	933, 4	263, 2	119, 8	1802, 9	10418, 3
Evoluția populației ocupate	-2961, 5	-79, 0	-780, 4	-17, 4	147, 9	1892, 3	396, 6	3138, 1	3494, 8	5231, 4
Fluxul total de populație ocupată	3175, 7	343, 2	4632, 8	193, 2	2524, 3	3759, 1	923, 0	3377, 7	7100, 6	26019, 6
Creșteri medii anuale ale populației ocupate	+13, 4	16, 5	240, 8	11, 0	169, 5	353, 2	82, 5	407, 2	662, 2	1956, 2
Reduceri medii anuale ale populației ocupate	-383, 6	26, 4	338, 3	13, 2	151, 0	166, 7	32, 9	15, 0	225, 4	1302, 3
Evoluție medie anuală a populației ocupate	-370, 2	-9, 9	-97, 5	-2, 2	18, 5	236, 5	49, 6	392, 2	436, 8	653, 9
Flux mediu anual al populației ocupate	397, 0	42, 9	579, 1	24, 2	315, 5	469, 9	115, 4	422, 2	887, 6	3258, 5
Populația ocupată în anul de bază(1985)	9271, 0	773, 2	21143, 7	765, 4	7739, 2	17112, 8	5965, 8	6289, 4	28055, 4	01588, 6

Sursa: Calculat pe baza datelor din Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

NOTĂ: * Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei RFG, Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

Anexa nr.4 - Evoluții ale populației ocupate pe ramuri ale economiei, pe teritoriul fostei R.D.G., în perioada 1991 - 1994

(mii persoane)

	Agricultură, silvicultură	Industrie extrac-tivă	Industrie prelu-crătoare	Energie, gaze, apă	Construcții	Comerț, hoteluri, restaurante	Trans-port, depozitare, comuni-cații	Bănci, asigu-rări, serv.	Serv. sociale orășe- nești perso-nale	Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Total creșteri anuale de populație ocupată	0	0	0	0	356	60	0	116	48	580
Total reduceri anuale de populație ocupată	269	100	1029	41	0	65	126	0	37	1667
Evoluția populației ocupate	-269	-100	-1029	-41	356	-5	-126	116	11	-1087
Fluxul total de populație ocupată	269	100	1029	41	356	125	126	116	85	2247
Creșteri medii anuale ale populației ocupate	0	0	0	0	118,7	20	0	38,7	16,0	193,3
Reduceri medii anuale ale populației ocupate	89,7	33,3	343,0	13,7	0	21,7	42,0	0	12,3	555,7
Evoluție medie anuală a populației ocupate	-89,7	-33,3	-343,0	-13,7	118,7	-1,7	-42,0	38,7	3,7	-362,3
Flux mediu anual al populației ocupate	89,7	33,3	343,0	13,7	118,7	41,7	42,0	38,7	28,3	749,0
Populația ocupată în anul de bază (1991)	530	173	2248	141	650	943	605	339	2136	7765

Sursa: Calculat pe baza datelor din Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

Anexa nr.5 - Gradul de stabilitate a tendințelor înregistrate în evoluția populației ocupate, pe ramuri ale economiei, în România (1990-1994), unele țări din U.E.* (1985-1993) și teritoriul fostei R.D.G. (1991-1994)

Ramura	România 1990 - 1994			Țări din U.E. 1985 - 1993			Teritoriul R.D.G. 1991 - 1994		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c
Agricultură și silvicultură	1	1	0	1,07	0,0	1,03	1	0	1
Industria extractivă	13	6	7	4,34	1,7	2,64	1	0	1
Industria prelucrătoare	1	0	1	5,92	2,5	3,42	1	0	1
Energie, gaze, apă	1	1	0	11,10	5,1	6,00	1	0	1
Construcții	2,1	0,5	1,5	17,07	9,0	7,87	1	1	0
Comerț, hoteluri, restaurante	9,9	5,4	4,5	1,99	1,5	0,49	25,0	12	13
Transport, depozitare comunicații	1	0	1	2,33	1,7	0,63	1	0	1
Bănci, asigurări, servicii	1,4	1,2	0,2	1,08	1,0	0,08	1	1	0
Servicii sociale, orășenești și personale	14,1	7,5	6,6	2,03	1,5	0,53	7,7	4,3	3,4
TOTAL ECONOMIE	3,8	1,4	2,4	5,00	3,0	2,00	2,1	0,5	1,6

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1995, și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva., 1995.

NOTĂ: * Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei RFG, Italia, Olanda, Portugalia, Suedia; A = Flux mediu anual al populației ocupate/ Evoluția medie anuală a populației ocupate. B = Creșteri medii anuale ale populației ocupate/ Evoluția medie anuală a populației ocupate. C = Reduceri medii anuale ale populației ocupate/ Evoluția medie anuală a populației ocupate.

Anexa nr.6 - Raportul între gradul de mobilitate a populației ocupate a fiecărei ramuri și gradul de mobilitate a ramurii cu populația ocupată cea mai stabilă, în România (1990-1994), unele țări din U.E.*(1985-1993) și în economia din fostul teritoriu al R.D.G. (1991-1994)

GRADUL DE MOBILITATE / GRADUL MINIM DE MOBILITATE			
RAMURA	România 1990-1994	Țări din U.E. 1985-1993	Teritoriul R.D.G. 1991-1994
Agricultură, silvicultură	1,05	2,26	13,00
Industria extractivă	1	2,89	14,77
Industria prelucrătoare	2,10	1,42	11,77
Energie, gaze, apă	1,84	1,68	7,46
Construcții	2,79	2,16	14,08
Comerț, hoteluri, restaurante	4,32	1,42	3,38
Transport, depozitare, comunicații	1,79	1	5,31
Bănci, asigurări, servicii	1,55	3,53	8,77
Servicii sociale, orășenești și personale	2,08	1,68	1
TOTAL ECONOMIE	1,92	1,68	7,38

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1995, și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

NOTĂ: * Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei R.F.G., Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

**Anexa nr.7 - Raportul între fluxurile de populație ocupată
pe ramuri ale economiei**

RAMURA	FLUXUL RAMURII / FLUXUL MINIM		
	România 1990 - 1994	Țări din U.E.* 1985 - 1993	Teritoriul R.D.G. 1991 - 1994
Agricultură, silvicultură	13,6	16,4	6,6
Industria extractivă	1,1	1,8	2,4
Industria prelucrătoare	31,3	24,0	25,1
Energie, gaze, apă	1	1	1
Construcții	8,1	13,1	8,7
Comerț, hoteluri, restaurante	12,8	19,5	3,0
Transport, depozitare, comunicații	5,6	4,8	3,1
Bănci, asigurări, servicii	2,7	17,5	2,8
Servicii sociale, orășenești și personale	9,1	36,8	2,1

Sursa: Calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, București, 1995 și Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva, 1995.

NOTĂ: * Țările respective sunt: Austria, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, teritoriul fostei R.F.G., Italia, Olanda, Portugalia, Suedia.

**Anexa nr.8 - Indicatori ai industriei prelucrătoare din România (1993) și
din unele țări ale Uniunii Europene (1992)**

Indicator	U.M.	Belgia	Danem.	Germ.	Grecia	Spania	Franța	Italia	Luxemb.	Portug.	M.b.	Rom.(1993)
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Număr mediu de salariați	mii pers.	686	481	8352	472	2289	4154	4062	37	811	5070	2590
Cost salarial total	mild.USD	26,2	-	352,7	-	60,9	144,9	145,1	1,4	7,1	143,4	3,7
Consum intermediar	mild.USD	102,4	35,6	788,5	16,7	-	466,5	334,3	4,0	40,8	346,2	15,4
Cost total (Cost sal + Cons.interm)	mild.USD	128,6	-	1141,2	-	-	611,4	479,4	5,4	47,9	486,9	19,1
Val. adăugată brută la costul factorilor	mild.USD	35,6	22,1	457,5	10,3	101,3	240,5	247,0	2,3	11,8	197,6	6,7
Profit și amortizare (VAB -Cost salarial)	mild.USD	9,4	-	104,8	-	40,4	95,6	101,9	0,9	4,7	54,2	2,9
Cost salarial ce revine pe un salariat	USD	38192	-	42229	-	26606	34882	35721	37838	8755	28284	1429
Consum intermediar ce revine pe un salariat	USD	149271	74012	94409	35381	-	112301	82299	108108	50308	68284	5939
Cost total ce revine pe un salariat	USD	187464	-	136638	-	-	147183	118021	145946	59063	96568	7380

Indicator	U.M.	Belgia	Danem.	Germ.	Grecia	Spania	Franța	Italia	Luxemb.	Portug.	M.b.	Rom.(1993)
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Valoarea adăugată brută ce revine pe un salariat	USD	51895	45946	54777	21822	44255	57896	60807	62162	14550	38974	2568
VAB ce revine la o unitate monetară de cost salarial	x	1,36	-	1,30	-	1,66	1,66	1,70	1,64	1,66	1,38	1,8
VAB ce revine la o unitate monetară de consum intermediar	x	0,34	0,62	0,58	0,62	-	0,52	0,74	0,58	0,29	0,57	0,43
Rentabilitate (amortizare și profit) ce revin la o unitate monetară de cost total%	x	7,3	-	9,2	-	-	15,6	21,3	16,7	9,8	11,1	15,3

Sursa: Calculat pe baza datelor din: Regions Statistical Yearbook 1995, EUROSTAT, Luxemburg, 1996; Eurostat Yearbook 1995. A statistical Eye on Europe 1983-1993, Luxemburg, 1995; Anuarul statistic al României, CNS, Bucuresti, 1995; Costul forței de muncă în anul 1993, CNS, 1994; Banca Națională a României - Raport anual, 1995.

Bibliografie selectivă

- Ciutacu Constantin, *Unele probleme teoretice și practice ale salarizării în contextul integrării economice*, ECONOMISTUL, nr. 815/26-27 august 1996;
- Perț Steliana (coordonator), *Piața muncii în România în perioada de tranziție la economia de piață. Dimensiuni. Caracteristici. Tendințe*, CIDE, IEN, 1991;
- Perț Steliana (coordonator), *Piața muncii în România în perioada de tranziție. Mecanisme și politici de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului*, CIDE, București, 1992;
- Perț Steliana (coordonator), *Potențialul uman al unor țări din spațiul est și sud est-european*, CIDE, București, 1993;
- Perț Steliana (coordonator), *Piața muncii în România - ocupare, flexibilitate, dezvoltare umană*, CIDE, București, 1994;
- ***, *Growth, Competitiveness, Employment - The Challenges and Ways Forward into the 21-st Century. White Paper*, Luxemburg, 1994;
- ***, *L'emploi en Europe*, CCE, Luxemburg, 1991;
- ***, *Wages, Efficiency and Social Cohesion: Towards a Negotiated Wage Policy in Central and Eastern Europe* - International Symposium, Budapesta, 29 noiembrie-1 decembrie 1995;
- ***, *Europe social - Le marché de l'emploi. Social: Initiatives et textes adoptés en 1990*, CCE - Direction Générale de l'Emploi, des Relations Industrielles et des Affaires Sociales;
- ***, *World Development Report 1995 - Workers in an Integrating World*, Oxford University Press, World Bank, 1995;
- ***, *Comisia Comunităților Europene. Pregătirea țărilor asociate din Europa Centrală și de Est pentru integrarea în piața internă a Uniunii*.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 10-11/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**PERSPECTIVA ACTUALĂ
A INTEGRĂRII ROMÂNIEI
ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

dr. Eugeniu DIATCU
dr. Emilian M. DOBRESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

O INTRODUCERE... CRONOLOGICĂ	259
Capitolul 1 - NOI CONCEPTE ȘI NOI TEORII PRIVIND INTEGRAREA.....	261
1.1. Etimologie; evoluția semnificațiilor conceptului de integrare.....	261
1.2. Concepte derivate, care ajută la limitarea mai clară a conceptului de integrare	264
1.3. Conceptele conexe conceptului de integrare pot fi grupate în.....	265
1.4. Noi teorii privind integrarea	266
Capitolul 2 - ORGANIZAȚII ȘI INSTRUMENTE REGIONALE ALE INTEGRĂRII.....	274
2.1. Dispunerea zonală a organizațiilor și instrumentelor integrării	274
2.2. Grupări central – europene	281
2.3. Noi organisme ale integrării	283
Capitolul 3 - EFECTE ALE PROCESULUI INTEGRAȚIONIST	289
Capitolul 4 - ANALIZA EFECTELOR INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UE	295
Capitolul 5 - PERSPECTIVA ACTUALĂ A INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	300
Capitolul 6 - ACȚIUNILE CE TREBUIE ÎNTREPRINSE ÎN FIECARE ETAPĂ.....	305
Anexa 1 - STRATEGIA DELORS pentru Comunitatea Europeană (februarie 1988).....	311
Anexa 4 - Principalii indicatori economici ai României în ultimii trei ani.....	316
Anexa 5 - Perspectivele de integrare a României în UE – conform Documentului „Agenda 2000” al Comisiei Europene	317
BIBLIOGRAFIE	321

O INTRODUCERE... CRONOLOGICĂ

Consiliul European de la Essen din decembrie 1994 a recunoscut importanța vitală a pieței interne, dar și faptul că alinierea la aceasta va reprezenta o grea sarcină pentru țările asociate. A fost elaborată o Cartă Albă – prima încercare de descriere coerentă a pieței interne – a cărei anexă de 450 pagini descrie legislația-cheie a pieței interne în 23 de sectoare diferite, cu precizarea măsurilor pe care Comisia Europeană consideră că țările asociate ar trebui să le adopte în mod prioritar. Carta Albă indică și ce structură trebuie implementată în vederea aplicării legislației. Unele țări asociate au considerat că, în fapt, Carta Albă stabilește standarde mai înalte pentru ele decât pentru țările deja membre; astfel, stadiul de implementare a unor prevederi legislative este departe de a fi satisfăcător în statele deja membre.

La 29 martie 1996 au început la Torino, lucrările Conferinței Interguvernamentale (CIG) a Uniunii Europene (UE) care își propunea: a) să elaboreze un proiect de reformă a actualelor instituții comunitare, pentru a putea face posibilă extinderea UE; b) să definitiveze o politică externă și de securitate comună; c) să instaureze un spațiu juridic și polițienesc comun.

În luna aprilie 1996, Parlamentul European a adoptat raportul redactat de Arie Oostlander privind integrarea țărilor din estul și centrul Europei (TECE) și viitoarea largire a UE. Raportul Oostlander avertiza asupra „unei largiri prea grăbite”, care ar putea periclita funcționarea pieței unice europene.

La Consiliul European de la Dublin, din decembrie 1996 s-a hotărât ca CIG să se termine la sfârșitul lunii iunie 1997, urmând ca la șase luni după aceasta, adică la începutul lui 1998, țările aflate în faza de preaderare să înceapă negocierile de aderare. Într-un comunicat de presă, emis la 21 ianuarie 1997, Comisia Europeană afirma că negocierile cu TECE vor fi de lungă durată și dificile.

În iunie 1997, la încheierea CIG, „cei 15” binecuvântau la Amsterdam o revizuire a Tratatului de la Maastricht care nu fusese aprobat inițial de Danemarca (prin referendum național, abia al doilea referendum aprobându-l) și puțin mai lipsise să fie refuzat chiar la Amsterdam de francezi, englezi sau germani. Anglia se opune chiar monedei unice și nu agreează nici politica socială comunitară. Tratatul de la Amsterdam promovează principiul „cooperării întărite” care deschide porțile Europei cu „două viteze” sau cu „geometrie variabilă”. Urmează procesul de ratificare a Tratatului care poate să dureze mai mult decât s-a calculat inițial. Belgia, Franța și Italia – deci țări de „primă viteză” sprijină anexarea la Tratat a unei declarații „în care să se specifice că negocierile de largire a comunității nu vor putea fi încheiate înainte ca reforma instituțiilor UE să fie dusă până la capăt”.

După încheierea reuniunii la vârf de la Amsterdam, Comisia Europeană a transmis țărilor asociate, candidate la aderare, „opinia” sa după analizarea răspunsurilor la un chestionar complex privind stadiul dezvoltării țării în cauză. Cu acest prilej, Comisia a estimat că negocierile de aderare la UE vor demara cu Republica Cehă, Estonia, Polonia, Slovenia, Ungaria și Cipru. Pentru Comisia Europeană, aceste țări îndeplinesc cele trei criterii de aderare:

- a) posedă instituții stabile care garantează democrația;
- b) respectă drepturile minorităților;
- c) au construit o economie de piață viabilă și posedă capacitatea de asimilare a acquis-ului comunitar.

Există și propunerea, puțin probabilă, ca să se înceapă negocieri simultane de aderare cu toate cele 11 țări asociate centrale și est-europene, inclusiv România. La întâlnirea la vârf din decembrie 1997 s-a lansat propunerea ca anual să fie făcute reevaluări ale progreselor fiecărui stat candidat pentru a elimina în acest fel nu numai discriminările dar și posibila lipsă de informare. Se vor stabili modalități clare de analiză a ritmului de evoluție al fiecărei țări aspirante și se vor găsi instrumente specifice de apropiere între UE și statele candidate.

CAPITOLUL 1 - NOI CONCEPTE ȘI NOI TEORII PRIVIND INTEGRAREA

Motto: „Uniunea Europeană, în forma în care ființează în acest moment, formează un an-samblu căruia, dacă vrei să i te alături, trebuie să-i oferi o parte din suveranitatea ta”.

Jean-Claude Joseph, ambasadorul
Elveției în România

1.1. Etimologie; evoluția semnificațiilor conceptului de integrare

Noțiunea de „integrare” provine din latinescul „*integro, integrare*”, care înseamnă a pune la un loc, a reuni mai multe părți într-un tot unitar sau în vederea constituirii unui întreg, a restabili, a întregi; în această situație, elementele constitutive devin părți integrante.

După „*Concise Oxford Dictionary*”, integrarea este combinarea părților într-un întreg și uniunea este un întreg rezultat din combinarea unor părți ori a unor membri. Astfel, integrarea reprezintă procesul de atingere a stadiului de uniune.

„*Larousse Dictionnaire*” definește integrarea ca intrare într-un ansamblu, iar „*Dictionnaire des sciences économiques*” subliniază că integrarea evocă, într-o manieră generală, fie încorporarea unui element străin într-un ansamblu (deci, ca și „*Larousse*”-ul), fie trecerea de la o stare difuză la o stare clarificatoare, ceea ce este dispersat se unește.

Se poate afirma că prin integrare se obține în timp cea mai potrivită structură a economiei internaționale prin îndepărtarea obstacolelor artificiale, în scopul unei operări optime a acesteia, precum și prin introducerea în mod deliberat a tuturor etapelor și elementelor dezirabile de coordonare și unificare. De aceea, problema integrării constituie o parte dintr-o problemă mai generală și anume aceea a politicii economice optime. Concepția aceasta îi aparține lui Jan Tinbergen (70) care definește integrarea drept crearea unei structuri optime a economiei internaționale pe calea înlăturării barierelor artificiale din schimburile comerciale.

Jan Tinbergen leagă deci integrarea de fenomene economice, distingând între integrarea pozitivă și cea negativă. De asemenea, G.R. Denton (19) – un alt corifeu al integrării – îi sesizează virtuțile și anume – de a maximiza bunăstarea sau de a îndepărta discriminările economice.

G. Myrdal (47) prezintă integrarea ca realizare a vechiului ideal vestic de egalitate a posibilităților, iar Z. Kamecki, înțelege integrarea tot în mod economic, drept formare, pe baza unei structuri, a unui organism economic, care cuprinde un grup de țări separate de economia mondială, considerată ca o entitate.

Alți autori caracterizează integrarea astfel:

- obținerea, în cadrul unui anumit teritoriu, a unui „sens de comunitate” și a unor instituții suficient de puternice, precum și a unor practici răspândite care să asigure pentru un timp îndelungat speranța sigură a unor „schimbări pașnice” în statele respective (Karl W. Deutsch) (20);
- procesul în cadrul căruia actorii politici din diferite structuri naționale sunt convinși să-și modifice lealitatea, speranțele și activitățile politice spre un nou centru, ale cărui instituții posedă ori pretind jurisdicție asupra statelor naționale preexistente (Ernest B. Haas) (29);
- o distribuire de puteri constituționale, un set de condiții pe linia prescrisă de teoria federală (concepțiile federaliste);
- punerea la un loc a mai multor operații efectuate de aceeași firmă – integrare verticală sau de firme diferite încorporate aceleiași unități economice – integrare orizontală (Fr. Perroux) (52);
- procesul prin care națiuni, până atunci doritoare și capabile să-și conducă independent politica externă și cea internă, încearcă să ia împreună anumite decizii sau să delege procesul luării deciziilor unor noi organe centrale; procesul prin care actorii politici din mai multe state diferite sunt convinși să-și modifice speranțele și activitățile politice către un nou centru (Leon N. Lindberg) (33).

Așa cum subliniază toate aceste accepțiuni, conceptul de integrare dobândește, în fiecare caz în parte, un înțeles diferit sau cel puțin o semnificație cu nuanță particulară. Asupra lui au fost formulate puncte de vedere extrem de variate, care pornesc de la înțelegerea generală a semnificațiilor sale, trecând prin interpretările de nuanță economică, la care ne vom opri separat și până la explicarea particulară a unor tipuri de integrare, în funcție de o diversitate de criterii.

1.1.1. *În mod curent, prin integrare economică* se înțelege un proces complex, caracteristic etapei contemporane de dezvoltare a societății, care constă, în esență, în intensificarea interdependențelor între diferite state, proces condiționat de un ansamblu de factori, din rândul cărora un rol important revine revoluției tehnico-științifice.

G. Haberler definește integrarea drept relație economică mai strânsă între arii aflate în legătură, iar B. Balassa (7) – ca proces și situație de fapt, ca ansamblu de măsuri destinate să suprimă discriminările între unități economice aparținând diferitelor țări participante, presupunând absența oricărei forme de discriminare între economiile naționale respective. Apreciem această definiție ca realistă – potențial funcțională, dar destul de greu de realizat efectiv. După B. Balassa (7), integrarea economică totală, generală presupune unificarea monetară fiscală, socială, a politicii anticiclice și impune înființarea unei

autorități supranaționale, ale cărei decizii să fie obligatorii pentru statele membre.

Fr. Perroux (52) a considerat, între primii, integrarea economică un proces de ansamblu de realizări dinamice, în care forțele de expansiune sunt singurele decisive, adică acele forțe care scapă prin definiție schemelor statice ale concurenței complete.

Concluzionând, putem spune că mecanismul integrării economice cuprinde:

- crearea unui spațiu economic comun;
- circulația liberă a factorilor de producție atunci când există o piață comună;
- consumarea resurselor împreună, cu eficiență economică și socială maximă;
- realizarea unor politici comune în domeniile economic, monetar, financiar și social;
- realizarea unei politici externe și de apărare comună.

Acestea sunt, de altfel, și principiile de bază ale fenomenului integrării economice și politice.

Expresia „integrare economică” poate lua sensuri diferite după contextul în care este utilizată. Ea poate concomitent să demonstreze, în afara aspectelor susmenționate, și diverse grade de cooperare economică într-un număr de domenii, precum: comerțul, mobilitatea forței de muncă și a capitalurilor, plăților, politicii fiscale și monetare, securității sociale și coordonării planurilor de investiții.

În afară de „integrarea economică” mai poate fi analizată și „integrarea politică”, „militară”, „culturală”. Diferențierile conceptuale se datoresc divergențelor ce există pe planul diferitelor interese, din diferite sectoare, în cadrul aceleiași țări sau între state diferite, a țărilor diferite ce se urmăresc și a avantajelor care se speră că vor fi obținute ca efect al integrării economice. Dacă ne raportăm la o arie geografică restrânsă, integrarea economică este de factură regională.

1.1.2. *Integrarea economică regională* poate să aibă diverse forme, după gradul și tipul de cooperare socială, politică și, nu în ultimul rând, economică. În literatura de specialitate, termeni precum „cooperare regională”, „integrare economică regională” etc. nu au fost adesea definiți cu prea mare claritate, nu au fost nici aplicați la fel. „Cooperarea economică” poate forma stadiul inițial al „integrării economice regionale”, dar nu duce în mod automat la „integrarea economică”; pentru realizarea acesteia este nevoie de respectarea principiilor susamintite.

Până la sfârșitul deceniului trecut s-a distins net între integrarea efectuată în cadrul fiecărei economii naționale, pe de o parte, și integrarea efectuată între țări, pe de altă parte, fie că aceste țări posedau economie de piață, economie planificată sau erau în curs de dezvoltare. Trebuie subliniată

însă importanța deosebită a formelor de integrare economică regională, care preced temporal, nu numai spațial, integrarea economică.

1.1.3. Problema principală care se pune atunci când ne referim la *integrarea țărilor cu economie de piață* este crearea unor condiții identice în ceea ce privește concurența între producători, comercianți și consumatori în țările respective. În această accepțiune, conceptul de integrare nu a fost folosit, de regulă, în documentele oficiale, înainte de anii '60. Apoi, conținutul semantic al conceptului „integrare a țărilor cu economie de piață” a fost tratat în mod diferit de cel de integrare a țărilor cu economie planificată.

A.H. Robertson (60) definește integrarea vest-europeană, a țărilor cu economie de piață, ca proces prin care anumite state europene încearcă să depășească stadiul cooperării, prin înființarea de instituții cu caracter supranațional, care pot duce în cele din urmă la federalizarea statelor respective, integrarea este un proces și un țel, care presupun, totuși, un transfer de competențe de la nivel național către instrumente și organisme cu caracter supranațional.

În prezent, statele vest-europene propun acel tip de integrare, în care multilateralitatea și deschiderea spre alte națiuni să nu afecteze tradițiile și particularitățile naționale, ci, din contră, să le protejeze.

Integrarea țărilor în curs de dezvoltare se realizează, de regulă, pe lângă țările cu economie de piață sau pe plan regional, între ele însele, în organizații integratoare destul de puțin viabile însă. (Anexa 3).

1.2. Concepte derivate, care ajută la limitarea mai clară a conceptului de integrare

În paralel cu preocuparea practică din ultima perioadă de timp, față de procesele integraționiste din economie și politica mondială și europeană, au fost create și sunt utilizate o serie de concepte ajutătoare, derivate, folosite pentru evidențierea ideilor concepute în diferite modele de integrare propuse. Totuși, relevanța multora dintre ele este, după cum vom vedea, în curs de clarificare, datorită transformărilor mult prea rapide din sferele economică, socială, politică și a timpului destul de scurt în care acestea s-au produs. Astfel, după cum sublinia Joseph S. Nye jr. (50), păstrarea bazelor conceptuale devine foarte dificilă în condițiile unor modificări fundamentale, conceptele familiare devin inadecvate noilor realități. Jean F. Freymond (23) vorbește chiar despre o lipsă de orizont conceptual, datorită relevanței conceptelor, care se află în formare, a conținutului semantic și semiotic pe de o parte, dar și a lipsei unor principii concrete, bine fundamentate, a unor concepții clare și realiste, pe de altă parte.

După modul lor de expresie, de exprimare a realității aflate într-un proces de integrare economică, aceste concepte derivate pot fi grupate în două mari clase:

1.2.1. Concepte derivate cu rang mediu de generalitate

În luna mai 1950, când a fost propus, Planul Schuman pentru constituirea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului lansa și primele astfel de concepte: „pacea mondială”, „realizări concrete”, „solidaritatea faptului”, „fuziunea intereselor esențiale” etc. – cuvinte-cheie, care poartă în germenul lor spiritual metoda comunitară și puterea de mobilizare pentru realizarea acesteia.

Strategia Delors (Anexa 1) lansată în februarie 1988, conține și ea o serie de concepte derivate, specifice „construcției europene”: „marea piață”; „coeziunea economică”; „diferențiere pozitivă”; „Europa cu două viteze”; „Europa cu geometrie variabilă”; „spațiu economic unic”.

Alte concepte derivate utilizate frecvent în „limbajul comunitar” sunt: „armonizare”, „convergența politicilor”; „piață interioară deschisă”; „unificare”; „uniformizare” etc.

1.2.2. Concepte derivate cu rang înalt de generalitate

- „cooperare” – conjugarea eforturilor mai multor parteneri pentru realizarea unor probleme de interes comun; colaborare; conlucrare; termeni care nu presupun transfer de competențe, iar deliberările partenerilor nu leagă statele între ele decât în limitele stricte ale consimțământului lor;
- „federalizare” – unirea unor organisme sau entități, care își păstrează individualitatea lor specifică în cadrul unirii respective. Există o concepție statică asupra federalizării, care conservă statu quo-ul, federația parțială a țărilor membre (N. Catalano, E. Steindorf) și una dinamică sau federalismul funcțional (P. Hay) (31), care distinge între „fedație” și „confederație”, pe baza principiului ierarhic, ce stabilește raportul între instituții și statele membre;
- alte formule utilizate de-a lungul timpului: „Organizația statelor europene”; „Confederația europeană a statelor libere și independente”; „Casa Comună Europeană” etc.

România a propus ca un concept reprezentativ pentru poziția sa în domeniul integrării – conceptul de „parteneriat economic”.

1.3. Conceptele conexe conceptului de integrare pot fi grupate în

1.3.1. Concepte conexe directe, vehiculate în relație cu sistemul de integrare propus în cadrul Uniunii Europene: „Sistemul Monetar European”; „Spațiul Economic European”; „Uniunea Europei Occidentale”; „Uniunea Economică și Monetară”. (Anexa 2)

1.3.2. Concepte conexe indirecte: „autonomie etnică”; „bună vecinătate”; „cer deschis”; „securitate”; „subsidiaritate”; „suveranitate limitată”; „transnațional” etc.

Rapiditatea transformărilor și înțelegerilor din sferele economică, socială, politică și culturală ale existenței umane presupun o atenție deosebită în operarea cu aceste concepte, mai ales în cadrul introducerii lor în tratate acceptate și semnate de părți. Realizarea integrării depinde, de asemenea, de acțiunea unor factori, precum: excluderea discriminărilor, distribuția efectivă a unor competențe, colaborarea în procesele decizionale, focalizarea unor aspirații legitime etc.

1.4. Noi teorii privind integrarea

1.4.1. Teoriile considerate clasice au definit și caracterizat aspecte ale integrării economice. Astfel, considerăm că teoria uniunii vamale reprezintă fundamentul teoriei integrării economice, uniunea vamală constituind cheia de boltă a tuturor formelor de integrare economică, pasul inițial, condiția sine qua non a integrării economice. Deși primele uniuni vamale au apărut pe continentul european în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, teoretizarea deplină a acestei forme inițiale de integrare s-a făcut abia în perioada dintre cele două războaie mondiale din secolul nostru (J. Mazzei, H.A. Wirsching, R. Brookings, V. Bădulescu).

În 1928, germanul H.A. Wirsching a elaborat un istoric al proiectelor de uniune vamală a Europei, de la mercantilismul secolului al XVII-lea și liberalismul secolului al XIX-lea până la izbucnirea primului război mondial. El a analizat critic, subliniindu-le viabilitatea, proiectele de uniune vamală dintre statele germane, colaborarea economică dintre statele centrale, precum și ideea uniunii vamale în afara Europei (Commonwealth-ul britanic și proiectele de uniune pan-americană).

Jacopo Mazzei, într-un studiu publicat în 1930 și întemeiat pe o bogată documentare, relevă căile cele mai oportune prin care se poate ajunge la realizarea uniunii vamale, tarifele preferențiale dintre țările respective și raporturile acestor state cu alte țări.

Un exemplu de uniune vamală s-a realizat în perioada interbelică în cadrul Micii Înțelegeri: Pactul de înființare a acesteia s-a încheiat la Geneva, la 16 februarie 1933, când s-a stabilit ca „gruparea politică” alcătuită să fie întărită printr-o serie de înțelegeri, care să asigure o cât mai largă colaborare între țările participante în domeniile economic și financiar. Din Mica Înțelegere au făcut parte Cehoslovacia, Iugoslavia și România, care, prin reprezentanții săi, a susținut un punct de vedere propriu vizând uniunea vamală a statelor participante.

La conferința preliminară ce a avut loc la Belgrad, de la 23 la 30 noiembrie 1933, în vederea pregătirii primei sesiuni a Consiliului Economic al

Micii Înțelegeri, țara noastră a fost reprezentată de prof. Victor V. Bădulescu. „Ideea de uniune vamală - sublinia acesta - este una din soluțiile posibile pentru așezarea de mâine a schimburilor economice dintre popoare”. După V.V. Bădulescu (8) formele uniunii vamale sunt:

- 1) „uniunea vamală perfectă (o unitate teritorială între ale cărei părți vama este suprimată, iar schimburile cu terțe țări se fac pe baza unui tarif și a unei legislații vamale comune);
- 2) „uniunea vamală imperfectă” (țările componente își păstrează independența lor tarifară sau vamală, dar își acordă totuși pentru schimburi importante avantaje deosebite) și
- 3) „uniunea vamală cu tarife preferențiale” (instituirea unui regim reciproc de preferințe pentru anumite produse).

Apreciem că, în practică, prima și a treia formă de uniune vamală, dintre cele prezentate, au fost întâlnite mai frecvent. De exemplu, Tratatul Benelux, încheiat între Belgia, Olanda și Luxemburg la 5 septembrie 1944, a instituit între aceste țări o uniune vamală perfectă, care a reprezentat apoi germenele viitoarelor piețe comune sau uniuni europene.

Constatăm și în prezent practica exercitată de uniunile vamale, care adoptă tarife vamale preferențiale față de terți.

1.4.2. Teoria modernă a uniunii vamale se referă la aspectele formale ale funcționării unei uniuni vamale – coordonarea structurii tarifare și a politicilor comerciale dintre țările membre, precum și la aspectele rezultate din unificarea vamală – ridicarea diferențiată a gradului de bunăstare a statelor membre. Reprezentanții acestei teorii sunt: J. Viner, J.E. Meade și R.G. Lipsey.

J. Viner (72) a impus din anul 1950 o distincție netă între efectele de creare a comerțului (trade creation) și efectele de detournare a fluxului de mărfuri comerciale (trade diversion) în cadrul uniunii vamale.

În același deceniu, J.E. Meade (41) stabilește teorema celui de-al doilea prim. Aceasta ia în considerare variabilele care determină starea optimă a unui sistem economic. Enunțul teoremei este următorul: dacă una din condițiile optimului economic nu poate fi îndeplinită, atunci o situație optimală de rangul doi este obținută realizând celelalte condiții ale optimului. Ca urmare, J.E. Meade propune un model de echilibru parțial asupra sistemului aflat în starea optimă: analiza efectelor uniunii vamale asupra repartiției produselor.

R.G. Lipsey (34) a extins acest model, perfecționându-l și generalizându-l în anii 1957, respectiv 1970.

Spre deosebire de teoria clasică a uniunii vamale, autorii teoriei moderne au intrat în detaliile analizei uniunii vamale, prezentând mai buna diviziune a muncii, libertatea de circulație a produselor și a factorilor, lărgirea piețelor, intensificarea concurenței. Nu a scăpat acestor autori faptul că diminuarea barierelor vamale între câteva țări suprimă poate o discriminare între ele, dar

face să crească această discriminare față de terți, ceea ce nu constituie un element de progres economic.

1.4.3. Teoria uniunii economice și monetare statuează pasul următor care trebuie efectuat după realizarea uniunii vamale. În cadrul acestei etape prind contur cele mai multe din principiile integrării economice: politica comună în domeniile industrial, agricol, transporturi, financiar, monetar etc; libera circulație a persoanelor, serviciilor și capitalurilor, crearea unor fonduri speciale pentru finanțarea diferitelor programe; concurența loială, armonizarea legislațiilor naționale.

Sorica Sava (62) apreciază că realizarea uniunii economice depinde în mod determinant de voința și acțiunea statelor implicate în procesul lărgirii, de necesitățile economiilor respective. Crearea uniunii economice și monetare este asigurată prin și de către statele naționale respective, care, în mod deliberat acționează în sensul armonizării politicilor lor economice și monetare.

Uniunea economică și monetară este deci un pas intermediar în realizarea integrării. G. Haberler distinge trei etape ale integrării, iar B. Balassa (7) următoarele cinci etape:

- 1) „zona economică de liber schimb” – țările care o constituie decid să abolească progresiv taxele vamale și restricțiile cantitative dintre ele. În ceea ce privește produsele originare din zonă, țările respective rămân libere în politica lor față de terți, atât tarifară, cât și netarifară. Asociația Europeană a Liberului Schimb și, mai recent, Spațiul Economic European reprezintă modele actuale de zone economice libere;
- 2) „uniunea vamală” - țările care o constituie decid să abolească progresiv taxele vamale și restricțiile cantitative în circulația produselor originare din zona lor și să substituie, de asemenea progresiv, politicile lor individuale față de terți printr-un tarif exterior comun. Aceasta implică o negociere cu terții a tarifului vamal comun de către uniunea vamală respectivă. Zollverein-ul german a fost prima mare uniune vamală recunoscută de istorie, constituind un pas important în realizarea ulterioară a integrării economice a statelor germane și a integrării politice a acestora;
- 3) „piața comună” este o uniune vamală, în care țările membre decid să asigure libera circulație a factorilor de producție și libera stabilire a persoanelor în oricare din țările componente. Aceste trăsături, deși esențiale, nu sunt după opinia noastră și suficiente pentru realizarea unei piețe comune; aici prevalează tot trăsăturile legate de funcționarea mecanismelor economice ale țărilor componente;
- 4) „uniunea economică” realizează armonizarea politicilor naționale în domeniul economic, este mai amplă și presupune o semantică a

conceptului mai largă decât „piață comună”. Procesul în curs de desfășurare în „Uniunea Europeană” demonstrează că „uniunea economică” trebuie să includă și dimensiunea monetară;

- 5) „integrarea totală” implică unificarea politicilor economice, monetare, fiscale, sociale, externă și de apărare ale statelor membre. Această unificare apreciem că nu se poate efectua fără instituirea unor veritabile autorități supranaționale (transnaționale), care să acționeze asupra statelor componente și a terților. Procesul de integrare europeană considerat ca etalon - dar și alte procese de unificare și integrare, pe care le vom prezenta în capitolul următor, demonstrează crearea unor instituții purtătoare ale supranaționalității.

Pentru integrarea europeană aceste instituții sunt: Institutul Monetar European, care se va transforma de la 1 ianuarie 1999 în Banca Centrală Europeană, Comisia Europeană, Consiliul European, Parlamentul European.

Pierre Maillet (36) propune următoarele etape mari ale integrării:

- constituirea zonelor economice și a uniunilor vamale libere;
- piața comună, care adaugă uniunii vamale, libera circulație a factorilor de producție;
- uniunea economică și monetară, în care se ține cont de „acțiunea marelui actor macroeconomic care este statul și unde se limitează posibilitățile de acțiune națională”;
- uniunea politică – țelul final al oricărei integrări economice și sociale. „Moneda, bugetul, relațiile internaționale – notează P. Maillet – sunt atributele clasice ale suveranității naționale; o reducere a competențelor naționale în aceste direcții presupune reorganizarea politică a continentului”.

Procesele declanșate în acest sens sunt esențiale și, uneori, destul de lente; ele se întind pe parcursul mai multor generații, putând fi chiar brutal întrerupte – cazul celei de-a doua mari conflagrații mondiale, care a întrerupt procesul interbelic de unificare europeană sau moderate – cazul războiului rece, ceea ce le prelungește și mai mult împlinirea.

1.4.4. Teoria uniunii politice și alte teorii semnificative

După 1964, Charles de Gaulle (24), pe atunci președinte al Franței, a reluat ideea unei „Europe de la Atlantic și până la Urali”, pe care o lansase inițial în memoriile sale de război: „Europa nu va putea să-și păzească echilibrul și pacea decât mijlocind asocierea între Slavi, Germani, Gali și Latini... Unitatea Europei ar putea să fie pusă în practică sub forma unei asociații organizate a popoarelor sale, începând din Islanda și până la Istanbul și de la Gibraltar la Urali”. Numai astfel, după opinia lui de Gaulle, Europa va putea să joace un rol pe plan mondial; în realizarea acestui rol, miza va fi integrarea economică a țărilor din lumea a treia, către acestea, Franța s-a

orientat masiv, numărul țărilor din Africa, Caraibe și Pacific, asociate la Comunitatea Europeană, sporind neîncetat. De Gaulle a relansat ideea unei Europe integrate politic – „visul înțelepților și ambiția celor puternici, care apare azi ca o erudiție indispensabilă pentru echilibrul lumii”. Într-un discurs din 31 mai 1960, de Gaulle susținea că visul Franței era să contribuie la construcția Europei Occidentale într-o grupare politică, economică, culturală și umană, organizată pentru acțiune și pentru apărare, fără ca națiunile care se asociază să înceteze de a mai fi ele însele. Charles de Gaulle a fost astfel unul din primii susținători ai teoriei uniunii politice, ca etapă finală a integrării.

Integrarea economică trebuie să fie urmată de integrarea politică, pe care o presupune și o prefigurează totodată. Integrarea economică este urmată temporal de cea politică, iar realizarea integrării politice poate constitui un factor dinamic, propulsator pentru integrarea economică. Integrarea economică o postulează pe cea politică, îi crează acesteia fundamentele eliminând obstacolele și făcând să apară interesele comune în realizarea celor două forme de integrare. Integrarea politică devine obiectivul final al integrării economice. Fiindcă este totală, presupunând toate palierele vieții sociale, integrarea politică s-ar mai putea numi și integrare globală, fără a fi confundată cu integrarea la scară planetară, proces cu alte semnificații.

Unii gânditori și-au construit modelele asupra integrării politice influențați direct de perioada războiului rece. Încă din 1962, americanul George Liska (35) deducea că echilibrul bipolar SUA-URSS va conduce la o tendință opusă integrării economice, la multiplicarea actelor de independență economică și politică, ceea ce de altfel, evoluția istorică a și confirmat.

Alți gânditori au constatat că integrarea depinde de factori geopolitici și de mediu înconjurător. Karl W. Deutsch (20), adeptul „comunității morale sau sociale” a subliniat că relansarea tensiunilor între Estul și Vestul Europei, în deceniile șapte-opt, a condus la încetinirea integrării în Europa. Considerăm că expertul german nu are dreptate, deoarece în această perioadă „cei șase” au devenit „cei nouă” și apoi, destul de rapid „cei 12”, iar „integrarea socialistă”, în cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, a căpătat nuanțe calitative, negândite inițial.

Leon N. Lindberg (33) îi reproșează lui Deutsch că nu a elaborat și o teorie a „comunității politice”, către care tinde „comunitatea morală sau socială”. Lindberg proiectează într-un timp destul de îndepărtat realizarea „comunității politice”, în care integrarea va ajuta ca orice conflict să fie rezolvat fără violență.

Paul Chamley subliniază că integrarea este un proces care conduce la formarea unei entități politice și economice și care comportă două aspecte: unul intensiv, referitor la elaborarea și consolidarea normelor sistemului integrat, și altul, extensiv, care se referă la definirea și lărgirea spațiului politic și economic guvernat de aceste norme.

Alain Cotta prezintă următoarele „grade cronologice” ale integrării economice, care o precede pe cea politică:

- a) „integrarea schimburilor exterioare”, prin care mai multe țări își armonizează schimburile externe adoptând același tarif vamal comun;
- b) „integrarea vamală” este etapa care urmează logic;
- c) „integrarea monetară” prin concentrarea politicilor monetare a două sau mai multe țări;
- d) „integrarea politicilor de creștere” prin coordonarea proiectelor de investiții și de producție, care prezintă un preludiv la integrarea totală.

Putem concluziona că integrarea economică – proces complex de punere în comun a economiilor țărilor participante, cu toate sectoarele lor componente, presupune o abordare graduală, realizată prin constituirea:

- I. ZONELOR ECONOMICE LIBERE, ca adevărate nuclee, oaze, pe care ulterior trebuie să se grefeze celelalte elemente;
- II. UNIUNII VAMALE, care permite tranzitarea liberă a produselor între țările participante;
- III. UNIUNII ECONOMICE și MONETARE, ceea ce implică unificarea și coordonarea politicilor pe aceste planuri;
- IV. UNIUNII POLITICE, ceea ce presupune o politică externă și de apărare comune, precum și instituții cu caracter supranațional, acceptate de toate statele participante.

M. Branciard (10) socotește că integrarea economică trebuie precedată de cea politică și nu invers. A. Zurcher (75) susține, de asemenea, că integrarea este o revoluție deplină în sensul politic, care deschide mari posibilități de progres social și economic, iar Ugo la Malfa (37) este de părere că atunci când vorbim de integrare europeană este dificil să separăm considerațiile economice de cele politice. O distincție între cele două categorii, notează la Malfa se poate face cu riscul de a cădea în abstract, dar chiar și atunci trebuie admis că factorii economici și politici sunt totdeauna amestecați, și orice distincție între ei este arbitrară și poate servi numai pentru scopuri didactice.

Alte doctrine și teorii politice promovează integrarea de pe pozițiile pan-europenismului (specific perioadei interbelice), transnaționalismului (specific perioadei actuale), regionalismului, federalismului, globalismului etc. etc.

Pan-europenismul este o concepție care a lansat crearea unei Europe unite.

Regionalismul susține realizarea unor legături specifice, particulare, între diverse state, aparținând unor zone geografice sau unor continente; esența federalismului este dată de principiul interdependenței între guvernul central (federal) și guvernele locale, în timp de globalismul (mondialismul) se ocupă de studierea problemelor integrării la scară planetară.

Transnaționalismul, doctrina transnațională reprezintă ideologia Partidului Radical Transnațional, care se autodefinește ca un „partid reformator, nonviolent, gandhian, ecologist, liberal, socialist, umanist, federalist” (Olivier

Dupuis, „Comisar pentru Europa de Est”, „secretar federal al Partidului Radical”) - definiție cu atât mai neconvingătoare, cu cât este extrem de eclectică.

În ultimul timp Europa a fost împărțită în trei „zone de securitate” – Baltică, Central -Europeană și Balcanică, care vor fi integrate gradual în Uniunea Europeană. Americanul Melvin Croan este susținătorul acestei teorii, în timp ce Samuel Huntington promovează potențialitatea unor conflicte între civilizații (religii) apărute la „granițele geografice” dintre acestea. Unii membri ai Parlamentului European sau Consiliului European susțin „Europa cu mai multe viteze” sau „Europa cu geometrie variabilă”, iar alții promovează „teoria centrului și a periferiei”, care relevă inegalitățile dintre zonele unui sistem integrat sau în curs de integrare: „centrul ocupă un loc privilegiat, este plasat favorabil, are un rang superior în raport cu „periferia”, situată la extremități, unilateral dezvoltată sau subdezvoltată. Apreciem că teoria centrului și a periferiei este doar o variantă actuală a teoriei metropolă-colonii și nu ar fi de dorit pentru umanitate sau pentru continentul european o repetare istorică a acesteia la finele secolului și mileniului acesta.

Tratatul de la Maastricht (decembrie 1991) (Anexa 2) revizuit la Amsterdam (iunie 1997), referitor la Uniunea Europeană, are ca bază a edificiului său teoretic, următoarele principii: a) stabilirea și funcționarea efectivă a Marii Piețe Europene și a Uniunii Economice și Monetare; b) acordarea cetățeniei europene; c) realizarea Uniunii Politice. Fiecare din aceste postulate se transpun afectiv într-o serie de măsuri concrete, a căror îndeplinire este de dorit. Astfel:

- a) directivele politicii economice a statelor membre vor fi adoptate de către Consiliul de Miniștri al Uniunii Europene, care, în același timp, va supraveghea evoluția economiei în fiecare stat membru și în Uniunea Europeană. Deficitele monetare și fiscale excesive trebuie evitate. Uniunea Europeană trebuie să aibă o singură politică monetară, un singur etalon monetar écu-ul și o singură bancă – Banca Centrală Europeană, care va forma împreună cu băncile centrale ale statelor membre – Sistemul European al Băncilor Centrale;
- b) cetățenia europeană constă în următoarele drepturi și libertăți: deplasarea și stabilirea domiciliului în mod liber, pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene, votarea și depunerea candidaturii la alegerile municipale și europene care se desfășoară în statul în care cetățeanul își are domiciliul, protejarea fiecărui cetățean european de către autoritățile diplomatice sau consulare ale oricărui stat membru, posibilitatea efectivă de a se adresa Parlamentului European prin instituția ombuds-man-ului (avocatul poporului);
- c) Uniunea Politică se va obține prin: creșterea rolului Parlamentului European, sporirea competențelor comunitare, asigurarea unei politici comune în domeniul juridic și al afacerilor interne (prin armonizare

legislativă), precum și a unei politici externe și de securitate comune pentru toate statele membre.

Apreciem că toate aceste noi teorii și concepte vizând integrarea reflectă interesele economice și social-politice pe care le au autorii lor - indivizi sau state, cărora le aparțin. Pentru că integrarea reprezintă, mai întâi de toate, expresia unei înalte conștiințe economice, sociale și politice a țărilor care participă la acest complex proces, integrarea înseamnă a fi pregătit pentru cuantificarea și regionalizarea politicilor naționale pe toate planurile, în primul rând cel economic.

Nuanțările fenomenului în diferite zone ale planetei, în primul rând în Europa, dinamismul lui astăzi, conduc la o situație în care elaborarea teoretică rămâne de multe ori pe un plan secund sau modifică substanțial cunoștințele existente. Precipitarea unor decizii, evoluția unor evenimente care le grăbesc, conduc inevitabil la surprinderea cu dificultate a realității dinamice și complexe. De exemplu, actualul fenomen central și est-european de tranziție la economia de piață i-a găsit oarecum nepregătiți pe teoreticienii integrării, confrunțați cu un fenomen nou pe mai multe planuri, iar politicile de integrare depind, în măsură considerabilă, de organizațiile și instrumentele create pentru atingerea acestui scop.

CAPITOLUL 2 - ORGANIZAȚII ȘI INSTRUMENTE REGIONALE ALE INTEGRĂRII

*Motto: „Fiecare țară are propria constituție,
propriile priorități și propriile temeri”.
Jacques Chirac, președintele Franței*

2.1. Disponerea zonală a organizațiilor și instrumentelor integrării

Întreaga istorie a organismelor și organizațiilor internaționale demonstrează caracterul lor de instrument pentru politicile de integrare. Obiectivele organismelor și organizațiilor cu rol în integrare sunt de o mare diversitate, unele sunt promovate, fie de organizații internaționale cu vocație universală, fie de cele care funcționează la scară zonală.

Fiecare mare uscat continental – Europa, Asia, cele două Americi și Africa – posedă în medie, câte zece mari organizații cu rol deosebit în integrarea economică. Organismele specializate ale ONU, care au, firește, și un rol în integrarea regională, sunt astfel dispuse pe continente: Europa – nouă; Asia – unu; cele două Americi – patru; Africa – două (Anexa 3).

Constantin Ciutacu (16) teoretizează: a) un regionalism de generația I – prin care statul făcea eforturi să impună în propria regiune obiective compatibile cu politica sa internă, iar schimburile economice vizau complementaritatea economică între statele vecine și b) un regionalism de generația a II-a – proces mult mai complex, în care intervin internaționalizarea și integrarea, fondate pe dependențe decizionale sub impactul teoriilor de individualizare a piețelor; fenomenul este stimulat de societățile transnaționale și de concurența tot mai acerbă pentru piețe.

Organismele și organizațiile care vizează o integrare regională restrânsă sunt într-un impas temporal pe aproape toate meridianele planetei, chiar dacă sunt de dată mai recentă sau mai puțin recentă. Astfel, statele din zona central și est-europeană, arabă, chiar africană, central și sud-americană suferă de o stare de dependență multiformă, în legătură cu care există situații aproape de nerezolvat.

Observând organizațiile regionale ale statelor în curs de dezvoltare, Maurice Guernier, membru al Clubului de la Roma, susține în lucrarea sa „Lumea a treia – trei sferturi din umanitate”, teoria formării și cristalizării unor comunități economice regionale, a căror principală trăsătură este liberul schimb și care permit progresul economic al țărilor respective. Ca și alți analiști ai fenomenului, M. Guernier consideră că organizațiile economice regionale sunt

singurele care ar putea soluționa, fiecare separat sau printr-o conectare bi- și multilaterală, problemele economice, sociale și demografice ale zonelor respective ale planetei.

2.1.1. În zona europeană, multiplele organizații postbelice prezintă o structură de ansamblu, articulată în trei mari grupe.

Prima grupă este formată din organizațiile lumii occidentale, apărute din alianța între Statele Unite și Europa, instaurată după al doilea război mondial. Crearea primei organizații europene de după război – Organizația Europeană pentru Cooperare Economică (OECE, 1948) – s-a datorat unei inițiative a Statelor Unite în scopul administrării Planului Marshall. În 1947, ministrul american al afacerilor externe invitase țările europene să-și unească eforturile de reconstrucție economică, promițându-le ajutorul, concretizat ulterior în Planul Marshall.

În anul 1960, statele membre ale OECE, SUA și Canada au convenit să-și extindă câmpul de acțiune, oferind ajutor pentru dezvoltarea țărilor din așa-numita lume a treia. OECE a fost atunci înlocuită cu Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), la care SUA și Canada au aderat.

A doua grupă este cea a organizațiilor europene, al căror rol se limitează la cooperarea tradițională și la care pot să adere un număr mai mare de state. Aici au participat în mod deosebit țări ce au refuzat să adere la o organizație europeană care să le impună competențe suverane și au urmat adesea o politică de neutralitate (Suedia, Austria, Elveția, de exemplu). Acestea au creat la 5 mai 1949 Consiliul Europei, ca organizație politică, al cărui statut nu menționa voința de a instaura o federație sau o uniune, nici transferul, chiar parțial, al suveranității naționale. Puterea în Consiliul Europei aparține Consiliului Ministerial; acesta ia decizii în toate problemele importante pe principiul unanimității, fiecare stat membru putând să-și opună veto-ul său unei decizii, ca în cazul Consiliului de Securitate al ONU.

A treia grupă este cea a Uniunii Europene (UE), alcătuită din: Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului (CECA), Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (EUR-ATOM) și Comunitatea Economică (CEE). Uniunea Europeană și-a extins în ultimele două decenii, raza integratoare spre țările africane, cele din Caraibe și Pacific. Relațiile economice respective sunt definite prin convențiile succesive de la Lomé, semnate prima dată în 1975 și reînnoite de atunci la fiecare 5 ani. Convenția de la Lomé reunește, pe baze preferențiale, 69 de țări din Africa, Caraibe și Pacific (ACP) cu cele 15 țări membre ale UE.

Ultima convenție, Lomé IV, a fost semnată pentru 10 ani (1991-2000). Principalele elemente ale acesteia se referă la regimul comercial, cooperarea industrială, tehnică, financiară și regională între țările UE și cele din Africa, Caraibe și Pacific (ACP). O atenție particulară este acordată problemei

cooperării regionale, între țările ACP. Astfel, statele respective au fost și vor fi susținute financiar și tehnic pentru dezvoltarea transporturilor maritime inter-insule și a infrastructurilor de legătură, care să favorizeze o cooperare între operatorii economici.

2.1.2. În zona afro-asiatică, integrarea economică regională s-a lovit de următoarele dificultăți: lipsa resurselor financiare, pe de o parte, și puterea economică japoneză, care și-a extins considerabil influența mai ales în sud-estul continentului asiatic, pe de altă parte.

Consiliul Arab pentru Unitate Economică (CAEU) propunea din 1964, anul înființării sale, să fie creată o Piață Comună Arabă, după modelul celei europene. Aceasta presupunea cooperarea economică foarte strânsă între statele membre, mai ales în domeniul comerțului și transporturilor, unificarea legislativă, armonizarea politicilor financiare și monetare, precum și constituirea unei uniuni vamale până în 1974; bineînțeles că interesele economice și politice diferite ale statelor arabe au condus la abandonarea proiectului.

Un caracter specific în integrarea economică a cunoscut Africa. În 1967 s-a încheiat, la Kampala (Uganda), Tratatul de cooperare a Africii de Est, care prevedea crearea unei uniuni vamale între țările est-africane, înființarea Băncii de Dezvoltare a Africii de Est și a unor organe comune, competente în materie de comunicații și servicii. Aceasta trebuia să conducă, implicit și la crearea unei piețe comune, dar, la nici trei ani de la semnarea tratatului au apărut în relațiile dintre statele membre dificultăți majore, în primul rând economice. În loc să fie surmontate, acestea au condus progresiv la reducerea libertății de mișcare a bunurilor și serviciilor în interiorul Comunității Africii de Est, care s-a destrămat.

Dacă în Africa septentrională, factorii de decizie arabi sunt încă divizați în ceea ce privește orientarea pan-arabismului, după cum menționează Rodney Daniel (61), președintele Institutului de Afaceri Internaționale din Paris, în Africa australă s-a dezvoltat singura putere economică reală a continentului – Africa de Sud – care este chemată să joace un rol de lider în structurarea politicii economice a continentului.

2.1.3. Continentul sud-american a avut o evoluție singulară, în care influența puternicului vecin de la nord – SUA – a fost de cele mai multe ori hotărâtoare, reușind să schimbe nu o dată destinele integrării economice regionale atât în nordul, cât și în sudul celor două Americi. Deși de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în prima jumătate a secolului nostru strădaniile de unitate latino-americană se identificau cu pan-americanismul, integrarea privită ca efort global se realizează prin instituții permanente abia după cel de-al doilea război mondial.

Columbia, Venezuela și Ecuador au creat, semnând în 1948, Carta de la Quito, Organizația Economică a Marii Columbiei; retragerea ulterioară a Venezuelei din organizație a contribuit practic la dezmembrarea ei. În 1951, prin semnarea Cartei de la San Salvador, miniștrii de externe din Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua și Costa Rica au creat Organizația Statelor Americii Centrale. A cincea reuniune a Comitetului Economic al acestei organizații a condus la semnarea, la Tegucigalpa, la 10 iunie 1958, a unui tratat care prevedea crearea unei piețe comune, cu obiective precum: reducerea progresivă a barierelor vamale, tarife exterioare comune aplicabile importurilor provenind din alte țări, o bancă centro-americană,

Crearea Asociației Latino-Americane a Comerțului Liber a fost decisă de Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Peru, Uruguay și Paraguay prin Tratatul de la Montevideo, semnat la 18 februarie 1960. Tratatul prevedea ca în cursul unei perioade de tranziție de 12 ani barierele vamale dintre statele membre să fie progresiv reduse de-a lungul timpului, schimburile între țările membre s-au dezvoltat rapid în domeniul produselor primare, iar progresele au fost mult mai lente pe plan industrial din cauza tarifelor protecționiste care au continuat să fie practicate. Conștient de acest pericol, președintele de atunci al statului Chile, Eduardo Frei, a încercat cu ajutorul experților Băncii Interamericane de Dezvoltare să transforme Asociația într-o veritabilă piață comună; tezele sale au fost parțial adoptate de Conferința miniștrilor afacerilor externe ale țărilor membre din februarie 1967, de la Buenos Aires.

Un plan de integrare latino-americană fusese deja pus la punct la conferința preliminară de la Montevideo din martie 1967 și adoptat de Conferința la vârful de la Punta del Este din 14 aprilie 1967. Acesta prevedea scăderea progresivă a barierelor vamale, care trebuiau să dispară complet după 1980, precum și crearea unor organisme supranaționale.

Crearea în 1975 a Sistemului Economic Latino-American (SELA) a reprezentat un pas important în procesul de unificare economică a Americii Latine prin instituționalizarea unui nou instrument de cooperare și coordonare între țările din regiune, cu obiective și reguli flexibile și dinamice. SELA stabilește o concepție nouă în relațiile economice latino-americane, bazată pe principii unanim acceptate: egalitate, suveranitate și independență, solidaritate între statele membre, neamestec în treburile interne și respectarea deosebirilor dintre sistemele lor politice, economice și sociale, liber consimțite de către statele membre. Obiectivul principal al SELA este acela de a promova cooperarea regională; de asemenea, SELA a jucat un rol cheie în adoptarea de poziții comune, cum ar fi datoria externă, dobânzile plătite la aceasta etc.

Tratatul actual al Asociației Latino-Americane pentru Dezvoltare și Integrare (ALADI), înființată în 1980 la Montevideo (Uruguay), rămâne, în linii mari, asemănător cu cel al Asociației Latino-Americane a Liberului Schimb (LAFTA). Deși se remarcă printr-o mare flexibilitate în ceea ce privește procedura, nu reușește să creeze încă bazele unei integrări economice efec-

tive. Creată în 1960, LAFTA a fost înlocuită deci de ALADI, al cărui obiectiv este de a realiza până în anul 2000 o piață comună în regiune. După opinia economistului sud-american Armando Toledano Laredo, care a realizat o excelentă prezentare a integrării economice latino-americane, ALADI are ca sarcină nu doar realizarea unei zone de liber schimb, ci și crearea unei zone de preferințe economice, destul de limitate însă în conținutul lor.

Grupul Andin, constituit din Bolivia, Chile, Columbia, Ecuador și Peru, reprezintă o altă organizație integratoare latino-americană, apărută în urma Acordului de la Cartagena, din 1969. Deși a înlocuit termenul de „piață comună” cu cel de „sistem de integrare globală”, Grupul Andin nu a reușit încă să adopte un tarif vamal comun. După modelul instituțiilor UE, a creat însă următoarele instrumente comunitare: Comisia – formată din câte un reprezentant al fiecărui stat membru; Junta – compusă din trei personalități independente, iar după trecerea a zece ani de la semnarea Acordului de la Cartagena, adică la 28 mai 1979, a fost înființată Curtea de Justiție a Grupului Andin. La 25 octombrie 1979 a fost creat și Parlamentul Andin.

Un dialog între țările latino-americane și cele est-europene ar putea conduce la identificarea și canalizarea preocupărilor comune celor două zone geografice ale planetei: eficientizarea economiei, dezvoltarea pe multiple planuri, democratizarea vieții sociale, reforma instituțională, respectarea drepturilor omului etc. În acest context, România poate avea un dialog mai facil în ceea ce privește relațiile ei cu America Latină, datorită apropiierilor lingvistice și obiectivelor comune.

Piața Comună a statelor Americii Centrale (MCCA), apărută la 10 iunie 1958, – prin semnarea, la Tegucigalpa (Honduras), a Tratatului multilateral de comerț liber și integrare economică în America Centrală, prelungit, ulterior, la 13 mai 1960 prin semnarea la Managua (Nicaragua) a Tratatului general de integrare economică în America Centrală – a contribuit ca această regiune să înregistreze o creștere economică anuală de peste 7 la sută în perioada anilor '60 și '70. MCCA s-a blocat în dificultăți economice și politice și s-a dezmembrat după 1979, când au început să izbucnească o serie de războaie locale. Principala deficiență a MCCA a constituit-o caracterul său „insular”, axarea doar pe comerțul dintre țările membre și nu pe fabricarea de produse pentru export. Reactivarea MCCA ar permite reluarea schimburilor comerciale regionale și crearea unei piețe mai sigure pentru eventualii investitori.

Un aspect aparte din America Centrală îl constituie cooperarea economică din zona caraibiană. Ideea cooperării regionale nu este nouă în această zonă; au existat numeroase eforturi de realizare a ei de-a lungul istoriei (MCCA a fost un exemplu). Dar, lunga perioadă colonială și-a spus cuvântul într-un mod specific, fiecare metropolă având interesul de a-și specializa colonia în funcție de propriile sale nevoi.

În mod tradițional, cooperarea caraibiană s-a dezvoltat pe două axe distincte: a) *verticală* – bazată pe relația colonie-metropolă, concretizată azi în

situația țărilor și teritoriilor „de peste mări”, stipulată în convențiile succesive de la Lomé; b) *orizontală* – bazată pe apariția de centre de decizie regionale, create de procesul de decolonizare.

Teritoriile și departamentele „de peste mări” sunt formate în zona caraibiană din fostele posesiuni olandeze (ins. Aruba, Curaçao, Bonaire, Sain-Eustache, Saba), britanice (ins. Anguilla, Federațiile Britanice, Caiman, Turks și Caicos) și franceze (ins. Antile, Guyana franceză).

Relațiile între acestea și CE sunt stabilite în dispozițiile cuprinse în partea a IV-a Tratatului referitor la asocierea țărilor și teritoriilor „de peste mări”, care este parte anexă a Tratatului de la Roma, prin care au fost create Piața Comună Europeană și Euratom-ul. Fostele posesiuni coloniale caraibiene sus-menționate sunt asociate la UE. Tratamentele de asociere, convențiile și protocoalele succesive încheiate reglementează circulația liberă a mărfurilor și lucrătorilor din aceste țări către UE și reciproc.

Factorii favorabili, care au stimulat integrarea economică în zona caraibiană, au fost:

- vechea tradiție de cooperare administrativă;
- solidaritatea regională, care a constituit un mijloc important în lupta pentru emanciparea socială și națională a țărilor din zonă;
- nevoia unor debușee pentru industriile din zonă, dezvoltate cu precădere între anii 1950-1960.

Un factor important care a stimulat integrarea economică în zona central-americană a fost facilitatea de clearing multilateral, introdusă în anul 1984 de către Comunitatea Caraibelor (CARICOM) sau Piața Comună a Caraibelor, înființată în anul 1973.

Depinzând de acești factori favorabili, voința de integrare economică regională caraibiană a avut de făcut față la două serioase obstacole: absența complementarității economice și a legăturilor de interdependență între economiile țărilor respective. De asemenea, au mai existat și alte obstacole: separarea, fragmentarea piețelor naționale ca urmare a distanțelor maritime și a dispunerii insulare a majorității statelor respective; legislații diferite preluate și adaptate de la metropolele de care aparțineau.

Procesul integrării economice în America Centrală a constituit obiectul de studiu al analiștilor economici, de exemplu Napoleon Pineda-Lupiac, care îl divizează temporal, în patru perioade: 1) *gestația* (1951-1956); 2) *ucenicia* (1957-1960); 3) *consolidarea* (1961-1966); 4) *stagnarea* (după 1966). Apreciem că metoda de periodicizare a lui N. Pineda-Lupiac poate fi preluată și aplicată și la alte procese de integrare economică, întrucât ea are virtutea, după opinia noastră, de a releva caracterele specifice ale procesului, în diverse zone ale planetei.

Lipsa de progrese evidente, cu câteva mici excepții, ne face să afirmăm că integrarea economică a statelor Americii Centrale se află și în prezent tot în faza de stagnare, din motive, în primul rând, politice, apoi economice.

Principalele caracteristici ale acestui proces au fost eșecul politicii industriale regionale în America Centrală, absența integrării agricole, precum și punctele de vedere diferite ale statelor din zonă. Reiese că țările Americii Centrale nu sunt încă pregătite pentru a forma o comunitate economică și socială cu rol integrator în regiune.

2.1.4. Spațiul Mării Negre - nouă zonă de cooperare

Un alt model care propune cooperarea țărilor membre pe multiple planuri, în primul rând cel economic, îl constituie Federația Mării Negre sau Comunitatea Mării Negre (CMN). Marea Neagră constituie cadrul unei zone economice destinată, în ciuda vicisitudinilor, să se integreze. Această zonă de cooperare este situată la o răscruce geografică, economică, politică și socială importantă și în trecut, dar care a devenit azi unul din centrele cele mai importante ale politicii mondiale, un spațiu economic ce face legătura între Mediterană, Orientul Apropiat și Asia.

Din punct de vedere al numărului populației, CMN este mai importantă decât UE. Ansamblul țărilor riverane, cu un potențial puternic depășește 350 milioane locuitori. CMN, creată la 25 iunie 1992, prin Declarația de la Istanbul, grupează 11 țări cu economii complementare. Pe de o parte, Turcia, Grecia, Bulgaria și România, ajunse la un anumit nivel de dezvoltare, care importă materii prime și exportă produse prelucrate, pe de alta, republicile fostei URSS: Georgia, Ucraina, Azerbaidjan, Armenia, mari producătoare de materii prime, care au nevoie de produse prelucrate. Integrarea României în UE trece și prin cooperarea cu celelalte țări din regiunea Mării Negre. Zona de cooperare a Mării Negre a luat ființă pentru a sfida alte metode de integrare economică.

Constatăm că se depun eforturi pentru formarea unor uniuni zonale specifice, stimularea inițiativelor din sectorul privat, înființarea unor bănci comune pentru comerț și dezvoltare, adoptarea unui „limbaj economic comun” pentru schimbul de date economice. În CMN s-a stabilit să se coopereze concret în domeniile transporturilor, comunicațiilor și protejării mediului.

Ideea cooperării economice în regiunea Mării Negre a dobândit treptat dimensiuni parlamentare și culturale, evoluând spre cristalizarea trăsăturilor definitorii ale unei posibile organizații subregionale. Funcționează deja un Consiliu al Cooperării Economice și un Secretariat. CMN este concepută astfel încât să conducă la o mai mare stabilitate geopolitică în zonă. România este interesată direct în participarea la această „mică piață comună pontică” atât economic, cât și pentru propria-i securitate și pentru stabilitatea în zonă.

Adunarea Parlamentară a CMN, constituită la sfârșitul lunii februarie 1993, a adoptat un regulament de lucru, care statuează dezvoltarea colaborării economice drept obiectiv principal. Se caută căi de perfecționare și aprofundare a colaborării economice a celor 11 țări din zona Mării Negre, în condițiile complementarității economiilor lor naționale, precum și pentru armonizarea

legislației țărilor membre în vederea favorizării materializării proiectelor convenite.

Economiștii români consideră că CMN poate avea o însemnătate economică și politică excepțională, întrucât crează un cadru, care permite atât rezolvarea a numeroase probleme economice, care altfel nu-și pot afla soluția, cât și menținerea unor perspective de securitate și stabilitate în zonă. Ținând seama că această organizație de cooperare regională nu se opune, ci completează UE, ea constituie o contribuție la dezvoltarea cooperării pan-europene și la securitatea țărilor continentului nostru.

2.2. Grupări central – europene

Cele mai multe proiecte de integrare regională pe o arie destul de restrânsă există, se pare, în Europa Centrală, toate aproape fiind gândite pe „scheletul” fostului imperiu austro-ungar și afirmând, într-o formă sau alta, direct sau indirect, vechi teze ale „teoriei spațiului vital”.

Unele din aceste proiecte regionale, intens mediatizate în ultimii trei ani, au fost deja depășite, fără a prinde contur, chiar și în acest mic interval de timp pentru curgerea implacabilă a istoriei.

Trilaterală (Triangulă) Central Europeană era alcătuită din Ungaria, Polonia, Republica Federativă Cehă și Slovacă (de la 1 ianuarie 1993 separată în cele două republici, Cehia și Slovacia).

Trilaterală a fost numită și Grupul de la Vișegrad, după numele localității ungare unde s-a semnat un acord inițial. Între țările menționate s-a concretizat Acordul privind comerțul liber în Europa Centrală (CEFTA), încheiat la 21 decembrie 1992 și intrat în vigoare la 1 martie 1993.

Quadripartita Central Europeană din care urmau să facă parte Austria, Federația Iugoslavă, Italia și Ungaria, reprezenta o altă grupare central-europeană, pe care „scenariul” iugoslav a împiedicat-o a prinde contur.

La rândul ei, Pentagonala sau Societatea Dunăreano-Adriatică urma să reunească: Italia, Austria, Ungaria, Republica Federativă Cehă și Slovacă, Croația și Slovenia (ultimele două din cadrul fostei federații iugoslave). Pentagonala nu s-a conturat efectiv din același motiv ca și quadripartita. Referindu-se la această grupare regională încă din iunie 1990, revista iugoslavă „Danas” sublinia ca modelul urmărea integrarea transfrontalieră, peste granițele țărilor respective și în pofida acestor granițe. Considerăm că aceasta a fost o cauză importantă care a condus la nerealizarea proiectului, a cărui perspectivă ridica probleme legate de suveranitatea națională a statelor implicate.

Hexagonală sau Inițiativa Central Europeană s-ar fi format prin adăugarea la statele de mai sus a Poloniei.

Un alt model propus de gruparea economică regională este și cel al așa-numitei „Euroregiuni Carpatice”. Aceasta ar trebui să cuprindă anumite porțiuni

de teritoriu din Polonia, Slovacia, Ucraina, Ungaria și România (o zonă din nord-vestul Transilvaniei, județele Satu-Mare și Maramureș). De asemenea, sunt interesate să participe Belarus și Bulgaria.

Există pe continent și alte „euro-regiuni”: Elveția-Austria-Germania; Danemarca-Suedia; Spania-Portugalia; Irlanda-Irlanda de Nord, propuse ca modele potențiale sau efective de cooperare și integrare pe multiple planuri, în primul rând, cel economic. Cea mai veche „euro-regiune” este cea a Alsaciei, care a contribuit din plin la integrarea economică și financiară, mai ales după crearea CECA.

„Euro-regiunile” continentului – cca 30 la număr – sunt grupate în Asociația Transfrontalieră Europeană (AEFR – *Association of European Border Region*).

În România, în cercurile largi ale opiniei publice, discutarea tuturor acestor proiecte a fost primită cu destulă suspiciune, ținând cont de reminiscentele istorice. Problema principală care se pune în prezent în zona Europei Centrale este cea a creșterii încrederii și securității, cu atât mai mult cu cât zona se află în imediata apropiere a unor conflicte și surse de instabilitate. În țara noastră, modelul „Euroregiunii Carpatice” nu a putut fi perceput în sensul creșterii încrederii și securității pe plan zonal din mai multe rațiuni. Însăși referința din Declarația de la Debrețin (14 februarie 1993), la „popoarele munților Carpați și ale regiunii Tisei” este de natură să alimenteze suspiciuni, având în vedere extrapolarea geografică și confuzia dintre conceptele de „populație” și „popor”. Chiar la ceremonia de semnare a Declarației, d-na Catherine La Lumière, secretar general al Consiliului Europei s-a referit în cuvântul său la unele aspecte care pot genera sensibilități, atrăgând, printre altele, atenția asupra pericolului realizării unor înțelegeri „în spatele” guvernelor.

Dar, România nu a fost singura țară care a manifestat rețineri referitoare la crearea „Euroregiunii Carpatice”. Reacții negative au fost înregistrate și în Slovacia, și în Polonia, unde exponenții ai partidelor din coaliția guvernamentală au apreciat drept grăbită, nefondată și periculoasă decizia guvernelor celor trei state de a semna Documentul de la Debrețin.

România nu respinge modelele de integrare preconizate în zona central-europeană. Se apreciază însă faptul că ele ar trebui să fie completate și încadrate în colaborări bine stabilite la nivel statal, care ar putea oferi și alte garanții – de pildă aceea că prin crearea „Euroregiunii Carpatice” nu se urmăresc și scopuri revizioniste. Astfel de garanții ar putea fi oferite de participarea țării noastre la nivel de stat în unele din aceste modele, participarea României fiind destul de redusă până acum la aceste modele de integrare central-europeană. Participarea României ar crea premisele pe plan regional, central-european, pentru o colaborare sinceră și profitabilă pentru toți partenerii.

Istoria acestor ultimi ani a înregistrat doar ca pe niște reacții pasagere „formule” integratoare precum Trilaterală, Pentagonală, Quadripartită, Hexago-

nala, „Comunitatea Europei Centrale”, „Uniunea Europei Centrale și de Est”. Acestea n-au exercitat o atracție reală nici chiar pentru partenerii interesați, fiind se pare, irelevante din punctul de vedere al condițiilor și cerințelor actuale de securitate în Europa.

2.3. Noi organisme ale integrării

Legată indestructibil de conceptele de securitate politică și militară, integrarea a cunoscut în ultimii ani forme complexe de exprimare, au fost create noi instrumente care servesc transpunerii în practică a acestor concepte.

2.3.1. Pe continentul european, Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS), din care fac parte Austria, Elveția, Finlanda, Islanda, Liechtestein, Norvegia și Suedia, a încheiat în 1992 un acord cu Uniunea Europeană (UE), prin care s-au recunoscut reciproc avantajele celor două mari piețe unice, reunite în Spațiul Economic European (SEE). Acesta pregătește țările din AELS pentru deplina lor integrare în UE.

În nordul Europei a fost înființat în 1992, Consiliul Statelor de la Marea Baltică, destinat cooperării economice regionale; acesta include Germania, Polonia, Rusia, Estonia, Letonia, Lituania, Finlanda, Danemarca, Norvegia și Suedia.

Încă din 1991, M.S. Gorbaciov a lansat ideea formării Comunității Statelor Independente (CSI). Unul din cei mai importanți pași în activitatea CSI a fost făcut la 28 aprilie 1993, la Minsk, unde șefii de guvern ai statelor membre (republicile foste sovietice, cu excepția statelor baltice) au format Comitetul Consultativ de Coordonare și Secretariatul Executiv al Comunității, apropiindu-se, astfel, tot mai mult de bazele unei uniuni economice, aidoma UE.

Propunerile Rusiei, liderul CSI, au inclus: unificarea sistemului vamal, o politică financiară comună și coordonarea activității bancare în vederea adoptării unei monede unice, unificarea comerțului exterior și punerea de acord a legislațiilor naționale, ca principale demersuri ale integrării economice. După alte cinci luni a fost definitivat proiectul Tratatului de constituire a Uniunii Economice a CSI, care a propus și restabilirea spațiului economic unic, adică libera circulație a mărfurilor, serviciilor, persoanelor și capitalurilor.

Considerăm că primul pas care trebuie realizat îl reprezintă constituirea unui sistem vamal unic (în 1997 doar patru state – Rusia, Republica Belarus, Kazahstan și Kîrgîzstan constituiau o Uniune vamală, care funcționa destul de defectuos), cu o legislație vamală unică și o politică economică comună față de țările terțe (obiective încă neatinse). Un alt obiectiv al Uniunii Economice a CSI este crearea unei piețe comune, ceea ce presupune unificarea politicilor și legislațiilor în domeniul monetar, fiscal, bugetar, de prețuri etc. Pentru

funcționarea Uniunii Economice se preconizează și crearea unor structuri executive, de coordonare, ale căror decizii vor fi obligatorii pentru guvernele și parlamentele statelor participante. Opinem că, prin realizarea obiectivelor de mai sus, economiile țărilor membre ale CSI au perspectiva de a se revitaliza și a promova stilul concurențial în toate domeniile economice.

În 1994, printr-o scrisoare deschisă adresată premierilor statelor central și est-europene, Ivan Anghelov de la Institutul pentru Economie al Academiei Bulgare de Științe, a propus crearea unei Asociații Est-Europene a Liberului Schimb, care să stimuleze un proces de integrare economică în această zonă europeană. Astfel, în decurs de 10-15 ani vor fi realizate cele două scopuri principale ale asociației: 1) depășirea momentului actual de recesiune economică din țările participante și tranziția acestora spre economia de piață; 2) crearea condițiilor economice, sociale și instituționale pentru integrarea lor treptată în cadrul pieței europene unice.

2.3.2. Asia Centrală. La Tașkent, capitala Uzbekistanului, liderii celor cinci republici ex-sovietice – Kazahstan, Kîrgîzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan – au anunțat, la începutul anului 1993, crearea unei comunități economice regionale intitulată Statul Unit al Asiei Centrale. Pe baza unei analize a situației economice și politice din regiune, participanții s-au pronunțat pentru acțiuni comune, care să pună capăt recesiunii economice din statele lor, o politică unică de prețuri, sisteme fiscale și vamale analoage, precum și frontiere „transparente” pentru organizarea unei piețe comune în regiune. S-a prevăzut înființarea unui Consiliu Interrepublican de Coordonare și organizarea unor reprezentanțe permanente pe lângă guvernele țărilor din regiune, pentru corelarea acțiunilor și controlul îndeplinirii hotărârilor luate în comun.

Cooperarea economică zonală între republicile ex-sovietice din Asia Centrală a primit astfel un nou impuls, regiunea urmând să se transforme într-un spațiu economic unitar, orientat spre relațiile de piață. Se pare că Statul Unit al Asiei Centrale, argumentat ca o soluție pentru depășirea crizei economice, în condițiile fragilității CSI, este motivat și de interese ideologice, fiind o soluție a Moscovei în fața creșterii pericolului fundamentalismului islamic în regiune. Fiindcă, exceptând Tadjikistanul și alăturându-și Azerbaidjanul, celelalte patru ex-republici sovietice citate, împreună cu Afganistanul, s-au alăturat, în vara anului 1992, Pakistanului, Iranului și Turciei, pentru a crea un uriaș bloc economic ce va lega Europa de Asia, autointitulat Clubul Economic al Regiunilor Islamice – o întinsă organizație de cooperare economică regională a Asiei Centrale, din care inițial făceau parte doar Pakistan, Iran și Turcia.

2.3.3. În zona afro-asiatică se face tot mai mult simțită o potențială unitate a națiunilor arabe, care este precedată de o integrare și pe alte planuri a statelor din regiune. Astfel, încă din 1981 a fost creat Consiliul de Cooperare

al Golfului (CCG) de către: Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Kuwait, Oman, Bahrein și Qatar. CCG este o alianță economică și militară.

De-a lungul anilor, această organizație a fost confruntată cu mai multe dispute teritoriale (unele dintre ele degenerând chiar în ciocniri de frontieră) și financiare. În decembrie 1992 s-a încheiat soluționarea unui acord comun asupra unei uniuni vamale între statele membre, problema cheie a integrării economice rămânând nesoluționată până în prezent.

În același timp, ca urmare a necesității acute a unei cooperări economice și politice în zonă, președinții Ugandei, Tanzaniei și Kenyei au propus reînființarea Comunității Est-Africane, care fusese dizolvată cu 18 ani în urmă.

Toate aceste inițiative demonstrează nevoia instituționalizării unor structuri integratoare, care să răspundă cerințelor de integrare pe mai multe planuri a statelor din zona afro-asiatică.

2.3.4. În zona sud-asiatică a fost înființată în 1985 o organizație care să servească integrării economice regionale – Asociația Sud-Asiatică de Cooperare Regională (SAARC) – prima ca număr de populație pe glob – 1 miliard de suflete, adică o cincime din populația Terrei. Țările membre sunt: Bangladesh, Bhutan, India, Maldive, Nepal, Pakistan și Sri Lanka. Reuniunile pregătitoare de la Colombo și Katmandu (1981), precum și de la Islamabad (1982), au evidențiat necesitatea unei cooperări mai strânse între viitoarele state membre, în pofida eterogenității politice și a mozaicului de aspecte rasiale, lingvistice și religioase din țările membre.

Obiectivele SAARC sunt: promovarea creșterii economice, a progresului social și cultural, coordonarea reciprocă a politicilor sectoriale în domeniile economic, cultural, științific, întărirea cooperării cu alte țări și regiuni, ridicarea bunăstării populației din regiune. Față de alte organisme ale integrării economice, SAARC conține explicit dimensiunea culturală și obiective ale politicii sociale, capabile să potențeze integrarea economică.

Alături de marii „dragonii” (Coreea de Sud, Taiwan, Hong Kong și Singapore) și micii „dragoni” (Tailanda, Malayezia, Filipine și Indonezia), la 8 octombrie 1990, în sud-estul asiatic s-a născut un „dragon cu șase capete”. La Kuala Lumpur (Malayezia) a fost creată Piața Comună asiatică, de către șase țări aparținând Asociației Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN), înființată, la rândul ei, în 1967. ASEAN s-a concentrat de-a lungul anilor pe realizarea unor scopuri economice și politice. Ca urmare, schimburile comerciale dintre țările membre au progresat rapid: s-au mărit de 5,5 ori după 1976, crescând de la 9 miliarde dolari SUA (în 1976) la 50 miliarde (în 1990). Principalii parteneri economici ai ASEAN sunt: Japonia, SUA, Canada, Noua Zeelandă, Australia și CE. Japonia furnizează aproape un sfert din totalul importurilor ASEAN și reprezintă, după SUA a doua sa piață de desfacere. Absența unei politici comune asupra tarifelor vamale ale țărilor membre este și pentru ASEAN un

obstacol serios în calea liberei circulații a bunurilor și serviciilor. Indonezia a propus în 1992 adoptarea unor tarife uniforme în cadrul ASEAN.

Piața Comună asiatică este compusă din cele șase state membre ASEAN, Brunei, Filipine, Indonezia, Malayezia, Singapore și Tailanda și reprezintă o nouă manieră de afirmare a voinței de integrare economică regională în sud-estul continentului asiatic.

După întreruperea, în noiembrie 1990, a negocierilor rundei Uruguay, purtate în cadrul GATT, s-a preconizat înființarea Grupului Economic al Asiei de Est (EAEG), care urma să cuprindă în afara statelor membre ASEAN, și: Myanmar (Birmania), Cambodgia, China, Coreea de Sud, Hong Kong, Taiwan și Vietnam. EAEG va permite întărirea rolului ASEAN în cadrul unui alt organism economic integrator din regiune – Grupul de Cooperare Economică din Asia și Pacific (APEC) – instituit în 1989, la inițiativa Australiei, și din care mai fac parte: Canada, Japonia, Noua Zeelandă, SUA, precum și cele șase state membre ASEAN, la care s-au adăugat ulterior alte 8 state sud-asiatice, în total 18 țări care generează 55 la sută din Produsul Intern Brut Mondial. Țările membre APEC dețin și 60 la sută din comerțul mondial, iar peste 50 la sută din comerțul lor se derulează la nivel regional. Este cea mai puternică și dinamică zonă economică a lumii.

2.3.5. În zona nord-americană a intrat în vigoare, începând cu 1 ianuarie 1994, Acordul Nord-American de Comerț Liber (NAFTA), un fel de replică împotriva UE, care face din cele trei state semnatare – SUA, Canada și Mexic – un puternic bloc comercial al lumii, una din cele mai întinse zone de comerț liber de pe glob, care cuprinde o populație de 365 milioane persoane. NAFTA impune, în primul rând, armonizarea cadrelor legislative ale statelor semnatare pentru a permite implementarea efectivă a prevederilor acordului și urmează să elimine, în următorii 15 ani, toate barierele vamale între SUA, Mexic și Canada, creând o piață unică, al cărei Produs Brut anual va depăși 8 mii de miliarde dolari SUA.

În iunie 1990 a fost anunțată public Inițiativa pentru America, de către ex-președintele SUA, George Bush, în vederea dezvoltării unei piețe comune zonale de proporții impresionante, alcătuită din cca 7000 milioane locuitori ai Americii de Nord, Centrale și de Sud - un fel de alternativă „americană” la UE. Piața comună americană are la bază NAFTA, iar, într-o perspectivă apropiată, alte state din America Centrală și de Sud urmează să se alăture acestei noi structuri economice zonale.

2.3.6. În America de Sud, Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay au ratificat Tratatul de la Asuncion, care a creat o nouă piață comună între ele, începând cu data de 1 ianuarie 1995. Conform prevederilor tratatului, Brazilia și Argentina au eliminat barierele tarifare existente în relațiile comerciale dintre ele până în decembrie 1994, permițând libera circulație a capitalurilor, bunurilor

și serviciilor. Uruguay și Paraguay au făcut la fel până în decembrie 1995. Tratatul mai prevede ca cele patru țări să adopte tarife comune pentru importurile comune. Domenii ca agricultura, industria, vămile, investițiile vor fi și ele coordonate.

Toate aceste noi organisme au, în esență, obiective economice, dar, unele dintre ele sunt concepute să realizeze și obiective politice, sociale, culturale, ca procese colaterale și stimulative pentru integrarea economică.

Organizațiile și organismele care servesc integrarea economică sunt de o mare diversitate și ca forme de existență și ca nivel de eficiență. Evoluția lor a avut o determinare obiectivă, pe de o parte (ritmul de dezvoltare economică a zonelor respective), dar și una subiectivă, pe de altă parte (anumite interese, nu numai economice, perpetuate în timp). Procesele integraționiste au evidențiat dependența economiilor statelor din Africa, America Centrală și de Sud, de statele dezvoltate, foste metropole, fenomen extrem de semnificativ pentru înțelegerea procesului analizat, ca și pentru descifrarea unor relații politice între țările lumii.

Conform studiilor realizate de Viorica Răducanu și colaboratorii (59), integrarea industriei românești în structurile economice ale UE implică respectarea condițiilor impuse de acordul de asociere la UE, dar și luarea tuturor măsurilor de către Guvernul român pentru asigurarea competitivității produselor noastre industriale. Integrarea industriei românești în structurile economice ale UE presupune creșterea competitivității acesteia pentru a putea face față condițiilor impuse de piața unică a UE. Pot fi considerate ca avantaje ale asocierii și aderării următoarele procese de durată:

- reducerea până la eliminare a barierelor tarifare, cu condiția de a fabrica produse competitive care să fie căutate pe piața unică a UE;
- cooperarea cu mari firme din Vestul Europei;
- dezvoltarea cooperării în domeniul științei și tehnologiei;
- accesul la programele comunitare pentru implementarea sistemului european de asigurare a calității.

Dezavantajele asocierii și aderării nu trebuie să surprindă nepregătită țara noastră:

- multiplele limitări făcute exporturilor de anumite produse, considerate „sensibile” sau care nu respectă „regulile de origine” (cel puțin 60% din conținutul produsului să provină din România, inclusiv materiile prime incorporate, energia, componentele electronice și de automatizare etc.);
- asimetria majorității fluxurilor comerciale rezultată din competitivitatea mai redusă a exporturilor românești pe piața unică a UE;
- producerea așa-numitului fenomen al „deturnării de comerț” în relațiile cu alte țări decât cele din UE, ca urmare a competitivității mai mari a produselor fabricate în țările membre UE;

- Închiderea unor capacități de producție autohtone, devenite astfel nerentabile, cu consecințe negative pe plan social.

Concluziile studiilor realizate de Viorica Răducanu și colaboratorii (59) confirmă lipsa de rentabilitate provocată de condițiile naturale (de zăcământ) dar și de deficiențe organizatorice și manageriale, de tehnologie și dotare a sectorului de extracție a surselor primare de energie. Considerăm o eroare cu consecințe insurmontabile în viitor lichidarea unor subvenții bugetare acordate acestui sector, disponibilitatea masivă a personalului și nu recalificarea acestuia. Chiar și operațiunea de închidere a 130 de mine costă cca 600-1000 milioane dolari! Trebuie urmată calea perfecționării și completării actualului sistem de subvenționare cu alte pârghii economice de stimulare a rentabilității și profitului. Se impune restructurarea ramurilor energofage ale economiei naționale (în care intră, paradoxal, chiar cele furnizoare de energie datorită cauzelor menționate mai sus) și „instituirea unui sistem de legi și reglementări care să permită furnizorului de energie să obțină venituri prin promovarea măsurilor de economisire a energiei în instalațiile consumatorului”. Facilitățile acordate industriilor românești prin Acordul de asociere la UE se vor reduce treptat după 1998 și până 2002 când piața românească va fi liberalizată complet pentru mărfurile provenind din UE. Întreprinderilor autohtone nu le va fi deloc ușor să suporte șocul resimțit prin pierderea acestor facilități, care va determina o creștere a dificultăților de export pe piața unică europeană. Evident, vor rezista mai bine acestui șoc întreprinderile re tehnologizate și modernizate în pas cu progresul tehnic cel mai avansat.

CAPITOLUL 3 - EFECTE ALE PROCESULUI INTEGRAȚIONIST

Motto: „Lărgirea UE reprezintă o turnantă istorică pentru Europa, o ocazie importantă pentru securitatea, economia, cultura și statutul său în lume”.

Jacques Santer, președintele
Comisei Europene

După opinia lui Peter D. Sutherland, Director General al Organizației Mondiale a Comerțului (WTO), lumea a pășit într-o “eră de integrare economică globală”. Cei patru factori fundamentali care modelează și determină situația economică și politică globală sunt:

1. sfârșitul războiului rece;
2. amploarea reformelor orientate către o adevărată economie de piață;
3. tendințele demografice diferite, înregistrate de țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare;
4. adâncirea și lărgirea integrării economiei mondiale.

Sfârșitul actualului mileniu și începutul celui următor sunt consecința acestor patru factori fundamentali, dintre care apreciem că ultimul este de o importanță deosebită. Țările lumii sunt grupate deja în trei mari zone integratoare: Europa, cele două Americi și sud-estul Asiei.

Modul în care se va desfășura procesul integraționist în interiorul acestor zone și între ele, va determina imaginea imediat următoare a planetei. În Europa procesul integraționist are deja o vechime bimilenară; actualele coordonate tind să refacă, în funcție de interesele diferiților parteneri, harta geopolitică a continentului.

Lărgirea UE este poate începutul unui proces istoric, ce va da forma geografiei politice și economice a Europei pentru anii care vor urma. Costurile lărgirii vor fi însă de numai 1,27% din PIB-ul UE, pentru perioada până în anul 2006 a apreciat Comisarul Comisei Europene pentru TECE, Hans van den Brock. De îndată ce vor adera la UE, noile state membre vor beneficia de o gamă de programe ale UE. Acest pachet, împreună cu asistența de pre-aderare reprezintă 75 miliarde ECU (\approx 90 miliarde dolari) pentru perioada 2000-2006.

Țările UE sunt preocupate mai ales de aspectele financiare legate de primirea de noi membri din centrul Europei. Țările ce primesc încă ajutor financiar din partea UE, cum sunt Portugalia și Spania, precum și state puternice, membre UE, cum sunt Olanda și Germania, se tem că vor fi serios afectate de costurile lărgirii. În același timp, miniștrii agriculturii din țările UE au fost avertizați că politica agricolă comunitară va trebui reformată înaintea

primirii de noi membri. De altfel, într-un studiu publicat în 1995, Peter Bofinger (9) sublinia că perspectivele pentru deplina participare a TECE la schemele de distribuire a fondurilor structurale și agricole sunt extrem de reduse, „este mai mult ca sigur că această speranță nu se va materializa niciodată. Țările asociate vor trebui să înțeleagă, mai devreme sau mai târziu, că (...) niciodată nu va fi posibil să obțină un tratament similar celui oferit altei țări, relativ sărace” (exemplu: Spania, Portugalia, Grecia, devenite membre UE). De altfel, în octombrie 1997, Departamentul pentru Integritate Europeană din cadrul Guvernului României a informat că asistența financiară nerambursabilă a UE era de 24 ECU/loc., situând țara noastră pe ultimul loc pe „lista” beneficiarilor, în comparație cu landurile estice ale Germaniei care, numai în perioada 1991-1995, au primit din partea statului german subvenții însemnând peste 217 miliarde DM (\approx 150 miliarde dolari), sub formă de plăți directe, credite ieftine și garanții de împrumut comercial.

Lărgirea spre est a Uniunii Europene are o mare miză economică: cele 11 țări candidate la integrare – Bulgaria, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria – dintre care patru au fost deja nominalizate pentru începerea negocierilor de aderare – Republica Cehă, Estonia, Polonia și Ungaria – totalizează cca 110 milioane de prezumtivi consumatori. Situate la „porțile” UE, aceste țări reprezintă o zonă de potențială creștere economică, revitalizantă pentru „cei 15”.

Ca rezultat al imposibilității de a ajunge la un acord asupra reformei instituțiilor la Consiliul European de la Amsterdam (iunie 1997), Comisia Europeană a propus să aibă loc o altă CIG, imediat după anul 2000, pentru a finaliza schimbările instituționale atât de necesare înaintea acceptării de noi state membre.

PIB, ca standard al puterii de cumpărare pe locuitor, al celor 11 țări candidate la UE, reprezintă, însumat, doar 32 la sută din media europeană, subliniază datele publicate de Eurostat. Pe primul loc se situează Slovenia, cu 59 la sută din media europeană, ceea ce semnifică 30 la sută din nivelul Greciei, țară membră a UE care înregistrează cel mai mic standard al puterii de cumpărare pe locuitor. România se situa în 1995 pe locul 4 în urma Sloveniei, Poloniei și Cehiei ca standard al puterii de cumpărare pe locuitor (în urma involuției PIB în anul 1997, poziția țării noastre nu mai este aceasta, evident).

România trebuie să continue să implementeze reformele și să consolideze economia de piață, legislația, administrația și sistemul judiciar. Trebuie continuată privatizarea și restructurarea și îmbunătățită administrația publică într-un număr de domenii cheie cum sunt certificatele de produse, norme și standardele veterinare și fitosanitare. De îndată ce România va face progrese suficiente pentru a îndeplini condițiile de aderare stabilite de șefii de state și de guverne ai UE, Comisia va recomanda ca negocierile cu România să înceapă. Aceasta va depinde de eforturile pe care România poate și trebuie să le facă.

Luându-se în calcul o durată medie a negocierilor de patru ani (deși în cazul a mai mult de jumătate din țările membre ale UE, acestea au durat între 5 și 9 ani), exclusiv procesul următor de ratificare, prima aderare potențial posibilă a uneia dintre țările central sau est-europene, nu ar putea deveni realitate înainte de anul 2002 sau 2003. Polonia, de exemplu, și-a propus ca obiectiv strategic aderarea la UE până în anul 2000 dar experții apreciază că acest lucru nu este posibil mai devreme de 2005-2008.

Celelalte candidate la integrarea în primul val dintre țările central și est-europene sunt practic în aceeași situație. Conform raportului pe 1996 al Băncii Mondiale, care publică un bilanț privind rezultatele obținute din 1989 în 28 de țări ale lumii aflate în tranziție (cele 10 țări din Europa centrală și de est, fără Cipru; 15 noi state independente desprinse din fosta URSS, plus China, Mongolia și Vietnam), țărilor din Europa centrală și de est le va fi necesar un număr de 20 de ani pentru a atinge nivelul mediu din 1994 al țărilor din UE (deși nivelul mediu anual al acestora este în continuă evoluție).

Raportul propune, în stilul deja cunoscut al instituțiilor Băncii Mondiale, efectuarea reformei instituționale în aceste țări aflate în tranziție, precum și reducerea intervenției statului în economie. România este inclusă, conform acestui raport, în grupa a doua de țări mediu avansate în privința aderării, alături de Albania, Bulgaria, Estonia, Letonia și Lituania. Alan Gleb, coordonatorul raportului, apreciază ca „suficient” ajutorul occidental, de 2% din PIB, acordat în medie pe fiecare țară, în vederea integrării în structurile europene. Departamentul pentru Integrare Europeană din cadrul Guvernului României a comunicat, în luna august 1997, că asistența financiară nerambursabilă a UE este de 24 écu/locuitor, ceea ce situează țara noastră pe ultimul loc pe „lista” beneficiarilor.

Potrivit raportului pe trimestrul I, 1997, al FMI (mai 1997), contracția activității economice din țările în curs de tranziție pare să se fi încheiat în 1996, după șase ani de declin accentuat. Țările cele mai avansate în tranziție au avut o activitate marcată de un progres constant pe calea realizării stabilizării macroeconomice și de reformă structurală. Țările cele mai puțin avansate în procesul de tranziție, incluzând Albania, Bulgaria și România din grupul TECE, au eșuat în procesul de stabilizare macroeconomică, înregistrând o creștere semnificativă a inflației în ultimele luni. Principala recomandare a experților FMI, cuprinsă în raport, este aceea că fluxurile de capital către țările aflate în tranziție ar trebui să susțină un nivel ridicat al investițiilor destinate revitalizării industriei și re tehnologizării acesteia. În același timp, se recunoaște faptul că fluxurile mari de capital pot crea probleme managementului macroeconomic; datorită acestor considerente este necesar a fi făcută gradat, în concordanță cu progresele înregistrate în celelalte sectoare ale economiei.

Considerăm că pot fi construite trei scenarii privind aderarea țărilor central și est-europene la UE:

- I. Aderarea în condițiile actuale – conform acestui scenariu, transferurile financiare efectuate pentru integrarea țărilor central și est-europene ar fi cel puțin egale cu cele efectuate până acum între țările din interiorul UE. Scenariu imposibil de realizat.
- II. Costul aderării calculat pentru un orizont de 12-15 ani, ipoteză în care acesta s-ar putea diminua odată cu apropierea sensibilă a unor niveluri de dezvoltare între țările din centrul și estul Europei și țările membre ale UE. Ipoteză puțin probabilă.
- III. Aderarea țărilor din al doilea val (între care a fost nominalizată și România) în 15-30 de ani, perioadă în care poate fi înfăptuită reforma structurală în aceste țări și achiziționat acquis-ul comunitar. Varianta cea mai probabilă.

Pentru România, al cărei nivel de dezvoltare este de cca 4 ori mai mic decât media UE, este mai realist să atingă mai întâi nivelul unor indicatori din Republica Cehă, Polonia sau Ungaria, realizând în primul rând o integrare deplină în structurile integratoare central europene (CEFTA – Acordul Central European pentru Comerț Liber).

UE a sprijinit crearea CEFTA pentru a ajuta în acest fel țările candidate pentru aderarea la UE să se adapteze jocului comercial specific unei piețe libere. TECE au înțeles că până la UE au de parcurs un drum mai lung și mai anevoios, iar mai întâi ar fi bine ca țările candidate să se apropie între ele. Grupul de la Vișegrad (Republica Cehă, Polonia, Ungaria și Slovacia) a lansat CEFTA, după reuniunea de la Cracovia din decembrie 1992. Acordul Central European pentru Comerț Liber a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1993; de la 1 ianuarie 1996 i s-a alăturat și Slovenia. Aria de cuprindere a acordului o constituie comerțul cu produse industriale, precum și o mare parte a comerțului cu produse agricole.

Inițial, dorința României de a adera la CEFTA a fost respinsă de statele membre, care ar fi primit doar Transilvania, ca entitate separată, propunere taxată pe măsură de adepții unității statale a țării noastre. La 10 aprilie 1996 a fost depusă cererea oficială de aderare a României la CEFTA, acceptată la 12 septembrie același an, la întâlnirea de la Josua a premierilor țărilor membre; la 12 aprilie 1997 a fost semnat la București, Acordul de Aderare a României la CEFTA, care a intrat în vigoare la 1 iulie 1997. După opinia distinsului dr. Viorel Sălăgean (65), aderarea României la CEFTA are mai multe avantaje:

- a) aprecierea capacității economiei românești de a fi competitivă în coordonatele „Micii Piețe Comune” a Europei Centrale;
- b) dezvoltarea exporturilor și importurilor ca urmare a reducerii costurilor de transport și a taxelor vamale;
- c) concurența directă a mărfurilor românești cu mărfuri similare din țările membre CEFTA, ca un pas verificator înainte de testarea lor pe piața unică a UE.

Prevederile din Acordul de Aderare a României la CEFTA se vor realiza până în anii 2001-2002, iar de la 1 ianuarie 2002, CEFTA și UE vor constitui o zonă de liber schimb a produselor industriale. Astfel, Europa Centrală constituie încă de pe acum o parte vitală a continentului și o mare șansă pentru integrarea cu succes la orizontul următorilor 7 ani a TECE în UE. Experții apreciază că abia în 2006 vor avea loc cele dintâi primiri din rândul TECE.

Conform celui de-al șaptelea sondaj Eurobarometru pentru TECE, realizat în noiembrie 1996, aproape jumătate din cetățenii chestionați ai statelor membre UE apreciază că „alte țări europene, cum ar fi Republica Cehă, Polonia, Slovacia și Ungaria, nu vor deveni membre ale UE înainte de anul 2010”. Mai mult de jumătate (procente cuprinse între 51 și 72%) din cetățenii membri a 9 state membre UE (Danemarca, Suedia, Regatul Unit al Marii Britanii, Finlanda, Austria, Grecia, Lu-xemburg, Irlanda și Olanda) nu apreciază lărgirea UE înainte de anul 2010. În general, cetățenii statelor membre ale UE tratează aderarea altor țări cu precauție. Numai 14% din aceștia consideră că aderarea altor țări se va petrece în următorii 5 ani, cca 31% cred că aderarea este posibilă în 5-10 ani, iar alții 20% consideră că va dura cel puțin 10 ani, 14% au declarat însă spontan că „aceste țări nu ar trebui să devină membre”.

În același timp, sondaje diferite, efectuate în țările candidate la aderare, relevă o poziție similară a cetățenilor acestor țări. Doar 46% din cei chestionați în Republica Cehă au declarat că ar vota pentru aderarea la UE, 13% au declarat că ar vota contra, iar 41% s-au arătat nehotărâți.

În Ungaria, doar 47% dintre cetățenii chestionați afirmă că în cazul unui referendum ar opta pentru aderarea la UE, comparativ cu o medie de 61% înregistrată în 10 state central și est-europene, candidate la aderare. 15% dintre unguri s-au declarat împotriva aderării, acest procent fiind dintre cele mai ridicate din țările candidate. De altfel, imaginea ungarilor referitoare la UE s-a deteriorat continuu, de la 51% – aprecieri pozitive în 1990, la 33% – în 1996.

Polonezii doresc să adere în proporție de 75-80% iar românii sunt în procent de 92%, favorabili aderării. Dar, această adeziune masivă nu este însoțită de o cunoaștere aprofundată a funcționării UE. Trebuie prezentate populației avantajele, dar și dezavantajele care vor decurge din aderarea la UE. De asemenea, experții au considerat că românii au fost anormal de optimiști în ceea ce privește aderarea la UE.

Optimiștii în privința aderării țării lor la UE pierd din vedere vastitatea problematicii și importanța armonizării legislației din țările lor cu legislația comunitară. Astfel, din cele cca 20000 de reglementări legislative cuprinse în acquis-ul comunitar, 1400 au fost selecționate de către Comisia Europeană pe considerentul că au o importanță deosebită în reglementarea pieței unice. Reglementările vizând constituirea, de la 1 ianuarie 1999, a UEM, complică și mai mult sarcina armonizării legislative, prin introducerea unui domeniu complet nou, de jurisdicție în aria integrării comunitare. Aceasta înseamnă că

statele candidate la aderare vor trebui să satisfacă în totalitate criteriile de convergență:

- a) existența unui deficit bugetar mai mic de 3% din PIB al țării respective;
- b) datoria publică sub 60% din PIB;
- c) o rata a inflației sub 1,5%, calculată față de media celor trei țări din UE, cu ratele cele mai mici;
- d) rata dobânzii pe termen lung, nu mai mare de 2% peste media celor trei țări din UE (cu ratele cele mai mici).

Potrivit estimărilor Departamentului pentru Integrare Europeană, România a transpus în legislația națională, până la 30 octombrie 1997, 900 din cele 1400 directive și norme comunitare principale, conținute în Cartea Albă. Cea mai mare parte a actelor normative vizate se referă la domeniile: transporturi, regimul vamal, investițiile reciproce, înregistrarea investițiilor și mărcilor, normele de calitate.

CAPITOLUL 4 - ANALIZA EFECTELOR INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UE

Motto: „Când trebuie să înțelegem că numai economia ne salvează? Prin ea realizăm locuri de muncă, protecție socială, intrarea în UE, în NATO și așa mai departe”.

Ion Rațiu, deputat PNȚCD

România a fost prima țară din Europa Centrală și de Est care a stabilit relații contractuale cu UE: Acordul cu privire la sistemul generalizat de preferințe din 1974 și Acordul privind produsele industriale din 1980, an în care România a stabilit relații diplomatice cu UE; acordul din 1980 facilita accesul unui mare număr de produse românești pe piața comunitară.

La 22 octombrie 1990 a fost semnat un Acord privind comerțul și cooperarea comercială reciprocă pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate; acest acord a stabilit eliminarea de către Comunitățile Europene a unor restricții cantitative specifice; eşalonat pe o perioadă de câțiva ani, a constituit cadrul viitorului Acord de Asociere, semnat la 1 februarie 1993.

La 1 februarie 1995 a intrat în vigoare Acordul European pentru instituirea asocierii României la UE, ale cărui prevederi comerciale începuseră deja să fie aplicate din mai 1993 în cadrul unui acord interimar. La 22 iunie 1995, România și-a prezentat cererea de aderare la UE, iar la 17 iulie același an, Comisia Europeană a început procedura de evaluare a condițiilor aderării. Începând din 1996, au intrat în vigoare Concesiile tarifare și Schemele de reducere a taxelor vamale ale României, conform Acordului European instituind asocierea la UE, și Acordul de Liber Schimb cu țările AELS. Prin Hotărârile de Guvern 1291/1996 și 196/1997 au fost reduse taxele vamale la importurile de produse industriale din țările membre UE, iar prin HG 161/1997 s-au redus taxele vamale la importurile de produse agricole provenind din țările membre UE. La jumătatea anului 1996 Comisia Europeană și-a prezentat Punctul de vedere în legătură cu solicitarea României de aderare la UE.

Conform hotărârii Consiliului European, întrunit la Copenhaga în 1993, aderarea fiecărei țări va avea loc de îndată ce aceasta va fi capabilă să-și asume obligațiile ce-i revin prin satisfacerea condițiilor economice și politice pe care le implica aderarea. Calitatea de membru implică următoarele:

- țara candidată să aibă instituții stabile, care garantează democrația, primatul legii, drepturile omului, respectarea și protecția minorităților;
- existența unei economii de piață funcționale, având capacitatea de a face față presiunilor concurențiale și forțelor de piață din cadrul UE;

- capacitatea de a-și asuma obligațiile ce rezultă în urma aderării, inclusiv aderarea la obiectivele politice, economice și monetare ale Uniunii.

În scopul consolidării politicii guvernamentale și a procesului decizional privind integrarea europeană, Guvernul României a creat Departamentul pentru Integrare Europeană (cu rang de minister din ianuarie 1997) și compartimente speciale având același rol, la nivelul fiecărui minister.

„Aderarea României la Uniunea Europeană constituie pentru societatea românească un obiectiv strategic fundamental” – se precizează în Strategia națională de pregătire a aderării României la UE, aprobată la Snagov, de reprezentanții principalelor forțe politice ale țării, la 21 iunie 1995. În continuare, în Strategie... se precizează că „Aderarea trebuie să servească promovării interesului național și dezvoltării potențialului economic și patrimoniului cultural românesc, devenind astfel un punct esențial al solidarității naționale”.

Obiectivul fundamental al Programului Economic de Dezvoltare pe termen mediu (1997–2000) îl constituie „obținerea unei creșteri economice durabile, care, pe termen mediu–lung, să conducă la o evoluție comparabilă a standardului de viață și să reducă decalajul de dezvoltare economică a României față de Uniunea Europeană”. Din acest obiectiv fundamental decurg obiectivele specifice, cum sunt: valorificarea resurselor proprii și a potențialului economic existent, în condițiile unei ajustări ample a producției industriale; evidențierea intercondiționărilor cauzale dintre ramuri și a posibilităților de creștere a producției fiecăreia, în condițiile volumului de resurse previzibile în acest moment; stimularea proceselor de privatizare și restructurare, cu precădere către ramurile și subramurile pentru care dezvoltarea este direct condiționată de aportul capitalului străin, de noi piețe și de modificarea ofertei și a structurii de proprietate. Toate aceste obiective specifice vizează trecerea cât mai rapidă a României la economia de piață. Efectele integrării României în UE vor fi resimțite atât în perioade de pre-aderare, cât și după, în domeniul politic, economic, administrativ-juridic, precum și prin preluarea obligațiilor pe care le presupune calitatea de membru al UE.

A. *Pe plan politic* – România dispune de instituțiile democratice ale statului de drept și respectă drepturile fundamentale ale omului (domeniu în care se mai înregistrează mici abateri).

B. *Pe plan economic* – programul radical de stabilizare macroeconomică și de reforme structurale a condus la creșteri anuale actualizate ale PIB-ului, în ultimii 6 ani. Pentru prima dată, în acești ani, în 1997 PIB-ul va înregistra o scădere accentuată. Pe cap de locuitor, PIB-ul reprezintă cca un sfert din media UE.

Ponderea sectoarelor economice în structura PIB era, în 1995 următoarea:

1. servicii – 36,9%
2. industrie – 35,7%

3. agricultură – 20,5%

4. construcții – 6,8%

România trebuie să îndeplinească, în vederea integrării în UE, criteriile economice stabilite pentru toate statele, care vor să adere de Consiliul European de la Copenhaga (iunie 1993). În acest sens, România a făcut progrese considerabile pentru structurarea unei economii de piață, obiectiv la fel de important ca și încorporarea aquis-ului comunitar. Prețurile au fost liberalizate aproape în totalitate, drepturile de proprietate asupra terenurilor nu sunt încă pe deplin asigurate, sistemul juridic face, în continuare, jocul puterii, iar în procesul luării deciziilor în chestiuni economice nu s-au înregistrat întotdeauna măsuri coerente. S-au făcut unele progrese pe calea ameliorării competitivității economice prin: creșterea prețului energiei și combustibilului, accelerarea privatizării și continuarea lichidării întreprinderilor de stat care înregistrează pierderi mari. Tehnologia din industrie și agricultură este, în cea mai mare parte, învechită.

Macropolitici incoerente ale guvernelor care s-au succedat la cârma României în cei 7 ani de conducere postcomunistă, datorită impunerii lor din afara țării, au neglijat sectoare cheie ale evoluției societății românești, precum industria, agricultura, cercetarea științifică, învățământul și sănătatea.

C. În perspectiva aderării - capacitatea României de a îndeplini aquis-ul comunitar este încă insuficientă deși a depus eforturi notabile pentru îndeplinirea obligațiilor sale, în conformitate cu Acordul European de Asociere și prevederile Cărții Albe. Cu excepția chestiunilor legate de proprietatea industrială și intelectuală, legislația românească nu a preluat decât în foarte mică măsură aquis-ul comunitar al pieței unice.

Progresele pe care trebuie să le facă România în această direcție necesită eforturi importante și susținute atât pentru armonizarea legislației, cât și în ceea ce privește crearea structurilor care să permită punerea ei în practică. Una din principalele priorități o constituie restructurarea totală a sectorului financiar pentru a restaura un nivel indispensabil de încredere din partea populației și investitorilor.

În general, modul de organizare a administrației publice prezintă deficiențe majore care pun sub semnul întrebării atât ritmul, cât și calitatea procesului de adaptare a legislației europene.

Diferitele structuri necesare punerii în aplicare a legislației în domeniul pieței unice, nu pot face față în prezent sarcinilor pe care le au.

Nu au fost create în totalitate, până în prezent, condițiile care să permită dezvoltarea unui sector privat dinamic și competitiv. Ca urmare, industria și agricultura mai au nevoie de mult timp pentru a putea face față presiunilor concurențiale pe care le presupune piața unică.

Conform părerilor exprimate de Iulia Trăistaru (71), UE a devenit principalul partener comercial al României, reprezentând piața de desfacere pentru o treime din exporturile de produse industriale ale României. Pentru

unele grupe de produse industriale, ponderea UE în totalul exporturilor românești depășește 50% (textile, îmbrăcăminte, piei, blănuri, încălțăminte, articole din piatră, ciment, materiale ceramice). Concomitent, importurile României din UE au o pondere de cca 40% și reprezintă în special mașini, utilaje și echipamente. În general, România exportă pe piața unică a UE, „produse din grupele celor intensive în forță de muncă, intensive în energie și, respectiv, cu valoare adăugată redusă, cum sunt: plută și articole din plută; diverse articole textile, produse chimice anorganice; articole din fontă, fier sau oțel; mobilier, construcții prefabricate” etc. Opțiunea liberalizării schimburilor economice externe ale țării noastre cu UE trebuie neapărat însoțită de procesul restructurării economice care să conducă la producerea de mărfuri competitive pe piață.

Daniela Antonescu și Daniel Fistung (4) subliniază, la rândul lor, evidențele nesatisfăcătoare ale competitivității produselor industriei prelucrătoare din România pe piețele internaționale, inclusiv pe piața unică a UE. Analize întreprinse asupra comerțului nostru exterior reliefează „poziția marginală a României ca parteneră în comerțul internațional”. Exportăm, în general, mult mai puțin decât țările central și est-europene (de 5 ori mai puțin decât Ungaria, de 4 ori mai puțin decât Republica Cehă sau Slovacia, de două ori mai puțin decât Polonia), iar față de alte țări în curs de dezvoltare: de 21 ori mai puțin decât Taiwan-ul, de 13 ori mai puțin decât Malaezia, de 10 ori mai puțin decât Coreea de Sud. 2/3 din produsele românești au grad redus sau mediu de prelucrare. Exportăm către UE următoarele grupe de produse: textile și articole din textile, metale și articole din metal, mobilă și aparatură de iluminat, produse chimice, articole din piatră, ipsos, ciment. Cele mai bune performanțe de competitivitate le înregistrează materialele și produsele metalice, materialele de construcții, articolele de încălțăminte, iar cele mai slabe performanțe: mașinile și aparatele electrice, materialele plastice și din cauciuc, hârtia și articolele din hârtie. Produsele care utilizează în mod intensiv forța de muncă (tricotaje, confecții, mobilă, încălțăminte) reprezintă cel mai dinamic segment al exportului românesc către UE, majorându-și ponderea la peste 50% în ultimii ani.

Evoluția exportului pe grupe de produse, în perioada 1997-2005 va înregistra următoarele transformări: creșterea redusă a ponderii industriei construcțiilor de mașini și metalurgică, creșterea, dar în valoare absolută a exportului de produse textile și din piele, reducerea ponderii produselor semifabricate (lemn tăiat, cioplit, panouri), creșterea sensibilă a exportului de mobilă etc.

Conform studiilor întreprinse de Gheorghe Zaman și colaboratorii săi (74), „mai mult de o treime din exporturile românești în UE merg pe piața R.F.Germania”, ceea ce conferă „acestei piețe un rol de primă importanță nu numai în relațiile bilaterale, dar și în cele multilaterale, în cadrul grupării integraționiste UE. Cu alte cuvinte, de exporturile efectuate de România în RFG depind într-o măsură importantă producția, gradul de ocupare și nivelul

tehnologic al multor sectoare ale economiei românești. Relațiile cu această țară pot constitui pentru România” un important factor de susținere a creșterii economice în diferite domenii”. Pe primul loc ca importanță, la importul de mărfuri al României din UE, se află Germania.

Analiza comparativă a importurilor și exporturilor românești în UE în ultimii 6 ani (1991-1996) relevă faptul că volumul importurilor a depășit în fiecare an volumul exporturilor, cons-tatându-se un sold negativ al balanței comerciale, care, pe ansamblu, a crescut permanent de la un an la altul.

În privința mediului înconjurător, vor fi necesare eforturi foarte serioase pe plan legislativ și investiții masive pentru apărarea acestuia.

Transportul rutier de mărfuri precum și cel feroviar și maritim trebuie aduse la nivelul standardelor europene. România trebuie integrată, într-un ritm mai rapid, în rețelele europene de transport, care contribuie la funcționarea eficientă a pieței unice.

După modelul unor țări membre UE, România trebuie să-și perfecționeze modalitățile de intervenție statală asupra pieței transporturilor, adoptând măsuri precum: utilizarea taxelor și subvențiilor; intervenția directă, de către stat, precum asigurarea ofertei de transport, elaborarea de legi, norme și standarde privind transporturile, acordarea de licențe pentru desfășurarea activităților de transport; influențarea educativă a opiniei publice în legătură cu activitățile de transport; sprijinirea activității de cercetare-dezvoltare etc. etc.

Trebuie depuse, de asemenea, eforturi substanțiale pentru alinierea standardelor sociale ale României la cele europene (legislația muncii, securitatea, șomajul, sănătatea angajaților). Trebuie înțeles de către toată lumea că acestea sunt urmarea, efectul și nu cauza dezvoltării economice.

În procesul creării structurilor de utilizare eficientă a fondurilor structurale ale UE pe plan regional, sunt necesare mecanisme eficiente de acțiune și control.

CAPITOLUL 5 - PERSPECTIVA ACTUALĂ A INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Motto: „Singurul criteriu al aderării este cel al propriului merit”.

Karen Fogg, conducătoarea
Delegației Comisiei Europene în
România

Complexitatea procesului restructurării și revizuirii instituțiilor UE demonstrează din ce în ce mai pregnant că nu se poate lua în calcul admiterea vreunei țări asociate înainte de anul 2005. Nu contează practic ce orizont de timp și-au propus pentru a fi admise ca membre țările din estul și centrul Europei (TECE). Voința lor depinde de asimilarea și aplicarea acquis-ului comunitar.

În următorii doi ani, care ne mai despart de mileniul al III-lea al erei Vărsătorului, nu se întrevăd modificări majore pe plan economic în Europa. Cu toată relansarea economică ce se va înregistra în TECE, decalajele între acestea și statele membre UE se vor mări.

PIB-ul /locuitor în România reprezintă un sfert din PIB-ul/locuitor în țările UE. Dintre țările candidate la aderare, Estonia are un PIB/locuitor inferior (23% din cel comunitar), față de 31% în Polonia, 37% în Ungaria, 35% în Republica Cehă și 59% în Slovenia.

România este încă, (deși indicii demografici sunt și ei în prăbușire), cea mai populată țară după Polonia. Dar 34,5% din populație lucrează în agricultură, având astfel cel mai mare procent de populație ocupantă în această ramură a economiei.

Pe primul loc în lista performanțelor economice ale statelor candidate la UE se află Cipru, cu un PIB/locuitor care reprezintă 71% din media pe UE și cu numai 14% din populație angajată în agricultură. În UE, doar 5,3% din populație lucrează în agricultură.

În 1996, ponderea industriei românești în PIB a fost de 36%, iar la sfârșitul anului 1996 industria atinsese numai 55,6% din nivelul producției din 1989.

Pe primele nouă luni din 1997, producția industrială a înregistrat o scădere de 3,5% față de aceeași perioadă din 1996. Doar 50,3% din capacitățile de producție au fost utilizate, restul fiind în conservare sau neputând funcționa din diverse cauze (lipsa de materii prime și energie, lipsa de comenzi etc.). În septembrie 1997, rata inflației era de 116,7% față de decembrie 1996. Media lunară a ratei inflației pe primele nouă luni din 1997 a fost de 9%. În același timp, media lunară a creșterii prețurilor pentru mărfuri nealimentare a fost de 12,9%, iar pentru servicii de 11,8%.

Piața de capital din România s-a dovedit a fi un barometru sensibil la viața politică internă, reacționând prompt printr-o scădere a prețurilor lună de lună. Aceasta deoarece performanțele economiei din 1997 nu au permis majorității societăților listate să obțină rezultate mai bune ca în 1996. Probabil, în urma acestei crize economice și chiar politice prelungite, România va reveni în categoria țărilor cu risc economic și politic.

Economia românească, după 8 ani de tranziție, continuă să se adâncească în cea mai gravă criză de sistem dintre toate statele candidate. Bătăliile reformei, lipsa de fermitate, lipsa unei concepții românești clare au prăbușit în repetate rânduri palidele redresări economice anunțate. Clasa politică din România, majoritatea poporului român par să nu fi înțeles nici acum un principiu simplu – „numai prosperitatea economică (...) poate asigura existența și progresul poporului nostru, afirmarea lui deplină în lume.”(acad. Nicolae N. Constantinescu)(17).

Tranziția actuală, de la socialismul planificat, de stat, la economia capitalistă de piață – în această perioadă, a condus până acum la următoarele aspecte negative:

- a) scăderea ritmului de creștere economică; cronicizarea prăbușirii economiei, în timp ce stocurile și importurile rămân la un nivel extrem de ridicat;
- b) creșterea sărăciei și înrăutățirea stării de sănătate a populației. România posedă cea mai înaltă rată a mortalității din Europa și pentru prima dată în istoria ei modernă rata mortalității este mai mare decât cea a natalității, în condiții de pace;
- c) balanța comercială a țării este permanent deficitară, importăm mai mult decât exportăm;
- d) consumăm mai mult decât producem. Ne îndatorăm din ce în ce mai mult (datoria externă se apropie de cca. 8 miliarde de dolari și numai serviciul ei echivalează cu exporturile anuale ale României);
- e) indicatorii economici de macrostabilizare nu pot fi ținuti sub control fără sporuri competitive de producție industrială și agricolă. Politicile monetariste, de inspirație FMI, sunt doar un paleativ de scurtă durată și au arătat în repetate rânduri acest fapt. Principalul lor efect până în prezent este doar inflația galopantă.

Deși în agricultura UE se acordă subvenții care ajung până la 60% din valoarea producției, Guvernul României și Ministerul Agriculturii le-au eliminat din agricultura țării noastre, la sfatul FMI.

Toate țările dezvoltate subvenționează agricultura între 60 și 90% și acordă scutiri de taxe vamale pentru importul de utilaje agricole performante. Politica prețurilor liberalizate la producătorii industriali și dirijate de stat, în perioada 1990-1996, la producătorii agricoli a condus la situații paradoxale de genul: în timp ce prețul laptelui a crescut de 200 de ori, iar al grâului și al orzului de cca 500 ori, prețul tractoarelor a crescut de 1000 ori, al combinelor

de 1200 ori, al combustibilului de 3000 ori, al energiei electrice de 3500 ori. În luna mai 1997, Uzina Tractorul din Braşov a vândut doar două tractoare şi acelea reprezentând o datorie către Banca Dacia Felix. Dobânzile foarte mari la creditele acordate de bănci au condus la decapitalizarea producătorilor. Reputatul specialist în economie agrară, prof.dr. Traian Lazăr (32), a demonstrat „existenţa în timp, în majoritatea ţărilor, a unei corelaţii strânse între evoluţia preţurilor produselor agricole şi a preţurilor produselor industriale cumpărate de agricultori pentru producţia agricolă. Constatăm că acest raport a fost şi este, în majoritatea cazurilor, peste 80%. Acesta poate fi considerat un raport normal. La noi, însă, în prezent, acest raport este de numai 65%. Deci, foarte mult, în defavoarea agriculturii (35 de puncte, respectiv procente)”.

În continuare, pentru că am construit greşit o industrie energointensivă şi cu randament scăzut, exportăm produse semiprelucrate şi mult mai puţin produse manufacturate. Produsele industriei uşoare şi cele agricole predomină încă la export.

Într-un excelent studiu, Nicoleta Hornianschi (31), analizează cauzele care perpetuează aceste stări de lucruri şi stabileşte „coordonatele politicilor de creştere a competitivităţii producţiei industriei prelucrătoare româneşti, în contextul integrării europene”. Autoarea studiului susţine că „decalajul de competitivitate al industriei naţionale în raport cu industriile din UE este considerabil, dar, posibil de eliminat în anumite sectoare cu avantaje competitive reale” (de exemplu: industria blănilor şi pieilor, industria textilelor şi încălţămintei, industria hârtiei şi articolelor din hârtie, „unele industrii chimice”, industria produselor din lemn, plută şi împletituri din nuiele). Aceste sectoare sunt singurele în care exportăm mărfuri pe piaţa unică a UE. Dar, „indicele specializării relative a exportului românesc către UE, comparativ cu al altor ţări în tranziţie, relevă o situaţie defavorabilă pentru ţara noastră. În timp ce alte ţări (Republica Cehă, Polonia, Ungaria) şi-au mărit capacitatea de export în sectoarele producătoare de maşini şi echipamente, România a rămas dependentă de exportul produselor din industriile cu nivel tehnologic mai scăzut, consumatoare intensive de manoperă (confecţii, încălţămintă, mobilă) şi a celor cu grad scăzut de prelucrare (combustibili rezultaţi din rafinarea ţiţeiului, produse metalurgice comune), care au reprezentat aproape 60% din exportul industriei”. Domeniile cu tehnologii mai performante din industria românească, citate de Nicoleta Hornianschi, sunt următoarele: fabricaţia de turbine cu abur şi turbine cu gaze, hidroagregate, motoare, generatoare şi transformatoare electrice, industria confecţiilor, construcţiile navale; fabricaţia de echipamente de foraj; industria rulmenţilor; industria de prelucrare a petrolului; industria mobilei.

Analizând capacitatea competitivă a industriei autohtone, în perspectiva integrării europene, Rodica Miroiu (45) subliniază că întreprinderile naţionale trebuie să realizeze sporuri de producţie prin inovare sau prin investiţii. Pentru România, din prima categorie fac parte industriile de mobilă şi confecţii, iar din

a doua – industriile electrotehnică, de mașini și chimică. Pe aceste două căi, industriile respective pot să-și regleze pozitiv capacitatea concurențială la jocul forțelor pieței unice a UE.

Mihai Stoica (67) și colaboratorii subliniază, într-un studiu de anvergură, că gradul de dezvoltare a industriei se oglindește fidel în comerțul României cu UE: deficitul balanței comerciale cu UE a sporit de la 87,8 milioane \$ în 1991 la 518 milioane \$ în 1996. Pe ansamblul perioadei 1991-1996 deficitul comercial cu țările UE a fost determinat de trei grupe mari de produse:

1. mașini, aparate și echipamente electrice (– 4,1 miliarde \$);
2. produse ale industriei chimice (– 1,5 miliarde \$);
3. alimente, băuturi, tutun (– 755 milioane \$).

Excedente semnificative s-au înregistrat pe toată perioada, la: mărfuri diverse (+ 1,5 miliarde \$), produse metalurgice (+ 1 miliard \$) și încălțăminte (+ 929,8 milioane \$).

Așa cum am reliefat, structura importurilor și exporturilor României cu UE confirmă, o dată în plus, slaba competitivitate a unor ramuri ale industriei autohtone.

Analizând prevederile „Agendei 2000” referitoare la transporturile românești în perspectiva aderării la UE, reputatul cercetător Gheorghe Manea (38) subliniază că România aplică deja reguli similare celor din UE, în special în cadrul navigației interioare și a transportului combinat. Însă, în materie de transport aerian, România trebuie să continue eforturile de armonizare și să adopte noul Cod al aviației civile. În sectorul maritim și rutier „principala sursă” de rămânere în urmă față de aquis-ul comunitar este legată de normele de securitate, puțin actualizate încă de țara noastră. Sectorul feroviar și cel al transporturilor rutiere de călători pun mai puține probleme decât celelalte trei sectoare amintite, cu toate că vor mai fi utile anumite clarificări și depunerea, în continuare de eforturi în sectorul feroviar. România se confruntă cu tendința permanentă de a extinde sectorul rutier și trebuie să-și concentreze eforturile în vederea utilizării căilor ferate și a rețelei navigabile interioare, ținând seama de nivelul slab al rețelei sale rutiere, în comparație cu cel al căilor ferate și fluviale.

Prevederile Tratatelor de Asociere la UE și CEFTA lansează România într-o cursă concurențială contra cronometru și fără posibilități de redresare rapidă. Majoritatea prevederilor Comisiei Europene referitoare la România apreciază că perspectiva actuală a integrării în UE se va clarifica pozitiv „pe termen mediu”. Documentul „Agenda 2000” cuprinzând „opinia” Comisiei Europene, elaborat în deplină confidențialitate, nu precizează însă orizontul de timp mediu în care vom depăși actualele dificultăți. Decizia aparține poporului român și va rezulta din suma algebrică a eforturilor depuse de fiecare dintre noi.

Apreciem că acest uriaș efort național, care ne va conduce la atingerea standardelor actuale ale aderării la UE va dura circa un sfert de secol de acum

încolo! În tot acest timp vom parcurge două etape importante (dintre care începutul primei etape este creionat în capitolul următor al lucrării), care ne vor permite să dublăm în fiecare dintre aceste etape PIB-ul/locuitor, ceea ce apreciem că este unul din cei mai relevanți indicatori ai stării de dezvoltare ai unei țări.

CAPITOLUL 6 - ACȚIUNILE CE TREBUIE ÎNTREPRINSE ÎN FIECARE ETAPĂ

Motto: *„Nevoia de viziune și strategie este cu atât mai stringentă pentru o țară cu mari slăbiciuni structurale și aflată în coada plutonului țărilor post-comuniste europene (...) strategia trebuie să ofere cetățeanului un sens clar, direcția mersului transformării și mai ales încredere”.*

Daniel Dăianu – Economia României:
„Șanse și pericole – nevoia de a fi lucizi”,
în Business Vip, nr. 1, 1997, p. 1.

După parcurgerea a 8 ani de tranziție (1990-1997 inclusiv), abia începem să înțelegem unde ne aflăm și ce trebuie făcut pentru a ieși din impasurile în care a intrat societatea româ-nească post-comunistă.

Conform academicianului Emilian Dobrescu (21), „Economia românească demonstrează că economia de tranziție este slab structurată (din punct de vedere instituțional)”. Funcționarea sa generală are, după d-l acad. Dobrescu, următoarele trăsături distincte:

1. drepturile de proprietate sunt definite vag (valabilitatea teoremei lui R. Coase cu privire la implicațiile drepturilor de proprietate slab definite este confirmată de experiența românească);
2. tranziția de la economia comandată la cea de piață, implică o schimbare globală a instituțiilor oficiale, (...) a căror eficiență pe termen scurt este limitată;
3. există o instabilitate semnificativă în comportamentul firmelor și persoanelor fizice. Nesiguranța și costul tranzacțiilor este mare. Agenții economici sunt interesați în primul rând de decizii pe termen scurt;
4. slaba definire a drepturilor de proprietate, gradul de nesiguranță și costul mare al tranzacțiilor induce o pierdere uriașă a resurselor economice.

Aderarea României la UE depinde de realizarea unui nivel de dezvoltare economică, socială și morală, comparabil cu cel al statelor UE. Atingerea acestui nivel se poate realiza prin efortul conștient al poporului român și al clasei politice conducătoare din România, dar și printr-o cooperare pe multiple planuri cu terțe țări, în primul rând cu țările membre UE. Cooperarea multiplă cu țările UE trebuie să aibă ca principiu dezvoltarea durabilă și avantajul reciproc. Conform precizărilor din Acordul European instituind o asociere între România pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de altă parte, „cooperarea trebuie să se concentreze, în special asupra

politicilor și măsurilor legate de industrie, inclusiv de sectorul minier, investiții, agricultură, energie, transport, dezvoltare regională și turism”.

După opinia dr. Aurel Ghibuțiu (28), până în 1997, „nu a existat voința politică pentru a se elabora și apoi implementa o adevărată strategie de dezvoltare a României. Nici programul Guvernului Ciorbea, pornit de la moștenirea găsită la preluarea puterii (noiembrie 1996 – n.n.) nu poate urmări decât aplicarea unor măsuri pe termen mediu și scurt, fără caracter strategic pe termen lung. Încă nu putem spune că avem o viziune asupra dezvoltării României în viitorul previzibil... Prima și poate cea mai dificilă sarcină în elaborarea și punerea în aplicare a unei strategii de dezvoltare coerente este începerea formării unei mentalități pro-muncă, față de curățenie, ordine, disciplină, civilizație în rândul mării majorități a locuitorilor țării”.

Ar trebui să învățăm mai mult din experiența a două națiuni, care au ieșit învinge din a doua mare Conflagrație Mondială, Germania și Japonia, care prin munca neobosită a popoarelor respective sunt acum pe primele locuri în lume în ceea ce privește dezvoltarea și competitivitatea. Bazându-se pe planuri (programe) pe termen lung aceste națiuni, separate de mii de kilometri, au aplicat următoarele principii:

1. întărirea infrastructurii (transporturi, sistemul de comunicații, sistemul de distribuție a energiei);
2. sprijinirea industriilor cu perspective de viitor și abandonarea celor aflate în declin;
3. promovarea exporturilor, absolut necesare pentru aportul de valută;
4. asigurarea stabilității sociale și reducerea conflictelor între grupuri sociale.

Apreciem că în România, adevărata creștere economică trebuie însoțită de restructurarea economiei în favoarea activităților care asigură creșterea eficienței economice. Alături de stimularea investițiilor externe este necesară crearea cadrului economic de mobilizare a resurselor interne, formarea și întărirea capitalului productiv național, ca principală formă de organizare a unei economii naționale moderne, în spirit european. Așa cum susținea prof. dr. Paul Bran, trebuie „să se renunțe la sistemul de conducere indirect, prin instrumente financiare și monetare macroeconomice, sisteme eficiente doar într-o economie așezată, normală, nu într-o economie ca a noastră... avem nevoie de o creativitate dinamică în zona economicului”.

Considerăm ca trebuie urmată o strategie națională pe termen lung (22-25 ani), având ca orizont anul 2020 sau 2022, perioadă împărțită în două etape relativ egale ca durată:

I. Integrarea deplină în CEFTA (1998-2010)

- având ca obiectiv principal creșterea PIB/locuitor de la 4615 \$ în 1996 la cca 10.000 \$ (Am adoptat acest indicator sintetic, deoarece el exprimă o quintesență a dezvoltării în orice țară). Prin nivelul actual al

acestui indicator, suntem pe penultimul loc (în fața Albaniei) în topul statelor europene.

II. Definitivarea aderării la UE (2011-2022)

- obținerea unui PIB/locuitor de 20.000-25.000 \$ și intrarea în felul acesta în rândul statelor europene din plutonul fruntaș. În această etapă vor fi necesare măsuri graduale, la nivel macro-economic (de exemplu, crearea avantajului concurențial prin investiții) sau micro-economic (implementarea unor sisteme de asigurare a calității etc.).

Trăsăturile principale ale etapei I au fost enunțate parțial și în Programul de bază de macrostabilizare și de dezvoltare a României până în anul 2000 (socotit primul program pe termen mediu, al cărui obiectiv fundamental îl constituie obținerea unei creșteri puternice și durabile în România). Dezvoltate într-o manieră tipică instituțiilor europene și având ca orizont anul 2010, obiectivele acestei etape trebuie concertate pe următoarele domenii:

A. Legislație

Respectarea Hotărârii Guvernului nr. 140/19 martie 1995 care impune armonizarea cu legislația comunitară a oricărui act juridic românesc. Sectoarele în care trebuie operate urgent modificări ale legislației sunt următoarele:

- economic (inclusiv protecție, concurență, faliment);
- financiar (inclusiv domeniul subvențiilor de stat);
- monetar (asigurarea independenței reale a Băncii Naționale și privatizarea băncilor de stat).

B. Industrie

Dezvoltarea ramurilor industriale competitive (în momentul de față, trei industrii asigură 65% din totalul exporturilor: metalurgică – 20%; construcții de mașini – 15%; textile-confecții și pielărie-încălțăminte – 30%) și a serviciilor, îndeosebi a turismului, agriculturii și protecției mediului. Se impune adaptarea industriei la economia de piață, înlocuirea unor tehnologii învechite și promovarea altora noi, subvenționarea, restructurarea profundă a unor ramuri (siderurgie, minerit, industrie grea). Politica de privatizare aplicată în anul 1997 a condus la consumarea neproductivă a resurselor bănești obținute din vânzarea unor întreprinderi. Nu a fost încă găsită soluția restructurării întreprinderilor de stat generatoare de mari pierderi și nu este aplicată, din motive pe care nu le cunoaștem, compensarea reciprocă a unor arierate. Guvernul României trebuie să accelereze privatizarea și reforma structurală a industriei, pentru a putea păstra permanent echilibrul macroeconomic și a obține integrarea treptată a ramurilor economice, inclusiv industria pe piețele

specifice acestora din UE. România trebuie să-și structureze o politică de creare a avantajelor competitive.

C. Agricultură, piscicultură, horti-viticultură, silvicultură

Sunt necesare eforturi pentru:

- restructurarea agriculturii în scopul îmbunătățirii capacității ei concurențiale; refacerii terenurilor agricole, creșterea cantității și calității producției agricole;
- întărirea structurilor administrative pentru a permite aplicarea politicii agricole comunitare;
- implementarea și aplicarea normelor de control veterinar și fitosanitar.

D. Cercetare științifică, creșterea implicării ei în circuitul științific internațional

Considerăm ca inadmisibil de mic procentul de 0,68% din PIB rezervat cercetării și dezvoltării tehnologice în 1996. Iar dacă obiectivul pentru anul 2000 („atingerea unei cifre de 1%”) nu va fi schimbat, cercetarea științifică va fi lipsită de baza materială pentru a funcționa. Trebuie păstrat și dezvoltat potențialul național de cercetare luând în considerare nevoile reale ale țării.

E. Transporturi

Este necesar să se asigure disponibilizarea reală a resurselor necesare fundamentării viitoarei rețele de transport transeuropean (coridoarele pe traseul cărora se află și România). Pentru eliminarea rapidă a insuficiențelor actuale din toate sectoarele de transporturi se impune privatizarea rapidă a acestora sau acordarea unor importante subvenții de stat.

F. Comerț

Eliminarea tuturor măsurilor care impun restricții pentru libera circulație a mărfurilor, fără a neglija aspectul important al interesului național. Opțiunea liberalizării schimburilor economice ale României este avantajoasă numai însoțită de procesul restructurării economice.

G. Finanțe și Monedă

- folosirea pârgiilor financiare și monetare pentru a promova dezvoltarea economico-socială și nu pentru a o îngrădi;
- luarea unor măsuri pentru a evita irosirea prin inflație a economiilor populației.

H. *Politica socială*

Trebuie elaborată o politică adecvată în domeniile sănătății și învățământului, securității muncii și pieței muncii.

I. *Politica regională*

Este necesară întărirea structurii administrative actuale a țării și conștientizarea necesității de implementare a unor măsuri adecvate la specificul unor zone de dezvoltare care vor primi sprijinul fondurilor structurale ale UE.

J. *Mediul încojurător*

Trebuie să se acorde o prioritate sporită strategiilor de acțiune axate în mod specific pe protecția mediului, sporirea resurselor financiare pentru apărarea mediului și dezvoltarea capacității administrative în acest sens.

K. *Afaceri interne*

Trebuie înlăturate dificultățile deosebite legate de:

- responsabilitatea autorităților față de cetățean;
- pedepsirea abuzurilor;
- dreptul de azil, politica de imigrare, acordarea de vize, controlul de frontieră;
- crima organizată, traficul de stupefiante, corupția.

Toate aceste măsuri, conform opiniei academicianului Nicolae N. Constantinescu (17) și a altor specialiști de marcă, trebuie să concorde cu interesul economic, social și național al țării noastre. Trebuie reintrodusă planificarea sectorială a dezvoltării economiei naționale, așa cum se practică de mult în Coreea de Sud, Franța, Japonia, Germania, Olanda, SUA și alte țări.

„Existența unui plan în condițiile economiei de piață ar putea ajuta ca mișcarea economică să fie în mai mare măsură bazată pe moralitate și dreptate socială” – afirmă acad. Nicolae N. Constantinescu.

Considerăm că au fost uitate prea ușor sau prea puțin aplicate până acum prevederile Acordului European instituind o asocieră între România, pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de altă parte și ale „Strategiei naționale de pregătire a aderării României la UE”, semnată la Snagov la 21 iunie 1995; unii experți și comentatori numesc „Strategia Snagov” o prea frumoasă „Science Fiction”, așa cum este aplicată în prezent.

Calea pentru aderarea României la UE trebuie parcursă cu forțe proprii. Provocarea diferiților reprezentanți ai UE ne-a fost adresată în acest sens de mai multe ori până acum.

Prescurtări utilizate în lucrare

- AELS** – Asociația Europeană a Liberului Schimb
ASEAN – Asociația Statelor din Asia de Sud-Est
BERD – Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BIRD – Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CEFTA – Asociația pentru Comerț Liber între Țările Central Europene
CIG – Conferința Inter-Guvernamentală
EUROSTAT – Oficiul de Statistică al Comunităților Europene
FMI – Fondul Monetar Internațional
NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONU – Organizația Națiunilor Unite
PE – Parlamentul European
PIB – Produsul Intern Brut
SEE – Spațiul Economic European
SME – Sistemul Monetar European
TECE – Țările din Estul și Centrul Europei
UE – Uniunea Europeană
UEM – Uniunea Economică și Monetară
UEO – Uniunea Europei Occidentale

Anexa 1 - STRATEGIA DELORS pentru Comunitatea Europeană (februarie 1988)

Obiectivul care corespunde finalității Tratatului de la Roma este de a crea condițiile unui ansamblu economic pertinent și eficace. Există, din acest punct de vedere, patru condiții fundamentale care formează un tot coerent și nedisociabil:

1. realizarea unei veritabile mari piețe;
2. conducerea progresului tehnologic;
3. coeziunea economică și socială (fără de care aspectele negative ale marii piețe, concentrarea polilor de decizie și a bogățiilor ar anula pentru unele țări sau arii geografice, transformările pozitive așteptate);
4. certa capacitate monetară.

Pornind de la ceea ce constituie soclul unei Europe Unite, Comisia Europeană va avansa și alte propuneri referitoare la mediul ambiant, cultură etc.

Marea Piață înseamnă o Europă a întreprinderilor (firmelor) și, în mod egal, a cetățenilor. Aceasta pune probleme extrem de dificile de soluționat, în particular cele referitoare la securitatea persoanelor și sănătatea indivizilor. Armonizarea tuturor regulilor este o necesitate aici, fără de care nu poate exista o piață unică.

Coeziunea este preferată ca termen în locul celui de solidaritate, de care s-a abuzat uneori.

Istoria ne învață că realizarea unei mari piețe nu poate avea efecte benefice pentru toți decât în măsura în care conceperea ei este gândită prin politici de completare. Este timpul de a afirma voința unei coeziuni necesare în Europa și de a trage consecințe pozitive de aici.

Tutela asupra mediului este, incontestabil, cea care se pretează cel mai bine a fi abordată la nivel comunitar. Intervenția asupra mediului este mai puțin delicată decât asupra culturii și educației.

În legătură cu *moneda*, este posibil și de dorit de a dispune de un tablou care să faciliteze evoluțiile monetare viitoare respectând atribuțiile băncilor și ținând cont de faptul că moneda este inima suveranității.

Diferența pozitivă trebuie introdusă în mod absolut dacă, în cadrul politicii definite de cei 15, 4-5 sau 6 state vor să meargă împreună mai departe și mai rapid. Noțiunea este diferită de cea cunoscută sub denumirea de „Europa cu două viteze” sau „Europa cu geometrie variabilă”. Important este de știut dacă se poate avansa mai rapid de către 4 sau 5 state într-un sector precis, pe baza unei politici definite în prealabil. Dacă nu se poate răspunde afirmativ la această chestiune, textele cele mai bune care ar putea fi elaborate asupra tehnologiei sau monedei vor rămâne literă moartă.

Finanțarea comunității presupune modernizarea sistemului financiar arhaic al acesteia. Trebuie inventate metode de finanțare extrabugetare mai suplimentare pentru susținerea economiei, a cercetării științifice și tehnologiei.

Procesul decizional actual se caracterizează prin amenințarea unanimității, în timp ce este posibil de a decide sau a bloca, cu o majoritate calificată, procesul decizional. Convine în acest fel de a efectua un salt de calitate și de a rupe regula actuală a căutării sistematice a unanimității. Această ruptură trebuie să reprezinte trecerea la „majoritatea calificată”.

Puterile Parlamentului European trebuie să sporească, iar dezbaterile dogmatice să fie evitate.

Anexa 2 - Principalele prevederi ale Tratatului de la Maastricht (decembrie 1991)

A. Marea Piață Europeană

Începând de la 1 ianuarie 1993, persoanele, mărfurile, serviciile și capitalurile circulă liber, în cadrul unui spațiu economic integrat, pentru 340 milioane de locuitori, spațiu ce se vrea totodată și o zonă a liberului schimb. Ceea ce era cunoscut până la această dată drept *Piață Comună* devine *Piață Internă*.

B. Uniunea monetară

Începând cu 1 ianuarie 1994, s-a creat Institutul Monetar European, precursor al unei Bănci Centrale a Comunității Europene care va emite o monedă unică. Prima fază a unificării monetare se bazează pe cooperarea între băncile centrale și autoritățile monetare ale țărilor membre ale Comunității Europene.

Faza a doua presupune omogenizarea parametrilor definatorii pentru starea economiilor țărilor membre: inflație, nivel al dobânzilor, grad de fiscalitate, raportul dintre Produsul Intern Brut – deficitul bugetar – datorie publică.

În faza a treia, politica monetară a Comunității Europene va fi formulată de o instituție federală comunitară – Sistemul European de Bănci Centrale.

C. Modificările în plan instituțional

Se va renunța la principiul unanimității aflat în prezent în vigoare, în favoarea deciziilor cu majoritate de voturi.

Organismele comunitare vor avea atribute sporite în ceea ce privește deciziile în domenii precum învățământul, ocrotirea sănătății, cultură, protecția consumatorilor, industrie, cercetare și dezvoltare, protejarea mediului și cooperarea cu terțe țări, probleme sociale.

Actualul Consiliu de Miniștri al Comunității Europene „va deveni un adevărat și propriu guvern al Europei” (Claudio Vitalone).

Parlamentul European va avea atribuții sporite în ceea ce privește comerțul interior din cadrul Comunității Europene, protejarea mediului, educația, sănătatea și protecția consumatorilor.

D. Cetățenia europeană

Cetățenii din țările membre ale Comunității Europene vor avea posibilitatea să voteze în alegerile locale în statul membru al Comunității Europene în care trăiesc, chiar dacă au altă cetățenie, în conformitate cu propria acțiune.

Începând din anul 1994, orice cetățean din Comunitatea Europeană va putea beneficia de asistență diplomatică din partea oricărei reprezentanțe a unui stat membru, atunci când se află în afara limitelor comunității.

E. Uniunea Politică

Statele din Comunitatea Europeană vor elabora o politică externă și de securitate comună, deciziile urmând a fi adoptate prin consens în cazul în care nu se întrunește votul unanim al țărilor membre.

Problemele de apărare vor fi remise Uniunii Europei Occidentale, singurul organism vest-european cu competențe militare, din care fac parte numai 9 țări membre ale Comunității Europene.

Din 1996, Uniunea Europei Occidentale s-a transformat într-un organism comun de apărare al Comunității Europene, aplicând o politică de apărare comună.

Anexa 3 - Instrumente ale integrării

a) ORGANIZAȚII ȘI ORGANISME SPECIALIZATE ALE ONU

ABREVIERE	Denumire	Sediu	Anul înființării
OIM	Organizația Internațională a Muncii (instituție specializată a ONU din 1946)	Geneva	1919
BIRD	Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (Banca Mondială)	Washington	1945
FAO	Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Alimentare	Roma	1945
FMI	Fondul Monetar Internațional	Washington	1945
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură	Paris	1945
CEE / ONU	Comisia Economică ONU pentru Europa	Geneva	1947
OMS	Organizația Mondială a Sănătății	Geneva	1948
CEPALC	Comisia Economică ONU pentru America Latină și Caraibe	Santiago de Chile	1948
ECA	Comisia Economică a ONU pentru Africa	Addis-Abeba	1958
UNCTAD	Conferința Națională Unită pentru Comerț și Dezvoltare	Geneva	1946

ABRE- VIERE	Denumire	Sediu	Anul înfiiințării
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare	New York	1966
ONUDI	Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială	Viena	1967
OMPI	Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale	Geneva	1967
UNEP	Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător	Nairobi	1972
ESCWA	Comisia Economică a ONU pentru Asia de Vest	Bagdad	1973
FIDA	Fondul Internațional pentru Dezvoltare Agricolă	Roma	1977

b) ALTE ASOCIAȚII ȘI ORGANIZAȚII INTERNAȚIONALE PENTRU COOPERARE ȘI ÎNTEGRARE

ABREVIERE	Denumire	Sediu	Anul înfiiințării
COMMONWEALTH	Asociația țărilor și teritoriilor care au făcut parte din imperiul colonial al Marii Britanii	Londra	1930
GATT	Acordul General pentru Tarife și Comerț	Geneva	1947
CCD	Consiliul de Cooperare Vamală	Bruxelles	1950
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică	Paris	1961
APEC	Grupul de Cooperare Economică din Asia și Pacific	itinerant	1989

**c) ORGANIZAȚII PENTRU ÎNTEGRARE
Din zona europeană**

ABREVIERE	Denumire	Anul înfiiințării
BENELUX	Uniunea vamală a Belgiei, Olandei și Luxemburgului	1944
ISO	Organizația Internațională de Standardizare	1947
CD	Comisia Dunării	1949
EC	Consiliul Europei	1949
CECA	Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului	1951
CEE	Comunitatea Economică Europeană (Piața Comună)	1957
EURATOM	Comunitatea Europeană a Energiei Atomice	1957
AELS	Asociația Europeană a Liberului Schimb	1960
CSI	Comunitatea Statelor Independente	1991
CMN	Comunitatea Mării Negre	1992
BSBTD	Banca Mării Negre pentru Comerț și Dezvoltare	1993

Din zona americană

OSA	Organizația Statelor Americane	–	1948
OSAC	Organizația Statelor Americii Centrale	–	1951
MCCA	Piața Comună Centroamericană	Guatemala City (Guatemala)	1958
BID	Banca Internațională de Dezvoltare	Washington (SUA)	1959
CARIFTA	Asociația de Liber Schimb din Caraibe	–	1968
BDC	Banca de Dezvoltare Caraibiană	St. Michael (Barbados)	1969
AG	Grupul Andin	Lima (Peru)	1969
CARICOM	Comunitatea Caraibelor (Piața Comună a Caraibelor)	Georgetown (Guyana)	1973
SELA	Sistemul Economic Latino-American	Caracas (Venezuela)	1975
ALALC	Asociația Latino-Americană a Liberului Schimb	Montevideo (Uruguay)	1980
GR	Grupul de la Rio	Rio de Janeiro	1986

Din zona asiatică
a. Subzona sud-estică

SPC	Comisia Pacificului de Sud	Nouméa (Noua Caledonie)	1947
BASD	Banca Asiatică pentru Dezvoltare	Manila (Filipine)	1966
ASEAN	Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est	Djakarta (Indonezia)	1967
SAARC	Asociația Asiei de Sud pentru Cooperare Regională	Kathmandu	1985
SPEC	Biroul Pacificului de Sud pentru Cooperare Economică	Suva (Ins. Fidji)	1973

b. Subzona ex-sovietică (islamică)

ECIR	Cubul Economic al Regiunilor Islamice	–	1992
CAU	Uniunea Asiei Centrale	–	1993

c) Subzona arabă

AMF	Fondul Monetar Arab	Abu Dabhi (Emiratele Arabe Unite)	1976
CAEU	Consiliul Arab pentru Unitate Economică	Amman (Iordania)	1964
OCI	Organizația Conferinței Islamice	Jeddah (Arabia Saudită)	1969
BID	Banca Islamică de Dezvoltare	Jeddah	1974

Din zona africană

OUA*	Organizația Unității Africane	Addis Abeba (Etiopia)	1963
BAD	Banca Africană de Dezvoltare	Abidjan (Coasta de Fildeș)	1964
UDEAC	Uniunea Vamală și Economică a Africii Centrale	Bangui (Rep. Centrafricană)	1964
CEAO	Comunitatea Economică a Africii de Vest	Ouagadougă (Burna)	1973
ECOWAS	Comunitatea Economică a Statelor vest-Africane	Lagos (Nigeria)	1977
SADCC	Conferința de Coordonare a Dezvoltării Africii Australe	Gaberone (Botswana)	1980
CEEAC	Comunitatea Economică a Statelor Africii Centrale	Libreville (Gabon)	1981
PTA	Zona de Comerț Preferențial pentru Africa Orientală și Australă	Harare (Zimbabwe)	1981

* La reuniunea la nivel înalt a OUA din 3 iunie 1991 a fost semnat „Tratatul de la Abuja”, care instituie Comunitatea Economică Africană; 51 de țări membre ale OUA semnatare ale Tratatului au stabilit un termen de 34 de ani, până în anul 2025, pentru transformarea Africii după modelul UE.

Anexa 4 - Principalii indicatori economici ai României în ultimii trei ani

	1994	1995	1996	1997 (est.)	la data de
PIB (creștere actualizată, %)	3,9	7,1	4,1	-3,0	
PIB (nominal miliarde dolari)	30,0	35,3	32,7	36,4	
Producția industrială (creștere anuală, %)	3,3	9,4	7,0	-5,5	-16,3 august 1997
Inflația (%)	136,8	32,3	57,0	140,0	161,4 septembrie 1997
Șomaj (%)	10,9	8,9	11,0	8,0	6,8 august 1997
Investiții străine directe (cumulat, mld. dolari)	0,7	1,1	1,4	2,9	2,3 februarie 1997
Rata de schimb leu/dolar (medie anuală)	1655	2033	3046	7100	7475,5 septembrie 1997
Balanța comercială (mld. dolari)	-0,4	-1,2	-1,0	-2,2	
Balanța bugetară (% din PIB)	5,5	-4,0	-5,5	-5,5	

Sursa: Central European Economic Review November 1997, Vol. V, Nr. 9, pag.29.

**Anexa 5 - Perspectivele de integrare a României în UE
– conform Documentului „Agenda 2000” al Comisiei Europene –**

- * România nu a cunoscut o schimbare adevărată de guvern până la alegerile din 1996. Sistemul politic s-a caracterizat de mult prin persistența practicilor moștenite de la sistemul comunist, cu prea multă interferență din partea guvernului în presă și în sistemul juridic. Schimbările care au avut loc în urma alegerii unui nou președinte și a unei noi majorități guvernamentale au modificat considerabil situația țării: astfel ea și-a îmbunătățit funcționarea și stabilitatea instituțiilor. Reforma serviciilor secrete de poliție și a sistemului juridic a fost încheiată foarte repede.
- * România a moștenit de la regimul comunist un sistem care a plasat mulți copii în instituții de stat, în condiții care violează convențiile asupra drepturilor copiilor. În această situație se află peste o sută de mii de copii. Totuși prevederile legislative anterioare, datând din 1972, au fost abrogate și au fost puse bazele pentru reforme fondate pe sprijinirea directă a familiilor.

Consiliul Europei întrunit la Copenhaga a tras concluzia că pentru a fi membru este nevoie de a avea „capacitatea de a-și asuma obligațiile de membru, inclusiv adeziunea la obiectivele economice, politice și monetare”.

Când au solicitat să devină membre, țările din Europa Centrală și de Est au acceptat obiectivele Tratatului referitor la Uniunea Europeană, inclusiv uniunea politică, economică și monetară. Referitor la politica comună externă și de securitate, candidații au demonstrat prin dialog politic și acțiune concretă voința lor de a contribui la acțiunea efectivă a Uniunii. În urma evaluării exprimate în opinii, Comisia apreciază că în acest domeniu, țările candidate ar putea să-și îndeplinească obligațiile ce decurg din calitatea de membru.
- * România, în ciuda eforturilor pe care le face pentru respectarea obligațiilor stipulate în Acordul European, încă nu a implementat porțiuni cheie din Cartea Albă și din acquis-ul comunitar și nu va fi în măsură să-și asume obligațiile acquis-ului *pe termen mediu*.
- * Rezultatele studiului privind „efectele lărgirii în contextul politicilor actuale ale Uniunii și al evoluției lor viitoare” confirmă faptul că lărgirea Uniunii la 25 de țări și 475 de milioane de locuitori va aduce avantaje politice și economice considerabile și va promova politicile Uniunii dacă sunt îndeplinite anumite condiții.
- * Acolo unde sunt în funcțiune centrale nucleare de concepție occidentală (ex. România), evoluția ar trebui să fie monitorizată pentru a avea certitudinea că operațiile sunt în conformitate cu standardele adecvate de siguranță. Dacă este cazul se poate acorda asistență tehnică.

Anexa 6 - Orizontul integrării

- extrase din „Agenda 2000” punctele de vedere ale Comisiei Europene în legătură cu solicitarea României de aderare la Uniunea Europeană –
 - * România mai are de străbătut **un drum lung**, atât în ce privește adoptarea și aplicarea legislației cât și eliminarea obstacolelor actuale în calea accesului pe piața sa (pag.45).
 - * Nu va fi posibilă recunoașterea, **pe termen mediu**, a diplomelor și calificărilor românești în cadrul Uniunii Europene (pag.46).
 - * După cum stau lucrurile în prezent, România nu va fi capabilă sub nici o formă să participe legal, **pe termen mediu** la piața internă a Uniunii (pag.48).
 - * Cu condiția implementării adaptărilor structurale necesare industriei audiovizualului și a depunerii unor eforturi susținute pentru adaptarea cadrului legislativ, România ar putea, **pe termen mediu**, să îndeplinească exigențele Uniunii Europene în sectorul audiovizualului.
 - * Cu condiția promovării unor progrese în continuare, România ar trebui să poată îndeplini criteriile comunitare aplicabile statisticilor oficiale în **decursul următorilor câțiva ani**.
 - * Până în prezent, România nu a realizat decât progrese limitate în domeniul juridic și al afacerilor interne, în încercarea de a se conforma obligațiilor impuse de acquis-ul comunitar. **Pe termen mediu** îi va fi greu să îndeplinească cerințele (prezente și viitoare) ale acquis-ului. În acest domeniu nu vor putea fi obținute progresele necesare decât cu condiția generalizării reformei instituționale.
 - * România va trebui să depună eforturi suplimentare **în cursul următorilor ani** dacă dorește să satisfacă exigențele Uniunii Europene în domeniul programelor de dezvoltare.
 - * Este greu de crezut că, **în anii viitori** România va fi în măsură să îndeplinească sarcinile care cad în competența unei administrații vamale comunitare.
 - * Structurile administrative din România vor trebui să facă obiectul unor reforme importante, concertate și susținute, dacă se dorește să existe **pe termen mediu**, capacitatea corespunzătoare pentru administrarea eficientă a acquis-ului.
 - * **Pe termen mediu**, România ar întâmpina dificultăți serioase în momentul în care ar trebui să facă față presiunii concurențiale și forțelor pieței din interiorul Uniunii Europene.

**Anexa 7 - Opinii ale experților români în legătură cu
perspectiva actuală a integrării României în UE**

Timpul va arăta în ce măsură Tratatul de la Maastricht va declanșa acele forțe democratice indicate pentru realizarea Uniunii Politice, Economice și Monetare a Europei. În definitiv Tratatul de la Maastricht nu este decât bunul simț economic, au afirmat unii comentatori. Alții au afirmat, dimpotrivă, că el reprezintă un castel clădit pe nisip. Alegerea între aceste două teze nu ne aparține. Ea aparține viitorului Europei.

acad. Costin Kiriteșcu

Momentul în care ne aflăm are un grad înalt de periculozitate, deoarece cumulează următoarele elemente de o gravitate extremă: atingerea celui mai înalt grad de sărăcire a populației din perioada 1989-1997, punând sub semnul întrebării însăși ființa poporului român; dispariția tuturor factorilor interni necesari unei relansări economice, creșterea rapidă a decalajului dintre România și celelalte țări asociate la UE, ceea ce interzice pe termen lung o posibilă integrare în structurile europene.

prof. dr. Mircea Coșea

... lupta pentru împărțirea și reîmpărțirea sferelor de influență între diversele centre de putere este tot mai evidentă. Însăși extinderea UE către răsăritul Europei este, în fond, o manifestare a luptei pentru împărțirea sferelor de influență, chiar dacă nu se recunoaște oficial acest lucru.

prof. dr. Nicolae Sută, ASE București

Economia se găsește într-un blocaj financiar și economic practic generalizat. Este astăzi principala cauză a inflației, șomajului și a deficitului bugetar... Tehnicile financiare, monetare, valutare și fiscale aplicate până acum nu au înlăturat, ci, au adâncit blocajul.

**Silviu Opreș, Președinte al Confederației Patronale
din Industria României, „CONPIROM”**

Anul 2000 nu va găsi România nici în NATO, nici în UE, ea nu va intra alături de lumea dezvoltată în secolul XXI...memorandumul încheiat cu FMI nu poate ține locul politicilor industriale, agricole sau fiscale.

**Vasile Secăreș, Președintele Fundației
„Un viitor pentru România”**

... Societatea românească a renunțat la orice încercare de creștere sau dezvoltare conștient stabilită, la orice efort conturat de modelare sau planificare a viitorului.

Vladimir Pasti, analist politic

Dacă o țară ca România nu reușește să se întrețină pe sine însăși de vină este clasa politică a acestei țări.

Alexandru Bârlădeanu – „La răscruce...” (1992)

Ceea ce trebuie să fie însă destul de limpede pentru toți cei ce bat la porțile Uniunii este că „sentința” va veni nu din negocieri, ci, din dezvoltarea economico-socială reală a fiecărei țări, din nivelul acestei dezvoltări.

**Ion Mitran – „Lungul drum al aderării”,
în Economistul, nr. 956, 1997, p. 4.**

... procesul de integrare nu este un moment, el este un proces care va dura o lungă perioadă de negociere, de 3-4 ani, va mai fi o perioadă de tranziție, 4-5 ani, ceea ce arată clar că problema atingerii acquis-ului comunitar se pune abia peste 10 ani de zile. Cred că aceasta este o perioadă suficientă și pentru economia românească pentru adaptarea la contextul european.

**Mihai Berinde, director general,
Direcția Generală de Integrare și Relații Multilaterale
din Ministerul Industriei și Comerțului**

BIBLIOGRAFIE**I. Cărți, studii și articole de referință**

1. *** – *Acordul European instituind o asociere între România pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de altă parte*, art. 72, alin.3, în Monitorul Oficial al României, nr. 7, 12 aprilie 1993.
2. *** – *Agenda 2000 – Problematika lărgirii în viziunea Comisiei Europene*.
3. *** – *Agenda 2000 – Punctele de vedere ale Comisiei Europene în legătură cu solicitarea României de aderare la Uniunea Europeană*.
4. Antonescu Daniela; Fistung Daniel – *Tendențe ale competitivității produselor industriei prelucrătoare din România*, Probleme Economice, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, nr. 24, 1997.
5. Bal Ana – *Drumul spre integrare al țărilor est-europene (I-IV)*, Tribuna economică, nr. 44-47, 1996.
6. Bal Ana – *Perspectivile integrării depline a țărilor est-europene în Uniunea Europeană*, București, Institutul de Economie Mondială „Costin Murgescu”, iunie 1996.
7. Balassa Bela – *The Theory of Economic Integration*, Allen and Unwin, London, 1961, p. 1-2.
8. Bădulescu Victor V. – *Curs de economie politică*, vol. Politica Comercială, Facultatea de Drept din București, Editura cursurilor litografiate, 1993.
9. Bofinger Peter – *The Political Economy of the Eastern Enlargement of the UE*, CEPR, 1995, p.26.
10. Branciard Michel – *Dictionnaire économique et social*, Paris, Les Éditions ouvrières, 1978, p.280.
11. Bratu Mihai – *Economia mondială. Previziunile la orizontul anilor 2010-2015*, Probleme Economice, Centrul de Informare și Documentare Economică, nr. 25, 1997 (și Economistul nr. 1003, 1997, p. 15).
12. Bratu Mihai – *Realizarea Uniunii Economice și Monetare (UEM)*, Economistul, nr. 1008, 1997, p. 16.
13. Brookings Robert – *The Proposed European Economic Conference*, New York, Garden City, The country press, 1926
14. Cercescu Gheorghe – *Tratatul de la Amsterdam*, Adevărul economic, nr. 42 (292), 1997, p. 35.
15. Cercescu Gheorghe – *Viitor incert*, Adevărul economic, nr. 35 (285), 1997, p. 35.
16. Ciutacu Constantin – *Integrare și globalizare. Perspective în rolul statului*, Studii de economie teoretică și aplicată, nr. 15, 1995, p. 4.
17. Constantinescu Nicolae N. – *Necesitatea unei economii mixte de piață, sociale, participative și umaniste*, Economistul, nr. 1000, 1997, p. 4-6.

18. * * * – *De la Essen la Cannes: Itinerariul strategiei românești de integrare europeană*, București, Editura Academiei Române, 1995.
19. Denton G.R. (edit.) – *Problems of European Integration*, Weidenfield and Nicholson, London, 1969.
20. Deutsch Karl W. – *Political Community at the International Level. Problems of Definition and Measurement*, 1954, p. 33.
21. Dobrescu Emilian, acad. – *Economia de tranziție – o economie slab structurată*, Business-VIP, anul V, nr. 1, 1997, p. 9-10.
22. Erhan Florin – *FMI: Dezvoltări și perspective în țările în curs de tranziție*, Economistul, nr. 947-948, 1997, p. 15.
23. Freymond Jean F. – *Lipsa de orizont conceptual*, Revista română de studii internaționale, anul XXVI, nr. 1, p. 51-53.
24. Gaulle Charles de – *Mémoires de Guerre*, Le Salut, 1944-1946, Paris, 1959, p. 47.
25. Georgescu Ioan – *Aici totul este ușor*, Capital, nr. 43, 1997, p. 51.
26. Georgescu Ioan – *Avuția de lângă noi*, Capital, nr. 44, 1997, p. 51.
27. Georgescu Ioan – *Stocurile sunt cât importurile*, Capital, nr. 31, 1997, p. 27.
28. Ghibuțiu Aurel – *Problema strategiei de dezvoltare a României (I-III)*, Tribuna economică, nr. 21-23, 1997.
29. Haas Ernest B. – *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces* California, Stanford University Press, 1958, p. 16.
30. Hay P. – *International and Supranational Organizations: Some problems of Conceptualization*, University of Illinois, Law Form, nr. 4, 1965.
31. Hornianschi Nicoleta – *Coordonate ale politicilor de creștere a competitivității industriei prelucrătoare românești în contextul integrării europene*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, nr. 2, 1997.
32. Lazăr Traian – *Foarfecele prețurilor în România – comparații cu alte țări*, Economie teoretică și aplicată, nr. 60, 1997, p. 21.
33. Lindberg Leon N. – *The Political Dynamics of European Integration*, Stanford University Press, Oxford University Press, 1963, p. 6.
34. Lipsey R.G. – *The Theory of Customs Union: a General Equilibrium Analysis*, Weidenfield and Nicholson, London, 1970.
35. Liska George – *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, Baltimore, The John Hopkins, University Press, 1962.
36. Maillet Pierre – *La politique économique dans l'Europe d'après 1993*, Paris, Presse Universitaires de France, 1992, pp. 48-54.
37. Malfa Ugo la – *The Case for European Integration: Economic Considerations*, C. Grove, Hainse editions, European Integration, The John Hopkins Press, Baltimore, 1957, p. 64.
38. Manea Gheorghe – *Transporturile românești în perspectiva aderării la Uniunea Europeană*, Economistul nr. 1017, 1997, p. 16.
39. Marinescu Liliana – *Estul mai are de așteptat*, Capital, nr. 21, 1997, p. 44.

40. Mătăchiță Mihaela – *Fisuri în proiectul APEC*, România Liberă, 25 noiembrie 1996.
41. Meade J.F. – *The Theory of Customs Union*, Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1955.
42. Meleşcanu Teodor – *Deja România a fost marginalizată*, interviu în Evenimentul Zilei, nr. 1668, 1997, p. 9.
43. Micșan Florian Popa – *Producătorii agricoli își joacă ultima carte*, Economistul, nr. 947, 1997, p. 8-9.
44. Mihuleac Emil – *Managementul integrării* (I și II), Opinia națională, nr. 137-138, 1996.
45. Miroiu Rodica – *Creșterea capacității competitive a industriei în perspectiva integrării europene* (I și II), Tribuna economică, nr. 5-6, 1997.
46. Mitran Ion – *Lungul drum al aderării*, Economistul, nr. 956, 1997, p. 1 și 4.
47. Myrdal G. – *An International Economic Problems and Prospects*, London, 1966.
48. Necheș Cristian – *Experții consideră că românii sunt anormal de optimiști*, Libertatea, 28 martie 1997, p. 9.
49. Nițescu Marie-Jeanne – *UE reduce subvențiile*, Capitalul nr. 15, 1996, p. 35.
50. Nye Joseph S. jr. – *What New World Order?*, *Foreign Affairs*, vol. 71, nr. 2, Spring 1992, p. 83.
51. Penea Zenovia-Doina – *Evoluția comerțului exterior – aparențe înșelătoare*, Economistul, nr. 1000, 1997, p. 16.
52. Perroux François – *L'Europe sous rivages*, Paris, Presse Universitaires de France, 1954, p. 147-223.
53. Pilat Vasile – *Integrarea în structurile economice europene: o dură provocare pentru economia și societatea românească*, Revista de cercetări sociale, anul 3, nr. 4, 1996, p. 93-96.
54. Pineda-Lupjac Napoleon – *Le débat sur les coûts et les avantages de l'intégration économique en Amérique Centrale*, Juris Druck et Verlay, Zürich, 1989.
55. Popescu Constantin și Ciucur Dumitru – *Tranziția preia criza*, București, Editura Eficient, 1995.
56. Predoi Aristide – *„Strategia” Snagov – o prea frumoasă „Science Fiction”*, Economistul, nr. 885, 1997, p. 4.
57. *** – *Probleme acutale ale economiei țărilor din Europa Centrală și de Est aflate în tranziție*, Probleme Economice, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, nr. 11, 1997.
58. *** – *Programul de bază de macrostabilizare și de dezvoltare a României până în anul 2000*.
59. Răducanu Viorica și colab. – *Strategia dezvoltării sectorului energetic în perspectiva anului 2000*, Probleme Economice, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, nr. 19-20, 1997.

60. Robertson A.H. – *European Institutions, Cooperation, Integration, Unification*, Third Edition, London, Stevens Sons Limited, 1973, p. IX.
61. Rodney Daniel – *Către o Confederație afro-arabă?*, *Revista română de studii internaționale*, anul XXV, nr. 122, 1991, p. 23-27.
62. Sava Sorica – *Probleme ale asocierii și aderării la Uniunea Europeană, studii de economie teoretică și aplicată*, nr. 23, 1995, p. 1.
63. Sava Sorica – *Probleme ale integrării economice a țărilor participante la Piața Comună vest-europeană și relațiile economice internaționale*, Institutul de Cercetări Economice, Caietul de studii nr. 41.
64. Sava Sorica și colab. – *Asocierea la Uniunea Europeană: efecte asupra fluxurilor comerciale și a investițiilor directe de capital străin în România*, Contract de grant la Academia Română nr. 2235/1997.
65. Sălăgean Viorel – *Un pas istoric adevărat*, *Adevărul economic*, nr. 16 (266), 1997, p. 1 și 7.
66. Stoica Mihai – *Infrastructura transporturilor în contextul asocierii la Uniunea Europeană*, *Economistul*, nr. 959, 1997, p. 16.
67. Stoica Mihai și colab. – *Industria în cadrul complexului economic național*, *Economistul*, nr. 980, 1997, p. 11.
68. Ștefan Ilie – *Prăbușirea economiei se cronicizează*, *Adevărul*, 1 octombrie 1997, p. 16.
69. Terence Cristiana – *CEFTA - posibil stagiul de ucenicie pentru UE*, *România Liberă*, 1 februarie 1997, p. 89.
70. Tinbergen Jan – *Integration International Economic*, Elsevier, 1965, p. 57-195.
71. Trăistaru Iulia – *Strategia dezvoltării schimburilor economice externe ale României* (rezumatul tezei de doctorat), București, 1996.
72. Viner Jacob – *The Customs Union Issue*, 1950, p. 67-68.
73. Zaman Gheorghe – coord. – *Rolul relațiilor economice româno-germane în contextul asocierii și oportunității de preaderare a României la Uniunea Europeană – analiza eficienței sectoriale*, *Probleme economice*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, nr. 26-28, 1997.
74. Zaman Gheorghe – *Extinderea „în valuri” a Uniunii Europene*, *Tribuna economică*, nr. 43, 1996, p. 65-66.
75. Zurcher A. – *The Struggle to unite Europe*, London, p. 16.

II. Periodice

- Adevărul
- Adevărul Economic
- BNR – Caiete de studiu
- Bucarest Matin
- Business Central Europe

-
- Business-VIP
 - Capital
 - Central European Issues
 - Central European Economic Review
 - CNS – Buletin statistic lunar
 - Curentul
 - Dialog european
 - Economistul
 - Euroinfo
 - Financial Times
 - IMF Survey
 - Lumea
 - Național
 - OCDE – Development Centre Documents
 - Opinia națională
 - Piața internațională
 - Probleme economice
 - Revista de cercetări sociale
 - România Liberă
 - Romanian Economic Research Observer
 - Studii de economie teoretică și aplicată
 - The Economist
 - Together in Europe
 - Transition
 - Tribuna economică
 - Tribune pour l'Europe
 - World Watch Paper

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 12/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**COMUNICAREA ÎN MASĂ - COMPONENTA
ECOLOGICĂ DE STIMULARE A REFORMEI
ȘI INTEGRĂRII
ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

Doina TĂTARU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Director - prof. univ. dr. Corneliu RUSSU
Director adj. - dr. Lucian CROITORU
Secretar științific - Sabin MUSCALU
Șef sector, "Mecanism economic și dezvoltare industrială" - Mihai STOICA
Coordonator de program - Doina TĂTARU

CUPRINS

1. PREAMBUL - CLARIFICĂRI DE TERMENI ȘI INTERPRETĂRI	333
2. PIAȚA SPRE CARE NE ÎNDREPTĂM: UNIUNEA EUROPEANĂ	336
2.1. Identitate sau diversitate culturală?	336
2.2. Prin reclamă - către caracteristici ale comunicării în masă europene	338
3. TRĂSĂTURI ALE CULTURILOR NAȚIONAL-ORGANIZAȚIONALE CE INFLUENȚEAZĂ COMUNICAREA ÎN MASĂ	341
4. DESPRE COMUNICAREA ÎN MASĂ PE PLAN MONDIAL	347
4.1. Societate informațională sau o societate bine informată?	347
4.2. Comunicarea internațională și legea informațiilor	349
5. DESPRE REFORMA DIN ROMÂNIA PRIN MASS-MEDIA	350
6. CONCLUZII	354
BIBLIOGRAFIE	355

1. PREAMBUL - CLARIFICĂRI DE TERMENI ȘI INTERPRETĂRI

Conceptul de comunicare se dovedește a fi din ce în ce mai pregnant unul dintre motoarele funcționării unei societăți. G.Gerbner definea **comunicarea**, în lucrarea sa “Mass media and human communication theory” din 1967, ca pe “o interacțiune socială cu ajutorul mesajelor”.

Comunicare înseamnă atât o acțiune asupra altora, o interacțiune cu ceilalți, cât și o reacție față de alții. Comunicarea în masă capătă conotații specifice. În procesul de codificare și decodificare a mesajelor între transmițător și receptor avem de-a face cu semnificații diferite. Codificarea presupune ca mesajul să fie tradus într-o limbă și un cod potrivite cu mijloacele de transmitere și cu anumiți receptori. Decodificarea presupune reinterpretarea mesajului cu scopul de a extrage semnificația. În cazul unei conversații între două persoane, funcția de codificare o joacă mecanismul vorbirii inclusiv anumite gesturi, iar auzul și văzul ajută la decodificare. În cazul comunicării în masă, codificarea presupune transformările tehnice necesare transiterii de semnale cât și alegerea permanentă a cuvintelor, imaginilor și formatelor în funcție de anumite proceduri și de așteptările acumulate de experiență în lucrul cu audiența. Astfel, vom înțelege prin **comunicare în masă**, în accepțiunea din 1969 a lui M. Janowitz: “instituțiile și tehnicile prin care grupuri specializate folosesc modalități tehnice (tipărițiile, radioul, televiziunea, filmele, etc) pentru a răspândi un conținut simbolic către un public larg, eterogen și răspândit pe o arie mare”.

A reforma, conform dicționarelor, înseamnă a schimba, a îmbunătăți un sistem care este ineficient, incorect, neadecvat condițiilor prezente. După 1989, statele fostului bloc comunist au intrat într-un proces de reformă, cu diferite grade de intensitate și complexitate de la țară la țară, proces răsfrânt asupra diverselor paliere de dezvoltare ale societăților respective. O reformă bine făcută, în care mecanismele economice funcționează independent și în armonie unul cu celălalt, în care privatizarea are ca efect o creștere în standardul de viață al cât mai multor locuitori, care permite ca legislația națională să se armonizeze cu legile internaționale, iar politica de stat dovedește constanță, consistență și fermitate în spiritul democrației, duce implicit și la nivelarea obstacolelor în procesul de **integrare în Uniunea Europeană** pentru statele care vor să adere.

Și în România, tranziția la o economie de piață stabilă și solidă a parcurs un drum al reformelor sinuos, marcat în anul 1997 de inițiative mai hotărâte și clare comparativ cu anii precedenți, la care, însă, continuă să se simtă lipsa

unei coerențe și angajări totale din partea tuturor segmentelor puterii administrative, din partea societății civile și, nu în ultimul rând, a populației.

Un suflu necesar în această direcție, pentru claritate în construirea și înțelegerea mesajelor reformei îl poate da comunicarea în masă (Cm). În măsura în care aceasta generează efecte stimulative în așa fel încât populația să fie ajutată a recepta informațiile cele mai potrivite ce pun în mișcare mecanismele economice, sociale, culturale, politice, putem spune că intră în funcțiune rolul ecologic al comunicării în masă.

Prin **ecologie** înțelegem, așa cum Ernst Haeckel ne-o arată: “știința armonizării relațiilor dintre organisme și mediul în care acestea trăiesc”. Noțiunea a căpătat, în timp, trei semnificații, după cum afirmă Anna Bramwell în cartea sa din 1989 “Ecology in the Twentieth Century, A History”:

1. Știința sau studiul sistemului interacțiunilor dintre ființele vii.
2. Interacțiunile din interiorul fiecărei ființe.
3. Credința asupra importanței practice, etice și intelectuale care transcende aceste relații, considerate ca un tot sau ca un sistem.

Extrapolând aceste semnificații la nivelul procesului de comunicare în masă, așa afirmă că **perspectiva ecologică** este aceea care face din comunicare un teren al respectării normelor de conduită morală, al standardelor de etică în presă, al acceptanței unei idei sau cauze și implicit provocarea unui comportament concordant cu ideea sau cauza respectivă. Perspectiva ecologică înseamnă, de asemenea, înțelegerea și armonizarea la scară națională a practicilor în comunicare cu modelele de transmitere a informației care funcționează cu succes la ora actuală în lume, în economiile avansate componente ale structurilor regionale. Vorbim aici de ideea utilizării de către o țară în tranziție a trendurilor de manifestare a cerințelor de dezvoltare economică și socială existente la ora actuală în Europa ca bază în grefarea și modelarea propriului sistem de comunicare în masă, în ideea finală de a reuni integrarea și menținerea cu succes pe o asemenea piață dezvoltată, dar nicidecum perfectă.

În timp, atributul “ecologic” s-a denaturat oarecum, oamenii fiind tentați să înțeleagă prin acesta o caracteristică legată de mediul înconjurător - ca spațiu atmosferic, terenuri, zone lacustre, construcții urbane și rurale, produse de diverse dimensiuni și complexități, de la un cip electronic până la un tanc petrolier. Mai puțin, însă, se face referire și la latura relațiilor sociale care guvernează societățile, așa cum reiese clar din semnificațiile amintite mai înainte, relații care au un rol esențial în reforma unei țări în tranziție. Relațiile între partenerii unei comunități se reduc în mod esențializat la două lucruri care se influențează reciproc - comunicare și comportamente. De aceea, comunicarea în masă - prin mijloace specifice precum ziarele, televiziunea, radioul, filmele, magistrarele informaționale etc. respectând o anumită conduită morală și anumite standarde de profesionalism și preluând toate semnalele pe care producătorii de informație și segmentele de public le transmit fiecare, la rândul

său, permanent - poate primi atributul (puțin îndrăzneț, poate, vor gândi unii) de "ecologică", conducând, în aceste coordonate, la asanarea mediului informațional de balastul unor tipare de vehiculare a informației perimate sau al unor mesaje confuze, altele tendențioase sau mincinoase, unele chiar periculoase.

Astfel, în această lucrare, pentru început, este creionată situația structurii internaționale europene spre care România dorește să se îndrepte. Vă propun a parcurge câteva caracteristici ale pieței europene ca recipient de asimilare în uniune de potențiali noi membri. Vom vedea cum operează unele mijloace de comunicare în masă și ce tehnici de comunicare în masă lasă o amprentă semnificativă asupra regiunii.

În continuare, vom face o incursiune în universul culturilor și trăsăturilor umane native și dobândite, pentru a oferi un suport de lucru operatorilor de media în definirea tipurilor de mesaje și procedeele folosite în raport cu segmentele de audiență pe care și le propun. În acest sens, nu trebuie omis faptul că, fie că vorbim despre teritoriul național, fie că ne referim la o structură regională importantă cum este UE, comunicarea se inițiază pentru indivizi proveniți din diverse culturi organizaționale care locuiesc și lucrează în teritoriile respective.

Urmează o referire la tendințele și preceptele universale ale comunicării în masă. Apoi, continuăm cu aspecte ale modului cum forme ale comunicării în masă acționează la noi reflectând reforma.

În încheiere, o sinteză a ideilor esențiale care definesc în prezent problematica aleasă.

2. PIAȚA SPRE CARE NE ÎNDREPTĂM: UNIUNEA EUROPEANĂ

2.1. Identitate sau diversitate culturală?

În cadrul întâlnirilor dintre reprezentanții statelor membre în Uniunea Europeană se face des referire la identitatea culturală a Europei. Cu 32 de națiuni, în care se vorbesc 67 de limbi și multe dialecte, continentul formează o bază diversă de condiții lingvistice, istorice, sociale, culturale și economice. Acestea propagă influențe la nivel regional, atingând mecanismele dintre actualele țări membre în uniune și atenționează țările asociate sau pe cele care intenționează să candideze în viitor la integrare.

Pe de-o parte, se manifestă tendința către **unificare a culturilor**, care ar duce la o înțelegere reciprocă mai bună și la o calitate mai mare a acțiunilor. Pe de altă parte, se manifestă tendința de **păstrare a diversităților și diferențelor între culturi**. Tradițiile, atitudinile politice de conjunctură și nevoile economice afectează inevitabil convergența fenomenelor culturale și accentuează diferențele existente.

Se face adesea referire la ideea: "Europa ca o comunitate de valori" și la următoarele variabile care definesc "identitatea culturală":

- a) Un anumit număr de trăsături culturale comune care, cel puțin temporar, dau o forță comună, chiar dacă avem de-a face în Europa cu arii geografice, culturi și rădăcini istorice mult diferite, în care trăiesc grupuri etnice și popoare foarte diferite.
- b) Pericolul cultural din afara zonei culturale de referință. Conștiința comună a locuitorilor acestui continent că sunt europeni face ca regiunea să-și ridice o barieră față de alte valori culturale străine.
- c) O identitate culturală se poate dezvolta numai dacă există un minimum de forțe politice și sociale care să se poată exprima și autoanaliza. Iar dacă acestea lipsesc, se ajunge în final la o deteriorare completă sau la transformarea zonei în cauză.

Diferențele sau asemănările structurale din interiorul Europei se reflectă și în politicile de utilizare a mijloacelor de comunicare în masă. Acestea din urmă determină ceea ce trebuie să se înțeleagă prin cultura comunicării în masă în diferite țări, regiuni sau subregiuni europene.

Wolfgang Hoffmann-Riem, jurist în probleme de mass-media, precizează încă din 1985, într-un articol al său din cartea "Media Perspektiven", că **diversitatea mijloacelor de comunicare în masă** presupune patru elemente:

- diversitatea de obiectiv --- o varietate de tematici;
- diversitatea de conținut --- o varietate de genuri de informații și opinii relevante pentru societate și egalitatea șanselor ca acestea să fie transmise;
- diversitatea de audiență --- acces la sistemele de comunicare pentru toate grupurile de populație;
- diversitatea geografică --- oferta de mesaje trebuie să cuprindă atât aspectele locale și regionale cât și cele naționale și internaționale.

În opinia sa, “o diversitate culturală mare ar trebui să fie criteriul după care să se aprecieze dacă mijloacele de comunicare în masă - ca elemente ale unei culturi naționale - au nevoie sau nu de “<<protecție>>”. Astfel, ar trebui percepute ca negative acele evoluții în comunicarea în masă care încearcă să impună asupra culturilor norme, să limiteze modalitățile de expresie, să împiedice posibilitățile de colaborare sau să restricționeze accesul individului la mesajul transmis prin media. Practicile de comunicare în masă adevrate ale “diversității” ar trebui să țină cont de valorile culturale deja acceptate într-o țară sau să lupte pentru acceptarea acestora în societatea respectivă. Astfel, pe parcurs, se va vedea dacă societatea în cauză posedă suficiente tradiții, valori și date capabile să-i confere o identitate proprie. Diversitatea comunicării în masă face, la rândul ei, posibilă acomodarea schimbărilor sociale și economice cu cele politice. Iar creativitatea și inovația sunt așteptate să depășească granițele în continuare naționale.

Iată în continuare, câteva exemple de **atitudini în politicile de media** ale câtorva state membre UE față de ideea identității sau diversității culturale, exprimate de analiștii Hans J. Kleinsteuber, Torsten Rossman și Volkert Wiesner în lucrarea “Mass-Media” publicată de The Open University în 1995.

Franța și Marea Britanie încearcă cu orice preț să-și păstreze competitive pe plan internațional propriile industrii de comunicare în masă, ajunse deja la un grad înalt de dezvoltare. Scopul acestor țări este ca în orice moment să fie gata de a răspunde pieței internaționale prin pozițiile lor consolidate în zonele europene pe care le influențează.

În Germania, politicile de media se duc pe ideea demarcației sferelor de competență între Germania și UE, pe de-o parte, și landurile federale, pe de altă parte.

În Scandinavia, se ajunsese la ideea implementării unei rețele prin satelit NORDSAT, coordonată în comun de toate statele peninsulei. Aceasta s-a dovedit foarte costisitoare și împotriva conceptului de identitate culturală pan-europeană. Pe deasupra, tensiunile tradiționale între centru și periferie din unele țări scandinave, ca Norvegia, au adus și mai mult în atenție aspectul menținerii identităților regionale.

În Luxemburg, leagănul concernului internațional de media CLT, politica de comunicare în masă s-a dovedit a fi de la începuturi transnațională și pan-europeană.

În ultimii ani, în toată Europa s-a constatat raspândirea programelor pe satelit, dar, în același timp, și o insuficiență de programe care să umple numărul în continuă creștere al canalelor de televiziune al țărilor europene. Obstacolele apărute în procesul de distribuire a programelor naționale poate fi - după cum se afirmă în "Aspects of European Cultural Diversity" editată de Monica Shelley și Margaret Winck în 1995 - un prim indiciu că nenumăratele bariere lingvistice și diferențele culturale și de dezvoltare din cadrul Europei au un cuvânt mult mai greu de spus decât trăsăturile care se credeau a fi comune.

2.2. Prin reclamă - către caracteristici ale comunicării în masă europene

La o populație de aproximativ 360 milioane de locuitori ai UE, în care pe lângă statele membre vorbim și de Austria, Finlanda, Norvegia, Suedia și Elveția, neincluzând și Europa de Est (care nu a fost luată în calcul în statisticile la care facem referire, din lucrarea "Aspects of European Cultural Diversity" menționată mai sus), produsul național brut obținut o clasifică drept cea mai bogată "regiune" din lume.

În ultimii 15 ani, **bugetele de reclamă** au crescut anual între 11 și 14%. Ziarele europene ocupă primul loc, cu aproape 40 mii de milioane mărci cheltuite pentru reclamă, apoi se clasează televiziunile, cu peste 22 mii de milioane mărci, după care urmează revistele de orice tip, cu aproape 13 mii de milioane mărci și publicațiile de afaceri și economice, cu aproape 7,5 mii de milioane mărci. A cincea poziție o ocupă propagarea mesajelor publicitare prin postere și panotaj stradal, cu 5,6 mii de milioane mărci, înaintea radioului, cu aproape 4,5 mii de milioane mărci și a secvențelor publicitare în filme, cu numai 650 de milioane de mărci.

În țările puternic industrializate ale Europei, ca Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, se cheltuiește mult mai mult pe reclamă decât în țările mai slab dezvoltate cum sunt și cele est-europene. În prima categorie de țări, funcționează **legislații** care definesc cadrul de desfășurare al activităților de reclamă. În România, spre exemplu, nu a existat o asemenea legislație. La finele lunii noiembrie 1997, parlamentarii români se arătau deschiși în a analiza și vota o asemenea lege, care ar avea șanse de a deveni operațională începând cu anul 1998, cu atât mai mult cu cât - după cum afirma Mihai Vărtosu, în numele Asociației Române de Publicitate - modul de a ajunge la consumator prin mesajele reclamei este folosit aproape în exclusivitate de companiile străine care operează în România. Instituțiile românești nu manifestă această preocupare și nici nu alocă, în general, un buget pentru așa ceva. Prin contrast, în Germania, până în anul 2000, se previzionează a fi investite în reclamă 60 mii de milioane de mărci, ceea ce ar însemna că această țară va acoperi singură 40% din cheltuielile pentru reclamă ale UE.

Studiul de tip "Eurostyles", realizat de 15 institute europene de cercetare a pieței, prezentat de P. Höfer în lucrarea sa "Stil ohne Grenzen", investighează motivația și comportamentul a 24.000 de vest europeni, cu scopul sesizării obiceiurilor de consum și al modului acestora de viață. S-a constatat o convergență către un "**tip similar de comportament european**" atribuit celui "Euro-dandy". În această categorie intră persoane tinere sau cu comportament tineresc, din mediul urban, în căutarea unei confortabilități de clasă de mijloc, cu obiceiuri și preferințe asemănătoare, indiferent că sunt englezi, nemți sau spanioli.

Stereotipurile naționale sunt, de asemenea, folosite mult în crearea imaginii unui produs sau serviciu. Astfel, ambalajul cafelei espresso cuprinde totdeauna culorile naționale italiene, indiferent dacă cafeaua vine sau nu din Italia; firma spaniolă producătoare de automobile Seat a utilizat puternic publicitatea pentru promovarea tehnologiei germane odată cu preluarea firmei spaniole de către Volkswagen; de asemenea, producătorii de parfumuri știu bine că își reduc șansele de succes pe piață dacă nu tipăresc pe etichetă "Paris - Milan - New York".

Și diferențele în **mentalitate** influențează mult ceea ce consideră europeanul că este "o reclamă reușită", mai ales pentru produsele care ating largi segmente de public. Astfel, italienii preferă mesajele facute publice cu mare fast, în mod teatral; britanicii preferă să nu lipsească umorul lor național, iar reclamele pentru produse de igienă personală le găsesc jenante; francezii apreciază un text argumentat în trei părți clare (începutul, continuarea și finalul), agreează frazele picturale, ca un editorial în rezumat, cu referiri la surse culturale de marcă și fără greșeli gramaticale.

Cât privește **publicațiile**, în ciuda unui mare număr de titluri, cu greu găsești un tip de revistă disponibilă în fiecare țară. În Marea Britanie și Italia revistele nu sunt atât de populare ca în Germania și Franța. În Portugalia, cele 38 de reviste editate abia dacă sunt citite de 35% din populația adultă pe parcursul unei întregi jumătăți de an, în schimb, în Finlanda, un mesaj prin publicitate poate atinge 60% din populație printr-un singur număr al publicației Pirrka, cea mai importantă revistă din țară.

Programele pan-europene prin satelit, de regulă în engleză, au o audiență destul de scăzută, deoarece cunoștințele de limba engleză sunt mult mai reduse decât am crede, iar mulți europeni își supravaluează nivelul propriu de cunoștințe. Astfel, conform analizelor făcute de revista Stern, cazurile celor care spun că înțeleg engleza variază de la 9% în Spania și Italia până la 51% în Olanda.

Norvegia și Suedia nu admit reclama prin **televiziune**, indiferent că este de stat sau privată. Există și diferențe între procedurile televiziunilor publice față de cele comerciale. În timp ce BBC -ul britanic nu practică reclama, posturile germane ARD și ZDF trăiesc din reclamă în măsură de 40%. Iar

televiziunea publică spaniolă RTVE, constituie chiar o excepție, fiind finanțată în măsură de 97% de pe urma reclamei.

Ca o tendință generală pe piața europeană de televiziune, posturile comerciale câștigă tot mai mult teren prin programele lor de divertisment. Posturile publice, ale căror programe merg spre latura informativă și, de multe ori, plictisitoare și greu de asimilat, pierd teren. Chiar în guvernul britanic există dezbateri legate de BBC, în ideea de a-l transforma într-o televiziune comercială, la care cei ce îi vor viziona programele vor fi și singurii plătitori. În același timp, specialiștii în media și mulți analiști sunt conștienți că pentru a păstra rădăcinile culturale naționale și pentru a forma cetățeni informați gata de a lua deciziile cele mai bune față de societate este nevoie de protecția și dezvoltarea sectorului public în audio-vizual.

3. TRĂSĂTURI ALE CULTURILOR NAȚIONAL-ORGANIZAȚIONALE CE INFLUENȚEAZĂ COMUNICAREA ÎN MASĂ

Pentru transmitătorii de informație la fel ca și pentru publicul țintă receptor este importantă înțelegerea motivației și a modului cum gândesc și acționează și unii și alții, considerând că toți pot fi asimilați unor **dimensiuni organizațional-culturale**, clasificate de G. Hofstede, încă din 1985, în lucrarea sa "National and Organisational Value Systems", după cum urmează: a) distanța puterii; b) evitarea nesiguranței; c) individualismul; d) masculinitatea.

În urma unor cercetări complexe, pe un scenariu alcătuit din 50 de țări și trei regiuni la nivelul globului, s-au putut defini următoarele concepte:

- a) Distanța puterii - care este reprezentată prin gradul până la care autoritatea și puterea derivată sunt acceptate de membrii unei societăți în cadrul instituțiilor și organizațiilor sale. Cercetarea a scos la iveală faptul că în relațiile dintre superiori și subordonați, superiorul și-ar dori, totdeauna, menținerea sau creșterea nivelului de influențare asupra subordonaților, în timp ce aceștia din urmă au, în permanență, tendința de a o reduce. Iar nivelul "distanței puterii" la care aceste tendințe se pot echilibra este determinat de trăsăturile particulare ale societății și culturii organizaționale respective (fig. 2). Țările cu nivel ridicat al acestui parametru, se caracterizează prin indivizi ce manifestă înclinația de a accepta atitudinile autoritare, păstrând o teamă de a intra în dezacord cu superiorii. Tipice sunt țări ca: Malaesia, grupul vest-african, Mexic. La polul opus, se găsesc țările în care indivizii manifestă o mare disponibilitate de a atinge obiective printr-o cale proprie. Cu un asemenea pronunțat caracter sunt culturile din Scandinavia, Noua Zeelandă, Israel.
- b) Evitarea nesiguranței - care este reprezentată de gradul până la care membrii unei societăți pot suporta nesiguranța în ce privește locul de muncă și perspectivele unei cariere stabile. Niveluri înalte ale acestui parametru sunt înregistrate de acele culturi naționale unde se manifestă frica de nereușită și faliment, unde se caută, în mod deosebit, siguranța socială și o organizare adânc structurată a întreprinderilor și organizațiilor. Exemplu: Grecia, Franța, Belgia, Japonia și țările Americii Latine (fig. 2 și fig. 4). La polul opus, cu un nivel scăzut, sunt acele culturi în care rolul jucat de un agent economic este considerat mult mai important decât regulile care-i stau la bază, în care ideea de conflict este tolerată și chiar considerată

productivă. Exemplu: țările de factură anglo-saxonă, țările din Scandinavia, Singapore, Hong Kong etc.

- c) Individualismul - care este reprezentat de relația existentă între individ și grup într-o societate, în activitățile productive în care aceștia sunt antrenați. Aici, balanța oscilează între prioritatea acordată individului și familiei sale sau cea acordată comunității și necesităților acesteia.

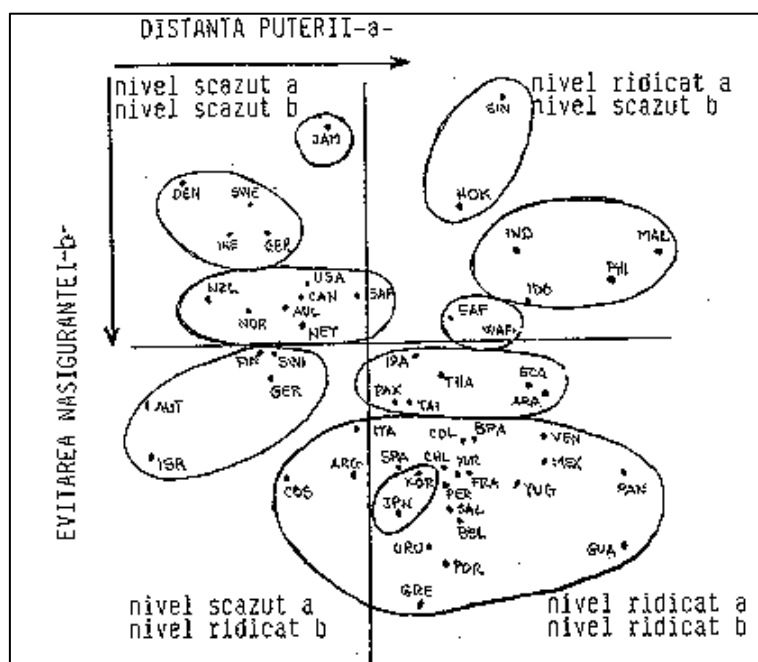
Parametrul înregistrează valori înalte în țările în care individul este încurajat asupra satisfacerii propriilor țeluri, manifestă o responsabilitate clară asupra propriei muncii, este ambițios, desfășoară o viață complexă și-n afara structurilor organizaționale unde lucrează și dispune de dreptul actualizării propriului destin profesional, oricând. Aceste caracteristici se întâlnesc în țările Europei, inclusiv Olanda, Marea Britanie și alte state anglo-saxone.

Un grad scăzut de individualizare se întâlnește în culturile de tip colectivist, unde oamenii se identifică în propria organizație sau firmă, ca de exemplu în: Portugalia, țările Americii Latine, țările vest africane, Pakistan etc. (fig. 3).

- d) Masculinitatea - care este reprezentată de intensitatea cu care este urmărită atingerea scopurilor economice și sociale propuse, incisivitatea și determinarea în acțiune, indiferent că este vorba de bărbați sau femei. Într-o societate de tip masculin, sunt acceptate și promovate valori ca: hotărârea, afirmarea și efortul de a atinge o anumită bunăstare - ca în cazul țărilor anglo-saxone (unde nivelul cel mai înalt se află în Australia, iar cel mai slab în Canada) sau al Japoniei, țara cu cel mai pronunțat grad de masculinitate (fig. 3). Într-o cultură de tip feminin membrii săi pun accentul pe cooperare mai degrabă decât competiție, iar elitismul și conștientizarea realizărilor individuale sunt percepute negativ. De exemplu: țări din Scandinavia, fosta Iugoslavie, Thailanda (fig. 4 prezintă o corelare cu parametrul de tip b).

În această analiză nu au intrat țările din fostul bloc european comunist. Putem însă aprecia, în spiritul aceleiași analize, că **România**, de exemplu, oferă o **cultură organizațională cu mai multe tendințe**. Există o preponderență de tip a) - distanța puterii - datorită urmelor lăsate de un îndelungat sistem al birocrăției și ierarhiilor. Gradul de dependență față de instituțiile de stat, începe să se îmbunătățească în prezent, odată cu deschiderea țării către economia mondială, ceea ce implică din start responsabilitate. De asemenea, parametrul de tip b) - evitarea nesiguranței - se manifestă destul de puternic în țara noastră, iar cel de tip d) - masculinitatea - suficient de scăzut, datorită și condițiilor obiective cu care România a plecat la drum în economia de piață, manifestându-și încă, la șapte ani după revoluție, o cultură organizațională de tip feminin. Potențialul de schimbare există însă, și aici intervine și rolul comunicării în masă.

Figura 2 - Distribuția celor 50 de țări în funcție de parametrii: distanța puterii și evitarea nesiguranței

Legenda

ARA țările arabe (Egipt, Liban, Libia, Kuwait, Iraq, Arabia Saudită, EAU); ARG Argentina; AUL Australia; AUT Austria; BEL Belgia; BRA Brazilia; CAN Canada; CHL Chile; COL Columbia; COS Costa Rica; DEN Danemarca; EAF Africa de Est (Kenya, Etiopia, Zambia); ECA Ecuador; FIN Finlanda; FRA Franța; GBR Marea Britanie; GER Germania (de Vest); GRE Grecia; GUA Guatemala; HOK Hong Kong; IDO Indonezia; IND India; IRA Iran; IRE Irlanda; ISR Israel; ITA Italia; JAM Jamaica; JPN Japonia; KOR Coreea de Sud; MAL Malaezia; MEX Mexic; NET Olanda; NOR Norvegia; NZL Noua Zeelandă; PAK Pakistan; PAN Panama; PER Peru; PHI Filipine; POR Portugalia; SAF Africa de Sud; SAL Salvador; SIN Singapore; SPA Spania; SWE Suedia; SWI Elveția; TAI Taiwan; THA Thailanda; TUR Turcia; URU Uruguay; USA Statele Unite al Americii; VEN Venezuela; WAF Africa de Vest (Nigeria, Ghana, Sierra Leone); YUG Fosta Yugoslavie.

Figura 3 - Distribuția celor 50 de țări în funcție de parametrii: individualism și masculinitate

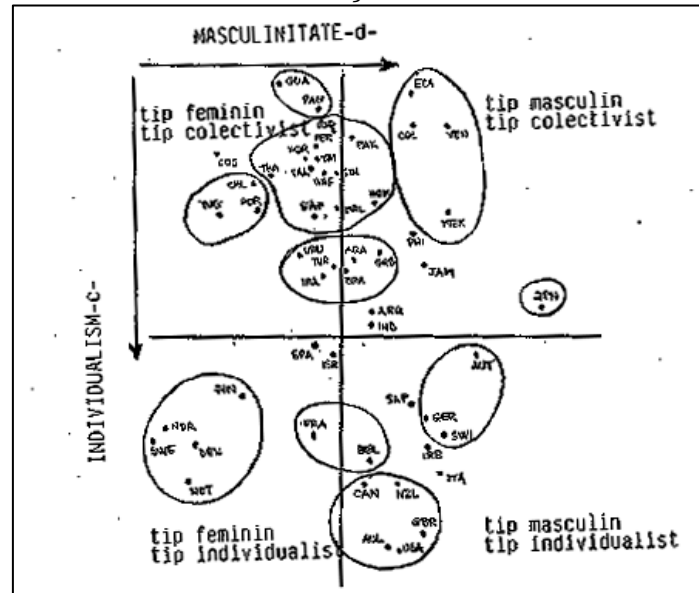
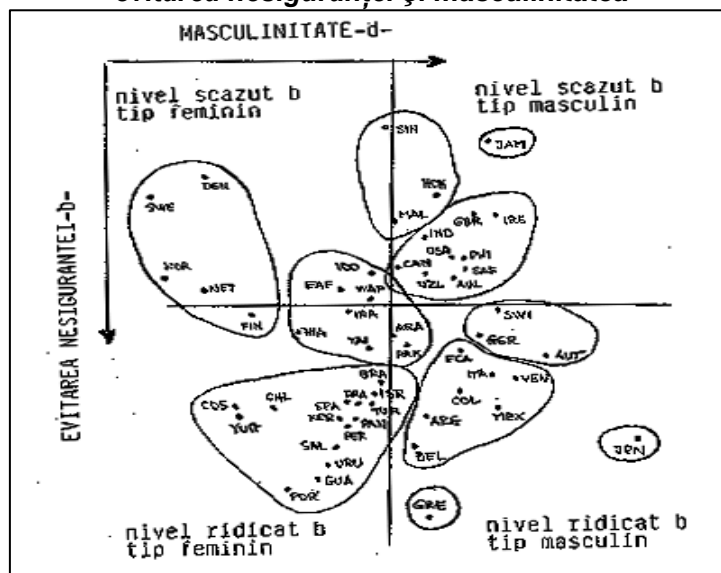

Figura 4 - Distribuția celor 50 de țări în funcție de parametrii: evitarea nesiguranței și masculinitatea

Un alt aspect util operatorilor din media românească în construcția activităților de comunicare către piața românească și cea europeană este cunoașterea celor patru tipuri de grupuri socio-economice, caracteristice tuturor culturilor naționale din Europa de Vest și a unui al cincilea, tipic numai sudului Europei, analizate de D'Arcy Masius Benton & Bowles în "Communicating with the Consumer":

1. Idealiștii de succes; 2. materialiștii puternici; 3. adepții conservatorismului confortabil; 4. supraviețuitorii neafecțați și 5. competitorii optimiști¹ - tipuri de grupuri care pot fi abordate comunicațional, în funcție de caracteristicile lor. În zona europeană, am putea defini și un grup aparținând fostului bloc comunist - în care intră și România - ca o combinație, cu precădere, între elemente din grupele 3 și 5, la care se adaugă aspecte specifice noi. Și în celelalte țări europene, grupul nr. 3 reprezintă coloana vertebrală a populației active, aproximativ 25% - 30% din populație. În nordul Europei, aceștia provin din zonele urbane. În ceea ce privește grupul nr. 5, tipic unor țări ca: Italia, Spania, Portugalia și Grecia, acesta reprezintă 25% - 28% din populația statelor respective. La noi, specificitatea - în cazul tipologiei nr. 3 - ar consta în diferența cauzelor ce determină teama de schimbare, dar și în faptul că la noi aceștia nu formează o "clasă de mijloc" în interpretarea tipică societăților occidentale dezvoltate. În România, la ora actuală, nu avem formată o asemenea clasă de mijloc. În ceea ce privește tipologia nr. 5, o diferență intervine în aceea că românii care încearcă o ascensiune economică și socială vizează și o evoluție în exterior, într-o altă țară, fără a determina o limită de timp pentru aceasta. Mulți sunt din rândul proaspeților absolvenți de studii universitare. La noi s-a format o mică pătură de tipul grupului nr. 2, acei miliardari în număr de 38.000 (0,3% din populația activă a țării), cu diferența că dintre ei, puțini au ajuns în această postură printr-o activitate susținută, îndelungată și onestă, formând o adevărată elită. Ca o neplăcută constatare,

¹ 1. "Idealiștii de succes" (Successful Idealists) - sunt indivizii care beneficiază de valori financiare, poziție economică și prestigiu, prin recunoaștere socială, a căror deviză este: "Banii nu reprezintă totul, mai există și alte elemente importante în viața".
 2. "Materialiștii puternici" (Affluent Materialists) - reprezintă clasa oamenilor de afaceri, cu o deschidere internațională, elita ajunsă în această poziție printr-o activitate susținută.
 3. "Adepții conservatorismului confortabil" (Comfortable Belongers) - sunt indivizii tradiționaliști, conservatori, cu frică față de schimbare în general, formând o clasă de mijloc și promovând deviza: "Am muncit din greu până acum și sunt mulțumit cu ce am!"
 4. "Supraviețuitorii neafecțați" (Disaffected Survivors) - reprezintă persoanele conștiente că se găsesc la treapta de jos a ierarhiei sociale, dar nu le pasă, sunt lipsiți de dinamism, îngroșând numărul șomerilor.
 5. "Competitorii optimiști" (Optimistic Strivers) - este grupul indivizilor "în tranziție", care caută să urce pe scara socială, au ambiție și încredere în propriile forțe, dar deși au o poziție economică slabă, interesul lor este mai degrabă local (național) decât către alte țări, în desfășurarea activității care le este proprie.

mulți români au dovedit în ultimii ani că sunt mai degrabă inerti decât dinamici, mai degrabă lipsiți de curaj în inițiative decât hotărâți a-și lua soarta în propriile mâini, a învăța, a întreprinde - deci și o înclinație către grupul nr. 4.

Caracteristicile generale, de atitudine față de structurile organizaționale și procesul muncii, pentru apartenenții diverselor culturi naționale, pot dicta maniera optimă de desfășurare a procesului comunicațional și rolul acestuia de ecologizator în spiritul comentat la începutul lucrării.

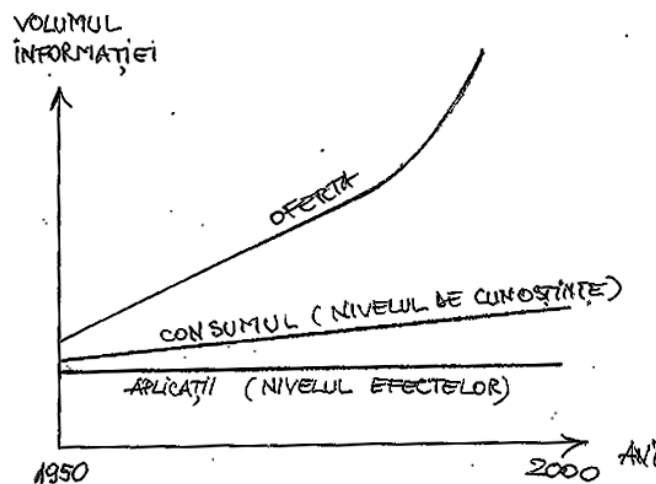
4. DESPRE COMUNICAREA ÎN MASĂ PE PLAN MONDIAL

4.1. Societate informațională sau o societate bine informată?

Conceptul de **societate informațională** își are originile, se pare, în Japonia după cum afirmă Y. Ito în 1981, în cartea sa "The 'Johoka Sakai' Approach to the Study of Communication in Japan". W. Melody o definește ca "societatea care devine dependentă de informații electronice complexe și de rețele de comunicație și care alocă o mare parte din resursele sale informării și activităților de comunicare".

Comunicarea în masă este doar un element în economia unei societăți informaționale, dar unul foarte important deoarece însoțește sistemele electronice și computerizate și determină creșterea semnificației sociale și politice a mijloacelor de comunicare în masă. Dezvoltarea tehnologiilor de distribuție a informației prin cablu și satelit și a mijloacelor interactive, ca videotextul, apropie mai mult modalitățile și canalele de comunicare.

Însă o societate informațională nu înseamnă că este o societate mai bine informată sau că oamenii pot face față uriașei cantități informaționale cu care se confruntă. Iată care este relația între **producerea, consumul și efectele informației**, analizată de J.J. van Cuilenburg, în 1987, în "The Information Society: Some Trends and Implications":

Conform graficului se constată că:

- **Oferta de informație** este în creștere. La un moment dat, exponențială. Rata anuală de creștere este de 8-10%. Din ce în ce mai multe organizații și indivizi sunt capabili să transmită informații la distanțe considerabile și la un cost scăzut. Informațiile prin computere, televiziune și radio au devenit mai ieftine ca tipăriturile sau poșta.
- **Consumul de informație** crește și el, dar mult mai încet. Deci cererea de informație se află sub ofertă. Receptorul de informație găsește din ce în ce mai greu informația de care are nevoie sau pe cea care este cu adevărat utilă, într-o ofertă de multe ori confuză, inconsistentă, la care se mai adaugă și dificultatea de a o prelucra sau reține. Există și latura pozitivă, însă. Cu cât oferta este mai mare, cu atât există mai multe posibilități de a alege. Printr-o interactivitate crescută și o coordonare potrivită a fluxului de informație de către transmițător, receptorul poate fi ajutat la o asimilare mai bună.
- **Efectele asimilării informației** sunt aproximativ constante. Măsurătorile sunt, în general, foarte dificile. Supraîncărcarea cu informație este ea însăși o cauză de confuzie. Pentru a avea o societate mai bine informată este nevoie, însă, ca publicul să-și găsească o motivație solidă în mesajele vehiculate și, în același timp, să crească potențialul de comunicare umană.

Pe plan mondial, s-a constatat în ultimii ani că interesul este mult mai mare dacă un material informațional "se vinde", decât dacă acesta contribuie la ridicarea gradului de cultură al indivizilor. Profitul producătorilor de informație a început să prevaleze de mult înaintea valorii conținutului informațional.

Cuvintele rele, cu conotație negativă, se rețin primele și cel mai ușor - apreciază cercetătorii - chiar dacă întreg contextul este neprovocativ, ba chiar plăcut sau relaxant. O singură dată dacă ai greșit cu un tip de cuvânt, nu mai contează că ai scos, între timp, sute de altele sau scene întregi din același context. Există însă posibilitatea ca la unele programe (filme) să se poată atașa la început o "atenționare" prin care se atrage atenția că s-au evitat unele scene neadecvate. Gradul de responsabilitate cu care se intervine în orice moment în comunicarea în masă înseamnă o permanentă ecologizare.

A da pe un post TV sau radio programe potrivite cu orele când se cunoaște că segmentele de audiență care interesează le urmăresc de regulă sau au acel timp disponibil, este o altă cale prin care comunicarea în masă își exercită rolul de ecologizare.

Modul în care o știre este transmisă influențează politicile ulterioare la multe paliere ale societății. De aceea, este important ce se include și ce se lasă afară, netransmis. Pe de altă parte, niciodată nu va exista obiectivitate sută la sută într-un comentariu informativ. Ca cititor, ascultător sau spectator, nu vei fi sigur că ce ți se prezintă este "adevărat" sau că este "total obiectiv", dar este de așteptat că pentru acel material reporterul a intervievat anumite

persoane, a pus anumite întrebări lămuritoare, a încercat să-și construiască o știre după toate regulile de presă și standardele etice ale meseriei.

4.2. Comunicarea internațională și legea informațiilor

Conform preceptelor ONU, putem defini “**comunicarea internațională și legea informațiilor**” ca reprezentând “ansamblul instituțiilor, instrumentelor și proceselor legale ce guvernează comunicarea între indivizi, popoare, culturi, națiuni și tehnologii”, definiție prezentată de Howard H. Frederick în “Global Communications and International Relations”.

Pentru operatorii media deosebit de relevante sunt următoarele principii ale comunicării internaționale și ale legii informațiilor:

- Mijloacele de Cm nu au voie a fi folosite pentru instigare la război sau la orice fel de agresiune.
- Mijloacele de Cm nu vor fi folosite în afacerile interne ale unui alt stat.
- Orice diseminare de idei bazată pe rasism sau ură sau instigare la discriminări se pedepsește prin lege.
- Incitarea directă sau publică la distrugerea unei națiuni, etnii, rase sau grup religios se pedepsește prin lege.
- Statele sunt obligate să-și modifice practicile sociale și culturale, inclusiv activitățile de comunicare și informare, care se bazează pe inferioritatea sau superioritatea oricăruia din sexe și să elimine orice concept stereotip al rolului bărbatului sau femeii.
- Mijloacele de Cm au datoria să joace un rol pozitiv în educarea publicului și influențarea acestuia către pace.
- Oamenii se bucură de drepturi egale și de autodeterminare în procesul de comunicare și informare.
- Statele se bucură de egalitate suverană în procesul de comunicare și în infrastructurile de informare.
- Disputele în ceea ce privește comunicarea și informarea trebuie rezolvate pe cale amiabilă, pașnică.
- Comunicarea și informarea necesită o cooperare globală.
- Obligațiile de bună credință asumate solicită statelor să acorde o mare atenție comunicării internaționale și legii informațiilor.
- Anumite tipuri de informație sunt interzise.

Anumite tipuri de informație sunt încurajate.

5. DESPRE REFORMA DIN ROMÂNIA PRIN MASS-MEDIA

Studiul de față nu și-a propus o analiză a evoluției în ultimii opt ani a pieței de media prin prisma valențelor ecologice ale fenomenului comunicării.

Iată, totuși, câteva exemple de abordări jurnalistice, dintre care unele susțin, altele infirmă precepte ale rolului ecologizator al comunicării în masă. Acestea reflectă o evoluție a fenomenului de presă din România din cei opt ani de tranziție, caracterizând finele anului 1997, după influența a patru guverne de tranziție către economia de piață și la încheierea primului an de guvernare a forțelor înclinare radical reformei.

Câteva din **tendințele** la care fac referire sunt:

- A/ Plasarea faptelor și comentariilor în lumina coordonatelor politice, intereselor sau simpatiilor proprii ale jurnaliștilor sau ale publicației la care aceștia lucrează; așa se ajunge la acea “presă cu tendință”, cunoscută în lume și sub denumirea de “advocacy journalism”, care contravine ideii de ecologizare socială.
- B/ Introducerea deliberată de informații incerte, neverificate sau chiar de minciuni care violează “standardele etice” ale meseriei. Uneori, publicațiile nu acceptă nici măcar “dreptul la replică”, ceea ce agravează și mai tare procesul de receptare corectă a mesajelor de către publicul cărui le sunt adresate. Există, de asemenea, “practica” de a introduce informații false tocmai pentru ca prin reacțiile contradictorii provocate în rândul receptorilor să fie scoasă la iveală adevărata realitate. Calomnierea prin presă este o altă problemă care continuă să aducă mari neajunsuri atât unor ziariști cât și persoanelor vizate, tributare corectitudinii rămânând pe de-o parte, organele care abilitază cazurile în justiție, iar pe de altă parte, chiar unii ziariști.
- C/ Nerespectarea informării audienței despre aspectele reformei și tranziției prin omitere totală de informație sau prin prezentare parțială, redusă prin prisma unor unghiuri anumite de abordare (care pot merge de la lipsa științei jurnalistice până la o cunoaștere desăvârșită a tehnicii jurnalistice). Se spune că un om nu poate fi total neutru față de semnificația unui eveniment. Ziaristul trebuie totuși să aleagă ceea ce este important și semnificativ relativ la eveniment, să nu plece la drum cu preconcepții.

Pentru a exemplifica cele punctate mai sus, să examinăm un singur moment în timp - săptămâna de după 1 Decembrie 1997 - și un singur tronson al mass-media - câteva cotidiene de mare tiraj și cu acoperire națională.

- Referitor la reflectarea rezultatelor sondajului de opinie efectuat de Centrul Independent pentru Studii Sociale și Sondaje asupra stării actuale a societății:

Cotidianul "Curierul National" titrează: **Președintele Emil Constantinescu continuă să conducă în topul încrederii în personalitățile politice.** Articolul extrage ca semnificativ din tot sondajul (și redă foto prim plan) graficul care prezintă răspunsul societății la întrebarea: "Credeți că în decursul acestui an președintele Emil Constantinescu s-a străduit sau nu să-și îndeplinească promisiunile făcute în campania electorală?"

În schimb, cotidianul "Național", la același subiect, titrează: **Potrivit ultimului sondaj CIS, Alianța pentru România a devenit unul dintre partidele importante din România.** Fotografia redată în prim plan și accentul se pune pe rezultatul întrebării: "Cine credeți că a condus România în acest an?" Răspunsurile arătând: I. FMI cu 26,6%, II. Guvernul cu 24,3%, III. Președintele cu 21,1%, IV. PNȚCD cu 19%.

- Referitor la modul cum au fost reflectate festivitățile de la Alba Iulia de marcare a Zilei Naționale a României:

Cotidianul "România Liberă" are o abordare completă, neagresivă, cu titlu insinuant: **La Alba Iulia de 1 Decembrie - Zeci de politicieni, 2000 de militari, 250 de ziariști și 30000 de cetățeni simpli au ocupat orașul de Ziua Națională.** Unii din "bumbi" duc la confuzia mesajului: "Președintele a băgat spaima în SPP-iști", iar textul spune: "Asaltat de mulțimea entuziasmată, care dorea să-l salute, președintele s-a desprins cu greu de admiratorii săi...Unul dintre ofițerii SPP-ști care-i asigura protecția ne-a declarat: "Cu intrările lui în mulțime, președintele este un adevărat coșmar pentru noi."

Cotidianul "Ziua" scrie: **Ziua Națională a României așa cum nu ați văzut-o la televizor,** având o reflectare neutră, informativă cu accent pe specificul general al abordărilor acestui ziar, astfel: "Măsurile de securitate i-au băgat în sperieți pe locuitorii din Alba Iulia"; "Comercianți, țărani în port popular, tricolor și stemă de județ scandau sloganul <<Monarhia salvează România>>"; "Liga Studenților a reamintit de românii din Basarabia și Bucovina" și de "răspunderile materiale despre adevărurile celor opt ani".

Aceeași secvență prezentată mai sus apare astfel: "Emil Constantinescu a țâșnit de la tribuna oficială spre mulțimea din față, care a început să aclame «Emil! Emil!» Președintele a strâns cât de multe mâini a putut. Câțiva oameni aveau pregătite scrisori pe care i le-au strecurat în mână".

Cotidianul "Evenimentul Zilei" titrează: **Povestea neromanțată a sărbătorii naționale a României de la Alba Iulia.** Într-o manieră cuminte, cu remarcarea diversității și ineditului, detaliază: "Parada militară după...13 ani"; "Un cățel buclucaș și tupeist"; "Artificii, pălării, cornițe de draci și ploaie 'n decembrie".

Cotidianul "Național" însă scrie: **În București, Ziua Națională a României a fost, de fapt, ziua PRO TV.** O reflectare meșteșugită, în care secvența comentată mai sus apare astfel: "...președintele, aproape o jumătate de oră s-a îmbrățișat și pupat cu simpatizanți". În cele din urmă, SPP-știi au reușit să-l convingă să intre în mașină, dar...s-a mai dat jos de două, trei ori pentru... a asculta urările localnicilor. Pentru oamenii simpli, adevărata sărbătoare a început abia după aceea. La microfonul unde cu puțin timp înainte vorbise șeful statului, au cântat Veta Biriș.....". Discursul președintelui "a fost perturbat la început de câteva zeci de persoane care au început să-l fluier pe șeful statului, dar cuvintele președintelui, prin forța difuzoarelor, au acoperit fluierăturile."

De asemenea, relatările titrează: "Iași - De atâta alcool, Ion Tifache a murit pe stradă, exact când Constantinescu spunea că vom trăi mai bine"; "Bistrița Năsăud - În timp ce erau depuse coroane, un copil a fost lovit de o mașină"; "Olt - Drapele arborate și mașini furate"; "Cluj - Focuri de artificii și furturi de limuzine".

Iată și câteva exemple pozitive prin introducerea unor subiecte de strictă actualitate pentru înțelegerea reformei. Modul de abordare a lor arată însă profesionalismul unor cotidiene față de altele, în speță al unor jurnaliști față de ceilalți:

Cotidianul "Evenimentul Zilei" a tratat următoarele subiecte:

- Locuri de muncă oferite de agenți economici.
- SNCFR a scumpit din nou biletele.
- Ofensiva spărgătorilor de case.
- O țară întreagă este înnebunită de cuponiada căldurii.

Două abordări profesioniste și realiste în articolul Proaspeții ministrii - gata să se ia la trântă cu încăpățânata reformă și editorialul Primul bilanț prezidențial.

Cotidianul "Ziua" se ocupă pertinent de:

- Un studiu al CPSCA despre situația dramatică a IMM-lor.
- Banca Mondială intenționează să acorde României asistență financiară de 1,5 miliarde dolari.
- Ciorbea a dat cu pumnul în masă.

Cotidianul "Național" prezintă în mod benefic:

- Înființarea colegiului PRO pentru copiii super dotați din țară.
- Ministerul Sănătății nu folosește banii pentru medicamente compensate.
- Bursa locurilor de muncă.
- Studenți români milionari.

Într-o manieră tendențioasă, comentează: Președintele a făcut singur remanierea guvernului.

Cotidianul "România Liberă" informează la standardele profesionalismului:

- A venit momentul ca reforma să atingă și guvernul.

De asemenea, articole binevenite sunt:

- România pare exclusă de pe marile trasee petroliere.
- 300 miliarde lei subvenții pentru depozitarea grâului și porumbului.
- Înainte de 2002 nu se poate vorbi de privatizarea ROMGAZ.
- Piața muncii.

Pastila **Surpriză** face o abordare decentă și optimistă a orizonturilor reformei.

Concluzia acestei scurte treceri în revistă este că presa a evoluat în opt ani, prezentând la ora actuală tendințe diverse în raport cu posibilitățile de armonizare, de ecologizare a sa cu societatea.

În ideea plasării comunicării în masă pe traiectul ideal sprijinirii tranziției, este nevoie ca:

- Să se păstreze în presă standardele etice și profesionale care definesc profesiunea.
- Să se accentueze pentru încă cinci - opt ani abordările cu caracter educațional / informativ.
- Presa TV și radio să-și mărească impactul asupra pregătirii publicului pentru economie de piață prosperă.
- Liderii de opinie din mass-media să-și flexibilizeze abordările și să iasă la rampă prin noi forme comunicaționale decât au făcut-o până la finele anului 1997.
- Mai multă atenție acordată de ziaristi propriilor lor resurse și pregătiri.
- Atenție și deschidere maximă acordată presei de către instituțiile administrației publice.

6. CONCLUZII

În comunicarea de masă, **transmițătorul** de mesaje face totdeauna parte dintr-un grup organizat, este membru al unei instituții care are și alte funcții decât comunicarea. **Receptorul**, la rândul său, este reprezentat, de regulă, printr-un individ, dar, de multe ori, este privit de către instituția de la care pleacă mesajele ca un grup, o colectivitate care prezintă anumite caracteristici generale. **Canalul de transmitere** nu este descris numai de relația socială care se creează, de mijloacele de expresie sau organele senzoriale ce participă la comunicare, ci și de dispozitive și sisteme de distribuire a mesajelor bazate pe tehnologii de scară largă. Chiar și aceste sisteme cuprind o componentă socială, de vreme ce funcționarea lor depinde de legislații, tipare și obișnuințe, dar și de așteptări și estimări. **Mesajul** în comunicarea de masă nu este un fenomen unic și tranzitoriu, ci o structură simbolică produsă pentru masele largi și repetabilă mult timp, având de cele mai multe ori o mare complexitate.

Folosind cu discernământ caracteristicile definatorii ale acestui proces, se poate ajunge la o armonizare a comportamentelor în societate conformă cu obiectivele tranziției prin reformă, respectiv la efectul ecologizator.

Rămâne de reținut că o țară de condiția actuală a României se confruntă deja cu multe din tendințele vehiculării informației manifestate în lume și trebuie să le stapânească pentru a reuși integrarea în structurile europene cum este UE. Avem de a face cu diversități mai de grabă decât cu identități culturale europene, dar, în același timp, există o legislație unică a informațiilor pentru toți actorii comunicării, care, respectată, duce de la sine la un grad înalt de ecologizare a mecanismelor de lucru economice, politice, sociale din fiecare stat.

Există tipuri diferite de grupuri socio-economice și dimensiuni cultural-organizaționale distincte de care este necesar a se ține seama în operarea comunicării în masă.

Povara afluxului imens de informație redusă printr-o selecție a informației către publicul potrivit este o altă modalitate de ecologizare a societății. Numai un grad ridicat al motivației și un potențial mai mare de comunicare umană poate transforma o societate informațională într-una mai bine informată.

Pentru a sprijini procesul comunicării în masă în a-și îndeplini rolul de asanare și armonizare a mecanismelor dintr-o economie, trebuie reținute următoarele **trăsături**:

- natura publică și deschisă a procesului;
- accesul limitat și controlat la dispozitivele de transmitere a informației;
- relația impersonală dintre transmițător și receptor;

-
- dezechilibrul relației dintre aceste părți;
 - intervenția aranjamentelor instituționalizate dintre ele.

BIBLIOGRAFIE

- Anna Bramwell - Ecology in the Twentieth Century, A History, 1989.
- Denis McQuail & Sven Windahl - Communication Models for the Study of Mass Communication, 1993, Longman, New York.
- Howard H. Frederick - Global Communication & International Relations, 1993, Wasdworth, California.
- Monica Shelley, Margaret Winck - Aspects of European Cultural Diversity, 1995, The Open University.
- Wolfgang Hoffmann-Riem - Media Perspektiven, 1985.
- Hans J. Kleinsteuber, Torsten Rossman, Volkert Wiesner - Mass Media, 1995, The Open University.
- P. Höfer - Stil Ohne Grenzen, iunie 1991, Zeitmagazin.
- G. Hofstede - National and Organisational Value Systems, 1985
- Care J. Deming, Samuel L. Becker - Media in Society, 1988, Scott, Foresman and Co., USA.
- Y. Ito - The "Johoka Sakai" Approach to the Study of Communication in Japan, 1981.
- J.J. van Cuilenburg - The Information Society: Some Trends and Implications, 1987.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 13/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**PRODUCEREA ZAHĂRULUI ÎN ROMÂNIA.
POTENȚIALTEHNICO-ECONOMIC ACTUAL
ȘI PERFORMANȚE EUROPENE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

*Studiul a fost elaborat de specialiștii
Institutului de Economie Agrară
la cererea Patronatului zahărului din România,
având drept scop fundamentarea măsurilor de redresare
și relansare a industriei zahărului.*

*Informațiile tehnice și economice care au stat la baza elaborării acestei lucrări
au fost furnizate de societățile comerciale din industria zahărului
pentru care s-au întocmit "Proiecte de restructurare în vederea privatizării și
dezvoltării" (nouă la număr). Punctele de vedere exprimate de autori prin măsurile
de politică agricolă sugerate au constituit nucleul "Strategiei industriei zahărului din
România", material definitivat în februarie 1998 de un colectiv multidisciplinar din
structura Ministerului Agriculturii și Alimentației.*

*Redactarea computerizată și grafica au fost realizate de: Mihaela Kruzslcika,
Elisabeta Roșu și Veronica Beuran - asistenți de cercetare.*

CUPRINS

1. POTENȚIALUL AGRICOL ȘI TEHNICO-ECONOMIC DE ASIGURARE A CONSUMULUI DE ZAHĂR AL ROMÂNIEI	363
1.1. Câteva date tehnice și tehnologice ale sfelei de zahăr	363
1.2. Tonalitatea la sfecla de zahăr	366
1.3. Evoluția suprafețelor și producțiilor la sfecla de zahăr în perioada 1991-1996	368
1.4. Alternative posibile de acoperire a necesarului de zahăr pentru consum.....	374
1.5. Factori de producție ce influențează calitatea materiei prime din industria zahărului	376
1.6. Aportul de zahăr la producția planificată a societăților comerciale	378
2. EVALUAREA POTENȚIALULUI ECONOMIC-FINANCIAR ACTUAL ȘI ÎNPERSPECTIVA ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ	384
2.1. Costuri și prețuri pe filiera zahărului	384
2.2. Evoluția politicii comunitare în industria zahărului	391
3. REORGANIZAREA ȘI MODERNIZAREA PROCESULUI DE PRODUCERE A ZAHĂRULUI.....	397
BIBLIOGRAFIE	400

1. POTENȚIALUL AGRICOL ȘI TEHNICO-ECONOMIC DE ASIGURARE A CONSUMULUI DE ZAHĂR AL ROMÂNIEI

Sfecla de zahăr este o plantă tehnică valoroasă pentru economia țării noastre fiindcă reprezintă - în principal - materia primă pentru obținerea zahărului considerat produs strategic și un aliment indispensabil consumului uman.

Cercetările întreprinse au demonstrat puterea de adaptare a sfeclei de zahăr la condițiile de mediu, dar și influența condițiilor pedoclimatice, a factorilor biologici, agrotehnici asupra pretabilității sfeclei la prelucrarea industrială în scopul obținerii zahărului rafinat.

Prin experimentele de producție s-a urmărit constant creșterea randamentelor în zahăr prin optimizarea factorilor de producție și raționalizarea consumurilor, transformând filiera zahărului într-un flux economic eficient.

Indiferent de zona de cultură, de dotarea fabricii, factorul esențial care contribuie la rentabilizarea prelucrării sfeclei de zahăr, asigurând valorificarea superioară, este calitatea tehnologică a rădăcinilor destinate prelucrării în societățile comerciale. Această noțiune însumează toate aspectele tehnice și tehnologice pe care trebuie să le ia în considerare atât cultivatorul cât și cel ce prelucrează sfecla de zahăr pentru asigurarea rentabilității maxime.

1.1. Câteva date tehnice și tehnologice ale sfeclei de zahăr

Producția de rădăcini și calitatea tehnologică a sfeclei de zahăr sunt influențate direct de acțiunea factorilor de mediu, care, alături de rotației culturii și fertilizare, verigi principale ale agrofitehnicii, pot asigura plantei condiții optime de dezvoltare. S-a observat o strânsă legătură între factorii de mediu reprezentați prin umiditatea naturală, căldura și temperatura ambiantă a solului, lumina, tipul de sol și doi dintre factorii agrofitehnici și anume rotația culturii și fertilizarea. Acești doi ultimi factori influențează structura solului, acumularea și menținerea umidității în sol, aerarea solului și pătrunderea căldurii în sol.

Sfecla de zahăr cere pe întreaga perioadă de vegetație, de la semănat până la recoltat, ca solul pe care se cultivă să-și păstreze proprietățile fizico-mecanice corespunzătoare.

Cel mai bun tip de sol pe care se poate cultiva sfecla de zahăr este solul brun de pădure, format ca urmare a unor condiții moderate de umiditate și îngheț iarna. Acest sol are la suprafața terestră un conținut ridicat de coloizi minerali, ceea ce permite legarea fosforului.

Având în vedere aceste particularități, sfecla de zahăr trebuie amplasată în rotație după culturi care se recoltează devreme, ceea ce dă posibilitatea administrării corecte a îngrășămintelor organice și minerale precum și a efectuării arăturii adânci în timp optim.

În condițiile țării noastre cele mai bune premergătoare pentru sfecla de zahăr sunt cerealele de toamnă.

Din cercetările efectuate în țara noastră rezultă că cel mai însemnat spor de recoltă se obține la sfecla de zahăr cultivată după mazăre sau grâu de toamnă. Sfecla de zahăr cultivată după ea însăși, adică pe un teren pe care s-a cultivat ca plantă premergătoare tot sfecla de zahăr, are producții inferioare și este de calitate necorespunzătoare.

În zonele favorabile culturii cartofului, sfecla de zahăr asigură producții mari și de o calitate tehnologică bună atunci când urmează după această plantă cu condiția ca terenul pe care s-a cultivat cartoful să fi fost fertilizat cu gunoi de grajd.

Ca urmare a repartizării mai judicioase a suprafețelor ocupate cu sfeclă de zahăr în zonele favorabile, aceasta se amplasează în prezent pe terenuri corespunzătoare, concentrate în apropierea fabricilor de prelucrare.

Scăderea producției și deprecierea calității tehnologice a rădăcinilor de sfeclă de zahăr se pot datora influenței conținutului de apă din sol și a stării fitosanitare a culturii.

Sfecla de zahăr este mare consumatoare de elemente nutritive. Pentru a realiza o producție de 40 t rădăcini/ha și 36 t frunze/ha, sfecla extrage din sol circa 165 kg azot, 70 kg fosfor și 250 kg potasiu.

În primele faze sfecla de zahăr consumă cantități mari de azot pentru formarea aparatului foliar. Odată cu dezvoltarea plantelor se intensifică asimilarea în frunză a fosforului și a potasiului, elemente care au rol deosebit în sinteza zahărului și ulterior în acumularea lui în rădăcini.

Fertilizarea insuficientă cu azot are ca urmare oprirea creșterii frunzelor, din care cauză, rădăcinile rămân mici, cu un conținut de zahăr scăzut.

În condițiile unui an normal s-a constatat că la o producție de 50 t rădăcini de sfeclă de zahăr pe hectar se scot din sol în medie 33 kg fosfor. Cea mai mare parte din fosfor este prelevată în primele două luni de la răsărire.

Disponibilitatea cea mai mare pentru plante a acestui element este pe solurile cu un pH cuprins între 6,5 - 8. Această disponibilitate a fosforului scade pe solurile acide, datorită formării de compuși greu solubili cu aluminiu, fier și mangan.

Potasiul are acțiune favorabilă asupra absorbției apei și a substanțelor minerale, dând plantelor de sfeclă o mai mare rezistență la secetă și boli.

Din cercetările efectuate rezultă că aplicarea gunoiului de grajd aduce sporuri mari de producție atât la rădăcini cât și la zahăr. În acest scop, tehnologia prevede aplicarea anuală a 15 t gunoi de grajd/ha, cât și a dozelor

mărite la interval de 2 ani sau de 4 ani, după posibilitățile fiecărei unități cultivatoare de sfeclă de zahăr.

Aplicarea numai a îngrășămintelor organice asigură producții de rădăcini cu 10 - 12 t/ha mai mici decât la aplicarea acestora împreună cu îngrășămintele minerale. Producția de zahăr cea mai mare și anume 10,25 t/ha se realizează prin aplicarea îngrășămintelor organice în doză de 15 t/ha, împreună cu îngrășămintele minerale cu azot. Datele obținute sunt redate în tabelul 1.

Tabelul 1 - Influența fertilizării concomitente cu îngrășămintele organice și minerale a culturii sfeclei de zahăr

Tratamentul	Doza de Îngrășămintele naturale	Producția de rădăcini			
		NI60	Po	Ni60	Po
		t/ha	%	t/ha	%
	0	61,9	100	63,1	100
Anual	15 t/ha	68,1	110	66,2	105
Remanentă anul I	30 t/ha	65,0	105	65,7	104
Remanentă anul II	60 t/ha	63,0	102	64,0	101

Sursa: Al.Stroia și colab. - *Biochimia și calitatea tehnologică a sfeclei de zahăr*, Ed. Tehnică, București, 1994.

Singura direcție în care poate acționa prin ameliorare este crearea de noi soiuri și hibrizi rezistenți la diferiți dăunători și la diferite boli.

Până în prezent s-a reușit să se obțină din punct de vedere genetic următoarele performanțe ale soiurilor și hibrizilor de sfeclă de zahăr:

- producție constantă, mare și sigură de rădăcini în condițiile respectării agrotehnice optime și a asigurării plantei cu apă, îngrășămintele, lumină, căldură, substanțe de protecție, aer;
- rezistență la boli, secetă, ger, lăstărire în primul an de vegetație, cu condiția ca stările critice ale sfeclei să dureze o perioadă scurtă, după care planta să dispună de cele necesare vegetației normale;
- formă și structură optimă a rădăcinii în condițiile asigurării fertilizării echilibrate în special cu azot, potasiu și fosfor și a irigației raționale la momentul optim;
- procent ridicat de monogermie și de germinație la sămânța recoltată la maturitate biologică.

Genetica a creat soiuri și hibrizi monogermi care pot fi semănați la loc definitiv, ce se pretează la mecanizare completă, cu o anumită structură morfologică și anatomică a frunzei și a rădăcinii, cu structură specială a celulei rădăcinii care se pretează la industrializare eficientă. De aceea, în prezent, factorii genetici nu mai pot influența producția de rădăcini și de zahăr la hectar dacă se respectă zonarea soiurilor și hibrizilor și se asigură cerințele plantei față de fertilizare, agrotehnică, căldură, lumină, perioadă de vegetație.

Agrofitotehnia influențează deci calitatea tehnologică a sfecei de zahăr printr-o multitudine de factori, obiectivi și esențiali pentru plantă, dependenți exclusiv de om. De cele mai multe ori acești factori pot influența negativ și ireversibil calitatea tehnologică a sfecei și prin aceasta preabilitatea sa la prelucrarea industrială eficientă. De aceea este necesar ca toți acești factori să se cunoască în detaliu, pentru a se putea interveni eficient ori de câte ori unul sau altul dintre ei pot pune în pericol cultura de sfeclă de zahăr și calitatea sa tehnologică.

Cantitățile de îngrășăminte și raportul dintre elementele nutritive sunt determinate de natura solului și zona de cultură a sfecei de zahăr. Pentru o producție medie de sfeclă de zahăr de 40 - 45 t/ha la cultura neirigată, sunt necesare anumite cantități de îngrășăminte minerale, redate în Tabelul 2.

Tabelul 2 - Doza de îngrășăminte minerale necesară realizării producției de rădăcini de 40-45 t/ha pentru diferite zone pedoclimatice din țara noastră

Zona	Tipul de sol	Substanță activă kg/ha				
		N	P2O5	K ₂ O	Raport	Total cantitate
Sud	Cernoziom ciocolatiu	96	64	40	1:0,7:0,4	200
	Cernoziom. levigat	120	96	60	1:0,8:0,5	276
	Brun-roșcat de pădure	180	50	80	1:0,3:0,5	310
Vest	Cernoziom freatic umed	40	48	60	1:0,8:1,0	168
Est	Brun de pădure cernoziomic și brun levigat	96	64	80	1:0,6:0,8	240
Nord-Est	Cernoziom levigat	64	96	120	1:1,5:2,0	280
Centru	Brun de pădure	60	96	120	1:1,6:2,0	276

Sursa: Al.Stroia și colab. - *Biochimia și calitatea tehnologică a sfecei de zahăr*, Ed. Tehnică, București, 1994.

1.2. Tonalitatea la sfecla de zahăr

Din analiza condițiilor climatice din țara noastră se desprind trei zone principale de cultivare a sfecei de zahăr, și anume:

- zona de centru, de nord și est în care se află amplasate fabricile *Tg.Mureș, Bod, Luduș, Bucecea, Pașcani, Roman, Sascut, Lechința, Teiuș, Trușești, Liești, Tătărani, Fălciu*, caracterizate printr-o climă optimă cu precipitații în general normale și repartizate conform cerințelor plantei:
- zona de vest a țării în care sunt amplasate fabricile de zahăr din *Carei, Oradea, Arad, Timișoara*, cu o climă mai caldă dar totuși

satisfăcătoare pentru cultura sfecele de zahăr cu precipitații normale și repartizate corespunzător necesităților;

- zona de sud a țării, în care sunt amplasate fabricile de zahăr din Calafat, Corabia, Podari, Zimnicea, Răcari, Giurgiu, Buzău, Ianca, Babadag, Năvodari, *Țândărei*, Urziceni, Fundulea, Călărași, Oltenița, Drăgănești-Olt, considerată ca zonă de cultură a **sfecele numai în condițiile irigații totale**, și în anii în care nu se produc oscilații mari de temperatură.

În general, în zona de sud a țării temperatura poate oscila mult de la an la an și chiar de la zi la noapte (peste 26°C sfecla nu mai acumulează zahăr în rădăcini).

Umiditatea poate fi uneori normală, sau poate prezenta abateri, în special în zona valorilor minime. Sunt ani în care în această zonă se pot înregistra perioade de 180 - 230 zile lipsite de precipitații. De aceea, în aceste zone cultura trebuie să fie irigată, pentru a nu suferi transformări biologice și biochimice care pot înrăutăți considerabil calitatea tehnologică a sfecele de zahăr.

În perioada actuală, dar mai ales în cea viitoare, problema formării și păstrării calității tehnologice a sfecele de zahăr în timpul vegetației plantei, respectiv de la recoltare până la prelucrare, capătă noi valențe în majoritatea zonelor de cultură a sfecele.

Pentru menținerea calității tehnologice a sfecele de la recoltare până la prelucrare trebuie să se evite pe cât posibil:

- manipulările mecanizate cu elemente active neprotejate cu cauciuc care determină tăierea sau rănirea sfecele;
- păstrarea sfecele în grămezi mici pe câmp, când se intensifică fenomenele de respirație, evapo-transpirație, și fenomenele microbiologice ce conduc spre diminuarea concentrației de zahăr din rădăcini;
- păstrarea sfecele în amestec cu impuritățile minerale și organice, care pot intensifica fenomenele de degradare a rădăcinilor;
- evitarea umezirii rădăcinilor pentru a preveni autoîncingerea acestora.

Valoarea economică intrinsecă a sfecele de zahăr este asigurată de conținutul său în zahăr, precum și de capacitatea de a se preta la extragerea unei cantități cât mai mari de zahăr de calitate superioară, ceea ce impune ca rădăcinile să fie livrate fabricilor ritmic în stare proaspătă, să fie turgescențe și fără impurități.

Randamentul maxim la extracție se obține atunci când indicatorii de calitate tehnologică se află într-un raport armonios, când sfecla de zahăr are compoziția chimică cât mai apropiată de cea ideală.

Agrofitotehnia aplicată unei culturi de sfeclă de zahăr trebuie întotdeauna adaptată condițiilor pedoclimatice în care vegetează planta, deoarece numai așa poate fi influențată pozitiv și direct calitatea tehnologică a sfecele produse.

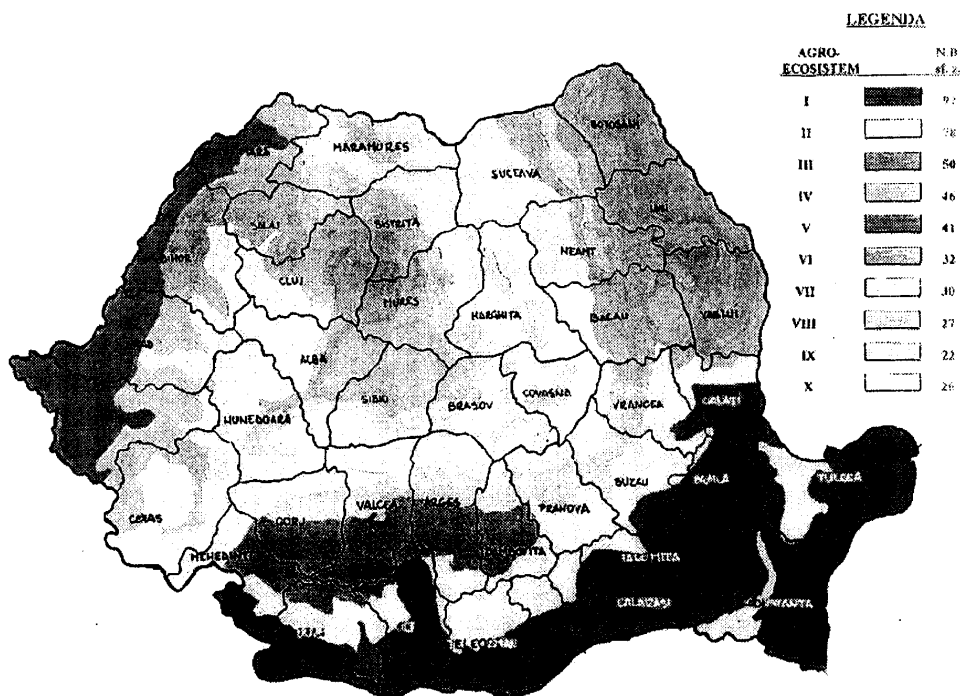
Posibilitățile naturale de producție ale terenului agricol, au fost grupate zonal în 10 agroecosisteme în funcție de calitatea solului și de pretabilitatea

acestui la necesitățile fiziologice ale plantelor. Pretabilitatea culturilor în terenurile arabile din agroecosisteme stă la baza stabilirii randamentelor la hectar. Comensurarea acestui potențial s-a făcut prin note de bonitare pedologică, naturale, determinate de ICPA-ASAS. Valoarea cea mai mare reprezentând nivelul cel mai înalt de favorabilitate pentru sfecla de zahăr.

Condițiile solului din agroecosisteme sunt propice pentru sfecla de zahăr în cultivarea între 20% și 1% din suprafața totală a acestora, dar anual această plantă nu a reprezentat, în medie decât 1,5%.

Reprezentarea celor 10 agroecosisteme precum și a județelor este redată în figura 1 unde se regăsește arealul de aprovizionare cu sfeclă al fabricilor.

Figura 1 - Distribuția agroecosistemelor în funcție de favorabilitate pentru cultura sfecele de zahăr în România

1.3. Evoluția suprafețelor și producțiilor la sfecla de zahăr în perioada 1991-1996

Suprafața cultivată cu sfeclă de zahăr a scăzut treptat an de an în perioada 1989 - 1993, aceasta reducându-se de la 250 mii ha în 1989, la 97,2 mii ha în 1993. Diminuarea suprafețelor la sfecla de zahăr poate fi explicată

prin schimbările fundamentale care au vizat structurile productive din agricultură, prin aplicarea Legii 18/1991.

Suprafețele cultivate cu sfeclă de zahăr s-au diminuat de la 2,5 - 2,6% din totalul suprafeței arabile cât reprezentau în 1989, la 1% în 1995, sau 1,54% în 1996, când s-au cultivat cu sfeclă 136 mii ha.

Începând din anul 1993 suprafața cultivată cu sfeclă de zahăr a crescut constant, dar puțin, mai ales în ultimii trei ani. Un spor semnificativ al suprafețelor s-a înregistrat în județele din zona 1, urmate de cele din zona 2.

Astfel, sporul anual al suprafețelor cultivate cu sfeclă (luând ca bază de calcul anul 1993) în județele din zona 1 au fost de 145% în 1994, de 180% în anul 1995 și de 185% în 1996. Același ritm de creștere l-au avut și suprafețele cultivate cu sfeclă în județele zonei 2 respectiv de 164% în anul 1994, 160% în 1995 și 185% în 1996.

Tabelul 3 - Suprafața cultivată cu sfeclă de zahăr

- mii ha -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Suceava	4,9	4,1	4,1	5,3	8,7	7,2
Botoșani	10,9	9,6	7,0	9,0	10,2	10,2
Neamț	6,3	5,0	3,3	4,9	5,9	6,6
Iași	9,1	8,0	5,7	6,4	7,5	7,7
Bacău	3,7	2,6	1,7	3,1	3,6	3,3
Vaslui	4,2	3,9	2,3	3,5	5,2	4,1
Vrancea	3,0	2,3	1,6	1,4	1,4	2,0
Galați	4,4	5,2	2,6	3,4	3,6	3,6
Sălaj	2,4	1,1	0,2	0,9	1,2	1,6
Bistrița	1,4	0,9	0,5	1,3	1,6	2,1
Cluj	3,3	3,0	1,1	2,8	4,4	5,1
Mureș	8,9	8,2	5,0	7,7	9,6	10,5
Harghita	0,9	0,4	0,3	0,4	0,6	0,7
Alba	2,7	3,0	1,2	2,9	2,8	3,6
Sibiu	1,4	1,1	0,5	1,2	1,6	1,9
Brașov	3,6	3,2	2,3	3,0	3,5	3,5
Covasna	3,1	2,7	2,1	2,8	3,1	2,8
Hunedoara	0,5	0,3	0,1	0,5	0,5	0,6
Total zona I	74,7	64,6	41,6	60,5	75,0	77,1
Satu Mare	4,4	3,2	2,4	4,1	5,8	6,5
Bihor	6,9	5,3	2,2	4,1	5,6	6,0
Arad	10,1	9,1	4,6	9,4	8,0	8,9
Timiș	11,7	12,3	6,2	7,7	5,2	7,1
Total zona II	33,1	29,9	15,4	25,3	24,6	28,5
Mehedinți	1,9	1,4	0,2	0,6	0,3	0,2
Argeș	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2
Dâmbovită	1,6	1,1	0,4	0,7	0,4	0,2
Prahova	3,9	4,0	2,2	3,1	2,4	1,6

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Buzău	7,4	7,8	3,6	3,2	3,5	3,0
Dolj	12,3	8,2	2,4	3,9	3,4	1,8
Olt	11,4	10,8	4,6	3,9	3,1	3,0
Teleorman	9,4	8,6	3,7	3,9	2,9	3,0
Giurgiu	6,8	6,6	3,4	3,2	0,6	0,5
Ialomița	11,0	11,0	7,4	7,5	5,2	7,1
Călărași	8,6	7,8	4,3	4,6	4,2	2,8
Brăila	8,2	7,8	3,8	3,9	4,0	4,0
Tulcea	3,5	2,6	0,5	1,7	0,4	0,2
Constanța	6,3	5,8	2,8	3,0	2,8	2,5
Mun. București	1,3	1,6	0,7	0,6	0,2	0,2
Total zona III	93,8	85,4	40,2	44,1	33,6	30,3
Total țară	201,6	179,9	97,2	129,9	133,2	135,9

Județele din sudul țării (cuprinse în zona 3), în perioada analizată, și-au diminuat substanțial suprafețele cultivate cu sfeclă de zahăr, acestea scăzând de la 44,1 mii ha în 1994 la 30,3 mii ha în 1996. Acest fenomen își are motivația în lipsa irigațiilor și în condițiile climatice nefavorabile culturii din ultimii doi ani consecutiv.

O analiză în structură ne conduce la concluzia că s-a acordat o atenție sporită creșterii suprafețelor cultivate cu sfeclă în județele din zona I, unde sfecla are condiții bune de producție, ajungând în anul 1996 ca să reprezinte 57% din totalul suprafeței cultivate pe țară, față de 37% cât reprezenta în anul 1991. Astfel, în ultimul an, județele care fac parte din zonele 1 și 2 au cultivat cu sfeclă de zahăr aproape 80% din suprafața totală pe care o ocupa această cultură.

Producția medie la hectar nu variază semnificativ de la o zonă la alta, dar sunt diferențe notabile în ceea ce privește productivitatea între sistemele de cultură ale fermelor. Fermele de stat cultivă maximum 20% din totalul suprafeței cu sfeclă și minimum 5% în unele zone. În fermele de stat sfecla de zahăr a beneficiat de irigații și de alți factori productivi, care contribuie la obținerea de randamente medii net superioare față de producătorii particulari.

Tabelul 4 - Producția medie la sfecla de zahăr

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Suceava	15,7	15,9	22,1	19,4	16,4	16,6
Botoșani	21,8	13,0	19,1	15,3	13,1	14,2
Neamț	16,0	13,8	21,8	20,8	19,9	19,0
Iași	20,8	13,5	22,5	14,4	19,1	16,4
Bacău	19,9	17,0	27,2	24,7	20,1	20,5
Vaslui	19,6	13,8	18,1	13,8	13,8	16,7
Vrancea	18,5	14,8	16,8	19,3	20,0	18,9

-t/ha-

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Galați	21,4	17,6	19,8	19,0	19,1	20,6
Sălaj	15,8	12,3	17,0	18,9	21,1	20,1
Bistrița	21,2	14,9	15,7	16,1	24,0	22,1
Cluj	24,3	16,7	21,2	27,5	24,5	24,4
Mureș	32,3	24,2	22,2	31,4	25,4	25,4
Harghita	17,9	16,0	25,7	22,1	22,2	22,9
Alba	29,4	20,9	20,4	22,9	25,8	24,6
Sibiu	19,7	18,6	20,2	21,2	20,7	17,8
Brașov	19,9	18,5	23,9	25,1	20,6	24,3
Covasna	23,9	21,4	24,4	25,1	23,2	26,8
Hunedoara	20,1	16,2	23,7	29,3	21,7	26,5
Total zona I	21,8	16,8	21,5	21,4	19,5	20,1
Satu Mare	29,2	26,6	22,3	25,0	23,7	34,5
Bihor	22,2	13,7	10,1	21,1	19,1	29,2
Arad	25,1	15,1	11,3	22,4	18,3	24,9
Timiș	20,8	15,0	7,1	22,2	23,6	23,4
Total zona II	23,5	16,0	10,8	21,2	20,8	27,3
Mehedinți	28,5	12,1	3,2	17,2	13,1	3,5
Argeș	10,8	7,2	7,8	13,4	10,2	9,9
Dâmbovita	15,8	11,8	11,2	13,4	15,0	6,4
Prahova	26,7	19,9	24,0	22,6	16,6	14,5
Buzău	22,4	17,2	18,1	17,0	20,4	15,5
Dolj	25,0	12,6	3,4	21,0	14,9	11,8
Olt	26,8	12,8	10,4	22,5	16,1	17,6
Teleorman	25,1	13,9	8,8	23,9	16,4	17,6
Giurgiu	19,0	12,2	11,1	15,8	12,7	7,4
Ialomița	32,1	19,9	25,4	23,8	28,8	24,8
Călărași	24,3	16,5	20,4	20,1	25,2	15,3
Brăila	21,5	20,0	20,5	19,1	17,0	11,1
Tulcea	13,2	8,0	12,1	11,0	18,0	11,2
Constanta	24,3	18,2	32,1	26,4	23,0	19,9
Mun. București	22,0	12,7	14,5	21,4	14,0	10,4
Total zona III	24,5	15,6	17,8	21,2	20,2	17,1
Total țară	23,3	16,1	18,3	21,2	20,0	21,0

Înainte de anul 1989, ponderea mare a producției de materie primă pentru zahăr era asigurată de fostele CAP-uri (cca. 95% anual din totalul producției de sfeclă). După anul 1989 a crescut rolul IAS-urilor, în cultivarea sfeclei (ajungând anual la 22%), fiindcă producătorii particulari și micile asociații preferă să-și cultive suprafețele arabile cu alte plante, ce necesită mai puțină muncă manuală și sunt mai rezistente la capriciile climaterice. Ne

referim în principal la porumb și floarea soarelui, culturi pe care producătorii agricoli particulari le preferă în detrimentul sfeclă de zahăr.

În anul 1996, producția totală de sfeclă de zahăr - 2848 mii tone - a reprezentat 60% din cea obținută în anul 1991 (Tabelul 5).

Tabelul 5 - Producția totală de sfeclă de zahăr

- mii tone -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Suceava	75,6	64,2	89,7	104,5	142,5	119,3
Botoșani	237,4	123,7	134,6	138,4	133,9	152,2
Neamț	101,8	70,0	73,2	104,0	117,4	124,9
Iași	189,5	108,4	127,7	92,7	143,6	126,6
Bacău	73,7	43,8	45,6	78,5	71,8	67,7
Vaslui	82,6	52,5	42,5	49,2	71,8	68,5
Vrancea	54,7	35,2	26,5	27,3	27,8	37,8
Galăț	95,3	93,0	51,3	66,6	68,2	74,1
Sălaj	37,8	13,6	4,0	17,6	24,6	32,7
Bistrița	30,8	14,4	8,4	22,5	38,7	47,2
Cluj	80,8	49,7	23,4	77,2	107,4	123,3
Mureș	288,8	200,3	111,0	245,2	244,0	267,1
Harghita	14,6	7,5	9,1	10,9	12,8	15,2
Alba	79,7	63,7	23,5	67,2	71,6	88,1
Sibiu	28,8	20,1	11,9	25,8	32,6	33,7
Brașov	71,1	59,2	56,0	79,3	71,4	84,6
Covasna	73,6	57,2	51,0	72,6	71,9	75,3
Hunedoara	10,3	6,3	3,7	14,6	11,5	15,0
Total zona I	1626,9	1083,8	895,0	1294,1	1463,5	1553,3
Satu Mare	129,2	85,5	54,9	103,1	137,3	223,9
Bihor	153,5	72,4	22,0	88,0	106,9	174,5
Arad	254,1	137,8	51,3	168,4	145,6	212,7
Timiș	239,6	183,7	38,5	175,6	123,0	166,0
Total zona II	776,4	479,4	166,7	535,1	512,8	777,1
Mehedinți	53,9	16,4	0,7	11,8	3,4	0,6
	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Argeș	1,2	2,4	1,4	4,4	2,3	1,8
Dâmbovita	25,2	11,9	5,5	9,6	6,3	1,1
Prahova	103,6	79,1	54,7	71,4	40,6	22,7
Buzău	166,7	134,5	64,1	55,4	61,4	45,9
Doj	308,3	104,2	8,3	84,0	50,1	20,7
Olt	308,0	137,3	47,8	89,0	49,2	51,9
Teleorman	236,1	120,3	33,9	94,1	48,2	52,6
Giurgiu	128,2	80,2	38,3	52,2	8,1	3,9
Ialomița	351,5	216,0	188,7	180,5	149,9	175,9
Călărași	209,1	129,2	89,1	93,6	104,7	42,3
Brăila	177,1	156,1	77,6	74,9	78,1	44,5
Tulcea	45,9	20,3	5,8	19,0	7,8	2,3

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Constanta	154,3	105,5	89,4	80,4	64,9	48,8
Mun. București	29,3	19,8	11,2	13,9	2,4	2,3
Total zona III	2298,4	1333,2	716,5	934,2	677,4	517,3
Total țară	4702,7	2896,7	1776,3	2763,8	2653,7	2848,2

Din această producție totală a anului 1996 peste 80% o furnizează zonele 1 și 2, în timp ce în anul 1991 aceleași zone acopereau doar 51% din producție. Mutația de extindere a cultivării sfeclii de zahăr către centrul, nordul, vestul și estul țării o constituie, în principal, economicitatea culturii din randamentele productive obținute, dar și a unei politici de stimulare a cultivatorilor agricoli particulari din partea societăților comerciale de industrializare a zahărului.

Cultivatorii de sfeclă de zahăr beneficiază de unele facilități, dar greutatea mare constă în faptul că aceștia nu dispun de resurse financiare pentru efectuarea multiplelor lucrări agricole.

Producătorii particulari de sfeclă, în multe zone ale țării, s-au asociat, suprafața cultivată fiind în medie de aproape 100 ha/asociație. În general, arealul de aprovizionare a fabricii este de 5 - 10 mii ha, suprafață care asigură materia primă necesară industrializării.

Societățile comerciale din industria zahărului, din dorința de a avea materie primă pentru prelucrare în cantitatea și calitatea dorită, susțin financiar și tehnologic o serie de lucrări la sfecla cultivată de agricultorii particulari. Astfel, procurarea de sămânță (în unele cazuri chiar din import), asigurarea cu îngrășăminte chimice (sau naturale) și erbicide, sunt activități întreprinse de unitățile comerciale, suportate financiar de acestea și în majoritatea cazurilor recuperate din valoarea sfeclii predate de către cultivatori.

Tot fabricile de zahăr sunt cele care prin împrumuturi financiare cu dobânzi la cursul zilei au achiziționat mașini specifice lucrărilor agricole pentru sfecla de zahăr, în special semănători și mașini de recoltat. Dotarea cu asemenea mașini asigură performanță în producerea de materii prime necesare industrializării, care recoltate ritmic și în perioada optimă induc pierderi minime ale calității sfeclii.

Printr-o astfel de politică managerială s-a reușit în unele unități industriale să crească randamentul la extracție de la 10,5% la aproape 13%, concomitent cu o reducere a costurilor de producție. Ne referim la societățile comerciale din vestul țării, care au încheiat campania 1996/97 cu rezultate economice pozitive și au furnizat 28% din producția totală de zahăr a anului.

În perioada 1991 - 1996 s-au făcut eforturi pentru achiziționarea de sisteme de mașini pentru cultura sfeclii de zahăr, utilaje, echipamente și instalații tehnologice pentru modernizarea fluxurilor de fabricație, în valoare de 176,5 miliarde lei, din care pentru partea agricolă 122,0 miliarde lei, ceea ce reprezintă 69% din totalul acestora.

Investițiile la unele unități din acest sector au constat în semănători de precizie, pulverizatoare, mașini de recoltat autopropulsate și tractoare și au condus la obținerea unor sporuri de producție remarcabile pe unitatea de suprafață.

1.4. Alternative posibile de acoperire a necesarului de zahăr pentru consum

În urma analizei dinamicii suprafețelor, producțiilor totale și a randamentelor la hectar la sfecla de zahăr, pe zone dar și a producției de zahăr din campania 1996 - 1997, s-a trecut la construirea variantelor posibile de obținere a 450 mii t zahăr prin prelucrarea producției autohtone.

Cantitatea totală de zahăr de 450 mii tone anual reprezintă pentru România asigurarea unui consum pentru populație de 20 kg/an/loc, consum modest comparativ cu alte țări europene. De asemenea, cantitatea de 20 kg/an/loc de zahăr cuprinde și produsele zaharoase, necesarul industriei și stocul național. Acest consum - din păcate - este corelat și cu puterea de cumpărare a populației, în ultima perioadă.

Asigurarea din producția internă a 450 mii tone zahăr reprezintă avantaje economice, sociale dar și strategice.

Plecând de la realizările agriculturii țării noastre din ultimii 3 ani privind sfecla de zahăr, de la re tehnologizările și investițiile efectuate în industria zahărului în ultimii 4-5 ani, dar bazându-ne pe potențialul uman de specialitate din acest sector de activitate, facem afirmația că printr-o strategie de restructurare coerentă și viabilă se poate produce această cantitate de zahăr.

Varianta 1 are la bază realizarea unei creșteri a producției medii la sfecla de zahăr pe total țară până la 28,5 t/ha și un spor foarte mic al suprafeței: 140 mii ha față de 136 mii ha în 1996. În această variantă, crește de asemenea cu 0,7% randamentul la extracție (respectiv 11,5%) față de cel realizat în ultima campanie de 10,8%.

Prin industrializarea a 3990 mii tone sfeclă de zahăr se obțin cea.460 mii tone zahăr (cu randamentul 11,5%)

În **varianta 2** crește randamentul la hectarul cu sfeclă la 30 t media pe țară, iar suprafața cu 20 mii ha ajungând la 160 mii ha. **Industrializarea celor 4800 mii t sfeclă cu un randament de 12,5% va duce la obținerea a 600 mii t zahăr** (Tabelul 6).

Trebuie făcută mențiunea că ideea de construire a acestor două alternative de realizare a producției totale de sfeclă de zahăr au avut la bază principiul de economicitate și de eficientizare a întregului flux tehnologic de la producerea materiei prime până la obținerea zahărului. Cu alte cuvinte producerea sfeclei cu un cost redus implică obținerea zahărului ieftin, care poate deveni competitiv cu cel din import, astăzi utilizat pentru a acoperi deficitul producției interne.

Tabelul 6 - Variantele prognozate pentru obținerea sfeclii de zahăr

	Suprafața mii ha	Vi producția		Suprafața mii ha	V ₂ producția	
		t/ha	mii t		t/ha	mii t
0	1	2	3	4	5	6
1. Suceava	7,2	31,0	223,2	8,5	32,6	277,1
2. Botoșani	10,9	31,0	337,9	10,9	32,6	355,3
3. Neamț	6,6	31,0	204,6	7,0	32,6	228,2
4. Iași	7,7	31,0	238,7	8,0	32,6	260,8
5. Bacău	3,3	31,0	102,3	3,7	32,6	120,6
6. Vaslui	4,5	31,0	139,5	4,5	32,6	146,7
7. Vrancea	2,0	28,0	56,0	2,3	29,5	67,8
8. Galați	3,6	29,0	104,4	4,0	30,5	122,0
9. Sălaj	1,6	29,0	46,4	2,0	30,5	61,0
10. Bistrița	2,6	31,0	80,6	2,6	32,6	84,8
11. Cluj	5,1	30,0	153,0	5,1	31,6	161,2
12. Mureș	11,0	31,0	341,0	11,0	32,6	358,6
13. Harghita	0,7	31,0	21,7	0,7	32,6	22,8
14. Alba	3,6	31,0	111,6	3,6	32,6	117,4
15. Sibiu	1,9	23,8	45,2	2,0	26,7	53,4
16. Brașov	3,9	31,0	120,9	3,9	32,6	127,1
17. Covasna	3,0	31,0	93,0	3,0	32,6	97,8
18. Hunedoara	0,6	23,0	13,8	0,6	24,2	14,5
19. Total zona 1	79,8	30,5	2433,9	83,4	32,1	2677,1
20. Satu Mare	7,0	33,0	231,0	7,0	34,8	243,6
21. Bihor	6,9	33,0	227,7	6,9	34,8	240,1
22. Arad	8,9	34,0	301,6	10,1	35,5	359,0
23. Timiș	7,1	34,0	241,4	9,0	35,8	322,2
24. Total zona 2	29,9	33,5	1001,7	33,0	35,3	1164,9
25. Mehedinți	0,2	20,3	4,0	0,5	21,3	10,6
26. Argeș	0,2	30,0	6,0	0,2	31,4	6,3
27. Dâmbovița	0,2	27,4	5,5	0,5	28,0	14,0
28. Prahova	1,6	19,8	31,7	2,5	20,2	50,5
29. Buzău	3,0	30,0	90,0	5,4	31,4	169,6
30. Dolj	1,8	19,3	34,7	3,0	20,2	60,6
31. Olt	3,0	19,8	59,4	3,5	20,2	70,7
32. Teleorman	3,0	20,3	60,9	4,0	21,3	85,2
33. Giurgiu	0,5	18,3	9,1	0,5	19,0	9,5
34. Ialomița	7,1	20,8	148,7	7,5	21,8	163,5
35. Călărași	2,8	17,2	48,2	3,5	18,3	64,0
36. Brăila	4,0	20,3	81,2	6,0	20,3	121,8
37. Tulcea	0,2	18,3	3,7	1,0	19,2	19,2
38. Constanța	2,5	19,3	48,2	5,0	20,2	101,0
39. București	0,2	24,8	5,0	0,5	25,0	12,5
40. Total zona 3	30,3	21,0	636,3	43,6	22,0	958,0
41. Total țară	140,0	28,5	3990,0	160,0	30,0	4800,0

1.5. Factori de producție ce influențează calitatea materiei prime din industria zahărului

Aplicarea unei tehnologii standard pentru sfecla de zahăr, după toate regulile agrotehnicii conduce la obținerea a 35 t/ha într-o zonă favorabilă culturii. Având ca punct de plecare parametrii unei astfel de tehnologii s-a putut stabili nivelul necesarului de factori de producție la un hectar cultivat cu sfeclă de zahăr. Astfel, **cantitatea de sămânță** monogermă necesară este de 5-8 kg, iar cea de sămânță plurigermă de 8-12,5 kg la unitatea de suprafață.

Îngrășămintele determină nivelul producției dar și calitatea acesteia. Cea mai corespunzătoare fertilizare chimică se poate realiza cu **îngrășămintele complexe** de tipul N-15; P-15; K-15 în cantitatea de 600-800 kg/ha (produs comercial).

O fertilizare ieftină și echilibrată se poate face și cu 30 - 40 t/ha **gunoi de grajd** fermentat.

O combatere eficientă a buruienilor se poate face cu **erbicide** de tipul Betanal AM-11 într-o cantitate de 4-6 l/ha.

Unul din factorii de care (prin consumul la hectarul cultivat cu sfeclă de zahăr) depinde calitatea producției obținute este asigurarea cu carburant respectiv cu **motorină**. Consumul de motorină pentru efectuarea tuturor lucrărilor agricole, cu excepția recoltatului și transportul sfeclei pentru prelucrare se ridică la 234 l/ha. La aceasta se adaugă, în funcție de producția obținută, cantitatea consumată la transport și recoltare care, variază între 80-144 l/ha.

Calculul necesarului de factori de producție în cele două variante propuse este prezentat în Tabelul 7.

Tabelul 7 - Necesari de factori de producție în variantele propuse

Variante	Zone	Suprafața mii ha	Sămânță tone	Ingr.chim. tone	Ingr.nat mii tone	Erbicide tone	Motorină tone
V ₁	zona 1	79,8	638,4	55860	2394	478,8	28648,2
	zona 2	29,9	239,2	20930	897	179,4	11063
	zona 3	30,3	242,4	21210	909	182	9696
V ₂	zona 1	83,4	667,2	58380	2502	500,4	30524,4
	zona 2	33,0	264,0	23170	993	198,6	12474
	zona 3	43,6	348,8	30520	1308	261,6	14170
Total țară V ₁		140,0	1120	98000	4200	840,2	49407,2
Total țară V ₂		160,0	1281	112070	4803	961	57168,4

Numai alocarea factorilor de producție și executarea lucrărilor agricole la timp și de calitate poate conduce la obținerea unor producții sporite și de calitate a materiei prime.

Urmărirea aplicării tehnologiilor de către cultivatorii de sfeclă de zahăr, a asolamentelor, și în special a aplicării îngrășămintelor chimice și naturale - la

timp și în condiții tehnice impuse de sol, climă, umiditate etc. - vor conduce la sporirea randamentelor la hectar, dar și a concentrației de zahăr din rădăcini. Creșterea producției de sfeclă de zahăr și a randamentului la extracție sunt cei doi indicatori de bază pe care s-au axat construirea variantelor propuse pentru obținerea, din producție internă, a 450 mii tone zahăr.

Zonalitatea sfeclei de zahăr a impus mărirea suprafețelor, dar mai ales creșterea producției, în centrul, nordul și estul României - zona 1 - unde fabricile au materie primă și pot funcționa la capacitate întreaga campanie de industrializare.

Pentru variantele prognozate a fost calculat și necesarul de factori de producție care trebuie alocați în vederea realizării producțiilor prevăzute la sfecla de zahăr.

Utilizând aceiași zonalitate a terenurilor agricole și ținând cont de posibilitățile naturale de producție au fost determinate cantitățile de sămânță, îngrășăminte chimice și naturale, erbicide și motorină absolut necesare pentru obținerea randamentelor la hectarul cu sfeclă de zahăr.

Spre exemplificare prezentăm situația în cele două variante a județului Galați și eforturile materiale și financiare ce trebuie făcute pentru aplicarea în teritoriu a prognozei.

	V ₁	V ₂
suprafața - mii ha	3,6	4,0
producția medie - t/ha	29,0	30,5
producția totală - mii t	104,4	122,0
sămânță - tone	28,8	32,0
îngrășăminte chimice - tone	2520	2800
îngrășăminte naturale - mii tone	108	120
erbicide - tone	21,6	24,0
motorină - tone	1292,4	1464,0

Eforturile tuturor specialiștilor din agricultură - atât a cultivatorilor cât și a celor din fabricile de zahăr care răspund de materia primă - trebuie îndreptate spre aplicarea cu consecvență și în condiții optime a tuturor factorilor și lucrărilor tehnologice pentru obținerea sfeclei de calitate. În țara noastră sunt condiții agropedoclimatice precum și posibilități tehnologice și mecanice pentru ridicarea calității materiei prime ce se industrializează. Industria zahărului duce lipsă de materie primă atât cantitativ, cât și calitativ (concentrația de zahăr realizată până acum fiind extrem de scăzută). Din acest punct de vedere suntem mult în urma statelor europene. România a realizat în ultima campanie un randament de 10,8% în timp ce Ungaria, Slovacia, Slovenia și Croația, peste 15%, iar Cehia 17%^

Aceasta este motivația pentru care ne-am îndreptat atenția mai mult asupra aspectelor tehnologice și calitative ale sfeclei de zahăr și nu asupra

cantității care derivă dintr-o prognoză axată pe creșterea suprafeței cultivate cu sfeclă de zahăr.

1.6. Aportul de zahăr la producția planificată a societăților comerciale

Aplicând aceeași zonalitate, au fost grupate societățile comerciale de industrializare a zahărului - cele 22 de unități -care au funcționat în campania 1996/1997 (Tabelul 8).

Tabelul 8

Fabrici	Capacitate t/24h	Rând. în 1996-%	Zahăr 1996-tone	Rând.în Vi %	Zahăr - tone Vi	Rând. în v ₂ %	Zahăr tone v ₂	Cap. acop. V ₁ ;V ₂
Bucecea	2500	10,7	8125	11,4	27000	12,4	31500	da
Trușești	1000	10,0	575	10,6	10600	11,6	11650	da
Roman	4000	11,2	20234	11,9	50900	13,0	65600	da
Pașcani	4000	11,2	20609	11,9	33100	13,0	40000	nu
Sascut	1000	10,6	3620	11,2	11500	12,2	14700	da
Fălcium	1000	10,6	4620	11,2	11200	12,2	12200	da
Liești	1000	10,4	4136	11,0	11500	12,0	14700	da
Tg.Mureș	3000	11,3	20452	12,0	36100	13,1	39500	da
Teiuș	1000	11,0	5355	11,7	13100	12,6	14850	da
Luduș	2500	12,1	24813	12,8	33500	14,0	41700	da
Lechinta	1000	12,8	4650	13,6	17150	14,8	21750	da
Bod	20.00	12,5	16500	13,3	28500	14,5	32600	da
Total zona I	24000	11,5	133689	12,2	284150	13,3	340750	
Cărei	1000	12,3	14180	13,0	13000	14,2	14300	da
Oradea	3000	10,5	20468	11,1	37350	12,1	46200	da
Arad	4000	9,8	19360	10,4	31400	11,3	40800	nu
Timișoara	4000	9,3	11020	9,8	25000	10,7	36200	nu
Total zona II	12000	10,4	65028	11,0	106750	12,0	137500	
Buzău	3000	10,0	6965	10,6		11,6		
Tândărei	4000	10,0	13510	10,6		11,6		
Urziceni	4000	8,5	5000	9,0		9,8		
Călărași	2000	9,8	2802	10,4		11,3		
Zimnicea	4000	9,2	3400	9,8		10,7		
Corabia	3000	10,0	5854	10,6		11,6		
Total zona III	20000	9,7	37531	10,3	73600	11,2	119300	
Total țară	56000	10,8	236248	11,5	464500	12,5	597550	

În zona 1 sunt cuprinse 12 fabrici care au o capacitate totală de 24 mii tone sfeclă prelucrată în 24 ore. În zona 2 sunt 4 unități care pot prelucra zilnic 12 mii tone sfeclă, iar în zona 3 sunt restul de 6 societăți care au o capacitate totală de 20 mii tone sfeclă în 24 ore.

Comparând capacitatea de prelucrare a fabricilor cu producția totală de sfeclă de zahăr prognozată în cele două variante se desprind următoarele:

- totalul de 3990 mii t sfeclă în V_1 , și 4800 mii t în V_2 este inferior capacităților totale ale societăților de 56 mii t zilnic, ceea ce înseamnă că unele unități nu vor funcționa toată campania la întreaga capacitate;
- fabricile amplasate în zona 1 au materia primă asigurată pentru întreaga campanie la întreaga capacitate, deci vor funcționa continuu toate cele 100 de zile;
- societățile din zona 2 - din vestul țării - au sfeclă de zahăr pentru procesare întreaga campanie numai în V_2 , iar în V_1 capacitatea este acoperită în proporție de 85%;
- în zona 3 care este un teritoriu cu posibilități reduse pentru sfecla de zahăr (realizările de până acum o demonstrează iar variantele prognozate nu o pot ameliora), producția totală acoperă 32% din capacitate în V_1 și doar 48% în V_2 .

Este demn de menționat faptul că industria zahărului deține încă capacități productive proiectate pentru procesarea a peste 6 milioane tone sfeclă pe care agricultura le produce înainte de 1990. În multe din aceste unități fluxul și echipamentele de industrializare sunt moderne, dar faptul că în ultimii 7 ani acestea nu au funcționat continuu și la întreaga capacitate au devenit societăți nerentabile sau produc un "zahăr scump". Eforturile de adaptare la principiile unei economii de piață au fost făcute de multe din echipele manageriale care s-au preocupat de investiții în modernizări și reduceri de costuri, dar mai ales în păstrarea cultivatorilor particulari de sfeclă de zahăr. De asemenea, s-au făcut eforturi considerabile în adaptarea instalațiilor la rafinarea zahărului brut importat, care acoperă necesarul intern de consum.

Faptul că, în sudul țării terenurile arabile - cuprinse în zona 3 -nu au mai fost irigate, au redus substanțial producțiile de sfeclă de zahăr, sau au eliminat această cultură din zonele și asolamentele tradiționale. În această parte a țării au funcționat și s-au închis fabrici ca Podari, Calafat, Drăgănești Olt, Giurgiu, Oltenița, Ianca, Răcari, care până în 1994 și 1995 au asigurat peste 20 mii tone zahăr. Aceleași argumente stau la baza închiderii societăților din industria zahărului din Dobrogea, dar și a rezultatelor slabe obținute la hectarul de sfeclă de către cultivatorii agricoli, motiv pentru care aceștia refuză producerea sfeclei pe terenurile proprietate personală.

O primă concluzie ce se desprinde și care trebuie să constituie pentru decidenți o problemă de rezolvat în scurt timp este răspunsul la întrebarea: **care sunt cele mai eficiente unități de producere a zahărului din sudul țării** -sau din zona 3- amplasate cât mai aproape de sursa de materie primă, ce trebuie să funcționeze ca să asigure (în variantele propuse) 73,6 mii tone și respectiv 119,3 mii tone zahăr. Opțiunea autorilor privind societățile comerciale Țândărei, Buzău și Corabia a fost susținută de poziția acestora în teritoriu vis-

â-vis de arealul de aprovizionare cu sfeclă de zahăr, de faptul că trebuie acoperită capacitatea pe întreaga campanie și că două din unități (Buzău și Țândărei) au prelucrat zahăr brut. De asemenea, trebuie amintit că autorii acestui studiu nu cunosc situația economico-managerială decât de la Societatea Comercială Beta S.A. Țândărei, județul Ialomița, restul fiind unități nominalizate de Patronatul Zahărului să fie analizate, dar care nu au constituit obiectul elaborării unor studii de caz în vederea restructurării.

Cu certitudine putem afirma că în sudul țării și în Bărăgan se poate și trebuie cultivată sfecla de zahăr atât pentru un asolament echilibrat cât și pentru calitățile sale de furaj consistent - iar procesarea să se realizeze în condiții de eficiență maximă, cu costuri reduse și la prețuri comparabile cu cele din zonele centrale, vestice și estice ale țării.

Tabelul 9

Unitatea	Arealul de aprovizionare cu sfeclă de zahăr	Consumuri de materiale pentru realizarea producției de sfeclă			Producția de zahăr			
			Vi	v ₂	tone		% din prod.totală	
					Vi	v ₂	Vi	v ₂
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1) S.C Siretul SA Bucecea - capacitate 2500 t/24 h	jud.Botoșani procesează în Vi=238 mii t; V ₂ =255 mii t de pe 7700 ha cultivate cu sfeclă	sămânță îngr.chim. Îngr.nat(mii t) erbicide motorină	61,0 5292,0 230,0 44,5 2739,1	61,0 5341,0 230,0 44,5 2792,6	27000	31500	6,0	5,3
2) S.C. Zahărul SA Trușești - capacitate 1000 t/24 h	jud.Botoșani procesează în Vi=V ₂ =100mii t de pe 3200 ha cultivate cu sfeclă	sămânță îngr.chim. Îngr.nat(mii t) erbicide motorină	26,2 2268,0 97,0 19,1 1174,0	26,2 2289,0 97,0 19,1 1196,8	10600	11650	2,3	1,9
3) S.C Da-nubiana SA Roman -capacitate 4000t/24 h	jud.Neamț și Suceava sfeclă prelucrată Vi=427,6 mii t V ₂ =505,3 mii t de pe 13800 ha=Vi și 15500 haV ₂	sămânță îngr.chim. Îngr.nat(mii t)" erbicide motorină	110,4 9660,0 414,0 82,8 4954,2	124,0 10850,0 465,0 93,0 5673,0	50900	65600	11,0	11,0
4) S.C. Nectar SA Pașcani - capacitate 4000 t/24 h	jud.Iași și 40 mii t sfeclă din Vaslui sfeclă prelucrată Vi=278,2 mii t V ₂ =307,5 mii t de pe 8700 ha=Vi și 9400 ha=V ₂	sămânță îngr.chim. Îngr.nat(mii t) erbicide motorină	69,6 6090,0 261,0 52,2 3123,3	75,0 6580,0 282,0 56,4 3440,4	33100	40000	7,1	6,7

Unitatea	Arealul de aprovizionare cu sfeclă de zahăr	Consumuri de materiale pentru realizarea producției de sfeclă			Producția de zahăr			
			Vi	v ₂	tone		% din prod.totală	
					Vi	v ₂	Vi	v ₂
0	1	2	3	4	5	6	7	8
5) S.C. Zahărul SA Sascut - capacitate 1000 t/24 h	jud.Bacău prelucrează în V1 = 102,3 mii t V2=120,6 mii t obținute de pe 3300 ha în Vi și 3700 ha în V2	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	26,4 2310,0 99,0 19,8 1184,7	29,6 2590,0 111,0 22,2 1354,2	11500	14700	2,5	2,5
6) S.C. Pyretus SA Fălcu - capacitate 1000 t/24 h	jud.Vaslui (transferă la Pașcani cea.40 mii t sfeclă) prelucrează V1=V2=100 mii t de pe 3500 ha V1 și V2	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	28,0 2450,0 105,0 21,0 1256,5	28,0 2450,0 105,0 21,0 1260,6	11200	12200	2,4	2,0
7) S.C. Zahărul SA Liești - capacitate 1000t/24 h	jud.Galați prelucrează în Vi =104,4 mii t și V2=122 mii t obținute de pe 3600 ha în V1 și 4000 ha în V2	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	28,8 2520,0 108,0 21,6 1292,4	32,0 2800,0 120,0 24,0 1464	11500	14700	2,5	2,5
8) S.C. Zamur SA Tg.Mureș - capacitate 3000 t/24 h	Jud.Mureș (și transferă 40 mii t sfeclă la SC Luduș) prelucrează V1 =V2=300 mii t obținute de pe 11000 ha	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	88,0 7700,0 330,0 66,0 3949,0	88,0 7700,0 330,0 66,0 4026,0	36100	39500	7,8	6,6
9) S.C. Zahărul SA Teiuș - capacitate 1000 t/24 h	jud.Alba procesează în V1 =111,6 mii t și în V2=117,4 mii t sfecla obținută de pe 3600 ha	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	28,8 2520,0 108,0 216,0 1292,4	28,8 2520,0 108,0 216,0 1317,6	13100	14850	2,8	2,5
10) S.C. Zahăr SA Luduș – capacitate 2500 t/24 h	jud:Sibiu, Cluj, Harghita (și din transfer 40 mii t din Mureș) procesează în V1 =260,9 mii t și V2=296 mii t; V1=V2=7800 ha	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	61,6 5390,0 231,0 46,2 2764,3	62,4 5460,0 234,0 46,8 2854,8	33500	41700	7,2	7,0
11) S.C. Zalec SA Lechința -	jud: Bistrița și Sălaj procesează în V1=127 mii t și în	sămânță îngr.chim. Îngr.nat	33,6 2940,0 126,0	36,8 3220,0 138,0	17150	21750	3,7	3,6

Unitatea	Arealul de aprovizionare cu sfeclă de zahăr	Consumuri de materiale pentru realizarea producției de sfeclă			Producția de zahăr			
			Vi	v ₂	tone		% din prod. totală	
					Vi	v ₂	Vi	v ₂
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Zahărul SA Corabia; Cristal SA Urziceni; Zahărul SA Călărași și Zeukma SA Zimnicea – capacitatea totală de 20000 t/24 h	prelucrează sfeclă din jud.din Sud și jud.Vrancea adică în V1=696,8 mii t și în V2=1026,8 mii t de pe suprafața V1= 32100 ha și v2= 45400 ha	sămânță îngr.chim. Îngr.nat (mii t) erbicide motorină	256,8 22470,0 963,0 192,6 10542,6	263,2 31780,0 1362,0 272,4 14849,3	73600	119300	15,8	20,0

2. EVALUAREA POTENȚIALULUI ECONOMICOFINANCIAR ACTUAL ȘI ÎNPERSPECTIVA ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ

2.1. Costuri și prețuri pe filiera zahărului

Într-o economie de piață (secondată de stabilitate economică), vânzarea produselor ar trebui să se facă la prețuri ce nu derivă automat dintr-o calculație ce pleacă de la premisa acoperirii costurilor ci, la prețuri determinate de legea cererii și ofertei. Această situație (ideală pentru o economie de piață avansată) este de obicei însoțită și de alte măsuri de politică pe produse ce influențează evident prețurile acestora.

Pe fundalul unei instabilități economice și a unei crize generate de tranziție, necesitatea stabilirii exacte a costurilor pe unitatea de produs, precum și stabilirea precisă a rolurilor și ponderilor tuturor elementelor de cheltuieli ce compun acest cost, constituie condiții de bază pentru ca întreprinderea să fie competitivă, deci să fie *profitabilă* (sau cel puțin rentabilă) și *solvabilă* (să-și poată onora oricând obligațiile).

Astfel, menținerea profitului în limite normale sau creșterea acestuia este în dependență cu costul produselor. De aceea analiza elementelor de cheltuieli ce compun costul, reprezintă o etapă de început în stabilirea punctelor nevralgice din filiera producerii zahărului, în care se poate acționa prin măsuri manageriale, în vederea sporirii rentabilității.

În țara noastră, așa după cum am menționat în capitolele anterioare, necesarul de zahăr pentru consum este de 450 mii tone. Din producția internă acesta s-a acoperit doar în proporție de 52%. Astfel, nu se poate spune că prețul la zahărul din producția internă s-a reglat din jocul cererii și ofertei, deoarece întreprinderile de industrializare a zahărului nu au fost supuse unei presiuni puternice în ceea ce privește prețul, nici din partea consumatorilor (a căror cerere depășește cu mult oferta internă), nici din partea concurenței ce ar fi trebuit să se creeze între fabrici, fapt ce a generat prețuri ridicate. Presiunea reală a fost însă exercitată de prețurile externe la zahăr rafinat și zahăr brut, mult mai avantajoase decât cele de pe piața internă.

Această stare de fapt se datorează în special disfuncționalităților economice și financiare derivate din procesul de tranziție prin care a trecut și continuă să treacă industria zahărului din România.

Prețurile ridicate pe piața internă se datorează în special costurilor mari de producție de pe filiera de producere și industrializare a sfeclei de zahăr. În sprijinul acestei afirmații prezentăm în Tabelul 10 costurile și prețurile la zahărul rafinat (pe elemente de cheltuieli) la 8 fabrici de prelucrare a sfeclei, pentru campaniile din ultimii 2 ani. Menționăm că eșantionul fabricilor studiate

este destul de heterogen, atât din punct de vedere al amplasării în zonele de cultură, cât și din punct de vedere al capacităților de producție și al gradului de uzură tehnic și moral.

După cum se poate observa, cele mai scăzute prețuri la poarta fabricii s-au înregistrat în campania 1996/97 la întreprinderile ce sunt amplasate în zonele cele mai favorabile pentru cultura sfecei (Tg.Mureș, Lechința, Bod).

Tabelul 10 - Structura costului pe elemente de cheltuieli și prețurile la zahăr rafinat la poarta fabricii în campania 95/96 și 96/97

lei/kg

Specificare	1995/1996							1996/1997							
	Țândărei	Sas-cut	Roman	Oradea	Bod	Tg. Mureș	Lechința	Țândărei	Liești	Sas-cut	Roman	Oradea	Bod	Tg. Mureș	Lechința
Chelt. mat. primă	1668	830	866	531	602	453	489	1544	1182	1009	1134	1063	904	605	794
Energ.comb.+apă	118	121	91	409	101	194	169	101	234	121	121	816	172	232	139
Ch.f.muncă	316	267	60	136	123	181	94	203	264	376	120	-	182	249	123
Alte chelt.	427	312	319	253	456	456	408	506	362	471	628	614	520	653	560
Total chelt.	2529	1530	1336	1329	1282	1284	1160	2354	2042	1977	2003	2493	1778	1737	1616
Prod.recuperată (melasă+borhot)	373	220	108	106	164	184	82	341	266	267	184	460	242	337	144
Cost zahăr	2155	1310	1227	1223	1118	1100	1078	2013	1776	1710	1818	2033	1536	1400	1472
Profit	107	131	122	122	134	110	124	116	177	171	181	381	154	140	147
Preț producție	2262	1441	1349	1345	1252	1210	1202	2174	1953	1881	2000	2499	1690	1540	1619
TVA	203	129	121	121	112	109	118	195	175	169	180	225	152	139	145
Preț la fabrică	2465	1570	1470	1466	1364	1319	1320	2369	2129	2050	2180	2724	1842	1679	1764

Sursa: Calculații după datele furnizate de compartimentele financiar contabile ale întreprinderilor studiate

Acest fenomen ce s-a semnalat și în campania 1995/96 se datorează în special costurilor sensibil reduse față de celelalte fabrici studiate.

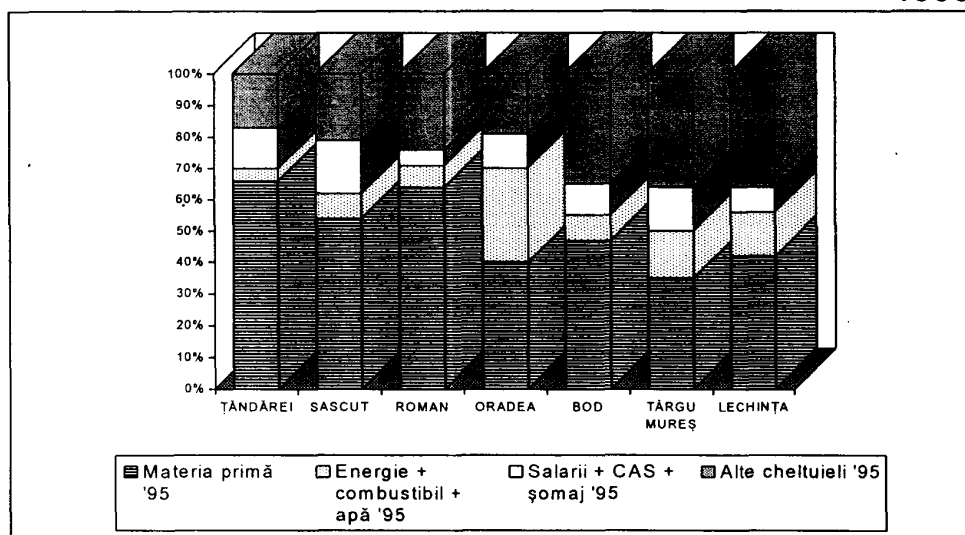
În mărime absolută, diferențele dintre cheltuielile aferente anului 1996 și ale anului 1995 sunt diferite de la caz la caz și au fost influențate de un complex de factori tehnologici și economico-financiar.

Deoarece analizarea acestor costuri precum și a factorilor cu influență directă asupra acestora, s-a făcut amănunțit pentru fiecare întreprindere în parte, în lucrările ce au stat la baza derulării acestei sinteze, nu vom mai intra în detalii referitoare la fiecare întreprindere.

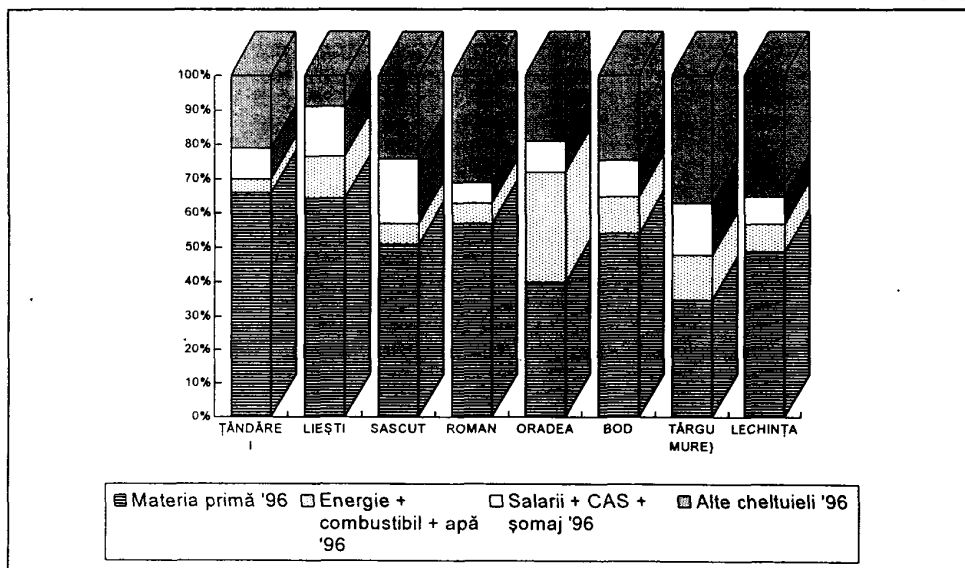
Am considerat mai sugestivă prezentarea grafică a ponderilor elementelor de cheltuieli în structura costurilor, și a diferențelor lor calitative de la o întreprindere la alta. Astfel, după cum se poate observa în figura nr.2 ponderea materiei prime în structura costurilor este covârșitoare în cazul unor fabrici (Țândărei, Roman, Liești) oscilând între 66-54% din total costuri, cu o ușoară tendință de scădere a acestora în 1996 față de 1995. Se poate remarca, de asemenea că cele mai scăzute ponderi ale cheltuielilor legate de materia primă (între 35-51%) s-au înregistrat la fabricile din Tg.Mureș, Oradea, Lechința și Bod, fabrici ce sunt amplasate într-o zonă favorabilă culturii sfecei.

Figura 2 - Ponderea elementelor de cheltuieli din costul unui kg de zahăr

1995

1996

Sursa: Calculații după date furnizate de compartimentele financiar-contabile

În ceea ce privește ponderea cheltuielilor cu energia, combustibilul și apa, cele mai mici valori (cuprinse între 4-10%) s-au înregistrat la Țândărei, Roman, Sascut și Bod, iar cele mai mari (32%) s-au înregistrat la Oradea.

Se observă la unele fabrici, o tendință clară de reducere a acestor cheltuieli (ca urmare a măsurilor manageriale) cu 6% la Lechința, 2% la Tg.Mureș și Sascut și 1% la Roman, fapt ce s-a reflectat asupra costurilor în mod favorabil.

Cheltuielile cu forța de muncă în industria zahărului, și nu numai, au devenit un punct sensibil în condițiile economico-financiare actuale. În ultimele două campanii ponderea acestor cheltuieli în totalul costurilor a fost extrem de diferită de la o întreprindere la alta. Astfel, cele mai reduse ponderi se înregistrează la Roman (4% și respectiv 6%), Lechința (8%), Oradea și Bod între 9-11%.

Cele mai ridicate ponderi ale cheltuielilor cu forța de muncă s-au înregistrat la Sascut (17 și 19%), Tg.Mureș (15 și 13%), Țândărei și Liești (13-9%). Deoarece cheltuielile cu forța de muncă, afectează direct indicatorul productivitatea muncii, putem afirma că în vederea reducerii costurilor și implicat a prețurilor, se pot întreprinde în viitor măsuri manageriale care să stimuleze eficient acest element al costului.

Deoarece valorile absolute cât și cele relative ale elementelor de cheltuieli din structura costului sunt influențate direct și de indicatorii fizici aferenți activităților de producere a sfeclii de zahăr, cât și de gradul de utilizare a capacităților de industrializare vom prezenta în Tabelul 11 câțiva indicatori sintetici ai activității de producere și prelucrare a sfeclii.

Astfel, se poate observa că gradul de utilizare anual a cunoscut o îmbunătățire la aproape toate fabricile în campania 1996/97 față de cea precedentă, cu excepția fabricilor Liești și Fălcu, unde s-a înregistrat o scădere cu 4 și respectiv 6 procente.

O îmbunătățire evidentă s-a înregistrat la Țândărei unde în 1995 gradul de utilizare a fost de 15% creșterea fiind de 18% în campania următoare, și la Oradea unde s-a înregistrat o creștere spectaculoasă de la 26 la 68%. Privind în transparență aceste două cazuri mai speciale se observă că dorința de redresare și de menținere la "linia de plutire" a acestor întreprinderi s-a concretizat prin măsuri manageriale eficiente.

Tabelul 11 - Câțiva indicatori de producție de pe filiera zahărului

Specificare		U.M.	Țândărei	Liești	Sascut	Fălcu	Roman	Oradea	Bod	Tg. Mureș	Lechința
Capacitate	anuală	t	400000	100000	100000	100000	400000	300000	200000	300000	100000
	zilnică	t/24h	4000	1000	1000	1000	4000	3000	2000	3000	1000
Cantitate sfeclă prelu- crată zilnic	1995	t/24h	2524	731	810	877	3200	2193	1762	2223	695
	1996	t/24h	2099	710	815	804	3286	2430	1762	2809	741

Specificare		U.M.	Țândărei	Liești	Sascut	Fălcium	Roman	Oradea	Bod	Tg. Mureș	Lechința
Cantitate sfeclă prelucrată anual	1995	t	60585	40075	31888	50002	170959	77925	132157	170611	25737
	1996	t	132275	36765	34242	43654	178166	204673	132153	180510	36300
Grad de utilizare zilnic	1995	%	63	73	81	88	80	73	88	74	69
	1996	%	52	71	82	80	81	80	88	94	74
Grad de utilizare anual	1995	%	15	41	32	50	43	26	66	57	26
	1996	%	33	37	34	44	44	68	66	60	36
Suprafața cultivată	1995	ha	3233	3398	2500	3184	13597	5632	5220	7979	1600
	1996	ha	5960	3462	2404	3010	12084	5970	1200	8960	2100
Producția de zahăr obținută	1995	t	3699	4688	3163	5240	21024	8463	15801	16133	3140
	1996	t	11338	4078	3629	4597	20504	20457	16504	20478	5650
Zahăr/ha	1995	t/ha	1,14	1,37	1,26	1,64	1,54	1,50	3,02	2,02	1,96
	1996	t/ha	1,90	1,17	1,50	1,52	1,69	3,42	3,17	2,28	2,69

Astfel, la Țândărei, pentru a diminua efectul negativ al lipsei materiei prime s-a recurs la rafinarea zahărului brut din import, iar la Oradea s-a prelucrat o cantitate însemnată de sfeclă de la fabrica din Carei.

Cel mai eficient s-au utilizat capacitățile de producție din Bod (66%) și Tg.Mureș (60%). Celelalte fabrici au avut un grad de utilizare anual cuprins între 34-44%.

Aceste valori, corelate cu prețurile la zahăr de la poarta fabricii, demonstrează că prețul variază invers proporțional cu gradul de utilizare al capacităților de producție.

De asemenea, dacă ne referim la indicatorul de randament (zahăr/ha) putem menționa rolul important al calității sfeclii prelucrate în ceea ce privește conținutul în zahăr. Astfel, cu cât randamentul este mai mare cu atât prețul zahărului pe piață este mai competitiv.

Toate aceste aspecte legate de subutilizarea capacităților de producție au o influență negativă asupra costurilor de producție și implicit asupra nivelurilor prețurilor de producție și a nerealizării eficienței scontate.

Cauza principală a subutilizării capacităților de producție se datorează cantităților mici de sfeclă prelucrată, insuficienței suprafețelor contractate de către fabrici și producțiilor medii la hectar mici și de calitate inferioară în ceea ce privește conținutul de zahăr (datorate neaplicării corecte a tehnologiei). Toate aceste considerente, legate de materia primă precum și dezechilibrele generate de creșterea prețurilor input-urilor, a gradului de uzură avansat în unele fabrici fără șanse de redresare imediate datorate decapitalizării acestor întreprinderi din industria zahărului, generează producerea unui "zahăr scump" în România. La aceasta se adaugă și cererea de pe piață, neacoperită din producția internă, care lasă loc unor creșteri exagerate ale prețului în verigile intermediare dintre poarta fabricii→consumator.

Pentru a fi mai elocvenți am prezentat în continuare în Tabelul 12 câteva cotații la bursă pe piața externă a zahărului, comparativ cu cotațiile de la bursele interne.

Tabelul 12 - Cotații de preț la zahăr

	\$/t			
x)	1993/1994	1994/1995	1995/1996	1996/1997
Bursa din Paris - zahăr rafinat	321	386	382	342
Bursa din New York - zahăr brut	245	296		
Bursa din Londra - zahăr brut CIF	300	360	307	276
.- zahăr brut FOB	-	-	285	326
- zahăr rafinat FOB	346	409	381	342
xx)				
Bursa Română de mărfuri - zahăr dublu rafinat			585	468
Bursa Universală Brașov - zahăr rafinat			768	
Bursa Transilvană - zahăr rafinat Bursa Constanta	-	-	588 674	434

x) Cotații bursiere publicate în Revistele Tribuna Economică și Adevărul Economic colecția 1994-1997. xx) Calculații proprii

Putem menționa că se va continua importul de zahăr brut în vederea rafinării pentru completarea necesarului de zahăr de pe piață, activitate care s-a dovedit profitabilă, zahărul produs astfel fiind mai "ieftin" decât cel autohton. În sprijinul acestei afirmații s-a încercat o estimare a prețului zahărului în valută la poarta fabricii, ținând cont de cursul valutar din februarie 1996 și februarie 1997 (perioadă care coincide cu sfârșitul campaniei de prelucrare a sfecele) pentru toate fabricile luate în calcul.

Tabelul 13 - Prețuri la poarta fabricii

	\$/t							
Specificare	Țândărei	Liești	Sascut	Roman	Oradea	Bod	Tg. Mureș	Lechința
Prețuri pt. campania 1995/96 1\$=2817lei ^{x)}	875	-	557	521	520	484	468	468
Prețuri pt. campania 1996/97 1\$=6895lei ^{xx)}	343	308	297	316	395	267	243	255

x) Curs de referință BNR 15-19 februarie 1996 xx) Curs de referință februarie 1997
Sursa: Calculații proprii

Astfel, se poate observa că în 1996/97 prețurile interne la poarta fabricii s-au situat în jurul valorilor de 243 \$/t (Tg.Mureș) și 395\$/t (Oradea) comparabile cu prețurile la zahăr rafinat de la Bursa din Londra și Paris de 342 \$/t. Cotațiile de la bursele naționale sunt însă mult mai mari în anul 1997 fiind între 434 \$/t și 468 \$/t pentru zahărul autohton. Aceste cotații, față de prețul la producător sunt mult exagerate și sunt datorate așa după cum am mai menționat, verigilor intermediare dintre producător→consumator sau tendinței de menținere în stoc a unei cantități din producția de zahăr și de livrare a acesteia pe piață când cererea este mare, iar prețul are reale șanse să crească (această politică managerială este doar conjunkturală și are ca scop încercarea de redresare economico-financiară a fabricilor).

Pentru viitor, având în vedere că zahărul este un produs strategic, obținerea acestuia din producția internă constituie o preocupare constantă și va trebui să vizeze în primul rând materia primă, care este după părerea noastră cheia succesului în redresarea sectorului.

În sprijinul acestei afirmații prezentăm în Tabelul 14 câteva comparații internaționale în ceea ce privește randamentul exprimat în zahăr la ha. În Tabelul 15 sunt redată prețurile la poarta fermei pentru sfecla de zahăr în Uniunea Europeană și în România. Facem mențiunea că prețurile din UE se referă la sfecla de calitate standard, în timp ce în România, calitatea sfeclei este mult sub acest nivel.

Tabelul 14 - Randamentele exprimate în zahăr la hectar în Uniunea Europeană

x)	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97
Belgia	8,42	10,00	8,58	8,75	
Danemarca	8,32	7,77	6,69	7,25	
Germania	7,30	8,18	7,21	7,28	
Grecia	7,10	6,65	6,25	6,82	
Spania	5,83	6,85	6,53	5,71	
Franța	9,90	10,60	9,92	9,85	
Italia	6,60	5,07	5,32	5,67	
Olanda	9,51	9,76	8,40	9,00	
Austria	7,88	8,15	7,52	8,04	
Regatul Unit al Marii Britanii	8,66	8,50	7,43	7,65	
xx) România:					
Bod	-	-	-	3,02	3,17
Tândărei	-	-	-	1,14	1,90
Roman	-	-	-	1,54	1,69

x) *Cahiers de la PAC - Sucre - Commission europeene, 1995*

xx) *Calculații proprii*

Tabelul 15 - Prețurile de vânzare la poarta fermei pentru sfecla de zahăr de calitate standard

	<i>ECU/t</i>			
	1991	1992	1993	1994
Belgia	27,32	18,37	19,10	32,22
Germania	23,82	11,41	12,56	26,46
Grecia	22,40	21,39	27,17	37,00
Spania	28,88	23,56	25,51	31,43
Franța	25,10	11,89	16,21	25,45
Italia	50,00	43,85	33,43	31,27
Olanda	19,47	18,45	20,23	31,04
Austria	-	26,73	22,00	26,59
Portugalia	23,92	14,16	14,16	21,42
Regatul Unit al Marii Britanii	19,50	15,46	11,60	36,86
România ^{x)}	18,21	14,88	24,75	29,63

x) Nu este specificată calitatea sfeclei

Sursa: Cererea, oferta și prețurile agricole în perioada 1990-1995 - coordonator Dinu Gavrilescu, IEA, București, 1996.

Prețuri minime pentru sfeclă în Uniunea Europeană

– sfecla A ECU/t 46,72

– sfecla B ECU/t 32,42

– sfecla B cf.art.28(5) din Regl.EEC Nr. 1785/81 ECU/t 28,84

Sursa: Comunicările susținute la conferința pe problemele industriei zahărului din țările central și est-europene, Budapesta, ianuarie, 1997.

2.2. Evoluția politicii comunitare în industria zahărului

Organizarea pieței zahărului ca rezultat al politicii agrare a Comunității Europene este deosebit de complexă și a evoluat în decursul timpului pentru atingerea unui echilibru între interesele producătorilor și consumatorilor din cadrul UE. Inițial, erau asigurate veniturile producătorilor, în special prin protecția la frontieră și prin sprijinirea prețului, menite să izoleze efectiv piața internă a acestor produse. Costul sprijinului acordat a fost suportat în principal, de către consumatori (prin intermediul prețurilor care s-au situat deasupra nivelurilor pieței mondiale). Acest sistem, menit să asigure un venit net, a avut ca ecou, faptul că, nivelul costurilor "rambursabile" la export a depășit practic încasările din prelevările la import.

Datorită acestei disfuncționalități, în 1962 s-a adoptat o reglementare prin care s-a constituit FEOGA, ce avea rolul finanțării rambursărilor de export, dar la acea dată încă nu era stabilit cu claritate gradul de sprijin și de protecție, acestea fiind stabilite cu aproximație până în 1967 când s-au introdus prețurile comunitare (al căror nivel depășea oricum nivelul prețurilor medii din unele țări membre și erau mult peste nivelul prețurilor mondiale).

În cazul țărilor membre în care, prețurile comunitare aveau ca efect o reducere a prețurilor medii, producătorii urmau să primească o compensație menită să atenueze practic măsura impusă prin preț (care urmărea de fapt unitatea pieței, preferința comunitară și solidaritatea financiară).

După fixarea acestor prețuri, ele au fost supuse anual unor reactualizări. Aceste măsuri de politică agricolă ajustate și în funcție de "valurile" de creșteri ale prețurilor din anii '70 și '80 au creat însă o problemă și anume cea a supraproducției ce a generat elaborarea și adoptarea unor politici "restrictive".

Astfel, prețurile comunitare instituționale (în ECU) au fost înghețate sau reduse în expresie "nominală", fapt ce a indus o scădere substanțială a acestora în expresie reală. Convențiile "agro-monetare" au compensat până la un anumit punct această scădere prin ajustarea prețurilor exprimate în monedele naționale (care determinau discrepanțe mari de la o țară membră la alta), folosind "ratele verzi" și nu ratele de schimb. Acestea au fost însă supraevaluate astfel că media prețurilor în monede naționale a crescut mai repede decât prețurile comunitare exprimate în ECU. Acest fenomen a indus diferențe considerabile de preț între statele membre, creșterile fiind foarte mari în țările în care valutele au scăzut mult față de ECU. Ca urmare, în acea perioadă au apărut discrepanțe mari de la o țară la alta datorate deprecierei monedelor naționale din unele țări, fapt ce a generat, per global, creșteri substanțiale ale prețurilor de sprijin (cu mici reduceri de compensare a prețurilor în țările cu monede puternice). Aceste măsuri au agravat substanțial costurile bugetare ale PAC. Începând cu 1993 (odată cu intrarea în vigoare a Pieței Unice) aceste "rate verzi" au fost aliniate la ratele monetare, astfel că în cele din urmă au fost desființate. Aceste măsuri au produs din nou perturbații pe piața produselor agricole, fapt ce a impus elaborarea și adoptarea unor noi prevederi privind un sistem de ajutorare compensatoriu pentru fermieri, în cazul scăderii prețurilor ca urmare a desființării "ratelor verzi". În 1995 s-au elaborat din nou măsuri speciale, menite să compenseze discrepanțele dintre prețuri (datorate evoluției ratelor de schimb naționale) care ofereau fermierilor ajutoare compensatorii pe o perioadă de 3 ani, compensații finanțate parțial de către PAC. Această măsură, a avut ca scop prevenirea reducerii prețurilor până în 1999 (când ar trebui să se realizeze uniunea monetară). Această decizie însă a constituit o deviere importantă de la principiile inițiale ale UE, fiind privită ca un pas spre "renaționalizarea" PAC.

Măsurile de politică pe produse, precum și soluțiile complexe pe care le implică punerea lor în aplicare au subliniat practic dificultatea ivită în funcționarea operantă a sistemului prețurilor comunitare în absența unei uniuni monetare între țările UE. Atunci când prețurile și ajutoarele acordate fermierilor fluctuează odată cu ratele de schimb, abaterile asupra prețurilor produselor agricole influențează semnificativ comerțul.

Toate aceste măsuri au avut însă ca efect o creștere a productivității ce a fost încurajată până în anii '80 și de o creștere a prețurilor, pe fundalul unor

creșteri limitate ale consumurilor în UE. Rezultatul a fost un grad mai înalt de autosatisfacere determinând în timp scăderea importurilor pentru majoritatea produselor aflate în concurență cu producția CE și creșterea exporturilor în țările terțe.

Nivelul cheltuielilor pentru agricultură a devenit practic o problemă majoră pentru bugetul comunității. Din 1988 "disciplina bugetară" a impus "un ghid agricol" conform căruia cheltuielile de garantare FEOGA nu trebuiau să crească de la un an la altul cu mai mult de 74%. Inițial, această garanție a fost de 27,5 miliarde ECU dintr-un buget total de 43,3 miliarde, ponderea acesteia scăzând anual și conform unor estimări, în 1999 suma ar putea fi de 38,4 miliarde din 84,0 miliarde. Astfel, nevoia de a menține cheltuielile pentru agricultură în aceste "limite orientative" a devenit principalul factor promotor al reformei PAC. O parte importantă din acest buget s-a alocat sub formă de subvenție de export pentru zahăr.

În vederea redresării crizei bugetare a CE (datorată cheltuielilor ridicate pentru sprijinirea pieței agricole), s-au impus anumiți stabilizatori ce au acționat diferit în funcție de piața produselor. Aceștia au funcționat în diverse moduri și au contribuit în general la scăderea prețurilor sau a subvențiilor, atunci când întreaga producție CE depășea anumite "cantități minime garantate" (CMG-uri) (tabelul 16).

În același timp a fost introdus și un plan "complementar" care i-a determinat pe producători să-și restrângă în mod voluntar suprafețele cu cel puțin 20% din terenul arabil, pentru cel puțin cinci ani astfel că aceștia să poată primi o compensație în schimbul deciziei luate.

Tabelul 16 - Cheltuielile în UE pentru zahăr

	CEE-12 1992	UE-15 1996
Zahăr * - milioane ECU	1.937	1.891
- spijinul pieței interne	632	438
- rambursări pentru export	1.305	1.453

* *Prelevările pentru producătorii de zahăr (estimate la 1,158 milioane ECU în 1996) sunt tratate ca fiind "o notă de plată pentru bugetul general" și nu se scad din cheltuielile efectuate în baza Fondului pentru Agricultură (FEOGA).*

Funcționarea pieței zahărului cuprinde un sistem de cote de producție, un preț de intervenție pentru zahărul rafinat și un "preț de bază" derivat pentru sfecla de zahăr, un regim de import-export, un sistem de autofinanțare, o schemă de egalizare a costului de stocare și un sistem de rafinare ca o consecință a importurilor preferențiale.

Astfel, fiecare producător are dreptul la un preț total garantat numai pentru o "cotă A" de bază (supusă unei taxe de 2%) și o "cotă B" suplimentară (pentru care este aplicată o taxă de până la 39,5%), ce reprezintă cantitatea de zahăr pe care întreprinderea o poate produce și vinde direct pe piața

comunitară și/sau piața mondială (în acest caz cu restituiri). Cotele sunt atribuite întreprinderilor de către statele membre, iar industriașii încheie contracte individuale cu cultivatorii de sfeclă conform acestor reglementări (norme minimale).

Producția ce depășește aceste cote este denumită "zahăr C" și nu beneficiază de sprijin. Aceasta poate fi comercializată sau exportată fără "rambursări" pe piața mondială în cadrul UE în timpul campaniei de comercializare, prețul fiind determinat de piața de export. Menționăm că "rambursările" pentru export (costul subvenției la export) sunt, în principiu, finanțate din taxele pe cotele B de zahăr (sistemul de autofinanțare).

Totodată, reglementarea nr. 1785/81 este menită să atenueze variațiile anuale de producție, astfel că producătorii au posibilitatea să poată raporta o cantitate de "zahăr C" pe campania următoare într-o cantitate de maximum 20% din producția "cotei A", zahăr care trebuie obligatoriu să fie stocat timp de 12 luni și apoi oferit pe piață. Acest zahăr diminuează "cota A" în campania următoare de comercializare.

Începând cu campania de comercializare din anul 1986/1987, producătorii au suportat în întregime responsabilitatea financiară ce derivă din excedentele de producție care s-au înregistrat peste producția de bază anuală.

Datorită acordurilor pe care UE le are cu țările APC (din zona Caraibelor, Africa și Pacific) acord ce permite importul de zahăr brut în vederea rafinării (care diminuează practic cotele producătorilor din UE), au fost necesare unele reglementări menite să corecteze disfuncționalitățile de pe piața UE datorate acestor "preferințe comunitare". Astfel, costul exportului pentru o cantitate de zahăr (din cota B sau C) echivalentă cu importul de zahăr brut destinat rafinării ce provine din țările APC (care diminuează practic cotele la producătorii UE) este considerat "ajutor" pentru producători și nu este impozitat.

În schimb, importurile ce provin din alte țări decât cele APC sunt supuse unor taxe de import prohibitive conform Runderi Uruguay, care sunt transformate în taxe specifice și care de obicei au un nivel ridicat menit să protejeze piața zahărului în UE.

În pofida sistemului cotelor de producție impuse, diponibilitățile de producție și export au crescut iar costurile subvențiilor nu au fost acoperite de taxele percepute conform reglementărilor. Astfel, s-a impus o nouă măsură de stabilizare menită să anuleze deficitul apărut în fiecare an (între costul subvențiilor și taxele încasate) prin perceperea unei "taxe adiționale" proporționale cu totalul taxelor "normale" în fiecare stat membru,

Prețurile la zahărul din CE sunt mult mai mari decât nivelurile mondiale, dar ele rămân stabile în comparație cu piața mondială unde se produc fluctuații mari. Deși prin toți acești "stabilizatori" se pretinde că sistemul se "autofinanțează" (deoarece subvențiile la export sunt în mare parte acoperite de taxele pe care le plătesc producătorii) consumatorii din UE plătesc pentru zahăr un preț intern ridicat.

Sistemul de cote a fost criticat sever de Curtea de Cenzori deoarece se consideră că acesta menține și încurajează o producție neeconomică. Cu toate acestea, schimbările de politică pe produs din 1992 și 1995 nu au fost semnificative, cu excepția recunoașterii faptului că ajustările acestor cote ar fi necesare ca urmare a obligațiilor asumate prin acordul Rundei Uruguay (limitarea subvențiilor la export reprezentând un motiv de încurajare majoră). Până în prezent interesele cultivatorilor și producătorilor au descurajat reforma, iar obligațiile pe care UE le are față de APC complică și mai mult adoptarea schimbărilor.

Acordul GATT stipulează "o continuare a procesului de reformă" iar negocierile vor începe în 1999. Se așteaptă ca viitoarele negocieri să reducă sprijinul acordat producătorilor care, coroborat cu reducerea tarifelor, a rambursărilor la export și a cantităților impuse să permită accesul pe piață și să creeze o mai mare liberalizare a comerțului. Revizuirea anuală a prețurilor și cotelor va aduce flexibilitate de reacție la dezvoltarea în dinamică a pieței.

În tabelul 17 prezentăm prețurile instituționale.

Tabelul 17 - Tipuri și structuri de prețuri și costuri în sectorul zahărului pentru anul comercial 1996/1997 (01.07.1996 - 30.06.1997)

<i>ECU*/t</i>	
I. Prețuri de bază	
A. Preț de bază pentru sfeclă ECU/t	47,67
B. Preț de intervenție pentru zahăr alb ECU/t	631,9
C. Preț de referință pentru zahăr alb (anul 1997) ECU/t	665,0
D. Marfă de prelucrare	
1. Încasări din:	
a) preț de intervenție ECU/t	631,9
b) melasă (per t/zahăr) ECU/t**	22,5
c) 1 a) + 1 b) ECU/t	654,4
2. Cheltuieli	
a) valoarea sfeclei (I A: 1,3) ECU/t	366,7
b) costul de transport și recepție ECU/t	44,1
c) 2 a) + 2 b) ECU/t	410,8
3. Diferență (D 1 c) - D 2 c) ECU/t	243,6
E. Rambursarea costurilor de stocare ECU/t/lună	4,2
F. Sumele maxime ale prelevărilor (impozitărilor) din producție	
1. Suma maximă a prelevărilor de bază ale producției (IB x 2,0%) ECU/t	12,638
2. Suma maximă a prelevărilor pentru cota B de zahăr (IB x 30,0%) ECU/t	189,570
3. Suma maximă a prelevărilor pentru cota B de zahăr prin aplicarea Articolului 28(5) conf.Regl.(EEC)Nr.1785/81 (IB x 37,5%) ECU/t	236,963
G. Prețuri minime pentru sfeclă	
1. Preț minim pentru sfecla A (IA x 0,98) ECU/t	46,72
2. Preț minim pentru sfecla B (IB x 0,68) ECU/t	32,42
3. Preț minim pentru sfecla B*cf.art.28(5) din Regl.(EEC)nr. 1785/81 (IB x 0,60.5) ECU/t	28,84

H. Prețul de intervenție pentru zahăr brut	
1. Preț de intervenție pentru zahăr alb ECU/t	631,9
2. a) suma pentru prelucrarea industrială ECU/t	54,2
b) cost de transport ECU/t	8,5
c) total (2 a + 2 b) ECU/t	62,7
3. Diferență (1 - 2 c) ECU/t	569,2
(diferența (3) x 0,92 => preț de intervenție pentru zahăr brut ECU/t	523,7
II. Preț derivat pentru zonele deficitare	
A. Preț de intervenție pentru zahăr alb	
1. Preț de intervenție (IB) ECU/t	631,9
2. Preț de intervenție pentru zonele deficitare	
- UK, Irlanda, Portugalia, Finlanda + 1,46 ECU/t	646,5
- Spania + 1,69 ECU/t	648,8
- Italia + 2,34 ECU/t	655,3
B Prețurile minime pentru sfecla A și B cresc cu o sumă egală cu suma de regionalizare aplicabilă la zahărul alb și se înmulțește cu coeficientul 1,3	

* Valoarea 1 ECU = 7890 lei în 13.08.1997 ** (38,5 kg melasă/t sfeclă: 1,3 = 29,6 kg x 7,61 ECU = 2,25 ECU/100 kg zahăr; 7,61 ECU/100 kg zahăr => încasări.

3. REORGANIZAREA ȘI MODERNIZAREA PROCESULUI DE PRODUCERE A ZAHĂRULUI

În afara zahărului obținut din prelucrarea sfeclii de zahăr s-a început prin anii 1980 rafinarea zahărului brut din trestie de zahăr la fabricile Luduș, Oradea, Bucecea, Roman, Timișoara și Buzău, utilizându-se în mare parte capacitățile și forța de muncă existentă. Pentru această activitate s-au realizat instalații pentru descărcarea și transportul zahărului brut, s-au adaptat instalațiile de purificare existente și se utilizează în totalitate capacitățile de rafinare existente.

În prezent, dispun de instalații de prelucrare a zahărului brut importat 14 societăți comerciale, care au o capacitate totală zilnică de rafinare de 4750 tone zahăr brut/24 ore.

Utilajele și instalațiile din industria zahărului au durata normată de funcționare de 15 ani. Marea majoritate a fabricilor au utilajele depășite fizic și moral necesitând înlocuiri și modernizări, cu influență negativă directă asupra productivității, calității și competitivității produselor.

În evaluarea corectă a potențialului uman din industria zahărului trebuie reținută fluctuația mare de personal datorită sezonității producției, în prima parte a anului utilizându-se numai personalul permanent și renunțându-se la personalul sezonier.

Este necesară o reconversie în acest domeniu prin reducerea ponderii sezonierilor și extinderea activității productive pe tot parcursul anului.

În țările dezvoltate productivitatea muncii se exprimă în "om minute/tona de sfeclă prelucrată" mărimea acestui indicator fiind cuprinsă între 13 și 8. Dacă am folosi același mod de exprimare a productivității în medie pe total sector zahăr, acest indice se situează între 5,5 și 16,3.

Mărimea acestui indicator este influențată de următorii factori:

- gradul de utilizare al capacității de producție;
- gradul de concentrare al producției în unități de capacitate foarte mare (mai mare de 5000 tone sfeclă/24 ore);
- gradul înalt de automatizare a procesului tehnologic;
- calificarea foarte ridicată a personalului.

Pentru aprecierea corectă a importanței acestui indicator se poate arăta că în Danemarca la cantitatea de sfeclă prelucrată de cca. 2,5 milioane tone se utilizează 170-250 persoane în timp ce în țara noastră la aceeași cantitate de sfeclă prelucrată se utilizează cca. 11100 persoane.

Gradul de utilizare a capacităților de producție este influențat de următoarele cauze:

- scăderea capacității zilnice de prelucrare datorată în principal lipsei de materie primă și aprovizionării neritmice cu sfeclă de zahăr, urmare a neconcordanței între ritmul recoltării și cel al transportului zilnic. Transportul din câmp la fabrică înregistrează o medie între recoltare și rafinare de 4-5 zile. Cum temperatura în septembrie este încă ridicată, se pierde o importantă cantitate de zahăr datorată unor posibile întârzieri, care se estimează a fi între 3,12% (pană la 15 septembrie) și 1,7% (în perioada 15-30 octombrie);
- neutilizarea timpului disponibil de lucru;
- apariția unor probleme în fluxul de fabricație care au necesitat adaptarea tehnologiei la calitatea curentă a sfeclei de zahăr existentă în canalele fabricilor;
- gradul mediu de utilizare a capacităților de producție a scăzut și ca urmare a creșterii numărului fabricilor care nu au funcționat din lipsă de materie primă, sau și din cauza rezultatelor tehnico-economice negative obținute.

În condițiile în care analiza capacităților se extinde prin compararea aceleia nominale cu timpul efectiv de lucru și a cantității de sfeclă prelucrată rezultă un grad de utilizare a capacităților de producție mai mare, dar nerelevant în decizia necesității de restructurare. Din analiza modului de realizare a producției rezultă că începând cu 1989 producția de zahăr a scăzut de la 506,6 mii tone la 237,4 mii tone în 1996, ca urmare a reducerii suprafețelor cultivate cu sfeclă de zahăr de la 250 mii ha în 1989 la 136 mii ha în 1996 și a producțiilor mici de sfeclă obținute pe unitatea de suprafață.

Randamentul de extracție al zahărului din sfeclă înregistrează o creștere de la 9,5% în 1989 la 10,9% în 1996, inferior celor înregistrate frecvent în restul Europei.

Țara	Media 1988/89-1992/93
Austria	18,23
Belgia	16,00
Germania	16,99
Grecia	13,90
Italia	14,03
Olanda	15,56
Suedia	17,12
Elveția	16,92
Marea Britanie	16,70

Sursa: Patronatul zahărului din România

Utilajele de care dispun fabricile din țara noastră sunt depășite, randamentele sunt mici și majoritatea lor au o vechime de 25-35 ani. Ținând cont de toate aceste aspecte este necesară reorganizarea și modernizarea instalațiilor tehnologice din fabricile de zahăr.

În perioada 1990-1993 consumul de zahăr a fost sub controlul statului, zahărul fiind un aliment raționalizat. Fabricile erau obligate să stocheze și să vândă în funcție de deciziile guvernamentale. Totuși controlul statului era lejer la nivel de en-gros, inițiativa privată devenind posibilă la desfacerea en-detail. În 1992, comerțul particular reprezenta aproape 60% din totalul vânzărilor de zahăr cu amănuntul. După septembrie 1993 s-au abandonat reglementările privind prețurile fixe și controlul vânzărilor. Acesta a condus spre o nouă structură a distribuției.

Din 1994 inițiativa privată a crescut și domină în prezent distribuția zahărului. Acest proces de privatizare a distribuției va continua și în câțiva ani comerțul de stat va dispărea.

Majoritatea clienților fabricilor de zahăr nu au posibilități de depozitare. Se achiziționează cantități mici, iar fabricile dispun de posibilități de depozitare pentru a păstra stocurile și a le menține până în anul următor.

Facilitățile de transport curent reprezintă una din cele mai importante probleme logistice în România. Costurile de transport sunt în continuă creștere și sunt o strângulare a distribuției fizice, a zahărului și a produselor zaharoase.

Sub aspectul calității tehnologice a materiei prime se poate spune că aceasta este sub nivelul celei prelucrate în țările cu o industrie a zahărului avansată atât sub aspectul conținutului de zahăr, cât și sub aspectul purității sucului extras. De fapt, în acest domeniu suntem printre puținele țări care nu facem recepția materiei prime după conținutul de zahăr, aceasta implicând o dotare tehnică corespunzătoare, mijloace rapide și eficiente a determinării conținutului de zahăr, alinierea la standardele internaționale. Tot pe această linie, trebuie dotată agricultura cu soiuri de sămânță performante, care să asigure atât producții ridicate în rădăcini la hectar, cât și creșterea conținutului de zahăr a sfeclei și respectiv a producției de zahăr la hectarul cultivat.

Pe plan național, cererea de zahăr fiind cu mult mai mare decât oferta, concurența între fabrici practic nu există. În schimb, zahărul produs în țară intră în concurență cu zahărul importat, dat fiind costurile de producție ridicate ale acestuia.

Sub acest aspect, pentru a face produsul competitiv trebuie modernizat și restructurat întregul flux materie primă - produs finit, precum și sistemul energetic, știut fiind că ponderea costurilor energetice în prețul de producție al zahărului este mai mare de 33%.

Datorită faptului că cererea de zahăr este mai mare decât oferta, concurența și monopolul între producătorii interni se manifestă într-o foarte mică măsură. Concurența se manifestă între fabricile care prelucrează și zahăr brut sau între cele care nu cumpără energie termică (o produc în centrale proprii). De asemenea, se face simțită concurența între fabricile care au secții de valorificare superioară a zahărului prin produse zaharoase, au utilaje performante și aplică tehnologii moderne.

Bibliografie

1. Constantin M., Lagrange L. și colab., *Marketingul în agricultură*, Ed.Didactică și Pedagogică, București, 1995.
2. Costea M. și colab., *Cererea și oferta de produse agricole și agroalimentare*, IEA-INCE, București, 1994
3. Costea M., *Piața zahărului și politici comerciale adecvate*, IEA-INCE, București, 1996
4. Gavrilescu Dinu, *Economia agroalimentară. Delimitări, premise, anticipări*. Ed.Expert, București 1996.
5. Kregel J., Watzner E., Grabher G., *Șocul pieței*, Ed.Economică, București, 1995
6. Lagrange L., *La commercialisation des produits agricoles et agroalimentaires*, Ed.Lavoisier, Paris, 1988
7. Malassis L., *Initiation a l'economie agroalimentaire*, Hatier, Paris, 1992
8. Mărgulescu D. și colab., *Analiza economico-financiară a întreprinderii*, Ed.Tribuna Economică, București, 1994
9. Popescu-Bogdănești C., *Privatizarea - ciclul final; restructurarea post-privatizare*, Ed.Tribuna Economică, București, 1997
10. Stroia Al. și colab., *Biochimia și calitatea tehnologică a sfeclei de zahăr*, Ed.Tehnică, București 1994.
11. Șerban P., *Analiza activității economico-financiare*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995
12. Tracy M., *Produsele alimentare și agricultura în economia de piață. Studiu introductiv în teoria practică și politica agrară*, APS, 1993
13. Zaman G., Brateș I., *Restructurarea societăților comerciale*, Ed. Tribuna Economică, București, 1996
14. xxx *Studiu privind structura pieței zahărului*, program PHARE, Belgia, București, sept. 1994
15. xxx *Conjunctura economiei mondiale*, IEM, București, 1996
16. xxx *Strategia industriei zahărului din România*, Patronatul zahărului, Ministerul Agriculturii și Alimentației, București, 1998.
17. xxx *Lucrările prezentate la Conferința industriei zahărului din țările central și est-europene*, Budapesta, ian.1997.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 14-15/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**MODIFICĂRI STRUCTURALE
ȘI OPERAȚIONALE ALE SISTEMULUI
BANCAR ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII
ROMÂNIEI ÎN COMUNITATEA EUROPEANĂ**

Constantin ROTARU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

PROCESUL ISTORIC AL INTEGRĂRII EUROPENE	407
SISTEMUL MONETAR ȘI SISTEMUL BANCAR EUROPEAN	410
ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ	415
SITUAȚIA ACTUALĂ A SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC	419
MODIFICĂRILE ÎN LEGISLAȚIA FINANCIAR-BANCARĂ	422
MODIFICĂRILE STRUCTURALE ALE SISTEMULUI BANCAR	426
MODIFICĂRI OPERAȚIONALE ALE SISTEMULUI BANCAR	429
MODIFICAREA OPERAȚIUNILOR BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI	431
MODIFICAREA SISTEMULUI DE PLĂȚI	438
a. Realizarea politicii monetare	440
b. Stabilitatea sistemului financiar	440
c. Funcționarea eficientă a sistemului de plăți	441
MODIFICĂRI OPERAȚIONALE ÎN CADRUL BĂNCILOR	442
ANALIZA PROFITABILITĂȚII BANCARE	444
MODIFICĂRI ALE STRUCTURII CAPITALULUI	447

PROCESUL ISTORIC AL INTEGRĂRII EUROPENE

Ideea unei integrări monetare în Europa are rădăcini încă din secolul XVII, în tentativele statelor europene privind destinderea relațiilor reciproce de schimb și de plăți, având în vedere dezvoltarea producției și comerțului din acea perioadă. Astfel, printre primele încercări de unificare monetară se numără¹: diferitele tratate ale țărilor germanice din 1750 (sistemul monetar prusac al lui Frederic cel Mare), 1815, 1827, 1828, care au culminat cu încheierea, în anul 1837, la München, a primei convenții monetare încheiate (care a fost perfecționată în 1857), prin care toate statele semnatare convin să adopte o monedă unică, florinul de aur; uniunea monetară latină rezultată în 1865, prin care se realizează o unificare monetară între Franța, Belgia, Italia, Elveția; uniunea monetară scandinavă semnată în 1873 între țările din peninsula nordică, a cărei monedă de schimb era coroana etc.

Procesul modern al integrării europene a fost început la 18 aprilie 1951, când la Paris s-a semnat actul de naștere al Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, formată din R.F. Germania, Belgia, Franța, Italia, Luxemburg și Olanda. La 25 martie 1957, aceleași țări definesc la Roma principiile Comunității Economice Europene printr-un tratat ce a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1958, care urmărește ca, prin crearea unei piețe comune pentru mărfuri și servicii și prin apropierea treptată a politicilor economice spre o politică unică, să promoveze o dezvoltare echilibrată a statelor membre, o stabilitate economică sporită, creșterea nivelului de trai și relații mai strânse între țările membre. La acest tratat au aderat ulterior Marea Britanie, Irlanda și Danemarca (în 1973); Grecia (în 1980); Spania și Portugalia (în 1986).

Tratatul de la Roma conține măsuri concrete privind integrarea, propunându-și:

- eliminarea taxelor vamale și a contingentărilor la transferul mărfurilor între țările membre;
- stabilirea unui tarif vamal comun, precum și a unor politici comerciale unitare față de țările terțe;
- crearea premiselor pentru libera circulație a persoanelor, bunurilor și capitalurilor între țările membre;
- crearea unui regim juridic care să împiedice subminarea concurenței în piața comună;
- stabilirea unei politici comune în domeniul agricol și al transporturilor;

¹ Ștefan I. Dumitrescu, "Tratat de monetă", Vol. 1, București, 1948, pag. 505-535.

- coordonarea politicilor economice ale statelor membre și prevenirea dezechilibrelor balanțelor comerciale și de plăți;
- alinierea legislativă astfel încât să se permită funcționarea pieței comune;
- crearea Băncii Europene pentru Investiții necesară dezvoltării economice a țărilor membre.

S-au creat organisme suprastatale care aveau ca scop aducerea la îndeplinire a prevederilor Tratatului: Adunarea Parlamentară, o Comisie executivă, Curtea de justiție, precum și organe consultative.

Prin Tratatul de la Bruxelles din 1975 au fost sporite atributele Adunării Parlamentare în materie de buget și s-a creat Curtea de conturi europeană. În 1986 s-a semnat Actul unic european, prin care se luau măsuri de corelare a politicilor financiare ale țărilor membre și de instaurare a unei discipline financiare comunitare: disciplina bugetară, reforma resurselor proprii financiare ale comunității. Totodată se puneau în aplicare programul privind crearea pieței unice europene până la finele anului 1992; în 1987 s-au luat măsuri care să faciliteze libera circulație a capitalului între statele comunitare, prin modificarea reglementărilor referitoare la funcționarea Sistemului monetar european, iar în 1989 s-a prezentat pentru prima oară în mod oficial necesitatea constituirii Uniunii Monetare Europene.

În februarie 1992, la Maastricht - Olanda a fost semnat de către cele 12 țări membre ale Comunității Europene Tratatul privind crearea Uniunii Europene, care pune bazele juridice ale uniunii și stabilește, printre altele, jaloane concrete privind constituirea Uniunii Monetare Europene.

Uniunea Europeană creată prin Tratatul de la Maastricht își propune realizarea următoarelor obiective¹:

- să promoveze progresul economic și social echilibrat pentru țările membre, prin crearea unui spațiu economic unic, prin accentuarea omogenizării economice și prin crearea uniunii economice și monetare care să dispună de o monedă unică;
- să-și asigure reprezentativitatea pe plan internațional și să-și facă cunoscută individualitatea, în special printr-o politică externă și de securitate comună;
- să întărească protecția persoanelor și respectarea drepturilor omului, prin crearea unei cetățenii a Uniunii;
- să dezvolte cooperarea în domeniul justiției și afacerilor interne ale fiecărei țări membre.

În privința etapelor de parcurs spre integrarea monetară, Tratatul de la Maastricht prevede crearea de la 1 ianuarie 1994 a Institutului Monetar

¹ *** "Traité sur l'Union Européenne", Titlul I, Art. B, Bruxelles, 1992, pag. 3.

European care să conducă la crearea în 1996 a Sistemului European al Băncilor Centrale, prin realizarea următoarelor atribuții:

- întărirea atribuțiilor și independenței băncilor centrale din comunitate față de autoritățile administrative naționale;
- coordonarea politicilor monetare ale statelor membre în vederea asigurării stabilității prețurilor și echilibrului monetar;
- supervizarea funcționării Sistemului Monetar European;
- îndrumarea băncilor centrale din statele membre cu privire la problemele proprii de politică monetară, în vederea eliminării fenomenelor de instabilitate pe piețele financiare;
- coordonarea utilizării ECU ca monedă de schimb și supravegherea condițiilor de transformare a acesteia în monedă unică comunitară.

Sistemul European al Băncilor Centrale format din Banca Centrală Europeană ca bancă de reglementare și de autorizare a emisiunii de monedă comunitară și din băncile centrale ale țărilor membre are, conform Tratatului de la Maastricht, următoarele sarcini:

1. definește și aplică politica monetară a Comunității;
2. coordonează operațiunile de schimb valutar;
3. deține și gestionează rezervele valutare ale statelor membre;
4. asigură funcționarea sistemelor de transfer intra-comunitare.

Pentru buna funcționare a sistemului monetar european în noua sa configurație este necesar ca statele membre să-și rezolve problemele proprii privind deficitele bugetare și să-și mențină la limite rezonabile nivelul datoriei publice¹. Aceasta, deoarece independența băncii centrale și orientarea ei spre problemele de politică monetară comunitare vor lăsa administrația de stat să rezolve singură situațiile de dezechilibru în domeniul financiar și bugetar național.

¹ I. Văcărel, "Relații financiare internaționale", Editura Academiei Române, București, 1995, pag. 398-402.

SISTEMUL MONETAR ȘI SISTEMUL BANCAR EUROPEAN

Dezorganizarea sistemului monetar internațional, în funcțiune din 1944, când acordul de la Bretton Woods asigura parități fixe, cu marje de fluctuație de plus sau minus 1%, a făcut imperativă elaborarea unei strategii solide de cooperare monetară între țările Europei Occidentale. Lărgirea marjelor de fluctuație în raport cu dolarul american la plus sau minus 2,25%, ca soluție intermediară de echilibru, stabilită la Washington în 1971, permitea diferențe de curs între monedele europene de plus sau minus 4,5%, pe termene scurte, și de maximum 9 procente, dacă diferențele se cronicizau. Lipsa convergenței economiilor europene, evidențiată prin marile deosebiri ale ratei inflației, dar și prin dezechilibre ale balanțelor de plăți reciproce, ducea însă inevitabil la diferențe foarte mari între ratele de schimb. Acordul de la Băle (Elveția) din 1972 diminuea variația parităților monedelor europene la o marjă totală de 4,5% între ele și în raport cu dolarul, ceea ce crea imaginea unui "șarpe în tunel". Datorită fluctuației monedei americane, în 1973 șarpele iese din tunel, țările europene încercând să mențină marja de fluctuație între monedele comunitare în interiorul marjei de plus sau minus 2,25%.

În decembrie 1978, în contextul general de integrare europeană, membrii Comunității adoptă principiile de funcționare a Sistemului Monetar European (SME), care intră în vigoare la 13 martie 1979. Acesta era menit să ducă la apariția unei zone de stabilitate în Europa¹ și să faciliteze convergența dezvoltării economice a țărilor membre ale Comunității Economice Europene.

Funcționarea SME se bazează pe existența monedei comune europene - ECU (European Currency Unit). Aceasta este constituită prin raportarea la un "coș" de monede aparținând exclusiv țărilor membre ale comunității. Reglementarea nr. 3.180/78 a Consiliului Europei din 18 decembrie 1978 prevedea ca operațiunile monetare să fie exprimate de la 1 ianuarie 1979 în noile unități de cont numite ECU, definite ca sumă crescătoare a următoarelor monede ale statelor membre ale Comunității Europene:

- 0,828 DEM (mărci vest-germane);
- 0,0885 GBP (lire sterline);
- 1,15 FRF (franci francezi);
- 109 LIT (lire italiene);
- 0,286 GLD (florini olandezi);
- 3,66 BEF (franci belgieni)

¹J. Van Ypersele, "Le Système Monétaire Européen", OPOCE, Luxemburg, 1988, pag. 45.

- 0,14 FRL (franci luxemburghezi);
- 0,127 DEK (coroane daneze);
- 0,00759 IRP (lire irlandeze).

ECU era în 1979 deci egal cu suma monedelor componente și era prevăzut a se transforma într-o monedă veritabilă. Locul ocupat de fiecare monedă în structura ECU depindea de poziția fiecărui stat participant la SME față de celelalte, poziție determinată de valoarea PIB și a schimburilor de marfă dintre țările membre.

Reglementarea Consiliului Europei prevedea posibilitatea modificării compoziției ECU în trei situații:

- la șase luni după intrarea în vigoare a Sistemului Monetar European;
- la fiecare cinci ani și
- atunci când variația ponderii oricăreia din valutele ce intră în coșul ECU depășește 25%. Ultima modificare a coșului ECU a avut loc în 1989, după aderarea Spaniei și Portugaliei la CEE și includerea, în consecință, a monedelor naționale ale acestor țări în panelul ce compune ECU.

Compoziția și greutatea specifică a fiecărei monede în panelul ECU este în prezent după cum urmează:

Tabelul 1

Moneda	Cantitatea din moneda națională prezentă în panel	Greutatea specifică (%)
Marca germană	0,6242	33,34
Franc francez	1,332	20,49
Lira sterlină	0,08784	10,44
Lira italiană	151,8	7,17
Florin olandez	0,2198	10,47
Franc belgian	3,301	8,57
Pesetas spaniolă	6,885	4,24
Coroana daneză	0,1976	2,72
Lira irlandeză	0,00855	1,04
Escudo portughez	1,393	0,71
Drahma grecească	1,44	0,47
Franc luxemburghez	0,13	0,34
E C U	Valoare teoretică	100

Fiecare din monedele participante la coșul ECU are stabilită o paritate față de moneda europeană, numită curs pivot, care a câștigat importanță monetară începând cu anul 1980, când, datorită fluctuațiilor dolarului american, ECU a început să fie utilizat și în operațiunile cu caracter comercial,

delimitându-se de ECU oficial (care a rămas elementul central al SME și care are în continuare o valoare stabilită convențional și nu circulă decât între băncile centrale ale statelor comunitare, sub forma unor credite acordate sau pentru reglarea debitelor reciproce) prin stabilitatea sa relativă (fiind tranzacționabil, are implicit valoare de piață), precum și printr-o variație - deși redusă - a dobânzii stabilită prin negociere, fiind de multe ori preferat ca monedă de transfer sau de credit comercial bancar. Moneda comunitară utilizată astfel în tranzacțiile comerciale a primit denumirea de ECU privat și prezintă în plus față de avantajul relativei sale stabilități pe piață și faptul că are un cost de emisiune redus comparativ, de exemplu, cu dolarul american sau cu moneda germană, precum și faptul că pătrunde mai ușor pe diverse piețe.

Utilizarea în operațiuni comerciale a ECU nu a fost însă suficientă pentru crearea unei piețe financiare europene integrate. Deși în 1990 prin zona CEE se derulau peste 60% din tranzacțiile financiare internaționale în special în centrele financiare importante, Frankfurt, Zurich și mai ales Londra, totuși, activele externe ale băncilor comunitare erau constituite în aceeași proporție din dolari SUA¹, moneda americană reprezentând o serioasă amenințare pentru fragilul produs monetar european. Era deci necesară protejarea ECU prin transformarea sa din simplă monedă de cont în monedă cu funcție de rezervă și de mijloc de plată. Agresivitatea monedei americane pe piața financiară europeană reprezenta doar vârful ghețarului și traducea o reacție a temerilor americane față de pierderea poziției privilegiate în economiile comunitare (fenomen ce deja avusese loc în Asia de Sud-Est, unde Japonia își impunea avantajele tehnologice) și față de tendințele din ce în ce mai evidente de polarizare a fluxurilor financiare și comerciale în jurul unor centre economice zonale.

Decizia transformării Sistemului Monetar European în Uniunea Monetară Europeană, luată prin semnarea Tratatului de la Maastricht din 1991, a presupus angajarea băncilor centrale ale statelor membre în susținerea unei politici monetare convergente care să conducă în final la transformarea ECU în monedă unică în cadrul Uniunii Europene. Această transformare fundamentală a structurilor monetare de pe continent necesită o perioadă de tranziție ale cărei elemente stabilite în Tratatul de la Maastricht sunt:

- a. încadrarea statelor comunitare în criteriile de convergență privind inflația, rata dobânzii pe termen lung, datoria publică și participarea la SME;
- b. termenul limită de încadrare în aceste criterii stabilite la o perioadă de 6 ani (acest termen s-a prelungit cu încă doi ani, până în 1999);
- c. transformarea Sistemului Monetar European, bazat mai degrabă pe o comuniune de interese și mai puțin pe hotărâri cu caracter legislativ,

¹ *** Rev. "Lombard, the Italian Magazine of International Finance", Roma, nr. 6/1992, pag.18.

în Uniunea Monetară Europeană condusă de Sistemul European al Băncilor Centrale și operată de Banca Centrală Europeană.

Criteriile de convergență stabilite atât pentru statele membre ale Comunității Europene, cât și pentru statele aflate în relații de aderare la structurile comunitare, precum și instrumentele de politică economică prin care se pot realiza sunt următoarele (tabelul 2):

Tabelul 2

Instrumentul de politică economică	Criteriul de convergență la Uniunea Monetară Europeană
Politica monetară	1. Moneda națională să respecte marjele de fluctuație ale ratei de schimb stabilite de SME pe o perioadă de cel puțin doi ani; 2. Rata dobânzii pe termen lung să nu depășească cu mai mult de 2% pe cea a primelor trei țări; 3. Rata medie a inflației să nu depășească cu mai mult de 15% rata medie a primelor trei țări.
Politica fiscală	4. Deficitul bugetar anual să nu depășească 3% din PIB, exceptând situațiile temporare și situațiile când deficitul este în reducere continuă, apropiindu-se de nivelul de 3% din PIB.

Așa cum se vede, factorul de reglementare cu rol esențial în realizarea criteriilor de convergență pentru integrarea în noul sistem monetar îl are banca centrală, "titulară" a funcției de implementare a politicii monetare. Sunt de menționat două aspecte care, în mod cert, interesează și România, în eforturile ei de redresare având ca suport strategia de integrare europeană:

a. majoritatea statelor care compun în prezent Comunitatea Europeană nu se încadrează în prezent în criteriile de convergență, iar previziunile pentru anul 1999 privind realizarea nivelurilor necesare sunt destul de pesimiste¹. Se delimitează astfel în cadrul Comunității trei grupuri de state:

- grupa potențialilor candidați la crearea nucleului "euro" (cum se numește deja viitoarea monedă comunitară) în anul 1999, formată din Germania, Danemarca, Franța și țările Beneluxului, aceste state dispunând în prezent atât de potențial, cât și de voința politică de încadrare în criteriile de convergență;
- grupa țărilor cu potențial (capabile din punct de vedere economic, dar prea puțin dispuse la renunțarea în 1999 la moneda națională în favoarea euro ori, dimpotrivă, cu voință de integrare, dar cu decalaje privind ajustările structurale), ce include Regatul Unit, Austria, Irlanda și Finlanda;
- grupa țărilor în care problemele economice ce împiedică încadrarea în criteriile de convergență le exclude definitiv sau pentru o perioadă

¹ *** "Problèmes économiques" nr. 475/1996.

destul de lungă de timp de la intrarea în panelul euro: Suedia, Italia, Spania, Portugalia, Grecia.

b. țările care vor fi excluse din coșul euro (ale căror monede nu vor participa deci la constituirea în 1999 a noii monede europene) nu vor fi în același timp excluse din Comunitate. Este de la sine înțeles că va mai exista o vreme un paralelism în circulația monedelor europene (inclusiv a noii monede), însă problema care se ridică este lipsa de protecție ce se degajă din excluderea anumitor monede pentru țările de origine. De asemenea, este foarte probabil ca monedele excluse din panel să nu mai poată fi niciodată admise, datorită faptului că vor înceta să existe sau, în orice caz, importanța lor va fi din ce în ce mai redusă. Este cazul aproape cu certitudine al ultimelor țări admise în Uniune (Austria, Suedia și Finlanda, care au aderat la 1 ianuarie 1995) și cu siguranță al țărilor ce vor fi admise în perioadele următoare la Uniune, printre care tinde să se afle și România.

La 1 ianuarie 1999, țările ce vor fi admise în Uniunea Europeană vor reuși definitiv la identitatea monetară, asumându-și fie mixarea propriilor monede în moneda unică, euro, care va avea ca valoare de referință valoarea oficială a ECU la data respectivă, fie convertirea fără recurs a monedei naționale în noua monedă paneuropeană. Scenariul și procedurile de lansare a euro pe piață au fost definitivitate și clarificate cu prilejul reuniunii Consiliului Europei de la Madrid (15-16 decembrie 1995), avându-se în vedere Cartea Verde Europeană și raportul Institutului Monetar European privind trecerea la moneda unică.

ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ

Adoptarea și ratificarea Tratatului de la Maastricht reprezintă așadar baza juridică care va permite transformarea Pieței Comune într-o Uniune Europeană, plasând procesul de integrare europeană într-o perspectivă istorică, care conduce inevitabil la crearea unei uniuni politice între țările membre¹. Locul României în această viitoare entitate politică prefigurată de mai toți analiștii este cu siguranță acela de "membru cu drepturi depline", având în vedere atât deciziile țării noastre de abordare a problemei integrării europene ca pe o veritabilă strategie economică și politică pe termen lung, cât și pașii făcuți de Comunitatea Europeană înspre România și înspre acceptarea eforturilor sale de integrare². Când și mai ales cum se va produce această integrare ca membru cu drepturi depline depinde în mod evident de poziția și eforturile ambelor părți, dar este cert că accesul României la această poziție este condiționat în primul rând de eforturile proprii.

Accesul țărilor ce solicită aderarea la structurile europene presupune asumarea obligațiilor de țară membră prin satisfacerea condițiilor economice și politice convenite³. Printre aceste condiții se amintesc:

- a. stabilitatea instituțiilor care garantează democrația, aplicarea legilor, respectarea drepturilor omului și protecția minorităților;
- b. existența și funcționarea economiei de piață, capacitatea de a face față competiției și forțelor pieței din Comunitatea Europeană;
- c. țara candidată trebuie să-și asume obligațiile ce derivă din statutul de membru al uniunii politice, economice și monetare.

Uniunea Europeană activează deja în realizarea de acțiuni de cooperare individuală cu țările din Europa Răsăriteană, care vizează atingerea obiectivelor de a deveni membre depline ale Uniunii Europene⁴. În această direcție, o primă concretizare a intențiilor UE în planul politic a fost invitarea, cu ocazia summit-ului Consiliului Europei de la Essen (Germania), a reprezentanților celor șase țări est-europene care încheiaseră acordurile de asociere la Comunitatea Europeană.

Eforturile de aderare a României la Comunitatea Europeană (care a ratificat acordul de asociere a țării noastre la Uniune în 27 octombrie 1993, la

¹ Cornel Albu și colab., "Uniunea Europeană, realitate a anului 1994", Institutul de Economie Mondială, București, 1994.

² *** "Conclusion of the Presidency", raportul final al summit-ului de la Copenhaga din 21-22 iunie 1993 dintre reprezentanții Consiliului Europei, rev. "Europa" nr. 6276/19 iulie 1994.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

Strasbourg) trebuie să se îndrepte concret (în ceea ce privește planul economic) în următoarele direcții:

1. accelerarea descentralizării sectorului de stat și crearea unui nucleu puternic de întreprinderi mici și mijlocii cu capital privat;
2. adoptarea actelor normative cu caracter economic, ce trebuie armonizate cu legislația internă din UE;
3. alinierea la standardele comunitare pentru realizarea unui comerț activ cu statele din spațiul comunitar;
4. realizarea unor modificări structurale în economie pentru a se putea apropia de nivelul țărilor din UE;
5. legarea cursului leului de ECU (așa cum au procedat Norvegia în 1990, Suedia și Finlanda în 1991) ca o măsură pregătitoare a integrării monetare a României în Uniune.

Mai trebuie menționat că România a elaborat în 1995 o Strategie de aderare la structurile Comunității Europene care prevedea direcții concrete și etape de acoperit, astfel încât se considera realist ca până în anul 2000 țara noastră să îndeplinească condițiile de aderare și să fie capabilă să suporte efectele integrării în Uniunea Europeană. Evoluția ulterioară a economiei românești a infirmat însă prognozele stabilite prin această strategie.

Criteriile de convergență stabilite în Tratatul de la Maastricht privind formarea Uniunii Monetare Europene presupun încadrarea în anumiți parametri macroeconomici care presupun realizarea unor măsuri de natură financiară, fiscală și, în primul rând, monetară. România, care este agreată ca membru asociat al Comunității Economice Europene de la 1 ianuarie 1994, conform Acordului de asociere semnat la Strasbourg, la 7 octombrie 1993, trebuie, în efortul său de integrare, să procedeze la reformarea structurală atât a economiei reale (în sensul modificării ponderii formelor de proprietate în favoarea proprietății private, în sensul redimensionării ramurilor economice în favoarea celor competitive, precum și în sensul ajustărilor tehnice și tehnologice care să susțină produsele românești în competiția cu produsele similare comunitare), cât și a normelor și instrumentelor ce participă la susținerea restructurării economice (de natură legislativă, fiscală sau monetară). Procesul restructurării trebuie înțeles ca fiind o parte integrantă a tranziției economiei românești la economia de piață, această transformare a principiilor fundamentale de funcționare a sistemului economic fiind în fapt o condiție și în același timp o finalitate a tranziției. Faptul că există un scop concret al restructurării, cu o scadență previzibilă și cu rezultate deja cuantificate, constituie un avantaj incontestabil pentru decidenții politicii economice din România, deoarece, cunoscându-se linia de sosire, se pot determina:

- căile de realizare a scopului propus - tranziția pe calea restructurării;

- metodele de aplicat și calendarul pe etape al aplicării acestor metode;
- dificultățile inerente ce vor apărea pe parcurs datorită chiar aplicării metodelor;
- costurile economice și sociale ale tranziției;
- termenul realist de realizare a obiectivelor propuse; acest termen este limitat, pe de-o parte de interesele economice și politice ale României privitoare la aderarea în timpul cel mai scurt posibil și, pe de altă parte, de costurile maxime suportate de economie și de populație.

Mai trebuie menționat faptul că tranziția la economia de piață este pentru țara noastră, ca și pentru toate celelalte țări aflate în aceeași situație, o necesitate economică fără contraargumente, în vreme ce integrarea europeană reprezintă un efect al redresării și restructurării și nu un scop în sine care ar justifica strategii de sorginte machiavelică ce nu ar ține cont de costurile economice și mai ales sociale ale integrării.

Criteriile de convergență pentru aderarea la Uniunea Economică Europeană decise prin Tratatul de la Maastricht sunt în esență parametri ce caracterizează o economie sănătoasă aflată pe o curbă ascendentă a creșterii economice. Acești parametri sunt definiți ca fiind:

1. moneda națională să respecte marjele de fluctuație ale ratei de schimb stabilite de SME pe o perioadă de cel puțin doi ani;
2. rata medie a inflației să nu depășească cu mai mult de 15% rata medie a primelor trei țări;
3. rata dobânzii pe termen lung să nu depășească cu mai mult de 2% pe cea a primelor trei țări;
4. deficitul bugetar anual să nu depășească 3% din PIB, exceptând situațiile temporare și situațiile când deficitul este în reducere continuă, apropiindu-se de nivelul de 3% din PIB.

Sistemul bancar reprezintă aparatul circulator al economiei naționale. Prin bănci se redirecționează fluxurile monetare din economie, de la entitățile economice ce au exces de resurse la un moment dat și care plasează aceste resurse în bănci sub formă de depozite la entitățile economice aflate în deficit de resurse și care apelează la bănci pentru finanțarea acestui deficit sub forma creditelor. Volumul, viteza și prețul sunt caracteristicile definitorii ale acestui proces, numit de intermediere financiară, iar aceste caracteristici depind atât de strategiile de politică monetară ale Băncii Naționale a României, cât și de calitatea și performanțele sistemului bancar românesc. În contextul viitoarei aderări la structurile europene, restructurarea sistemului bancar este unul din elementele esențiale ale strategiei naționale de integrare, deoarece, pe o piață financiară europeană deschisă, băncile românești trebuie să fie suficient de puternice pentru a susține interesele capitalului autohton atât în zona de

economie românească, cât și în restul Europei; sprijinirea capitalului românesc (aflat în prezent la începuturile procesului de acumulare¹), în condițiile în care se dezvoltă acesta în țările aflate în tranziție, presupune legături stabile cu restul Europei, dar și existența unui solid bazin al resurselor de sorginte românească, aceasta în contextul în care economia nu va mai putea fi protejată de moneda națională datorită convertirii patrimoniului economic și financiar al țării într-o monedă aflată în circulație și în zonele economice extrem de productive ale Europei.

¹ Mugur Isărescu, Cuvântare la seminarul "Cultura și civilizația bancară", "Adevărul", 26 nov. 1996.

SITUAȚIA ACTUALĂ A SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC

În prezent, sistemul bancar din România este format aproape în exclusivitate din bănci comerciale cu vocație de bănci universale chiar dacă, în titulatura lor, unele din aceste bănci își limitează activitatea la anumite domenii economice sau la o anumită specializare bancară (de exemplu, Banca Agricolă, Banca Română pentru Dezvoltare, Banca Română de Comerț Exterior, Bankcoop, BancPost sau chiar Banca Internațională a Religiiilor). Ca excepție de la regulă se poate da exemplul Casei de Economii și Consemnațiuni care are statut de bancă specializată în atragerea de economii de la populație și care, în general, nu are tendințe de diversificare a obiectului de activitate. Această lipsă a specializării băncilor pe domenii stricte de activitate este o consecință a nivelului extrem de redus al concurenței pe piața bancară comparativ cu alte state cu tradiție în economia concurențială. Numărul de bănci autorizate să funcționeze în România era, la 31 martie 1977 comparativ cu aceeași dată din anul 1995, după cum urmează (tabelul 1):

Tabelul 1

Bănci comerciale	Număr de bănci		Număr de unități*		Număr locuitori pe unitate bancară	
	1995 ¹	1997	1995	1997	1995	1997
Societăți bancare - persoane juridice române	22	26	1112	1377	20683	16703
Sucursale sau reprezentanțe ale băncilor străine	7	12	7	12	328571	191666
TOTAL	29	38	1119	1389	20554	16559

* *Exceptând unitățile CEC.*

Sursa: Banca Națională a României.

Pentru comparație, situația băncilor din unele țări vest-europene în ceea ce privește numărul și densitatea concurenței era, la data de 31 decembrie 1995, următoarea:

¹ Alexandru Pinte, Gheorghe Ruscanu, "Băncile în economia românească", București, 1996.

Tabelul 2

Țara	Număr de bănci	Număr de unități	Număr locuitori pe unitate bancară
Belgia	3050	13145	1985
Franța	888	42383	1314
Italia	1101	29431	1929
Germania	4359	61595	735
Marea Britanie	666	42816	1331
Olanda	1055	8260	1780
Suedia	147	5497	1539

Sursa: *Banque des Réglements Internationaux - "Systèmes de paiement dans onze pays développés", Paris, 1996.*

Lista băncilor românești și a sucursalelor băncilor străine deschise în România era, la data de 31 martie 1997, următoarea (tabelul 3):

Tabelul 3

Banca	Număr unități	Banca	Număr unități
Banca Transilvania	18	ABN Ambro (Hol)	1
BancPost	106	ABN Ambro (Ro)	1
Banca Dacia Felix	45	Anglo-Romanian Bank	1
Bancorex	49	Banca Astra	2
Banca Columna	7	Banca Italo-Română	1
Banca de Credit Industrial și Comercial	5	Banca Națională a Greciei	1
Banca Comercială Română	221	Banque Franco- Roumaine	1
Romexterra	3	BC Fortuna	1
Banca Turco-Română	4	BC Robank	1
Banca Română pentru Dezvoltare	168	Frankfurt - Bucharest Bank	1
Banca Românească	9	Chemical Bank	1
Banca București	8	Citibank	1
Bankcoop	227	Eximbank	1
Mindbank	9	CEC	
Credit Bank	116	Ing Bank NV	1
Banca Agricolă	326	Missr Romanian Bank	1
Banca Internațională a Religiiilor	26	Pater Bank	1
Banca Albina	6	Relffesisen Zentralbk	1
BC Ion Țiriac	22	Société Générale	1

Sursa: *Banca Națională a României.*

Așa cum se vede, totalul de 1389 de unități bancare deschise în România la 31 martie 1997 nu este suficient pentru acoperirea necesarului de bănci în România. În consecință, sistemul bancar funcționează greoi și cu mari

dificultăți, mai ales în ceea ce privește utilizarea sau introducerea de instrumente moderne de economii și de plată, deși aparent dificultatea manifestată cel mai acut în sistemul bancar este realizarea decontărilor.

Restructurarea sistemului bancar presupune operarea de modificări atât în ceea ce privește legislația financiar-bancară, cât și schimbările de structură și operaționale care să determine apariția și funcționarea pe baze noi a unor bănci puternice și competitive care nu numai că va trebui să facă față schimbărilor generale din economie, dar chiar să fie unul din instrumentele strategice de politică economică prin care să se impulsioneze procesul de adaptare a economiei românești la structurile și modalitățile de manifestare a pieței concurențiale.

MODIFICĂRILE ÎN LEGISLAȚIA FINANCIAR-BANCARĂ

Modificările legislative în domeniul financiar-bancar au în vedere atât regândirea poziției Băncii Naționale a României în cadrul structurilor centrale de reglementare și decizie economică, privatizarea sistemului bancar care să permită adâncirea procesului de dezvoltare și de modernizare a rețelelor bancare, cât și crearea, la modul real, a piețelor monetare și de capital care să asigure coerența și direcționarea fluxurilor monetare în economie.

Măsurile cu caracter legislativ trebuie îndreptate în următoarele direcții prioritare:

1. perfecționarea și armonizarea cadrului legislativ în ceea ce privește independența Băncii Naționale față de executiv și întărirea supra-vegherii bancare;
2. inițierea și definitivarea privatizării băncilor comerciale cu capital integral de stat;
3. dezvoltarea piețelor de capital, prin liberalizarea accesului tuturor categoriilor de potențiali participanți;
4. îmbunătățirea legislației privind instituțiile financiare nebancale - cooperative de credit, în special în domeniul agricol, fonduri mutuale, instituții de investiții financiare;
5. dezvoltarea piețelor secundare ale titlurilor de stat.

Banca Națională a României, independentă prin statutul său de administrația de stat, dar nevoită, datorită unor necesități conjuncturale, să preia o parte din problemele acesteia și să le soluționeze prin mijloace ce se împotriveau propriei politici monetare (subvenționarea prin bănci a economiei, pe considerente exclusiv sociale), și-a asumat obligația de a menține aceste dezechilibre la cote suportabile, prin instrumentele pe care le avea la dispoziție, acțiunile de politică monetară având loc în sensul influențării costului creditului și a accesului la credit și determinând astfel atât ratele dobânzii, cât și nivelul masei monetare. Banca Națională utilizează trei instrumente majore de politică monetară: vânzarea și cumpărarea de titluri de stat (bilete emise de Ministerul de Finanțe), stabilirea nivelului rezervelor minime obligatorii pentru bănci și instituțiile financiare și stabilirea ratei de refinanțare pentru băncile și instituțiile financiare care împrumută fonduri de la Banca Națională. Utilizarea fiecăruia din aceste instrumente este strâns legată și influențează operarea cu celelalte două. Astfel, prin operațiunile de vânzare de titluri care au loc, de regulă, în perioadele de creștere inflaționistă, Banca Națională determină reducerea resurselor de creditare ale băncilor (implicit a nivelului rezervelor obligatorii). La rândul lor, băncile reacționează față de aceste acțiuni, reacția

lor concretizându-se în termeni de dobândă la credite și, respectiv, la depozite, iar entitățile economice fie apelează la credite, fie își constituie depozite la bănci, în funcție de atractivitatea produselor respective și de propriile aprecieri asupra inflației.

Acțiunile Băncii Naționale a României, care este autoritatea monetară în România, au avut ca scop reducerea sau cel puțin menținerea ratei inflației la cote suportabile și, de asemenea, încetinirea deprecierei monedei naționale pe piața valutară. Trebuie spus că aceste acțiuni, deși au mers pe linia apropierii de realizarea criteriilor de convergență prevăzute în Tratatul de la Maastricht, nu au avut sau cel puțin nu demonstrează că s-au bazat pe o strategie pe termen lung, ci au fost mai degrabă încercări ale Băncii Naționale de a contracara pe termen scurt efectele negative ale unei perioade de încercări și schimbări contradictorii în economie. Astfel, ratele dobânzilor active și pasive ale Băncii Naționale a României și ale băncilor comerciale comparativ cu rata inflației arată soluțiile în materie de preț al banilor aplicate de organismul de reglementare monetară din România pentru frânarea cursului inflației (tabelul 1).

Tabelul 1

(%)

	31 dec. 1993	31 dec. 1994	31 dec. 1995	30 sept. 1996
Banca Națională a României				
Dobânzi medii active	120,50	62,40	47,20	36,70
Dobânzi medii pasive	34,93	43,20	9,10	12,00
Băncile comerciale Dobânzi medii active	80,58	60,60	43,70	52,20
Dobânzi medii pasive	71,50	47,40	36,70	40,90
Rata inflației	295,50	61,70	27,80	30,10

Sursa: Banca Națională a României.

Din datele de mai sus se remarcă următoarele:

1. Marja dobânzilor practicate de Banca Națională în perioada exemplificată este mult superioară celei a băncilor comerciale. Este de notat faptul că rezultatele financiare pozitive ale băncii centrale sunt în general factor inflaționist într-o economie, aceste beneficii oglindindu-se, prin filiera sistemului bancar, în costurile unităților economice titulare de credite. Specific României este și faptul că rezultatele financiare ale Băncii Naționale au, în proporție de 80%, o destinație bugetară (aceasta fiind o altă cale prin care Banca Națională sprijină subvenționarea economiei).

2. Dobânzile pasive ale Băncii Naționale sunt, de regulă, cele plătite băncilor pentru rezerva minimă obligatorie și au un nivel ridicat, care nu satisface însă băncile comerciale comparativ cu dobânzile percepute de acestea la plasamentele proprii. Dobânzile pasive ale Băncii Naționale trebuie văzute ca venituri din plasamente pentru băncile comerciale, fiind un factor de

decapitalizare a acestora datorită nivelului mult sub rata inflației. Inevitabil, pentru acoperirea costurilor efectuate cu resursele, băncile comerciale au fost nevoite să-și plaseze aceste resurse la un preț care să acopere costurile, ecartul dintre dobânzile active și pasive fiind și în cazul băncilor comerciale destul de ridicat.

Nivelul scăzut al dobânzilor pasive ale băncilor comerciale este desigur un factor ce frânează cursul inflaționist al economiei. De remarcat că băncile comerciale au practicat în acord cu banca centrală o formă de decapitalizare a entităților economice aflate în excedent temporar de resurse, în favoarea entităților aflate în criză de lichidități, care au fost nevoite să apeleze la credite. Această formă indirectă de transfer de capital s-a făcut de obicei în direcția agenților economici cu capital de stat care dețin mai mult de 70% din masa creditului la nivelul economiei naționale¹.

3. Nivelul dobânzilor active ale Băncii Naționale este superior ratei inflației, rezultând o dobândă medie nominală real pozitivă, ceea ce este din nou un factor cu influențe inflaționiste. Anul 1993 trebuie văzut ca o excepție, un nivel mai ridicat al dobânzilor în acea perioadă putând determina un blocaj al activității de creditare, cu efecte negative asupra economiei. Acest fenomen tinde să se repete în anul 1997, care a debutat cu creșteri spectaculoase ale dobânzilor active percepute de Banca Națională (ridicându-se la cote de peste 250% la începutul lunii februarie). Nivelul foarte scăzut al dobânzii real pozitive active din anul 1994 poate fi privit, de asemenea, ca o excepție ce se datorează unei politici ceva mai relaxate a BNR în acest domeniu.

Privatizarea băncilor se poate face din punct de vedere teoretic pe două căi:

1. Prin vânzarea stocului de acțiuni ale statului deținut la bănci, ceea ce va determina un transfer efectiv al proprietății asupra băncilor în sectorul privat al economiei. Vânzarea se poate efectua direct, prin negociere cu potențialii cumpărători, sau indirect, prin intermediul bursei de valori. Vânzarea directă are avantajul concentrării capitalului, însă procesul negocierii poate duce la tranzacționarea acțiunilor sub valoarea lor de piață. Vânzarea indirectă are avantajul unei mai mari obiectivități în ceea ce privește stabilirea valorii reale a stocului de acțiuni, însă apare fenomenul de diluare a proprietății asupra băncii, prin achiziționarea stocului de acțiuni de un număr mare de indivizi. Din punctul de vedere al situației financiare a băncii, privatizarea prin vânzarea stocului de acțiuni are un efect minor asupra capitalului, tranzacțiile derulându-se pe un stoc de acțiuni deja existent. Avantajul acestei metode constă însă în faptul că privatizarea are loc rapid.

2. Prin emisiunea, în diverse etape, de acțiuni suplimentare care să fie tranzacționate liber pe piață. Statul își pierde astfel poziția de acționar majoritar pe măsura emiterii și vânzării acțiunilor suplimentare. Dezavantajul

¹. *** "Caietele Grupului consultativ pe probleme economico-sociale" nr. 3/1995.

acestei metode constă în faptul că privatizarea se realizează într-o perioadă lungă de timp. Avantajul privatizării prin emiterea de acțiuni suplimentare este evident: faptul că prin vânzarea de acțiuni suplimentare se produce și o capitalizare a băncilor, lucru deosebit de important, având în vedere că în prezent, datorită instabilității economice inerente procesului de tranziție, inflației ce s-a menținut în permanență la niveluri ridicate, precum și deprecierei constante a monedei naționale, se constată o decapitalizare continuă a băncilor, cu efecte asupra nivelurilor solvabilității și stabilității sistemului bancar. În Tabelul 2 se prezintă nivelurile capitalului în sistemul bancar comparativ cu nivelurile activelor bancare:

Tabelul 2

Indicator	31 dec. 1994	31 dec. 1995	31 dec 1996
Capital total	1.419,4	4.023,1	5.316,2
Active	17.335,7	28.145,4	49.340,2
Active din surse proprii (%)	8,19	14,29	10,77

Sursa: Banca Națională a României.

Evident, ca formă de privatizare se poate utiliza un mix al celor două metode, îmbunătățindu-se astfel atât situația solvabilității băncilor românești, cât și viteza de realizare a acestui important demers politic.

MODIFICĂRILE STRUCTURALE ALE SISTEMULUI BANCAR

Modificările structurale ale sistemului bancar se referă în primul rând la apariția fenomenului normal de specializare pe domenii de activitate a băncilor din România.

Creșterea numărului de bănci, precum și fenomenele de ajustări zonale, inevitabile într-o economie care aspiră spre relații de piață moderne și eficiente, vor duce în mod nemijlocit la o diversificare a activităților, produselor și serviciilor bancare, ceea ce va duce la o anumită specializare fie pe tipuri de activități, fie pe sectoare economice, fie pe tipuri de clienți.

Datorită caracteristicilor specifice domeniului bancar, tendinței băncilor de expansiune teritorială în sensul apropierii de clienți și, în consecință, datorită structurii lor organizatorice de tip rețea, băncile comerciale vor adopta strategii zonale sau chiar locale care să aducă unităților proprii o poziție din ce în ce mai importantă în economia zonală și, respectiv, locală, în funcție de trăsăturile mediului economic în care acționează. Deși orientarea universală a băncilor se va menține în continuare (tendință manifestă deja chiar și în țările cu economie de piață tradițională), unitățile lor teritoriale se vor manifesta în timp ca unități specializate în promovarea anumitor produse și servicii, ca formă de adaptare la contextul economic specific al zonei în care își desfășoară activitatea. Vor fi astfel unități ale băncilor comerciale care se vor specializa în operațiile pentru agenți economici, acordând credite în special pentru capital de lucru și efectuând operațiuni de încasări și plăți pentru aceștia, prin intermediul unor instrumente specifice bancare - decontări pe baza cecurilor bancare, emiterea de acreditive, scrisori de garanție sau incassouri, avalizarea de trate comerciale etc.; unități specializate în efectuarea de plasamente pe termen lung în investiții, în titluri sau unități al căror principal domeniu de activitate constă în atragerea resurselor și acordarea de credite, precum și efectuarea de transferuri pentru persoanele fizice sau pentru micii întreprinzători.

De asemenea, specializarea unităților băncilor comerciale poate avea loc și în sens orizontal, prin orientarea strategică a băncilor respective spre anumite sectoare sau ramuri economice preponderente în zona în care activează. În România există în stadiu incipient asemenea relații simbiotice între bănci și anumite entități economice (unele din băncile mari au înființat unități în localitățile unde funcționează o singură unitate economică de anvergură pe care o alimentează cu fonduri din încasări și cu credite pentru desfășurarea activității, banca realizând evident venituri din această relație. Se pot înființa bănci specializate pe fluxuri comerciale, create chiar de către participanții la

aceste fluxuri în vederea întăririi relațiilor sectoriale și creșterii vitezei schimburilor financiare. În zonele intens populate sau, de asemenea, în zonele turistice, pot funcționa bănci specializate în emiterea și utilizarea instrumentelor de plată (în special diversele forme de cecuri, precum și cărțile de credit și de debit gestionate prin conturi deschise de acestea).

Fenomenul de specializare a activității unităților băncilor comerciale nu va fi singura modificare structurală în sistemul bancar. În contextul aderării României la Uniunea Economică Europeană, chiar noul sistem bancar continental¹ va impune și băncilor din țara noastră, în condițiile accentuării de facto a competiției, precum și necesității concentrării capitalului bancar la nivelul a cel puțin câtorva bănci puternice, ca viitoarea structură a sistemului bancar românesc, parte componentă a Sistemului Bancar European, să cuprindă²:

- bănci mari, care vor efectua operațiuni atât pe teritoriul României, cât și în cadrul Comunității, precum și în afara acesteia, care pot fi numite bănci comunitare;
- bănci de mărime medie, care vor activa cu prioritate pe piața bancară internă românească și mai puțin pe piața europeană și care pot fi denumite bănci naționale;
- bănci zonale mici, ce vor acționa numai pe piețe restrânse din țară și accidental pe întreaga arie economică a țării și care vor fi preponderent bănci orientate spre promovarea anumitor produse sau servicii;
- bănci locale foarte mici, ce acționează într-o localitate și cel mult în zonele limitrofe acesteia și care vor avea, de asemenea, caracterul preponderent al unor bănci specializate.

Realizarea unei astfel de structuri este necesară dacă se au în vedere:

- suprafața mare a noii Europe unite care impune o reglementare a poziției fiecărei bănci în cadrul SME, astfel încât aceasta să poată fi ușor supravegheată în procesul derulării activității;
- viitorul sistem intracomunitar de decontare se va face prin intermediul Băncii Centrale Europene și al băncilor centrale din fiecare țară și va presupune (de asemenea, din motive de supraveghere bancară, dar și pentru realizarea unei viteze juste a decontărilor) autorizarea numai a unui număr restrâns de bănci de a lucra direct cu restul continentului și de a avea acces neîngrădit pe piața financiară extracomunitară;
- caracteristicile specifice ale cererii și ofertei de produse și servicii pe anumite zone ale continentului (ce se pot delimita la nivelul unor

¹ E. Noel, "Les institutions de la Communauté Européenne", OPOCE, Luxemburg, 1988, pag. 75.

² *** "Economie européenne", OPOCE, Luxemburg, 1991, pag. 56.

grupuri de țări sau chiar într-o țară, regiune a acesteia sau o localitate) imprimă necesitatea dezvoltării unui microsistem bancar zonal sau local axat pe promovarea acelei categorii de produse sau servicii ce definesc din punct de vedere bancar zona respectivă. Spre exemplu, în România vor funcționa încă mult timp plățile contra numerar efectiv și vor avea mai puțin succes instrumentele bancare de plată cum ar fi cecul sau cărțile de credit. De asemenea, reîntoarcerea la utilizarea tratelor comerciale este încă într-o etapă de început, iar în ceea ce privește sistemul de decontări bancare din țara noastră, acesta funcționează încă pe principiile utilizării de documente bancare de transfer datorită insuficienței aparatului informatic și sistemului de comunicație rapid și accesibil care să facă posibilă decontarea în termen real a sumelor prin circuitul bancar.

Această posibilă configurație a structurii sistemului bancar din țările europene este relativ asemănătoare cu cea din sistemul bancar american (cu excepția caracterului dualist al acestuia, dualism ce constă în special în regimul de autorizare bancară și în sistemul de transferuri). În funcție de stadiul la care se va ajunge în ceea ce privește integrarea politică a Europei (se vehiculează în mediile diplomatice și financiare europene termenul de Statele Unite ale Europei - la originea ideii de integrare europeană a stat tocmai modelul federalist american), sistemul bancar european va avea mai mult sau mai puțin ceva din caracterul dualist al sistemului de peste ocean¹. Avantajele sistemului constau în faptul că băncile pot fi mai ușor reglementate și controlate de organismele financiar-bancare tutelare, însă dezavantajul principal constă în faptul că se încetinește viteza transferurilor care trebuie să se efectueze prin această structură piramidală. Informatizarea sistemului bancar (deja funcțională în țările vest-europene) ar crea avantajul prelucrării electronice a transferurilor (care s-ar face ierarhic, pe sistemul băncilor corespondente), însă operațiunile bancare pe computer pot fi privite, de asemenea, ca un factor ce ar avantaja și varianta unui sistem bancar în linie, în care toate băncile ar putea avea acces direct pe diverse piețe.

¹ *** "Federal Reserve Bulletin", martie 1995, New York, pag. 16.

MODIFICĂRI OPERAȚIONALE ALE SISTEMULUI BANCAR

O bancă nu poate funcționa independent de clienții săi. Calitatea și forța economică și financiară a clienților influențează determinat direcțiile de dezvoltare ale unei bănci, iar trăsăturile de natură economică ale zonei în care activează o bancă imprimă fără doar și poate anumite caracteristici particulare ale activității și chiar personalității băncii respective pe piața concurențială. În relația sa cu mediul economic din care face parte, o bancă poate fi văzută ca:

1. un agent economic aflat în relații de dependență financiară cu ceilalți agenți economici care sunt clienții săi, banca fiind legată de rezultatele financiare ale clienților atât în ceea ce privește atragerea de resurse rezultate din veniturile acestora, cât și plasarea în zonă a acestor resurse, banca realizând venituri reale în măsura în care rezultatele financiare ale clienților împrumutați susțin rambursarea creditului și plata dobânzii. În acest sens, banca își va elabora strategii de dezvoltare realiste numai în măsura în care cunoaște prognoza de evoluție a zonei în care își desfășoară activitatea. Trebuie spus că o bancă poate funcționa eficient și într-o zonă economică săracă în resurse, atâta vreme cât se adaptează realist condițiilor zonei respective;
2. un factor de modelare a procesului economic în zona în care și desfășoară activitatea, prin politica de sprijinire a investițiilor în zonă. În acest sens, în funcție evident și de condițiile macroeconomice din țară, banca poate sprijini proiecte de afaceri prin credite pe care le poate susține singură sau în participație cu alte bănci din zone mai bogate în resurse. Aceste proiecte de investiții, o dată materializate, vor produce la rândul lor resurse suplimentare care într-un fel sau altul se vor "întoarce" în bancă sub formă de depozite ale agenților economici sau ale populației (economii din veniturile salariale ale populației, rezultate din profitabilitatea investiției efectuate). Acest exemplu singular poate fi generalizat pentru întreaga zonă și pentru toate băncile ce activează în teritoriul respectiv. În anumite state europene (Belgia, de exemplu¹), dar mai pregnant în Statele Unite ale Americii, participarea băncilor la dezvoltarea economică a zonei în care funcționează constituie chiar o obligație² pe baza căreia băncii respective i se menține autorizarea de funcționare;

¹ Banque des Règlements Internationaux, "Systèmes de paiement dans onze pays développés", Paris, 1996, pag. 123.

² ***Regulation C emisă de Federal Reserve Bank, ce implementează "Home Mortgage Disclosure Act" din 1975.

3. În afară de aceasta, banca trebuie să-și realizeze funcțiile de element al sistemului bancar din care face parte, funcții privitoare la aplicarea politicii monetare a băncii centrale. În această calitate, banca poate fi, de asemenea, un factor de antrenare în procesul de dezvoltare zonală. Este cert că aplicarea deciziilor de natură macroeconomică luate de Banca Națională poate afecta nu numai rolul băncii în zonă, dar chiar și activitatea băncii respective, dacă măsurile luate, deși utile la nivelul economiei, dezavantajează anumite segmente ale economiei reale. Aici banca poate avea rolul unui intermediar ce poate estompa efectele negative ale măsurilor monetare ale băncii centrale, în măsura în care acest efort este evident justificat.

Când este vorba despre sistemul bancar românesc, restructurarea acestuia trebuie să aibă în vedere previziunile referitoare la evoluția economiei pe ansamblu, precum și nivelurile posibil de atins pentru anumite perioade.

Restructurarea sistemului bancar presupune transformări de natură operațională ce vizează:

1. modificarea operațiunilor Băncii Naționale a României văzută în funcția ei de "bancă a băncilor" prin care toate băncile din țară își derulează relațiile de plăți, Banca Națională funcționând operativ ca un intermediar între băncile din România, dar în același timp fiind și coordonatorul activității bancare;
2. transformarea sistemelor interbancare de transfer în forme moderne, care să asigure comunicarea și efectuarea în timp util a plăților;
3. modificări operaționale în cadrul băncilor componente ale sistemului.

MODIFICAREA OPERAȚIUNILOR BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

În contextul în care sistemul bancar românesc a reintrat pe făgașul unei dezvoltări pe principii calitative și de performanță după o lungă perioadă de stagnare, timp în care activitatea bancară se desfășura liniar, într-un sistem monolitic și relativ imobil, Băncii naționale îi revine sarcina, în calitatea sa de bancă a băncilor, de a crea toate premisele necesare funcționării în condiții bune a sistemului bancar. Dacă în economiile cu tradiții concurențiale băncile au realizat prin mijloace proprii sistemele de relații de plăți și instrumentele de informare reciprocă în probleme ce afectau interesele comune, banca centrală fiind considerată un intermediar necesar pentru asigurarea fluidității unor asemenea relații, în România este cu siguranță necesară intervenția Băncii Naționale a României pentru asigurarea unui cadru unitar de desfășurare a activității bancare și de eficientizare a legăturilor între bănci. Acest cadru unitar se referă la:

1. Elaborarea unui sistem de reglementări care să urmărească realizarea unitară a funcțiilor bancare și care să asigure supravegherea și controlul activităților băncilor pe baze eficiente și în conformitate cu principiile relațiilor de piață concurențiale. Comparativ cu alte sisteme bancare, în România activitatea bancară este încă insuficient reglementată, în special în ceea ce privește principiile și regulile de acordare, urmărire și mai ales de recuperare a creditelor, metodologiile de autorizare, dar și cele privind retragerea autorizațiilor acordate băncilor aflate în stare de ilichiditate sau de încetare de plăți. Banca Națională a elaborat deja și, atunci când a fost cazul, a actualizat o sumă de acte normative care au vizat atât activitatea bancară, cât și instrumentarea deciziilor de politică monetară necesare la un moment dat. În ceea ce privește activitatea bancară, BNR a emis pe parcursul ultimilor ani reglementări care aveau menirea fie să orienteze activitatea bancară pe direcțiile legate de politica monetară (cu titlu de exemplu se citează Normele nr. 6/1995 privind autorizarea societăților bancare, precum și Normele nr. 1/1996 privind capitalul minim al societăților bancare (care modifică Circulara nr. 11/1994 privind capitalul social minim al societăților bancare), prin care Banca Națională stabilește regulile ce trebuie îndeplinite de o societate comercială pentru a deveni bancă, capitalul minim, principii de organizare, structura asociațiilor etc.; Regulamentul nr. 4/1993 privind rezervele obligatorii ale societăților bancare la Banca Națională a României, prin care s-a implementat unul din principalele instrumente

de politică monetară utilizate de băncile centrale, rezerva minimă obligatorie fiind atât o formă de protejare parțială a depozitelor clienților bancari, dar mai ales o cale de a controla prin redundanță masa creditului în economie, precum și nivelurile dobânzilor, creditul și dobânda fiind mijloace prin care se ține un control relativ asupra inflației; Normele nr. 4/1994 privind solvabilitatea bancară, prin care se determină pragurile minime de solvabilitate pentru o bancă, astfel încât să se poată evita situațiile de blocaj sau chiar faliment; Normele nr. 3/1994 privind clasificarea creditelor și constituirea provizioanelor specifice de risc, prin care se instrumentează, în conformitate cu standardele internaționale, gradele de risc ale fiecărui credit acordat de bănci și constituirea pe această bază a provizioanelor (rezervelor) de risc, astfel încât dobânzile trecute pe venituri și neîncasate să nu afecteze profitul băncilor, fiind trecute pe cheltuieli, iar creditele nerecuperate să fie privite, de asemenea, ca pierdere pentru bancă; Regulamentul nr. 2/1996 privind operațiunile cu numerar, prin care se stabilesc noi reglementări referitoare la relațiile de casierie dintre bănci și Banca Națională; Regulamentul nr. 7/1994 privind efectuarea operațiunilor valutare, precum și Normele nr. 15/1995 privind supravegherea pozițiilor valutare ale băncilor comerciale și, de asemenea, Normele nr. 10/1996 privind lichiditatea valutară, acte normative prin care se reglementează atât piața valutară bancară din România, cât și relațiile de încasări și plăți în valută ale României cu exteriorul etc.). Majoritatea acestor acte normative emise de Banca Națională au avut în vedere acoperirea unor "pete albe" în domeniul reglementării bancare, dar, comparându-le cu reglementările bancare din alte țări europene, se poate constata o încercare de apropiere a băncii centrale din România de regulile stabilite pe plan extern în domeniul bancar. Se cuvine menționat faptul că banca centrală a primit sprijin în acest sens de la organisme bancare internaționale (în special Fondul Monetar Internațional¹) în domeniul reglementării, iar efortul de ajustare a funcționării sistemului bancar pe baza unor normative utilizate în economiile dezvoltate din vestul Europei, în ciuda unor incompatibilități temporare datorate instabilității economiei românești, dar și unei anumite rigidități în domeniul relațiilor de schimb care sunt, de asemenea, în curs de readaptare la criteriile

¹ În acest sens, Bruce J. Summers, directorul Diviziei de Operații Bancare și Sisteme de plăți din FMI, citează la Seminarul Băncilor Centrale al FMI din 6 nov. 1990, Washington D.C., programul Departamentului Băncilor Centrale din FMI de asistență acordată băncilor centrale din estul Europei în domeniul organizării și reglementării pe principiile economiei de piață ("Federal Reserve Bulletin", februarie, 1991, New York, pag. 65).

economiei de piață, a avut ca rezultat adaptarea și sub aspectul acoperirii cu reglementări a sistemului bancar românesc, care, oricum, în virtutea relațiilor sale inerente cu alte sisteme bancare, începuse deja să funcționeze mai mult sau mai puțin concertat pe principiile economiei concurențiale.

2. Modernizarea sistemului de evidență bancară, prin elaborarea noului plan de conturi pentru băncile comerciale pe baza principiilor contabile și uzanțelor internaționale care să determine ajustarea declarațiilor financiare ale băncilor în conformitate cu standardele internaționale, precum și asigurarea transparenței acestor informații necesare analizelor comparative pe care fiecare bancă trebuie să le efectueze periodic pentru a-și delimita poziția în cadrul sistemului bancar.

Vechiul plan bancar de conturi emis în anul 1972 de Banca Națională a României și încă utilizat de bănci nu mai corespunde atât din punctul de vedere al respectării principiilor contabile general acceptate și utilizate pe plan internațional și în domeniul bancar, principii deja recunoscute de legislația românească în domeniu prin Legea nr. 82/1991, cât și în ceea ce privește structura sistemului contabil, valabil pentru o economie rigidă și coordonată central, dar care ridică o mulțime de probleme de evidență și de raportare pentru bănci. O multitudine de tipuri de operații și instrumente bancare nu se regăsesc în planul de conturi din 1972, ceea ce face dificilă realizarea transparenței în domeniul evidenței contabile și raportărilor financiare. Până la apariția noului plan de conturi (emis prin Ordinul nr. 14718/344/ 1997 al Ministerului Finanțelor și Băncii Naționale a României) și intrarea efectivă în aplicare de la 1 ianuarie 1998, a trebuit ca băncile din România să rezolve parțial problema inadaptabilității planului bancar de conturi, cu acordul tacit al BNR, prin definirea individuală, atunci când nevoia a cerut-o, a conturilor în care să înregistreze noile categorii de tranzacții și de operații. Spre exemplu, numai în domeniul operațiunilor valutare a trebuit să fie create conturi care nu existau în vechiul plan de conturi: conturi de depozite pe tipuri de valute și pe tipuri de clienți (persoane fizice sau juridice, rezidente sau nerezidente, tratate diferit prin reglementările valutare), conturi de venituri și cheltuieli în valută, conturi extrabilanțiere de acreditive ori garanții bancare etc. Pe de altă parte, majoritatea băncilor care efectuează operațiuni pe piața valutară au dorit sau li s-a solicitat de către partenerii bancari din exterior efectuarea expertizei financiar-contabile de către firme independente de audit, recunoscute pe plan mondial. Aceasta a presupus ajustarea evidenței contabile la cerințele internaționale și elaborarea raportărilor financiare în conformitate cu standardele externe. A rezultat astfel că planul de conturi emis de Banca Națională în 1972 nu mai este în prezent decât o structură de principiu, băncile elaborându-și fiecare propriul plan de conturi. Banca Națională a făcut eforturi pentru elaborarea noului plan de conturi care să respecte principiile contabile

acceptate în economiile de piață și care să se încadreze atât în normele contabile europene, cât și în reglementările contabile interne. Dificultățile ce au survenit începând cu 1991, dată la care s-a pornit la elaborarea planului bancar de conturi, au fost legate în primul rând de determinarea sistemului contabil utilizat în țările occidentale care să se potrivească cel mai bine contabilității românești (în Europa Occidentală se utilizează sisteme contabile ce marchează sensibile diferențe în ceea ce privește modul de abordare contabilă a evenimentelor economice: există în mod tradițional un sistem contabil britanic, unul german, unul francez și unul italian¹). În contabilitatea nonbancară este deja utilizat² noul sistem contabil de sorginte franceză, iar planul bancar de conturi a pornit în diversele sale variante elaborate, de asemenea, de la sistemul contabil francez. Planul de conturi final al băncilor comerciale respectă în acest fel structura și caracteristicile planului de conturi general, utilizat de entitățile economice nonbancare. Motivațiile acestei decizii privind reglementarea contabilă a activității băncilor comerciale sunt evident discutabile. Demersul a fost oricum dificil, deoarece, pe de o parte, era necesară adaptarea planului bancar de conturi la regulile generale de contabilitate utilizate în România și deja aplicate de bănci, iar pe de altă parte, problema unei contabilități unitare nu este încă rezolvată nici în cadrul Comunității Europene, deși se constată tendințe de aliniere a contabilității la regulile unui sistem contabil exterior Comunității, sistemul contabil american, caracterizat prin simplitate și un nivel ridicat de sinteză la nivelul conturilor și operațiilor pe care acestea le evidențiază³.

În orice caz, noul plan contabil bancar (care reprezintă în fapt expresia reglementată a sistemului contabil adoptat, prin funcțiunile, operațiunile și legăturile standard stabilite pentru fiecare cont sintetic) rezolvă problemele de evidență ridicate de condițiile economiei de piață caracterizată de o puternică emancipare a activității clienților bancari și de o mare diversitate a tipurilor de tranzacții economice ce trebuie evidențiate în contabilitate, în conformitate cu principiile și cerințele organismelor fiscale și de reglementare și, bineînțeles, cu nevoile de urmărire și control manifestate de către deținătorii de acțiuni. Dintre aceste probleme de evidență, se pot exemplifica:

- în primul rând, necesitatea ca planul contabil bancar să fie suficient de flexibil pentru a permite adaptarea sa atât la modificările permanente ce au loc în structura categoriilor de produse și servicii oferite de bănci, cât și în ceea ce privește tipurile de tranzacții ce intervin în relația bancă-client. Este necesară, în acest sens, trecerea de la contabilitatea numită pe cont la contabilitatea pe client sau pe

¹ C. Rollin Niswonger, P.E. Fess, "Accounting Principles", South Western Publishing, Brighton, 1977, pag. 125.

² Planul de conturi pentru agenții economici a fost emis prin HG 704/14 dec.1993.

³ D. Strasser, "Les finances de l'Europe", Bruxelles, 1994.

tranzacții, pentru satisfacerea nevoilor băncii, de urmărire a tranzacțiilor și mișcărilor de solduri la nivelul tuturor conturilor unui client și, de asemenea, de urmărire a evoluției relațiilor băncii cu clientul respectiv. Contabilitatea pe client are și o latură funcțională importantă. Spre exemplu, la cumpărarea unui carnet de cecuri de către un anumit client, banca va evidenția noua operațiune, precum și mișcările din contul de cecuri, prin completarea în dreptul contului de cecuri deja creat a numelui clientului care l-a achiziționat și nu va mai proceda, ca în prezent, acordând un număr de cont la prezentarea clientului la bancă. Viteza operațiunii, precum și costurile acesteia se reduc considerabil;

- recunoașterea efectelor inflației atât asupra patrimoniului, cât și a rezultatelor financiare, prin trecerea de la contabilitatea efectivă la contabilitatea cumulativă¹ ce evidențiază veniturile și cheltuielile băncii atunci când sunt realizate și nu atunci când sunt efectiv încasate și, respectiv, plătite. Este cazul mai ales al dobânzilor din credite care se recunosc și se trec pe venituri lunar, încasarea având loc la scadențele reglementate prin contractul de credit. Importanța acestei abordări se evidențiază în special în cazul dobânzilor restante, pe care banca le-a trecut pe venituri, dar care, nefiind încasate, afectează atât bazinul resurselor proprii ale băncii, cât mai ales concordanța între valoarea contabilă a profitului imposibil și valoarea sa reală, evidențiată de profitul încasat. Este cert că, în cazul dobânzilor restante, banca plătește un impozit pe venituri neîncasate, ceea ce nu este deloc un avantaj atunci când face corelația cu rata inflației. Din rațiuni de ordin fiscal, această formă de evidență a veniturilor este deja utilizată de bănci, în conformitate cu principiile consacrate de Legea contabilității nr. 82/1991²;
- legat de cele de mai sus, era necesară reglementarea contabilă a problemei provizioanelor (rezervelor) pentru diferitele categorii de riscuri. Banca Națională a României a soluționat parțial această problemă, referindu-se la provizioanele specifice de risc de credit³, însă provizioanele, deși enumerate și în noul plan contabil bancar, nu au căpătat încă acoperirea legală în ceea ce privește utilizarea lor efectivă. Prin provizionare se trec pe cheltuieli (deci se reduce masa profitului

¹ M. Frankstone, Ch. Mecimare, M. Cornik, "Bank Accounting", American Bankers Association, New York, 1987, pag. 9.

² În baza art. 6 (1) s-a emis HG nr. 704/14 decembrie 1993 care stabilește Regulamentul de aplicare a Legii și care, la art. 17, explicitează principiile contabilității.

³ *** "Normele nr. 3/1994 privind clasificarea creditelor și constituirea provizioanelor specifice de risc".

impozabil) acele elemente de venituri care, deși realizate (recunoscute și înregistrate în contabilitate), nu se încasează și deci micșorează profitul încasat. Provizionarea are rolul de a proteja entitatea economică față de asemenea pierderi reale datorate neîncasării veniturilor realizate, având rolul de a ajusta profitul impozabil la nivelul profitului real încasat¹.

Competiția bancară are loc atât în domeniul resurselor, cât mai ales în domeniul creditelor. În ceea ce privește resursele, competiția privește exclusiv oferta băncii referitoare la prețul acestor resurse și la asigurarea protecției acestora datorată unei solvabilități ridicate a băncii. Competiția pentru asigurarea unor beneficiari de credite care să prezinte un serviciu al datoriei bun și în risc de pierdere minim este în prezent problema fundamentală a băncilor, deoarece calitatea creditelor pe economie este scăzută, plasând riscul de credit, cu toate consecințele ce decurg de aici, la niveluri primejdioase.

Creditele acordate în economie la nivelul anilor 1995 și 1996, precum și nivelul destul de ridicat al creditelor neperformante justifică interesul băncilor pentru plasarea resurselor atrase în credite acordate unor clienți cu un bun serviciu al datoriei (tabelul 1).

Tabelul 1

Indicator	31 dec. 1995	31 dec. 1996
Credite	18.693	28.397
Credite neperformante	2.171	3.901
Provizioane pt. pierderi din credite	5.795	10.025
Active	26.863	47.449
Credite / Active	69,58	59,84
Credite neperformante / Credite	11,61	13,73
Provizioane pt. pierderi din credite /Credite	31,00	35,30

Sursa: Banca Națională a României.

Băncile nu se pot informa reciproc asupra situației la un moment dat a unuia din clienții cu probleme, care, să spunem, solicită un credit și de la altă bancă decât de la cea care l-a împrumutat inițial. Un asemenea sistem de informare se realizează, de regulă, de către o entitate susținută de bănci și care funcționează pe baza unor reguli stricte de confidențialitate care să respecte drepturile individului la discreție din partea partenerilor (aici băncile), precum și elementele ce constituie secret bancar, însă în același timp să protejeze băncile de clienții care pot pune potențial probleme acestora. În acest context, este de așteptat ca Banca Națională a României să realizeze un

¹ George H. Hempel, Donald G. Simonson, "Bank Financial Management", New York, 1991, pag. 281-284.

sistem de evidență a clienților cu probleme din punctul de vedere al relațiilor cu banca, mai ales că un asemenea fișier va fi cu siguranță o parte componentă a sistemului similar ce funcționează între marile bănci europene.

MODIFICAREA SISTEMULUI DE PLĂȚI

În contextul creșterii numerice a relațiilor economice și comerciale ce au loc atât în țară, cât și cu străinătatea, în cadrul sistemului bancar este necesară elaborarea unui nou sistem de decontări bazat pe principii moderne, care să asigure viteza de transfer a banilor, să elimine fenomenele de blocaj operațional al documentelor de transfer și, mai ales, să fie compatibil cu sistemul european de transferuri financiare. În acest sens, Banca Națională a avut în vedere la începutul anilor 1990 elaborarea unui sistem de decontări interbancare prin care să se asigure fluxul normal al banilor în economie. O dată cu reiterarea cambiei și biletului la ordin, precum și a cecului, ca instrumente de plată fără numerar utilizate într-o economie modernă¹, a fost posibilă reînființarea sistemului de compensări interbancare prin intermediul Caselor de Compensație².

În principiu, există două situații tipice în care se efectuează plățile prin intermediul băncilor. Transferul unei sume de la un client al unei bănci către alt client al aceleiași bănci se efectuează prin intermediul sistemului propriu de decontări al băncii respective. Atunci când în procesul decontării intervin două bănci, se poate vorbi despre sistemul propriu-zis de plăți interbancare.

Sistemul de plăți este aparatul prin care obligațiile asumate ca rezultat al activității economice sunt descărcate prin transferuri de valori monetare. Sistemul de plăți este folosit în primul rând pentru activități simple, cum sunt tranzacțiile cu amănuntul, care pot fi plătite utilizând un mecanism de plată foarte rudimentar, dar, în orice caz, foarte concret, cum este numerarul.

Dacă obligația nu este descărcată imediat (sau în timp util) prin utilizarea numerarului, atunci trebuie folosit instrumentul de plată alternativ, cum ar fi ordinele de credit sau de debit din hârtie sau electronice. Pentru ordinele de plată, procesul descărcării obligației poate fi divizat din punct de vedere conceptual în două părți:

- prima parte este procesul de compensare în care informația de plată este transferată de la plătitor la primitor prin băncile intermediare;
- a doua parte este reglementarea în care se efectuează transferul real asociat ordinului de plată, în general nu prin numerar, ci printr-o dispoziție adresată unei bănci.

¹ *** Legea nr. 58/1934 privind cambia și biletul la ordin, instrumentată prin Circulara BNR nr. 37/1995, precum și Legea nr. 59/1934 asupra cecului, instrumentată prin Circulara nr. 33/1995 a BNR.

² Reînființate prin Regulamentul nr.8/1996 al Băncii Naționale a României.

Sistemul de plăți este, de asemenea, folosit pentru decontarea tranzacțiilor complexe și de mari valori, cum sunt cele ce decurg din comercializarea instrumentelor financiare și a produselor lor derivate și din transferul altor valori materiale. Piețele pentru astfel de instrumente sunt foarte eficiente: în unele cazuri, activele sunt deținute numai pentru puține ore sau minute. Mărimea tranzacțiilor individuale poate fi, de asemenea, foarte ridicată. Piața comerțului secundar cu titluri guvernamentale are, în medie zilnică, nivelul de 9 milioane de dolari SUA pentru fiecare țară din grupul celor 10¹. Aceste piețe realizează, în consecință, o rapidă mișcare a fondurilor de valori mari. De aceea, procesul de compensare se aplică în special plăților de valori mari, iar forma pe care o ia procesul plății a devenit mai degrabă specializată, deseori implicând organizații de compensație care asigură faptul că plata fondurilor se face contra livrării pentru contractele în chestiune (sisteme de livrare contra plată) și aceasta duce la realizarea din ce în ce mai masivă a decontărilor multilaterale ale unor astfel de contracte între cele ce comercializează instrumentele pentru reducerea valorilor totale ale livrărilor și plăților individuale ce trebuie completate.

În acest model simplu al procesului de plată, activitatea economică dă posibilitatea ca o obligație să se lichideze efectiv în cadrul contractului respectiv. În multe cazuri, contractele pot specifica clauze privitoare la forma de plată, incluzând atât termene, cât și tipul de instrument folosit. Descărcarea de obligație utilizând alte metode de plată decât numerarul implică, așa cum s-a specificat, compensarea ordinului de plată, inclusiv transferarea, procesarea și înregistrarea instrucțiunilor de plată.

Volumul și valoarea tranzacțiilor de plăți într-o economie modernă, cu piețe financiare bine dezvoltate, au ajuns la nivelul la care băncile centrale sunt din ce în ce mai mult însărcinate să asigure decontările finale dintre bănci. Decontarea prin banca centrală poate fi imediată, având loc direct prin procesarea unui ordin de plată, sau în aceeași zi, presupunând o amânare până la sfârșitul zilei bancare. Băncile centrale pot avea un rol în asigurarea suportului de lichidități pentru băncile comerciale, prin acordarea de credit fie intrazilnic, fie la sfârșitul zilei (overnight) pentru asigurarea plăților complete din schema de compensare. Un astfel de suport de lichidități ar trebui coordonat prudent de către banca centrală, deoarece aprovizionarea cu lichidități poate ușor scăpa din mână. Împrumuturile intrazilnice acordate băncilor de către banca centrală, dacă nu se returnează la sfârșitul zilei, devin împrumuturi overnight. Astfel există o legătură directă între decizia unei bănci centrale de a asigura credit overnight și administrarea scontului său sau a facilității de tip Lombard.

¹ *** "Federal Reserve Bulletin", februarie 1991, New York, pag. 45.

Deși rolul băncii centrale în sistemele de plăți variază de la o țară la alta, ele au totuși câteva zone de interes comun privitoare la sistemele lor naționale de plăți, definite în linii mari după cum urmează:

a. Realizarea politicii monetare

Rezultatul procesului de compensare și decontare efectivă este acela că o entitate economică obține un depozit bancar care este o componentă a creanțelor sale legate de altă entitate economică. Legătura dintre activitatea economică și bani are loc prin procesul de compensare și decontare care, în acest mod, poate fi văzut ca având un rol fundamental în realizarea politicii băncii centrale. În consecință, băncile centrale ar trebui să acorde un interes special sistemelor de compensație și decontare interbancară, din rațiuni generale de implementare a politicii monetare.

b. Stabilitatea sistemului financiar

Interesul băncii centrale privind stabilitatea sistemului financiar determină direct un interes privind integritatea sistemului de plăți, determinată de capacitatea acestuia de a funcționa în siguranță și eficient chiar în perioadele de stres financiar. Un astfel de stres financiar poate fi legat de factori de piață generalizați, cum ar fi variația largă a prețurilor activelor, datorată inflației sau condițiilor de moment ale pieței, fapt care creează dificultăți în achitarea obligațiilor celor care pierd în cadrul negocierii tranzacțiilor.

Stresul financiar se manifestă în primul rând în cadrul sistemului de plăți, datorită incapacității participanților de a participa la realizarea efectivă a decontării. Este cazul repetatelor situații de blocaj financiar ce au avut loc în România de o bună perioadă de timp. Impactul blocajului financiar n-ar trebui în principiu să afecteze major sistemul de plăți. În orice caz, stresul datorat blocajului financiar, deși are cauze în funcționarea incoerentă a ansamblului economiei naționale, a creat probleme de natură sistemică plăților interbancare, ceea ce a determinat disfuncționalități grave (întârzieri în decontare, transferuri fără justificare) și, în consecință, o reîntoarcere a achitării obligațiilor în economie spre plățile în numerar și chiar spre barter care, devenit regulă la agenții cu pondere în economie (cazul RENEL, care își reglementează creanțele față de beneficiarii de energie electrică și, respectiv, datoriile față de furnizorii de combustibili printr-un sistem complicat și greoi de barter multilateral), devine o adevărată amenințare la adresa nu numai a sistemului de plăți, dar și a eforturilor de redresare a economiei prin intermediul instrumentelor și mijloacelor de politică monetară.

c. Funcționarea eficientă a sistemului de plăți

Funcționarea eficientă a sistemului de plăți este un alt interes legitim al băncii centrale și este importantă din cel puțin două puncte de vedere:

- prelucrarea corectă a plăților este o activitate consumatoare de resurse, care merită a fi luată în considerație pe terenul pur economic. Costul anual al operării sistemului de plăți în Statele Unite ale Americii este evaluat la 60 miliarde de dolari¹. Dacă sistemul de plăți implică participări substanțiale ale sectorului privat (crearea de companii independente cu participarea băncilor din sistem și având ca obiect de activitate compensările interbancare), atunci se presupune că forțele pieței vor încerca să mărească eficiența operării sistemului de plăți. Introducerea noilor tehnologii ce au costuri ale investiției la un nivel înalt poate determina, în orice caz, creșteri corespunzătoare ale profitabilității în aspectele procesării plăților prin compensare. În cazul în care profitul corespunzător crește, procesul de plată poate demonstra caracteristici de monopol natural. În cazul monopolului natural, banca centrală trebuie să fie foarte bine informată despre operațiile din procesul de plăți și comportamentul monopolistului natural care operează sistemul, inclusiv taxele impuse și echitatea condițiilor de acces la infrastructura plăților;
- funcționarea sistemului de plăți are implicație asupra eficienței piețelor implicite pe care le susține. Unele din aceste piețe, cum sunt cele pentru anumite instrumente financiare, sunt globale; localizarea nucleului de activitate pentru aceste piețe poate depinde cel puțin în parte de procesele de compensație și decontare din diverse țări. Astfel, țările ce doresc să joace rolul de centre financiare trebuie să fie interesate de operarea eficientă a sistemului de plăți.

¹ *** "Federal Reserve Bulletin", iunie 1994, New York, pag. 97.

MODIFICĂRI OPERAȚIONALE ÎN CADRUL BĂNCILOR

În vederea modernizării sistemului bancar și asigurării similarităților necesare funcționării băncilor românești în structura integrată a Sistemului Bancar European, trebuie operate anumite modificări operaționale care să facă posibilă introducerea unor produse și servicii moderne deja utilizate de țările occidentale. În virtutea relațiilor pe care majoritatea băncilor din România le au cu băncile din Europa de Vest (determinate, pe de o parte, de relațiile comerciale ale clienților lor cu parteneri din țările comunitare, concretizate pentru bănci în relații de plăți, pe de altă parte, și de relațiile în nume propriu ale băncilor din România cu băncile europene, ca: plasamente ale excesului de valută efectivă în conturile de corespondent, tranzacții directe pe piața valutară externă, relații de creditare directă sau în participație etc.), acestea au făcut pași importanți în această direcție.

Modificările operaționale ale sistemului bancar sunt condiționate de mai multe elemente, dintre care menționăm:

- necesitățile crescânde, concretizate în cerințe ale clienților în relația lor cu banca, privitoare la accesul la facilități de natură operațională, utilizarea unor produse și servicii bancare moderne. Aceste cerințe sunt un factor de impulsionare a eforturilor băncilor în acest domeniu;
- nevoile băncilor de a-și îmbunătăți și diversifica paleta de produse și servicii, în scopul atragerii de noi clienți și, de asemenea, pentru alinierea la nivelurile activității bancare comparativ cu băncile occidentale cu care băncile românești sunt deja în relații. Creșterea credibilității băncilor românești aduce cu sine o creștere valorică a fluxurilor financiare orientate spre România (prin băncile românești, în calitate de garant, se acordă deja facilități de creditare agenților economici din România, concretizate în linii de credit deschise pentru activitățile de producție și vânzare la extern a produselor românești sau pentru importurile de tehnologie necesare industriei în țara noastră, care duce o lipsă acută de resurse financiare externe);
- unul din factorii care frânează modernizarea și diversificarea activităților bancare este lipsa suportului legislativ care să susțină promovarea de produse și servicii noi. Spre exemplu, lipsa protecției legale împotriva overdraft-urilor (plăți pe cont descoperit) împiedică creșterea încrederii și utilizarea pe scară largă a cecurilor comerciale. De asemenea, caracterul documentar al evidenței contabile impune băncilor anumite cerințe birocratice care împiedică dezvoltarea unor servicii, cum ar fi decontarea electronică, banca la domiciliu etc.;

- incapacitatea de moment a anumitor structuri fizice la nivelul rețelei de comunicații din România de a satisface cerințele de transfer rapid al informațiilor de natura transferurilor, dar și a celor privind nevoile de informare curentă imprimă eforturilor de ajustare ale băncilor un ritm scăzut de evoluție, condiționat de ritmul de modernizare a structurilor de comunicație;
- de asemenea, un factor deloc de neglijat atunci când se are în vedere modernizarea activităților bancare este cel referitor la costurile implementării noilor produse și servicii. În condițiile crizei structurale din România, care afectează direct și indirect (prin impactul acesteia asupra clienților) nivelul și ritmul de dezvoltare al băncilor, costurile implementării unor noi tipuri de activități, produse și servicii condiționează în sens negativ eforturile de restructurare.

ANALIZA PROFITABILITĂȚII BANCARE

Una din modificările operaționale esențiale pentru băncile din România în vederea realizării ajustărilor necesare integrării în concertul financiar-bancar european este modificarea conceptului de realizare a profitului pe baza acumulărilor cantitative (bazat pe creșterea numărului de operațiuni, creșterea atât a activelor producătoare de venituri, cât și a resurselor atrase de la clienți) la realizarea profitului prin urmărirea eficienței operațiunilor, a acumulării de active rentabile și depozite bancare. Este evident o problemă de management, dar implicațiile profitabilității asupra nivelului, structurii și calității operațiunilor bancare este fundamental.

În prezent, băncile mari din România își pun deja întrebarea dacă anumite unități proprii deschise în țară sunt sau nu eficiente. Pentru aceste bănci se pare că perioada de dezvoltare extensivă a trecut¹. Important e acum aportul fiecărei sucursale la profitul general al băncii. Aceste bănci și-au elaborat (cazul Băncii Comerciale Române) sau sunt în curs de elaborare a unui concept propriu asupra profitabilității, aplicabil subunităților teritoriale. Aceste concepte au în mod necesar la bază unele informații financiar-contabile, dar nu elimină, spre exemplu, caracterul strategic al unei anumite sucursale (potențialul economic al zonei, relația de simbioză cu un anumit client important din zonă, motivația concurențială). Se discută și a început chiar să se aplice și în cadrul băncilor mari anumite elemente de descentralizare, cum ar fi creșterea plafoanelor de credite pentru subunități, libertatea de marketing sau strategia de atragere de noi clienți. Profitabilitatea se poate circumscrie de asemenea unei anumite activități sau unui anumit serviciu oferit de către o bancă, putându-se vorbi despre o profitabilitate a unui domeniu al activității bancare.

Conceptul de profitabilitate poate fi definit deci atât pe verticală, în variantă locală (ce are în vedere eficiența financiară a sucursalei pe termen scurt și strategiile de creștere a eficienței pe diverse termene), cât și pe orizontală, luându-se în considerare eficiența reală și potențială a unui anumit segment al activității băncii, toate aceste elemente conceptuale fiind incluse în varianta generală a strategiei băncii. În orice caz, conceptul de profitabilitate este legat nu numai de eficiența actuală a unei subunități bancare sau a unei activități ori serviciu oferit, ci, mai degrabă, pornind de la un anumit nivel de eficiență prezentă, politica unei bănci privind profitabilitatea unui segment

¹ C. Rotaru, "Managementul activelor și obligațiilor", "Marketing - Management" nr. 1-2/1996, București, pag. 48.

organizatoric sau operațional are în vedere perspectiva imediată sau de lungă durată.

În practica activității de analiză bancară internațională este în momentul de față utilizată analiza rentabilității activelor pe baza modelului ROA și al derivatelor sale¹:

- rentabilitatea activelor (ROA), indicator ce arată eficiența utilizării activelor, definit ca raport între venitul net (profitul) și activele totale:

$$ROA = Vn/At * 100$$

- rentabilitatea capitalului (ROE), definit ca raport între venitul net și capitalul propriu, indicator ce determină eficiența utilizării capitalului propriu:

$$ROE = Vn/Cp * 100$$

- multiplicatorul capitalului, definit ca raport între activele totale și capitalul propriu, indicator ce arată eficiența globală a utilizării capitalului propriu:

$$Mc = At/Cp$$

Este de semnalat faptul că multiplicatorul capitalului reprezintă un raport între eficiența utilizării capitalului propriu și eficiența globală a capitalului:

$$Mc = ROA/ROE$$

- Profitul marginal, indicator ce arată procentul de profit realizat din veniturile totale din operații:

$$Pm = Vn/Vtop * 100$$

¹ George H. Hempel, Alan B. Coleman, Donald G. Simonson - "Bank Management, Text and Cases", New York, 1989, pag. 59-94, 683-799; P.C.Haas, B.W. Wemple - "Planning for Change in Banking", New York, 1986, pag. 97-105; H.A. Karten - "Use of Financial Modeling Increases", ABA Banking Journal, New York, 1981, pag. 88-101.

- Gradul de utilizare a activelor, definit ca raport între venitul total din operații și totalul activelor:

$$Au = V_{top}/At * 100$$

De semnalat că acești din urmă indicatori pot determina direct rentabilitatea activelor:

$$ROA = P_m * Au$$

Pentru a determina eficiența activității unei bănci (luată în ansamblu sau la nivel de sucursală) simpla elaborare a indicatorilor nu este îndeajuns. Acești indicatori trebuie comparați cu indicatori similari pentru a se putea determina poziția reală a băncii din punctul de vedere al profitabilității. Se practică în general două tipuri de comparații:

- comparația cu indicatorii aceleiași bănci în decursul anilor;
- comparația cu indicatorii medii ai altor bănci în cadrul aceleiași perioade.

Se deduce de aici necesitatea asigurării unei concepții unitare la nivelul sistemului bancar privind indicatorii de performanță și în același timp asigurarea sistemului informațional necesar realizării comparațiilor. Aceasta este desigur o chestiune la îndemâna Băncii Naționale a României.

MODIFICĂRI ALE STRUCTURII CAPITALULUI

Ajustarea capitalului este nu numai o condiție a modernizării, ci și o cerință rezultată din criteriile Tratatului de la Maastricht privind crearea Sistemului Băncilor Centrale în cadrul UEM. Pentru ca băncile să funcționeze în cadrul unui sistem integrat, una din condițiile impuse este aceea de a-și organiza evidențele și modalitățile de raportare și analiză în conformitate cu anumite principii generale, dintre care unul este și acela de adecvare a capitalului după o structură deja consacrată.

Modificarea structurii raportate a capitalului are în vedere definirea capitalului unei bănci, în funcție de elementele sale componente, în două niveluri:

- nivelul 1 care să cuprindă capitalul social și rezervele legale și statutare;
- nivelul 2 care să cuprindă celelalte categorii de rezerve, inclusiv provizioanele pentru deprecierea imobilizărilor și provizioanele pentru pierderi din credite, precum și elementele hibride de capital (datoriile proprii ale băncii, dividendele etc.).

Băncile va trebui să efectueze cheltuieli de un nivel ridicat în vederea ajustărilor tehnologice privind informatizarea sistemelor proprii de comunicații care să pună în aplicare metodologiile de implementare și a produselor și serviciilor noi. Modificările operaționale vor afecta astfel structura evidențelor contabile, structura operațiilor de casierie, de tranzacții prin conturile clienților, inclusiv metodele și tehnicile de acordare și urmărire a creditelor, de calcul și bonificare a dobânzilor, de transfer intrabancar.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 16/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

PIAȚA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A
STRUGURILOR
- ALTERNATIVE DE POLITICI DE
REDRESARE A PRODUCȚIEI -

Gabriela SECARĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

Capitolul I - OFERTA ȘI CEREREA DE STRUGURI ÎN ACTUALA CONJUNCTURĂ INTERNĂ	455
Capitolul II - BALANȚA OFERTĂ-CERERE LA STRUGURI	462
Capitolul III - ASPECTE ALE PIEȚEI INTERNAȚIONALE A STRUGURILOR ȘI A VINULUI	464
Capitolul IV - POLITICI DE REDRESARE A PRODUCȚIEI VITI- VINICOLE ROMÂNEȘTI	468
BIBLIOGRAFIE	469

În prezent, sistemul agroalimentar din România este profund angrenat în transferurile radicale impuse de crearea economiei de piață.

Agricultura României traversează în continuare o stare de criză, care afectează mai mult sau mai puțin toate elementele sistemului agricol.

Printre formele de manifestare a acestei crize se numără:

1. gradul accentuat de subutilizare a potențialului de producție dat de factorii pedoclimatici;
2. existența unei structuri agrare care nu este în măsură să susțină competitivitatea agriculturii românești pe piața internă și externă;
3. slaba dezvoltare a piețelor și instituțiilor pieței;
4. criza managerială.

În România dezvoltarea strategică a producției viti-vinicole pornește de la realitatea că viticultura și vinificația constituie activități cu profunde rădăcini pe teritoriul românesc, care ocupă un rol central în existența populației, fiind o sursă de venituri pentru o mare parte din locuitori.

Deși în perioada 1980-1990 viticultura din țara noastră a cunoscut o dezvoltare semnificativă, în etapa actuală acest sector al agriculturii este marcat de un regres tehnic și economic.

Sectorul viti-vinicol, prin potențialul de resurse creat de factorii agropedoclimatici, prin resursele umane și tradiția pe care a cunoscut-o de-a lungul timpului, reprezintă un domeniu important și complex al agriculturii, ce deține multiple posibilități pentru a se relansa rapid, astfel încât să devină competitiv și să contribuie, în mod evident la o creștere economică sănătoasă.

CAPITOLUL I - OFERTA ȘI CEREREA DE STRUGURI ÎN ACTUALA CONJUNCTURĂ INTERNĂ

1. Oferta

Viticultura României este capabilă să asigure o producție cantitativă și calitativă care să satisfacă consumul intern și să asigure disponibilități pentru export, ca rezultat al condițiilor naturale favorabile de care vița de vie beneficiază pe aproape tot cuprinsul țării.

Influența factorilor naturali, disfuncționalitățile din cadrul comerțului interzonal, precum și lipsa de informații privind marketingul agricol determină existența unor mari deosebiri în ceea ce privește nivelul ofertei și prețul acesteia.

Scăderea ofertei de struguri după 1989 a avut drept principală cauză reconstituirea dreptului de proprietate asupra pământului, care a determinat

reducerea suprafețelor cultivate cu struguri și a randamentelor la hectar, cât și schimbarea motivației și comportamentului economic al producătorilor agricoli.

Condițiile agropedoclimatice deosebit de variate pe care le are țara noastră, permit plantarea viței de vie - atât soiuri de struguri pentru masă cât și pentru vin - aproape în toate zonele, cu excepția celor montane. Pentru cultura viței de vie factorii favorizanți sunt: temperatura, lumina, umiditatea și solul.

În funcție de condițiile ecologice existente, destinația producției și soiurile cultivate, viticultura României a fost concentrată și specializată în decursul timpului în areale viticole bine delimitate teritorial.

Conform Legii viei și vinului adoptată în aprilie 1997 arealul viticol reprezintă aria geografică a culturii viței de vie, în care se includ regiunile viticole, podgoriile și centrele viti-vinicole.

Tabelul 1 - Evoluția suprafețelor cu struguri pe regiuni în perioada 1993 -1996

Regiuni viticole	1993	1994	1995	1996			
				Total	%	Struguri devin	%
TOTAL - HA	245045	246682	248768	251631	100	229770	100
1. Banat	5124	4850	4668	4553	1,8	3460	1,5
2. Crișana și Maramureș	11671	11307	11555	11611	4,6	11025	4,8
3. Dobrogea	23124	24258	24615	25145	10,0	19958	8,7
4. Moldova	88741	85839	85312	85566	34,0	77655	33,8
5. Muntenia	69248	73592	76069	77699	31,0	71827	31,3
6. Oltenia	33485	33499	33165	34343	13,6	33420	14,5
7. Transilvania	13650	13527	13374	12714	5,0	12425	5,4

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică, *Oficiul Național al Viei și Vinului*

Din datele prezentate în tabelul 1 se observă că suprafața cultivată cu viță de vie în anul 1996 a fost de 251,6 mii hectare cunoscând o creștere de 2,6% față de 1993, când era 6586 ha și o scădere de 1% față de 1995.

Regiunile viticole din Moldova, Muntenia și Oltenia unde plantațiile viticole găsesc condiții deosebite de climă, sol și expoziție, ocupau în 1996 circa 79% din suprafața totală cultivată cu struguri. Pondere cea mai mare din suprafața totală este deținută de regiunea viticolă Moldova cu 34%, iar suprafața cultivată cu soiuri de struguri pentru vin este de 77,6 mii ha. Podgoriile cele mai renumite din această regiune sunt Cotnari (vinuri dulci), Iași, Panciu (vinuri spumante), Vaslui, Huși, Odobești (vinarsuri), Cotești etc.

Regiunea cu cea mai mică pondere în totalul suprafeței este Banatul cu 1,8% și cuprinde plantații viticole insulare, unde soiurile pentru struguri de masă găsesc condiții mediocre de cultură (Chasselas dore). Principala direcție de producție în regiunea Banatului o constituie producerea vinurilor roșii de calitate superioară din soiurile Burgund Mare, Merlot, Cabernet Sauvignon,

Cadarcă. Se pot obține și vinuri albe de calitate superioară din soiurile Fetească Regală și Riesling Italian.

Suprafața cultivată cu struguri de vin a crescut în anul 1996 cu 3,6% față de 1993 și cu 13,8% față de 1991, respectiv cu 7968 și 27953 hectare. Din totalul suprafeței viticole de 251,6 mii ha peste 90% este ocupată cu soiuri de struguri pentru vin.

Importantele schimbări care au avut loc între 1990 - 1996 în structura de proprietate a suprafețelor ocupate cu vii, ca urmare a aplicării Legii 18, au determinat o creștere a ponderii sectorului privat de la 13% în 1990 la 76% în 1996, față de sectorul de stat care reprezintă doar 24%.

Cât privește evoluția suprafețelor ocupate cu vii altoite și indigene, în aceeași perioadă, acestea au scăzut de la 161 mii ha la 124 mii ha, descreșterea reprezentând 23%. O evoluție crescătoare au înregistrat plantațiile cu HPD (hibridi producători direcți), de la 62,6 mii ha în 1990, la 119,5 mii ha în 1996, adică o creștere de 90% (tabelul 2).

Tabelul 2 - Evoluția suprafețelor viilor pe rod

- mii ha -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	% față de 1990
Vii pe rod	223,6	225,3	235,4	245,0	246,9	248,8	243,5	+8,6
Vii altoite și indigene	161,0	159,3	161,5	158,9	149,7	146,0	124,0	-23,0
Vii hibride	62,6	66,0	73,9	86,1	97,2	102,8	119,5	+90,8

Sursa: Anuarul Statistic al României 1996, date furnizate de MAA

Această situație a viticulturii românești are la bază următoarele explicații: în primul rând, prin punerea în aplicare a Legii 18/1991, s-a produs fărâmișarea fondului funciar și a exploatațiilor agricole într-un ritm și la un nivel nemaîntâlnit astăzi. Pe de altă parte, lipsa resurselor financiare a determinat în marile exploatații viticole o nerealizare a ratei normale anuale de înlocuire a plantațiilor îmbătrânite și degradate, iar în sectorul privat micii producători au recurs la plantații masive, necontrolabile de HPD, îndeosebi în partea de câmpie a țării. Într-adevăr, plantațiile de HPD se realizează cu costuri mult mai mici, mai ales în segmentul de producere a materialului săditor și întreținerea plantațiilor, dar și calitatea strugurilor și a vinului rezultat lasă mult de dorit.

Datorită conjuncturii economice actuale, a lipsei de resurse financiare proprii, precum și a dobânzilor mari practicate de către bănci, proprietarii de plantații viticole au beneficiat numai de credite cu dobânda pieței, acestea ducând la dublarea sau chiar triplarea costului investiției. Prin urmare, cererea pentru material săditor viticol s-a redus treptat, iar producătorii tradiționali și-au diminuat producția de la un an la altul. Desființarea fostului sector cooperatist,

care înainte de 1989 era principalul producător de vițe nobile altoite și nealtoite a determinat reducerea drastică a capacităților de producție.

Efectul acestei situații create a fost reducerea suprafeței plantațiilor de portaltoi, furnizoare de butași portaltoi pentru altoire suprafață diminuată cu 67%, de la 1500 ha existente în 1990, la 500 ha în 1996. Totodată, s-a diminuat suprafața pepinierelor viticole cu aproape 90%, iar producția de vițe nobile altoite și nealtoite a scăzut în perioada 1990-1995 de la 34,5 milioane bucăți la 3,2 milioane.

Pentru toamna anului 1997 se estimează realizarea a circa 11 milioane butași, prin altoirea cărora se vor putea obține maxim 3,5 milioane vițe nobile altoite.

În esență, se impune relansarea producției de material săditor viticol cu multă acuitate, dar practic ea poate deveni mai semnificativă abia începând cu anul 1998.

Tabelul 3 - Dinamica suprafețelor și producțiilor de struguri de vin, 1995-1997

Specifi- cație	UM	Realizări 1995			Realizări 1996			Preliminat 1997		
		Total	Privat	Stat	Total	Privat	Stat	Total	Privat	Stat
Struguri de vin										
- supraf.	mii ha	248,8	188,6	60,2	229,9	181,2	48,7	228,6	180,8	47,8
- prod. medie	kg/ha	5245	5004	5997	5575	5286	6647	4500	4334	5129
- prod. totală	mii tone	1304,9	943,7	361,2	1281,6	957,9	323,7	1028,7	783,5	245,2

Sursa: date furnizate de MAA

În ultimii doi ani, suprafața cultivată cu struguri de vin a rămas neschimbată, ponderea acesteia din totalul suprafeței cu struguri fiind de peste 90%.

Oferta de struguri de vin în perioada 1991-1996 nu a reflectat posibilitățile materiale ale podgoriilor și nici potențialul biologic și tehnologic al plantațiilor. În plus, condițiile climatice din 1996 și 1997 (ploi abundente, temperaturi scăzute, grindină) au afectat producția de struguri, situație care a dat naștere unor noi dificultăți economice în gestiunea unităților viticole din unele județe. Se relevă bunăoară, că ploile și umiditatea ridicată au favorizat dezvoltarea focarelor de mucegai în numeroase plantații viticole, iar temperaturile scăzute au întârziat coacerea și acumularea de zahăr în struguri. În aceste condiții, pentru anul 1997 se estimează o producție totală la strugurii de vin de 1028,7 mii tone, cu 21,2% mai puțin decât în 1995 și cu 36,7% mai mare față de 1990 (tabelul 3). De asemenea, se prevede pentru acest an și o scădere a producției medii față de 1995 cu 14,2%, fiind prejudiciați într-o măsură mult mai mare cultivatorii din sectorul privat, care au fost în

imposibilitatea de a aplica și susține financiar întregul lanț tehnologic de lucrări specifice vitei de vie, așa cum au făcut-o unitățile agricole de stat.

Aportul județelor la producția totală de struguri este diferențiat în funcție de caracterul zonal al acestei culturi, precum și de condițiile pedoclimatice. De remarcat, că în județele Vrancea, Galați, Buzău și Dolj se concentrează 40,3% din producția totală, estimându-se în 1997 producții de peste 100 mii tone pentru fiecare.

În anul 1996 producția totală de struguri a crescut cu 8,9% față de 1995, respectiv de la 1313,9 la 1431 mii tone, din care 71,8% în sectorul privat. Din cauza valului de ploii abundente și temperaturilor scăzute de la începutul lunii august, în 1997 producția totală de struguri va înregistra o scădere, fiind estimată la 1095 mii tone (tabelul 4).

Tabelul 4 - Evoluția producției totale la struguri

Specificare	1994	1995	1996	1997*)
Struguri - total, din care:	1023,7	1313,9	1431	1095
- sector privat	789	951	1028	-
Vii altoite+indigene	585,7	841,8	-	-
Vii hibride	447,0	472,1	-	-

*) estimări MAA la 6.11.1997

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică

Reducerea producției de struguri reprezintă una din principalele cauze ale declinului producției viticole, la aceasta adăugându-se disfuncționalitățile în sistemul de aprovizionare cu materie primă și de desfacere a producției finale, inadaptarea la mecanismele pieței, degradarea procesului tehnologic de vinificație, subutilizarea capacităților de producție, blocajul financiar.

Anul 1995 a fost un an de excepție pentru producția de vin, aceasta înregistrând o creștere de 25,1% față de 1994 (peste 73% din producția totală de vin a României fiind obținută în regiunile viticole Moldova și Muntenia). În ultima perioadă producția totală de vin a înregistrat o scădere semnificativă deoarece industria românească a vinului se confruntă cu o serie de probleme, iar momentan, din punct de vedere al eficienței devine nerentabilă. Vinul a ajuns să fie mai ieftin decât berea, coca-cola sau orice altă băutură răcoritoare existentă azi pe piața românească. Eforturile financiare cu care se produce vinul în prezent sunt foarte mari: pesticidele, combustibilul și utilajele sunt foarte scumpe.

De cele mai multe ori vinurile se valorifică sub prețul de cost, fiind subapreciate.

Calitatea și prestigiul sunt două condiții esențiale pentru o bună valorificare a vinului, iar vinurile românești sunt de calitate superioară și apreciate în toată lumea. În anul 1995 vinurile cu denumire de origine au reprezentat 25% din producția totală de vin.

Punctul critic al industriei vinului îl constituie baza materială a tehnologiei de vinificație, majoritatea echipamentelor având un grad avansat de uzură. O altă problemă o constituie plantațiile îmbătrânite, care ar trebui înlocuite, precum și prezența plantațiilor de HPD a căror extindere în cultură ar putea afecta grav imaginea României ca țară exportatoare de vinuri.

2. Cererea

Cererea de produse viti-vinicole a manifestat, de asemenea, o scădere ca urmare a fărâmițării exploataților viticole și creșterii autoconsumului în gospodăriile familiale, dar și din cauza diminuării puterii de cumpărare a populației.

Deși în România consumul de struguri de masă este nesemnificativ, fiind cu mult sub consumul înregistrat în unele țări cu un regim alimentar evoluat (peste 22 kg/loc), creșterea masivă a suprafețelor ocupate cu soiuri de masă și a producției acestora nu este posibilă într-un timp scurt, decât prin realizarea unei politici de cointeresare a producătorilor agricoli pentru aceste soiuri.

Este cunoscut faptul că, strugurii de masă reprezintă un produs alimentar cu valoare nutritivă și energetică ridicată (1 kg struguri furnizează organismului 700-1000 calorii), care se bucură de aprecieri deosebite din partea tuturor categoriilor de consumatori.

Pe ansamblul gospodăriilor, consumul mediu anual de struguri per persoană în 1996 a cunoscut o scădere de 11,5% față de 1995. Cel mai mic consum se constată la gospodăriile de șomeri, acesta reprezentând 42,8% din cel al pensionarilor.

Totodată, consumul de vin a înregistrat o creștere de 11,6% față de anul 1995. Se constată oscilații ale consumului pe categorii de gospodării, în special la gospodăriile de țărani, unde creșterea a fost în proporție de 25%. Consumul mediu lunar de băuturi alcoolice este semnificativ în ceea ce privește preferințele consumatorilor față de vin, acesta reprezentând 65,6% (tabelul 5).

Tabelul 5 Consumul de struguri și vin, pe categorii de gospodării - cantități, medii lunare pe o persoană care s-a alimentat -

	UM	Anii	Total gospod	Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
Fructe- total	kg	1995	2,14	2,27	3,51	1,48	1,56	2,17
din care:	kg	1996	2,29	2,40	3,48	1,73	1,64	2,38
- struguri	kg	1995	0,26	0,24	0,30	0,22	0,20	0,30
	kg	1996	0,23	0,21	0,34	0,22	0,12	0,28
Băuturi alcoolice, total	l	1995	2,48	2,31	3,54	2,76	1,76	2,79
	l	1996	2,50	2,22	3,18	3,07	1,86	2,82
din care:								
-vin	l	1995	1,47	1,22	1,69	1,84	1,14	1,82
	l	1996	1,64	1,30	1,44	2,30	1,26	2,00

Sursa: Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1996, CNS, 1997

Cererea de consum pentru vin diferă și în funcție de sezon, iar cantitatea de vin consumată este legată de diferite sărbători sau ceremonii religioase. Pe de altă parte, vinul este un produs de mare diversitate, având caracteristici tipice puternic influențate de factorii pedoclimatici și agrotehnici.

În anul 1996, o pondere de 10,2% din cheltuielile bănești pentru cumpărarea fructelor au fost destinate strugurilor, remarcându-se ușoare scăderi la fiecare categorie de gospodărie (tabelul 6). Ținând cont de capacitatea de cumpărare a consumatorilor, se constată că în România cererea de struguri și de vin este relativ mică.

Tabelul 6 - Cheltuieli bănești pentru cumpărarea strugurilor și vinului, pe categorii de gospodărie

- medii lunare pe o persoană -

	Anii	Total gospodărie		Salariați		Patroni		Țărani		Șomeri		Pensionari	
		Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei
Fructe, total (kg)	1995	1,309	1739	1,648	2204	2,199	3361	0,337	484	0,693	889	1,183	1538
	1996	1,359	2364	1,650	2960	2,266	5192	0,361	631	0,795	1447	1,346	2178
	1997*)	1,284	2963	1,555	3706	1,928	5777	0,351	797	0,793	1790	1,277	2746
din care:													
- struguri	1995	0,217	145	0,300	202	0,150	202	0,033	26	0,099	64	0,172	114
	1996	0,138	139	0,205	201	0,132	240	0,043	30	0,040	56	0,099	103
	1997	0,138	138	0,206	201	0,139	242	0,043	30	0,039	54	0,097	102
Băuturi alcoolice	1995	0,961	1601	1,122	1870	1,717	3622	0,712	1168	0,615	982	0,867	1429
	1996	0,829	2132	0,952	2467	1,432	4008	0,629	1495	0,613	1489	0,748	1932
	1997	0,735	2485	0,837	2870	1,225	4521	0,600	1780	0,446	1512	0,676	2281
din care:													
- vin	1995	0,293	392	0,342	475	0,418	699	0,178	215	0,233	289	0,274	348
	1996	0,263	532	0,296	624	0,913	505	0,215	365	0,238	449	0,246	482
	1997	0,254	630	0,275	721	0,240	795	0,264	529	0,156	370	0,241	581

*) până la 30. VI. 1997

Sursa: CNS, Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1996 (editat în 1997).

CAPITOLUL II - BALANȚA OFERTĂ-CERERE LA STRUGURI

Pe baza consumului de struguri, care în 1995 a fost de 11,9 kg/loc (din datele oferite de Comisia Națională pentru Statistică) și în 1996 de 10,7 kg/loc (consum apreciat de autor) s-a determinat cererea efectivă de struguri, care a fost comparată cu oferta. Astfel, a fost întocmită balanța ofertă-cerere, ce evidențiază deficitul sau excedentul de struguri din cadrul zonelor analizate și sunt semnalate anumite discordanțe în repartizarea producției și consumul populației (tabelul 7).

Zonalitatea strugurilor reprezentată în tabelul 7 (atât la calcularea ofertei cât și a cererii) este cea acceptată de Ministerul Agriculturii și Alimentației și include prin asimilare și marile bazine viticole.

La o analiză de ansamblu, balanța ofertă-cerere la struguri demonstrează că există un deficit de circa 1020 mii tone struguri în anul 1995 și de 660 mii tone în 1996.

Cel mai mare deficit se regăsește în 1995 la nivelul zonei I (județul Galați), dar care devine în 1996 foarte mic datorită creșterii ofertei în anul 1996 față de anul precedent. Anual, deficitul din zona II rămâne aproape constant (peste 100 mii tone), în această zonă fiind incluse județele Vrancea, Vaslui, Buzău. În zona III, deficitul este și se menține mare în anul 1996 comparativ cu 1995, precizând că în această zonă se găsesc județele în care vița de vie nu beneficiază de condiții de cultură deosebit de favorabile.

Oferta internă de struguri rămâne redusă comparativ cu un necesar de consum rațional și eșalonat pe toată perioada anului. În lunile de iarnă și primăvară (în special în preajma sărbătorilor de Crăciun și Paște) România importă cantități însemnate de struguri de masă pentru consumul ocazional, acest import acoperind o parte din deficit.

De remarcat, este faptul că populația din zonele viticole și limitrofe acestora au un consum mai mare decât media luată în calcul, deoarece în aceste zone există un așa-zis consum tradițional.

Tabelul 7 - Balanța oferta-cerere la struguri

- mii tone -

Județul	1995			1996*)		
	Oferta	Cererea	Diferențe	Oferta	Cererea	Diferențe
Arad	9,7	57,3	-47,6	13,4	51,3	-37,9
Timiș	11,0	82,3	-71,3	18,1	74,2	-56,1
Dolj	69,5	90,3	-20,8	76,7	81,0	-4,3
Olt	33,8	62,0	-28,2	37,7	55,5	-17,8

Județul	1995			1996*)		
	Oferta	Cererea	Diferențe	Oferta	Cererea	Diferențe
Teleorman	32,7	57,0	-24,3	38,6	51,0	-12,4
Giurgiu	34,9	36,3	-1,4	33,3	32,3	+1,0
Călărași	37,2	40,0	-2,8	37,4	36,0	+1,4
Ialomița	26,7	36,3	-9,6	34,0	33,0	+1,0
Constanța	80,7	89,0	-8,3	113,0	80,0	+33,0
Tulcea	34,7	32,0	+2,7	44,3	29,0	+15,3
Brăila	29,0	47,0	-18,0	37,7	42,0	-4,3
Galati	95,1	76,5	+18,6	94,7	69,0	+25,7
Total zona I	495	706	-211	579	634,3	-55,3
Satu Mare	18,0	47,4	-29,4	21,1	42,3	-21,2
Bihor	16,1	75,3	-59,2	21,8	67,5	-45,7
Caraș Severin	0,8	44,0	-43,2	1,9	39,1	-37,2
Mehedinți	21,2	39,2	-18,0	27,6	35,1	-7,5
Gorj	21,5	47,3	-25,8	23,3	42,4	-19,1
Vrancea	25,4	52,0	-26,6	31,0	47,0	-16,0
Argeș	13,3	81,0	-67,5	12,8	73,0	-60,2
Dâmbovița	4,3	66,4	-62,1	4,0	60,0	-56,0
Prahova	56,8	104,0	-47,2	59,4	93,2	-33,8
Buzău	85,0	61,3	+23,7	91,5	55,0	+36,5
Vrancea	272,4	47,0	+225,4	247,1	42,0	+205,1
Vaslui	79,7	55,1	+24,6	82,5	50,0	+32,5
Bacău	40,8	88,4	-47,6	48,9	80,0	-31,1
Iași	77,3	97,0	-19,7	82,0	87,5	-5,5
Neamț	5,2	69,5	-64,3	5,8	63,0	-57,2
Total zona II	738	975	-237	761	877,1	-116,1
Sălaj	9,2	31,4	-22,2	13,6	28,1	-14,5
Cluj	2,9	86,5	-83,6	3,2	78,0	-74,8
Alba	18,9	48,5	-29,6	24,9	43,4	-18,5
Hunedoara	0,2	65,1	-64,9	0,2	58,4	-58,2
Sibiu	2,5	53,3	-50,8	5,9	48,0	-42,1
Mureș	7,9	72,2	-64,3	9,1	65,0	-55,9
Brașov	0,02	76,4	-76,3	0,03	68,5	-68,4
Harghita	0,5	41,3	-40,8	0,6	37,0	-34,4
Bistrița	2,2	39,1	-36,9	2,6	35,1	-32,5
Maramureș	1,1	64,2	-63,1	1,5	57,5	-56,0
Botoșani	15,8	55,0	-39,2	15,3	49,5	-34,2
Total zona III	61,2	633	-571,4	77,0	568,5	-491,5
Total țară	1294,2	2314	-1020	1417	2080	-663

*) estimări și calculații proprii

Sursa: Anuarele Statistice ale României 1995-1996, date furnizate de MAA

CAPITOLUL III - ASPECTE ALE PIEȚEI INTERNAȚIONALE A STRUGURILOR ȘI A VINULUI

Linia evoluției suprafețelor cultivate cu viță de vie la nivel mondial a avut o evoluție ascendentă timp de 30 de ani (între 1950-1980), iar de atunci a manifestat o descreștere evidentă datorită unor măsuri economice de conjunctură care au dus la defrișarea unor mari suprafețe de vii.

În anul 1996 suprafața mondială cultivată cu struguri a scăzut cu 6,2% față de media perioadei 1989-1991, iar producția mondială a înregistrat o scădere de 2,3%, aceasta datorită condițiilor meteorologice nefavorabile din ultimii ani, pe de o parte, cât și concentrării producției în special, pe producerea vinurilor de calitate, pe de altă parte. În anumite țări, cum sunt Franța, Spania, Italia, Cehia producțiile de struguri au crescut în anul 1996, iar în altele s-au înregistrat scăderi semnificative (- 50% în Bulgaria, - 15,7% în Austria, - 7,3% în Germania).

Tendința descendentă s-a menținut și în cazul producției mondiale la vin, care în 1996 totaliza 250 mil.hl, fiind cu 10% mai scăzută decât media anilor 1989-1991, această evoluție datorându-se în principal transformărilor structurale din sectorul viti-vinicol impuse de scăderea pronunțată a consumului, dar și din cauza defrișărilor masive care au primat între 1988 și 1994. După părerea specialiștilor această tendință se va menține și în anul următor, însă într-un ritm mai lent.

Uniunea Europeană ocupă primul loc în ceea ce privește acest sector cu o medie de 60% din producția mondială și 55% din consum. În Uniunea Europeană producția de vin de masă din ultimele campanii a fost relativ slabă, estimările fiind de 84,1 mil. hl în 1994/1995 și de 80,3 mil.hl în 1995/1996. Previziunile indică că în Uniunea Europeană producția va fi de 95,0 mil.hl în cursul campaniei 1996/1997.

Utilizarea comunitară a vinului de masă a scăzut continuu. Consumul uman, care reprezintă aproximativ 90% din utilizarea totală, a cunoscut o evoluție descrescătoare, de la 90 mil.hl/an la începutul anilor '80, la mai puțin de 75 mil.hl în anii următori. După toate estimările, în Uniunea Europeană consumul uman va ajunge la circa 72 mil.hl în anul 1996 și 71,5 mil.hl în 1997.

Cele mai ridicate consumuri de vin pe locuitor înregistrează Franța (63 litri), Argentina (44 litri), Elveția (42 litri), Slovenia (40 litri), Spania (37 litri), unde, deși pretențiile sunt foarte mari, s-a constatat că există o creștere a cererii de vinuri cu denumire de origine și calitate controlată (DOCC).

Comerțul internațional cu struguri, a cunoscut o evoluție pozitivă în perioada 1992-1994, urmată de o scădere semnificativă în ultimii ani. În anul 1995 exportul de struguri a scăzut cu 29% în Italia, cu 40% în Germania, cu

75% în Ungaria, cu 80% în Cehia. Germania este principala importatoare de struguri (cu 3195 mii tone în 1995), urmată de Franța, Regatul Unit, Belgia-Luxemburg.

La nivel mondial, exportul de vin s-a majorat cu 8,4% în 1994 comparativ cu 1993, cea mai mare creștere înregistrându-se în Italia (+33%), în timp ce livrările Spaniei au suferit un regres de 20,5%. Germania este lider pentru volumul importurilor de vinuri franceze, fiind în principal consumator de vinuri albe. Global, vinurile de masă și "vins de pays" reprezintă 52% din exporturile Franței către Germania. Cu o ușoară scădere în 1994, exporturile de vin ale Ungariei și Moldovei se situează la un nivel superior anilor 1992 și 1993. Aceste oscilații cantitative ale schimburilor comerciale cu vin sunt determinate de anumiți factori, printre care: nivelul producției de struguri și vin în principalele țări producătoare și consumatoare; scăderea cererii de consum pe piețele cheie, mai ales în urma luptei antialcoolice; nivelul prețului, influențat atât de raportul cerere-ofertă, cât și de evoluția cursului dolarului; echilibrarea pieței și susținerea prețurilor prin adoptarea unor măsuri privind scăderea producției și a stocurilor în anumite zone.

În 1994, Uniunea Europeană a importat 2,74 mil.hl vin, principalele țări importatoare-consumatoare fiind Regatul Unit și Germania, cu ponderi de 44% și respectiv 35% din importul Uniunii Europene.

3.1. Efectele politicii comunitare asupra pieței produselor viti-vinicole

Organizarea pieței comune pentru vin s-a stabilit prin Reglementarea nr.24 din 4 aprilie 1962 și funcționează în prezent după Reglementarea nr.822/1987 (modificată ultima dată în 1995).

Scopul Politicii Agrare Comunitare (PAC) este de a diminua excedentele de pe piața vinului și de a restabili echilibrul balanței acestui produs, dar și creșterea ponderii vinurilor de calitate superioară. Pe parcursul evoluției, aceasta a fost supusă unei adaptări aproape permanente, dar odată ce s-au acutizat problemele excedentelor și costurilor bugetare, a devenit tot mai mult necesară aplicarea unei reforme pe termen lung.

În anul 1988, criza globală a bugetului CE determinată de cheltuielile ridicate pentru sprijinirea pieței, a determinat impunerea unor măsuri de "stabilizare" și în ceea ce privește sectorul viti-vinicol. Acest pachet de măsuri a acționat în sensul abandonării unor suprafețe viticole cultivate cu varietăți inferioare și întărirea regimului distilărilor obligatorii pentru care prețul minimal este inferior celui garantat pentru alte tipuri de distilare.

Uniunea Europeană care deține 61% din producția mondială de vin și 87% din comerțul mondial (inclusiv comerțul intra CE) domină piața internațională a vinului printr-un masiv sistem de sprijin (prețuri orientative și

reprezentative, ajutoare pentru stocare, distilări voluntare și obligatorii, prime acordate fermierilor pentru defrișări, restituiri de export etc).

Punerea în practică a acestui sistem de sprijin a determinat schimbări structurale în sectorul viti-vinicol și a dus la acumularea de excedente de vinuri de masă, care exercită presiuni majore asupra prețurilor mondiale.

Pe piața vinului, Consiliul stabilește an de an:

- un preț orientativ pentru fiecare tip de vin de masă, fixat pe baza prețului mediu din ultimele două campanii, dar și pe baza evoluției prețului pe durata campaniei în curs. Acest preț este stabilit la un nivel care să permită asigurarea unor venituri sigure pentru producători;
- un preț de declanșare pentru fiecare tip de vin egal cu 92% din prețul de orientare.

Pentru fiecare tip de vin pentru care este fixat un preț orientativ, Comisia stabilește săptămânal două prețuri:

- un preț mediu de producție pentru fiecare piață caracteristică tipului de vin în cauză;
- un preț reprezentativ corespunzător mediei ponderate a prețurilor medii.

În perioada 1989-1993, bugetul Uniunii Europene destinat sectorului viti-vinicol s-a dublat, contribuind la agravarea decalajului dintre producție și consum, aproape 46% din totalul cheltuielilor revenind programelor pentru distilarea surplusului de vin. Cheltuielile de sprijin pentru acest sector se referă la vinul de masă și ele variază sensibil de la un an la altul în funcție de condițiile de producție. Într-un an normal aceste cheltuieli de sprijin reprezintă între 2,5-5,5% din fondul de garanții FEOGA¹. În 1995 acestea au reprezentat 2,8% (1044 milioane ECU), în 1996 proporția a fost de 2,6% (1092 milioane ECU), iar pentru 1997 se estimează o pondere de 2,2%.

Organizarea pieței include convenții de intervenție (prin intermediul distilării) și protecție față de importurile din țări terțe, prin impunerea de taxe vamale și "taxe compensatorii", în momentul când prețurile scad sub anumite "prețuri de referință".

Distilările reprezintă principalul instrument de reglementare și control al disponibilităților existente pe piață.

Producătorii de vin de masă care respectă obligațiile organizației pieței comune a sectorului viti-vinicol pot să beneficieze de un preț minim garantat atunci când livrează vinul la distilare. Acest preț minim de cumpărare este diferit în funcție de tipul de distilare (65% din prețul de orientare al fiecărui tip de vin în cazul distilării preventive și 82% la distilarea de susținere).

Dezechilibrul accentuat creat pe piața vinului a impus adoptarea unor măsuri care prevedeau fixarea unui nivel de referință pentru producția

¹ FEOGA - Fondul European de Orientare și Garanție pentru Agricultură

comunitară la nivelul consumului nesubvenționat în Comunitate, cantitatea aceasta fiind apoi împărțită în cantități de referință naționale.

Producția de vin din UE diminuată foarte mult (151 mil.hl) și stocurile de la începutul campaniei reduse semnificativ (108 mil.hl) au permis în 1994/1995 evitarea distilării obligatorii și a celor de susținere, fiind recomandată distilarea preventivă a 5,5 mil.hl, iar pentru 1995/1996 propunerea este de maxim 3,8 mil.hl.

După încheierea Rundei Uruguay, principala preocupare pentru UE se referă la angajamentele de diminuare a subvențiilor la export, fie prin reducerea cantitativă a exportului de vin subvenționat, fie prin micșorarea sumei alocate. Rezultatul final este reducerea treptată a cheltuielilor totale de la 65 mii.ECU în perioada de bază la 41 mii.ECU în anul 2000. În plus, reducerea subvențiilor la export de către UE, ar putea spori condițiile de competitivitate ale vinurilor vândute pe piața internațională.

După încheierea Rundei Uruguay, Uniunea Europeană a renunțat la prețurile de referință incluse în sistemul de protecție la frontieră și a fost nevoită să-și diminueze taxele vamale astfel:

	Taxă vamală anterioară	1 iulie 1995	1 iulie 2000
Vin spumant cu max.13% volum alcool (ECU/100 l)	14,50	13,10	10,48
Vin spumant (ECU/100l)	40,00	32,00	25,60

Facilitarea accesului pe piață și programele de limitare a protecționismului lansate după încheierea Rundei Uruguay ar putea spori posibilitățile de export din țările terțe către UE - principala zonă importatoare.

Cu toate acestea, conjunctura actuală a pieței vinurilor continuă să fie umbrată de perspectiva scăderii consumului de vinuri de masă, scădere ce nu poate fi compensată în totalitate de creșterea cererii pentru vinurile de calitate.

Cât privește România, în vederea promovării producției ar fi necesar să fie favorizate parteneriate între producătorii din țara noastră și firme străine, benefice atât pentru piața internă, cât și pentru export.

În sfârșit, România vizează integrarea sa în Uniunea Europeană și este absolut indispensabil să amelioreze calitatea vinurilor pentru consum intern, luând în considerare numeroase criterii, de la caracteristicile organoleptice până la modul de prezentare și consum.

Pentru dezvoltarea exporturilor sale de vin către UE, în principal, dar și pe piața internațională, România trebuie să investească în calitatea produselor pe care le exportă și într-un marketing bine direcționat în acest sens.

CAPITOLUL IV - POLITICI DE REDRESARE A PRODUȚIEI VITI-VINICOLE ROMÂNEȘTI

Ținând cont de starea economică actuală a țării și de perioada dificilă pe care o traversează viticultura românească, trebuie analizate principalele fenomene care au generat această situație și aplicate unele măsuri menite să remedieze neajunsurile existente și să contribuie la redresarea acestui sector.

1. Lipsește cadrul legislativ caracteristic situației socio-economice actuale a țării și corespunzător reglementărilor adoptate pe plan internațional în acest sector.

Propunere: promovarea și adoptarea în perioada imediat următoare a unor proiecte de acte normative, pentru îmbunătățirea activității din sectorul viti-vinicol, cum ar fi:

- Legea monopolului asupra circulației alcoolului și băuturilor spirtoase;
- Legea cooperăției în agricultură;
- Elaborarea unui proiect de lege pentru despăgubirea producătorilor agricoli viticoli, în cazul unor calamități naturale, deoarece situația financiară precară a majorității exploatațiilor viticole nu permit acestora plata primelor de asigurare la societățile de asigurări existente.

2. Creșterea alarmantă a suprafețelor cultivate cu hibrizi producători direcți (HPD) - fapt care afectează renumele României ca țară exportatoare de vinuri.

Propunere: pentru a descuraja extinderea suprafețelor ocupate cu acești hibrizi se va urmări îmbunătățirea Legii 34/1994 a impozitului pe venitul agricol prin diferențierea impozitului pe categorii de plantații (plantațiile cu hibrizi producători direcți să fie impozitate dublu).

3. Cele mai multe unități de producție viti-vinicolă (tip vinalcool, stațiuni de cercetare) se află într-un proces general de degradare economică, unele fiind chiar închise după 1994 din cauza creditării acestor unități cu dobânzi împovărătoare.

Propunere: preluarea la datoria publică a creditelor restante, contractate pentru investiții anterior anului 1990 și pentru care în prezent unitățile respective plătesc dobânzi exagerate (cum s-a procedat și în cazul agenților economici cu capital integral de stat din alte subramuri ale industriei alimentare).

4. Creditarea cu dobândă suportabilă a stocurilor de vin destinate maturării și exportului.

5. În condițiile scăderii puterii de cumpărare și implicit a diminuării cererii, datorită creșterii prețurilor la îngrășăminte, pesticide, ambalaje, a aplicării actualelor accize și TVA, vinul se vinde în pierdere.

Propunere: revizuirea actualelor accize și TVA care se aplică la vinuri și produse pe bază de struguri, must și vin.

6. Dezvoltarea patrimoniului viticol, precum și refacerea și menținerea potențialului de producție a plantațiilor viticole. Din cauza lipsei de cerere la vițele altoite s-au diminuat capacitățile de producere a materialului săditor viticol.

Propunere: scutirea de TVA a materialului săditor viticol, pentru a stimula producerea acestuia și comercializarea lui la prețuri accesibile.

7. După 1989 a fost sistată orice finanțare a lucrărilor de amenajare antierozională, devenind practic imposibil de realizat valorificarea rațională a terenurilor în pantă.

Propunere: într-o viticultură rațională este necesară finanțarea de la buget a lucrărilor de amenajare a terenurilor în pantă destinate înființării plantațiilor viticole.

8. Micii producători agricoli nu dispun de un minimum de mijloace de vinificare și ca urmare obțin vinuri de calitate inferioară, vandabile la prețuri foarte scăzute.

Propunere: urgentarea acțiunii de privatizare a centrelor de vinificare care, în prezent, aparțin societăților comerciale de tip Vinalcool.

9. Un alt element care ridică probleme deosebite, atât unităților de stat cât și producătorilor privați îl constituie costul exagerat al tratamentelor de combatere a bolilor și dăunătorilor la vița de vie.

Propunere: includerea tratamentelor de bază aplicate la această cultură pe lista epifitiilor subvenționate de către stat.

10. În actualele condiții economice, lipsa mijloacelor tehnice pentru viticultură (mașini pentru tratamente, tractoare, mijloace de transport etc.) reprezintă o gravă problemă cu care se confruntă producătorii agricoli.

Propunere: asigurarea unor facilități la importurile de utilaje și mașini agricole specifice pentru viticultură (scutiri de taxe vamale, credite PHARE etc).

Bibliografie

1. Constantin M., Lagrange L. și colaboratorii - *Marketing în agricultură*, Ed.Didactică și Pedagogică, București, 1995.
2. Dumitru D. și colaboratorii - *Agricultura României - tendințe pe termen mediu și lung*, București, 1997.
3. Gavrilescu D. - *Economia agroalimentară a României - delimitări, premise, anticipări*, București, 1996.
4. Constantin M., Langrange L. și colaboratorii - *Marketingul producției agroalimentare*, București, 1997.

5. Tracy M. - *Produsele alimentare și agricultura în economia de piață: studiu introductiv în teoria practică și politica agrară APS* - Studii de politică agrară, 1993.
6. Teșliuc D. - *Regimul comercial cu produse agricole*, 1996.
7. xxx Commission Europeenne - Description generale des mecanismens du marche commun agricole, Avant-Projet de Budget General de Communautes Europeennes pour l'exercice, 1997.
8. xxx Tribuna Economică nr.43 și 44/1996, nr. 3 și 4/1997.
9. xxx Commission Europeenne, Chaiers de la PAC - vin, 1995.
10. xxx FAO, Quaterly bulletin of statistics vol.9, 1/2 și 3/4, 1996.
11. xxx FAO, Yearbook Production vol.50/1996.
12. xxx Agricultural situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries - Working Document, 1995.
13. xxx Agricultura României nr.47/1996 și nr.31 și 41/1997.
14. xxx Economistul nr.1002/1997, pg.16.
15. xxx Piața vinului - situație și perspectivă, nr. 1/1996, IEA-ASAS, București
16. xxx Programul de reformă a sectorului agroalimentar al României pentru perioada 1998-2000, Ministerul Agriculturii și Alimentației, București, nov. 1997.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 17/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

PIAȚA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A LAPTELUI
ȘI A PRODUSELOR LACTATE
- alternative de politici comerciale -

Mariana GRODEA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

Capitolul 1 - ANALIZA STĂRII ACTUALE A PIEȚEI LAPTELUI	477
1.1. Oferta și cererea de lapte	477
Capitolul 2 - POLITICA DE PREȚURI ȘI SUBVENȚII	485
2.1. Prețuri	485
2.2. Subvenții	488
Capitolul 3 - POLITICA COMUNITARĂ ÎN SECTORUL LAPTELUI.....	490
Capitolul 4 - COMERȚUL EXTERIOR CU PRODUSE LACTATE AL ROMÂNIEI	496
BIBLIOGRAFIE	499

CAPITOLUL 1 - ANALIZA STĂRII ACTUALE A PIEȚEI LAPTELUI

1.1. Oferta și cererea de lapte

Având drept scop comensurarea posibilităților reale ale agriculturii, în general, și ale sectorului laptelui, în special, de a produce cu resurse interne produsul agroalimentar - lapte - indispensabil consumului uman într-un trai decent al întregii populații din țara noastră, am încercat în cele ce urmează să extindem și să aprofundăm analiza situației laptelui de la nivel macro spre nivel microeconomic, urmărind modul în care este reflectată în profil teritorial destinația ofertei de lapte, precum și circulația produsului spre consumator prin canale specifice de distribuție.

Oferta, în cazul produsului la care facem referire, reprezintă cantitatea de lapte și produse lactate furnizate pe piață, spre vânzare, la un anumit preț, într-o perioadă de timp dată.

Într-o economie de piață oferta cantitativă a produsului pe piața de desfacere, depinde în primul rând de profitul pe care îl va realiza producătorul.

Deoarece câștigul (profitul) poate fi deci influențat prin schimbările costurilor și (sau) prețurilor, se consideră ca principale cauze care influențează oferta de lapte și produse lactate, următoarele:

- numărul de vaci de lapte;
- randamentul pe cap de vacă, care este legat de potențialul biologic al animalului, sistemul de producție, tehnologia utilizată (grad de mecanizare, alimentație);
- forța de muncă utilizată în sectorul laptelui și structura acesteia;
- mijloacele de finanțare și facilități în acordarea de credite;
- factorii socio-economici, care se concretizează în accesul și stabilitatea pe piață a producătorului de lapte;
- factorii climatici care prin evoluția lor pot influența oferta cantitativă și calitativă de furaje;
- prețul produselor lactate oferite pe piață;
- prețul resurselor utilizate în procesul de producție, cum ar fi materiile prime, munca, utilajele, etc.

Din enumerarea factorilor de influență se poate deduce că oferta are anumite particularități, cursul pieței depinzând de fluctuațiile ofertei. Aceste particularități sunt prezentate în continuare:

- oferta producției de lapte pentru consum în stare proaspătă și supus prelucrării este dispersată teritorial și calitativ neuniformă;

- consumul cel mai mare de lapte este semnalat în special în marile centre urbane, care sunt depărtate teritorial de zonele de producție;
- agenții economici existenți pe piața marilor centre urbane se găsesc într-o permanentă concurență directă și indirectă (ne referim atât la lapte, cât și la numeroasele sale derivate);
- solicitatea unei cereri uniforme de produse lactate, din partea consumatorilor pe întreaga perioadă a anului, alături de exigențele din ce în ce mai crescute privind calitatea laptelui și derivatelor sale;
- livrarea către consumatori în marile centre urbane este legată implicit de costurile de transport, care modifică curba ofertei și care constituie în același timp un handicap pentru producătorii de lapte aflați într-o poziție geografică nefavorabilă față de piața respectivă. Astfel, costurile de transport, de fabricație, de conservare, generează cheltuieli suplimentare care, se răsfrâng asupra prețului produselor livrate pe piață.

În ceea ce privește numărul de vaci și producția de lapte se poate menționa, că, deși efectivul a scăzut în anul 1996 față de 1989 cu circa 20% (iar în 1996 față de 1995 cu 2%), datorită schimbărilor social-politice și economice ce au avut loc, pe ansamblul economiei naționale, în principal schimbării structurii de proprietate, creșterea producției medii cu aproximativ 40% a făcut posibilă sporirea producției totale în 1996 față de 1989 cu circa 33% (tabelul 1).

Tabelul 1 - Evoluția efectivului de vaci și a producției de lapte

Speci-ficare	UM	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
Vaci de lapte	mii cap	2468	2122	2266	2025	1979	1963	1982	1938	1930
Producția medie	l/cap	1892	2063	2203	2305	2440	2790	3034	3096	3150
Producția totală, din care:										
- inclusiv consum viței	mii hi	41195	40311	41823	41079	43507	49632	54242	54874	63000
- fără consum viței	mii hi	32234	33057	35107	33593	35594	41663	45937	46755	53700

* program MAA Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației

La cele menționate se adaugă o infrastructură (orizontală - materială și informațională) rudimentară și insuficientă și o extrem de slabă legătură cu piețele internaționale. Ca urmare, competiția între agenții pieței este unilaterală

și în consecință puternic dezechilibrată în defavorarea producătorilor dezavantajați sub raportul puterii economice (de negociere, al gradului de informare) față de unitățile de prelucrare.

Scăderea efectivului matcă s-a datorat în principal diminuării efectivelor de vaci din sectorul de stat (cu 11% mai puțin decât în aceeași perioadă a anului anterior), decât creșterii acestor efective în sectorul privat (cu 8% mai mare decât în aceeași perioadă a anului 1995). Cauzele care au generat tendința de diminuare a efectivelor de animale din sectorul de stat țin de confruntarea acestuia cu probleme legate de imposibilitatea financiară de procurare a materialului biologic de calitate, a furajelor și creării stocurilor de furaje la timpul optim, de necorelarea efectivelor de bovine cu suprafețele cultivate cu furaje, precum și de ritmul lent al reorganizării sectorului bovinelor.

În ceea ce privește producția totală, aceasta s-a menținut relativ constantă până în anul 1993, după acest an constatându-se chiar o relansare substanțială, nivelul înregistrat în 1996 fiind de 54874 mii hl, doar cu 1% mai mare decât cea obținută în 1995. Se mai poate menționa că din totalul producției obținute, sectorul privat a produs 51384 mii hl, ceea ce reprezintă aproximativ 94%, el fiind acela care deține și aceeași proporție (93%), respectiv 1811 mii capete din efectivul matcă.

Din producția totală în anul 1996, 18%, respectiv 9837 mii hl a fost preluată de unitățile de prelucrare din rețeaua de stat (cu 16% mai mult decât în anul precedent) în condițiile în care, atât livrările pe piața liberă (28% din producția totală), cât și consumul familial (autoconsumul - 40% din producția totală) s-au menținut la același nivel comparativ cu anul 1995 (tabelul 2).

Tabelul 2 - Destinația producției de lapte

- mii hl -

Specificare	1994	1995	1996
Producția totală	49632	54242	54874
- sector stat	4212	3943	3490
- sector privat	45420	50299	51384
Livrări la fondul de resurse	8486	8446	9837
- sector stat	3234	2511	2480
- sector privat	2552	5935	7357
Livrări pe piața liberă*)	12378	15968	15368
- sector stat	304	821	790
- sector privat	12074	15147	14578
Consum familial (autoconsum) sector privat	20799	21523	21554
Consum viței	7969	8305	8115
- sector stat	676	611	597
- sector privat	7293	7694	7518

*) livrări pe piața țărănească+alte livrări

Sursa: MAA, CNS

Se presupune că această creștere a cantității preluate în 1996 s-ar datora faptului că unele unități prelucrătoare au preluat laptele de la producătorii privați oferind plata laptelui într-un timp mai scurt decât în perioadele anterioare și operând în zone mai dispersate, în sate montane și submontane unde creșterea vacilor reprezintă și o tradiție. În momentul de față, există 45 de întreprinderi de stat de prelucrare a laptelui, unele din acestea fiind în curs de privatizare. Datorită apariției unor unități private de prelucrare a laptelui și produselor lactate putem afirma că, din acest punct de vedere, sectorul privat a devenit un concurent pentru fabricile ce aparțin statului. Facem această afirmație deoarece datele statistice demonstrează că sectorul produselor lactate din rețeaua de stat este caracterizat în prezent printr-o scădere a producției înregistrată la toate produsele sale: lapte de consum, lapte praf, produse lactate preparate, unt, brânzeturi (tabelul 3).

Tabelul 3 - Evoluția producției de produse lactate

Specificare	UM	1995	1996
Lapte consum	mii hl	2459	1870
Lapte praf total, din care	tone	14952	12186
- lapte praf din lapte normalizat	tone	10037	8180
- lapte praf degresat (inclusiv Inlavit)	tone	4915	4006
Produse lactate proaspete	mii hl	1919	1648
Unt	tone	16050	13223
Brânzeturi	tone	44593	42554

Sursa: MAA, CNS

Această scădere a ofertei de produse lactate din producția internă s-a produs concomitent cu abundența de produse din import, al cărui preț este mai mare, produse ce sunt accesibile doar unei anumite categorii sociale, cu venituri mai ridicate.

Unitățile de prelucrare din sectorul privat și-au achiziționat echipamente de prelucrare și răcire a laptelui și alte utilaje necesare în procesul de producție "de ultimă oră", și-au îmbunătățit activitățile de colectare, depozitare și transport a laptelui, și-au extins capacitatea și și-au îmbunătățit activitatea de marketing încercând să folosească laptele într-un mod cât mai profitabil. De asemenea, și-au orientat producția către produse cu desfacere rapidă, cum sunt: produsele lactate proaspete, untul, smântână. Astfel, acest sector a produs cantități de lapte de consum, produse lactate proaspete și brânzeturi de 2 până la 5 ori mai mari în 1996 față de anul 1995.

Cererea reprezintă cantitatea de lapte și produse lactate ce poate fi cumpărată la un anumit preț, într-o perioadă de timp, cantitatea cumpărată depinzând în primul rând de preț, în sensul că modificarea prețului determină modificarea cantității cerute.

În acest context analiza vizează cererea efectivă de lapte, care reflectă simultan dorința și capacitatea consumatorului de a cumpăra produsele. Pot fi redate în acest sens anumite restricții din care reiese că cererea populației pentru produsele agroalimentare (lapte, în cazul nostru) nu se suprapune nevoilor de consum. Acestea se referă la următoarele aspecte:

- în timp ce oferta reprezentată prin organizațiile producătorilor nu beneficiază de o anumită organizare, cererea este concentrată în mâinile unui număr restrâns de agenți economici de prelucrare (în general întreprinderile de prelucrare ce aparțin statului), adeseori cu o poziție de monopol local, ale căror terminale nu ajung la nivelul producătorilor agricoli, sau nu sunt în măsură să absoarbă oferta;
- veniturile consumatorilor pot limita cererea sub nivelul nevoilor (dorințelor) acestora;
- caracterul neuniform al ofertei pe zone geografice coroborat cu puterea redusă de cumpărare a populației face ca gradul de satisfacere al nevoilor (cererii) să se situeze sub limitele unui consum decent;
- modelul de consum tradițional din mediul rural face posibilă satisfacerea cererii într-o proporție mult mai ridicată pentru consumatorii acestei zone, comparativ cu mediul urban;
- gusturile și preferințele consumatorilor, pe diferite categorii și structuri de vârstă sunt din ce în ce mai diversificate și rafinate, și ele, în general, nu se mai conformează schemelor anterioare de consum.

Astfel, față de un necesar de consum de 300 litri/locuitor, ceea ce reprezintă aproximativ 69000 mii hl lapte (exclusiv consum viței) consumul de lapte și produse lactate din țara noastră, deși a înregistrat o ușoară creștere în ultimii ani (tabelul 4), se consideră ca fiind inferior celui înregistrat în țări vest-europene, cu obiceiuri de consum asemănătoare.

Tabelul 4 - Evoluția consumului de lapte și produse lactate*)

- litri/locuitor -

Specificare	1993	1994	1995	1996
Lapte și produse lactate	176,5	179,5	188,6	192,7

*) exclusiv unt Sursa: MAA, CNS

În acest sens s-a calculat cererea efectivă a populației pe baza consumului înregistrat, s-a comparat cu oferta de lapte (ținând cont atât de importul, cât și de exportul de produse lactate) și s-a întocmit balanța cerere-ofertă atât la nivel macro, cât și la nivel microeconomic. Balanța evidențiază deficitul și/sau excedentul de lapte din cadrul zonelor analizate și semnalează unele discordanțe în structura producției și consumul populației.

Considerentele metodologice de care s-a ținut cont și care au stat la baza acestei analize se referă la următoarele aspecte:

- particularitățile regionale (zonale) ale ofertei de lapte, precum și destinația acestora în 1994-1996 au fost luate în considerare prin concentrarea celor 41 județe în 9 zone agroecologice apropiate ca relief, climă, sol și mod de exploatare a animalelor, după cum urmează¹:

1. Nord: Maramureș, Satu-Mare, Sălaj, Suceava
2. Moldova: Botoșani, Galați, Iași, Vaslui
3. Banat: Arad, Bihor, Caraș-Severin, Timiș
4. Transilvania: Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Hunedoara, Mureș, Sibiu
5. Carpații de Est: Bacău, Buzău, Covasna, Harghita, Neamț, Prahova, Vrancea
6. Carpații de Sud: Argeș, Dâmbovița, Gorj, Vâlcea
7. Câmpia vest dunăreană: Dolj, Giurgiu, Olt, Mehedinți, Teleorman
8. Câmpia est dunăreană: Brăila, Călărași, Constanța, Ialomița, Tulcea
9. Sectorul agricol Ilfov

Facem mențiunea că această împărțire are numai un caracter orientativ, ea nu reflectă obligatoriu diferențele regionale ale nivelului de consum.

- distribuția zonală a ofertei de lapte în profil teritorial a avut la bază studiile Comisiei Naționale de Statistică: "Balanțele cantitative pe produse agricole" 1994-1996, date și informații furnizate de Ministerul Agriculturii și Alimentației privind importul și exportul de produse lactate, precum și calcule și estimări proprii;

- cererea de lapte, respectiv consumul de lapte și produse lactate în perioada 1994-1996 a ținut cont de consumul efectiv realizat în acea perioadă.

Rezultatele analizei au scos în evidență gravele discordanțe între ofertă și cerere ca urmare a repartiției neuniforme a producției de lapte pe cupinsul țării. Astfel, zona în care oferta depășește cu circa 50% cererea, este zona 1 (aproximativ 3440 mii hi), urmată de zonele 4, 5 și 6, zone prin tradiție crescătoare de vaci de lapte, care își asigură necesarul de consum, furnizând lapte (alături de zona 1) și altor regiuni deficitare, precum zona 9 - Sectorul agricol Ilfov (tabelul 5).

De altfel, consecințele lipsei de lapte de consum până la liberalizarea totală a prețurilor de la începutul anului 1997 s-au resimțit în modul cel mai acut în capitala țării.

Dacă se analizează distribuția zonală a ofertei de lapte în profil teritorial se constată că față de media pe țară, diferențele în cadrul zonelor sunt deosebit de semnificative. Astfel, se evidențiază în mod deosebit zona 6, în care autoconsumul (consumul familial) reprezintă 49% din producția totală a acelei zone și livrează la fondul de resurse agricole doar 5% din producție, iar 31% valorificându-se pe piața liberă.

¹ Sursa: Agriculture and Food International Consulting, Studiul sectorului creșterii animalelor în România, Raport final, vol.I, iunie, 1993

Tabelul 5 - Balanța ofertă-cerere la lapte pe zone, în perioada 1994-1996

Zona	Populația mii loc	1994			1995			1996		
		Ofertă*) mii hl	Cerere**) mii hl	Dif. + sau - mii hl	Ofertă*) mii hl	Cere- re***) mii hl	Dif. + sau - mii hl	Ofertă*) mii hl	Cerere****) mii hl	Dif. + sau - mii hl
1	1911,1	5722,5	3430,5	+2292,0	6832,7	3604,4	+3228,3	7124	3682,3	3441,1
2	2384,6	4456,5	4271,3	+185,2	4444,9	4497,3	-52,4	4525	4595,3	-70,0
3	2177,5	4525,1	3908,8	+616,3	4854,1	4106,9	+747,2	4824	4194,3	+629,7
4	3710,0	7471,8	6659,6	+812,2	8182,2	6997,1	+1185,1	8758	7147,5	+1611,0
5	3691,0	7332,4	6625,3	+707,1	8010,2	6961,0	+1049,2	7805	7112,6	+692,4
6	2073,3	4375,0	3721,6	+653,4	4913,1	3910,3	+1002,8	4864	3995,2	+868,8
7	2393,0	4087,9	4295,5	+207,6	4786,3	4513,2	+273,1	4814	4611,2	+202,8
8	2050,9	3098,1	3681,1	+583,0	3254,1	3867,8	-613,7	3348	3961,8	-2952,2
9	2329,2	593,8	4198,8	-3087,3	659,4	4411,6	-3752,2	673	4507,5	-3834,5
Total	22730,6	41663,1	40801,5	+816,6	45937,0	42869,6	+3067,4	46755	43801,8	+2953,2

*) *exclusiv consum viței***) *179,5 l lapte și produse lactate pe locuitor****) *188,6 l lapte și produse lactate pe locuitor*****) *192,7 l lapte și produse lactate pe locuitor*

Sursa: MAA, CNS - Consumul mediu de produse alimentare pe locuitor, în anul 1996

Zonele 7 și 5 se disting, de asemenea, prin cantități mici, de 11% și respectiv 14% livrate fondului de resurse, iar zona 4 furnizează unităților prelucrătoare cantitatea cea mai mare de lapte, de 3,1 milioane hl, respectiv 30% din oferta acestei zone. O remarcă deosebită trebuie făcută zonei 9 care și-a diminuat semnificativ oferta spre fondul de resurse, cu 50%, majorând în schimb cantitatea de lapte spre piața liberă și consumul familial (tabelul 6).

Tabelul 6 - Distribuția zonală a ofertei de lapte*)

-%-

Zona	Livrări la fondul de resurse			Livrări pe piața liberă**			Consum familial		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996
1	18	17	18	18	21	22	48	47	45
2	14	13	15	31	34	36	38	37	36
3	18	17	15	18	21	23	47	46	47
4	28	27	30	21	24	22	36	35	32
5	14	14	14	31	33	33	38	37	38
6	5	5	5	29	31	31	50	49	49
7	11	11	11	29	31	32	43	42	42
8	21	20	19	22	25	24	42	41	42
9	22	21	10	32	35	40	31	30	35
Total țară	17	16	18	25	29	28	42	40	39

*) *calculații proprii***) *piața țânească+alte vânzări*

Se poate remarca în evoluția ofertei de lapte a anului 1996 față de anul 1995 pe total țară, că a crescut ponderea livrărilor de lapte către fondul de resurse (18%), micșorându-se ne semnificativ ponderea consumului familial (39%) și a livrărilor pe piața țărănească (28%).

CAPITOLUL 2 - POLITICA DE PREȚURI ȘI SUBVENȚII

2.1. Prețuri

Data fiind poziția oficială conform căreia laptele era considerat aliment de bază din grupa produselor de importanță națională a României, sectorul laptelui a fost constant obiectul reglementărilor guvernamentale în perioada 1990-1996. Dar, în pofida sublinierii importanței laptelui pentru alimentație și sănătate, aceste intervenții au avut în principal consecințe negative în plan social, după cum urmează:

- nu au fost direct îndreptate asupra grupelor vulnerabile de populație, ceea ce le-a făcut să nu fie cu adevărat eficiente în asigurarea unei protecții sociale;
- datorită curențelor sistemului de punere în practică, au avut o influență negativă și asupra investițiilor din sectorul produselor lactate, productivității și diversității pe filiera de desfacere;
- au blocat concurența, iar practica stabilirii prețurilor uniforme pe întreg cuprinsul țării a limitat capacitatea agenților economici privați de a se angaja în activități comerciale uniforme pe tot parcursul anului, atât în zonele excedentare, cât și deficitare de lapte, în perspectiva reglării discrepanțelor de pe piață.

Fixarea prețului de achiziție la laptele de vacă materie primă și controlul prețului cu amănuntul la produsele lactate (lapte de consum, unt, lapte praf), în timp ce majoritatea input-urilor au avut o fluctuație liberă, într-o perioadă cu inflație ridicată și putere redusă de cumpărare, a avut drept rezultat distorsiuni în confruntarea cererii cu oferta. Aceasta a determinat anihilarea capacității de inițiativă a producătorilor și a condus la descreșterea evidentă a cantităților de produse lactate oferite de întreprinderile producătoare de stat, prin intermediul pieței controlate. De altfel pe parcursul ultimilor 6 ani ('90-'96) se poate vorbi de o criză acută de produse lactate ieftine (din grupa celor subvenționate).

Tabelul 7 - Evoluția livrărilor de produse lactate la fondul pieței din fondul de stat

Specificare	UM	1994	1995	1996	1997*)
Lapte de consum	mii hl	2356	2652	2275	1510
Produse lactate proaspete	mii hl	1084	1476	1271	832
Lapte praf	tone	3338	6549	4157	2585

*) la 31 august 1997

Sursa: Buletin informativ nr.12 din 1995, 1996 și nr.9/1997; MAA

Prețurile produselor lactate, care au făcut obiectul controlului statului au fost majorate periodic, dar aceste corecții nu au ținut întotdeauna pasul cu tendințele prețurilor de pe piața complementară, pe care activează, atât producătorii de lapte individuali, cât și firmele private. Prețul de pe piața liberă a urmat întotdeauna semnalul dat de cerere și ofertă, ceea ce a făcut ca diferența dintre prețul oficial și cel neoficial să crească continuu (tabelul 8).

Tabelul 8 - Prețurile medii la laptele vândut pe piața țărănească, din 95 municipii și orașe cercetate - lei/litru -

Specificare	1994	1995	1996	1997
Ianuarie	389	628	898	2548
Februarie	429	641	1004	2089
Martie	474	641	1075	2261
Aprilie	502	641	1109	2010
Mai	463	631	1050	2128
Iunie	461	599	1024	2114
Iulie	466	607	1037	2069
August	464	637	1031	2068
Septembrie	487	644	1102	2162
Octombrie	513	674	1158	2328
Noiembrie	532	848	1285	
Decembrie	605	795	1452	

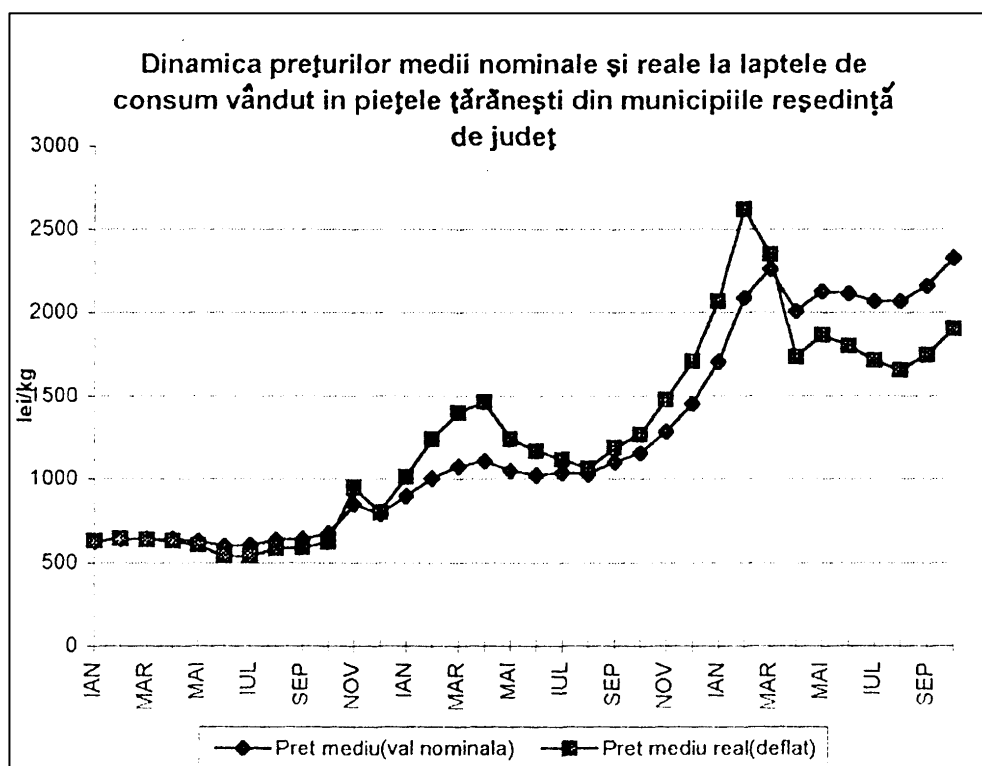
Sursa: CNS - Buletin statistic de prețuri, colecția 1994-1997.

Folosind indicii de prețuri de consum și a deflatorului de prețuri am exprimat valoarea reală și nominală a prețului laptelui vândut pe piața țărănească în perioada 1995-1997. Astfel, în anii 1995 și 1996, în perioada cât laptele la producător a fost supus controlului și a avut un preț fixat, diferențele dintre prețul nominal și prețul real au fost nesemnificative. Odată cu liberalizarea totală a prețurilor de la începutul anului 1997 se poate observa, în primul rând o majorare substanțială a prețului nominal (cu 17% în ianuarie 1997 față de decembrie 1996), iar în al doilea rând, începând cu luna mai a anului 1997 prețul real începe să se situeze sub prețul nominal (graficul 1).

Prelungirea nejustificată a controlului prețului unor produse agricole de bază (laptele făcând parte din această categorie) a condus la perpetuarea unui mediu concurențial subdezvoltat și puternic dezarticulat în defavoarea producătorilor agricoli. Aceasta a impus adoptarea de către noul Guvern - rezultat în urma alegerilor din noiembrie 1996 - a unei noi politici agricole în măsură să faciliteze o profundă reformă structurală a sectorului agricol.

Primul pas în această direcție l-a constituit liberalizarea totală a prețurilor de producție și de consum și a tuturor intervențiilor administrative de-a lungul filierei produselor agroalimentare (laptele numărându-se printre acestea). Implicit s-a renunțat la schema așa-numitului "preț minim garantat la producător" și a

primelor care se acordau conform Legii 83/1993, ulterior abrogată, în cazul produselor considerate ca fiind de importanță națională. În acest fel prețurile la producătorul de lapte au început să se formeze liber pe piață, apropiindu-se de echivalentele lor internaționale de referință, dar situându-se în mod constant sub nivelul celor din Uniunea Europeană (tabelul 9).

Tabelul 9 - Prețuri medii la poarta fermei - lapte de vacă

-ECU/1000 kg-

Specificare	1994	1995
Uniunea Europeană*)		
- Belgia	272,0	268,3
- Danemarca	311,8	307,5
- Germania	288,1	284,0
- Grecia	319,9	315,4
- Spania	270,7	266,9
- Franța	278,2	274,3
- Italia	338,9	334,1

Specificare	1994	1995
- Regatul Unit	246,0	242,5
CEFTA		
- Cehia	171,0	169,0
- Polonia	87,1	126,0
- Slovacia	179,0	182,0
Ungaria	195,0	197,0
România	141,3	131,1

*) preț indicativ în Uniunea Europeană

Sursa: *Prices of agricultural products and selected inputs in Europe and North America 1993/1994, United Nations, Economic Commission for Europe; Agricultural Situation and prospects in the Central and Eastern European Countries - European Commission Directorate General for Agriculture.*

Astfel, prețul laptelui de consum a crescut foarte mult după liberalizare (cu 180% în medie), aceasta fiind o reacție la modul în care anterior fusese menținut la nivele artificiale scăzute (de altfel, chiar înainte de liberalizare, producătorii preferau să nu mai încaseze prima, dar să poată vinde laptele la prețuri necontrolate administrativ). Cu toate acestea diminuarea puterii de cumpărare combinată cu creșterea ofertei de lapte în lunile de vară au determinat o scădere ușoară a prețurilor de producție și de consum la lapte, în perioada care a urmat.

Prețul laptelui variază destul de mult de la o regiune la alta, datorită costurilor mari de producție și de transport și a infrastructurii slab dezvoltate. Lipsa unui sistem de informații de piață adecvat împiedică direcționarea automată a fluxurilor de produse dinspre zonele cu exces către cele cu deficit, ceea ce ar permite producătorilor să obțină venituri mai mari.

2.2. Subvenții

Deși prețul plătit de agenții de stat era considerat a fi un preț garantat, întârzierea plăților a adus importante pierderi producătorilor, datorită devalorizării monedei naționale, micșorând chiar și nivelul minim garantat pe care ar fi trebuit să-l asigure. Prețul includea un transfer de la bugetul statului, sub denumirea de primă acordată producătorilor, ca o compensație, pentru prețului de achiziție oficial scăzut. De aceste prime beneficiau toți agenții economici indiferent de forma de proprietate, care cumpărau laptele materie primă de la producătorii agricoli, la prețul fixat oficial, Primele acordate prelucrării, practic subvenționau consumatorii, deoarece efectul lor se transmitea în aval pe filiera de comercializare. De altfel, prețurile de desfacere cu amănuntul erau relativ mici comparativ cu prețurile de referință din Uniunea Europeană, indicând deci o subvenție implicită (tabelul 10).

Tabelul 10 - Evoluția prețurilor produselor lactate în Uniunea Europeană*-dolari/1000 kg-*

Specificare	1993	1994	1995	1996 (oct.-dec.)
Lapte praf integral	1523	1544	2140	1800
Lapte praf degresat	1526	1486	2077	1700
Unt	1403	1294	2246	1700
Brânzeturi (Cheddar)	1919	1856	2080	2167

Sursa: *Rapport sur les marches des produits, 1996-1997, Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture*

Această practică a condus la scăderea cantităților de lapte furnizate la prețuri controlate (datorită prețului mai ridicat oferit de prelucrătorii din sectorul privat și a faptului că, în general, producătorii au depins de abilitatea fabricilor de industrializare de a împrumuta bani pentru a-și onora contractele), în timp ce subvențiile la consumator au mărit nivelul cererii de produse lactate din grupa celor subvenționate (ieftine), cu mult peste cel al ofertei.

În prezent, în cadrul politicii adoptate mecanismul de subvenționare al agriculturii a fost regândit și reorientat către piața input-urilor agricole, a stocării și a creditului, dar într-o formă diferită, care să evite efectele negative din perioada anterioară. În acest sens s-a renunțat cu desăvârșire la creditul direcționat acordat de Banca Națională și s-a introdus noul sistem de creditare al agriculturii, prin implicarea mai multor bănci comerciale. Subvenționarea agricultorilor privați din toamna acestui an a fost sub formă de cupoane de valoare acordate proprietarilor de terenuri agricole, proporțional cu suprafața deținută, de care producătorii de lapte nu beneficiază deloc, sau într-o foarte mică măsură, atunci când sunt deținători de terenuri cu bază furajeră.

CAPITOLUL 3 - POLITICA COMUNITARĂ ÎN SECTORUL LAPTELUI

Organizarea pieței laptelui și a produselor lactate în cadrul Uniunii Europene este deosebit de complexă și a fost supusă în timp, unei adaptări aproape permanente, cu scopul stabilirii unui echilibru între interesele producătorilor și cele ale consumatorilor.

Veniturile producătorilor au fost asigurate inițial printr-un sistem de protecție și sprijin ce a izolat efectiv piața internă; costul sprijinului acordat a fost suportat, în principal, de către consumatori prin intermediul prețurilor situate deasupra nivelurilor pieței mondiale. Factorii de decizie care au aplicat această politică nu au luat însă în considerare prognozele, care indicau că, nivelul costurilor "rambursărilor" la export va depăși încasările din prelevările la import.

Acordul din 1962 a cuprins de asemenea și "prevederile financiare". Consiliul a adoptat o reglementare instituind FEOGA (Fondul de îndrumare și Garanții pentru Agricultură Europeană) pentru a finanța rambursările de export, intervenția pe piață și măsurile organizatorice.

Existența unor diferențe mari de prețuri în cadrul celor 6 state ale Comunității a condus la încheierea unui acord prin intermediul căruia, începând cu anul 1967 urmau să fie introduse prețuri comunitare. Nivelul stabilit urma să fie peste nivelul mediu al celor 6 state membre și mult peste prețurile mondiale. Odată ce prețurile comunitare au fost inițial fixate, pe parcurs ele au fost supuse unor actualizări anuale de către Consiliul de Miniștri pe baza propunerilor Comisiei. Perioada inflaționistă care a început odată cu criza petrolului din 1973 a reprezentat impulsul pentru "valurile" de creștere ale prețului, care a condus la începutul anului 1983 la apariția unei grave probleme în Comunitate, și anume, supraproducția generatoare de supraofertă. Astfel, a devenit necesară adoptarea unei politici "restrictive" care s-a concretizat în înghețarea sau reducerea în expresie nominală a prețurilor comunitare "instituționale" exprimate în ECU, ceea ce a determinat o scădere substanțială în expresie reală. Această scădere a fost compensată până la un anumit punct de convențiile "agro- monetare", care au folosit pentru convertirea prețurilor comunitare în monedele naționale, așa numitele "rate verzi", adică rate de schimb diferite de cele de pe piață.

Deoarece aceasta însemna niveluri diferite de preț în comerțul dintre țările membre, au fost aplicate la frontieră "valori compensatorii monetare" (VCM-uri), acționând ca o taxă asupra exporturilor din țările în care prețurile produselor agricole erau ținute la un nivel scăzut și, ca o subvenție pentru cele în care prețurile erau menținute la un nivel ridicat.

Deși în principiu, VCM-urile urmau să traverseze mai multe etape, prin alinierea ratelor verzi la ratele de schimb de pe piață, în practică o astfel de etapizare s-a dovedit mult mai ușoară atunci când presupunea o creștere a prețurilor pentru fermieri, decât o reducere a lor. Aceasta a condus în anul 1984 la lansarea "ECU-ului verde", prin care obligația unei țări cu o monedă puternică de a-și reevalua rata verde, se transforma într-o ocazie pentru țările cu monedă slabă de a-și devaloriza rata verde (prin creșterea prețurilor fermierilor). Ca rezultat, în practică, s-a manifestat o tendință de supraevaluare a prețurilor naționale, media prețurilor în monedă națională crescând mai repede decât prețurile comunitare exprimate în ECU.

Aceste măsuri au agravat substanțial costurile bugetare ale PAC. Începând cu 1993, odată cu intrarea în vigoare a Pieței Unice, ratele verzi au fost aliniate la ratele monetare, rămânând numai mici "decalaje monetare", iar valorile compensatorii monetare au fost desființate.

În consecință, s-au produs din nou perturbații pe piața produselor agricole, fapt ce a atras elaborarea și aplicarea unui sistem de ajutoare compensatorii pentru fermieri în cazul scăderii prețurilor, ca urmare a schimbării ratelor verzi.

În iunie 1995 au fost adoptate din nou măsuri speciale, ca răspuns la solicitările Germaniei privind reevaluările ratelor verzi. În cazul unor reevaluări semnificative statele membre puteau oferi ajutoare compensatorii fermierilor lor pe o perioadă de până la 3 ani, parțial finanțată de PAC. În același timp s-a acceptat ca fluctuațiile monetare din timpul anului 1995 să nu determine o reducere până la 1 ianuarie 1999 a plăților directe exprimate în monedele naționale.

Productivitatea ridicată din agricultură, ca efect al creșterii prețurilor, pe fondul unui consum limitat în cadrul Comunității a avut ca rezultat inevitabil, un grad mai înalt de autosatisfacere, în special pentru unt și brânzeturi, importate înainte în cantități mari de Marea Britanie din Noua Zeelandă și alte țări ale Commonwealth-ului, importuri, care au dispărut odată cu intrarea în Comunitatea Europeană. Din producția contingentată de lapte a Comunității peste 5% reprezintă un excedent față de cerințele interne și export. Pe lângă exporturile subvenționate (incluzând programele de ajutor alimentar) jumătate sau chiar mai mult din producția de lapte praf degresat a fost vândută în cadrul Comunității pentru hrana animalelor la prețuri subvenționate; o porție substanțială din producția de unt a fost vândută prin intermediul unor programe speciale, mai ales producătorilor de alimente.

Nivelul cheltuielilor de sprijin pentru agricultură a devenit o problemă pentru bugetul Comunității, astfel că, din 1988 s-a pus un accent tot mai mare pe "disciplina bugetară" în sensul că, bugetul anual al CEE trebuia să respecte "perspectivele financiare" multianuale conform cărora cheltuielile pentru garantarea FEOGA nu trebuiau să crească de la un an la altul cu mai mult de 74% din creșterea PNB. Nevoia de a menține cheltuielile pentru agricultură în

"aceste limite orientative" a devenit principalul factor promotor al reformei PAC. Cheltuielile de sprijin pentru lapte și produse lactate reprezintă o foarte mare parte, dar în scădere din fondul FEOGA. Astfel, acestea au reprezentat 13% în 1992 față de 10% în 1996 (tabelul 11).

Tabelul 11 - Cheltuieli de sprijin pentru lapte și produse lactate

- milioane ECU -

Specificare	CE 12-1992	UE 15-1996
Lapte și produse lactate	4006	4139
- depozitare	-344	169
- ajutoare diverse	2294	2032
- rambursări pentru export	2056	1938
Total garanții FEOGA	31369	41297

Sursa: *Produse alimentare și agricultura în economia de piață*, Michael Tracy, APS-Studii de politică Agrară.

Înghetarea prețurilor de sprijin din 1984-1985 a constituit un aspect important al reformei PAC. Se poate spune însă că, reforma a început cu adevărat odată cu impunerea "cotelor de livrare pentru lapte" în 1984. Devenise urgentă frânarea creșterii supraproducției aflate în fața alternativei de reducere drastică a prețurilor sau a sistemului de contingente. Apoi, în 1988 existența cheltuielilor ridicate pentru sprijinirea pieței agricole, care au determinat o criză globală a bugetului CE, au condus la impunerea unor "stabilizatori" pentru diferite produse. Aceștia au acționat în diverse moduri și, în general, au asigurat scăderea prețurilor sau a subvențiilor, atunci când întreaga producție a CEE depășea anumite "cantități maxime garantate" (CMG-uri).

Pe piața laptelui și produselor lactate în fiecare an Consiliul fixează trei tipuri de prețuri:

- prețul indicativ: fixat pentru laptele cu un conținut de 3,7% grăsime oferit producătorilor în decursul unei campanii de lapte (care se întinde în principal de la 1 aprilie la 31 martie anul următor);
- prețul de intervenție: fixat pentru unt și lapte praf ecremat. Organismele de intervenție au obligația de a cumpăra aceste produse care să răspundă anumitor cerințe privind calitatea;
- prețul prag (la frontieră): de fapt prețul minim de import care alături de "prelevările variabile la import" evită ca importurile să pătrundă pe piață sub nivelul prețului prag. "Preferința comunitară" se presupune asigurată prin fixarea prețului prag peste prețul de intervenție. În baza Acordului încheiat la Runda Uruguay care a intrat în vigoare la 1 iulie 1995, prețurile prag au disparat, iar prelevările variabile la import au fost transformate în tarife.

Cele două mecanisme utilizate de Uniunea Europeană în sectorul laptelui pentru susținerea prețului și asigurarea în același timp a unor venituri mai ridicate fermierilor sunt:

- achiziția de intervenție;
- subvenții la prelucrare și consum.

Achiziția de intervenție: acest mecanism se referă la faptul că, Uniunea Europeană susține prețul laptelui prin achiziționarea untului și laptelui praf ecremat (tabelul 12). În condițiile în care prețurile încep să scadă, organismele specializate achiziționează aceste produse în scopul creșterii prețului laptelui crud (integral). Prețul de intervenție pentru unt și lapte praf ecremat a fost denumit și preț limită (de bază); de obicei prețul de pe piață nu a scăzut sub prețul limită. Răspunsul pieței la "achiziția de intervenție" a fost acela că, în scurt timp prin majorarea prețului de intervenție începând cu anul 1980, laptele și derivatele lactate au devenit produse profitabile. Dezvoltarea producției de lapte a determinat la rândul ei creșterea stocurilor, și așa mari de unt și lapte praf ecremat, ridicând probleme deosebite legate de costul mare al depozitării.

Pentru reducerea stocurilor în anul 1984 Uniunea Europeană a decis să limiteze producția prin cote, iar începând din 1986 a introdus următoarele restricții:

- limitarea timpului de depozitare;
- achiziția de intervenție pentru unt și lapte praf nu poate fi făcută decât prin licitație.

Tabelul 12 - Prețurile produselor lactate în Uniunea Europeană în perioada 1.07.1995 - 30.06.1996

-ECU/1000 kg-

Anul	Lapte - preț indicativ	Unt - preț de intervenție	Lapte praf degresat - preț de intervenție
1995/1996	309,8	3282,0	2052,2

Sursa: Cahiers de la PAC, Lait et produits laitiers, Commission Européenne, 1995

Subvenții la prelucrare și consum: prin utilizarea acestui mecanism, Uniunea Europeană subvenționează practic reducerea producțiilor de lapte și produse lactate. Astfel, se acordă subvenții atât pentru exportul de lapte și produse lactate, cât și a acelor utilizatori intermediari din filiera laptelui care înregistrează costuri scăzute la prelucrare. Subvențiile la export sunt denumite oficial "rambursare" și stabilesc prețurile la export, fixându-le la un nivel mai scăzut decât al prețurilor de pe piața internă, la nivelul prețurilor practicate pe piețele de export. În timp ce prelevările la import sunt aplicabile pe întreaga perioadă a anului, subvențiile la export sunt acordate în funcție de situația pieței.

Exportatorii de produse lactate primesc plăți directe pentru a exporta pe piața mondială, plăți ce coboară prețul acestor produse. Ca valoare "plata"

reprezintă diferența între prețul practicat pe piața Uniunii Europene și prețul practicat pe o altă piață.

Pentru eliminarea surplusului de lapte, deci reducerea ofertei și creșterea competitivității produselor lactate s-au mai întreprins și alte măsuri, precum:

- utilizarea atât a laptelui praf ecremat, cât și a laptelui crud, în hrana vițelilor;
- folosirea laptelui lichid ecremat la obținerea caseinei;
- utilizarea grăsimii din lapte (a untului) și laptelui praf în industria de patiserie-cofetărie;
- instituirea "programului de lapte" pentru școli (elevilor li se permite să cumpere lapte la prețuri foarte scăzute).

Din anul 1984, stocurile uriașe de unt și lapte praf au impus introducerea de către Uniunea Europeană a unui sistem de cote de producție ce sunt specifice fiecărui stat membru. Cotele globale la nivel național sunt epuizate pentru livrările destinate lăptăriilor (plus o alocație pentru vânzările în afara fermelor). Acestea se pot aplica producătorilor individuali, dar în cele mai multe cazuri sunt administrate prin intermediul lăptăriilor, care pot până la un anumit punct, să compenseze depășirile cu deficitele de la furnizor. Penalizarea pentru supraproducție a ajuns la 100% în ambele cazuri.

Reforma "Mc Sharry" ce prevedea reducerea prețurilor pentru principalele mărfuri și substituirea prețurilor compensatorii a reprezentat o acțiune importantă în această direcție. Ea facilitează foarte mult aplicarea unei decizii a Runderi Uruguay, din moment ce reducerile necesare privind protecția și sprijinul fuseseră deja incluse, pe scară largă, în propria reformă a Comunității Europene. Astfel, prin reforma Mc Sharry cotele privind livrările de lapte trebuiau să fie reduse în continuare. De fapt, ca rezultat al diverselor ajustări, inclusiv ca o consecință a lipsei de cooperare cu Italia (care nu a respectat niciodată aceste cote), Spania și Grecia, nu s-au obținut reduceri, sau nivelul acestora a fost foarte mic.

Prețurile au fost reduse până la un anumit punct, în special la unt (al cărui consum continuă să fie în scădere), dar mult mai puțin decât ar fi necesar pentru refacerea echilibrului pieței în absența cotelor. Alături de limitările cantităților de unt și lapte praf degresat, care pot fi incluse în intervenție, sistemul a împiedicat creșterea continuă a livrărilor de lapte, programul dovedindu-se acceptabil doar pentru acei fermieri care au beneficiat de pe urma cotelor.

După ajustările ce au avut în vedere reunificarea Germaniei și aderarea Austriei, Finlandei și Suediei la Uniunea Europeană, cota totală a UE a fost de 118 milioane tone, aceasta reprezentând peste 12 milioane din consumul UE. Luând în considerare faptul că, o mare parte din consumul intern de unt și lapte praf degresat al Uniunii Europene urma să fie subvenționat, excedentul real a fost substanțial mai mare decât acesta.

Ca urmare a Runderi Uruguay era probabil ca presiunile asupra pieței UE să crească. Prelevările la import au fost înlocuite cu tarife ce trebuiau să fie reduse, iar obligațiile de import respectate. Acestea din urmă includ "cote curente de acces" pentru untul provenit din Noua Zeelanda și brânzeturile din Australia, Canada, Noua Zeelanda și "cotele minime de acces" pentru unt și brânzeturi provenint din țările Europei Centrale și de Est. Comisia a apreciat că aceste obligații ar adăuga cel puțin 1,3 milioane tone echivalent lapte. În același timp subvențiile de export ar fi trebuit reduse la 2,5 milioane tone echivalent lapte, deoarece exportul fără subvenții ar fi dificil datorită diferențelor mari de prețuri dintre produsele lactate de pe piața Uniunii Europene și piața mondială.

CAPITOLUL 4 - COMERȚUL EXTERIOR CU PRODUSE LACTATE AL ROMÂNIEI

În contextul dificilei perioade de tranziție la economia de piață, de reorganizare și rentabilizare a sectorului privat, a insuficienței producției interne pentru acoperirea necesarului de consum al populației, România a devenit în ultimii ani o țară importatoare de produse lactate.

Astfel, mai ales în prima jumătate a anului 1996 s-a accentuat decalajul dintre import și export, cantitatea de produse lactate importate de țara noastră fiind de circa 9 ori mai mare decât cea exportată. De asemenea, tot ca o comparație, se mai poate adăuga că, importul de produse lactate în primul semestru al anului 1996 a scăzut totuși cu 19% față de aceeași perioadă a anului precedent (tabelul 13). Tot în această perioadă, ca urmare a modificării gusturilor și preferințelor consumatorilor s-au produs unele mutații structurale în importul de produse lactate, și anume:

- scăderea ponderii brânzeturilor de la 40% la 30%;
- scăderea ponderii grupei de lapte și smântână de la 40% la 37%;
- creșterea ponderii untului de la 13% la 29%;
- dublarea ponderii iaurturilor de la 6% la 12%.

Tabelul 13 - Comerțul exterior cu produse lactate al României, 1991-1996

- tone -

Speci- ficare	Import						Export					
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Lapte și smântână	6837	5293	8733	5063	4191	3273	-	753	436	783	2431	1350
Unt	3941	9439	2420	4364	999	1635	-	38	272	21	110	55
Brânzeturi	1589	2143	2529	3119	3577	3036	-	1867	1569	987	678	383

Sursa: Comisia Națională de Statistică

Din grupa brânzeturilor, categoria "brânzeturi topite" a reprezentat 85% din total brânzeturi, și circa 25% din total produse lactate.

Principalii furnizori ai acestui sortiment sunt Franța, Germania și Olanda, la care se adaugă mai ales în anul 1996, Finlanda, cu cantități destul de însemnate.

Sortimentul "brânzeturi rase" îi are ca principali furnizori pe Danemarca și Polonia.

Importul de lapte și smântână a provenit în cea mai mare parte din Moldova, Franța, Germania și Olanda, cel de lapte praf degresat din Germania, Belgia și Moldova, iar laptele pentru sugari din Franța, Elveția, Olanda, Germania și Israel.

În ceea ce privește furnizorii de unt, aceștia au fost în primul rând Germania și Oldan, urmași de Moldova, Suedia și Franța. Se remarcă în mod deosebit scăderea drastică a importului de unt din Cehia, comparativ cu anul 1995. În acest caz importul cu taxă vamală redusă s-a făcut în limitele unei cote de 100 tone/an, cotă ce se prevede a se menține și în continuare.

În prima jumătate a anului 1996 comparativ cu aceeași perioadă a anului precedent, cantitatea de produse lactate exportate a reprezentat doar 1/3, situație determinată parțial de limitarea ofertei interne, parțial de scăderea cererii pentru unele produse lactate pe piața internațională.

Din punct de vedere structural a crescut ponderea grupei de lapte și smântână în totalul exportului de produse lactate, de la 69% la 72% și a brânzeturilor de la 25% la 27%, pe seama, practic a dispariției untului de la export. Aceasta din cauza neacordării primei la materia primă pentru cantitățile de unt disponibilizate la export, fapt ce a determinat ca livrările de unt pe piața externă să devină necompetitive.

Laptele praf degresat a deținut aproape 60% din exportul nostru față de numai 44% în anul 1995. Cu toate acestea, din punct de vedere cantitativ, exportul românesc de lapte praf degresat a scăzut de la 812 tone la 363 tone în perioada analizată. Principalele piețe de desfacere la exportul românesc de lapte praf degresat au fost Olanda, Belgia, Austria, Rusia, Filipine și Germania. Această scădere s-a produs pe fundalul reducerii producției interne de lapte praf degresat. Unitățile de grăsime care rezultă la obținerea producției de lapte praf degresat, sunt de regulă dirijate spre producția de unt, pentru care cererea a fost mai redusă în lunile de primăvară și vară. Pe lângă variația sezonieră a cererii se înregistrează și o mutație în preferințele consumatorilor dinspre unt către margarină.

În cazul brânzeturilor, telemeaua de oaie și bivoliță, inclusiv brânza Feta și tip Feta au deținut ponderea, reprezentând 1/5 din totalul exportului de produse lactate al României. În ceea ce privește brânzeturile proaspete, acestea au dispărut practic din export. Cașcavalul de oaie s-a exportat în Liban și într-o mai mică măsură în Rusia, iar telemeaua de oaie și bivoliță, în Australia, Franța și Rusia. De altfel, referitor la brânza din lapte de bivoliță se poate face mențiunea că, există fond de marfă suficient, însă acest sortiment are un segment îngust de consumatori, limitat de uzanțele de consum la zona Balcanilor și Orientului Apropiat și Mijlociu.

În concluzie se poate afirma că până la sfârșitul anului 1996 restrângerea exportului românesc de produse lactate s-a datorat într-o mare măsură componenței sortimentale a ofertei de export, cât mai ales lipsei de competitivitate pe piața internațională.

Liberalizarea regimului comercial cu produse agroalimentare de la începutul anului 1997 a urmărit să faciliteze integrarea fluxurilor de import și export ale țării noastre în cele ale pieței mondiale, permițând prețurilor interne să se formeze liber și să se miște odată cu variațiile echivalentelor lor internaționale.

Tarifele vamale ale României (cele mai ridicate între cele aplicate în țările în tranziție din Europa Centrală și de Est) pentru mărfurile agricole și alimentare au fost semnificativ reduse începând cu 1 iunie 1997 (taxa vamală medie coborând la 27%, de la nivelul anterior de 80%). În cazul produselor "sensibile" (carne și produse din carne de porc și pasăre, lapte și produse lactate), tarifele vamale sunt de 60% (tabelul 14).

Tabelul 14 - Taxele vamale la importul de produse lactate al României

Produsul	Taxă vamală aplicată în 1995	Taxă vamală aplicată în 1996	Taxă vamală generală în urma Acordului Runderi Uruguay (conține și tarificarea*)	Taxă 1998
Lapte și smântână neconcentrate	2-5%	55%	145,5%	35%
Lapte și smântână concentrate	20% (17% import UE)	98% (15% import)	269,5%	50%
Lapte praf cu conținut de grăsime >15%	25% (21% import UE)	18,8% import UE; 25% import Cehia și Slovacia	145,5%	50%
Unt	25% (21,3% import UE)	18,8% import UE; 25% import Cehia	240%	60%
Brânzeturi proaspete; topite și tip Feta	20% (17% import UE)	171% (15% import UE)	294%	15%

*) nu se aplică deocamdată

Sursa: Lapte și produse din lapte - situație actuală și perspectivă, MAA, IEM, CNS, CNP, București, mai 1995, Monitorul Oficial al României nr.85 bis, 9 mai 1997

Sistemul de licențe și cote de export și import a fost eliminat de la 1 iunie 1997. Cotele preferențiale la import au fost menținute doar în cadrul acordurilor comerciale b_i - și multilaterale la care România este parte semnatară.

În acest an țara noastră a devenit membru cu drepturi depline al CEFTÂ (acordul semnat în aprilie intrând, de fapt în vigoare de la 1 iulie). Prevederile acordurilor semnate cu UE și Republica Moldova întregesc cadrul în care se dezvoltă comerțul subregional.

La ora actuală, comerțul cu produse agricole și alimentare este în întregime privat și oferă premisele unei competiții reale.

Bibliografie

1. Belli N. - Uniunea Europeană: geneza și instituțiile sale. Probleme economice nr. 37-38/1995
2. Marian Constantin, Louis Lagrange și colab. - Marketing în agricultură, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995
3. Marian Constantin, Louis Lagrange și colab. - Marketingul producției agroalimentare, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997
4. D. Dumitru și colab. - Agricultura României - Tendințe pe termen mediu și lung, Ed. Expert, București, 1997
5. Diaconescu C. și colab. - Politica de stimulare a producătorilor agricoli, Banca Mondială, Biroul ASAL, București, nov. 1996
6. Gavrilescu D. și colab. - Cererea, oferta și prețurile agricole în perioada 1990-1995, CIDE, București, oct.1996
7. Gavrilescu D. - Economia agroalimentară - delimitări, premise, anticipări, Ed.Expert, 1996
8. Harrigan J., Loader R., Thirtle C. - La politique des prix agricoles: le gouvernement et la marche, FAO, Rome, 1995
9. Lagrange L. - La commercialisation des produits agricoles et agroalimentaires, Lavoisier, Paris, 1989
10. Malassis L., Ghersi G. - Initiation de l'economie agroalimentaire, Hatier, 1992
11. Tracy Michael - Evoluția politicii agricole comunitare și implicații ale viitoarei lărgiri a Uniunii Europene, Probleme economice nr.33/1995, CIDE, București (traducere de prof.dr. N.Belli).
12. Valceschini E., Nicolae F. - Agroalimentaire: une economie de la qualité.
13. xxx Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries; European Commission Directorate General for Agriculture, Working Document, iunie, 1995
14. xxx Description generale des mecanismes de marché commun agricole, Commission Europeenne. Avânt projet de Budget General de Communauté Europeenne pour l'exercice, 1997
15. xxx Obiectivele și politicile Guvernului României în domeniile economiei și protecției sociale - orizont 1997, Tribuna Economică nr. 9/1997
16. xxx Publicațiile CNS, Buletine statistice lunare, Buletine statistice de prețuri, Anuare statistice, Balanțe cantitative pe produse.
17. xxx Colecția publicațiilor: Tribuna Economică, Economistul, Adevărul Economic, Capital, Hortinform.
18. xxx Lait et produits laitiers, Chaiers de la PAC, Commission Europeenne, 1995
19. xxx Lapte și produse din lapte - Situație și perspectivă, MAA, 1EM, CNS, CNP, București, mai 1996

20. xxx Stabilizarea pieței produsului: Lapte de vacă, MAA-PHARE, Unitatea de consultanță pentru politici agricole, București, 1996
21. xxx Agriculture and Food Consulting, Studiul sectorului creșterii animalelor în România, Raport Final, vol.1, București, iunie, 1993
22. xxx Le marche du lait et des produits laitiers, Nations Unies, New York et Geneva, 1994

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 18-19/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

MĂSURAREA SĂRĂCIEI

Maria MOLNAR

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

MĂSURAREA SĂRĂCIEI	507
1. DEFINIREA ȘI METODA DE MĂSURARE A SĂRĂCIEI	508
Sărăcia - fenomen multidimensional	508
Sărăcie absolută și relativă	513
Sărăcie și excludere socială	515
Obiectiv și subiectiv în definirea sărăciei	515
2. BAZA STATISTICĂ A EVALUĂRII SĂRĂCIEI	516
Sursele de date	517
Veniturile sau cheltuielile	519
Scala de echivalență	520
3. PRAGUL SĂRĂCIEI	523
Pragul de sărăcie absolut sau metoda evaluării nevoilor fundamentale	524
Pragul relativ de sărăcie	529
Pragul subiectiv de sărăcie	532
4. INDICATORII SĂRĂCIEI	534
Indicatori ai incidenței sărăciei	535
Indicatori ai intensității sărăciei	536
Indicatori ai severității sărăciei	539
Indicatori ai dinamicii sărăciei	542
BIBLIOGRAFIE	543

MĂSURAREA SĂRĂCIEI

“Studiul economiei sărăciei continuă să fie excesiv de nebulos. Poeții și istoricii relevă adesea înțelesurile fundamentale a ceea ce înseamnă să fii sărac; pentru a exprima ce implicații are faptul de a fi sărac, limba este mai expresivă decât teoria. Este dificil să treci de la conștiința obligațiilor morale privind caritatea privată sau publică la cerințele economice ale îmbunătățirii situației pentru mulțimea de săraci.” (Schultz 1992).

Cunoașterea sărăciei, ca unul dintre cele mai grave fenomene sociale care marchează lumea contemporană, și mai ales fundamentarea unor programe eficiente de combatere a ei impun măsurarea sărăciei, estimarea proporțiilor sale și a parametrilor care îi caracterizează evoluția în timp, variabilitatea spațială și determinarea cauzală.

Măsurarea sărăciei este o sarcină deosebit de complexă și dificilă. Numeroasele probleme de ordin teoretic și metodologic pe care le implică fac obiectul unei tot mai bogate literaturi de specialitate. Dezbaterile și soluționarea lor a preocupat numeroși cercetători de mare prestigiu: economiști, statisticieni, sociologi, filozofi etc. (Atkinson 1987; Sen 1976, 1979, 1983, 1987; Townsend 1979, 1993; Foster 1984; Hagenars 1985, 1987, 1988; Kakwani 1980; Praag 1994). Studiul științific al sărăciei a început odată cu debutul acestui secol (Rowntree 1901) și a luat o mare amploare în ultimii 30 ani, cunoscând dezvoltări multiple și interesante, în special în direcția îmbogățirii și rafinării arsenalului de metode și instrumente de măsură și analiză, ca și în ceea ce privește aplicațiile practice. Cu toate acestea, cel mai bun răspuns la problemele metodologice ale cercetării sărăciei încă nu s-a găsit. Dilemele, semnele de întrebare și punctele de vedere contradictorii persistă în multe dintre zonele care presupun judecăți subiective ale cercetătorului; cu atât mai mult acolo unde se impune decizia omului politic.

Există mai multe componente/aspecte ale metodologiei de măsurare a sărăciei care se impun atenției și a căror analiză este relevantă pentru studiul sărăciei în țara noastră. Astfel, calitatea evaluării sărăciei și relevanța programelor de combatere a ei depind de modul în care este definită și de alegerea modalității de exprimare concretă a stării de sărăcie, cu alte cuvinte a indicatorilor pe baza cărora se face evaluarea; de asemenea, de informațiile care stau la baza acesteia, de calitatea și relevanța măsurătorilor primare. Toate acestea, împreună cu alegerea și determinarea pragului sărăciei, sunt importante pentru identificarea celor săraci. O problemă specială este aceea a agregării măsurătorilor individuale, respectiv a estimării proporțiilor sărăciei, a profilului și dinamicii acesteia. Acest capitol își propune o abordare

a metodologiei de măsurare a sărăciei în principal prin prezentarea soluțiilor, metodelor și instrumentelor utilizate în practică sau avansate în literatură.

Problemele asupra cărora ne vom concentra atenția sunt: definirea și metoda de măsurare a sărăciei; informația statistică aflată la baza măsurării; pragul sărăciei; indicatorii sărăciei.

1. Definirea și metoda de măsurare a sărăciei

Chiar dacă pare aproape un truism, definirea sărăciei nu este deloc simplă și univocă atunci când se pune problema transpunerii ei în termeni operaționali, adică atunci când este necesară identificarea concretă a celor săraci; pentru a fi ajutați, ei și numai ei, sau pentru a evalua proporțiile acestui fenomen la scară națională sau planetară.

Sărăcia este definită, în general, din perspectiva bunăstării, fiind considerată o stare de lipsă a acesteia, o privare de atributele bunăstării. Definițiile diferă însă, în mod semnificativ, în funcție de conținutul conceptului de bunăstare și importanța care se acordă diferitelor sale dimensiuni, precum și de scopul și contextul în care se face evaluarea sărăciei.

• **Sărăcia - fenomen multidimensional**

Din perspectiva **complexității** atribuite conceptului, există în principal două tipuri de definiții, care au condus la modalități diferite de măsurare a sărăciei. Prima, cea mai veche și cea mai simplă, este cea **unidimensională**. Sărăcia este definită prin insuficiența sau lipsa resurselor materiale (financiare), în principal a veniturilor, necesare pentru a achiziționa și dispune de bunurile și serviciile indispensabile asigurării unui nivel de trai (de bunăstare) minim acceptabil. Posibilitatea de a accede la bunurile și serviciile necesare, de a poseda și a dispune de aceste bunuri reprezintă esența acestei definiții, iar măsurarea se realizează în principal pe baza unui singur indicator considerat relevant pentru exprimarea sintetică a bunăstării unei persoane/familii: venitul disponibil sau cheltuielile de consum. Uneori se utilizează un indicator în expresie naturală (consumul alimentară exprimat în calorii sau un indicator antropometric - greutatea copiilor raportată la vârstă sau înălțime, de pildă) suficient de sugestiv pentru a marca starea de sărăcie.

Definiția este însă considerată prea îngustă, potrivită mai degrabă pentru a exprima **absența bunăstării economice sau materiale**. De altfel, termeni ca "sărăcie economică" (economic poverty), "sărăcie exprimată prin venituri" (income-poverty), precum și "venituri mici sau cheltuieli mici" (low-income sau low-expenditure) sunt utilizați ca alternativă pentru a desemna mai precis esența fenomenului măsurat (*Foster1984; Förster1994; UNDP1997*).

Definițiile moderne tratează sărăcia ca pe un fenomen complex, **multidimensional**, implicând luarea în considerare a unor componente/aspecte ale

condițiilor de viață care sunt insuficient sau nu sunt deloc reflectate de indicatorii sintetici ai veniturilor sau cheltuielilor. Sfera resurselor este mai largă, alături de resursele materiale fiind cuprinse și cele de ordin cultural și social implicate în satisfacerea nevoilor umane fundamentale. Starea de sărăcie se apreciază în funcție de posibilitatea oamenilor de a participa la viața societății, de a funcționa ca membri ai acesteia.

În celebra sa lucrare “Vaincre la pauvreté dans les pays riches”, **Lionel Stoleru** notează că sărăcia “comportă multiple fațete care nu pot fi cuprinse cu ușurință într-un cadru cu forme simple. De altfel, noi nu cunoaștem decât o mică parte din aceste fațete deoarece informația noastră lasă de dorit. În fine, sărăcia nu este decât o componentă a necunoscutei (une pièce de puzzle) pe care o constituie în orice societate fiecare bărbat sau fiecare femeie: noi o descriem ca pe o stare, în timp ce ea nu este poate decât o stare de spirit; noi o descriem ca pe o excludere din domeniul bunurilor, în timp ce ea este poate mai curând o excludere din societate” (Stoleru 1974). El analizează sărăcia utilizând 16 indicatori pe care îi numește “semne exterioare ale sărăciei”. Sunt indicatori ai nivelului de trai (veniturile familiale și patrimoniul), caracteristici demografice (speranța de viață la 35 ani, mortalitatea infantilă, singurătatea, talia familiei) și ale modului de viață (consumul, echiparea gospodăriei, confortul și aglomerarea locuinței, timpul necesar transportului, cheltuielile cu sănătatea, nivelul de instruire, concediul, accesul la teatre și concerte, delincvența).

Sărăcia a fost definită de **Peter Townsend** ca un cumul de lipsuri, de privațiuni. El consideră că oamenii se află în stare de sărăcie (deprivation) dacă nu pot avea tipul de alimentație și îmbrăcăminte, locuința și mediul de locuit, condițiile de muncă și condițiile sociale obișnuite în societatea în care trăiesc, dacă nu pot participa la activitățile și distracțiile obișnuite sau cel puțin larg încurajate și aprobate în societatea respectivă (Townsend 1979, 1993). Concretizarea acestei definiții a fost realizată prin identificarea a 77 indicatori ilustrativi pentru situațiile de privațiune în mai multe domenii: alimentație, vestimentație, locuință, echiparea gospodăriei, condițiile de mediu, dotarea localității cu facilitățile necesare, condițiile de muncă, dreptul la muncă, familia, integrarea în societate, participarea la viața politică, odihna, educația. Situațiile de privațiune cuprinse în listă sunt de tipul: familia nu a avut hrană suficientă cel puțin o zi în ultimele săptămâni; lipsa unei mașini sau a frigiderului; locuință fără electricitate sau cu igrasie; cel puțin două săptămâni de șomaj în ultimele 12 luni; un membru al familiei bolnav; membrii familiei nu și-au putut exercita dreptul la vot la ultimele alegeri; mai puțin de zece ani de școală etc.

În lucrările EUROSTAT, în general în documentele Uniunii Europene, definirea stării de sărăcie are în vedere, cel puțin teoretic, atât resursele materiale, cât și pe cele culturale și sociale, așa cum se precizează într-o decizie a Consiliului Comunității Europene din 1984: “*Vor fi considerate sărace persoanele, familiile sau grupurile de persoane ale căror resurse (materiale,*

culturale și sociale) sunt atât de limitate încât le exclud de la modul de viață minim acceptabil în țara în care trăiesc” (EUROSTAT 1994; Bardone-Degrise 1995).

Definind sărăcia prin incapacitatea de a atinge un standard de viață minim, autorii unui raport al Băncii Mondiale consacrat sărăciei subliniază necesitatea de a lua în considerare în măsurarea acesteia o serie de dimensiuni care nu sunt reflectate de indicatorii veniturilor sau consumului: sănătatea, speranța de viață, educația, accesul la bunurile publice etc. (*World Bank 1990*). Menționăm, de asemenea, că rapoartele și alte documente elaborate sub egida organismelor ONU cu vocație socială (PNUD, UNESCO, UNICEF etc.) definesc sărăcia tot din perspectivă multidimensională (*ONU 1976; PNUD 1997*).

Transpunerea în plan practic metodologic a acestei definiții multidimensionale a sărăciei este realizată în mai multe modalități:

- (a) prin utilizarea unui singur indicator sintetic - veniturile disponibile sau cheltuielile de consum. Recursul în ultimă instanță la măsura unidimensională este determinat de dificultățile de ordin practic de obținere a informațiilor necesare aplicării unor formule complexe de măsurare; de asemenea, de faptul că se apreciază că veniturile/cheltuielile pot asigura cea mai bună măsură “suogat” pentru bunăstare/sărăcie, având în vedere corelația relativ puternică dintre ele și nivelul de bunăstare, întrucât ele reprezintă deopotrivă instrument și rezultat al bunăstării, respectiv cauză și consecință a sărăciei. Este o soluție la care se apelează frecvent în diverse evaluări ale sărăciei în plan național sau în comparații internaționale, cu precizarea că rezultatele trebuie utilizate cu rezervele cuvenite.
- (b) prin utilizarea unor indicatori non-monetari referitori la diferitele situații de privațiune pentru determinarea pragului de sărăcie exprimat în venituri/cheltuieli (*Townsend 1979; Ravallion 1993*) sau prin stabilirea stării de sărăcie cu ajutorul indicatorilor non-monetari privind un cumul de privațiuni (*Mack-Lansley 1985*);
- (c) prin completarea evaluării și analizei sărăciei, realizate în principal pe baza veniturilor/cheltuielilor, cu ajutorul unor indicatori non-monetari considerați relevanți pentru anumite aspecte ale sărăciei. Se utilizează indicatori care privesc alimentația, locuința, posesia diferitelor bunuri, sănătatea, educația, presiunea financiară¹ etc. (*World Bank 1990; EUROSTAT 1994; Zamfir 1994*).

¹ De aici unele concepte cum sunt: sărăcia în domeniul alimentației (food poverty), sărăcia în domeniul condițiilor de locuit (housing poverty) sau sărăcie financiară (financial poverty).

- (d) prin calculul unor indicatori complecși, determinați prin compunerea, pe baza unor metode speciale, a unui set de indicatori monetari și non-monetari privind principalele dimensiuni ale bunăstării/sărăciei. De pildă, un grup de specialiști italieni a pus la punct o metodă de evaluare multidimensională a sărăciei bazată pe teoria mulțimilor fuzzy (*Cheli-Lemmi 1995*). Aceasta a permis compunerea a 16 indicatori - considerați simptome ale sărăciei¹ - într-un indicator sintetic reprezentând o măsură relativă ordinală sau pseudo-cardinală a sărăciei, utilă mai ales pentru stabilirea profilului sărăciei (*Lemmi-Pannuzzi-Mazzolli-Cheli-Betti 1997*).

Definirea multidimensională a sărăciei a căpătat o nuanță specială în concepția lui **Amartya Sen**. Potrivit acesteia, sărăcia nu constă în lipsa bunurilor de consum, ci în **absența capacității oamenilor, a posibilității, inclusiv a libertății, de a “funcționa”** (capabilities for functionings), adică de a fi bine hrăniți, de a fi sănătoși și educați, de a avea o viață lungă, de a participa la viața societății etc. (*Sen 1983 și 1987*). Pornind de la această definiție s-a încercat și o metodă de măsurare a sărăciei fundamentată pe evaluarea unor aspecte cuantificabile ale capacității de a trăi a oamenilor (capabilities based measure of poverty) (*Desai 1990; UNDP 1996*).

Capacitatea oamenilor de a “funcționa” a fost pusă în centrul definirii sărăciei și de autorii Raportului dezvoltării umane pe anul 1997. Este o definiție complexă, realizată din perspectiva dezvoltării umane, fiind inspirată în același timp din definițiile fundamentate pe insuficiența veniturilor și pe privațiunile care apar în satisfacerea nevoilor umane fundamentale. *“Sărăcia se manifestă în privațiunile din viața oamenilor. Sărăcia poate însemna nu numai lipsa celor necesare bunăstării materiale, ci și absența posibilităților de a trăi o viață tolerabilă. Viața poate fi prematur pierdută. Ea poate fi dificilă, dureroasă și plină de riscuri. Poate fi privată de cunoaștere și comunicare. Și poate fi lipsită de demnitate, încredere și respect de sine, ca și de respectul celorlalți. Toate acestea sunt aspecte ale sărăciei, care limitează și distrug viețile a multe milioane de oameni în lumea de astăzi”*(*UNDP 1997*).

Transpunerea în plan concret a acestei definiții este însă mult mai îngustă, pentru că aspecte importante ale sărăciei astfel definite nu pot fi măsurate și cuprinse într-un indicator compus, cu atât mai mult în contextul unei comparații internaționale privind 175 țări. Raportul prezintă astfel numai un set restrâns de indicatori meniți să definească “profilul sărăciei umane” sub câteva din aspectele sale cele mai grave și un “indice al sărăciei umane”, calculat pentru țările în curs de dezvoltare, pe baza a numai cinci indicatori (Casetă 1).

¹ Opt indicatori privesc condițiile de locuit, șapte se referă la lipsa unor bunuri de folosință îndelungată și unul reprezintă cheltuielile totale de consum.

O extindere interesantă a definiției sărăciei este propusă de Maria Moldoveanu, care ia în considerare, alături de sărăcia materială (ca o consecință, dar și ca o cauză a acesteia), **sărăcia spirituală - sărăcia de idei, sărăcia morală și sărăcia sufletească**, într-un concept de **sărăcie cumulativă** (Moldoveanu 1997).

Caseta 1. Indicatori ai "sărăciei umane"

Indicatori privind:

- a. *supraviețuirea*: ponderea populației cu speranța de viață mai mică de 40 ani; rata mortalității materne; mortalitatea infantilă; ponderea populației fără acces la servicii de ocrotire a sănătății; ponderea populației fără acces la apă potabilă;
- b. *educația*: rata analfabetismului; ponderea copiilor care nu termină școala primară; ponderea copiilor necuprinși în școala primară; rata de activitate economică a copiilor (10-14ani); rata de înrolare școlară a femeilor (primară și secundară);
- c. *securitatea personală*: numărul persoanelor refugiate; numărul persoanelor ucise și afectate de calamități;
- d. *sustenabilitatea dezvoltării*: creșterea/scăderea suprafețelor ocupate cu păduri;
- e. *participarea la decizia politică*: ponderea femeilor în parlament;
- f. *veniturile*: venitul mediu al celor mai săraci 20% comparativ cu al celor mai bogați 20%; ponderea populației aflate sub pragul de sărăcie; rata de activitate economică a femeilor; ponderea femeilor în totalul lucrătorilor familiali neremunerați.

Indicele "sărăciei umane" a fost construit pe baza a cinci indicatori, care reflectă privațiunile din trei zone ale vieții umane: durata vieții, educația și standardul de viață. Formula de calcul este:

$$ISU = (P_1^3 + P_2^3 + P_3^3) : 3)^{1/3} ; P_3 = (P_{3.1} + P_{3.2} + P_{3.3}) : 3$$

în care:

P_1 reprezintă ponderea populației cu speranța de viață mai mică de 40 ani;

P_2 - rata analfabetismului;

$P_{3.1}$ - ponderea populației fără acces la apă potabilă;

$P_{3.2}$ - ponderea populației fără acces la servicii de ocrotire a sănătății;

$P_{3.3}$ - ponderea copiilor (sub 5 ani) subponderali

Sursa: UNDP 1997

- **Sărăcie absolută și relativă**

Definițiile diferă și în funcție de modalitățile de abordare absolută și relativă a sărăciei. Abordarea absolută înseamnă, în esență, stabilirea stării de sărăcie în raport cu un minim corespunzător satisfacerii nevoilor umane fundamentale; un minim universal valabil, determinat în mod obiectiv de dimensiunea acestor nevoi. În schimb, abordarea relativă constă în stabilirea stării de sărăcie prin comparație cu nivelul de trai și modul de viață dominant în societate în momentul evaluării. Cele două modalități de abordare au generat metode diferite de stabilire a pragului de sărăcie: prima bazată pe evaluarea nevoilor fundamentale, a doua pe distribuția bunăstării într-o anumită societate la un moment dat. Fiecare metodă are avantajele și dezavantajele ei, iar rezultatele diferă uneori considerabil, astfel încât interpretarea și utilizarea lor trebuie făcute în funcție de împrejurările și scopul evaluării sărăciei.

Abordarea absolută a caracterizat primele evaluări ale sărăciei (Rowntree 1901) și este în general adecvată măsurării sărăciei în țările mai sărace, fiind asociată deseori cu minimul de subzistență, cu sărăcia extremă sau cu sărăcia de masă (mass poverty). Sărăcia este definită în termeni relativi în principal în societățile bogate¹. În acest context ea este frecvent asociată termenului de excludere (sau marginalizare) socială, precum și celui de minim social sau minim decent².

În țara noastră și în celelalte țări est-europene, abordarea în termeni absoluți, concretizată în utilizarea bugetelor minime de consum, a dominat evaluările privind sărăcia. În contextul căderii nivelului general de trai în perioada de tranziție, acest mod de a judeca sărăcia s-a lovit însă de imposibilitatea protecției mării mase de persoane/familii aflate sub pragul de sărăcie, respectiv de lipsa finalității practice a acestor evaluări. Aceasta a reactivat disputa, în mare parte sterilă, între “relativiști” și “absolutiști” în evaluarea sărăciei, cu urmări evidente în întârzierea adoptării și în fundamentarea unor politici de combatere a sărăciei.

Este important de subliniat totuși că, în planul concret al evaluării sărăciei, diferența între cele două modalități de definire a sărăciei nu este la fel de netă.

¹ Se consideră, de altfel, că orice definiție “absolută” în termeni de consum caloric sau alți indicatori vizând supraviețuirea fizică ar fi un anacronism în Europa (Steiner -Wolf 1996). Totuși, instituții științifice de prestigiu din Anglia, au elaborat în 1993 sub egida Fundației Joseph Rowntree, bugete standard pentru un nivel de trai “modest dar adecvat” și pentru un nivel de trai “ieftin” (low cost budget), printr-o metodă similară celor fundamentate pe definirea absolută a sărăciei (Bradshaw 1993). Așa cum este evaluat la noi, acesta din urmă este însă mai degrabă o variantă a minimului absolut, derivată dintr-o definiție mai largă a nevoilor fundamentale.

² Așa cum este evaluat la noi, acesta din urmă este însă mai degrabă o variantă a minimului absolut, derivată dintr-o definiție mai largă a nevoilor fundamentale.

Aceasta pentru că o determinare obiectivă a unui minim absolut, universal valabil, este practic imposibilă. Orice evaluare a nevoilor fundamentale are o însemnată doză de relativitate izvorâtă din faptul că percepția socială asupra a ceea ce înseamnă "strict necesar" se modifică în timp în funcție de evoluția nivelului general de trai și de modul de viață caracteristic fiecărei colectivități¹. Prin urmare, un standard "absolut" de evaluare a sărăciei, utilizat pentru analiza evoluției în timp a sărăciei, are mai curând semnificația de "constant" pe o perioadă de timp de lungime rezonabilă² și "invariabil" într-un spațiu geografic-economic-cultural relativ omogen³. Menționăm, de asemenea, că metodele de determinare a pragului de sărăcie pe baza nevoilor de nutriție și a structurii consumului, utilizate în rapoartele experților Băncii Mondiale, sunt în fond rezultatul unei abordări din dublă perspectivă - absolută și relativă - a dimensiunilor sărăciei (Ravallion 1993; World Bank 1996).

În contextul abordării relative a sărăciei, se detașează o orientare mai radicală, care accentuează faptul, de altfel unanim recunoscut, că nu există o linie de demarcație evidentă între săraci și non-săraci. Prin urmare, evaluarea stării de sărăcie nu se face în raport cu un prag de sărăcie. "Oricare ar fi conceptul de sărăcie utilizat pentru stabilirea pragului de sărăcie, este evident că împărțirea populației în două categorii distincte - săraci și non-săraci - este o suprasimplificare a realității, care anulează orice idee de gradualism între cele două extreme: bunăstare înaltă și dificultăți materiale deosebite. În mod evident, sărăcia nu este un **atribut** care caracterizează o persoană în termeni de **prezență** sau **absență**. Dimpotrivă, este un **predicat vag** care comportă diferite **grade de semnificație**" (Cheli-Lemmi 1995). Se consideră, prin urmare, că este mai corectă evaluarea de tip ordinal a sărăciei, conform căreia se stabilește cine este mai sărac și cine este mai puțin sărac. Calculații prin diverse metode de relativizare a parametrilor populației cercetate,

¹ Relația absolut-relativ în definirea sărăciei este amplu tratată în studiile: "Consi-derații privind conținutul și metodologia de determinare a nivelului de trai minim în România" (Vâlceanu 1982); "Minimul de trai (pragul de sărăcie) în România" (Molnar-Poenaru 1992); "Sărăcia: teorii și factori" (Zamfir, 1995); de asemenea, în numeroasele lucrări consacrate metodologiei de determinare a pragului sărăciei (Ravallion 1993; Hagenaars - Van Praag 1985; Hagenaars - de Vos 1988; Atkinson 1989).

² S. Rowntree a utilizat o astfel de definire a sărăciei prin evaluarea venitului necesar acoperirii aceluiași nevoi de bază în 1899, 1936 și 1950, constatând că ponderea populației sărace a scăzut de la 33% la 18% și respectiv 1,5% (Zamfir 1995).

³ Comparațiile internaționale, se bazează pe evaluări fundamentate atât pe praguri ale sărăciei unice pentru toate țările (de pildă, pragul de un dolar la paritatea puterii de cumpărare pe zi utilizat în rapoartele Băncii Mondiale și PNUD) cât și pe praguri stabilite la nivel național, eventual după o metodă comună (World Bank 1990 și 1993; PNUD 1987; Duncan 1997; Bradshaw 1997; Förster 1995).

indicatorii sărăciei au numai valoare comparativă, fără o semnificație concretă. Amintim aici, cu titlu de exemplu, indicele calculat de experții italieni prin metoda fundamentată pe mulțimile fuzzy (*Lemmi* s.a. 1997), gradul de sărăcie și rata sărăcirii, calculați de cercetătorii ICCV (*Zamfir* 1994), precum și indicele sărăciei umane, calculat în Raportul privind dezvoltarea umană (*PNUD* 1997).

- **Sărăcie și excludere socială**

În definirea stării de sărăcie se face apel în mod frecvent la o serie de termeni care exprimă fie diverse grade sau situații de sărăcie, fie iminența riscului sărăciei. Cel mai frecvent este utilizat termenul de “**excludere socială**” (social exclusion), în special în țările dezvoltate, acolo unde sărăcia grevează asupra unei părți relativ restrânse a societății. Termenul este la fel de (dacă nu mai) imprecis decât cel de sărăcie, fiind folosit într-o multitudine de înțelesuri: pentru a desemna însăși starea de sărăcie sau consecințele acesteia în planul relațiilor sociale (“sărac egal exclus” sau “fiind sărac este exclus”); pentru a caracteriza ipostaza cea mai gravă a sărăciei, sărăcia extremă și persistentă (“atât de sărac încât este exclus din societate”) sau o cauză, un fenomen care determină sau explică sărăcia (“cineva este sărac pentru că a fost exclus din societate, de pe piața muncii etc.”); pentru a desemna un fenomen cu un conținut mai larg decât cel implicat de legătura cu sărăcia (cineva poate să se simtă exclus din societate fără a fi sau a se simți neapărat și sărac). Excluziunea poate fi legată de existența unui handicap fizic sau psihic, de inadaptabilitate sau discriminare socială, precum și de șomajul de lungă durată, după cum poate însemna și imposibilitatea de a avea modul de viață dominant în colectivitate datorită privațiunilor de diverse feluri, inclusiv lipsei de drepturi civile, politice și sociale (*Valtrani* 1994; *Strobel* 1996; *Paugam* 1997).

Cu un conținut oarecum asemănător, poate cu o anumită nuanță care amintește de stigmatul social, se utilizează și termenul de **marginalizare socială**. Frecvent folosiți și ei, termenii de **precaritate** și **vulnerabilitate** desemnează ipostaze mai puțin grave, mai curând iminența, respectiv persistența riscului sărăciei. Ei caracterizează situația celor aflați în zona pragului sărăciei, imediat deasupra sau dedesubtul acestuia sau a celor asupra cărora planează pericolul de a cădea în sărăcie din cauze tranzitorii (șomaj sau boală, de exemplu), respectiv permanente sau de lungă durată (un handicap, bătrânețea, familia numeroasă sau monoparentală, nivelul scăzut de educație etc.). În legătură cu cei aflați într-o astfel de situație se utilizează adesea termenii de **persoane, categorii sau grupuri defavorizate**.

- **Obiectiv și subiectiv în definirea sărăciei**

Cele mai multe definiții și evaluări ale sărăciei sunt fundamentate pe ideea că sărăcia este o **stare**, care poate fi pusă în evidență și măsurată în mod **obiectiv**, comparând resursele de care dispun gospodăriile cu un prag determinat “în mod obiectiv”, în funcție de nevoile fundamentale sau de nivelul

general/normal de trai, prin utilizarea unor indicatori care măsoară obiectiv nivelul de bunăstare. În această abordare, expertul sau cel care face politica de asistență socială stabilește dacă o persoană/familie este săracă sau nu.

Conform unei alte definiții, sărăcia este un **sentiment**, nu o situație obiectivă. Este sentimentul de a nu avea suficient pentru a trăi normal. De aici ideea evaluării ei pe baza aprecierii subiective a persoanelor, care știu cel mai bine dacă resursele le sunt suficiente pentru a-și satisface nevoile. Dezvoltarea ei, în lumina teoriei utilității și bunăstării, a condus la elaborarea unor metode speciale de determinare a pragului de sărăcie, bazate pe chestionarea gospodăriilor asupra situației lor și a suficienței resurselor (*Goedhart 1977; Hageaars 1986; Kapteyn 1988; Van Praag - Flik 1992*). Promotorii acestei abordări consideră că ea rezolvă și problema luării în considerare a unor componente și dimensiuni ale bunăstării/sărăciei care nu pot fi măsurate cu instrumentele clasice.

Nici diferența dintre obiectiv și subiectiv în măsurarea sărăciei nu este netă. Evaluările făcute prin metode "obiective" conțin o doză relativ mare de subiectivism, întrucât se bazează pe judecăți subiective ale experților, întemeiate la rândul lor pe cunoașterea percepției colective a societății cu privire la ceea ce înseamnă nevoi fundamentale, strict necesar sau normal/decent în condițiile de viață. Evaluările subiective pun accentul pe această dimensiune a bunăstării/sărăciei, cu deosebire pe luarea în considerare a percepțiilor, gusturilor și preferințelor fiecărei persoane. De obicei, aceste evaluări, care nu prea sunt creditate ca având suficiență concretă, precizie și relevanță practică pentru politica socială, sunt utilizate în completarea celor realizate cu metodele "obiective" tradiționale, pentru fundamentarea sau verificarea acestora din urmă (*Zamfir 1994; Ravallion 1994; Veèernik 1995*).

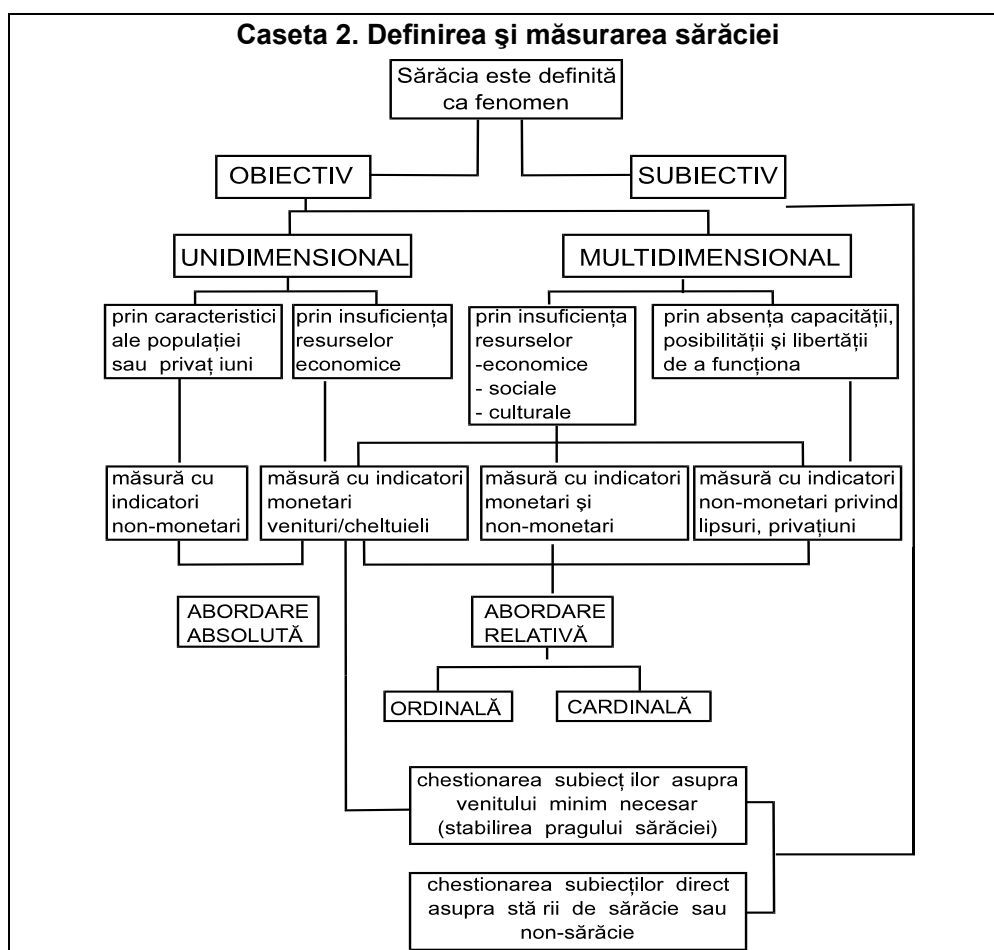
Fie că definesc sărăcia în mod explicit, fie că această definiție este numai implicită, diferitele evaluări ale sărăciei se fundamentează pe variante de definiții care rezultă din combinarea diverselor componente, aspecte și perspective de abordare ale sărăciei (Caseta 2). Aceasta depinde de scopul și contextul evaluării, precum și de datele și informațiile disponibile.

2. Baza statistică a evaluării sărăciei

Orice evaluare a dimensiunilor sărăciei, cu excepția celei fundamentate pe aprecierea subiectivă a acestei stări, se bazează pe **cunoașterea parametrilor individuali ai nivelului de trai** (venituri, cheltuieli, consum, caracteristici ale locuinței, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată, starea sănătății etc.), respectiv **a distribuției gospodăriilor după nivelul caracteristicilor implicate în definirea sărăciei**.

• **Sursele de date**

Există în principal **două categorii de surse de date** privind distribuția gospodăriilor după diverși indicatori ai nivelului de trai. Una din ele este constituită din înregistrări referitoare la întreaga populație sau categorii ale acesteia. Acestea sunt **sursele administrative**¹.

¹ Există mai multe surse de date administrative de interes pentru caracterizarea unor aspecte ale nivelului de trai. În prezent în țările dezvoltate se fac eforturi pentru integrarea acestora în baze de date apte să servească diverse obiective de ordin științific și practic, între care și măsurarea sărăciei (EUROSTAT 1994).

Cea mai importantă sub aspectul distribuției populației după nivelul de trai este statistica fiscală, disponibilă acolo unde funcționează sistemul impozitului pe veniturile totale ale gospodăriilor și unde fiecare gospodărie face anual o declarație asupra veniturilor. Informațiile din această sursă permit evidențierea veniturilor aflate sub un anumit prag și calculul parametrilor gravității și dinamicii sărăciei. Această sursă nu cuprinde însă informații referitoare la cei mai săraci membri ai societății, cei care scapă declarațiilor de venit; de asemenea, nu oferă informații mai ample asupra gospodăriilor, informații necesare analizei cauzelor sărăciei și identificării remediilor acesteia.

Cealaltă categorie de date rezultă din **cercetări selective**: anchete și microrecensăminte privind unul sau mai multe aspecte ale nivelului de trai (Ravallion 1994). Cele mai cunoscute sunt **anchetele privind bugetele de familie**. Acestea sunt organizate ca cercetări continue sau periodice, pe eșantioane variabile în timp sau pe eșantioane tip panel și oferă date detaliate privind veniturile, cheltuielile și consumul gospodăriilor cercetate. Există și înregistrări de mai mare anvergură (microrecensăminte) sau anchete pe eșantioane mai restrânse, care vizează numai veniturile sau numai cheltuielile sau aspecte speciale ale nivelului de trai, precum și anchetele de opinie în acest domeniu. Un tip special în constituie cercetările complexe, cuprinzând o gamă foarte largă de aspecte și componente ale nivelului de trai, așa cum este **ancheta integrată în gospodării** (AIG), realizată în țara noastră de Comisia Națională pentru Statistică.

La nivelul unor organisme și instituții internaționale există preocupări, materializate în proiecte ample, de dezvoltare a cercetărilor statistice necesare măsurării inegalității și sărăciei, ca și altor aspecte sociale. Amintim proiectul Băncii Mondiale privind măsurarea nivelului de trai în țările în curs de dezvoltare (**Living Standard Measurement Study - LSMS**), inițiat în 1980. Cercetările statistice LSMS desfășurate în mai multe țări din Asia, Africa și America de Sud au caracter complex, servind la culegerea de date privind veniturile, consumul, economiile, ocupare și șomajul, sănătatea, educația, fertilitatea, nutriția condițiile de locuit și migrația (Glewwe 1990). Un alt proiect amplu, referitor la țările dezvoltate OCDE, este cel intitulat **Luxembourg Income Survey** (LIS). Acesta se realizează pe baza unor cercetări statistice selective realizate în țările cuprinse în proiect (Casetă 3).

Cercetările statistice privind distribuția gospodăriilor după nivelul de trai sunt foarte variate ca volum și obiect de studiu. Menționăm însă că pentru relevanța rezultatelor măsurării sărăciei este foarte importantă respectarea regulilor de organizare a cercetării selective, fundamentate pe teoria sondajelor. Astfel, **volumul eșantionului** are o mare importanță, dacă se dorește ca rezultatele măsurării să prezinte un grad suficient de mare de siguranță, iar **necesitatea de a nu depăși un prag acceptabil de eroare impune respectarea unei anumite relații între mărimea eșantionului, volumul colectivității generale și dispersia indicatorului evaluat**. Subliniem

că estimarea parametrilor distribuției veniturilor necesită eșantioane de volum relativ mare. Anchetele de volum mic pot oferi numai estimări grosiere ale distribuției veniturilor și sărăciei.

Caseta 3. Sursele de date pentru al treilea val al proiectului Luxembourg Income Survey (LIS)

Țara	Anul	Denumirea cercetării selective	Mărimea eșantionului
Australia	1990	Ancheta asupra veniturilor și costurilor locuirii	16328
Belgia	1992	Condițiile de trai ale gospodăriilor	3821
Canada	1991	Ancheta privind finanțele consumatorului	21647
Cehia	1992	Microrecensământ	16234
Danemarca	1992	Ancheta asupra distribuției veniturilor	12895
Finlanda	1992	Ancheta asupra distribuției veniturilor	11749
Germania	1989	Studiul panelului socio-economic german	4690
Ungaria	1991	Ancheta asupra veniturilor	2019
Israel	1992	Ancheta asupra cheltuielilor familiei	5212
Italia	1991	Ancheta Băncii Italiei asupra veniturilor	8188
Olanda	1991	Panelul socio-economic	4378
Norvegia	1991	Ancheta asupra distribuției veniturilor și proprietății	8073
Polonia	1992	Ancheta asupra bugetelor gospodăriilor	6602
Rusia	1992	Ancheta longitudinală de monitorizare	6361
Slovacia	1992	Microrecensământ	15990
Spania	1990	Ancheta asupra veniturilor și cheltuielilor	21153
Suedia	1992	Ancheta privind distribuția veniturilor	12484
Taiwan	1991	Ancheta privind distribuția veniturilor personale	16434
Regatul Unit	1991	Ancheta asupra veniturilor familiei	7056
SUA	1991	Ancheta curentă privind populația (martie)	15052

Sursa: Bradshaw 1997

Evident, o importanță la fel de mare o are **metoda de selecție**, astfel încât eșantionul să fie reprezentativ pentru întreaga colectivitate. În același timp, se pune problema relației **cost-eficiență** în construcția eșantionului și a programului înregistrării, mărimea eșantionului și complexitatea programului depinzând de scopul și miza cercetării.

- **Veniturile sau cheltuielile**

Chiar dacă definesc sărăcia ca fenomen multidimensional, cele mai multe evaluări ale acesteia se bazează pe măsurarea resurselor economice ale gospodăriilor. **Sunt doi indicatori care măsoară în mod sintetic resursele unei gospodării: veniturile disponibile și cheltuielile de consum. Amândoi pot asigura o aproximare relativ bună a nivelului**

resurselor de care dispune o familie și a bunăstării acesteia. Fiecare din ei prezintă avantaje și dezavantaje sub aspectul relevanței și al fidelității măsurării, iar testele de sensibilitate arată diferențe însemnate în identificarea săracilor în funcție de utilizarea unuia sau altuia dintre indicatori¹. Se poate observa însă o prevalență a preferințelor pentru cheltuielile de consum, dacă datele statistice sunt disponibile. Aceasta este motivată prin veridicitatea mai mare a datelor privind cheltuielile (în cazul veniturilor declararea unor niveluri mai scăzute decât cele reale este mai frecventă); de asemenea, prin stabilitatea mai mare a cheltuielilor, mai puțin sensibile la influența unor factori întâmplători, datorită inerției care se manifestă în comportamentul de consum, precum și prin faptul că acestea sunt considerate a fi mai apropiate de esența bunăstării. Programele de asistență socială sunt fundamentate însă în principal pe venituri, care stau la baza identificării celor săraci și a stabilirii ajutoarelor sociale - bănești și în natură.

- **Scala de echivalență**

Comparabilitatea cheltuielilor de consum ale gospodăriilor este afectată într-o măsură mult mai mare de faptul că gospodăriile sunt diferite ca dimensiune și componență. Un anumit nivel al veniturilor/cheltuielilor înseamnă un nivel de trai mai înalt în cazul unei persoane decât în cazul unei familii formate din mai mulți membri. Relația însă nu este de strictă proporționalitate din cauză că nevoile de consum ale persoanelor care compun familia diferă în funcție de sex, vârstă, tipul de activitate și alte caracteristici personale, inclusiv gusturi și preferințe; de asemenea, datorită faptului că o parte a cheltuielilor gospodăriilor nu depind de mărimea acestora și pentru că în consum există economii de scară.

Instrumentul cu ajutorul căruia se încearcă asigurarea comparabilității între gospodăriile de diverse dimensiuni este **scala de echivalență**. Aceasta exprimă **raportul între cheltuielile de consum necesare unei familii de o anumită dimensiune și structură și cele necesare unei unități de consum standard (o persoană sau o familie compusă din două persoane) pentru același nivel de trai/bunăstare. Scalele de echivalență sunt prezentate ca raport între cheltuielile necesare diferitelor tipuri de familii și cele necesare unei persoane adulte sau între cheltuielile suplimentare implicate de prezența în familie a diferitelor categorii de persoane și cele**

¹ Astfel, conform unui studiu elaborat de EUROSTAT, în Spania în 1988 rata sărăciei a fost de 17,5% în cazul estimării ei pe baza cheltuielilor și de 12,9% în cazul utilizării veniturilor; numai 6,8% din populația cercetată era săracă potrivit ambelor măsurători. În schimb, în Regatul Unit ponderea celor cu cheltuieli mai mici decât pragul sărăciei a fost de 17,0%, în timp ce proporția celor cu venituri mai mici comparativ cu pragul a fost de 22,4%, iar al celor considerați săraci după ambele criterii de 12,4% (EUROSTAT 1994).

necesare unui adult singur sau primului adult. În aceste cazuri în compararea nivelului de trai/veniturilor/cheltuielilor gospodăriilor și în identificarea celor sărace se utilizează **veniturile sau cheltuielile ce revin pe un adult echivalent, calculate prin raportarea veniturilor/ cheltuielilor totale ale gospodăriei la numărul de unități “adult echivalent” existente în gospodărie.**

Determinarea sau alegerea celei mai potrivite scale de echivalență este una din problemele metodologice cele mai dificile ale evaluării sărăciei. Calitatea măsurării depinde de modul în care scala de echivalență reușește să reflecte raportul efectiv între nevoile diferitelor tipuri de gospodării, dar acesta sunt foarte dificil, dacă nu imposibil, de determinat cu obiectivitate. De aici marea varietate a scalelor propuse sau utilizate (au fost identificate în jur de 50 scale (*Förster 1995*)) și o bogată literatură consacrată determinării acestora (*Muellbauer 1977; Deaton-Muellbauer 1986; Kapteyn-Van Praag 1976; Van Praag-Van der Sar 1988; Whiteford 1992; Plug-Van Praag 1994/1995*).

Între metodele de determinare a scalelor de echivalență se detașează:

- (a) metoda intuitivă, aflată la baza celebrei scale Oxford, aplicată în studiile OCDE, ca atare sau într-o variantă modificată. Este o scală aditivă, în care primul adult reprezintă unitatea de consum (1,0), ceilalți adulți din familie sunt luați în calcul cu un coeficient de 0,7, iar copiii cu 0,5; în cazul scalei OCDE modificate coeficienții au devenit: 1,0 - 0,5 - 0,3;
- (b) metoda fundamentată pe ponderea consumului alimentar în cheltuielile de consum (metoda Engel) sau pe cheltuielile pentru cumpărarea unor categorii speciale de bunuri (metoda Rothbarth);
- (c) metoda fundamentată pe analiza econometrică a comportamentului de consum cu ajutorul modelelor cererii, inițiată de Barten și dezvoltată, între alții, de Deaton și Muellbauer;
- (d) metoda subiectivă, cu două variante: scala Leyden bazată pe evaluarea subiectivă a veniturilor și un model de scală care ia în calcul, alături de utilitatea veniturilor, și utilitatea (sau câștigul de bunăstare) pe care o implică prezența copiilor în familie (*Plug-Van Praag*).

Diferențele între scalele de echivalență construite după diferite metode sunt mari. Menționăm că scalele Oxford - OCDE și OCDE modificată - sunt rigide, cu coeficienți fiși independenți față de particularitățile populației analizate. Celelalte scale diferă în funcție de o serie de astfel de particularități; acestea sunt luate în considerare în calculul parametrilor modelelor utilizate în determinarea coeficienților fiecărei scale.

O caracteristică ce diferențiază într-o măsură relativ mare diversele tipuri de scale este **elasticitatea echivalenței** (equivalence elasticity). Aceasta exprimă intensitatea legăturii între nevoile familiei (măsurate prin cheltuielile

necesare asigurării unui nivel de trai similar celui realizat de unitatea de consum standard) și mărimea familiei, astfel:

$$N = D^e \quad \text{sau:} \quad e = \frac{\ln N}{\ln D},$$

unde N reprezintă nevoile/cheltuielile familiei, D mărimea familiei, iar e elasticitatea. Aceasta din urmă variază între 0 și 1, $0 \leq e \leq 1$, fiind nulă în cazul în care cheltuielile totale nu depind de mărimea familiei și egală cu 1 când cheltuielile necesare sunt proporționale cu numărul de persoane din familie (Förster 1995).

Judecând din perspectiva acestui parametru, se poate spune că scala OECD prezintă o elasticitate înaltă comparativ cu scalele determinate pe baza modelelor cererii de consum (pentru țările dezvoltate acestea au dat rezultate apropiate de scala OCDE modificată) și prin metode subiective. Acestea din urmă sunt foarte progresive¹.

Alegerea scalei de echivalență are o mare importanță pentru evaluarea parametrilor sărăciei. Testele de sensibilitate au demonstrat că rezultatele evaluării diferă considerabil în funcție de scala utilizată, atât pe total cât mai ales pentru anumite categorii ale populației².

Dincolo de elementele de imprecizie pe care le induce alegerea uneia sau alteia, "nici una cea mai bună", din soluțiile la dilemele de ordin metodologic ale construirii bazei statistice necesare evaluării parametrilor sărăciei, aceasta din urmă este marcată și de erori de înregistrare și prelucrare, numai în parte evitabile; de asemenea, de faptul că datele sunt rezultatul unor cercetări selective. În utilizarea acestor date și în judecarea rezultatelor trebuie să se aibă în permanență în vedere acest lucru. Oricât de riguroasă și minuțioasă ar fi fundamentarea metodologiei de înregistrare și prelucrare a

¹ Conform unei evaluări efectuate în 1991 pe datele unei anchete referitoare la Olanda, raportul dintre nevoile unei familii compuse din șase persoane și cele ale unui cuplu era de 1,17:1,00. Dacă în evaluarea bunăstării se are în vedere și "utilitatea copiilor", reprezentând bucuria de a avea copii, rezultatele se modifică substanțial. Pe de o parte, la niveluri scăzute ale veniturilor scala devine mai abruptă: raportul față de un cuplu este de 1,72:1,00 în cazul familiei formate din șase persoane și 0,86:1,00 în cazul unei persoane singure. Pe de altă parte, la niveluri înalte ale veniturilor elasticitatea devine negativă, raportul față de cuplu fiind de 0,96:1,00 respectiv 2,14:1,00; singurătatea înseamnă mult mai multă pierdere de bunăstare decât un număr mare de copii (Plug - Van Praag 1994/1995).

² Astfel, conform studiului EUROSTAT, în Spania rata sărăciei era de 16,7% în cazul utilizării scalei OCDE, 17,5% în cazul folosirii scalei OCDE modificate și 21,2% corespunzător scalei subiective. În categoria persoanelor vârstnice singure cele trei niveluri ale ratei de sărăcie erau de respectiv 25,8%, 37,9% și 70,8%, iar pentru cuplurile cu patru și mai mulți copii de 27,9%, 22,7% și 11,0% (EUROSTAT 1994).

datelor, rezultatele reprezintă o estimare, nu o măsură precisă a parametrilor sărăciei. Soluțiile metodologice inspirate și riguros fundamentate înseamnă estimări mai bune sau foarte bune, dar nu se poate pretinde că sunt măsuri exacte ale sărăciei.

3. Pragul sărăciei

Determinarea pragului de sărăcie constituie unul din subiectele cele mai controversate ale metodologiei de măsurare a sărăciei. Dezbaterile referitoare la modul de stabilire și la nivelul pragului au consumat și continuă să consume mai multă energie decât elaborarea programelor de combatere a sărăciei. Aceasta pentru că nivelul pragului are o mare importanță pentru stabilirea proporțiilor sărăciei și pentru amploarea și arhitectura programelor sociale, iar o metodă științifică de stabilire a "celui mai bun prag" nu s-a dovedit a fi nici una. Așa cum spunea N. Barr, o definiție științifică a sărăciei este un miraj, toate definițiile fiind în ultimă instanță politice (*Barr 1994*).

În funcție de modul în care este definită sărăcia, există mai multe modalități de determinare a pragului sărăciei, fiecare cu avantajele și dezavantajele ei, cu posibilități diferite de utilizare în funcție de contextul și scopul evaluării sărăciei. Din acest motiv nu ne propunem să intrăm în dezbaterile fără sfârșit privind alegerea uneia sau alteia dintre metode. În cele ce urmează vom prezenta în principal elemente tehnice ale principalelor metode, relevând oportunitățile utilizării lor în diverse situații, semnificația diferitelor tipuri de praguri pentru politica socială. În fond, sarcina cercetătorului este să definească, să identifice și să măsoare diversele dimensiuni și grade ale sărăciei. Alegerea a ceea ce trebuie și poate intra în vizorul politicii sociale este o problemă de decizie politică, ce intră în sarcina celui ce are răspunderea politică pentru programele de protecție socială.

Pragul de sărăcie are în procesul de măsurare a sărăciei funcția de jalon sau linie de demarcație cu ajutorul căreia populația cercetată este împărțită în săraci și non-săraci; pentru a-i putea număra pe primii și a evalua gravitatea sărăciei lor. Evident, o astfel de separare netă a populației în două categorii este într-o anumită măsură convențională, impusă de exigențele măsurării și particularitățile instrumentelor măsurii de tip cardinal. Nu se poate spune însă că o persoană /familie aflată imediat sub pragul de sărăcie este într-o situație grea în timp ce alta aflată imediat deasupra pragului este într-o situație bună. Din acest motiv, unele studii - de pildă cele care au ca obiect dinamica sărăciei - au în vedere o zonă în jurul pragului sărăciei, atunci când analizează trecerea de la situația de sărăcie la cea de non-sărăcie și invers.

Pragul de sărăcie este implicat și în programele de protecție socială care funcționează pe principiul selectivității, desemnând nivelul limită al veniturilor sau resurselor care condiționează eligibilitatea pentru o anumită prestație

socială, respectiv nivelul până la care sunt completate resursele familiilor prin programele de ajutor social.

În general, pragul de sărăcie este un nivel al veniturilor sau cheltuielilor determinat pentru o familie de un anumit tip (dimensiune, structură, reședință etc.), pentru o persoană sau pentru o unitate de consum (de exemplu, pe adult echivalent). Cu acest prag sunt comparate pe rând veniturile sau cheltuielile tuturor gospodăriilor pentru a stabili care poate fi încadrată în categoria celor sărace și pentru a calcula indicatorii incidenței și gravității sărăciei.

Metodele de determinare a pragului sărăciei pot fi grupate în trei categorii corespunzătoare celor trei principale perspective ale definirii sărăciei: metode absolute sau normative constând în evaluarea nevoilor fundamentale, metode relative și metodele subiective.

Menționăm că **pragul de sărăcie este adesea denumit minim de trai**. Aceasta este, de altfel, denumirea sub care a fost și mai este încă utilizat, poate cu o conotație mai largă, în țara noastră și în celelalte țări est europene.

- ***Pragul de sărăcie absolut sau metoda evaluării nevoilor fundamentale***

Evaluarea nevoilor fundamentale constituie esența determinării pragului “absolut” al sărăciei prin metoda cunoscută și sub denumirea de “normativă”.

Metoda constă în definirea nevoilor fundamentale, identificarea bunurilor și serviciilor de consum necesare pentru satisfacerea acestor nevoi și calculul cheltuielilor de consum minime necesare achiziționării bunurilor și plății serviciilor. Pragul de sărăcie este exprimat în cheltuieli minime necesare satisfacerii nevoilor umane fundamentale. El definește limita minimă a resurselor necesare asigurării existenței unei persoane sau familii¹.

Definitiv pentru pragul de sărăcie absolut este faptul că el presupune invariabilitatea volumului fizic al consumului apreciat ca minim necesar, adică parametri cantitativi constanți în timp și spațiu. De asemenea, componenta sa normativă, derivată din ancorarea pragului absolut în cel puțin un parametru fizic al consumului minim necesar, fixat în mod exogen, ca normă ce

¹ Este vorba, într-o accepțiune mai îngustă, de resursele necesare supraviețuirii fizice sau, în accepțiunea mai largă, de cele implicate de existența oamenilor ca membri ai societății. De menționat că într-o țară slab dezvoltată resursele absolut necesare existenței oamenilor ca membri ai societății sunt relativ apropiate de cele necesare supraviețuirii fizice, în timp ce în țările dezvoltate primele sunt sensibil mai mari decât cele din urmă. Prin urmare, în țările dezvoltate pragul de sărăcie absolută are un conținut mai bogat și un nivel mai înalt decât cel aferent supraviețuirii sub aspect fizic.

trebuie atinsă de orice persoană/gospodărie pentru a fi considerată în afara sărăciei.¹

În general, această metodă este recunoscută ca fiind principial adecvată determinării minimului de trai, respectiv resurselor materiale minime necesare asigurării unui anumit nivel de trai. Ceea ce ridică semne de întrebare este posibilitatea practică a realizării unei astfel de estimări, având în vedere absența unor criterii obiective de stabilire a minimului necesar. Dacă în ceea ce privește nevoile care ar trebui luate în considerare se cunoaște faptul că sunt definite ca fundamentale cele de alimentație, de vestimentație și de adăpost, precum și cele de igienă, sănătate și odihnă, de educație și de participare la viața societății, este greu, dacă nu imposibil, de precizat care este nivelul minim de satisfacere a acestor nevoi; de asemenea, de selecționat, dintr-o varietate tot mai mare de bunuri și servicii, pe cele care formează combinația cea mai potrivită pentru a asigura realizarea acestui nivel minim de satisfacere a nevoilor cu cheltuieli minime. În funcție de modul concret în care s-au soluționat aceste probleme și s-a realizat transpunerea nevoilor în cheltuieli există mai multe variante ale acestei metode.

(a) *Coșul și bugetul minim de consum*

Metoda fundamentată pe stabilirea și evaluarea unui coș minim de bunuri și servicii necesare satisfacerii nevoilor de bază ale unei familii este cea mai veche. Ea a fost utilizată de S. Rowntree în lucrările de pionierat în domeniul cercetării sărăciei și a stat la baza stabilirii nivelului prestațiilor sociale în cadrul programului de asistență socială inițiat de Beveridge. Mai târziu însă în țările dezvoltate metoda a fost abandonată în favoarea metodei relative. În schimb, a fost larg utilizată în țara noastră și în celelalte țări est europene pentru determinarea minimului de trai (*Vâlceanu 1982; Molnar-Poenaru 1992; Zamfir 1994; Răboacă-Bati-Pârciog 1993; George-Rimashevkaia 1993; Bastýr-Cervenková-Kotýnková 1995; Szivós 1997*).

Potrivit acestei metode, determinarea minimului de trai este realizată pe tipuri standard de gospodărie, prin stabilirea unui coș de bunuri - alimentare și nealimentare - și servicii apreciate ca indispensabile și prin evaluarea cheltuielilor minime necesare achiziționării acestor bunuri și plății serviciilor.

Stabilirea componentei alimentare a coșului de consum are la bază necesarul de consum evaluat de nutriționiști în funcție de vârsta, sexul și tipul de activitate al persoanelor care compun familia. Bunurile nealimentare și serviciile, pentru care nu există astfel de determinări "obiective", sunt cuprinse în coșul minim de consum pe baza intuiției și bunului simț al cercetătorului,

¹ Această componentă normativă, a cărei importanță diferă de la o metodă de determinare a pragului absolut la alta, este dublată de o componentă statistică, menită să contribuie la concretizarea nevoilor și la luarea în considerare a specificului modelului de consum din fiecare țară.

precum și pe baza unor judecăți bazate pe nivelul efectiv al consumului sau pe caracteristicile dotării gospodăriilor cu bunuri de consum. Aceasta implică o mare doză de subiectivism și arbitrar, determinând diferențe inevitabile între diversele evaluări realizate pe baza acestei metode. De asemenea, percepția cercetătorului cu privire la ceea ce este absolut necesar unui trai normal poate implica o supraevaluare a unora dintre componentele coșului și bugetului minim comparativ cu standardul de viață al majorității populației, fiind una din cauzele nivelului relativ înalt al minimumului de trai determinat de "economiiști de birou" (armchair economists), cum îl numește B. Milanovic (1996).

O caracteristică a aplicării acestei metode în zona est europeană o constituie perspectiva relativ generoasă cu privire la ceea ce înseamnă nevoi fundamentale și nivel minim de satisfacere a lor, derivată într-o anumită măsură și din impactul vecinătății cu țările dezvoltate asupra concepției colective privind standardul normal de viață.

În aceste condiții, nivelurile minimumului de trai definit în concepția mai largă, implicând **resursele minime necesare unui trai decent în condiții normale**, au fost întotdeauna relativ înalte în raport cu nivelul general de trai, cu resursele de care dispunea majoritatea gospodăriilor, în contextul repartiției egalitariste caracteristice regimului comunist. Astfel, minimumul social sau decent se situa în mod firesc în jurul mediei, uneori chiar mai sus.

În condițiile tranziției cea mai mare parte a veniturilor a înregistrat o cădere a puterii de cumpărare, nivelul general de trai a scăzut considerabil. Astfel, în scurt timp, o tot mai mare parte a populației a ajuns să trăiască sub minimumul de trai stabilit anterior. Utilizarea minimumului de trai stabilit în acest mod pune în evidență un fenomen real, creșterea incidenței sărăciei, faptul că o mare parte a populației trăiește sub un standard apreciat unanim ca normal pentru nivelul de civilizație al societății noastre. Este însă un standard pe care economia nu îl poate susține în condițiile actuale, astfel încât el a devenit inoperant ca jalon al sărăciei¹. Numai o parte din cei aflați sub el pot fi ajutați prin programele de protecție socială.

Identificarea celor aflați în situația cea mai grea a impus apelul la definirea formelor mai severe ale sărăciei, la stabilirea unor praguri ale sărăciei cu un conținut mai îngust, desemnând un spectru al nevoilor asociat supraviețuirii, sub aspect fizic în principal. A fost evaluat astfel **minimumul de subzistență ca prag al sărăciei severe**².

¹ Așa cum precizează M.Orshansky, de numele căreia se leagă determinarea primului prag de sărăcie în SUA, pragul de sărăcie nu trebuie să selecteze un grup atât de mic în raport cu întreaga populație încât să nu merite un program special, nici unul atât de mare încât rezolvarea problemei să pară imposibilă (M.Orshansky 1969)

² Și acest termen are un conținut variabil de la o evaluare la alta, devenind tot mai restrictiv pe măsură ce nivelul general de trai scade. Într-un studiu privind

Chiar dacă nu poate fi un instrument obiectiv de delimitare a celor săraci, minimul de trai determinat prin evaluarea unui coș de bunuri și servicii de consum poate constitui un reper consistent pentru analiza evoluției în timp a sărăciei (definită prin imposibilitatea de a acoperi cheltuielile implicate de accesul la bunurile și serviciile cuprinse în acest coș), precum și a diferențelor teritoriale; de asemenea, prin operativitatea cu care poate fi ajustat în funcție de evoluția prețurilor, el poate servi ca punct de referință în judecarea diferitelor componente ale sistemului de protecție socială¹. Minimul de trai evaluat pe baza coșului de consum are și avantajul concreteței. El permite evidențierea a ceea ce "intră" într-un anumit buget, a elementelor de consum care pot fi acoperite la un anumit nivel al veniturilor (*Molnar 1996*). Metoda coșului și bugetului de consum poate fi și trebuie utilizată în evaluările privind sărăcia, cel puțin ca metodă complementară, pentru a verifica și fundamenta rezultatele obținute prin celelalte metode. Spre deosebire de țările dezvoltate, unde această metodă a fost abandonată datorită dificultății de a selecționa pentru coșul de consum, dintr-o extrem de mare varietate de bunuri și servicii menite să contribuie la acoperirea unei anumite nevoi, unul care să reprezinte acoperirea nevoii în condiții de raționalitate, în condițiile țării noastre construirea coșului minim pune încă în mod prioritar problema selecției nevoilor care pot fi acoperite. Pentru cei care utilizează minimul de trai în fundamentarea măsurilor de protecție socială este foarte important să aibă în vedere nu numai nivelul, ci și conținutul concret al acestuia.

(b) *Metode ancorate în evaluarea nevoilor de nutriție*

Pornind de la faptul că, în ansamblul nevoilor, cele de nutriție au fost determinate pe baze științifice, au fost propuse și utilizate metode de evaluare a cheltuielilor de consum ale gospodăriilor prin stabilirea necesarului minim de consum alimentar exprimat în calorii și estimarea ansamblului cheltuielilor de consum, având în vedere modelul de consum al populației, mai precis locul consumului alimentar în acest model.

sărăcia în Rusia se apreciază, de pildă, că ceea ce guvernul a stabilit ca fiind minimul de subzistență sau fiziologic se află de fapt în zona foametei (starvation poverty) (*George-Rimashevskaja 1993*). Conform Raportului dezvoltării umane 1997, sărăcia extremă (ultra-poverty) definește situația în care o gospodărie nu își poate satisface 80% din nevoile minime de calorii (evaluate de FAO - OMS), chiar dacă utilizează 80% din venituri pentru cumpărarea de alimente (*UNDP 1997*).

¹ Menționăm studiul realizat recent în Anglia privind bugetele standard de consum, cu ajutorul cărora au fost făcute evaluări privind diversele tipuri de prestații sociale (*Bradshaw 1993*).

Există mai multe metode fundamentate pe acest mod de abordare. Una dintre metode constă în stabilirea unui prag al consumului alimentar exprimat în calorii și determinarea cheltuielilor totale de consum (alimentar și nealimentar) aferente acestui prag, prin utilizarea unei ecuații de regresie exprimând legătura între cheltuielile de consum și consumul alimentar (exprimat în calorii) al familiilor cuprinse într-o cercetare selectivă. Metoda pare simplă și eficientă. I se reproșează însă faptul, esențial pentru consistența măsurării sărăciei, că modelul de consum diferă de la o categorie de populație la alta, în sensul că relația între consumul caloric și cheltuielile totale de consum are forme și parametri diferiți.

O **altă metodă** are în vedere **structura cheltuielilor de consum**, mai precis ponderea cheltuielilor pentru consumul alimentar. Ea presupune evaluarea cheltuielilor de consum alimentar pe baza unui coș de consum - construit în funcție de necesarul caloric și obiceiurile de consum - și estimarea ansamblului cheltuielilor de consum prin aplicarea ponderii pe care cheltuielile pentru alimente o au în cheltuielile totale ale familiilor considerate sărace (de pildă cele din decila sau quintila inferioară). O astfel de metodă a fost aplicată de M. Orshansky pentru stabilirea pragului de sărăcie în SUA, prin utilizarea unei ponderi a consumului alimentar de 33%.

În fine, o **metodă** care a făcut "carieră" în evaluările realizate de experții Băncii Mondiale este cea **propusă de Ravallion**. Estimarea pragului de sărăcie este ancorată în **stabilirea necesarului de consum alimentar exprimat în calorii**, pe baza căruia este determinat un **prag al sărăciei în consumul alimentar** (food poverty line). Acest prag este **estimat cu ajutorul unui coș de bunuri alimentare rezultat din cercetarea bugetelor de familie, corespunzător unei fracțiuni (20-30%) din gospodăriile aflate în partea inferioară** a distribuției. Cantitățile cuprinse în acest coș de referință sunt multiplicat cu raportul între necesarul de calorii și consumul efectiv de calorii realizat pe baza coșului, apoi sunt evaluate la prețurile efectiv înregistrate.

Specificul metodei constă în modul de evaluare a componentei nealimentare a cheltuielilor minime de consum. Aceasta se sprijină pe ponderea consumului nealimentar în cheltuielile totale de consum, măsurată în acea zonă a distribuției în care cheltuielile totale de consum sunt egale cu cheltuielile minime pentru consumul alimentar (food poverty line). Ipoteza pe care se bazează această metodă rezidă în aprecierea că cea mai bună măsură a cheltuielilor absolut necesare pentru acoperirea nevoilor de bunuri nealimentare și servicii o reprezintă cheltuielile nealimentare ale gospodăriilor care dispun de resursele necesare acoperirii necesarului alimentar, dar decid să sacrifice o parte din acest necesar pentru a-și acoperi nevoile nealimentare.

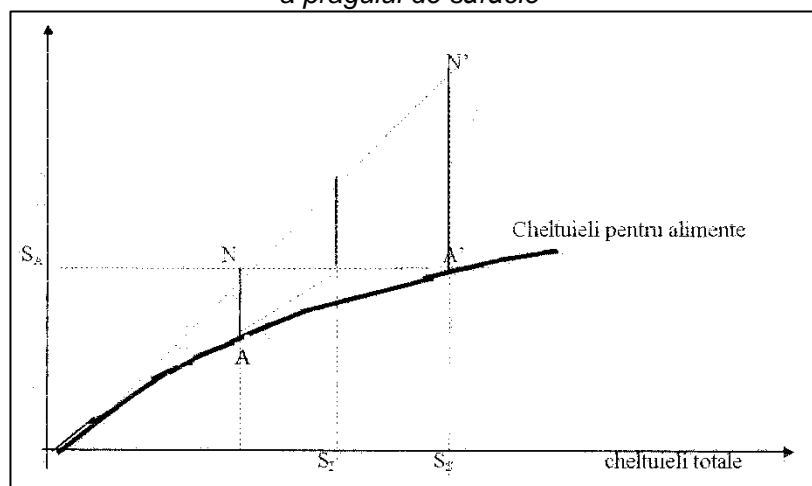
- **Pragul relativ de sărăcie**

Metoda relativă stabilește pragul de sărăcie în diferite puncte ale distribuției populației/gospodăriilor după nivelul veniturilor/cheltuielilor. Din acest motiv ea este numită și metoda statistică. Cel mai frecvent se utilizează pragul de 50% din media sau mediana distribuției. Se apelează însă și la pragurile de 40% și 60% pentru a nuanța evaluarea și pentru a lua în considerare unele particularități care țin de amplitudinea și forma distribuției.

Caseta 5. Elemente ale stabilirii pragului de sărăcie după metoda lui Ravallion

Pentru a ilustra metoda de evaluare a pragului de sărăcie considerăm că cheltuielile alimentare cresc odată cu cheltuielile totale, cu o elasticitate subunitară descrescătoare (Fig. 1).

Fig. 1 Stabilirea componentei nealimentare a pragului de sărăcie

Linia de regresie reprezintă nivelul cheltuielilor alimentare corespunzătoare (teoretic) fiecărui nivel al cheltuielilor totale. Pragul de sărăcie exprimat prin cheltuielile alimentare minime este S_A . În cazul gospodăriilor care și-ar putea acoperi cheltuielile minime de consum alimentar întrucât cheltuielile totale de consum sunt egale cu S_A , o parte din cheltuieli sunt utilizate pentru consumul nealimentar. Segmentul NA reprezintă nivelul de bază (minim) al cheltuielilor nealimentare. Adăugând aceste cheltuieli nealimentare minime la minimul alimentar S_A rezultă pragul inferior de

sărăcie (S_I). Pragul superior (S_S) este egal cu cheltuielile totale ale gospodăriilor pentru care cheltuielile efective pentru consumul alimentar sunt egale cu minimul alimentar (S_A). Segmentul N'A' este considerat maximul rezonabil al cheltuielilor alocate pentru nevoile nealimentare de bază.

Pragul inferior de sărăcie se poate determina pe baza ecuației de regresie:

$$p_i = \alpha + \beta \log(X_i/S_A) + \varepsilon$$

unde:

p_i reprezintă ponderea alimentelor în cheltuielile de consum; x_i - cheltuielile totale de consum ale gospodăriei i ; S_A - minimul alimentar; α și β parametrii care trebuie estimați și ε termenul aleator. Parametrul α estimează ponderea medie a cheltuielilor alimentare ale gospodăriilor pentru care $x_i = S_A$.

Cheltuielile nealimentare minime sunt egale cu $(1-\alpha)S_A$, iar pragul inferior al sărăciei:

$$S_I = S_A + (1-\alpha)S_A = (2-\alpha)S_A.$$

Pragul superior S_S se determină pe baza minimului alimentar astfel:

$S_S = S_A / p^*$, unde p^* reprezintă ponderea teoretică a cheltuielilor alimentare pentru $x_i = S_A$.

Astfel p^* este definit de ecuația:

$$p^* = \alpha + \beta \log(1/p^*)$$

și poate fi aproximat după formula:

$$p^* = (\alpha + \beta) / (1 + \beta).$$

Sursa: Ravallion 1994

Evaluarea sărăciei dă rezultate diferite în funcție de utilizarea mediei sau medianei, diferențele fiind mari atunci când distribuția este puternic asimetrică. Pragul de sărăcie și parametrii sărăciei sunt în general mai mici în cazul utilizării medianei, pe care mulți cercetători o recomandă ca fiind mai potrivită decât media în reflectarea nivelului de trai dominant în societate. Nu au fost aduse însă argumente decisive în favoarea alegerii unuia sau altuia dintre cei doi indicatori, după cum nu există nici în legătură cu alegerea proporției - 50% sau 60% sau 40%. Alegerea ține de analiza caracteristicilor distribuției și de inspirația cercetătorului.

Metoda relativă este metoda cea mai frecvent utilizată în țările dezvoltate, fiind preferată datorită simplității ei. Pragul de 50% din medie sau mediană este **arbitrar**, neavând altă fundamentare decât ipoteza că, la o astfel de distanță de medie, el exprimă un nivel al resurselor atât de scăzut încât nu poate asigura modul de viață dominant în societate. Determinat în acest fel

pragul de sărăciei nu spune însă nimic despre ceea ce înseamnă el în planul nevoilor. Despre fragmentul de populație pe care îl separă nu se poate spune decât că trăiește mult mai prost decât majoritatea membrilor societății, fără a se ști dacă asta înseamnă și imposibilitatea satisfacerii unor nevoi fundamentale. Din acest motiv el este considerat inadecvat pentru măsurarea sărăciei în țările sărace, ridicând justificate rezerve în legătură cu semnificația sa în condițiile țării noastre.¹

Într-adevăr, modul în care se conturează distribuția veniturilor în țara noastră, cu evidente tendințe de polarizare și comasare a unei mari părți a veniturilor spre partea inferioară a distribuției, determină creșterea gradului asimetriei distribuției micșorând zona situată sub medie și măbind densitatea distribuției în această zonă. Aceasta face ca separarea unei părți din populație cu ajutorul pragului stabilit la jumătatea mediei să apară și mai artificială și lipsită de conținut concret. La aceasta se adaugă faptul că odată cu căderea puterii de cumpărare a majorității veniturilor cea mai mare parte a populației să fie mai săracă în raport cu standardul de viață avut anterior și mai ales în raport cu percepția individuală și colectivă asupra a ceea ce înseamnă normal/decent ca nivel de trai. Pragul de sărăcie relativ delimitează în acest caz pe cei mai săraci dintre cei săraci, după cum în țările dezvoltate îi delimitează pe cei mai puțin bogați între cei bogați. Menționăm, de asemenea, că pragul relativ este mai puțin sensibil și în cazul analizei evoluției în timp a parametrilor sărăciei. El poate pune în evidență numai acea componentă a mișcării sărăciei care ține de modificarea distribuției veniturilor, de creșterea sau scăderea inegalității. Dacă toate veniturile cresc sau scad în aceeași măsură dimensiunile sărăciei rămân neschimbate, chiar dacă săracii au devenit mai puțin săraci sau mai săraci. El este însă sensibil la modificările produse în distribuția veniturilor, fiind potrivit pentru evaluarea impactului măsurilor de protecție socială asupra sărăciei.

Faptul că pragul relativ pierde din relevanță nu face, din păcate, ca pragul absolut (minimumul de trai calculat prin metoda normativă) să fie mai bun,

¹ C.Zamfir apreciază că stabilirea pragului de sărăcie la jumătatea venitului mediu pe o persoană la nivelul colectivității nu este adecvată pentru condițiile țării noastre, întrucât nici una din următoarele trei condiții esențiale nu este îndeplinită: (1) cea mai mare parte a colectivității să aibă asigurat un minim de viață astfel încât imposibilitatea satisfacerii unor nevoi elementare (sărăcia absolută) să fie caracteristică doar unui segment restrâns, mulți săraci fiind doar **săraci relativ** la standardul de viață dominant; (2) colectivitatea să fi prezentat o evoluție relativ continuă, cu un grad de stabilitate ridicat, care să permită cristalizarea unor moduri de viață standard, adaptate la nivelul resurselor existente ; (3)veniturile să prezinte o dispersie suficientă în așa fel încât marea majoritate a colectivității să aibă venituri peste jumătatea venitului mediu (Zamfir 1994).

mai puțin arbitrar. În fond cine poate spune care din numeroasele variante ale acestuia din urmă reprezintă "adevăratul prag al sărăciei"? Sau minimul de subzistență determinat prin diminuarea cu 15-20-25% a minimului decent este mai puțin arbitrar? Putem spune cu certitudine că bunurile și serviciile cuprinse în coșul minim de consum reflectă toate nevoile fundamentale și numai pe cele fundamentale sau că proporțiile în care bunurile sunt cuprinse în coș reprezintă modul cel mai rațional și economicos de satisfacere a acestor nevoi, precum și sistemul de preferințe ale populației?

După părerea noastră în măsurarea sărăciei nu trebuie pusă problema alegerii între un prag sau altul. Mult mai productivă este utilizarea corelată, într-o analiză complexă a mai multor tipuri de praguri, iar cele determinate prin metoda normativă și cea relativă se pot completa și verifica reciproc.

Un prag relativ de sărăcie, mai rar utilizat, este cel stabilit astfel încât să separe o fracțiune predeterminată a distribuției, de pildă prima decilă, prima quintilă, sau cele mai sărace 15% din gospodării etc. Un astfel de prag, sub care proporția persoanelor/gospodăriilor sărace este mereu aceeași, nu servește atât la măsurarea parametrilor sărăciei (deși în afară de rata sărăciei ceilalți indicatori ai acesteia pot să fie variabili), cât pentru identificarea săracilor în contextul unui program de asistență socială.

O metodă specială de stabilire a pragului relativ al sărăciei este cea propusă de Townsend. Conform acestei metode gospodăriile sunt ierarhizate în funcție de numărul situațiilor de privațiune pe care le înregistrează (din totalul de 77 inventariate). Venitul corespunzător punctului în care numărul privațiunilor începe să crească rapid este considerat pragul de sărăcie. Mack și Lansley determină pragul relativ de sărăcie în funcție de numărul de bunuri care lipsesc dintr-o listă alcătuită din cele pe care cel puțin jumătate din populație le consideră necesare, pragul fiind stabilit la un număr de trei bunuri (Zamfir 1995).

- **Pragul subiectiv de sărăcie**

Pragul de sărăcie subiectiv este determinat pe baza chestionării gospodăriilor privind venitul minim considerat necesar pentru a putea face față nevoilor.

Și această metodă are **mai multe variante**. Una dintre ele constă în calculul simplu al **mediei nivelurilor minime indicate de gospodării**. Alte variante au derivat din observația că nivelul venitului apreciat ca necesar depinde de o serie de factori, între care nivelul venitului de care dispune în mod efectiv gospodăria are o mare influență. În aceste condiții **se consideră că numai gospodăriile care au atins punctul în care își pot echilibra bugetul pot să dea o estimare utilă asupra venitului necesar pentru un standard de viață normal**. Identificarea acestor gospodării s-a realizat în mai multe feluri. Astfel **Kapteyn** propune ca prag al sărăciei **punctul în care venitul apreciat ca necesar este egal cu venitul efectiv**. Într-o altă abordare,

întrebarea privind nivelul venitului necesar este acompaniată de o a doua întrebare referitoare la modul în care gospodăria se descurcă cu nivelul efectiv al veniturilor, cu cinci variante de răspuns: “*cu mare dificultate*”, “*cu dificultate*”, “*cu oarecare dificultate*”, “*ușor*” și “*foarte ușor*”. Numai declarațiile gospodăriilor al căror răspuns este “*cu oarecare dificultate*” sunt luate în considerare în calculul pragului de sărăcie.

Pragul de sărăcie subiectiv dezvoltat de **Universitatea din Leyden** se bazează pe “*Întrebarea privind evaluarea venitului*” (Income Evaluation Question - IEQ), dezvoltată de **Goedhart și Van Praag**. Întrebarea care se adresează gospodăriilor este:

“*Care este venitul total lunar pe care l-ați considera pentru familia dumneavoastră ca:*

foarte rău.....
rău.....
nici bun nici rău.....
bun.....
foarte bun.....?”

Venitul minim este calculat pe baza relației:

$$\ln Y_{\min} = \beta_0 + \beta_1 \ln f_s + \beta_2 \ln Y$$

în care: Y_{\min} reprezintă venitul minim estimat pe baza întrebării privind venitul; Y venitul efectiv al gospodăriei și f_s dimensiunea familiei.

Prin urmare, pentru fiecare dimensiune a gospodăriei pragul de sărăcie se determină după formula:

$$Y_{\min} = \exp(\beta_0 + \beta_1 \ln f_s) / (1 - \beta_2).$$

Este interesant de menționat faptul că utilizarea pragului subiectiv Leyden a dat în general în țările dezvoltate rate ale sărăciei foarte scăzute, mai scăzute decât cele obținute prin utilizarea pragului relativ. În Olanda, de pildă, conform unei evaluări efectuate pentru anul 1991, rata sărăciei determinate după metoda Leyden a fost de 3,4%, în timp ce ponderea celor aflați sub jumătatea mediane era de 6,9%, iar sub jumătatea mediei 10,2%. În schimb, în Rusia diferența între rezultatele obținute prin cele două metode este spectaculoasă: în 1994 rata sărăciei estimate prin metoda Leyden a fost de 71,4%, iar prin metoda relativă de 14,9% și, respectiv, de 25,9%. Se remarcă scăderea, de asemenea spectaculoasă, a ratei sărăciei de la 90% în 1991 la 80,6% în 1993 și 71,4% în 1994. Nivelul extrem de înalt al ratei subiective a sărăciei reflectă impactul psihologic puternic al căderii nivelului de trai la începutul deceniului, iar scăderea acesteia este explicată prin faptul că

populația începe să își perceapă altfel nivelul de trai în mijlocul sărăciei generalizate (*Frijters-Van Praag 1995*).

Chiar dacă nu au avut drept rezultat găsirea celui mai bun prag al sărăciei și nici a unui criteriu de alegere a celui mai potrivit, cercetările în acest domeniu au contribuit la îmbogățirea și rafinarea metodelor de determinare a pragului, punând în evidență faptul că oportunitatea utilizării unei metode sau alteia depinde de scopul și contextul măsurării sărăciei, de starea generală în domeniul nivelului de trai, de obiectivele și orientările politicii sociale.

După părerea noastră, este bine ca analiza fenomenului sărăciei și adoptarea măsurilor de combatere a ei să se sprijine pe utilizarea a două sau mai multe praguri, care să evidențieze diverse grade sau aspecte ale sărăciei. Este important, de asemenea, ca în interpretarea rezultatelor evaluării, pragul de sărăcie, oricare ar fi el, să nu fie tratat ca o graniță netă între săraci și non-săraci, ci ca un reper convențional necesar calculului parametrilor sărăciei, iar parametrii rezultați din calcul numai ca estimări ale dimensiunilor sărăciei, nu măsuri precise ale acestora.

4. Indicatorii sărăciei

Odată stabilit pragul de sărăcie, compararea resurselor gospodăriilor cu acest etalon permite estimarea dimensiunilor sărăciei, incidența și gravitatea acesteia. Estimarea lor este necesară în principal pentru a compara proporțiile sărăciei între anumite colectivități (țări, regiuni, localități), categorii de populație sau tipuri de gospodării, precum și în timp sau pentru a evalua efectele unor măsuri de politică economică și socială.

Au fost propuși și se calculează mai mulți indicatori fiecare având valoarea și semnificația sa în cunoașterea sărăciei¹. Dezvoltarea gamei indicatorilor a derivat din necesitatea de a-i face mai sensibili în reflectarea situației celor aflați sub pragul sărăciei, pentru a-i face capabili să arate cu mai multă veridicitate unde este mai multă sărăcie.

Estimarea indicatorilor sărăciei pentru diferite categorii ale populației permite construirea a ceea ce în literatură se numește **profilul sărăciei**, respectiv **structura populației sărace și evidențierea caracteristicilor și cauzelor sărăciei**. Profilul sărăciei este exprimat prin **prezentarea comparativă a dimensiunilor sărăciei** (evaluate prin diferiți indicatori) **în diversele categorii de populație** sau prin **determinarea contribuției fiecărei categorii de populație la formarea dimensiunilor globale ale sărăciei**. De pildă, în cazul cel mai simplu, al măsurării sărăciei prin numărul de persoane aflate în această situație, profilul sărăciei este reflectat de rata sărăciei în

¹ Literatura privind indicatorii sărăciei este foarte bogată. Prezentări sintetice ale principalilor indicatori sau clase/categorii de indicatori pot fi găsite în: *Clark-Hemming-Ulph (1981)*, *Foster(1984)*, *Atkinson (1987)*.

cadrul fiecăreia din categoriile de populație, precum și de ponderea săracilor aparținând fiecărei categorii în totalul populației sărace.

Asigurarea consistenței și robusteții profilului sărăciei ridică o serie de exigențe legate de relevanța datelor utilizate, de alegerea pragului sărăciei și de calculul indicatorilor sărăciei. Identificarea acestor exigențe și căutarea modalităților de a le lua în considerare și a le răspunde a generat dezvoltări interesante în domeniul fundamentelor teoretice și metodologice ale măsurării sărăciei (*Ravallion 1994; Ravallion-Bidani 1994*).

Ne propunem în continuare să facem un inventar al celor mai importanți indicatori utilizați în studiile privind măsurarea sărăciei, prezentând formula de calcul și semnificația fiecăruia.

- **Indicatori ai incidenței sărăciei**

Incidența sărăciei, respectiv întinderea acesteia în rândul populației este măsurată cu ajutorul **ratei sărăciei**, reprezentând **ponderea populației aflate sub pragul sărăciei**. Se calculează raportând numărul de persoane¹ din gospodăriile sărace (**q**) la numărul total de persoane din gospodăriile cercetate (**n**):

$$R = q / n$$

O variantă a ratei sărăciei rezultă din raportarea numărului de gospodării sărace la numărul total al celor cercetate.

Rata sărăciei este cel mai răspândit și popular indicator al sărăciei, fiind preferat datorită simplității sale, faptului că este ușor de perceput și de interpretat, fiind accesibil nu numai specialiștilor, ci și în mediul politic, precum și în mass media. Prin extinderea la întreaga populație a ratei sărăciei, estimate pe baza unei cercetări realizate pe un eșantion de gospodării, se obține un alt indicator cu rezonanță specială și încărcătură emoțională: **numărul săracilor**.

Experiența a dovedit că **rata sărăciei este un indicator relevant pentru evidențierea evoluției sărăciei și pentru stabilirea profilului acesteia**, chiar în comparații internaționale. O pondere a persoanelor aflate sub pragul sărăciei semnificativ mai mare (sau mai mică) într-o perioadă față de alta anterioară constituie un semnal evident al extinderii sau al restrângerii sărăciei, după cum o rată semnificativ mai înaltă a sărăciei în cazul gospodăriilor de șomeri comparativ cu cea medie dovedește faptul că șomajul reprezintă una din cauzele majore ale sărăciei.

Totuși se apreciază, pe bună dreptate, că indicatorul conține relativ puțină informație privind proporțiile sărăciei. El nu spune nimic despre cât de

¹ Întrucât calculul indicatorului presupune "numărarea" persoanelor sărace, el este denumit în literatura de limbă engleză "*head count ratio*" sau "*head count index*".

gravă este situația celor aflați sub pragul sărăciei, despre cât de săraci sunt aceștia. Dacă proporția celor aflați sub pragul sărăciei nu crește, rata sărăciei nu se modifică, indicând aceeași cantitate de sărăcie, chiar dacă veniturile celor aflați sub pragul sărăciei se înjumătățesc, de pildă. Indicatorul este insensibil la efectul pe care îl are asupra sărăciei un program antisărăcie de tipul ajutorului social, care completează veniturile familiilor până la niveluri aflate sub pragul de sărăcie. El înregistrează numai fluxurile care intersectează pragul (în sus sau în jos), nimic din ceea ce se întâmplă sub prag. Din acest motiv, rata sărăciei este de obicei secundată de indicatori ai intensității și severității sărăciei.

• **Indicatori ai intensității sărăciei**

Intensitatea sau profunzimea sărăciei este dată de diferența între resursele (veniturile sau cheltuielile) celor aflați sub pragul sărăciei și acest prag. Denumită și “decalajul sărăciei” (poverty gap) sau “deficit de resurse”, această diferență exprimă și îndepărtarea celor săraci de minimul necesar sau cantitatea de resurse de care sunt privați, respectiv care le lipsește acestora pentru a duce o viață normală.

Indicatorul care este utilizat pentru a caracteriza acest decalaj este **distanța medie dintre săraci și pragul sărăciei**, calculată fie ca diferență între pragul sărăciei (S) și nivelul mediu al veniturilor/cheltuielilor celor aflați sub pragul sărăciei (\bar{Y}_s):

$$D = S - \bar{Y}_s,$$

fie ca medie a diferențelor dintre pragul sărăciei și veniturile/cheltuielile fiecărei persoane sau gospodării aflate sub pragul sărăciei (Y_i):

$$D = \frac{\sum_{i=1}^k (S - Y_i)}{q},$$

unde q reprezintă numărul persoanelor situate sub pragul sărăciei.

Menționăm că suma distanțelor individuale față de pragul sărăciei,

$\sum_{i=1}^k (S - Y_i)$ sau $D \times q$, exprimă și cantitatea de resurse financiare necesare pentru a ridica pe toți cei săraci deasupra pragul sărăciei sau costul direct¹ al unui program de asistență socială în ipoteza că este practic posibilă o orientare precisă a ajutorului social spre toți cei care dispun de resurse inferioare

¹ Un astfel de program are și costuri indirecte, legate în special de funcționarea aparatului de verificare a resurselor și de distribuire a ajutorului social.

pragului de sărăcie. Pentru o evaluare comparativă a dimensiunii transferului social implicat de funcționarea unui astfel de program de eradicare a sărăciei, adică a efortului financiar pe care societatea trebuie să-l facă în acest scop, suma distanțelor individuale față de pragul sărăciei se raportează la produsul intern brut (PIB):

$$EF = \frac{\sum_{i=1}^q (S - Y_i)}{PIB} \times 100,$$

unde **EF** reprezintă efortul financiar relativ sau ponderea în PIB a cheltuielilor pentru programul de ajutor social sau venit minim garantat.

Prin raportarea sumei distanțelor individuale față de pragul sărăciei la suma veniturilor celor aflați deasupra pragul sărăciei se poate determina gradul de fiscalitate (**GF**) implicat de finanțarea ajutorului social din impozite:

$$GF = \frac{\sum_{i=1}^q (S - Y_i)}{\sum_{i=q+1}^n Y_i} \times 100.$$

În comparațiile privind sărăcia în două colectivități diferite se utilizează **distanța medie relativă** sau **indicele distanței medii**, calculat prin raportarea distanței medii la pragul de sărăcie:

$$DR = \frac{S - \bar{Y}_s}{S} \times 100 = (1 - \bar{Y}_s / S) \times 100$$

sau:

$$DR = \frac{\sum_{i=1}^q (1 - Y_i / S)}{q} \times 100.$$

S-a remarcat însă că indicatorul calculat prin luarea în considerare numai a persoanelor aflate sub pragul sărăciei prezintă o imagine deformată a intensității sărăciei, în cazul în care o parte a celor aflați imediat sub pragul de sărăcie reușesc să se ridice deasupra acestuia, eventual sub influența unor politici speciale de combatere a sărăciei (cum ar fi politicile de ocupare a forței de muncă). Prin ieșirea din numărul celor aflați sub pragul sărăciei (**q**) a unora dintre cei pentru care distanța față de pragul sărăciei era mică, indicatorul distanței medii va fi mai mare, arătând o creștere a sărăciei, când de fapt aceasta a scăzut.

Din acest motiv s-a propus determinarea distanței medii prin luarea în considerare a tuturor persoanelor/gospodăriilor cercetate, cei aflați deasupra pragului fiind cuprinși în calcul cu o distanță individuală față de pragul sărăciei egală cu zero (*Foster-Greer-Thorbecke 1984*). Astfel formula de calcul a distanței medii devine:

$$D' = \frac{\sum_{i=1}^q (S - Y_i)}{n},$$

iar cea a distanței medii relative:

$$DR' = \frac{\sum_{i=1}^q (1 - Y_i / S)}{n}.$$

În aceste condiții,

$$DR' = DR \times R,$$

adică **formula Foster-Greer-Thorbecke a distanței medii relative** sintetizează influența distanței medii și a ratei sărăciei.

Ravallion observă faptul că acest indicator exprimă și **raportul între costul maxim și cel minim al unui program de eradicare a sărăciei** prin garantarea unui anumit nivel al veniturilor. Costul minim (C_{\min}) ar fi reprezentat de resursele necesare completării tuturor veniturilor aflate sub prag până la nivelul pragului, în ipoteza unei orientări precise a ajutorului social (perfect targeting):

$$C_{\min} = \sum_{i=1}^q (S - Y_i) \quad \text{sau} \quad C_{\min} = D \times q.$$

Costul maxim (C_{\max}) ar corespunde situației ipotetice în care ajutorul social nu s-ar acorda pe bază selectivă, adică dacă toți membrii colectivității, indiferent de veniturile lor, ar primi o sumă egală cu pragul de sărăcie:

$$C_{\max} = S \times n,$$

astfel încât

$$DR' = \frac{\sum_{i=1}^q (1 - \frac{Y_i}{S})}{n} = \frac{1}{S} \times \frac{\sum_{i=1}^q (S - Y_i)}{n} = \frac{\sum_{i=1}^q (S - Y_i)}{n \times S} = \frac{C_{\min}}{C_{\max}}.$$

• **Indicatori ai severității sărăciei**

Defectul indicatorilor care exprimă distanța medie la care se situează resursele de care dispun săracii față de pragul sărăciei constă în faptul că sunt insensibili la diferențele de distribuție a veniturilor/cheltuielilor sub pragul de sărăcie. Distanța medie relativă poate rămâne neschimbată, când o parte din cei săraci se îndepărtează foarte mult de pragul de sărăcie, dacă acest lucru este compensat de apropierea altora de prag. Cercetătorii au pus problema necesității construirii unor **indicatori care să reflecte și distribuția veniturilor/ cheltuielilor celor situați sub pragul de sărăcie**, astfel încât existența unui segment de populație extrem de sărac să fie reflectată de măsurătorile privind proporțiile sărăciei.

A fost propus calculul **indicelui Gini** pentru a evidenția gradul de inegalitate a veniturilor/cheltuielilor celor situați sub pragul sărăciei. Acesta a fost utilizat în studii comparative privind sărăcia, în completarea ratei sărăciei și a distanței medii relative față de pragul sărăciei. Au fost propuse mai multe formule de calcul a indicelui Gini:

$$\mathbf{G} = \frac{2}{n^2 \times \bar{Y}} \times \sum_{i=1}^n i(Y_i - \bar{Y}) \quad (\text{Forster 1995})$$

pentru Y_i ordonat crescător;

$$\mathbf{G} = \frac{1}{2n^2 \times \bar{Y}} \times \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n i(Y_i - \bar{Y}) \quad (\text{Barr 1987});$$

$$\mathbf{G} = 1 + \frac{1}{n} - \frac{2}{n^2 \times \bar{Y}} (Y_1 + 2Y_2 + \dots + nY_n) \quad (\text{Barr 1987}),$$

pentru: $Y_1 \geq Y_2 \geq \dots \geq Y_n$.¹

El este, de asemenea, determinat pe bază grafică, prin aproximarea suprafeței delimitate de curba Lorenz.

Sen a construit un **indicator sintetic complex** al sărăciei (**I_{SEN}**) compus din rata sărăciei (**R**), indicele distanței medii (**DR**) și coeficientul Gini calculat pentru veniturile/cheltuielile situate sub pragul sărăciei (**G_S**):

$$\mathbf{I}_{\text{SEN}} = R [\text{DR} + k (1 - \text{DR}) \mathbf{G}_S]$$

¹ În cazul aplicării Indicelui Gini la partea de distribuție a veniturilor/cheltuielilor situate sub pragul sărăciei: $n = q$.

unde:

$$k = \frac{q}{q+1},$$

iar pentru: $q = \infty$ $I_{SEN} = R [DR + (1 - DR) G_s]$.

Indicele Sen (*Sen 1976, Foster 1994, Ravallion 1994*) permite o evaluare cu caracter ordinal a sărăciei. Este cuprins între **0** și **1**; $I_{SEN} = 0$, dacă toate persoanele au venituri/cheltuieli superioare pragului de sărăcie și $I_{SEN} = 1$, dacă toate persoanele se află sub pragul sărăciei și distribuția veniturilor este caracterizată prin inegalitate perfectă sau dacă toate veniturile sunt egale cu zero.

Rata sărăciei (**S**) și distanța medie relativă calculată după formula Foster-Greer-Thorbecke (**DR'**) sunt cazuri particulare ale indicelui Sen:

$I_{SEN} = R$ pentru $G_s = 1$, în caz de inegalitate perfectă;

$I_{SEN} = R \times DR = DR'$, pentru $G_s = 0$, în caz de egalitate perfectă a veniturilor situate sub pragul de sărăcie.

Indicele Sen a cunoscut numeroase dezvoltări menite să-i sporească sensibilitatea.

Indicele Takayama ia în considerare veniturile întregii colectivități cercetate și se determină conform formulei:

$T = R[(1 - \xi)DR + \xi G_s]$, pentru $\xi = 1 - (1 - R) S / \bar{Y}$, unde \bar{Y} reprezintă media întregii distribuții a veniturilor.

Pornind de la indicii Sen și Takayama, **S.Clark, R. Hemming și D.Ulph** (1981) propun și calculează doi indici noi:

$$(1) \quad P = R \times DR (D^*/D) \quad \text{pentru} \quad D^* = \frac{\sum_{i=1}^q (Y_i - S)^\alpha}{q},$$

unde $\alpha \geq 1$ reprezintă un parametru care exprimă aversiunea față de inegalitate (inequality aversion parameter).

$$(2) \quad P^* = 1 - (Y^* / S)$$

sau:

$$P^* = 1 - \{R [(1 - A)(1 - DR)]^\beta + (1 - R)\}^{1/\beta},$$

în care: Y^* reprezintă "venitul echivalent celui egal distribuit", **A** - indicatorul inegalității al lui Atkinson:

$$A = 1 - Y_s^* / \overline{Y_s},$$

iar $\beta \geq 1$ - un parametru al "aversiunii față de inegalitate" cuprins în funcția de evaluare socială a veniturilor individuale

O altă categorie de indicatori sensibili la distribuția veniturilor sunt cei cuprinși în **clasa propusă de Foster-Greer-Thorbecke (1984)**, sub forma:

$$P_\alpha = \frac{\sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{Y_i}{S}\right)^\alpha}{n}, \text{ pentru } \alpha \geq 0.$$

P_α reprezintă o medie a distanțelor individuale față de pragul de sărăcie, calculată pentru întreaga populație, medie în care veniturile situate peste pragul sărăciei intră cu valoarea zero, iar cele inferioare acestuia cu valoarea: $(1 - Y_i / S)^\alpha$.

Cel mai frecvent utilizat este indicele:

$$P_2 = \frac{\sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{Y_i}{S}\right)^2}{n}.$$

Întrucât distanțele față de pragul de sărăcie sunt ridicate la pătrat (sau distanța este poderată cu ea însăși în calculul mediei), deficitul de resurse al celor mai săraci are mai multă greutate în determinarea indicatorului sărăciei.

De exemplu, dacă în momentul A sub pragul de sărăcie de 100 mii lei se află două persoane cu venitul de 50 mii lei, iar în momentul B acestea au 80 și 20 mii lei, distanța medie relativă rămâne aceeași:

$$DR(A) = \frac{\left(1 - \frac{50}{100}\right) + \left(1 - \frac{50}{100}\right)}{2} \times 100 = 50\%;$$

$$DR(B) = \frac{\left(1 - \frac{80}{100}\right) + \left(1 - \frac{20}{100}\right)}{2} \times 100 = \frac{0.2 + 0.8}{2} = 50\%.$$

P_2 va arăta, în schimb, o creștere a severității sărăciei:

$$P_2(A) = \frac{\left(1 - \frac{50}{100}\right)^2 + \left(1 - \frac{50}{100}\right)^2}{2} = \frac{0.25 + 0.25}{2} = 0,25; \quad P_2(B)$$

$$= \frac{\left(1 - \frac{80}{100}\right)^2 + \left(1 - \frac{20}{100}\right)^2}{2} = \frac{0.04 + 0.64}{2} = 0,34.$$

Menționăm că distanța medie relativă (DR') și rata sărăciei (R) sunt cazuri particulare ale indicatorului P_α , pentru $\alpha = 1$ și $\alpha = 0$.

În fine, un **indicator propus de Watts** apelează la media logaritmilor (Ravallion 1994):

$$W = \frac{\sum_{i=1}^q \log \frac{S}{Y_i}}{n}.$$

Toți acești indicatori ai incidenței, intensității și severității sărăciei sunt calculați prin raportare la un prag al sărăciei. Amintim însă faptul că există și indicatori care nu presupun existența unui prag al sărăciei. Aceștia sunt măsurători de tip ordinal și servesc la ordonarea diferitelor categorii de populație sau zone teritoriale în funcție de gradul de sărăcie. Un astfel de indicator este cel propus de experții italieni, bazat pe teoria mulțimilor vagi (fuzzy), care oferă o bază bună pentru determinarea profilului sărăciei (Lemmi-Panuzzi-Mazzolli-Cheli-Betti 1997).

• **Indicatori ai dinamicii sărăciei**

Dinamica sărăciei este în mod evident evaluată prin compararea indicatorilor incidenței, intensității și severității sărăciei calculați pentru o anumită colectivitate, după aceeași metodologie, în diferite perioade.

Există însă și o serie de indicatori speciali menși să caracterizeze mișcarea în timp a masei săracilor. Estimarea lor presupune utilizarea unor informații ce derivă din cercetări organizate pe eșantioane din gospodării de tip panel.

O parte din indicatori privesc **durata sărăciei**. Se calculează astfel **durata medie a perioadei în care gospodăriile** (fiecare luată în parte) **se află sub pragul de sărăcie** (multiple poverty spells). Pentru caracterizarea duratei sărăciei se determină, de asemenea, **ponderea celor aflați în sărăcie mai mult de trei ani, numărul de intrări repetate în sărăcie ale unei gospodării și durata medie a unei perioade de rămânere în sărăcie**.

O altă categorie importantă de indicatori vizează **intrarea și ieșirea din sărăcie**. **Rata intrării** se poate determina raportând numărul celor non-săraci în momentul t care în momentul $t + 1$ au devenit săraci la numărul total al

săracilor din momentul t . **Rata ieșirii (evadării) din sărăcie** se determină prin raportarea numărului celor săraci în momentul t care devin non-săraci în momentul $t+1$. Pentru ca indicatorii să nu înregistreze și situațiile artificiale, adică mișcările nesemnificative din imediata apropiere a pragului de sărăcie se propune utilizarea ca termen de referință pentru delimitarea celor non-săraci a unui prag situat la o distanță de cel puțin 20% din pragul de sărăcie ($S^* = 1,20S$). Astfel, în cazul utilizării unui prag al sărăciei reprezentând 50% din venitul mediu, se consideră non-săraci numai cei care au un venit de cel puțin 60% din cel mediu. La determinarea ratei intrării în sărăcie se iau în considerare în calculul numărătorului numai cei care în momentul t aveau un venit mai mare de 60% din medie, iar la momentul $t+1$ coboară la mai puțin de 50% din medie. În același mod, la determinarea ratei ieșirii din sărăcie numai cei al căror venit crește de la mai puțin de 50% la mai mult de 60% din medie (Duncan 1991)

Cunoașterea indicatorilor privind dinamica sărăciei este foarte importantă pentru caracterizarea gravității sărăciei și pentru fundamentarea programelor de combatere a ei, cunoscut fiind că tratamentul care se impune în cazul sărăciei persistente diferă de cel aplicat sărăciei tranzitorii. Din păcate, în prezent în țara noastră nu se realizează o cercetare statistică de tip longitudinal care să urmărească un eșantion relativ constant pe o perioadă mai lungă de timp, astfel încât nu se pot face nici un fel de evaluări privind dinamica populației sărace din țara noastră.

Bibliografie

1. Atkinson A. B., 1987, *On the Measurement of Poverty*, *Econometrica*, nr. 55(4).
2. Atkinson A. B., 1992, *Measuring Poverty and Differences in Family Composition*, *Economica*, nr. 59.
3. Baker L. J., Grosh M. E., 1994, *Measuring the Effects of Geographic Targeting on Poverty Reduction*, Living Standard Measurement Study Working Paper, No. 99, The World Bank, Washington D.C.
4. Barbu Gh., 1994, *Teoria și metodologia calculului minimului de trai*, în: Zamfir C. (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert.
5. Barbu Gh., Novak A., 1993, *Minimul de trai, instrument util pentru determinarea dimensiunilor sărăciei și pentru o politică socială adaptată la realități*, CIDE, Probleme Economice, Seria: Politică Socială, nr. 31-32.
6. Barr N., 1987, *The Economics of the Welfare State*, Weienfeld and Nicolson, London.
7. Baštýr I., Cervenková A., Kotýnková M., 1995, *Social Reform in the Czech Republic: Subsistence Minimum Function*, Report to the international conference "Social Policy towards Poverty", Warsaw.

8. Beau P., 1994, *Protection social en Europe: atypismes et minima sociaux*, Espace social européen, 231.
9. Blackburn M.L., 1994, *International Comparisons of Poverty*, American Economic Review, vol. 84, nr. 2.
10. Blackorby C., Donaldson D., 1980, *Ethical Indices for the Measurement of Poverty*, Econometrica, nr.48.
11. Bradshaw J., 1993, *Household budgets and living standards*, Joseph Rowntree Foundation, York.
12. Bradshaw J., 1997, *A Comparison of Poverty and Inequality in 20 Countries*, Paper presented to the conference "Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies", York.
13. Callan T., Nolan B., 1991, *Concepts of Poverty and the Poverty Line*, Journal of Economic Surveys, nr. 5.
14. Cheli B., Lemmi A., 1995, *A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensional Analysis of Poverty*, Economic Notes, nr. 1.
15. Clark S., Hemming R., Ulph D., 1981, *On Indices for the Measurement of Poverty*, The Economic Journal, 91.
16. Comisia Națională pentru Statistică, 1991-1995, *Buletin statistic lunar*.
17. *** Comisia Națională pentru Statistică, 1991-1995, *Buletin statistic de prețuri*.
18. *** Comisia Națională pentru Statistică, 1990-1995, *Anuarul statistic al României*.
19. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, *Veniturile, cheltuielile și consumul populației în anul 1996*, Informații statistice operative, Seria: Calitatea vieții, nr. 1.
20. Comisia Națională pentru Statistică, 1997, *Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1996*.
21. Deaton A.S., Muellbauer J., 1980, *Economics and Consumer Behavior*, New York, Cambridge University Press.
22. Deaton A.S., Muellbauer J., 1986, *On Measuring Child Costs: With Applications to Poor Countries*, Journal of Political Economy, vol. 94, nr. 4.
23. Desai M., 1990, *Poverty and Capability: Towards an Empirically Implementation Measure*, The Development Economics Research Programme Working Paper, Nr.27, London School of Economics, London.
24. Deleeck H., Van den Bosch K., 1992, *Poverty and Adequacy of Social Security in Europe: A Comparative Analysis*, Journal of European Social Policy, nr. 2.
25. Duncan G.J., Gustafsson B., Hauser R., Hausman P., Laren D., Messinger H., Muffels R., Nolan B., Ray J-C., Rodgers W., 1991, *Poverty Dynamics in Eight Countries*, Paper presented at the conference "Poverty and Public Policy", Paris.

-
26. EUROSTAT, 1994, *EUROSTAT's Statistical Research on Poverty. Descriptive Synthesis*, Document prepared by Deo Ramprakash, Conference of European Statisticians, Geneva, 14-17 March 1994.
 27. Foster J., 1984, *On Economic Poverty: A Survey of Aggregate Measures*, *Advances in Econometrics*, nr. 3.
 28. Foster J., Greer J., Thorbecke E., 1984, *A Class of Decomposable Poverty Measures*, *Econometrica*, nr. 52.
 29. Forster M. F., 1994, *The Impact of Net Transfers on Low Incomes of Non-Elderly Families*, *OECD Economic Studies*, No. 22.
 30. Forster M. F., 1995, *Bas revenus et pauvreté: une comparaison internationale*, *Problèmes Économiques*, nr.2413.
 31. Frijters P., Van Praag B.M.S., 1995, *Estimates of Poverty Ratios and Equivalence Scales for Russia and Parts of the Former USSR*, Discussion paper, Tinbergen Institute, Foundation for Economic Research, University of Amsterdam.
 32. Galbraith J.K., 1979, *The Nature of Mass Poverty*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London.
 33. George V., Rimashevskaja N., 1993, *Poverty in Russia*, *International Social Security Review*, No. 1.
 34. Glewwe P., 1990, *Improving Data on Poverty in the Third World. The World Bank's Living Standards Measurement Study*, Working Paper WPS 416, World Bank
 35. Goedhart Th., Halberstadt V., Kapteyn A., Van Praag B.M.S., 1977, *The Poverty Line: Concept and Measurement*, *The Journal of Human Resources*, nr. 12.
 36. Griffin K., 1978, *International Inequality and National Poverty*, The Macmillan Press, London and Basingstoke.
 37. Grigorescu C., Molnar M., Poenaru M., Dumitrescu G., 1993, *Evaluări privind coșul și bugetul de consum*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București.
 38. Hagenaars A.J.M., 1986, *The Perception of Poverty*, North-Holland, Amsterdam.
 39. Hagenaars A.J.M., 1987, *A Class of Poverty Indices*, *International Economic Review*, nr. 28.
 40. Hagenaars A.J.M., Klaas de Vos, 1988, *The Definition and Measurement of Poverty*, *Journal of Human Resources*, nr.23.
 41. Hagenaars A.J.M., van Praag B.M.S., 1985, *A Synthesis of Poverty Line Definitions*, *Review of Income and Wealth*.
 42. Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (INCSDMPS), 1993-1996, *Buletin lunar privind valorile și componentele minimului de trai pe categorii socio-profesionale ale populației*, București.
 43. Kakwani N., 1980, *On a Class of Poverty Measures*, *Econometrica*, nr.48.

44. Kapteyn A., Van Praag B.M.S., 1976, *A New Approach to the Construction of Equivalence Scales*, European Economic Review, nr. 7.
45. Kapteyn A., Kooreman P., Willemse R., 1988, *Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions*, Journal of Human Resources, No. 2.
46. Klugman J., 1995, *O evaluare a sărăciei în Rusia*, Tranziția (Buletin editat de Banca Mondială), nr. 9-10.
47. Lemmi A., Pannuzi B., Mazzolli B., Cheli B., Betti G., 1997, *Multidimensional and Relative Poverty Estimates: the Case of Italy in the First Half of the Nineties*, Paper presented to the Conference: *Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies*, University of York, 31 July - 2 August.
48. Lipton M., Van der Gaag Y. (eds), 1992, *Including the Poor*, Johns Hopkins University Press.
49. Mack J., Lansley S., 1985, *Poor Britain*, London, George Allen & Unwin.
50. Milanovic B., 1996, *Income, Inequality and Poverty during the Transition*, Research Paper, Series 11, World Bank, Washington D.C.
51. Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 1993-1997, Buletin statistic în domeniul muncii și protecției sociale.
52. Moldoveanu M., 1997, *Altfel despre sărăcie în actuala tranziție a României, Comunicare la simpozionul științific: România și Republica Moldova la răscrucea tranziției. Dileme și priorități strategice*, 30 septembrie - 2 octombrie, București.
53. Molnar M., 1996, *Securitatea socială în România și combaterea sărăciei*, CIDE, Economia României - Evoluții pe termen scurt, vol. 4, nr. 1.
54. Molnar M., 1996, *Venitul minim garantat în sistemele de securitate socială*, CIDE, Probleme economice, nr. 19-20-21.
55. Molnar M., 1997, *Coșul de consum minim*, Tribuna economică - Raporturi de muncă, nr. 4.
56. Molnar M., 1997, *Poverty Measurement and Income Support in Romania*, Paper presented to the Conference: *Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies*, University of York, 31 July - 2 August.
57. Molnar M., Poenaru M., 1992, *Minimul de trai (pragul de sărăcie) în România*, CIDE, București.
58. Muellbauer J., 1977, *Testing the Barten Model of Household Composition Effects and the Cost of Children*, The Economic Journal, vol. 87, nr. 347.
59. Orshansky M., 1965, *Counting the Poor: Another Look at the Poverty Profile*, Social Security Bulletin, nr. 28.
60. Orshansky M., 1969, *How Poverty is Measured*, Monthly Labor Review, vol. 92, nr. 2.

-
61. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 1992, *Recommendation 1196 on severe poverty and social exclusion: towards guaranteed minimum levels of resources*.
 62. Paugam S., 1997, *Représentation et perception de la pauvreté*, *Problemes Économiques*, nr. 2508.
 63. Plug E.J.S., Van Praag B.M.S., 1994/1995, *Family equivalence scales within a narrow and broad welfare context*, *Journal of Income Distribution*, vol. 4, nr. 2.
 64. Poenaru M., Molnar M., 1992, *Costul social al reformei în România*, CIDE, București.
 65. Puwak H., 1993, *Sărăcia în România. Distribuția teritorială și intensitatea manifestării fenomenului sărăciei*, CIDE, *Politici sociale*, nr. 3.
 66. *Raportul Național al Dezvoltării Umane - România 1997*, Editura Expert, București.
 67. Ravallion M., 1994, *Poverty Comparisons*, Chur, Switzerland, Harwood Academic Publisher.
 68. Ravallion M., Bidani B., 1994, *How Robust is a Poverty Profile?*, *The World Bank Economic Review*, No. 1.
 69. Răboacă Gh., Bati I., Pârciog S., 1994, *Minimul de trai, punct central de referință pentru orientarea și fundamentarea politicii și protecției sociale*, Referat la seminarul româno-german pe problemele asistenței sociale, Poiana Brașov.
 70. Rowntree B.S., 1902, *Poverty: A Study of Town Life*, London, MacMillan.
 71. Rowntree B.S., Lavers G.R., 1951, *Poverty and the Welfare State*, London, Longmans.
 72. Schultz Th. W., 1992, *Cuvânt înainte la lucrarea: Tarsicio Castañeda, Combating Poverty*, International Center for Economic Growth, San Francisco, California, 1992.
 73. Sen A., 1973, *On Economic Inequality*, Oxford University Press.
 74. Sen A. K., 1976, *Poverty: An Ordinal Approach to Measurement*, *Econometrica*, nr.46.
 75. Sen A. K., 1979, *Issues in the Measurement of Poverty*, *Scandinavian Journal of Economics*, nr. 82 (2).
 76. Sen A. K., 1983, *Poor, Relatively Speaking*, *Oxford Economic Papers*, nr. 35.
 77. Sen A. K., 1987, *The Standard of Living*, Cambridge University Press, The Tanner Lectures.
 78. Steiner H., Wolf W., 1996, *The Poverty Threat in Austria*, *Soziales Europa*, nr. 3, Vienna.
 79. Stoleru L., 1974, *Vaincre la pauvreté dans les pays riches*, Paris, Flammarion.
 80. Strobel P., 1996, *De la pauvreté à l'exclusion: société salariale ou société de droits de l'homme?*, *Revue internationale des sciences sociales*, nr. 148.

81. Szivós P., 1997, *Measurement of Poverty in Hungary: Concepts, Data Sources and Estimations*, Paper presented to the conference "Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies", York.
82. Takayama N., 1979, *Poverty, Income Inequality and their Measures: Professor Sen's Axiomatic Approach Reconsidered*, *Econometrica*, vol. 47.
83. Townsend P., 1979, *Poverty in the United Kingdom*, Harmondsworth, Penguin.
84. Townsend P., 1993, *The International Analysis of Poverty*, Harvester, Wheatsheaf.
85. UNDP, 1990-1997, *Human Development Report*, Oxford University Press, New York, Oxford.
86. Valtriani P., 1994, La notion de pauvreté: des frontières floues, *Problèmes Économiques*, nr. 2386.
87. Van Praag B.M.S., Van der Sar N.L., 1988, *Household Cost Functions and Equivalence Scales*, *Journal of Human Resources*, nr. 23.
88. Van Praag B.M.S., Flik R.J., 1990, *Subjective Poverty*, Rotterdam, Foundation for Economic Research.
89. Van Praag B.M.S., Flik R.J., 1991, *Poverty Lines and Equivalence Scales. A Theoretical and Empirical Evaluation*, Conference on Poverty Measurement for Economies in Transition in Eastern Europe, Warsaw.
90. Veèernik J., 1995, *Household Incomes and Social Policies: The Czech Republic in the Period 1989-1995*, Research Paper, START Foundation for Research on Social Transformation, Prague.
91. Vâlceanu G. (coord.), 1982, *Nivelul de trai minim în România*, *Caiet de studiu*, nr. 88, Institutul de Economie Națională, București.
92. Whiteford P., 1992, *A Family's Need: Equivalence Scales, Poverty and Social Security*, Research paper, No. 27, Department of Social Security, Australia.
93. World Bank, 1980, *World Development Report 1980*, Oxford University Press.
94. World Bank, 1990, *Poverty. World Development Report 1990*, Oxford University Press
95. World Bank, 1993, *Implementing the World Bank's Strategy to Reduce Poverty: Progress and Challenges*, Washington, D.C.
96. World Bank, 1996, *Romania: Poverty and Social Policy*.
97. Zamfir C.(coord.), 1994, *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert.
98. Zamfir E., 1995, *Sărăcia: teorii și factori*, în: Zamfir E., Zamfir C.(coord.), *Politici sociale. România în context european*, București, Editura Alternative.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 20/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

PIAȚA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A
TOMATELOR ȘI A CARTOFILOR
- alternative de politici comerciale -

Daniela GIURCĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

Capitolul 1 - ABORDĂRI CONCEPTUALE.....	555
1.1. Piața - teorie și realitate	555
1.2. Particularitățile pieței produselor horticole	556
Capitolul 2 - ANALIZA STADIULUI ACTUAL DE ORGANIZARE A PIEȚEI.....	558
2.1. Oferta.....	558
2.2. Cererea.....	568
2.3. Raportul cerere-ofertă la nivel zonal.....	574
2.4. Destinația producției	577
2.5. Prețuri	579
Capitolul 3. POLITICI PE PRODUS	583
3.1. Evoluția politicii comunitare a produselor horticole.....	583
3.2. Tendințe și politici pe produse în țările din fostul bloc socialist, în perspectiva aderării la UE	588
3.3. Șansele integrării pieței produselor horticole în piața externă	591
BIBLIOGRAFIE	603

CAPITOLUL 1 - ABORDĂRI CONCEPTUALE

Sectorul agroalimentar în general și cel horticol în special, prin potențialul de resurse creat de factorii pedoclimatici favorabili, prin resursele umane de care dispune și prin tradiția existentă, reprezintă unul dintre domeniile cu cele mai reale șanse de reușită în condițiile de competitivitate ale unei economii deschise, mai ales. că în ultimii ani, statul nu a acționat prin nici un fel de măsuri restrictive, pe piața acestor produse.

Având ca principal scop. revitalizarea acestui sector pentru asigurarea necesarului intern de consum, precum și penetrarea piețelor externe (țara noastră a fost până în 1989 un exportator de produse horticole), în cele ce urmează vom încerca să analizăm situația pieței produselor horticole la nivel național și zonal.

1.1. Piața - teorie și realitate

Piața¹ reprezintă sfera economică în care producția de mărfuri apare sub formă de ofertă, iar nevoile de consum (productiv sau individual sub formă de cerere de mărfuri. Literatura de specialitate definește piața, ca fiind sfera economică a confruntării la un moment dat a ofertei și a cererii unui anumit produs sau serviciu și realizarea lor sub forma actelor de vânzare-cumpărare privite în unitate organică cu relațiile pe care le generează și în conexiune cu spațiul în care se desfășoară. Ca atare, piața se poate defini în raport de un produs (sau grupe de produse) și de existența unui spațiu geografic, care este primul indicator în dimensionarea unei piețe (regionale. naționale sau internaționale).

Din punct de vedere al produselor agroalimentare. studierea pieței trebuie să vizeze printre altele, gradul de penetrare pe piață a produselor obținute de către producătorii agricoli, precum și comensurarea rolului acestora în formarea ofertei și prețului, coroborate cu studierea tuturor factorilor de influență prezenți la un moment dat. Toate aceste demersuri, pe lângă altele referitoare la studiul comparativ al produselor din punct de vedere al competitivității, destinației pe filieră, precum și dimensionarea cererii fac obiectul agro-marketingului.

În analiza și evaluarea performanțelor agromarketingului un rol important revine criteriului conceptual al *pieței perfecte*, care este un etalon

¹ M. Constantin, I. Lagrange și colab. - Marketingul producției agroalimentare, Editura Didactică și Pedagogică, 1997, cap. III. Piața produselor agricole și agroalimentare. pag. 48.

pentru aprecierea variațiilor unui preț, pe teritoriul în care sunt dispersați cumpărătorii și vânzătorii.

Această noțiune de *piață perfectă* poate face referire și la perioada de timp în care, pe o anumită piață, cererea și oferta rămân neschimbate, iar prețul este uniform (sau are mici variații corespunzătoare costului de depozitare).

Criteriile unei astfel de piețe sunt considerate a fi:

- *atomicitatea* - număr mare de producători și consumatori, care nu pot influența singuri prețul și cantitatea de produs vândut pe piață;
- *transparența perfectă* - reflectată printr-o cunoaștere aprofundată a cererii și ofertei, astfel ca să se obțină cel mai bun produs și, implicit, cel mai bun preț;
- *omogenitatea produselor* - reflectată prin aceea că produsele vândute sunt echivalente și chiar identice, indiferent de cine sunt produse;
- *libertatea de decizie a producătorilor* - cu referire în special la decizia în ceea ce privește destinația produselor, care se poate face pe o anumită piață (dacă prețul este convenabil), sau poate lua o altă cale, autoconsum sau prelucrare (dacă prețul nu este mulțumitor);
- *mobilitatea perfectă a factorilor de producție* - în cazul acestui studiu, mai des din punctul de vedere al producătorului, care teoretic poate găsi liber și nelimitat, capital și forță de muncă, de care are nevoie la un moment dat, dacă dispune și de resurse financiare.

1.2. Particularitățile pieței produselor horticole

Dintre toate piețele produselor agroalimentare se poate afirma că piața produselor horticole în țara noastră îndeplinește patru dintre cele cinci particularități ale unei piețe perfecte.

Prima și **una din** cele **mai** importante este *atomicitatea*. Ea se datorează existenței unui număr mare de producători (90% din producția de cartofi și 85% din producția de tomate se obțin în gospodăriile populației) și consumatori, cu puteri economice aproximativ egale, datorate pe de o parte, decapitalizării intense a producătorilor și pe de altă parte, scădem putem de cumpărare a consumatorilor.

A doua particularitate *omogenitatea produselor*, în cazul pieței legumelor și fructelor este de asemenea îndeplinită, pentru că într-un anumit moment (funcție de sezonabilitate) pe piață există produse de aceeași calitate, chiar dacă sunt obținute de producători numeroși și diferiți. Libertatea de decizie a producătorilor, în ceea ce privește intrarea și ieșirea de pe piață în cazul studiat, pornește de la rațiuni de eficiență economică. Astfel, există un decalaj de timp specific (aproape egal) pentru toți producătorii, între momentul deciziei de a produce legume și momentul în care *fiecare producător ia o hotărâre* în ceea ce privește destinația producției obținute. Aceste decizii sunt influențate și de prețurile de conjunctură de pe diverse piețe, iar informațiile care sunt bazate de

obicei doar pe presupuneri empirice, fac ca previziunile pentru campania următoare să fie în general nefondale.

Față de alte produse, putem afirma că producerea legumelor necesită, un efort suplimentar de muncă manuală și alocări de factori (semințe, îngrășăminte, pesticide și apă pentru irigații) care fac ca investiția inițială să fie mai costisitoare. În raport cu alte produse, în aceste condiții orice producător de legume este tentat să intre, în primul rând pe piața care îi permite acoperirea costului, prin prețul de vânzare. Scăderea acestuia la un moment dat sub nivelul costului determină retragerea produselor de pe piețe și deturnarea acestora spre alte destinații, cum ar fi autoconsumul și industrializarea.

Zonalitatea produselor horticole și existența unui sistem de comercializare slab organizat induce un nivel ridicat de autoconsum (care în unele zone deficitare rurale, poate fi de 100%). Ca urmare, pe piețele țărănești din zonele urbane ajunge doar 18-20% din totalul producției. Acest fenomen se datorează lipsei de transparență de pe piață. Existența unor discrepanțe între cerere și ofertă la nivel zonal, generatoare de deficite și excedente cantitative de la o zonă la alta sunt amplificate și de fluctuațiile ciclice ale produselor în cazul cartofilor (cu grad de perisabilitate scăzut) acest dezechilibru se poate diminua în timp, prin stocare și vânzare eșalonată în timpul anului. În cazul tomatelor (care au o perioadă rapidă de maturare și un grad de perisabilitate extrem de ridicat) oferta la nivel zonal depășește la un moment dat cu mult cererea, ceea ce face ca reglarea dezechilibrelor să se facă mult mai greu.

Gradul ridicat de perisabilitate a unor legume (în cazul nostru tomatele) este determinant în privința aspectului comercial al produselor, care poate să dureze doar câteva zile. În aceste condiții se impune o activitate operativă de dirijare a fondului de marfă, în mod eșalonat și nimic în funcție de cererea consumatorilor. Tot datorită acestei caracteristici, la o serie de legume este necesară practicarea unor prețuri elastice, funcție de sezon, zonă geografică și segment de piață. Aceste segmente de comercializare în fluxul legumelor, în țările dezvoltate sunt preluate de integratori (fabrici de conserve sau piețe de gros și industria de catering) care îi degreveză pe producători de foarte multe responsabilități.

În țara noastră piața legumelor este în general dezorganizată, în multe cazuri condițiile în care se desfășoară comercializarea sunt rudimentare și creează un cadru prielnic pentru micii detaiști, care dețin în general și monopolul asupra prețurilor de vânzare din piețele locale.

Primul pas în organizarea acestei activități după standardele europene s-a făcut prin deschiderea *Pieței de Gros Bicurești* (în decembrie 1997), care funcționează ca integrator la nivelul unor asociații de producători din bazinele legumicole învecinate.

CAPITOLUL 2 - ANALIZA STADIULUI ACTUAL DE ORGANIZARE A PIEȚEI

La ora actuală, stadiul în care se găsesc piețele agricole din țara noastră este departe de a corespunde cu rolul teoretic de corelare a cererii cu oferta.

În acest sens, am considerat utilă analizarea ofertei și cererii celor mai reprezentative produse horticole, și anume: **cartofii** - deoarece sunt un aliment de bază, considerat de către specialiști „a doua pâine a românilor”¹ și se consumă tot timpul anului, **tomatele** - cea mai reprezentativă specie pentru legumele consumate ca atare (proaspete) sau industrializate, a căror cerere este limitată de sezonality la anumite "vârfuri de consum".

Considerăm că particularitățile cererii și ofertei pentru aceste două produse sunt reprezentative pentru toate produsele legumicole și, în linii mari, ele sunt valabile și pentru alte produse cu aceleași destinații.

2.1. Oferta

Teoretic, oferta² pe piața produselor agricole de bază reprezintă cantitatea de produse (în cazul acesta tomate și cartofi) furnizate pe piață spre vânzare la un anumit preț și într-o perioadă de timp dată.

Caracteristica ofertei³ pe piața produselor agricole de bază din agricultură este dată de dispersarea acesteia pe teritoriul țării în cantități neregulate, datorită arealului de cultură specific fiecărui produs în parte, coroborat cu gradul de dotare tehnică și calitatea tehnologiei aplicate, factori care dau un caracter extrem de mobil ofertei.

Oferta cantitativă a unui produs pe piața de desfacere depinde mai ales de profilul pe care îl poate obține producătorul sau întreprinzătorul (în cazul grossiștilor și detailiștilor) Deoarece acest câștig poate fi influențat direct prin mărirea sau scăderea costului și sau prețurilor, se consideră că principalii factori de influență ai ofertei sunt.

- suprafețele cultivate și amplasarea lor, în funcție de mărime și de arealul de cultură, favorabil sau mai puțin favorabil, fapt care are implicații directe asupra randamentelor;
- tehnologia aplicată, calitatea și cantitatea imputurilor (semințe, îngrășăminte, substanțe fitosanitare și stimulatori.

¹ Citat al dr. doc. Șt. Matei Berindei.

² Lucian C. Ionescu - Economia și rolul băncilor, parte» a II-a. Macroeconomie cerere-ofertă-concurență. Editura Economică, 1997.

³ M. Constantin, I. Lagrange și colab. - Marketingul producției agroalimentare, Editura Didactică și Pedagogică, 1997

-
- gradul de dotare tehnică (tractoare, mașini și utilaje, sisteme de irigații);
 - forța de muncă utilizată (ce are un impact deosebit, deoarece majoritatea produselor horticole necesită un volum mare de muncă manuală).
 - mijloacele de finanțare (gradul de capitalizare, accesul la credite sau la facilitățile de acordare a acestora).
 - gradul de organizare a comercializării, care are implicații asupra accesului și stabilității producătorului pe piață;
 - prețul produsului oferit pe piață (mai ales pe piețele urbane, unde datorită cheltuielilor suplimentare cu transportul și distribuția, se mărește prețul produselor obținute de producători în poziții geografice nefavorabile, sau scade, datorită supraofertei din zonele cu areal favorabil);
 - prețul mijloacelor de producție (care datorită inflației modifică mult curba ofertei). Dintre factorii enumerați mai sus, producătorul poate influența, de regulă, numai costurile nu și prețul de vânzare al produsului.

Se poate afirma că, pe termen scurt, oferta de produse horticole este variabilă în funcție de factorii climatici, precum și de nivelul stocurilor (în cazul cartofilor și al produselor industrializate).

Pentru tomate și alte produse legumicole perisabile oferta este rigidă. Pentru perioade scurte, oferta de produse legumicole (în cazul celor perisabile) este reprezentată de întreaga cantitate de produse recoltate într-o perioadă, care de regulă corespunde cu timpul de maturare a produsului respectiv. Pe termen lung însă, oferta de produse legumicole este relativ stabilă și depinde de volumul producțiilor anuale, de nivelul stocurilor acumulate în timp (la cartofi și la produsele industrializate din tomate), de efectul politicilor agricole și de importuri.

Având în vedere toate aceste considerente, am încercat în continuare să analizăm oferta de cartofi și tomate, atât la nivel național, cât și la nivel zonal. În funcție de arealul de cultură al produselor, din punct de vedere al parametrilor tehnici, cât și din punct de vedere al structurii de proprietate.

2.1.1. Oferta totală și zonală de cartofi

După cum se poate observa din Tabelul 1, încă din 1990 sectorul privat a avut o pondere însemnată, de 92% în totalul suprafețelor cultivate, pondere care s-a menținut aproximativ constantă până în 1994, când a crescut până la 94.5%, ajungând apoi la 96% în 1995 și 1996.

În ceea ce privește productivitatea, putem afirma că diferențele obținute în sectorul de stat și cel particular nu sunt semnificative, dar față de potențial, ele sunt cu mult sub nivelul dezirabil (anexele 5, 7, 9, 11, 13, 15, comparații internaționale).

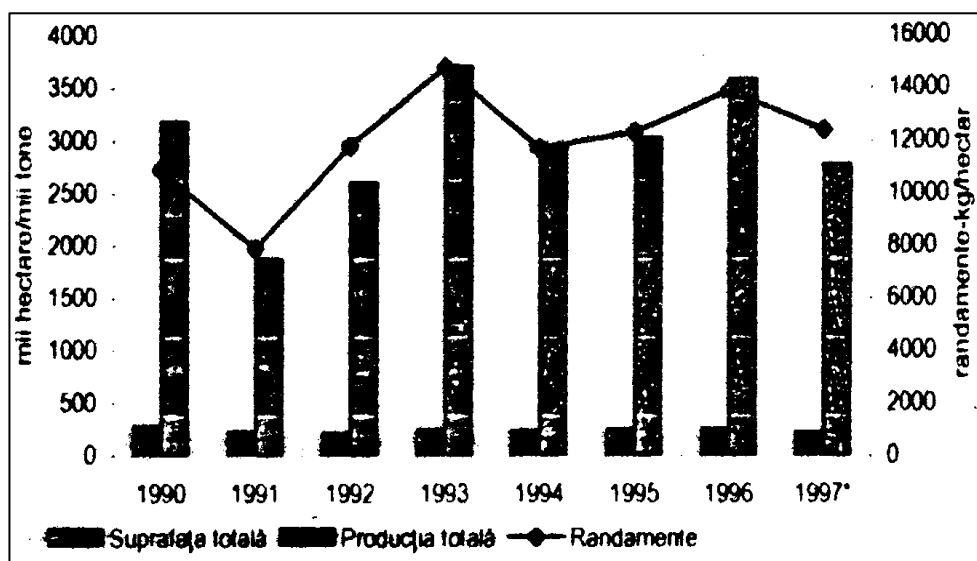
Tabelul 1 - Evoluția suprafețelor, producțiilor și randamentelor la cartofi

Specificare	U.M.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
Suprafața totală din care:	mii ha	289.6	234.8	218.7	249	239	244.3	256.9	226.6
- sector privat		268.6	217.4	204	220.5	225.9	234.8	246.9	
Producția totală din care:	mii tone	3186	1872.9	2596	3708.9	2946	3019.9	3584.3	2775
- sector privat		2928	1708.7	2381	3395.6	3594.8	2888.4	3427.2	
Randamente din care:	tone ha	10.9	7.9	11.8	14.8	11.7	12.3	13.9	12.4
- sector pnvat		10.5	7.8	11.6	14.6	11.6	12.2	13.8	

* date provizorii furnizate de MAA, nov. 1997. Sursa: date furnizate de CNS și MAA.

Pentru a fi cât mai sugestivi am redat schematic în figura 1 indicatorii fizici ai ofertei de cartofi în perioada 1990-1997.

Figura 1 - Evoluția suprafețelor și randamentelor la cartofi

Astfel, se poate observa că producția loială a înregistrat un maximum în 1993 și 1996, creștere datorată randamentelor, care au avut o evoluție direct proporțională cu cea a producțiilor totale.

Perioada 1993-1996 a fost o perioadă bună pentru producția de cartofi, atât datorită condițiilor favorabile, cât și datorită tehnologiei aplicate. Din punct de vedere al ofertei totale de cartofi, putem afirma că în perioada menționată, aceasta s-a revigorat puternic. După criza din perioada 1991-1992, când datorită condițiilor climatice coroborate cu schimbările structurale din agricultură, producția a fost extrem de scăzută, iar piața acestui produs a fost deficitară.

În 1997 însă (conform datelor provizorii furnizate de MAA în noiembrie 1997) s-a produs din nou o scădere față de anul precedent, cu 10%, a suprafețelor și cu 25% a producțiilor locale. Principala cauză a scăderii randamentelor s-a datorat condițiilor climatice, iar micșorarea suprafețelor s-a datorat deciziei producătorilor, care au resimțit puternic disfuncționalitățile pieței din anul precedent, datorate prețurilor nestimulative de pe piețele țărănești și deficiențelor funcționale ale filierei de stocare, condiționare și comercializare.

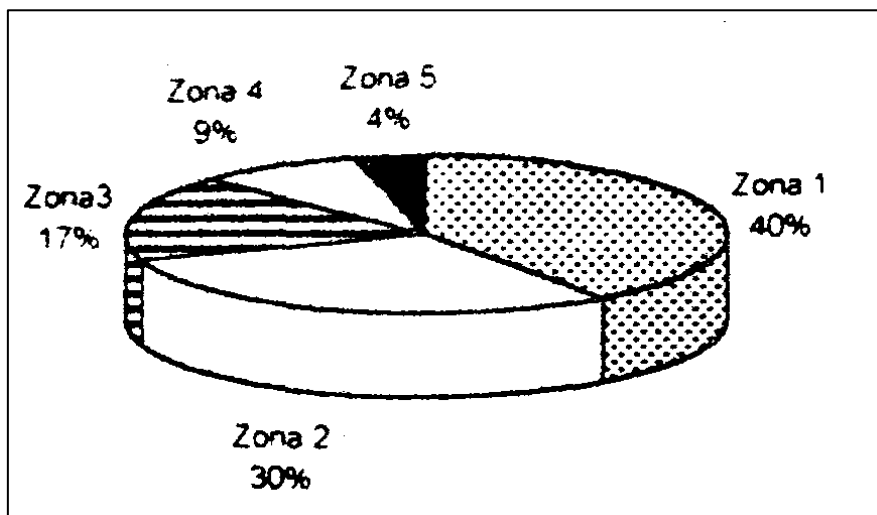
La prima vedere, această involuție este îngrijorătoare, dar ea dovedește reacția producătorilor la mediul economic creat de economia de piață, ceea ce este încurajator pentru perspectiva funcționării pieței după stimulii caracteristici acesteia.

După cum am menționat anterior, unul din principalii factori exogeni care influențează oferta, se referă la condițiile natural-geografice. Acestea, alături de condițiile economice, tehnologice și nu în ultimul rând de cele sociale, induc necesitatea studierii ofertei din punct de vedere zonal.

Având în vedere acești factori determinanți și ținând cont de arealul natural favorabil culturii cartofului, am considerat utilă descompunerea ofertei totale pe zone de producție, așa cum se poate observa în harta din figura nr.2 și în anexa nr.1, unde sunt prezentați în dinamică pe județe și zone, indicatori fizici ai producțiilor de cartofi.

De asemenea, pentru a fi cât mai sugestivi, am reprezentat schematic în figura nr.3 ponderea ofertei zonale de cartofi.

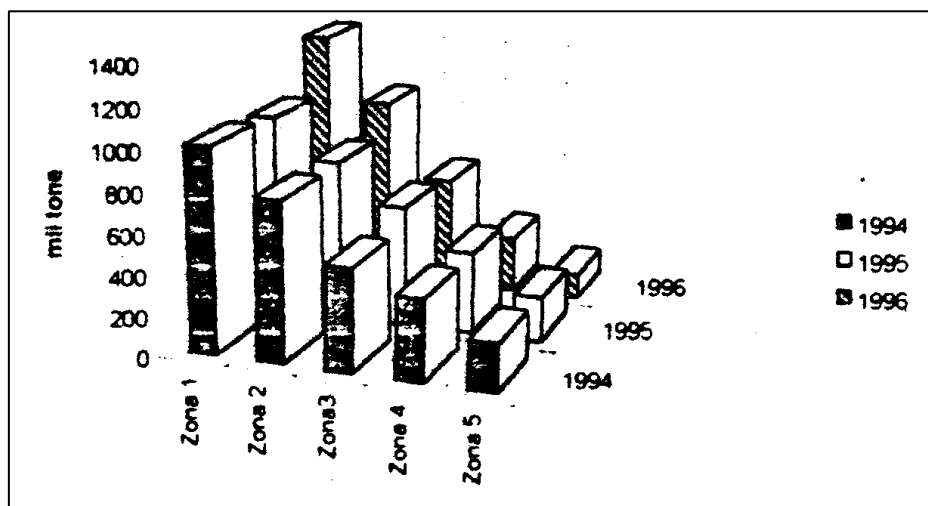
Figura 3 - Ponderea ofertei zonale de cartofi, 1996

Astfel, zona I (corespunzătoare unui număr de 5 județe) are ponderea cea mai mare în formarea ofertei autohtone, urmată de zona 2 (cu un număr de X judele) care are o pondere de 30% și de zona 3 (cu o componență de 7 județe) cu o pondere de 17%, restul de 13% fiind reprezentat de zonele 4 și 5 din a căror componență intră 21 de județe).

În figura 4, am reprezentat schematic dinamica ofertei zonale de cartofi.

Figura 4 - Dinamica ofertei zonale de cartofi

Se poate observa că în 1996 oferta din zonele 1 și 2 s-a majorat datorită creșterii cu 26% a randamentelor, față de cele obținute în anul anterior. În zona 4, oferta s-a diminuat cu 30% datorită scăderii suprafețelor cultivate cu 25% și a randamentelor cu 6%.

Această tendință s-a păstrat și în zona 5, unde oferta a fost cu 45% mai mică față de anul anterior, cauzele acestei diminuări regăsindu-se de asemenea, în scăderea suprafețelor cu 44% și a randamentelor (al căror potențial în această zonă este oricum destul de mic datorită arealului) cu 4%.

2.1.2. Oferta totală și zonală de tomate

Plecând de la aceleași raționamente anterioare cu privire la analiza ofertei de cartofi am extins studiul și asupra produselor legumicole care se consumă proaspete sau industrializate, luând ca exemplu tomatele.

Arealul de cultură al produselor legumicole, este extrem de diferit, deoarece în linii mari structura culturilor de legume la noi în țară este reprezentată de 48 de specii⁵. Comparativ cu sortimentul mondial (146 specii), putem afirma că speciile cultivate la noi în țară sunt extrem de restrânse, ponderea cea mai mare (aproximativ 97% din total) fiind reprezentată de 10 specii (tomatele, ceapa, varza, mazărea păstăi și boabe verzi, fasolea păstăi, ardeii, usturoiul, castraveții, rădăcinoasele, vinetele și pepenii verzi - care în statistici sunt incluși tot în categoria legume, dar sunt menționați separat).

Categoria "alte legume" (cu pondere de 3% din total) este reprezentată de sortimentele mai puțin uzitate în consumul tradițional, dar foarte apreciate pe piețele urbane de către categoriile de consumatori cu gusturi mai sofisticate și cu putere de cumpărare peste medie. Din această categorie fac parte: conopida, brocolii, varza de Bruxelles, varza chinezească, andivele, salata, legumele aromatice și condimentare, ciupercile, țelina de pețiol, cicoarea și altele.

Ultimele lucrări de zonare a agriculturii (1974-1975) efectuate de ICLF Vidra au stabilit trei zone importante pentru cultura legumelor. Conform acestor studii, zona I cuprinde două subzone: subzona I - reprezentată de partea de sud și sud-est a țării (35% din totalul legumelor s-au cultivat în această zonă, cea mai mare pondere având-o tomatele). subzona II - reprezentată de Câmpia de Vest a Banatului și Crișanei, în care se produce 14% din totalul legumelor (cu preponderență tomate în cultură timpurie, de câmp și culturi protejate).

Zona a II-a este reprezentată de zona dealurilor submontane din nordul Olteniei și Munteniei și din Câmpia Moldovei. În această zonă se cultivă 32% din totalul legumelor (cu preponderență ceapa, rădăcinoasele și vârzosele și mai puțin tomatele).

Zona a III-a este reprezentată de regiunile deluroase din Transilvania și este o zonă favorabilă culturii verzei, cepei și rădăcinoaselor.

Având la bază această zonalitate, pentru studiul tomatelor am descompus oferta loială pe zone, după aceleași considerente pe care le-am folosit la studiul ofertei de cartofi. În figura 5 sunt reprezentate zonele de cultură pentru tomate, iar în anexa nr 2 sunt prezentate în dinamică și pe zone și județe, indicatorii fizici ai producțiilor de tomate.

Tabelul 2 - Evoluția suprafețelor, producțiilor și randamentelor la tomate de câmp

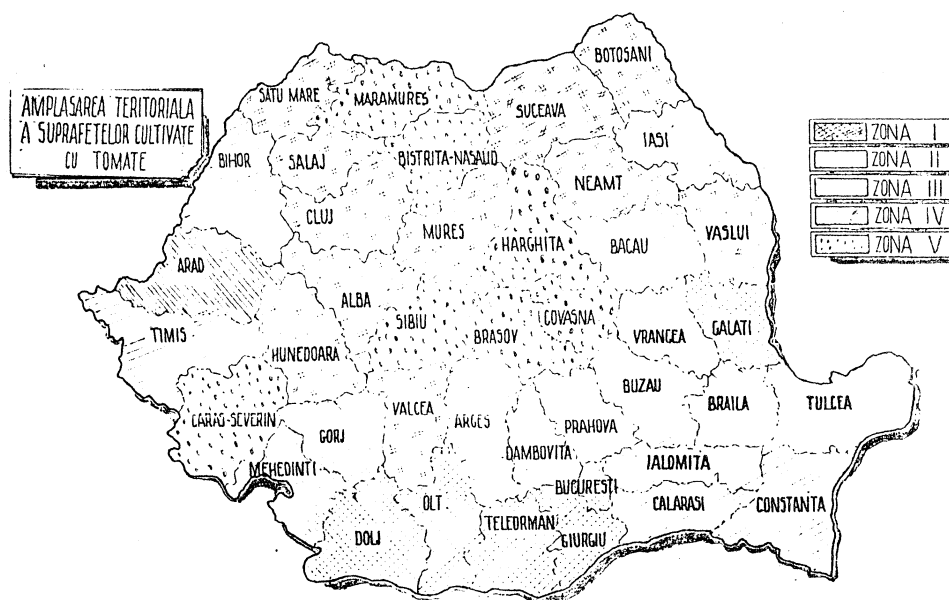
Specificare	UM	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Suprafața loială	mii ha	50,58	45,88	51,9	48,8	42	44,5	46,2	287
- sector privat		35,9	33,9	42	40	36,8	39,3	40,5	257
Producția totală	mii tone	813,5	692,5	831	798,8	714	700,1	656,9	329,1
- sector privat		494,1	480,1	609,8	605,9	594,4	619	500,4	289,5
Randamente	tone ha	14,1	13,6	14,7	16,3	17	15,7	14,2	11,4
- sector privat		12,9	13,7	14,1	15,1	16,1	15,7	14,8	11,2

• estimări

Sursa: date furnizate de MAA.

La nivel național, după cum se poate observa în Tabelul 2. încă din anul 1990, 71% din totalul suprafețelor erau cultivate în sectorul particular, ponderea acestora crescând nimic an de an, ajungând conform datelor provizorii furnizate de MAA la 90% din total, în anul 1997.

Memorator hortivicol, București, 1997, pag. 10-11.

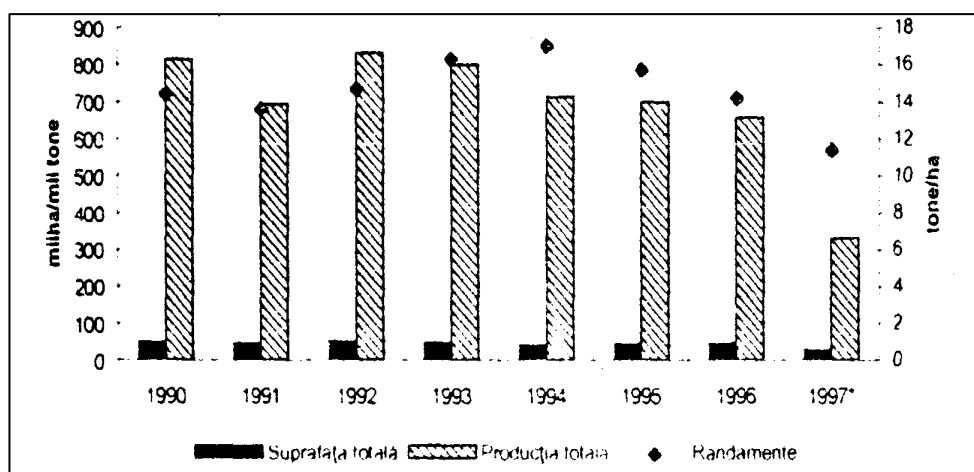

Și, în cazul tomatelor, diferențele de randament între sectoarele particular și stat nu sunt semnificative, dar și în acest caz ele sunt cu mult sub potențialul productiv din țara noastră.

Comparativ cu randamentele obținute la tomate în țările din Uniunea Europeană și țările CEFTA, în țara noastră randamentele sunt cu mult sub potențial (anexele nr. 11, 13, 15).

Pentru a fi cât mai sugestivi am redat schematic în figura 6 indicatorii fizici ai ofertei de tomate de câmp în perioada 1990-1997.

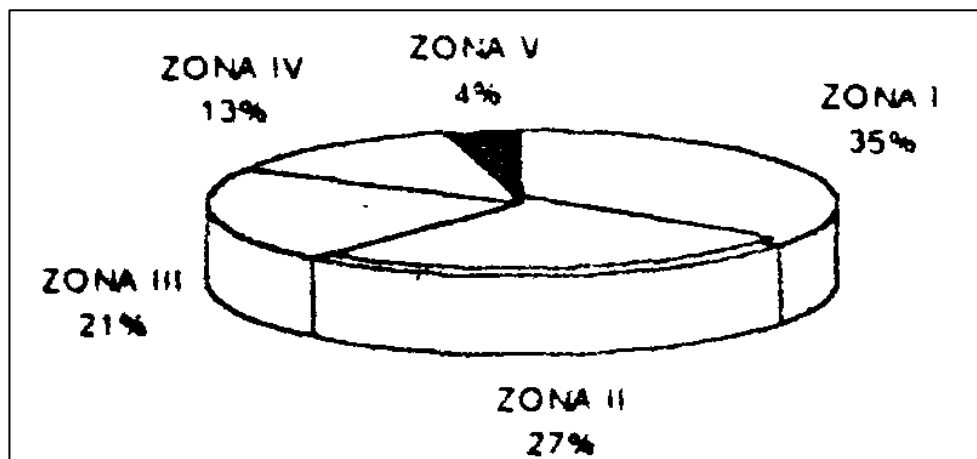
Figura 6 - Evoluția suprafețelor, producțiilor și randamentelor la tomate

Astfel, se poate observa că producția totală a avut un maxim în 1992, după care a înregistrat o scădere, situându-se în perioada 1994-1996 la un nivel relativ constant. Conform evaluărilor din 1997 (furnizate în noiembrie de MAA), producția totală de tomate a cunoscut un regres puternic cu 60% față de producția maximă din 1992 și cu 50% mai mică față de media anilor 1994-1996. Această scădere se datorează atât micșorării suprafețelor de cultură (datorită deciziei producătorilor), cât și regresului randamentelor. Astfel, după maximum înregistrat în 1994, performanțele obținute au înregistrat un declin ritmic, până în 1997, când estimările MAA confirmă cele mai scăzute randamente din perioada 1990-1997. Principala cauză a productivității scăzute obținute este datorată influenței condițiilor climatice din acest an, coroborate cu decapitalizarea producătorilor, reflectată prin alocarea insuficientă a inputurilor și aplicarea unor tehnologii neperformante.

Revenind la analiza ofertei de tomate pe zone, din raționamente amintite anterior, am prezentat schematic în figura 7 ponderea ofertei zonale de tomate.

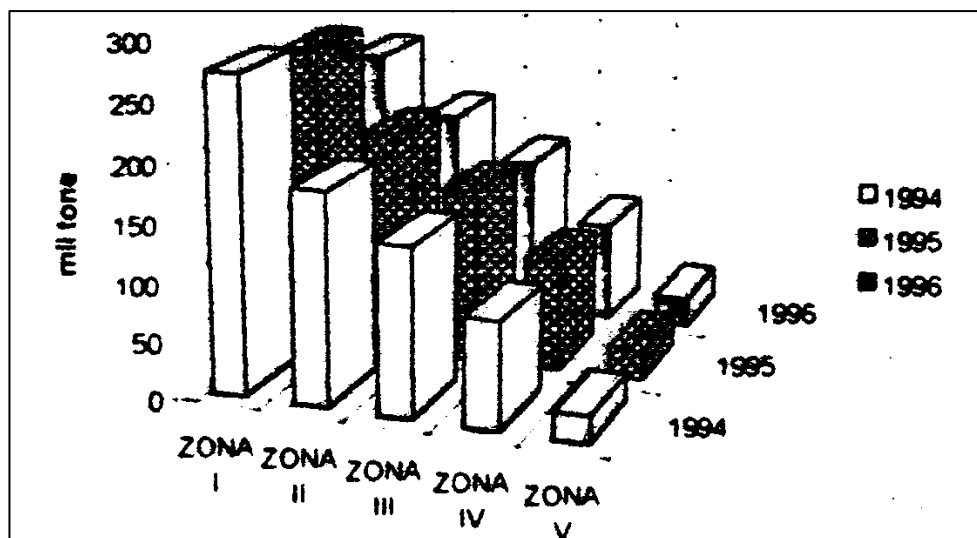
Figura nr.7 - Ponderea ofertei zonale de tomate 1996

Astfel, se poate observa că zona I (6 județe) are o pondere de 35% în formarea ofertei, zona II (9 județe) are un aport de 27% în producția totală, zona III (9 județe) are o pondere de 21%, zona IV (10 județe) are o pondere de 12% din total, iar zona V-a (7 județe) doar 4%.

În figura 8 este reprezentată în dinamică oferta zonală de tomate.

Figura 8 – Dinamica ofertei zonale de tomate

După cum se poate remarca în 1996, oferta a scăzut mai ales în zonele I, II și III, rămânând aproximativ constantă în zonele IV și V. Diminuarea ofertei în zonele menționate, se datorează în special randamentelor obținute (cu mult sub potențial), care în zona I au scăzut cu 20% față de anul anterior și cu 12% în zona a II-a și a III-a, față de același an de referință. Tendințele de scădere a producției s-au accentuat în 1997, la nivelul tuturor zonelor din motivele enumerate anterior în analiza ofertei totale de tomate.

2.2. Cererea

Teoretic, cererea¹ reprezintă cantitatea de produse (de legume în cazul nostru) care poate fi cumpărată la un anumit preț într-o perioadă de timp. Această cantitate depinde în primul rând de preț, în sensul că modificarea acestuia determină și modificarea cantității cerute pe piață.

Pentru zonele industrializate și cele urbane în general, teoretic, cererea de produse legumicole este caracterizată de invariabilitate. Astfel, cumpărările de produse agricole (din punct de vedere cantitativ) variază puțin (dacă prețurile produselor agricole scad, aceasta va fi considerată o economie în bugetul personal, dacă veniturile populației cresc, cumpărările suplimentare se vor face - ca regulă generală - în afara sectorului agroalimentar).

În cazul produselor pe care le studiem, în Tabelul 3, conform datelor furnizate de Comisia Națională pentru Statistică în lucrarea *Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1996* (ediția 1997), se poate afirma că, pe ansamblul gospodăriilor, consumul de legume și conserve din legume, a scăzut față de 1995 cu numai 0,2%. Pe categorii de gospodării se înregistrează scăderi cu 2,2% la patroni, la salariați cu 1,5%, la pensionari cu 1,1% și creșteri la țărani cu 9,6%, la lucrători pe cont propriu în activități neagricole cu 5,9% și la șomeri cu 6,9%.

Tabelul 3 - Consumul de cartofi, legume și tomate pe categorii de gospodării - cantități medii lunare pe o persoană care s-a alimentat –

Specificare	Anul	Total gospodării	Salariați	Patroni	Lucrători pe cont propriu și în activități neagricole	Țărani	Șomeri	Pensionari
Cartofi	1995	4,09	3,90	4,36	3,99	3,66	3,81	4,45
	1996	4,11	4,00	4,20	4,04	3,64	4,09	4,37
Legume și conserve din legume - total	1995	7,77	7,50	8,92	6,48	6,32	6,01	8,79
	1996	7,60	7,22	8,68	6,76	6,82	6,45	8,46
Tomate	1995	1,05	1,06	1,40	0,88	0,75	0,66	1,15
	1996	0,97	0,96	1,39	0,97	0,83	0,71	1,06

Sursa: CNS

¹ Lucian C. Ionescu - Economia și rolul băncilor, cap. III, Editura Economică, 1997.

La tomate, pe total gospodării, consumul a scăzut doar cu 0.8% față de 1995, scădere ușoară, care s-a menținut și la categoriile de salariați și pensionari. Consumul a rămas aproximativ constatat la patroni și a crescut la țărani și la lucrătorii pe cont propriu din activitățile neagricole cu 10%. De asemenea acesta a crescut și la șomerii cu 7%.

Ponderea aportului caloric al produselor studiate, în totalul kaloriilor consumate (Tabelul 4), a fost pe total gospodării de 3,6% în 1995 și a crescut cu 0.2% în 1996.

Tabelul 4 - Ponderea aportului caloric al cartofilor și legumelor consumate, în total calorii consumate, pe categorii de gospodării

Specificare	Anii	Total gospodării	Salariat	Patroni	Lucrători pe cont propriu și în activități neagricole	Țărani	Șomeri	Pensionari
Cartofi	1995	3.6	3.6	3.4	3.4	3.4	3.9	3.6
	1996	3.8	3.8	3.5	4.1	3.4	4.2	3.7
Legume și conserve din legume - total	1995	2.5	2.5	2.6	2.3	2.1	2.3	2.6
	1996	2.5	2.5	2.6	2.5	2.3	2.4	2.6

Sursa: CNS.

Astfel, cel mai mare consum s-a înregistrat la categoriile șomeri (3,9% în 1995 și 4.2% în 1996) și lucrătorii pe cont propriu în activități neagricole (3.9% în 1995 și 4,8% în 1996).

Aportul caloric al consumului de legume și conserve din legume în totalul consumului, a rămas constant (2.5% în 1995 și 1996), diferențele dintre categoriile de gospodării fiind nesemnificative.

Aceste ponderi reflectă, destul de semnificativ tendințele consumului de produse legumicole în România, care se datorează obiceiurilor de consum în special, dar și veniturilor reale ale populației.

În Tabelul 5 sunt prezentate (cantitativ și valone) cantitățile de cartofi, legume și conserve din legume total, tomate și bulion, cumpărate în medie pe lună de o persoană, dar și pe categorii de gospodării.

Astfel, la cartofi s-a înregistrat o creștere a cantităților cumpărate cu 16% pe total gospodării în 1996 față de 1995, comparativ cu o creștere cu 35% a valorii acestor cantități (în prețuri nominale).

Tabelul 5 - Cumpărările cantitative și valorice la produsele horticoale, pe categorii de gospodării

- medii lunare pe persoană -

Cumpărări	Anii	Total gospodării		Salariați		Patroni		Lucratori pe cont propriu în activități neagricole		Țărani		Șomeri		Pensionari	
		Cant.	Val. lei	Cant. kg	Val. lei	Cant. kg	Val. lei	Cant. kg	Val. lei	Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei	Cant.	Val. lei
Cartofi	1995	1.941	1651	2.214	1909	2.530	2165	1.685	1482	0,351	437	1.539	1275	2.016	1687
	1996	2.251	2223	2.551	2519	2.033	2141	1.969	2000	0,803	802	1.882	1892	2.338	2291
Legume și conserve total	1995	3.756	2994	4.285	3581	4.874	4902	3.158	2583	1,376	940	2.653	2017	3.904	2909
	1996	3.578	3998	4.067	4763	3.742	5356	3.012	3447	1,321	1250	2,429	2801	3,769	3943
Tomate	1995	0.668	631	0.800	773	1,100	1226	0,558	577	0,227	229	0,417	365	0,646	580
	1996	0,634	801	0,748	980	0,799	1529	0,622	753	0,210	288	0,466	553	0,622	727
Bulion	1995	0,056	200	0,063	226	0,052	223	0,063	221	0,026	94	0,047	172	0,056	195
	1996	0,055	305	0,062	345	0,052	280	0,060	319	0,030	169	0,061	327	0,053	287

Sursa: CNS, *Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1996, ediția noiembrie 1997.*

La legume și conserve din legume s-a înregistrat o scădere cu 5% a cantităților cumpărate în 19% față de 1995 și o creștere a valorii acestora cu 34% (în prețuri nominale).

Cantitățile medii de tomate cumpărate de o persoană într-o lună au scăzut cu 5% pe total gospodării. La cumpărările de bulion s-au produs, de asemenea, scăderi (dar nesemnificative) la toate categoriile de gospodării.

Există o legătură importantă din punct de vedere statistic între veniturile reale bănești ale membrilor gospodăriilor și cantitățile de produse (în cazul nostru cartofi și tomate) cumpărate.

Aceasta, pe lângă comportamentele de consum (concretizate în nivelul de educație a cumpărătorilor, atitudini, tradiții și obiceiuri), precum și sub influența factorilor geografici (clima și localizarea geografică, care influențează mult modul de distribuție fizică a produselor), alături de influența gradului de monetizare a categoriei de gospodărie studiată, influențează cererea solvabilă pentru aceste produse.

Estimarea coeficienților medii de elasticitate¹ poate oferi informații privind comportamentul consumatorilor (cererea), atunci când prețurile și veniturile se schimbă. Cunoașterea lor poate oferi informații pentru estimarea cererii probabile și ajustarea acesteia cu oferta, la principalele produse alimentare. Astfel, se poate spune că diminuarea veniturilor reale care s-a înregistrat în perioada 1990-1997 a avut efecte majore asupra cumpărărilor de produse. În cazul tomatelor, în perioada 1990-1994 în cadrul gospodăriilor de salariați intensitatea legăturii dintre cumpărările alimentare și venituri este foarte puternică, coeficientul de elasticitate fiind mai mare de 0,8 ($r^2 = 0,89$).

¹ Cecilia Alexandri - Funcțiile cererii de produse agroalimentare pe tipuri de produse și categorii de menaje, IEA-INCE, 1997.

Excepție fac însă cartofii, al căror coeficient de elasticitate este mai mic de 0,8 ($r^2 = 0,77$).

În cadrul gospodăriilor de țărani există o legătură mai slabă între cumpărările alimentare și venituri atât la cartofi, cât și la tomate (coeficientul de elasticitate este 0,60), deoarece acestea sunt influențate și de gradul mare de autoconsum.

În continuare este analizată cererea efectivă¹ de produse legumicole (cartofi și tomate) care reflectă simultan dorința și capacitatea consumatorului de a cumpăra produsele. În acest sens există unele restricții datorate și unui sistem de comercializare deficitar. Se poate afirma faptul că cererea pentru produsele legumicole nu se suprapune în întregime nevoilor, mai ales în zonele în care oferta pentru aceste produse este deficitară.

Conform datelor furnizate de Comisia Națională pentru Statistică prezentate în Tabelul 6 se poate constata că față de 1989 s-a înregistrat o scădere a consumului la toate produsele studiate.

Tabelul 6 - Dinamica consumului mediu anual pe locuitor la cartofi, legume și tomate

Specificare	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Cartofi	71,7	59,4	48,0	60,0	73,9	66,7	71,0	73,0
Legume și produse din legume, din care:	135,6	110,8	88,5	100,7	112,7	110,3	115,6	115,4
- tomate	38,6	44,1	27,6	30,7	32,5	34,8	32,4	31,7

Sursa: Comisia Națională pentru Statistică.

Față de anul 1989 s-a constatat o scădere a consumului la toate produsele audiate. La cartofi cel mai mic consum s-a înregistrat în 1991 (48 kg/loc.), perioadă care a corespuns unei crize generale pe piața cartofului. Consumul s-a mărit ritmic până în 1993, când s-a înregistrat un maximum de 73,4 kg/loc.

De remarcat este faptul că în 1993 oferta a fost ridicată (datorită randamentelor superioare înregistrate), urmată din nou de declin în 1994, redresarea acestuia începând din 1995 când consumul s-a mărit la 71 kg/loc.

În ceea ce privește legumele este de remarcat faptul că după 1989 consumul a scăzut ritmic cu 20% anual, începând din 1991. Din 1992 consumul s-a mărit oscilând între 110-155 kg/loc în perioada 1993-1996.

La tomate, cel mai mare consum s-a înregistrat în 1990, după care acesta a scăzut cu 40% în anul următor, pe fundalul unei crize generale de micșorarea producțiilor totale. Din 1992 consumul de tomate s-a mărit însă puțin, comparativ cu creșterea ofertei care a atins un maximum în acest an de reformă. Această creștere a consumului, mai puțin spectaculoasă comparativ

¹ Lucian C. Ionescu - Economia și rolul băncilor, cap II, Editura Economică, 1997.

cu oferta, se datorează cel mai probabil randamentelor neperformante din anul de referință, care au indus costuri și implicit prețuri ridicate.

Relația consum-preț este confirmată de faptul că în 1994 randamentele au atins un maximum, prețul real a fost mai scăzut, iar consumul a crescut la 34.8 kg/loc. Începând cu anul 1995, consumul de tomate a scăzut cu 7% tendință care s-a menținut și în următorul an, iar prognozele de consum sunt pesimiste și se axează pe producții și randamente scăzute obținute (cu mult sub potențial), coroborate cu creșterea prețurilor în valoare reală superioare creșterii prețurilor în valoare nominală (vezi cap. Prețuri).

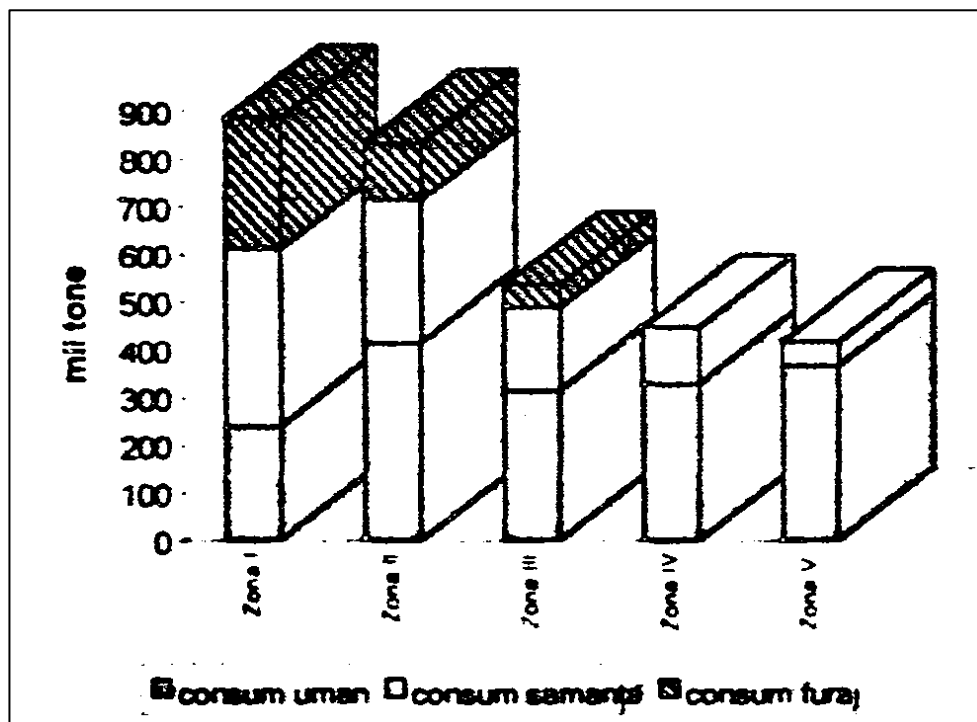
Plecând de la premisa, că pe viitor alimentația se va orienta probabil după tendințele europene (care s-au axat spre un consum mai mare de legume și ținând cont de recomandările nutriționiștilor, care afirmă că necesarul fiziologic de consum anual este de 140-150 kg/loc legume proaspete, respectiv 190 kg/loc dacă se iau în calcul și legumele conservate, se poate concluziona că în România consumul la produsele studiate este cu 26% sub nivelul optim.

Pentru a fi cât mai consecvenți în analiza pieței cartofilor și tomatelor s-a estimat la nivel zonal cererea efectivă de tomate și cartofi, având ca punct de plecare consumul înregistrat la nivel național și dispersarea acestuia pe întreg teritoriul țării, în funcție de tradiția de consum și de structura populației, după o metodologie proprie.

Astfel am reprezentat schematic în figura nr.9 consumul zonal de cartofi, defalcat (consum furajer, sămânță și consum uman) pentru anul 1996.

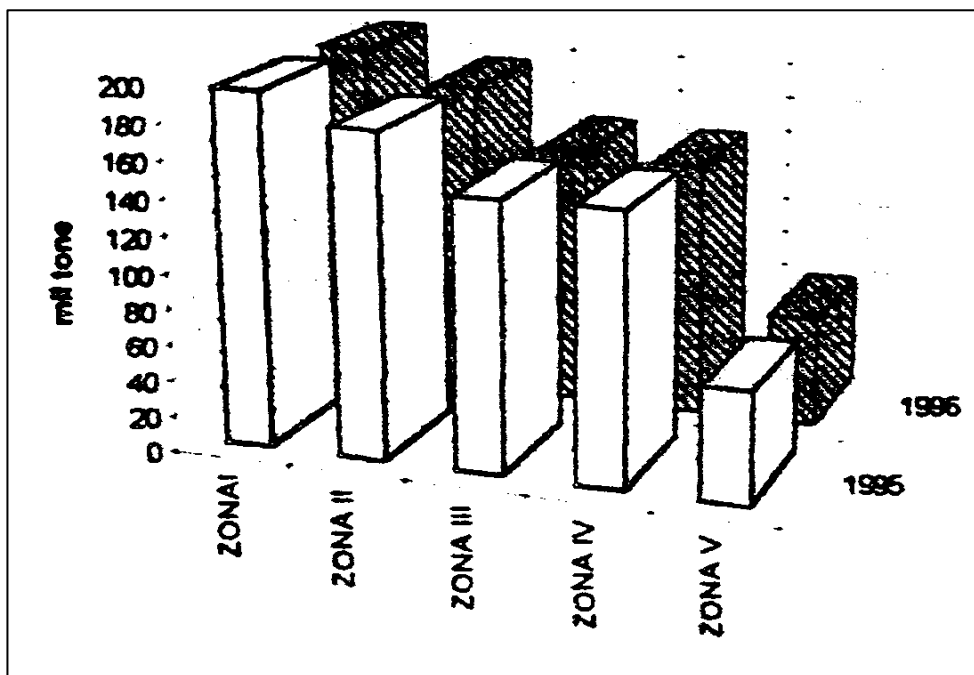
Se poate observa că în zona I ponderea cea mai însemnată în totalul consumului de cartofi este reprezentată de consumul de sămânță, deoarece în această zonă se cultivă cele mai mari suprafețe de cartofi. Consumul furajer are de asemenea o pondere însemnată deoarece în această zonă există o tradiție în creșterea porcilor în gospodăriile populației, având ca bază de furajare, cartoful.

În zonele III, IV și V consumul total efectiv este mai scăzut decât în primele două zone (se reduce consumul furajer și CEL de sămânță), dar consumul uman este mai ridicat.

Figura nr.9 - Consumul zonal de cartofi în 1996

În figura nr.10 este reprezentat schematic, în dinamică, consumul zonal de tomate. Astfel se poate observa că cel mai ridicat consum se înregistrează în zonele I și II (corespunzătoare și zonelor de cultură tradiționale pentru tomate), iar cel mai scăzut este în zona V. În anul 1996 consumurile zonale au scăzut ușor față de 1995, dar proporția între consumurile zonale a rămas aproximativ constantă.

Figura 10 - Dinamica consumului zonal de tomate

2.3. Raportul cerere-ofertă la nivel zonal

Relația dintre cerere și ofertă este considerată o latură fundamentală a funcționalității piețelor, iar acest raport, comensural pe zonele de favorabilitate, induce reliefaarea zonelor cu deficit și excedent de produse.

În figurile nr. 11 și nr. 12 sunt reprezentate balanțele zonale ofertă-cerere la cartofi, în anii 1995 și 1996. Astfel, după cum se poate observa a existat un deficit important în zonele IV și V, care s-a accentuat în 1996 mărindu-se cu 300% în zona IV și cu 75% în zona V. În zonele I și II însă excedentul s-a mărit față de anul 1995 cu 65% în zona I și de 6,5 ori în zona II, în timp ce în zona III excedentul s-a micșorat cu 230%, acest fapt reflectând practic reorientarea producătorilor în funcție de stimulii piețelor de la nivel zonal.

Figura 11- Balanța zonală ofertă/cerere la cartofi în 1995

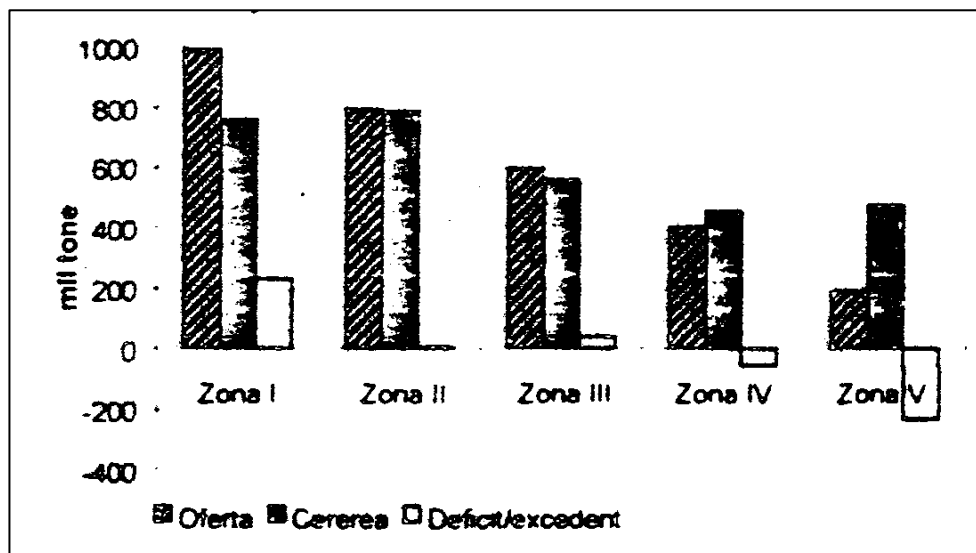
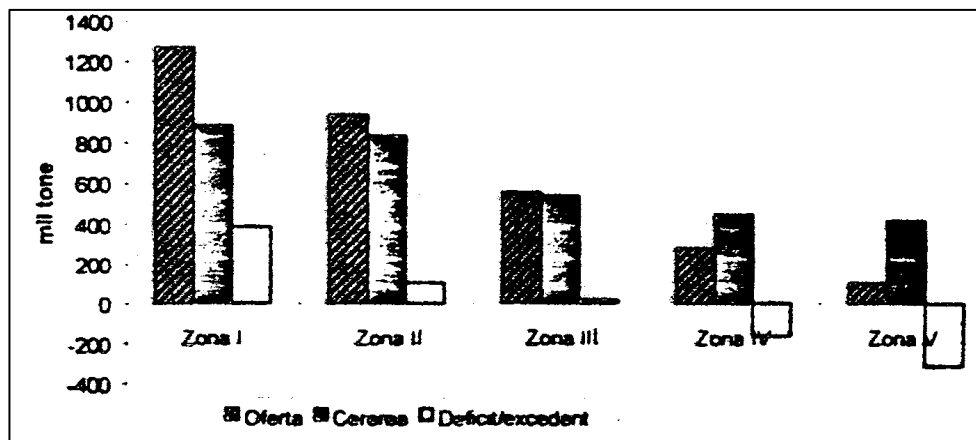

Figura 12 - Balanța zonală ofertă/cerere la cartofi în 1996

Aceleași considerente s-au luat în calcul și pentru tomate. Astfel în Tabelul 7 este prezentată în dinamică balanța zonală cerere-ofertă la tomate, care reliefează un deficit (dacă se iau în considerare doar producțiile de tomate de câmp) la nivel național de 5000 tone în 1995, care s-a mărit la 62,4 mii tone în 1996. Dacă luăm în calcul producția de tomate de seră și importul destinat consumului din extrasezon, putem afirma că în anii 1995 nu a existat deficit. În

1996 s-a înregistrat un deficit de 29 mii tone, dar considerăm că acesta este doar orientativ, deoarece din punct de vedere cantitativ el a fost probabil diminuat substanțial de importurile făcute în ultimele 3 luni ale anului, corespunzătoare consumului din extrasezon.

Tabelul 7 - Balanța zonală cerere-ofertă la tomate

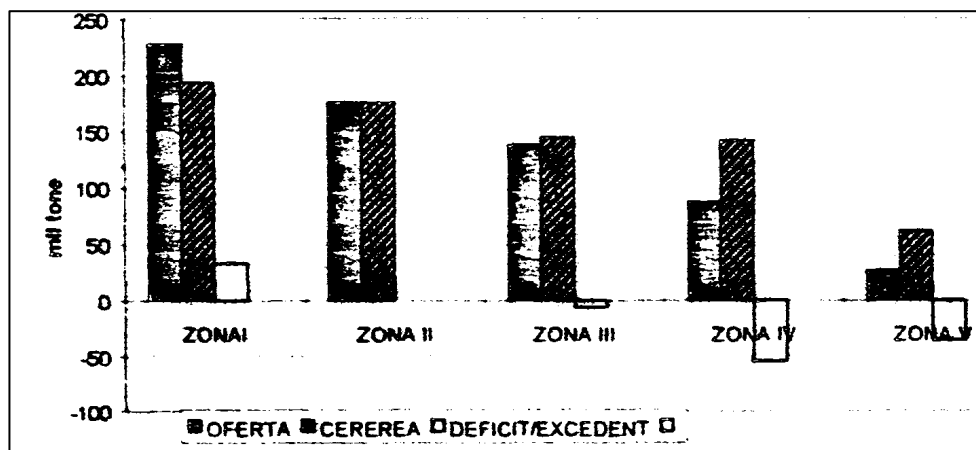
Anii	OFERTA		CEREREA		DEFICIT/EXCEDENT	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Tomate de câmp						
ZONA I	263.1	227.3	195.7	194	67	33.3
ZONA II	193.7	176	179.5	176	14	0
ZONA III	150.3	138.4	149.1	144.8	1	-6.4
ZONA IV	95.8	87.1	149.7	142	-54	-54.9
ZONA V	26.1	26.3	61.6	61.6	-36	-35.3
Total-țară	730.9	656.9	735.5	719.3	-5	-62.4
Tomate seră	17.6	27.9				
Tomate import	16.1	5.5*				
TOTAL	764.6	690.3	735.5	719.3	29.1	-29

*estimări.

Sursa: calculații proprii.

În figura nr.13 este reprezentată schematic balanța cerere-ofertă pentru tomate în 1996.

Figura nr.13 - Balanța azonală ofertă/cerere la tomate de câmp în anul 1996

După cum se poate observa a existat un excedent doar în zona I, în zona II balanța s-a echilibrat, iar cel mai important deficit a fost semnalat în zona IV și în zona V (corespunzătoare marilor aglomerări urbane).

2.4. Destinația producției

Pentru a ilustra cât mai bine care a fost destinația producțiilor de cartofi și tomate, la nivel național, în perioada 1993-1996, am prezentat procentual în Tabelul 8 balanța utilizării resurselor de cartofi și tomate având la dispoziție datele de bază furnizate de Comisia Națională pentru Statistica în balanțele la producător.

Tabelul 8 Balanța utilizării resurselor de tomate și cartofi

-%-

Specificare	Cartofi				Tomate			
	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996
Resurse provenind din:								
1 Sector public și mixt	8.5	7.0	4.5	6.8	21.4	17.0	13.0	11.0
2 Sector privat	91.5	93.0	95.5	93.2	78.6	83.0	87.0	89.0
3 Total utilizări (1+ 2), din care:	100	100	100	100	100	100	100	100
- vânzări la fondul de resurse	2.8	1.3	1.2	1.3	19.5	12.0	10.0	8.5
- vânzări la fondul de semințe	1.3	0.25	0.30	0.25				
-repartizat acționari	4.6	5.4	2.8	5.4	2.5	1.5	2.0	1.1
- alic ulili/ân	6.8	6.5	6.7	6.4	1.0	1.5		0.5
- alte vânzări	0.5	1.4	6.8	0.7	5.6	4.0	4.0	11.2
- vân/ân pe piața țărăneasca	7.6	11.0	11.0	11.0	12.8	20.0	18.0	15.0
- autoconsum	20.7	19.6	18.8	19.6	49.0	51.0	55.0	53.3
- consum sămânță din producție proprie	21.4	23.6	25.2	23.7				
- consum furaj	12.2	12.3	10.2	12.3				
- stoc	22.0	18.6	17.0	18.7	9.6	10.0	11.0	10.4

Sursa: calculații proprii după balanțele la producător furnizate de CNS.

Astfel se poate observa, că ponderea vânzării la fondul de resurse a scăzut an de an atât la cartofi, cât și la tomate, aceasta fiind o consecință a dezorganizării rețelelor de unități specializate în păstrarea și stocarea legumelor destinate consumului în stare proaspătă în perioada iernii și a scăderii drastice a producției fizice industriale, în cazul tomatelor.

Vânzările la fondul de semințe, mai ales în cazul cartofilor, au fost într-un continuu regres, ajungând în 1997 să reprezinte doar 0,25% din totalul utilizărilor, în timp ce consumul de sămânță din producție proprie s-a mărit, ajungând în anul 1996 la aproximativ 25% din totalul utilizărilor.

Teoretic, consumul de cartofi de sămânță trebuie să aibă o pondere majoră în totalul utilizărilor, tehnologia de cultură justificând procentul de mai sus. Dar, dacă avem în vedere considerentele tehnologice legate de faptul că producerea cartofului de sămânță necesită o muncă mai laborioasă și mult mai costisitoare (ceea ce face ca materialul de plantat să fie scump și inaccesibil micilor producători), putem afirma că acest procent ar trebui să se diminueze an de an în favoarea creșterii consumurilor de sămânță certificată. fapt care însă, așa cum o dovedesc statisticile, nu s-a realizat.

Vânzările pe piața țărănească au crescut în cazul cartofilor, oscilând între 13-20% din totalul utilizărilor, iar în cazul tomatelor, tendința în ultimii 3 ani fiind de scădere. Creșterea vânzărilor pe piața țărănească în cazul cartofilor a determinat o scădere ușoară a ponderii autoconsumului, iar în cazul tomatelor a indus o creștere a acestuia până la peste 50% din total.

În figurile nr. 14 și nr.15 sunt prezentate schematic destinația producției de cartofi și tomate și prețurile aferente vânzării acestora pe categorii de utilizări, în anul 1996, având ca sursă de plecare balanțele la producător furnizate de Comisia Națională pentru Statistică.

Figura nr.14 - Destinația producției de cartofi în anul 1996

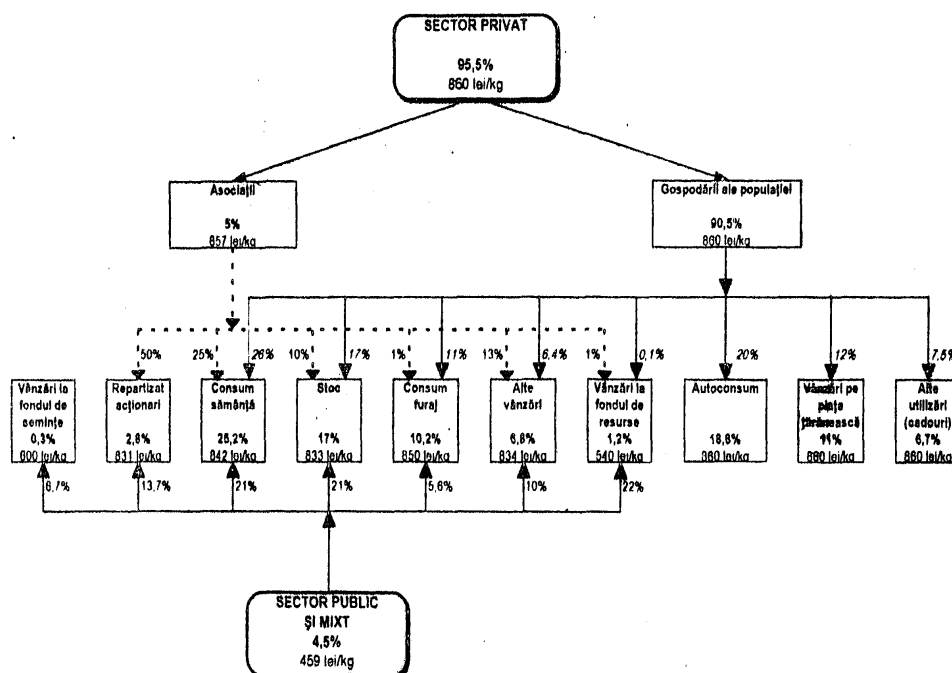
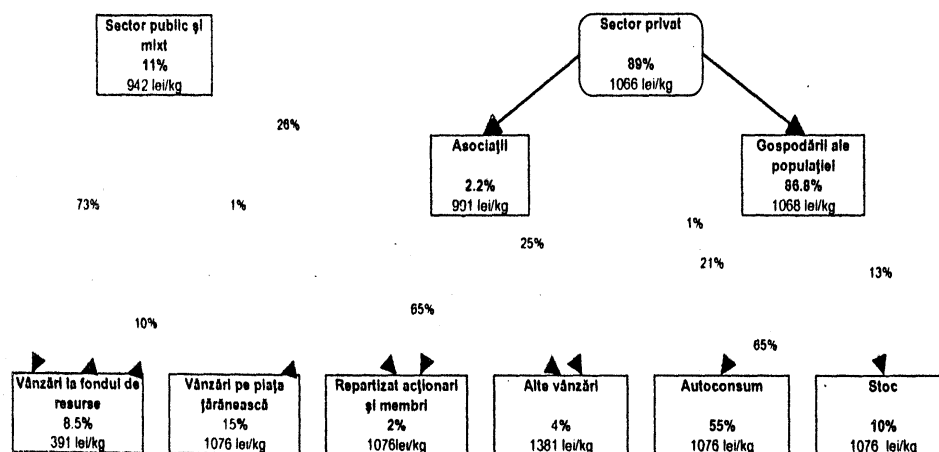

Figura nr.15 - Destinația producției de tomate în anul 1996

2.5. Prețuri

Prețul¹, caracteristici esențială pentru oricare bun de consum, reprezintă o evaluare semnificativă a acestuia, comparativ cu costul și valoarea. Prețul produselor agricole într-o economie de piață se formează pe baza acțiunii legiților acestui tip de economie, în special a legii cererii și ofertei. În cazul produselor studiate putem afirma că principalul mod de formare a prețurilor de pe piețele țărănești a avut ca bază relația dintre cerere și ofertă de la nivel zonal, percepută - este adevărat - într-un mod empiric de către micii producători și consumatori. După 1990, intervenția statului nu s-a concretizat prin subvenții directe pentru aceste produse (așa cum s-a întâmplat în cazul altor produse agroalimentare considerate strategice), sau prin controlul prețurilor acestora, ci doar indirect, prin intermediul unor input-uri (care în cele mai multe cazuri nu au ajuns la producători), cum ar fi: semințe, protecție fitosanitară și pesticide, unele alocații pentru îngrășăminte chimice, până în toamna anului 1997 când s-a introdus sistemul de cupoane cu destinație directă, către micul producător.

Din acest punct de vedere, putem afirma, că atât în cazul cartofilor, cât și în cel al tomatelor, prețurile de pe piață s-au format în funcție de semnalele cererii și ofertei. Acestea, au fluctuat în timp și la nivel zonal în funcție de o serie de factori, cum ar fi: perisabilitatea, posibilitățile de colectare și stocaj,

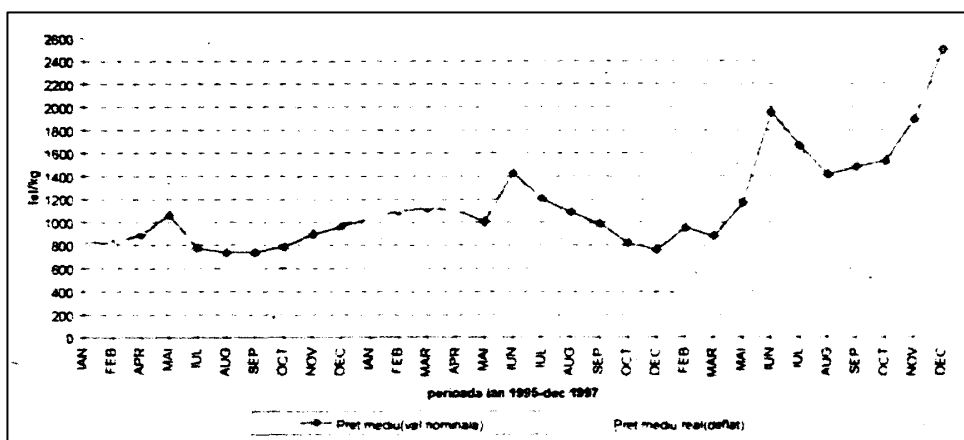
¹ M. Constantin, L. Lagrange și colab. - Marketingul producției agroalimentare, cap. 15.3.1. Caracteristici și tendințe ale prețurilor produselor agricole, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.

sezonalitatea, zona de cultură (care influențează în mod direct costul), fluxul de distribuție și numărul intermediarilor, precum și distanțele față de anumite piețe locale.

Având la dispoziție seriile de date furnizate de către Comisia Națională pentru Statistică referitoare la prețurile medii lunare practicate în piețele țărănești din 95 de municipii și orașe și valoarea indicelui prețurilor de consum (IPC), am încercat să analizăm tendința prețurilor la cartofi și tomate de vară, în perioada ianuarie 1995-decembrie 1997, exprimate în termeni nominali și în termeni reali, prin eliminarea influenței procesului inflaționist, folosind ca deflator indicele lunar al prețurilor de consum din aceeași perioadă de referință. Această abordare metodologică a fost sugerată de dl. Filon Toderoiu în cadrul unei dezbateri interne referitoare la problemele piețelor produselor agroalimentare.

Astfel, am reprezentat grafic în figura 16 evoluția prețurilor medii reale și nominale la cartofii vânduți pe piețele țărănești din 95 de municipii și orașe reședință de județ (segment de piață în care se comercializează 10-15% din totalul producției de cartofi, conform datelor furnizate de Comisia Națională pentru Statistică în balanțele la producător, prezentate în capitolul 2.3.)

Figura 16 - Dinamica prețurilor nominale și reale la cartofii vânduți în piețele din municipiile reședința de județ

După cum se poate observa în perioada ianuarie 1995-mai 1996, diferențele între cele două prețuri nu au fost foarte mari, prețul real fiind în general mai mic decât prețul nominal și prezentând aproximativ aceleași tendințe, cu mici excepții în perioada aprilie-iulie 1995 și mai-iulie 1996. În aceste două perioade ambele prețuri au crescut puternic (cu 20% prețul nominal și 33% prețul real, în 1995; cu 30% prețul nominal și 50% prețul real, în 1996), prețul real devansând prețul nominal cu aproximativ 15% în ambele cazuri. Aceste

fluctuații s-au datorat, pătrunderii pe piață a cartofilor noi din soiurile extratimpurii și timpurii, de proveniență internă sau din import. La acestea s-a mai adăugat decizia unor producători și comercianți de a mări prețul cartofilor stocați, având ca justificare nivelul inflației, repercutat asupra costului stocării. Cele două curbe ale prețurilor în perioada studiată, până în august 1996, au avut o evoluție normală, dată de sezonabilitatea produsului (chiar în perioada februarie-aprilie 1996, prețurile nominale și cele reale au fost aproximativ egale), fapt datorat pe de o parte ritmului inflației, dar și semnalelor de piață percepute de către producători și consumatori.

Începând din august 1996, diferențele dintre cele două prețuri (reale și nominale) s-au mărit semnificativ, prețul real înregistrând practic o prăbușire (august 1996-mai 1997), fiind cu aproximativ 60% mai mic față de prețul nominal, decalaj ce s-a menținut și în 1997 când prețul real a crescut din nou la valoarea similară a anului 1995.

Bineînțeles că această scădere, s-a datorat aceluiași factori de influență menționați anterior, și anume inflația și semnalele pieței. Astfel, pe fundalul unor producții sporite (determinate de mărirea suprafețelor și amplificate de condițiile climatice favorabile), coroborate cu lipsa unui sistem organizat de achiziționare, păstrare, comercializare (care să răspundă cerințelor pieței și să perceapă corect cererea consumatorilor), am asistat la o scădere a prețurilor reale la cartofi cu 70% în 1996 față de 1995, fapt ce a avut repercusiuni majore asupra producătorilor, care au vândut cartofii mult sub cost, înregistrând pierderi semnificative.

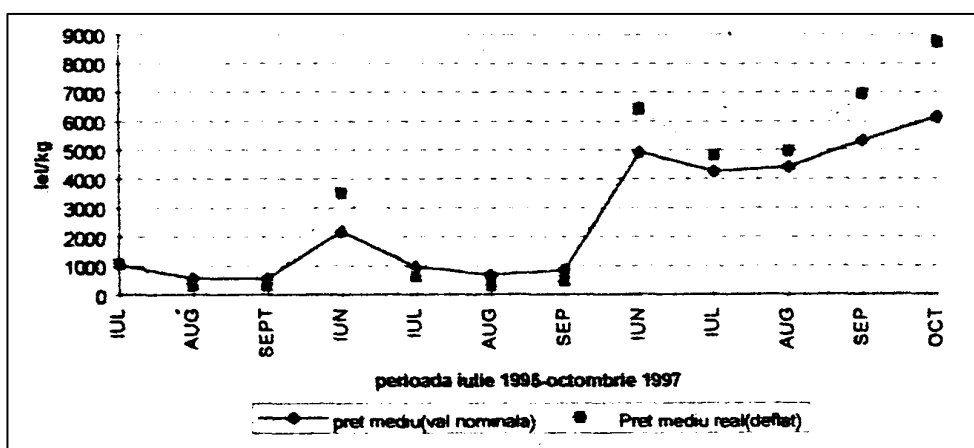
Această situație, deloc favorabilă pentru micii producători (cu suprafețe sub 1 ha), care dețin 80% din suprafața cultivată cu cartofi la nivel național, se constituie ca un semnal clar de piață dezorganizată, în care percepția cererii este rudimentară și în care lipsa unei filiere organizate de achiziționare, condiționare, păstrare și comercializare, își spune cuvântul.

Reacția s-a resimțit în 1997, cultivatorii și-au redus suprafețele, iar producțiile medii conform datelor provizorii furnizate de MAA au fost mai mici față de cele din 1996, datorită condițiilor meteorologice care au favorizat apariția bolilor și dăunătorilor, dar și datorită nerespectării verigilor tehnologice, precum și din cauza decapitalizării puternice a micilor producători. În aceste condiții, prețurile la cartofii de toamnă au cunoscut o creștere lentă în perioada august-octombrie, după care au crescut brusc cu 100%, începând din luna noiembrie, ajungând practic în decembrie la o creștere în termeni reali de 250% față de valoarea din luna septembrie. Această tendință de creștere se va menține probabil până la apariția cartofilor timpurii, după care, în funcție de stocurile rămase, prețurile se vor micșora sau vor rămâne constante.

Pentru tomatele de câmp, prețurile nominale și reale reprezentate în figura nr.17 au fost calculate după aceeași metodologie folosită și în cazul cartofilor.

Astfel, se poate observa, că timp de 2 ani (respectiv în 1995 și 1996) prețurile reale și nominale au fost aproximativ egale și constante ca evoluție, cu excepția lunii iunie, când a avut loc o creștere a prețurilor și o devansare a prețului nominal de către prețul real, cu 50%. Această fluctuație, considerată normală în condițiile țării noastre se datorează apariției tomatelor timpurii din producția internă sau din import, care se obțin cu costuri mai ridicate.

Figura 17 - Dinamica prețurilor medii nominale și reale la tomatel vânzate pe piețele țărănești din municipiile reședință de județ

Începând cu anul 1997 prețurile reale și nominale au crescut de 4,5 ori față de anul precedent, în cazul prețurilor nominale și de 6 ori în cazul prețurilor reale, în perioada iunie-iulie și au continuat să crească până la sfârșitul sezonului tomatelor de câmp, în luna octombrie. Aceste evoluții ale prețurilor au reprezentat o consecință a micșorării ofertei, datorată producțiilor scăzute obținute în acest an, influențate în mod direct de condițiile meteorologice nefavorabile și de scăderea suprafețelor de cultură, conform deciziei producătorilor.

CAPITOLUL 3. POLITICI PE PRODUS

3.1. Evoluția politicii comunitare a produselor horticole

Organizarea pieței fructelor și legumelor, ca rezultat al politicii agrare a Comunității Europene (PAC) este complexă și a evoluat în decursul timpului (regl.23/4 aprilie 1962, regl. 1035/1972, regl.3669/1993, regl.3290/1994) pentru atingerea unui echilibru, între interesele producătorilor și cele ale consumatorilor din cadrul comunității.

Inițial erau asigurate veniturile producătorilor, în special prin protecția la frontieră și prin sprijinirea prețurilor, măsuri menite practic, să izoleze efectiv piața internă a acestor produse.

Costul sprijinului acordat a fost suportat în cea mai mare parte de către consumatori (prin intermediul prețurilor, care s-au situat deasupra nivelului prețurilor mondiale). Acest sistem a produs însă disfuncționalități (nivelul costurilor "rambursabile" la export a depășit încasările din "prelevările" la import), astfel, că în 1962 s-a adoptat o reglementare prin care s-a constituit Fondul European de Orientare și Garanție pentru Agricultură (FEOGA) ce avea rolul finanțării rambursărilor la export. La acea dată însă, nu era reglementat cu claritate gradul de sprijin și de protecție, acestea fiind stabilite doar cu aproximație până în 1967, când s-au introdus prețurile comunitare (al căror nivel, depășea nivelul prețurilor medii ale produselor din unele țări membre și era cu mult peste nivelul prețurilor mondiale).

În cazul țărilor membre, în care prețurile comunitare aveau ca efect o reducere a prețurilor medii, producătorii urmau să primească o compensație, menită să atenueze practic, măsura impusă prin preț (care avea ca scop final unitatea pieței, preferința comunitară și solidaritatea financiară).

După fixarea acestor prețuri, ele au fost supuse anual unor reactualizări. Aceste măsuri de politică agricolă ajustate și în funcție de "valorile" de creșteri ale prețurilor din deceniile '70 și '80, coroborate cu progresul tehnologic, au creat o problemă (paradoxală pentru o țară din afara UE) și anume, supraproducția, - generatoare de supraofertă - fapt ce a determinat adoptarea unor măsuri "restrictive". Ca urmare, prețurile comunitare instituționale (exprimate în ECU) au fost "înghețate" sau reduse în expresie nominală, ceea ce a indus o scădere substanțială a acestora în expresie reală.

Convențiile "agromonetare" au compensat până la un anumit punct această scădere prin ajustarea prețurilor exprimate în monedele naționale (generatoare de discrepanțe mari de la o țară la alta), folosind "ratele verzi" și nu ratele de schimb. Acestea au fost însă supraevaluate, astfel că, media prețurilor în monedele naționale a crescut mai repede decât prețurile comunitare, exprimate în ECU. Fenomenul a indus diferențe considerabile de prețuri pentru produse, între statele membre, creșterile fiind foarte mari în țările în care

valutele au scăzut mult față de ECU. Ca urmare, în decursul acelor perioade au apărut discrepanțe mari de la o țară la alta, datorate deprecierilor monedelor naționale în unele țări, fapt ce a generat per global, creșteri substanțiale ale prețurilor de sprijin (cu mici reduceri de compensare a prețurilor, în țările cu monede puternice).

Aceste măsuri au agravat substanțial costurile bugetare ale PAC. Începând cu 1993 (odată cu intrarea în vigoare a Pieței Unice) aceste "rate verzi" au fost aliniate la ratele monetare, astfel că în cele din urmă au fost desființate. Măsurile propuse au produs din nou perturbații pe piața produselor agricole, fapt ce a indus elaborarea și adoptarea unor noi prevederi privind sistemul de ajutoare compensatorii pentru fermieri, în cazul scăderii prețurilor.

În 1995 s-au elaborat din nou prevederi speciale, menite să compenseze discrepanțele dintre prețuri datorate evoluției ratelor de schimb naționale, care ofereau fermierilor ajutoare compensatorii pe o perioadă de doi ani, compensații finanțate parțial de către PAC. Această măsură a avut ca scop prevenirea reducerii prețurilor până în 1999 (când trebuie să se realizeze Uniunea Monetară).

Decizia a constituit o deviere importantă de la principiile inițiale ale CEE, fiind privită ca un pas spre "renaționalizarea" PAC.

Măsurile de politică pe produse, precum și soluțiile complexe pe care le implică punerea lor în aplicare, au subliniat practic, dificultatea ivită în funcționarea operantă, a sistemului prețurilor comunitare în absența unei uniuni monetare între țările membre. Dacă prețurile și ajutoarele acordate fermierilor fluctuează la fel cu ratele de schimb, acest fenomen determină abateri mari în prețurile produselor agricole și, implicit, induce deformarea comerțului. Toate aceste măsuri au avut ca efect o creștere a productivității (anexa nr. 5) care a fost încurajată în anii 1980 și de o creștere a prețurilor, pe fundalul unor creșteri limitate ale consumurilor din UE.

Rezultatul a fost un grad mai mare de autosatisfacere a pieței, care în cazul legumelor a crescut an de an, de la 94% din producția obținută (în CE în perioada 1973-1974) până la 107% în anul comercial 1992-1993. Nivelul cheltuielilor de sprijin pentru agricultură, a devenit în timp o problemă pentru bugetul comunității, tendința viitoare fiind de scădere (după unele estimări până în 1999 la 38.4 mild.ECU. Necesitatea menținerii cheltuielilor între aceste "limite orientative" a devenit principalul factor promotor al reformei PAC.

În 1992, cheltuielile de sprijin pentru legume și fructe au reprezentat 3.9% din fondul FEOGA, în 1996 proporția a fost de 4,1%, iar pentru 1997 cheltuielile previzibile pentru sprijin (conform dalelor provizorii) s-au ridicat la 3.0%.

Tabelul 9 - Cheltuieli de sprijin în UE, pentru legume și fructe

Specificare	CE-12 1992	UE 15 1996	UE 15 1997*
Legume și fructe - mil.ECU -	1,253	1.700	1.610
%dinFOEGA	3.9	4,1	3,9

*) previziune

Sursa: Cahiers de la PAC, Fruits et legumes, 1995.

În vederea redresării crizei bugetare a UE s-a impus, găsirea unor "stabilizatori" care să acționeze diferit. În funcție de piața produsului. Acești stabilizatori au acționat în diverse moduri și au contribuit în general la scăderea prețurilor sau a subvențiilor, atunci când întreaga producție obținută în UE depășea anumite "cantități minime garantate" (CMG).

În același timp, a fost introdus un "plan complementar" care îi stimula pe producători. Dacă aceștia își restrângeau în mod voluntar cel puțin 20% din terenul arabil, primeau o compensație financiară timp de cinci ani.

Pe piața legumelor și fructelor, regimul de prețuri se stabilește în fiecare an, pentru campania de comercializare următoare. Tipurile de prețuri ale fiecărei campanii sunt reprezentate de:

- *prețul de bază*, care este fixat pentru fiecare produs, ținând cont de cursul acestora din ultimii trei ani, dar și de necesitatea ca acesta să contribuie la susținerea veniturilor producătorilor. El servește la calcularea prețului de cumpărare.
- *prețul de cumpărare*, care se fixează la un nivel situat (în funcție de produs) între 30-65% din prețul de bază. Menționăm că aceste prețuri sunt stabilite pentru produse "pilot" de calitate I-a, pentru o anumită varietate, un anumit grad de condiționare și un calibru specific, în funcție de normele de calitate în vigoare. Pentru tomate, prețul de cumpărare este 30-45% din prețul de bază.

Mai există, două categorii de prețuri care derivă din prețurile instituționale de mai sus și anume:

- *prețul de retragere*, care este derivat din prețul de bază și prețul de cumpărare. Acesta este prețul sub care organizațiile de producători nu mai pun în vânzare produsele. membru acestor organizații primind în contrapartidă o compensație financiară. Această posibilitate de plată poate avea loc doar în anumite perioade. În funcție de produs(de exemplu, pentru tomate între 11 iunie și 30 noiembrie). Prețurile de retragere sunt cel mult egale (în funcție de caz). cu prețul de cumpărare public pentru produsele din categoria a II-a, ajustate cu un coeficient stabilit după criteriile de calitate - varietate, calibru mod de prezentare - care poate determina o creștere a prețurilor cu până la 10% din prețul de bază;
- *prețul de cumpărare public* se practică în caz de criză gravă de piață. Organismele de intervenție pot să cumpere produsele excedentare la

un preț care nu depășește prețul de cumpărare, ajustat cu un coeficient de categoria a II-a (dacă aceste produse corespund minimului de norme fixate pentru această categorie) și eventual de alți coeficienți adaptați în funcție de produsul care face obiectul intervenției (această prevedere se aplică acum doar în Grecia).

Acest regim de prețuri, asigură un sprijin intern flexibil, mai ales pentru produsele care se consumă proaspete, deoarece depozitarea în vederea stocării până la redresarea prețului pe piață sau livrarea în funcție de cererea eșalonată, nu poate fi folosită ca o metodă de sprijin al pieței (așa cum se face în cazul produselor stocabile, cum sunt cartofii). Organizațiile de producători sunt abilitate să retragă produsele de pe piață în schimbul unei compensații financiare, dacă prețurile scad sub nivelul prețului de cumpărare. Pentru anumite produse (printre care și tomatele), se plătesc ajutoare pentru prelucrare.

În baza măsurilor de "stabilizare" din anul 1988 au fost fixate cantitățile minime garantate (CMG) pentru diverse produse proaspete, printre care și pentru tomate. Aceste reglementări, prevedeau ca prețurile de retragere să fie reduse în anul care urmează unui excedent de producție. Ele sunt valabile și pentru produsele destinate industrializării.

Conform Planului Mc Sharry, s-a considerat că acești "stabilizatori" au funcționat destul de bine și nu au fost făcute o perioadă de timp, nici un fel de modificări în politica produselor. În același timp însă, costul subvențiilor necesare susținerii acestor politici a crescut peste nivelul previzibil. Unii fermieri produceau în exces doar pentru a obține aceste compensații financiare derivate din prețurile de retragere, încurajați și de unele organizații, care nu au aplicat în mod corect aceste prevederi.

După apariția acestui fenomen, sistemul a fost criticat de către Curtea de Cenzori în anul 1995 și s-a demonstrat că în Franța, Spania, Italia și Grecia (care au primit 92% din cheltuielile PAC destinate susținerii produselor horticole), mai mult de jumătate din producția obținută a fost retrasă de pe piață. Pe lângă această pierdere financiară, retragerea produselor a cauzat daune grave mediului înconjurător prin deșeurile rezultate în urma acestei operațiuni, deoarece doar 2% din cantitățile retrase s-au valorificat prin intermediul organizațiilor de caritate, spitalelor sau școlilor.

În aceste condiții, Comisia de Cenzori a propus unele măsuri de reformă menite să schimbe politica în domeniul legumelor și fructelor. Aceste propuneri vizează în primul rând criteriile de recunoaștere a organizațiilor de producători. Conform noilor proiecte selectarea acestor organizații se va face după criterii mult mai severe, astfel încât organizațiilor rămase în urma selecției să li se poată conferi un rol mai important. În perspectivă, prin intermediul acestor organizații (rămase în urma selecției) se creează oportunitatea înființării unor fonduri operaționale (finanțate din taxele producătorilor afiliați la aceste organisme), care pot fi utilizate la susținerea financiară a retragerilor de produse de pe piață. Cota de participare a UE ar fi de 80% din aceste costuri,

restul de 20% ar fi completată prin participarea organizațiilor de producători din fiecare stat membru, astfel că în timp, se creează posibilitatea reducerii acestor rate compensatorii la nivelul Uniunii. Organizațiile de producători ar fi încurajate astfel, să promoveze o mai bună comercializare a produselor atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere al distribuției. Puterea de decizie a acestor organizații, poate fi sporită dacă numărul de producători afiliați depășește două treimi din numărul total de producători dintr-o zonă. Deciziile asupra destinației și prețurilor produselor, elaborate la nivelul organizației se răsfrâng astfel și asupra producătorilor neafiliați.

În ceea ce privește produsele destinate prelucrării, subvențiile sunt garantate doar pentru prelucrătorii care au contracte ferme cu aceste organizații de producători. În acest sens cea mai utilă formă de reglementare se referă, la stabilirea limitelor calitative ale materiei prime (de exemplu, pentru tomate conținutul în substanță uscată).

Unele aspecte ale acestor propuneri au fost controversate, statele membre din sud obiectând față de cofinanțarea din bugetele naționale și față de reducerile de prețuri, ce se impun în urma acestor politici, care nu pot fi compensate în totalitate.

Înainte de implementarea Acordului Runderi Uruguay, importurile erau supuse tarifelor diferențiate, contingentelor (aplicabile în general în perioadele de vârf în producția internă) și sistemului "prețurilor de referință" în cazul în care prețurile de import scădeau sub nivelul acestora. Prin aplicarea Acordului Runderi Uruguay însă au dispărut prețurile de referință, iar prețurile compensatorii au fost înlocuite cu taxe specifice, care, la fel ca și cele anterioare, se aplică în general în perioadele de vârf de producție, dar pot fi suspendate, atâta timp cât prețurile de intrare sunt respectate.

Ca urmare a "preferințelor" acordate țărilor mediteraneene și celor central-europene, pe piața UE vor crește presiunile datorate importurilor provenind de pe aceste piețe externe.

Analizând comerțul exterior cu cartofi și tomate în UF (anexele nr. 6 și nr. 16) putem afirma că la cartofi, timp de doi ani, respectiv 1993 și 1994, balanța comercială pe total UE a fost excedentară, exporturile depășind importurile cu peste 460 mii tone, cele mai mari exportatoare fiind Olanda, Belgia, Franța și Germania. Începând din 1995, balanța comercială cu cartofi în UE a înclinat în favoarea importurilor, acestea fiind mai mari decât exporturile, cu aproximativ 160 mii tone.

În ceea ce privește tomatele, exporturile au fost mai mari decât importurile cu circa 260 mii tone în anii 1994 și 1995, principalele țări exportatoare din cadrul UE fiind Olanda și Spania, cu exporturi de peste 720 mii tone, urmate de Belgia și Italia cu exporturi de aproximativ 200 mii tone, respectiv 100 mii tone.

Având în vedere randamentele superioare obținute la aceste produse (vezi anexele nr. 5 și nr. 15), precum și politicile de susținere a producătorilor,

pe care le-am menționat anterior, care antrenează prețuri competitive pe piețele terțe, putem afirma că penetrarea produselor horticoale românești în piața UE este deocamdată destul de dificilă. În sprijinul acestei afirmații menționăm, că accesul pe această piață este legiferat prin Regulamentul EC 1035/72, care în afara problemelor legate de protejarea producătorilor, consumatorilor și a sistemelor de prețuri minime la import, acoperă o multitudine de alte probleme, cum ar fi standardele de calitate și reglementările fitosanitare, prin care sunt interzise, de exemplu, utilizarea unor conservanți sau a unor componente ce emit formaldehidă, existând reglementări (extrem de stricte) și în ceea ce privește conținutul rezidual de substanțe din produsele proaspete, ca urmare a procesului tehnologic de producție.

La noi în țară, legumele destinate exportului, se produc după standarde (STAS-uri) care nu s-au mai revizuit dinainte de 1989, iar exportul este din acest punct de vedere destul de dificil, barierele impuse prin aceste standarde fiind greu de depășit, chiar dacă gustul produselor legumicoale românești este mult mai apreciat, comparativ cu cel al multor produse similare din UE.

3.2. Tendințe și politici pe produse în țările din fostul bloc socialist, în perspectiva aderării la UE

Primele "acorduri europene", care stabileau asocierea dintre CE pe de o parte și Republica Cehă și Slovacă (CSFR), Ungaria și Polonia, pe de altă parte, au fost semnate în decembrie 1991.

Aceste acorduri prevedeau în linii mari stabilirea unor zone de comerț liber, pe o perioadă de zece ani. Taxele vamale percepute de CE asupra importurilor principalelor produse manufacturate au fost desființate. Dorința CE de a-și deschide piața pentru produsele agricole era oarecum limitată de perspectiva unei supraoferte a propriilor producători.

Totuși au fost eliminate restricțiile cantitative la importurile produselor agricole din țările amintite, atunci când acordurile semnate au intrat în vigoare și au fost făcute totodată o serie de concesii, pe baza volumului inițial al comerțului, concesii care se refereau în unele cazuri, la prelevările din import, iar în altele la taxele vamale. Cele mai importante prevederi se refereau la condiționarea contingentelor tarifare, care erau treptat mărite, astfel că importurile care depășeau aceste cantități erau supuse taxelor vamale, aplicabile după "preferința" națiunii celei mai favorizate.

Țările Europei Centrale și de Est au făcut și ele la rândul lor concesii UE însă acestea au fost mai puțin generoase. Unele dintre aceste țări și-au limitat protecția la un nivel ridicat, având astfel posibilitatea să își mărească taxele vamale la intrarea în vigoare a Acordului Runderi Uruguay. Acesta a fost în special cazul României.

Ca urmare a intrării în vigoare a acestui acord și pentru a facilita relațiile dintre țările membre CEFTA și partenerii din cadrul acordurilor europene, UE

și-a mărit contingentele tarifare de la 60% la 80%, începând cu 1 iulie 1995, oferind astfel țărilor candidate la aderare șanse sponte pentru comerțul cu produse alimentare.

În cazul produselor horticole care fac obiectul acestui studiu, putem afirma că România nu și-a utilizat în totalitate (nici înainte de iulie 1995) facilitatea de a exporta tomate. În 1994, s-au exportat în UE doar 4%, dintr-un contingent de 1780 tone (vezi Tabelul 10), iar acest procent nu a mai fost depășit nici în următorii ani.

Exportul cu aceste produse s-a făcut cu prioritate spre Cehia (66% din totalul exporturilor), Austria (15%), Croația (12%) și Germania (5%).

Tabelul 10 - Utilizarea contingentelor UE acordate României pentru tomate

Specificare	1.01.1994-30.06 1994			1.07 1994 - 30.06 1995			1996		
	disponibil	realizat	%	disponibil	realizat	%	disponibil	realizat	%
Tomate	1780	71	4	3720	86	2.3	4573	160	3.5

Sursa: prelucrare după date furnizate de MAA.

Participarea României la comerțul exterior prin exporturi (de legume și cartofi) a fost aproape imperceptibilă pe piețele europene. Totuși în 1996¹ România a exportat legume proaspete în valoare de 26 milioane de dolari și a importat în valoare de 163 milioane de dolari, balanța comercială prezentând un excedent de 9.4 milioane de dolari.

Exportul de cartofi a fost în 1996 de numai 336 mii tone și s-a concentrat mai ales asupra cartofului de sămânță (42.8%) și a cartofului timpuriu (28.8%). Principala piață de desfacere a cartofilor românești era până în 1989, fosta URSS. După 1990, exportul de cartofi s-a făcut spre Republica Moldova și în mod cu totul nesemnificativ spre Bulgaria, Ucraina și Slovacia, iar în 1994 în Grecia. Datorită infestărilor cu gândacul de Colorado, exportul spre UE nu a putut fi posibil, reglementările în privința calității fiind extrem de stricte.

În Tabelul 11 sunt prezentate în dinamică, cantitativ și valoric, exportul și importul de cartofi și tomate pe sortimente în perioada 1994-1997.

Astfel după cum se poate observa, în 1994 și 1995, pe piața românească au pătruns cantități mari de tomate din import, iar în 1996, ca urmare a practicării unor taxe vamale restrictive pentru produsele alimentare, importurile au scăzut cu 60% față de anul anterior. Importurile de tomate s-au realizat în cea mai mare parte din Turcia (peste 90% din total), mai ales în perioadele de

¹ Prelucrare după Piața legumelor în România, nr. 1/1997 și Piața cartofilor în România, nr. 5/1997 – supliment al revistei Profitul agricol, elaborate de IEA-ASAS și IEM – Academia Română

extrasezon. În ceea ce privește importul de tomate preparate, putem afirma că 25% din totalul importurilor provin din Italia, Moldova, Ungaria și Grecia.

În ceea ce privește sortimentul de produse importate, ponderea covârșitoare este deținută de pasta de tomate și de bulion (cu o concentrație mare de materie uscată), provenind din Italia, Ungaria și Turcia, care concurează produsele similare românești atât prin preț, cât și prin calitate.

Cartofii proaspeți s-au importat din UE, Egipt, Ungaria și țările din fosta Iugoslavie iar ca de sămânță din UE (în special, Olanda) și Ungaria. Cartofii timpurii s-au importat dintr-o serie de țări mediteraneene precum: Grecia, Egipt, Liban și Turcia, în ceea ce privește cartofii prelucrați, aceștia au provenit mai ales din Olanda, iar cei feliați și sub formă de fulgi, din Ucraina.

Având în vedere toate informații legate de comerțul exterior, putem afirma că în cazul produselor studiate, balanța comercială a inclinat înspre importuri, acestea fiind, așa după cum se poate observa în majoritatea cazurilor, mai mari decât exporturile. Acest fenomen este consecință aplicării unor politici adecvate sau a aplicării defectuoase a politicilor existente, care au creat un mediu concurențial¹ subdezvoltat și puternic dezehibrit, în defavoarea producătorilor agricoli. Situația prezentată a avut implicații negative asupra condițiilor de preluare și valorificare a produselor agroalimentare (prețuri nestimulative, beneficiari neidentificați, incerti, transfer de valoare sau creată în alte sectoare), ceea ce a determinat crearea unor piețe segmentate.

Tabelul 11 - Dinamica comerțului exterior cu tomate și cartofi în perioada 1994-1997

Specificare	1994		1995		1996		1997*	
	Cant.	Val.	Cant.	Val.	Cant.	Val.	Cant.	Val.
	mii t	mii \$	mii t	mii S	mii t	mii \$	mii t	mii S
Export								
Cartofi	12.31	1572	2.184	580	1.011	170	3.88	364
Cartofi sămânță			3.182	1087	0.514	181		
Cartofi congelați	0.029	6		0.04	21			
Cartofi tăiați nepreparați	0.027	21	0.01	18	0.001	4		
Tomate	4.687	2033	1.351	741	2.099	977	0.715	267
Tomate congelate	0.006	4					0.03	10
Tomate uscate	0.011	14					0.005	2
Import								
Cartofi	0.156	26	13.937	2243	21.54	1258	2.371	204
Cartofi sămânță			0.591	465	7.50v	4319		
Cartofi congelați	0.001	1	0.019	17	0.134	45	0.333	181
Cartofi tăiați nepreparați	0.001	2	0.001	9			0.017	30

¹ Programul de reformă a sectorului agroalimentar al României pentru perioada 1998-2000. Proiect elaborate de Unitatea de consultant pentru Politici Agricole din MAA, noiembrie 1997.

Tomate	11.07	2330	16.514	6211	2.975	1293	5.03	1638
Tomate congelate	0,069	35	0,032	17	0.027	5		
Tomate uscate	0.023			134	0.015	86	0.006	12
Balanța export-import								
Cartofi 1216 1546			-11.75	-1663	-20.5	1088	1.509	160
Cartofi sămânța	0	0	2.591	622	-7508	4138	0	'0
Cartofi congelați	0.028	5	-0.019	-17	20.87	-45	-0.33	-181
Cartofi tăiați nepreparați	0.026	19	0.009	9	0.001	4	-0.02	-30
Tomate	-6.38	-297	-16513	-5470	-0.88	-316	-4.32	1371
Tomate congelate	-0.06	-31	-0.032	-17	-0.03	-5	0.03	10
Tomate uscate	0.011	14	-0.023	-134	-0.02	-86	-0	-10

*date provizorii

Sursa: date furnizate de Ministerul Agriculturii și Alimentației.

3.3. Șansele integrării pieței produselor horticole în piața externă

Liberalizarea regimului comercial cu produse agroalimentare a avut ca scop proritar integrarea fluxurilor de import și export ale țării noastre în cele ale pieței mondiale, permițând prețurilor interne ale produselor să se formeze liber.

Tarifele vamale pentru mărfurile agricole și alimentare au fost reduse semnificativ, începând cu 1 iunie 1997, conform H.G 161 din 5 mai 1997 taxa vamală medie pentru produsele agroalimentare fiind de 17%, cea pentru legume proaspete de 20% cu excepția tomatelor în cazul cărora este de 40%¹. De asemenea, s-a eliminat sistemul de licențe și cote de export, astfel că, începând cu acest an, comerțul cu produse agroalimentare oferă României premisele unei competiții comerciale reale și dure în același timp.

Reușita țării noastre pe acest plan, ar trebui să conteze ca un "punct forte" pentru viitoarea aderare, deziderat major pentru orientările politice actuale, mai ales că în strategia Uniunii Europene privind pregătirea pentru aderare a țărilor din Europa Centrală și de Est, cooperarea interregională și buna vecinătate sunt câteva dintre premisele acestei reușite. Transpunerea acestei idei la mediul economic actual a impus stabilirea unor cooperări intraregionale, sub forma uniunilor vamale, a zonelor de liber schimb, precum și a unor acorduri privind comerțul de frontieră.

România s-a raliat la aceste propuneri, astfel că, din punct de vedere organizațional, țara noastră este membră în Asociația Central Europeană a Liberului Schimb (CEFTA), la zona de Cooperare Economică la Marea Neagră (CEMN), precum și la alte mecanisme de cooperare trilaterale cu țările vecine. Se poate spune deci că din punct de vedere organizațional mediul concurențial există, iar șansele unui comerț liber există de asemenea.

¹ Programul de reformă a sectorului agroalimentar al României pentru perioada 1998-2000, Proiect elaborat de Unitatea de Consultanță pentru Politici Agricole din MAA, noiembrie 1997.

Insertia comerțului românesc cu produse horticole în fluxurile de import și export este condiționată însă de multe alte restricții în ceea ce privește competitivitatea și, nu în ultimul rând, concurența.

Astfel am considerat utilă o analiză în acest sens, pentru a identifica pe cât posibil principalii "rivali" și "parteneri" și "piețele potențiale de export" din UE, CEFTA și CEMN analizând, comparativ cu țara noastră principalii indicatori fizici (suprafețe, producții și randamente) și comerțul exterior cu aceste produse (anexele de la nr. 5 până la nr. 15).

Teoretic, concurența de pe piețele internaționale îi avantajează pe cei puternici deoarece pe aceste piețe, mai ales în cazul produselor proaspete se operează cu produse standardizate și cu parametri calitativi restrictivi, care pun în inferioritate (chiar discriminează net) pe producătorii din țările mai slab dezvoltate sau cu economii în tranziție.

Aplicabilitatea unor măsuri de politică similare celor din UE pare la prima vedere inoportună, deoarece ne despart încă o serie de bariere legate de eficiență, calitate și putere economică, dar elaborarea unor politici care să aibă ca model structural tiparul politicilor produselor horticole din UE, adaptate însă la condițiile sociale și economice ale țării noastre, ar putea să atenueze în timp și chiar să elimine blocajele, restricțiile și disfuncționalitățile piețelor acestor produse.

Un prim pas s-a făcut în acest sens, prin organizarea Pieței de Gros București (PGB), a cărei investiție s-a cifrat la 31 miliarde de dolari, finanțate prin BERD și Guvernul României. Principiul de funcționare a acestei piețe este aproximativ similar cu cel din Vest, alimentarea cu mării făcându-se direct de la centrele de colectare, ale Asociațiilor de Producători Agricoli din câteva bazine legumicole apropiate. Aceste asociații vor organiza prin intermediul centrelor de colectare, preluarea, transportul, sortarea și ambalarea, dând posibilitatea micilor producători să se concentreze asupra producției. Asociațiile își propun, de asemenea, să ofere consultanță și, eventual, vor tinde să se extindă prin cooptarea altor producători și parteneri.

Dezvoltarea acestui sistem ar avea ca scop:

- valorificarea integrală a producției - deci diminuarea autoconsumului;
- degrevarea producătorilor de alte activități - ceea ce ar avea ca efect intensificarea producției și deci - eficientizarea;
- îmbunătățirea calității în contextul concurenței deschise -care ar putea să deschidă șanse de export;
- crearea unei transparente pe filiera colectare-comercializare;
- lărgirea gamei sortimentale a produselor (mai ales în extrasezon);
- posibilitatea de control și expertizare a tuturor produselor și materiilor prime;
- păstrarea tradiției consumului de produse autohtone (cu gust mai apreciat de către consumatorii interni și externi);

-
- îmbunătățirea prezentării - ambalare și etichetare corespunzătoare;
 - stabilirea corectă a prețurilor de preluare și desfacere, în funcție de
 - eforturile depuse de către fiecare segment participant în lanțul integrat;
 - igienizarea fizică și morală a actului de comerț.

Prin acest sistem de marketing modern, producerea legumelor pe plan național ar putea fi încurajată, iar România ar putea să se alinieze la cerințele standardelor europene, șansele de export s-ar putea contura, rămânând astfel de rezolvat problema recâștigării piețelor externe sau cucerirea altora noi, care nu trebuie să țințească neapărat spre țările UE ci spre alte debușee mai puțin pretențioase.

Bineînțeles că extinderea acestui sistem și în alte zone ar necesita capital și investiții străine și, de ce nu, și autohtone. "Atractivitatea" pentru investitori este însă la ora actuală destul de slabă.

Deocamdată însă obiectivul prioritar va fi, probabil, dezvoltarea condițiilor pentru cooperarea rurală în sfera aprovizionării, preluării și desfacerii produselor horticole care, chiar dacă nu se concentrează pe lângă un organism integrator de tipul pieței de gros, poate să elimine treptat disfuncționalitățile de pe aceste piețe.

În acest scop, va trebui să se modifice cadrul legislativ și să se revizuiască standardele de calitate care nu s-au modificat dinainte de 1989.

De asemenea, în condițiile de decapitalizare acută a micilor producători, considerăm că ajutorul dat prin cupoane este oportun pe termen scurt, dar probabil că în timp, acesta ar putea să fie oarecum dirijat spre încurajarea aplicării unor tehnologii corecte, care să inducă și eficiență, nu doar subzistență.

Toate aceste deziderate ar avea șanse de reușită pe termen lung. Pe termen scurt, putem afirma că piața acestor produse a reacționat la stimulii specifici și considerăm că principalele dezechilibre se datorează în principal lipsei de organizare a piețelor la nivel zonal, accentuată de inexistența unui flux post-recoltare-distribuție-consum, care să fie coerent și să răspundă cererii.

Anexa nr.1 - Dinamica ofertei zonale de cartofi

Specificare	1994			1995			1996		
	supr mii ha	prod mii tone	rand tone	supr mii ha	prod mii tone	rand tone	supr mii ha	prod mii tone	rand tone
Total:	248,6	2946,7	11,7	244,1	3010,9	12,3	224	3240,4	14,4
Zona 1									
BRASOV	12,3	171,9	13,8	11,6	194,3	16,8	13,4	265,4	19,6
COVASNA	13	215,7	16,5	13,4	189,6	14,2	14	208	19,9
HARGHITA	14	155	11	13,9	183,9	13,6	14,1	221	15,8
MARAMURES	12,3	111	8,9	12,9	134,1	10,4	13,1	186,7	14,1
SUCEAVA	29,3	359	13,2	25,1	289,1	11,5	26	387,7	14,9
TOTAL	80,9	1012,6	12,52	76,9	991	12,89	80,6	1268,8	15,74
Zona 2									
ALBA	6,8	79	11,4	6,9	89	12,8	7,1	84,8	11,7
BIHOR	9,9	102	10,2	10,1	109	10,7	9,3	109	11,6
BISTRITA	7,4	75,7	10,1	7,3	105,2	14,4	7,2	119,2	16,5
BOTOSANI	9,1	129	12,2	9,1	73	8,6	7,8	70,1	8,9
CLUJ	8,8	84,9	9,5	9,4	105	10,8	9,5	215,5	22,6
HUNEDOARA	7,6	102	13,1	7,7	107,9	14	7,4	103,9	13,9
IASI	7,3	75,6	9,9	7,4	82,4	11	7,2	87	12
NEAMT	10,6	141,7	13,2	9,4	123,8	13,2	9,1	148,9	16,3
TOTAL	67,5	789,9	11,70	67,3	795,3	11,82	64,6	938,4	14,53
Zona 3									
BACAU	5,1	90,4	17,5	5,9	87,7	14,7	5,2	94,7	18,1
CARAS	4,5	60	13,2	4,5	76,4	16,6	4,7	69,3	14,5
MURES	6,7	75,9	11,2	6,6	101,1	15,2	6,5	97,8	14,9
SALAJ	5,9	69,6	11,7	5,8	74,4	12,7	5,2	81,8	15,5
SATU MARE	4,8	47,6	9,7	5,3	70,8	13,2	4,4	58,8	13,1
SIBIU	6,3	75,8	12	6,2	79,7	12,8	6,1	80,9	13,1
TIMIS	8,1	88,1	10,7	8,8	107,7	12,2	5,5	70,7	12,6
Total	41,4	507,4	12,26	43,1	597,8	13,87	37,6	554	14,73
Zona 4									
ARAD	4,6	50,6	10,8	4,4	49,4	11,1	3,5	41,3	11,6
ARGES	4,3	49,5	11,2	4,4	45,7	10,4	3,7	46,3	12,5
DAMBOVITA	7,8	90,2	11,5	7,2	84,3	11,7	2,8	37,7	13,3
GALATI	2,8	31,4	10,9	2,7	25	9,1	2,1	15,9	7,2
GORJ	3	39,8	13,1	3	43	14,1	2,6	29,6	11
MEHEDINTI	3,1	33,9	10,8	3,5	43,4	12,2	2,7	17,6	6,3
PRAHOVA	3,6	49,7	13,5	3,8	49,1	12,9	3,4	38,8	11,1
VASLUI	2,5	18,9	7,2	2,6	19,1	7,4	2,1	13,6	6,4
VALCEA	3,1	36,9	11,8	3	43,8	14,3	2,9	41,3	14
TOTAL	34,8	400,9	11,52	34,6	432,8	11,64	25,8	282,1	10,93
Zona 5									
CALARASI	1,3	14,8	10,9	1	12,8	12,2	0,4	4,1	9,6
CONSTANTA	2,8	32,3	11	2,3	26,5	11	1,7	18,7	10,6
DOLJ	3,8	38,4	9,8	3,8	39,1	10,3	1,7	18,6	10,8
GIURGIU	2,1	20,9	9,5	2,2	20,4	9	1,3	9,1	6,8
BRAILA	1,6	19	11,3	1,4	16,1	11,2	1,2	7,3	6
BUZAU	2	18,6	8	1,8	17,5	9,5	1,3	11,4	8,6
IALOMITA	1,2	10,6	7,7	1,1	11,3	10,1	0,6	3,4	5,3
OLT	1,9	19,2	10	1,7	18,1	10,6	0,7	11,3	14,5
TELEORMAN	1,8	16,2	9	1,6	16,8	10,3	0,5	5,6	10,2
TULCEA	2,4	12,3	5,2	2,4	11,8	5	1,8	9,6	5,2
VRANCEA	1,9	19,9	10	1,8	20,1	10,8	1,7	18,9	11
M.BUCURESTI	1,2	15,7	13	1,1	13,5	12,5	0,4	5,4	11,2
Total	24	236,9	9,83	22,2	224	18,89	11,3	125,4	9,28

Anexa nr. 2 – Oferta zonală de tomate

Specificare	1994			1995			1996		
	supr mii ha	prod mii tone	rand tone	supr mii ha	prod mii tone	rand tone	supr mii ha	prod. mii tone	rand tone
Total:	43.9	716.9	15.4	44.5	730.9	15.7	46.2	656.6	14.2
Zona 1									
M BUCURESTI	2.1	61.4	25.8	1.8	42.9	19.7	1.7	36	20.1
DOLJ	3.1	47.1	13.3	3.4	48.4	13.4	3.5	47.6	13.5
GALATI	2.6	48.1	18.9	2.8	68.4	23.9	3.1	48.7	15.6
GIURGIU	1.7	39.2	22.1	1.9	31.5	15.7	1.8	26.1	13.8
OLT	2.5	39	15.1	2.2	43.8	19.3	2.5	36.1	14.1
TELEORMAN	2	37.6	18.1	1.7	28.1	15.9	2	32.8	15.7
Total	14	272.4	19.46	13.8	263.1	19.07	14.6	227.3	15.57
Zona 2									
ARGES	1.2	19.1	15.1	1.2	17.8	14.1	1.2	21.2	16.5
BIHOR	1.4	24.3	14.4	1.3	23.3	15.8	1.4	19.1	12.8
BUZAU	1.2	21.2	16.4	1.3	19	13.8	1.4	14.3	10.2
CALARASI	1.8	20.1	10.9	1.7	26.1	15.3	1.6	21.4	13
CONSTANTA	1.5	22.9	14	1.5	25.6	16.2	1.7	22.2	12.4
DAMBOVITA	1.4	21.5	14.7	1.4	19.1	12.8	1.5	22.1	14.7
IALOMITA	1.4	19.5	13	1.5	22.3	13.5	1.5	18.7	12.4
IASI	1.1	13.7	12.1	1.2	16.9	13	1.2	15.9	17.4
TIMIS	1.3	20.1	14.5	1.6	23.6	14.4	1.6	21.1	12.5
Total	12.3	182.4	14.83	12.7	193.7	15.25	13.1	176	13.44
Zona3									
ARAD	1.3	21.1	12.7	1.1	17.3	12.4	1.1	17	15.1
BACAU	0.9	20.6	19.3	1.1	23.3	20	0.9	16.9	17.3
BRAILA	0.8	13.8	15.4	0.9	16	15.8	0.9	12.2	13.1
GORJ	0.8	14.2	16	0.8	12.8	14.4	0.9	13	13.9
MEHEDINTI	0.8	11.6	13	0.8	13.1	13.8	0.9	9.2	9.9
PRAHOVA	0.9	22	16.3	1	19.3	16	1.1	18.3	15.4
TULCEA	1.1	8.4	7.3	1.1	7.1	6	1.1	9.2	8.3
VALCEA	0.9	21.5	23.9	0.9	27.4	30.4	0.9	28.5	31.7
VRANCEA	0.8	11.6	13.2	0.9	14	15.2	1	14.1	13.7
Total	8.3	144.8	17.45	8.6	150.3	17.48	8.8	138.4	15.73
Zona 4									
ALBA	0.5	7.2	15.4	0.5	9.9	19.8	0.5	9.5	18.4
BOTOSANI	0.7	9.3	11.9	0.8	10	12.4	0.8	9.7	10.8
CLUJ	0.6	9.1	12.3	0.6	7.8	11.5	0.6	6.8	10.4
HUNEDOARA	0.4	6.7	13	0.5	7	12.9	0.5	6.3	11.7
MURES	0.8	15.4	17.1	0.8	15.5	17	0.8	13.4	15.7
NEAMT	0.6	9.5	15.1	0.6	8.9	13.8	0.6	8.9	14.1
SATU MARE	0.6	8.9	13.3	0.7	9.6	12.6	0.7	9.7	12.9
SALAJ	0.4	5.9	13.7	0.4	7.4	15.3	0.5	8.9	16.1
SUCEAVA	0.6	11.3	15.6	0.6	10.4	15.5	0.7	7.8	10.3
VASLUI	0.8	8.4	9.4	0.9	9.3	9.6	0.7	6.1	7.7
Total	6	91.7	15.28	6.4	95.8	14.97	6.4	87.1	13.61
Zona 5									
BISTRITA	0.3	5.9	18.1	0.3	6.8	19.1	0.3	7.4	21.9
BRASOV	0.06	2.1	11.1	0.08	2.5	9	0.03	0.3	10.5
CARAS S	0.3	4.8	12.9	0.3	6.3	15.7	0.4	6.7	16
COVASNA	0.07	0.5	7.4	0.08	1.2	10.6	0.09	1.9	19.9
HARGHITA	0.03	0.6	17.8	0.03	0.4	12	0.03	0.5	16.5
MARAMURES	0.4	4.8	10.5	0.4	5.3	12.9	0.4	5.6	12.9
SIBIU	0.2	4.3	13.4	0.3	3.6	11.6	0.3	3.9	13.3
Total	1.36	23	16.91	1.49	26.1	17.52	1.55	26.3	16.97

Anexa nr. 3 – Consumul zonal de cartofi

	1995			1996		
	71kg/foc			73kg/foc		
	consum zonal	consum urban	consum rural	consum zonal	consum urban	consum rural
consum zonal kg/foc	95kg/foc	100kg/foc	95kg/foc	100kg/foc		
Zona I tone						
BRASOV	61819	46697	15121	61819	46697	15121
COVASNA	22679	11702	10977	22679	11702	10977
HARGHITA	33919	15117	18802	33919	15117	18802
MARAMURES	52537	27270	25266	52537	27270	25266
SUCEAVA	69583	24199	45384	69583	24199	45384
Total	240537	124987	115550	240537	124987	115550
Zona II tone						
consum zonal kg/foc	85kg/foc	95kg/foc	90kg/foc	95kg/foc	95kg/foc	
ALBA	36530	19322	17208	37667	20458	17208
BIHOR	57085	26430	30655	58640	27985	30655
BISTRITA-NASAUD	30012	10395	19617	30623	11007	19617
BOTOSANI	42086	15630	26457	43006	16549	26457
CLUJ	64123	42035	22087	66595	44508	22087
HUNEDOARA	47833	35245	12588	49906	37318	12588
IASI	73336	35050	38287	75398	37112	38287
NEAMT	53125	20315	32810	54320	21510	32810
Total	404130	204422	199708	416155	216447	199708
Zona III tone						
consum zonal kg/foc	80kg/foc	90kg/foc	85kg/foc	95kg/foc	95kg/foc	
BACAU	63114	29980	33134	66828	31853	34975
CARAS-SEVERIN	31213	16740	14472	33063	17787	15276
MURES	51525	25092	26434	54562	26660	27902
SATU MARE	34006	14800	19206	35998	15726	20273
SALAJ	22707	8744	13964	24030	9290	14739
SIBIU	37283	24501	12693	39526	26128	13398
TIMIS	58069	33539	24530	61528	35635	25893
Total	297918	153486	144432	315535	163079	152456
Zona IV tone						
consum zonal kg/foc	60kg/foc	70kg/foc	65kg/foc	70kg/foc	70kg/foc	
ARAD	31229	15124	16105	32490	16385	16105
ARGES	44390	19203	25188	45991	20803	25188
DAMBOVITA	37342	10526	26816	38219	11403	26816
GALATI	41145	23181	17964	43077	25113	17964
GORJ	26164	10146	16018	27009	10992	16018
MEHEDINTI	21503	9592	11911	22302	10391	11911
PRAHOVA	56621	27444	29177	58908	29732	29177
VASLUI	30430	12227	18203	31449	13246	18203
VALCEA	28864	10350	18515	29727	11212	18515
Total	317689	137794	179895	329172	149277	179895
Zona V tone						
consum zonal kg/foc	50kg/foc	60kg/foc	55kg/foc	60kg/foc	60kg/foc	
CALARASI	18858	6709	12149	19529	7380	12149
CONSTANTA	39334	27564	11770	42090	30320	11770
DOLJ	41738	18979	22759	43636	20877	22759
GIURGIU	17413	4634	12778	17876	5098	12778
IALOMITA	17061	6333	10728	17694	6966	10728
OLT	29188	10322	18866	30220	11354	18866
TELEORMAN	27015	8184	18830	27833	9003	18830
TULCEA	14843	6576	8267	15501	7234	8267
VRANCEA	22124	7658	14465	22890	8424	14465
BRAILA	20912	13017	7895	22214	14318	7895
BUZAU	28793	10597	18196	29852	11656	18196
M BUCURESTI	119546	104018	15528	129948	114420	15528
Total	396823	224592	172232	419282	247051	172232

Anexa nr. 4

1995				1996					
consum total: kg/loc				32 4kg			31 7kg		
consum zona:		consum urban	consum rural:	consum zona:	consum urban	consum rural:			
Zona I - tone									
consum zona: kg/loc		35kg/loc	46kg/loc	35kg/loc		45kg/loc			
DOLJ	30734	13285	17449	30355	13285	17069			
GALATI	25327	13522	11805	25071	13522	11548			
GIURGIU	13041	3744	9797	12828	3244	9584			
OLT	21689	7225	14464	21375	7225	14150			
TELEORMAN	20166	5729	14437	19852	5729	14123			
M BUCURESTI	84717	72813	11904	84459	72813	11646			
Total	195674	115819	79856	193938	115819	78120			
Zona II - tone									
consum zona: kg/loc		32kg/loc	36kg/loc	32kg/loc		35kg/loc			
ARCES	23195	10241	12954	22835	10241	12594			
BIHOR	21567	9950	11617	21244	9950	11294			
BUZAU	17700	6782	10918	17396	6782	10614			
CALARASI	11583	4294	7289	11380	4294	7087			
CONSTANTA	24703	17641	7062	24507	17641	6866			
DAMBOVITA	19405	5614	13791	19022	5614	13408			
IALOMITA	10490	4053	6437	10311	4053	6258			
IASI	27704	13195	14509	27301	13195	14106			
TIMIS	23228	13416	9812	22955	13416	9539			
Total	179573	85166	94387	176951	85186	91765			
Zona III - tone									
consum zona: kg/loc		33kg/loc	36kg/loc	32kg/loc		35kg/loc			
ARAD	16601	8218	8283	16119	8066	8053			
BACAU	25620	12367	13254	24877	11992	12885			
BRAILA	13328	8591	4737	12936	8331	4606			
GORJ	13818	5580	8238	13420	5411	8009			
MEHEDINTI	11401	5276	6125	11071	5116	5955			
PRAHOVA	30100	15094	15005	29225	14637	14588			
TULCEA	9301	4340	4960	9031	4209	4823			
VALCEA	15214	5692	9522	14777	5520	9257			
VRANCEA	13734	5054	8679	13339	4901	8438			
Total	149117	70313	70521	144797	68183	76614			
Zona IV - tone									
consum zona: kg/loc		26kg/loc	32kg/loc	25kg/loc		30kg/loc			
ALBA	11707	5910	5797	11117	5683	5434			
BOTOSANI	13693	4781	8912	12952	4597	8355			
CLUJ	20298	12858	7440	19338	12363	6975			
HUNEDOARA	15021	10781	4240	14341	10366	3975			
MURES	17553	8155	9399	16652	7841	8811			
NEAMT	17266	6214	11052	16336	5975	10361			
SATU MARE	11639	4810	6829	11027	4625	6402			
SALAJ	7807	2842	4965	7387	2732	4655			
SUCEAVA	21146	6623	14523	19983	6368	13615			
VASLUI	13620	5798	8321	12896	5095	7801			
Total	149748	68272	81476	142030	65646	76384			

ANEXA nr. 4 - continuare -

1995			1996			
consum total kg/loc						
32.4kg			31.7kg			
consum zonal	consum urban	consum rural	consum zonal	consum urban	consum rural	
Zona V - tone						
consum zonal kg/loc	22kg/loc	20kg/loc	22kg/loc	20kg/loc	20kg/loc	
BISTRITA	6820	2691	4130	6820	2691	4130
BRASOV	13838	10814	3024	13838	10814	3024
CARAS	7820	4604	3216	7820	4604	3216
COVASNA	4905	2710	2195	4905	2710	2195
HARGHITA	7261	3501	3760	7261	3501	3760
MARAMURES	11368	6315	5053	11368	6315	5053
SIBIU	9583	6762	2821	9583	6762	2821
Total	61596	37397	24200	61596	37397	24200

Anexa nr. 5 – Dinamica suprafețelor, producțiilor și randamentelor la cartofi în Uniunea Europeană

Specificare	Suprafețe-mii hectare				Producții totale-mii tone				Randamente-kg/ha			
	1989-1991	1994	1995	1996	1989-1991	1994	1995	1996	1989-1991	1994	1995	1996
Austria	33	30	27	27	810	594	724	724	24907	19965	26795	26795
Belgia-Lux	49	52	56	56	1838	2080	2100	2100	37421	39942	37500	37500
Danemarca	39	39	42	42	1394	1356	1441	1441	36010	34838	34015	34015
Finlanda	41	37	36	36	845	726	798	814	20656	19879	22105	22611
Franta	175	165	171	175	5213	5464	5754	6000	29853	33153	33717	34286
Germania	516	323	345	346	14057	10635	10382	10382	27747	32950	30010	30010
Grecia	53	49	41	41	1063	968	898	899	20140	19763	22010	22010
Irlanda	23	21	23	23	577	589	620	620	25000	27523	27434	27434
Italia	119	85	89	90	2328	2021	2061	2160	19630	23378	23279	23556
Olanda	173	173	180	180	6947	7224	7363	7363	40168	42000	41001	41001
Portugalia	129	80	91	85	1232	1327	1378	1350	10163	14767	15196	15882
Regatul Unit	176	164	146	153	6333	6445	6002	6002	35916	39405	41000	39360
Spania	272	291	211	207	5293	3660	4194	4000	19470	19234	19848	19296
Suedia	34	33	35	35	1132	967	1074	1074	32977	29308	30679	30679
Total UE	1832	1452	1493	1496	49662	44056	44789	44929	26781	30342	29999	30033

Anexa nr. 6 – Balanța export-import la cartofi în Uniunea Europeană

Specificare	Importuri - mii tone			Exporturi - mii tone			Diferențe import-export		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Austria	25579	22311	101880	3300	3475	16479	22279	18836	85401
Belgia-Lux	572091	609721	672313	916338	861216	791904	344247	251495	119591
Danemarca	28917	43592	48918	45559	94741	78790	-16642	-51149	-29872
Emlanda	10934	4906	3908	387	1704	2896	10547	3202	1012
Franța	236762	334917	413972	720779	702975	610827	-484017	-368058	-196855
Germania	748618	729396	906512	701934	896429	705845	46684	-167033	200667
Grecia	57418	103865	82056	27258	12698	37781	30160	91167	44275
Ilanda	50732	76168	30501	5863	7587	33737	44869	68581	-3236
Italia	460453	500087	365903	256868	311365	322926	203585	188722	42977
Olanda	1197831	1317413	1221116	1829267	2126886	1701975	-631436	-809473	-480859
Portugalia	210373	225279	107379	9137	21133	25104	201236	204146	82275
Regatul Unit	290913	413608	443745	123436	223002	196709	167477	190606	247045
Spania	438619	523624	395106	164864	144415	193843	273755	379209	201263
Suedia	14535	40589	89708	2112	2055	1636	12423	38534	88072
Total UE	4343775	4945476	4883017	4807102	5409681	4720443	-463327	-461205	162574

Anexa nr. 7 – Dinamica suprafețelor, producțiilor și randamentelor la cartofi în CEFTA

Specificare	Suprafețe - mii hectare				Producții totale - mii tone				Randamente - kg/ha			
	1989-1991	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996
Cehia	168*	77	78	87	2805*	1231	1330	1758	16722*	16056	17081	20315
Polonia	1809	1697	1522	1479	33247	23058	24891	24000	18350	13585	16351	16224
Slovenia		23	24	22		401	449	407		17322	18991	18535
Slovacia		41	40	42		399	442	568		3667	11065	13457
Ungaria	74	74	70	70	1228	946	1099	1000	16718	12767	15775	14286
România	292	249	244	257	3159	2947	3020	3200	10517	11836	12362	12456
total	2175	2161	1978	3953	37634	28982	31231	30933				
Bulgaria	41	47	59	59	495	497	656	656	11987	10507	11044	11044
Croatia		66	67	67		563	500	500		8478	7519	7519
Estonia		40	49	49		563	700	700		14110	14286	14786
Letonia		80	75	82		1045	864	900		12936	11470	11002
Lituania		117	120	120		1096	1594	1594		9411	13279	13279
Total	41	350	370	377	495	3764	4314	4350				

* Cehoslovacia

Anexa nr. 8 – Balanța import-export la cartofi în țările CEFTA

Specificare	Importuri-mii tone			Exporturi-mii tone			Diferențe import-export		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Cehia	12885	15133	90704	30176	39083	9461	-17291	-23950	81243
Polonia	63047	15297	28448	296970	120338	130994	-233923	-105041	-102546
Slovenia	12192	9072	14904	1057	13380	7934	11135	-4308	6970
Slovacia	28623	46728	73824	4391	10091	1020	24232	36637	72804
Ungaria	10994	48400	46450	2298	1182	1356	8696	47218	45094
România	72123	203	14374	2888	15183	5364	69235	-14980	9010
Total	199864	134833	268704	337780	199257	156129	-137916	-64424	112575
Bulgaria	29353	21337	3000	9122	6506	9000	20231	14831	-6000
Croația	33427	12757	23599	2764	7115	9724	30663	5642	13875
Istonia	2594	1085	256	4873	754	2670	-2279	331	-2414
Letonia	481	541	2113	1610	220	47	-1129	321	2066
Lituania	1500	1148	2340	14952	5800	3396	-13452	-4652	-1056
Total	67355	36868	31308	33321	20395	24837	34034	16473	6471

Anexa nr. 9 – Dinamica suprafețelor, producțiilor și randamentelor la cartofi în țările Zonei de Cooperare Economică la Marea Neagră

Specificare	Suprafețe-mii hectare				Producții totale - mii tone				Randamente - kg/ha			
	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996
Albania	11	11	13	12	88	89	130	137	8406	6165	10236	11513
Armenia		30	30	30		417	426	428		13907	14257	14257
Azerbaidjan		20	20	20		150	200	200		7500	10000	10000
Bulgaria	41	47	58	59	495	497	656	656	11987	10507	11044	11044
Georgia		16	20	20		297	250	250		18503	12500	12500
Grecia	51	49	41	41	1963	968	808	808	20140	19763	22010	2210
Moldova		63	41	41		475	384	384		7559	9472	9472
Rusia		3337	3409	3500		33828	39900	41500		10137	11704	11857
Turcia	193	190	195	195	4320	4350	4750	4750	22404	22895	24359	24359
Ucraina		1527	1531	1530		16102	14729	16000		10545	9621	10458
România	292	249	244	257	3159	2947	3020	3200	10517	11836	12362	12456
Total	500	5539	5602	5705	9125	60120	65343	68403				

Anexa nr. 10 – Balanța export-import la cartofi în țările Zonei de Cooperare Economică la Marea Neagră

Specificare	Importuri-mii tone			Exporturi-mii tone			Diferențe import-export		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Albania	6200	15000	15000	52			6148	15000	15000
Armenia	1000	120					1000	120	0
Azerbaidjan	46300	29100	18000				46300	29100	18000
Bulgaria	29353	21337	3000	9122	9000		20231	12337	3000
Georgia	2395	2650	4500	18			2377	2650	4500
Grecia	57418	103865	82056	27258	12698	37781	30160	91167	44275
Moldova	10194	13877	18120	1000	261	1273	9194	13616	16847
Turcia	4476	7254	5893	244103	229096	103532	-239627	221842	-97639
Ucraina	3000	16400	15500	37978	8000	3200	-34978	8400	12300
România	72123	203	14374	2888	15183	5364	69235	-14980	9010
Total	232459	299896	176443	322419	274238	151150	-89960	-64432	25293

Anexa nr. 11 – Dinamica suprafețelor, producțiilor și randamentelor la tomate în țările Zonei de Cooperare Economică la Marea Neagră

Specificare	Suprafețe-mii hectare				Producții totale-mii tone				Randamente-kg/ha			
	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996
Albania	3	6	6	6	58	127	150	140	17146	22945	24194	25000
Armenia		10	10	10		244	252	252		24400	25200	25200
Azerbaidjan		18	18	18		300	290	290		16667	16111	16111
Bulgaria	27	23	31	31	788	477	530	530	28781	20770	17097	17097
Georgia		16	15	15		230	240	240		14375	16000	16000
Grecia	44	42	37	38	1890	2017	1960	1920	43227	48509	52688	51200
Moldova		25	17	17		340	270	320		13600	15562	18444
Rusia		90	100	100		1200	1407	1500		13333	14070	15000
Turcia	159	160	175	175	5983	6350	7150	7100	37641	39688	40857	49571
Ucraina		95	106	106		1195	1271	1271		12579	11991	11991
România	50	45	45	45	839	716	731	731	16645	16076	16230	16230
Total	283	530	560	561	9558	13196	14251	14294				

Anexa nr. 12 – Balanța export-import la tomate în țările Zonei de Cooperare Economică la Marea Neagră

Specificare	Importuri-mii tone			Exporturi-mii tone			Diferențe import-export		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Albania	958	3800	5500	477			481	3800	5500
Azerbaidjan				10000	13400	14000	-10000	-13400	-14000
Bulgaria	2277	6430	2000	4877	12836	3900	-2600	-6406	-1900
Georgia		110	110				0	110	110
Grecia	164	1483	917	1250	5987	5301	-1086	-4504	-4384
Moldova		98	56	10000	12849	6991	-10000	-12751	-6935
Rusia	38000	112000	103368	84	372	91	37916	111628	103277
Turcia	2119	13		115968	98527	33903	-113849	-98514	-33903
Ucraina		4050	2100	1300	2400	1500	-1300	1650	600
România	963	11064	16249	5954	4659	1347	-4991	6405	14902
Total	44481	139048	130300	149910	151030	67033	-105429	-11982	63267

Anexa nr. 13 – Dinamica suprafețelor, producțiilor și randamentelor la tomate în țările membre CEFTA și țările candidate la CEFTA

Specificare	Suprafețe-mii hectare				Producțiile totale-mii tone				Randamente-kg/ha			
	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996
Cehia	5	2	2	2	134	36	38	42	24786	17933	17628	17500
Polonia	29	30	29	27	439	375	401	366	14998	12666	14069	13556
Slovenia		1	1	1		9	15	15		14896	26586	26508
Slovacia		4	4	4		75	61	66		20681	16635	18194
Ungaria	23	15	17	12	471	224	231	230	21521	15393	13680	20000
România	50	45	45	45	839	716	731	731	16648	16078	16230	16230
total	102	97	98	2087	1749	1435	1477	1450				
Bulgaria	27	23	31	31	788	477	530	530	28781	20770	17097	17097
Croația		5	5	5		42	40	40		8530	8229	8229
Estonia						8	7	7				
Letonia		1	1	1		5	5	5		5000	5000	5000
Lituania						4	4	4		20000	20000	20000
Total	27	29	37	37	788	536	586	586				

Anexa nr. 14 – Balanța import-export la tomate în țările CEFTA

Specificare	Importuri-mii tone			Exporturi-mii tone			Diferențe import-export		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Cehia	23853	30706	43528	16	105	126	23837	30601	43402
Polonia	48318	47412	55108	370	1814	836	47948	45598	54272
Slovenia	9462	9908	12478	68	154	64	9394	9754	12414
Slovacia	3251	3195	4024	9154	11123	9697	-5903	-7927	-5673
Ungaria	4971	5592	4164	557	1331	773	4414	4261	3391
România	963	11064	16249	5954	4659	1347	-4991	6405	14902
total	90818	107878	135551	16119	19186	12843	74699	88692	122708
Bulgaria	2277	6430	2000	4877	12836	3900	-2600	-6406	-1900
Croația	5329	8877	16271	374	541	411	4955	8336	15860
Estonia	646	1086	3041	22	46	11	624	1040	3030
Letonia	438	1177	1217	556	41	64	-118	1136	1153
Lituania		1100	1986	150	342	342	-150	758	1644
Total	8690	18670	24515	5979	13806	4728	2711	4864	19787

Anexa nr. 15 – Dinamica suprafețelor, producțiilor și randamentelor la tomate în Uniunea Europeană

Specificare	Suprafețe - mii hectare				Producții totale - mii tone				Randamente - kg/ha			
	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996	1989-91	1994	1995	1996
Austria					17	15	11	11	66360	86452	70625	70625
Belgia-Lux	1	1	1	1	258	306	350	350	299164	309334	350000	350000
Danemarca					17	20	20	25	315152	363636	363636	363636
Finlanda					31	35	31	31	252567	283738	256529	256333
Franta	13	11	10	10	823	799	803	805	64923	74266	80254	80500
Germania	1				61	22	27	27	44817	100472	115660	115660
Grecia	44	42	37	36	1890	2017	1960	1920	43227	48502	52688	51200
Irlanda					10	12	11	11	103333	120000	110000	110000
Italia	113	116	110	110	5665	5575	4787	4787	42567	47958	43427	43427
Olanda	2	1	1	1	536	525	525	525	389642	375000	375000	375000
Portugalia	21	21	21	15	928	963	929	942	43669	45867	44220	61368
Regatul Unit	1				138	132	132	132	238102	289989	289989	289989
Spania	65	60	56	61	2930	3109	2706	2780	44849	51600	48643	45875
Suedia					16	19	19	19	215914	267692	287692	287692
Total UE	261	252	236	234	13320	13549	12311	12365	51034	53766	52165	52842

Anexa nr. 16 – Balanța import-export la tomate în Uniunea Europeană

Specificare	Importuri - mii tone			Exporturi - mii tone			Diferențe import-export		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Austria	46913	47832	42590	598	846	4295	46315	46986	38295
Belgia-Lux	19797	25456	26581	264230	273623	199506	-184433	-248167	-172925
Danemarca	15346	14822	11000	4100	2905	2516	11246	11917	8484
Finlanda	16138	20764	14265	1227	6099	2370	14911	14665	11895
Franta	303464	348183	336505	87983	80046	64167	215481	268137	272338
Germania	585000	547585	540515	2084	6326	4900	582916	541259	535615
Grecia	164	1483	917	1250	5987	5301	-1086	-4504	-4384
Irlanda	12583	13390	15026	222	371	409	12361	13019	14617
Italia	41233	50948	28918	53837	90333	105206	-12604	-39385	-76288
Olanda	200975	252405	247035	645123	727240	720758	-444148	-474835	-473723
Portugalia	7050	6513	6282	2066	2307	3401	4984	4206	2881
Regatul Unit	263000	241983	250932	2864	14650	4629	260136	227333	246303
Spania	15143	10711	4194	566031	686249	720753	-550888	-675538	-716559
Suedia	49229	50271	52518	45	161	156	49184	50110	52362
Total UE	1576035	1632286	1577278	1571660	1897143	1838367	4375	-264857	-261089

Bibliografie

1. Belli N. - Uniunea Europeană geneza și instituțiile sale Probleme economice nr. 37-38/1995
2. Constantin M., Louis Lagrange și colab. - Marketing în agricultură, Ed Didactică și Pedagogică, București, 1995
3. Constantin M., Louis Lagrange și colab. - Marketingul producției agroalimentare, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997
4. Dumitru. D. și colab. - Agricultura României - Tendințe pe termen mediu și lung, Ed. Expert, București, 1997
5. Diaconescu C. și colab. - Politica de stimulare a producătorilor agricoli, Banca Mondială, Biroul ASAL, București, nov. 1996

- 6 Gavrilesu D. și colab - Cererea, oferta și prețurile agricole în perioada 1990-1995, CIDE, București, oct. 1996
- 7 Gavrilesu D. - Economia agroalimentară - delimitări, premise, anticipări, Ed. Expert, 1996
- 8 Harrigan J., Loader R., Thirtle C. - La politique des prix agricoles, Le Gouvernement et la marche, FAO, Rome, 1995
- 9 Ionescu L. - Economia și rolul băncilor, vol. I, Editura Economică, 1997
- 10 Lagrange L. - La commercialisation des produits agricoles et agroalimentaires, Lavoisier, Paris. 1989
- 11 Malassis I., Gherzi G. - Initiation a l'économie agroalimentaire, Hatier, 1992
- 12 Tracy M. - Evoluția politicii agricole comunitare și implicații ale viitoarei largiri a Uniunii Europene, Probleme economice nr. 33, 1995, CIDE, București (traducere de prof. dr. N. Belli)
- 13 Tracy M. - Produsele alimentare și agricultura în economia de piață. Studiu introductiv în teoria practica și politica agrară, APS. 1993
- 14 Valceschini E., Nicolae E. - Agroalimentaire une économie de la qualite
- 15 xxx Agricultural situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries. European Commision Directorate General for Agriculture, Working Document, iunie, 1995
- 16 xxx Description generale des mecanismes de marche commun agricole, Commision Européenne Avant projet de Budget General de Communautés Européennes pour l'exercice, 1997
- 17 xxx Obiectivele și politicile Guvernului României în domeniile economiei și protecției sociale - orizont 1997, Tribuna Economică nr. 9/1997
- 18 xxx Publicațiile CNS. Buletine statistice lunare. Buletine statistice prețuri. Anuare statistice. Balanțe cantitative pe produse
- 19 xxx Colecția publicațiilor Tribuna Economică, Economistul, Adevărul Economic, Capital, Hortinform
- 20 xxx Fruits et legume, édition 1995, Chaiers de la PAC. 1995. CE. Direction Generale de l'Agriculture, Bruxelles
- 21 xxx Prevention des pertes apres recolte fruits, legumes, racienes et tubercules, Organisation limes pour l'alimentation et l'agriculture, Rome, 1993
- 22 xxx Filiero ortofruitticoli-agosto 1993, ISMEA, Rome, 1993
- 23 xxx Piața legumelor în România - Situație și perspectivă. Institutul de Economie Agrară, ASAS și Institutul de Economie Mondială, Supliment Profilul Agricol, decembrie, 1997
- 24 xxx Piața cartofului în România - Situație și perspectivă, Institutul de Economie Agrară ASAS și Institutul de Economie Mondială, Supliment Profitul Agricol, decembrie, 1997
- 25 xxx Programul de reformă a sectorului agroalimentar al României pentru perioada 1998-2000, Proiect prezentat în Ședința de Guvern din 15 noiembrie 1997, elaborat de Unitatea de Consultanță pentru Politici Agricole, MAA

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 21-22/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

COORDONATE ALE SĂRĂCIEI
ÎN ROMÂNIA

Maria MOLNAR

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

COORDONATE ALE SĂRĂCIEI ÎN ROMÂNIA.....	611
1. MODALITATI DE EVALUARE A SARACIEI IN ROMANIA	612
2. SURSELE DE DATE	613
3. VARIANTE ALE PRAGULUI SARACIEI.....	618
Minimul de trai	618
Pragul de sărăcie determinat după metoda Ravallion	621
Pragul de sărăcie relativ	622
4. RATA SARACIEI	623
5. PROFILUL SARACIEI	626
6. HARTA SARACIEI.....	637
ANEXE	643
BIBLIOGRAFIE	659

COORDONATE ALE SĂRĂCIEI ÎN ROMÂNIA

În țara noastră preocupările privind sărăcia datează de la începutul anilor '70, când un colectiv interdepartamental de specialiști în domeniul social a elaborat bugete minime pentru o familie standard de salariați și una de pensionari de asigurări sociale de stat. Ele s-au înscris în valul de preocupări prilejuit de relansarea în SUA și în Europa Occidentală, în anii '60, a programelor anti-sărăcie; val propagat și în țările est europene sub stindardul politicii de ridicare a nivelului de trai și de creștere a egalității sociale. Bugetele minime de consum au fost utilizate de specialiști în fundamentarea măsurilor promovate în domeniul veniturilor; nu și pentru elaborarea de programe de combatere a sărăciei, care de altfel nici nu era recunoscută ca realitate socială.

Minimul de trai a constituit obiectul unei ample cercetări realizate în Institutul de Economie Națională în 1981-1982, în cadrul căreia au fost abordate probleme teoretice și metodologice, au fost elaborate bugete minime pentru zece tipuri de familii de diverse dimensiuni și categorii socioprofessionale, din mediul urban și rural și au fost făcute primele încercări de identificare a categoriilor de familii care nu dispuneau de venituri suficiente pentru asigurarea minimului de consum (*Vâlceanu 1982*). Evaluările privind minimul de trai au fost reluate în IEN în 1989, continuând în 1990 și în următorii ani, când problematica sărăciei a putut fi abordată în mod deschis (*Molnar-Poenaru 1992*). După 1990 sărăcia a devenit obiect de studiu pentru încă două colective de cercetare: Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) și Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (INCSDMPS). Acestea efectuează sistematic, lună de lună, estimări ale minimului de trai, iar ICCV a realizat și primele evaluări ale dimensiunilor sărăciei pe baza anchetelor sale anuale privind nivelul de trai (*INCSMPS 1993-1997; Zamfir 1995*).

Evaluarea sărăciei în societatea românească aflată în tranziție a intrat în ultima perioadă și în atenția unor instituții internaționale. A fost elaborat un raport al Băncii Mondiale privind sărăcia și politica socială (*World Bank 1995*), iar Raportul național privind dezvoltarea umană pe anul 1997, realizat sub egida PNUD, a avut ca subiect central sărăcia (*RNDU 1997*).

În fine, în contextul fundamentării programului pentru prevenirea și combaterea sărăciei, un colectiv de specialiști din Comisia Națională pentru Statistică, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale și Institutul de Economie Națională elaborează un studiu amplu privind sărăcia, al cărui prim modul referitor la metodele și tehnicile de evaluare a sărăciei a fost finalizat în anul 1997. Studiul este realizat sub egida

Comisiei Naționale pentru Prevenirea și Combaterea Sărăciei, cu asistența PNUD.

1. Modalități de evaluare a sărăciei în România

Studiile efectuate în România asupra sărăciei dovedesc, sub aspect practic, o orientare spre măsura unidimensională și abordarea de tip absolut - normativ, chiar dacă în definierea sărăciei autorii insistă asupra complexității și caracterului relativ al acestui fenomen (*Vâlceanu 1982; Molnar-Poenaru 1992; Răboacă-Bati-Pîrciog 1993*). Datorită lipsei informațiilor necesare unor evaluări complexe, studiile de început au trebuit să se rezume la elaborarea unor bugete de consum minim care, comparate cu veniturile unor familii standard, ofereau posibilitatea identificării categoriilor de populație expuse riscului sărăciei. Abia în ultimii 3-4 ani a fost pusă la punct ancheta integrată în gospodăria (AIG), o cercetare statistică de amploare impusă de evaluarea complexă, cu rigurozitatea necesară, a parametrilor distribuției bunăstării și ai sărăciei.

În acest context, studiile realizate în Institutul de Cercetare a Calității Vieții se detașează prin faptul că au efectuat și evaluări multidimensionale ale sărăciei, atât din perspectiva veniturilor (*Puwak 1993; Barbu - Novak 1993*), cât și a altor aspecte ale nivelului de trai: condițiile de locuit, alimentația, consumul de îmbrăcăminte și încălțăminte, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată, sănătatea și consumul de servicii medicale, activitățile de timp liber (*Zamfir 1995*). În cadrul aceleiași cercetări a fost aplicată și metoda subiectivă de măsurare a proporțiilor sărăciei, precum și cea relativă. De menționat că una din concluziile de ordin metodologic ale acestei cercetări complexe se referă la faptul că, pentru condițiile țării noastre, abordarea din perspectivă absolută a sărăciei, bazată pe calculul după metoda normativă a cheltuielilor de consum minime necesare, este cea mai potrivită.

Menționăm că în Raportul experților Băncii Mondiale privind sărăcia și politica socială în țara noastră, ca și în Raportul național al dezvoltării umane pe anul 1997, măsurarea sărăciei se bazează pe un singur indicator - cheltuielile de consum, cu deosebirea că primul realizează această măsurare dintr-o perspectivă apropiată de cea absolută, iar al doilea pe baza metodei relative. Studiul realizat pentru fundamentarea programului național de combatere a sărăciei oferă rezultatele unor evaluări alternative ale proporțiilor acesteia - evaluări bazate pe abordarea absolută (în varianta normativă a coșului de consum și în varianta Băncii Mondiale), pe abordarea relativă, precum și pe abordarea multidimensională conform metodei bazate pe mulțimile fuzzy (TFR) propusă de experții italieni - și propune utilizarea în principal a metodei relative de evaluare a sărăciei, secondate de metoda de evaluare multidimensională.

Abordarea complexă, sub aspect multidimensional și din mai multe perspective, a sărăciei, absolut necesară pentru evaluarea corectă și pentru

fundamentarea programelor de combatere a acestui fenomen, este posibilă prin valorificarea informațiilor rezultate în cadrul anchetei integrate în gospodăria, precum și prin îmbogățirea acesteia cu aspecte noi.

2. Sursele de date

Studiul sărăciei a fost, până nu de mult, lipsit de o bază adecvată de date statistice. Cercetarea bugetelor de familie, desfășurată continuu din anii '50, nu mai avea asigurată în ultima perioadă reprezentativitatea. Eșantionul (compus din 9-11 mii de gospodării), alcătuit pe baza recensământului din 1977, "îmbătrânise", iar structura lui socio-profesională se îndepărtase mult de cea a populației. De menționat totuși că programul cercetării cuprindea un număr mare de informații privind veniturile, cheltuielile și consumul, precum și componența familiei, fiind de altfel inclus în ancheta integrată în gospodăria, ca un modul acesteia.

Institutul de Cercetare al Calității Vieții efectuează anual, începând cu 1991, o anchetă asupra veniturilor, consumului și a sărăciei, pe eșantioane reprezentative la nivel național, cuprinzând 2000-2500 gospodării. Perioada supusă observării în cadrul fiecărei anchete este de o lună (*Zamfir* 1995). Rezultatele acestei anchete au servit drept primă bază de estimare a parametrilor distribuției veniturilor și ai sărăciei, deși gradul de siguranță al acestei estimări este redus datorită volumului mic al eșantionului supus cercetării și reprezentativității limitate a perioadei de observare.

Ancheta integrată în gospodăria (AIG), realizată începând cu anul 1994 de Comisia Națională pentru Statistică, în colaborare cu Ministerul Muncii și Protecției Sociale și cu asistența tehnică a Universității Cornell (SUA), este o cercetare complexă, multiobiectiv, consacrată măsurării distribuției veniturilor, sărăciei și altor aspecte ale nivelului de trai. Programul cercetării cuprinde un spectru larg de informații privind: componența gospodăriilor, caracteristicile demo-socio-economice ale persoanelor cuprinse în gospodărie, nivelul de pregătire școlară, starea de sănătate, condițiile de locuit, activitatea desfășurată, înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, dotarea cu terenuri, animale, utilaje agricole, veniturile, cheltuielile, consumul și economiile.

Volumul eșantionului, reprezentativ la nivelul țării, este de 36000 gospodării, amplasate în 501 centre de cercetare din localități urbane și rurale. Eșantionul garantează estimațiile cu o probabilitate de 97% și o eroare de 3% pentru variabilele cu un coeficient de variație de maximum 262,57%. Eșantionarea se bazează pe un plan de sondaj complex în două trepte. În prima treaptă a fost creat un eșantion multifuncțional de 501 zone teritoriale (EMZOT), pe baza datelor recensământului din 1992. În treapta a doua se utilizează un plan de sondaj aleator în 12 valuri lunare independente a câte 3006 locuințe fiecare. Pentru studierea modificării în timp a comportamentului

gospodăriilor, 50% din gospodăriile cuprinse în fiecare val lunar se reintroduc în cercetare în luna corespunzătoare a anului următor (CNS 1997).

Menționăm că datele anchetei realizate în trimestrele II-IV ale anului 1994 au fost utilizate de experții Băncii Mondiale pentru elaborarea Raportului privind sărăcia și politica socială, iar datele privind anul 1995 au servit ca bază statistică pentru evaluarea inegalității și sărăciei în cadrul Raportului național al dezvoltării umane pe anul 1997. Estimările efectuate în cadrul studiului privind metodele și tehnicile de evaluare a sărăciei sunt realizate pe baza datelor AIG pe anii 1995 și 1996.

Ancheta integrată în gospodării furnizează deopotrivă date privind veniturile și cheltuielile gospodăriilor. Ambii indicatori pot fi utilizați în evaluarea inegalității și sărăciei. Experții Comisiei Naționale pentru Statistică recomandă însă utilizarea cheltuielilor¹, în special datorită faptului că acestea reflectă într-o mai bună măsură nivelul de trai al gospodăriilor și se pretează mai bine prelucrărilor necesare pentru a asigura comparabilitatea între gospodării.

În judecarea rezultatelor obținute prin utilizarea cheltuielilor ca indicator al nivelului de trai este important să se aibă însă în vedere două componente ale acestora care pot produce distorsiuni în stabilirea stării de sărăcie. Este vorba de modul în care sunt reflectate în cheltuieli locuința și bunurile de folosință îndelungată, precum și o serie de componente ale consumului cum sunt transportul, medicamentele și serviciile medicale, care nu sunt legate de un spor de bunăstare, dimpotrivă, de o pierdere. Existența unei locuințe proprii, mărimea și confortul acesteia, precum și a bunurilor de folosință îndelungată nu sunt reflectate de cheltuielile de consum. Or, diferențele între gospodării din acest punct de vedere sunt semnificative și tind să devină tot mai mari. Astfel, o familie tânără care se află în situația de a-și cumpăra o locuință sau a plăti chirie la prețurile pieței ori alta care își cumpără unul din bunurile de folosință îndelungată strict necesare dotării gospodăriei (frigider, de pildă) poate avea de fapt un nivel de trai (reflectat în consumul efectiv) mult mai scăzut decât o familie de persoane vârstnice care dispune de o locuință și de dotarea minimă cu bunuri, chiar dacă nivelul cheltuielilor familiei tinere este mult mai mare decât al celei din urmă. Cuprinderea în indicatorii consumului/cheltuielilor a contravalorii serviciilor aduse de existența acestor bunuri, în locul cheltuielilor de cumpărare evidențiate în bugetul gospodăriilor în întregime în momentul cumpărării lor, ar putea contribui la o reflectare mai corectă a diferențelor efective în nivelul de trai. Evaluarea consumului realizat prin utilizarea locuinței aflate în proprietatea familiei se face de obicei pe baza chiriei plătite pentru o locuință similară, iar contravaloarea consumului de bunuri de echipament se

1 Cheltuielile au fost utilizate pentru evaluarea sărăciei în raportul Băncii Mondiale asupra sărăciei, precum și în Raportul național al dezvoltării umane (World Bank 1996; RNDU 1997). Alte evaluări ale sărăciei se sprijină în principal pe venituri (Zamfir 1994; Molnar-Poenaru 1992)

calculează prin raportarea prețului de achiziție la durata normală de funcționare a acestora. În condițiile actuale din țara noastră, însă, piața locuințelor este insuficient dezvoltată. Chiriile plătite pentru locuințele aflate în proprietatea statului sunt practic nesemnificative, iar cele formate pe piața liberă sunt foarte mari astfel încât nici unele nici altele nu pot fi aplicate pentru evaluarea consumului reprezentat de utilizarea în condiții normale a unei locuințe. Evaluarea “consumului” de bunuri de folosință îndelungată pune și ea o serie de probleme legate de actualizarea prețului de achiziție și de stabilirea duratei de utilizare a bunurilor, în special datorită inflației înalte și vechimii celor mai multe dintre bunurile aflate în dotarea gospodăriilor. O astfel de evaluare este dificilă și imprecisă. Aproximarea acestor elemente diminuează, fără îndoială, câștigul așteptat pe planul fidelității măsurării nivelului de trai. Ea trebuie avută însă în vedere ca o posibilitate de îmbunătățire a comparabilității situației materiale a gospodăriilor în ideea unei mai corecte identificări a celor cu adevărat sărace.

De asemenea, cheltuielile mari implicate de **transportul la locul de muncă, la școală** sau pentru rezolvarea unor probleme importante pentru gospodărie, în condițiile unor distanțe mari care trebuie parcurse, sau cheltuielile pe care un om bolnav le face pentru **medicamente și servicii medicale** înseamnă practic, la același nivel al cheltuielilor totale, un nivel de trai mai scăzut decât în cazul gospodăriilor care nu se află în situația de a face astfel de cheltuieli. Evidențierea distinctă a acestor cheltuieli ar putea îmbunătăți comparabilitatea gospodăriilor sub aspectul nivelului de trai și ar “egaliza șansele” acestora de a fi evidențiate în segmentul sărac al societății, atunci când se află în situații materiale mult mai grele comparativ cu altele.

Comparabilitatea cheltuielilor de consum ale gospodăriilor este afectată și de **variabilitatea în timp și spațiu a prețurilor de consum** cu deosebire în perioada actuală. Inflația înaltă înregistrată de la lună la alta poate crea aparența că gospodăriile cercetate la sfârșitul anului au un nivel de trai mai înalt decât cele aflate în cercetare la începutul anului; de asemenea, datorită diferențelor teritoriale între prețuri, gospodăriile situate în zonele unde costul vieții este mai ridicat își asigură un consum mai scăzut decât o pot face, la același nivel al cheltuielilor, gospodăriile din zonele în care prețurile de consum sunt mai mici. Prin urmare, dacă în evaluarea sărăciei se utilizează cheltuielile înregistrate (nominale), probabilitatea ca gospodăriile cercetate la începutul anului (sau cele din zonele unde costul vieții este mai mic) să fie în mod eronat considerate sărace este mai mare, după cum gospodării efectiv sărace cercetate la sfârșitul anului (sau în zonele cu costul vieții mai mare) să apară între cele non-sărace.

Caseta 1. Veniturile și cheltuielile gospodăriilor

Ancheta integrată în gospodării evidențiază următoarele categorii de venituri și cheltuieli ale gospodăriilor:

- Venituri totale:

- *Venituri bănești*: venituri din salarii (inclusiv prime și drepturi salariale în natură); venituri din vânzări (de produse agroalimentare, animale, păsări, imobile și construcții, terenuri și alte bunuri) care nu au caracter de activități comerciale; venituri din activități pe cont propriu (meserii, comerț, transport și alte activități); venituri în bani de la societăți și asociații agricole; venituri din pensii și alte prestații sociale; venituri din dividende, dobânzi, închirieri; alte venituri bănești (inclusiv din vânzarea de valută și sumele primite de la persoane din afara gospodăriei);
- *Venituri în natură*: contravaloarea consumului de produse alimentare și nealimentare provenite din resursele proprii ale gospodăriei (din producție, din stocuri, din muncă, primite în dar etc.); contravaloarea produselor și serviciilor gratuite sau cu reducere de preț provenite de la agenții economici publici și privați.

- Cheltuieli totale:

- *Cheltuieli bănești* (inclusiv contravaloarea produselor și serviciilor gratuite sau cu reducere de preț provenite de la agenții economici publici sau privați) pentru cumpărarea produselor alimentare (consumate și neconsumate în perioada de referință), a mărfurilor nealimentare și a serviciilor; cumpărarea de animale, păsări, furaje, semințe și produse pentru înșămânțat; cumpărarea de imobile și alte construcții, terenuri, acțiuni, plata impozitelor, contribuțiilor, cotizațiilor, asigurărilor de bunuri și persoane; alte cheltuieli bănești (inclusiv pentru cumpărarea de valută);
- *Contravaloarea consumului* de produse alimentare și nealimentare din resursele proprii ale gospodăriilor (din producție, din stocuri, din muncă, primite în dar etc.)
- Cheltuieli totale de consum: cheltuielile pentru cumpărarea produselor agroalimentare consumate în perioada de referință; contravaloarea consumului uman de produse alimentare și nealimentare din resursele proprii ale gospodăriilor; cheltuielile pentru cumpărarea mărfurilor nealimentare; cheltuielile pentru plata serviciilor.

Sursa: CNS 19973

Pentru a evita astfel de erori de evaluare este necesară deflatarea cheltuielilor de consum (sau a veniturilor), recalcularea lor în prețuri constante

în timp și spațiu, adică evaluarea nivelului de trai prin ceea ce Ravallion numește consumul real.

În procesul de prelucrare a datelor din ancheta integrată, Comisia Națională pentru Statistică deflatază cheltuielile gospodăriilor prin aplicarea indicilor prețurilor de consum calculați pentru fiecare lună a anului față de ianuarie. Nu se efectuează însă și ajustări în funcție de diferențele teritoriale între prețuri. Menționăm că autorii raportului Băncii Mondiale au făcut o astfel de ajustare, utilizând indicii de prețuri calculați pentru produsele alimentare pe baza datelor anchetei integrate. De altfel și ajustarea în raport cu inflația a fost realizată pe aceeași bază de date¹.

Evaluările privind inegalitatea și sărăcia din Raportul național al dezvoltării umane pe anul 1997, precum și alte evaluări realizate în cadrul CNS pe baza datelor din AIG privind cheltuielile de consum, au utilizat o **scală de echivalență construită de experții CNS în funcție de necesarul de consum alimentar exprimat în calorii, așa cum a fost estimat de nutriționiștii români.**²

Utilizarea unei asemenea scale este justificată, în bună măsură de preponderența cheltuielilor pentru consumul alimentar mai ales în cazul gospodăriilor aflate în zona inferioară a distribuției acestora după nivelul cheltuielilor. Ea induce totuși o subevaluare relativă a nevoilor de consum în cazul persoanelor adulte singure și al persoanelor vârstnice ale căror nevoi de consum nealimentar sunt relativ mai mari; de asemenea, în cazul copiilor pentru care regimul alimentar presupune un cost mai ridicat, produsele care sunt necesare pentru asigurarea consumului caloric aferent fiind în general mai scumpe. În aceste condiții rata sărăciei calculată pentru gospodăriile de pensionari și pentru cele care cuprind copii mici poate reprezenta o subevaluare a sărăciei. **O altă scală în care s-au făcut evaluări ale sărăciei, scala OCDE modificată, este prea dură și este inadecvată structurii consumului din țara noastră.** Spre deosebire de consumul din societățile bogate, unde cea mai mare parte a cheltuielilor nu depinde de mărimea familiei, iar plusul de cheltuieli pe care îl impune prezența unui copil este relativ mic, în România cheltuielile personale (pentru alimentație, îmbrăcăminte și încălțăminte, igienă, transport etc) dețin ponderea covârșitoare; chiar în

1 Deflatorii au fost calculați pentru fiecare lună (separat, pentru urban și rural, pentru patru zone teritoriale și pentru București), utilizând un coș de consum de referință (format din cantitățile consumate în medie la nivel național) și prețurile mediane ale fiecărui produs alimentar cuprins în coș, în fiecare lună și în fiecare zonă teritorială.

2 Scala cuprinde următorii coeficienți: 1,00 pentru băieți de 16-20 ani; 0,97 pentru bărbați de 21-65 ani; 0,86 pentru băieți de 13-15 ani; 0,81 pentru femei de 21-56 ani; 0,78 pentru fete de 13-20 ani; 0,69 pentru copiii de 10-12 ani; 0,58 pentru copiii de 7-9 ani; 0,47 pentru copiii de 4-6 ani; 0,36 pentru copiii de 2-3 ani; 0,28 pentru copiii de 0-1 ani; 0,58 pentru bărbați de 66 ani și peste și femei de 57 ani și peste.

cheltuielile legate de locuință predomină cele dependente de numărul persoanelor din familie, mai ales că și mărimea locuinței se află într-o relație strânsă cu mărimea familiei (să ne amintim că principalul criteriu al politicii de repartiție a spațiului locativ a fost până nu demult dimensiunea familiei). În aceste condiții, apelul la scala OECD modificată determină o subestimare evidentă a sărăciei în cazul familiilor numeroase.

Nici soluția la care au apelat autorii raportului Băncii Mondiale, aceea de a utiliza cheltuielile per capital, nu poate fi mulțumitoare, întrucât ignoră economiile de scară din cheltuielile gospodăriilor. Chiar dacă în gospodăriile din țara noastră cea mai mare parte a cheltuielilor variază în funcție de numărul persoanelor din familie, iar prezența copiilor afectează puternic nivelul de trai al familiei, economiile de scară sunt posibile și au loc în mod efectiv în bugetele familiilor. Faptul că ele contează mai puțin în determinarea diferențelor între cheltuielile gospodăriilor impune utilizarea unei scale de echivalență cu elasticitate mare, mai apropiată de unitate decât elasticitatea caracteristică scalei OCDE. După părerea noastră, ar putea fi avută în vedere o scală cu următorii parametri: 1,0 pentru primul adult; 0,8 pentru ceilalți adulți din gospodărie, inclusiv pentru persoanele vârstnice și pentru adolescenți (adică toate persoanele peste 14 ani) ; 0,6 pentru copii (de 0-14 ani). Ideea unei astfel de scale derivă din observarea modelului de consum al familiilor din țara noastră, a diferențelor dintre nevoile de consum (alimentară, în special) ale persoanelor care compun gospodăriile, diferențe determinate în principal de vârsta acestora, a nivelului și structurii cheltuielilor de consum al gospodăriilor de diferite dimensiuni, situate în zona mediană a distribuției. Menționăm că o scală asemănătoare, determinată pe baza analizei datelor din bugetele de familie, a fost propusă acum 10 - 15 ani de un grup de specialiști din CNS¹.

3. Variante ale pragului sărăciei

Cercetările privind sărăcia se fundamentează pe trei modalități diferite de determinare a pragului de sărăcie: metoda normativă sau metoda minimumului de trai, metoda Ravallion și metoda relativă.

- **Minimul de trai**

Evaluările minimumului de trai efectuate în Institutul de Economie Națională sau în cadrul unor echipe interdisciplinare au fost orientate la început (1982, 1988, 1990) spre determinarea minimumului de trai aferent unei vieți normale

¹ Coeficienții scalei vechi CNS sunt: 1,0 pentru primul adult; 0,8 pentru fiecare din următorii adulți din gospodărie; 0,6 pentru fiecare copil de 7 - 14 ani; 0,4 pentru fiecare copil de 0 - 6 ani (*World Bank 1996*).

(minim decent cum a fost denumit cel mai frecvent)¹; adică spre determinarea cheltuielilor minime necesare acoperirii la un nivel modest a nevoilor de: alimentație; vestimentație; locuință, inclusiv dotarea, întreținerea și îngrijirea acesteia; transport și telecomunicații; sănătate și îngrijire personală; educație; cultură; odihnă.

Evaluările din perioada 1993-1996 au fost făcute în trei variante corespunzătoare unor grade diferite de sărăcie. Variantele diferă sensibil între ele după gama bunurilor și serviciilor cuprinse în coșul de consum, după cantitățile și structura sortimentală și de prețuri (*Molnar 1996 și 1997*)².

Prima variantă (V_M), cu cel mai înalt nivel, este evaluată pe baza unui coș construit potrivit exigențelor minimumului "decent", cuprinzând toate grupele de bunuri și servicii necesare unui trai modest, normal în raport cu standardul general de viață din țara noastră. Este o variantă calculată în așa fel încât să asigure, la parametri cantitativi-structurali restrictivi, acoperirea cheltuielilor de consum curent (alimente, articole de igienă și de uz cultural, energie electrică și termică, transport etc.), precum și a cheltuielilor aferente reînnoirii treptate, la intervale relativ mari de timp, a obiectelor care compun o garderobă restrânsă și a bunurilor de folosință îndelungată aflate în dotarea celor mai multe gospodării. În esență, aceasta este o variantă foarte puțin modificată (în sensul că este ceva mai restrictivă) a minimumului calculat în studiile mai vechi.

A doua variantă (V_m) are la bază **un coș de consum curent mult mai restrâns în toate componentele sale**. Minimumul de trai calculat astfel nu prevede acoperirea cheltuielilor necesare reînnoirii dotării gospodăriei cu bunuri de folosință îndelungată și nici a articolelor cu valoare și durată mare din garderobă. Cheltuielile de consum alimentar au fost evaluate având în vedere **asigurarea necesarului de calorii și proteine, dar cu o puternică orientare a structurii consumului spre grupele de alimente și spre sortimentele mai ieftine**. Sensibil comprimate sunt și celelalte componente ale consumului: bunurile și serviciile de igienă, cele necesare educației, serviciile de transport etc. Este o variantă extrem de restrictivă, care corespunde exigențelor asigurării unui minim de trai numai pe termen scurt. În cadrul ei sunt neglijate componente esențiale ale consumului, cu impact

1 Aceasta a fost și orientarea principală a evaluărilor realizate în Institutul de Cercetare a Calității Vieții, precum și în Institutul de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale.

2 Cantitățile de produse alimentare cuprinse în fiecare din cele trei variante ale coșului de consum, ca și aportul energetic și nutritiv (exprimat în calorii și proteine) al acestora sunt prezentate sintetic, pe principalele grupe de alimente, în anexa 1 (tabelele 1-3). Diferențele între cele trei variante ale minimumului sunt reflectate, de asemenea, de nivelul și structura cheltuielilor de consum pentru produse alimentare și nealimentare și pentru plata serviciilor (tabelele 1 și 2 din anexa 2). Menționăm că tabelele din cele două anexe cuprind date referitoare la coșul și bugetul minim de consum evaluat pentru o familie standard formată din patru persoane.

asupra capitalului uman. Ea ar putea desemna ceea ce adesea este denumit **minim de subzistență**.

A treia variantă (V_{sos}), pe care am denumit-o "de alarmă", definește gradul cel mai sever de sărăcie. Ea acoperă numai cheltuielile strict obligatorii cu locuința, cele de transport, de igienă și de îngrijire medicală, lăsând loc numai pentru cheltuieli necesare unei alimentații menite să asigure consumul de calorii (nu și pe cel de proteine), într-o structură puternic dezechilibrată, în care cel puțin 80% din calorii provin din cereale și grăsimi. Este un prag sub care devine imperativă intervenția asistenței sociale, altfel aceasta înseamnă foame și mizerie. Practic în evaluarea lui am pornit de la nivelul venitului minim propus a fi asigurat (pentru o persoană) prin intermediul ajutorului social în proiectul de lege referitoare la instituirea acestui ajutor. Utilizând prețurile din 1994 am determinat componența unui coș de bunuri și servicii care putea fi asigurat la nivelul propus pentru acest ajutor în proiectul de lege¹.

Cele trei variante ale cheltuielilor minime necesare au fost determinate pentru persoane care trăiesc singure și pentru familii de diferite dimensiuni (2-5 persoane), pentru familii care au în componența lor persoane active și pentru pensionari². Menționăm că pe baza coșului și bugetului minim de consum elaborat în cele trei variante, au fost construite și "variante prescurtate" ale coșului, care cuprind în mod explicit numai bunurile și serviciile cu pondere mare în bugetul de consum, celelalte fiind cuprinse în buget în mod global sub forma unei sume determinate proporțional cu valoarea însumată a primelor (Molnar 1997).

Tabelul 1 - Minimul de trai (evaluat la prețurile din iunie 1996 și 1997)

-mii lei lunar pe familie-

	1996			1997		
	V_M	V_m	V_{sos}	V_M	V_m	V_{sos}
Persoană tânără activă care locuiește cu părinții	150	110	73	420	290	206
Persoană activă care locuiește singură	170	120	82	480	325	233
Familie compusă din două persoane active	310	220	146	870	590	417

1 Ulterior, urmare a creșterii prețurilor, valoarea actualizată a acestui coș a depășit considerabil nivelul venitului minim asigurat prin intermediul ajutorului social.

2 Calculele au fost efectuate în mod analitic, evaluându-se fiecare produs și serviciu din componența coșului la prețurile din septembrie 1993. Pentru perioada care a urmat, evaluarea a fost actualizată cu ajutorul indicilor de prețuri pe grupe de produse și servicii publicate în buletinele de prețuri ale CNS. Cheltuielile minime de consum estimate în cele trei variante și pentru gospodăriile de diferite dimensiuni sunt prezentate în anexa 3.

	1996			1997		
	V _M	V _m	V _{SOS}	V _M	V _m	V _{SOS}
Familie compusă din două persoane active și un copil	380	270	214	1055	720	602
Familie compusă din două persoane active și doi copii	600	420	280	1650	1160	785
Familie compusă din două persoane active și trei copii	700	500	332	1920	1330	930
Pensionar singur	120	90	61	340	245	173
Familie de pensionari compusă din două persoane	220	170	115	615	460	323

Pentru a oferi o imagine asupra ordinului de mărime al celor trei variante ale minimumului de trai, menționăm că, în raport cu cheltuielile medii lunare realizate în anul 1996 în familiile de salariați, cheltuielile minime necesare ce revin pe o persoană dintr-o familie compusă din patru persoane reprezintă 90% în prima variantă, 65 % în a doua variantă și 45% în cea de-a treia variantă.

Nivelurile estimate sunt relativ apropiate de cele estimate în ICCV, cu diferențe mai mari în cazul persoanelor singure și al familiilor de pensionari (Anexa 4). Ele sunt însă considerabil mai mici decât cele determinate în INCSMPS: cu 20-40%, în funcție de tipul de familie (Anexa 5).

• **Pragul de sărăcie determinat după metoda Ravallion**

Raportul Băncii Mondiale privind sărăcia în România se bazează pe pragul de sărăcie determinat după metoda propusă de Ravallion (*World Bank 1996*).

În determinarea pragului s-a avut în vedere un necesar minim de 2425 calorii pe o persoană și structura medie a consumului alimentar aferent primelor trei decile (30%) ale distribuției gospodăriilor după nivelul cheltuielilor de consum. Acestea au servit la calculul **cheltuielilor minime pentru consumul alimentar** (food poverty line): 29636 lei pe o persoană (la prețurile din 1994).

Cu ajutorul curbei Engel de forma:

$$s_i = \alpha_1 + \alpha_2 H_i + \alpha_3 C_i + \beta \log(x_i/SA) + \varepsilon_i,$$

în care s_i reprezintă ponderea cheltuielilor alimentare, x_i cheltuielile de consum per capital, SA cheltuielile minime necesare pentru consumul alimentar, H_i dimensiunea familiei și C_i numărul de copii mai mici de 10 ani, **s-a stabilit că ponderea cheltuielilor aferente consumului alimentar minim este de $s = 0,799$, adică 80%**. Prin urmare, **pragul sărăciei (S) se ridică la 35593 lei lunar pe o persoană** (la prețurile din 1994)¹ (*World Bank 1996*).

1 Pragul inferior al sărăciei.

Pragul determinat prin această metodă se situa aproximativ la nivelul jumătății cheltuielilor medii per capital, și era egal cu 63 dolari la paritatea puterii de cumpărare, respectiv 2 dolari PPC pe zi.

Conform calculelor efectuate în cadrul CNS, pe baza aceleiași metode, în anul 1995 pragul inferior de sărăcie era de 66089 lei și cel superior de 74846 lei, iar în 1996 de 95742 și, respectiv, 109091 lei¹.

În condițiile actuale, în care o parte relativ importantă din gospodării nu își pot acoperi nevoile de consum alimentar, aplicarea acestei metode - centrate pe evaluarea nevoilor de nutriție, exprimate prin necesarul de calorii - pare să aibă un fundament rațional și poate da rezultate utile în evidențierea celui mai sărac segment al societății. În condiții normale însă, în țara noastră consumul total de calorii nu are relevanța necesară pentru a putea fi utilizat ca pivot al determinării pragului sărăciei. Ceea ce caracterizează mai pregnant consumul alimentar al celor săraci este dezechilibrul structural, insuficiența consumului de proteine și în special al unor grupe de alimente cu valoare nutritivă ridicată, importante pentru asigurarea unei bune stări de sănătate și pentru dezvoltarea normală a copiilor și tineretului. Cantitatea de proteine de origine animală (din carne, pește, lapte și ouă) ar putea constitui o alternativă la consumul total de calorii. Acesta din urmă este potrivit mai degrabă în cazul țărilor în care se suferă de foame.

Apreciem, totodată, că nivelul minim de 2425 calorii, luat în considerare ca ancoră a evaluării pragului de sărăcie, este scăzut în comparație cu nevoile nutritive ale populației din țara noastră. Determinate de nutriționiști, în funcție de condițiile de climă, de structura pe sexe și grupe de vârstă, precum și de tipul de activitate al populației, aceste nevoi se ridică în medie la 2700 - 2800 calorii, fiind de 3200 calorii în cazul unui bărbat de 20 - 45 ani, care prestează o activitate ce presupune un grad de efort mediu². Utilizarea unui prag al consumului energetic sensibil mai mic determină în mod evident o anumită subestimare a proporțiilor sărăciei.

- **Pragul de sărăcie relativ**

În studiul privind sărăcia, realizat în colaborare cu specialiștii Comisiei Naționale pentru Statistică în contextul elaborării Raportului Național al Dezvoltării Umane pe anul 1997, a fost aplicat pragul de sărăcie relativ, stabilit la nivelul a 60% din cheltuielile de consum ce revin în medie pe un adult echivalent. Nivelul rezultat din calcul pentru anul 1995, de 70768 lei lunar pe adult echivalent (la prețurile din ianuarie 1995), se află puțin sub nivelul

1 Determinarea pragului sărăciei și evaluarea indicatorilor acesteia după metoda Băncii Mondiale (Ravallion) și după metoda relativă, pe baza datelor AIG pe anii 1995 și 1996, au fost efectuate de Mariana Câmpănu, specialist al Comisiei Naționale pentru Statistică, în contextul elaborării studiului "Metode și tehnici de evaluare a sărăciei".

2 Evaluările aparțin specialiștilor Institutului de Igienă și Sănătate Publică - București.

minimumul de subzistență estimat de noi, pe baza coșului de consum (în varianta V_m), pentru o persoană adultă¹.

Transformat în dolari la paritatea puterii de cumpărare, pragul de 60% din media cheltuielilor de consum din anul 1995 înseamnă aproximativ 90 dolari PPC, adică 3 dolari pe zi (*RNDU 1997*). Menționăm că pragul absolut de sărăcie utilizat de PNUD, în Raportul dezvoltării umane pe anul 1997 a fost stabilit la 4 dolari PPC pentru țările est europene aflate în tranziție, 1 dolar pentru țările în curs de dezvoltare și 14,40 dolari pentru țările industriale (*PNUD 1997*).

Calculule efectuate pentru pragurile stabilite la 40 și 50% din medie arată o comprimare a distribuției deasupra limitei de 40%; numai 7% din numărul total de persoane cercetate în AIG se aflau în 1995 sub acest prag. Pragul de 40% este egal cu nivelul venitului minim prevăzut de schema ajutorului social pentru o persoană singură.

În alegerea pragului de 60% ca definatoriu pentru categoria celor mai săraci am avut în vedere, între altele, și faptul că în quintila inferioară care cuprinde aproximativ aceleași gospodării ca și cele situate sub pragul de 60%, consumul mediu zilnic de calorii are un nivel mult mai scăzut decât necesarul unei persoane adulte (2392 calorii zilnic pe adult echivalent), ceea ce indică faptul că gospodăriile din această zonă a distribuției nu își pot asigura nici nevoile de consum alimentar. Este, de asemenea, semnificativ faptul că diferențele între prima și a doua quintilă sunt mult mai mari decât între a doua și a treia sau a treia și a patra, nu numai în ceea ce privește consumul de calorii, ci și alte elemente importante ale consumului și cheltuielilor de consum (*RNDU 1997*).

O variantă de prag relativ de sărăcie, delimitând decila inferioară a distribuției gospodăriilor după nivelul veniturilor, a stat la baza stabilirii inițiale a nivelului veniturilor minime asigurate prin programul de ajutor social.

4. Rata sărăciei

Conform datelor anchetei integrate în gospodării, **rata sărăciei**, evaluată prin metoda relativă, **a fost în anul 1995 de 23%**, la un prag al sărăciei reprezentând 60% din cheltuielile de consum ce revin în medie pe un adult echivalent². La nivelul întregii populații această rată înseamnă aproape **5,3 milioane de persoane**.

¹ Pragul de 60% din cheltuielile medii pe adult echivalent este numai cu 6% mai mic decât minimumul de subzistență estimat pentru o persoană adultă. În cazul unei persoane adulte care locuiește singură, minimumul de subzistență se ridică la 70% din nivelul mediu al cheltuielilor ce revin pe un adult echivalent.

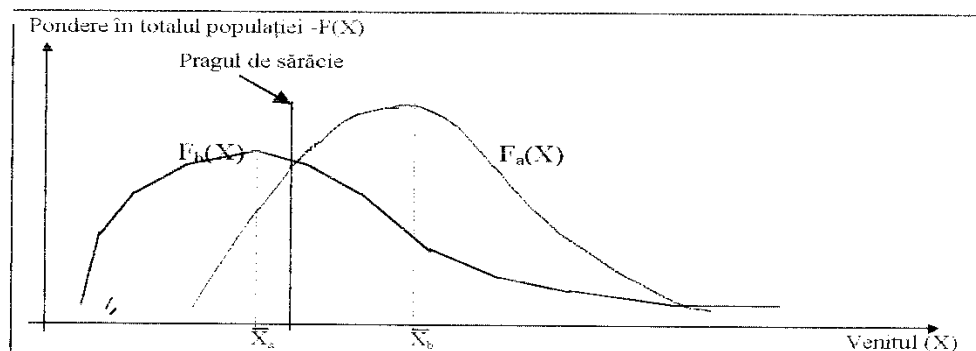
² Conform calcululelor mai recente efectuate în cadrul CNS, pe baza aceleiași metode, rata sărăciei a fost de 25% în 1995 și 23% în 1996.

Menționăm însă că, după părerea noastră, **aceștia sunt cei mai săraci membri ai societății**; o societate caracterizată prin ceea ce, într-un anumit sens, poate fi considerat **sărăcie de masă**. Avem în vedere faptul că pragul de 60% din cheltuielile medii de consum este situat în apropierea minimului de subzistență, fiind ușor mai scăzut decât acesta (chiar mult mai scăzut comparativ cu unele evaluări ale minimului de subzistență); de asemenea, că rata sărăciei este apropiată de cea determinată în Raportul Băncii Mondiale ca proporție a celor care nu își pot acoperi nevoile minime de consum alimentar. În al doilea rând, faptul că pragul reprezentând limita minimă a cheltuielilor necesare unei vieți normale la standardul de civilizație și la exigențele populației din țara noastră este mult mai înalt, ceea ce înseamnă și o pondere mare a celor situați sub el. Proporția mare a populației care nu dispune de veniturile necesare satisfacerii la nivel minim a nevoilor de bază, aproape omniprezența acestei situații în cazul unor categorii mari de populație constituie un indiciu al faptului că sărăcia a devenit un fenomen de masă; un fapt perceput, de altfel, chiar la nivelul bunului simț. El este consecința nivelului de trai extrem de scăzut moștenit de la vechiul regim și a politicii egalitariste caracteristice acestuia și a căderii nivelului real al majorității veniturilor, în contextul tranziției. Inflația puternică și efectele politicii restrictive în domeniul veniturilor (promovată ca pârghie a macrostabilizării), ca și apariția și extinderea șomajului au determinat o puternică deplasare spre stânga a distribuției gospodăriilor (Fig 1) și au împins în sărăcie un mare număr de familii, situate înainte în zona mediei. Acestea s-au adăugat celor, nu puțini, aflați deja în această stare datorită unor situații nefavorabile: handicap, mulți copii, familie monoparentală sau cu un singur aducător de venit, nivel scăzut de educație etc. "Noii săraci" s-au adăugat celor "vechi", cărora li s-a înrăutățit situația, formând astfel un pol inferior masiv al unei societăți tot mai polarizate.

În masa celor care nu dispun de veniturile necesare acoperirii cheltuielilor minime aferente unui trai normal, care - conform definiției fundamentate pe nevoile de bază ale populației din țara noastră - reprezintă populația aflată în prezent în sărăcie, se detașează o parte care este foarte săracă, fiind în incapacitatea de a-și acoperi nevoi de ordin fiziologic (de alimentație, de igienă și sănătate sau condiții minime de locuit etc.). Așa pot fi considerați cei aproape 5,3 milioane de oameni delimitați de pragul de sărăcie situat la nivelul de 60% din media cheltuielilor de consum. Aproape jumătate dintre ei, adică 2 milioane de persoane, reprezentând 9% din totalul populației, se află în apropierea pragului, situându-se între pragurile de 50% și 60%. La pragul de 50%, rata sărăciei este de 14%. Chiar sub pragul de 40% se află 7% din totalul populației, ceea ce înseamnă că aproape 1,6 milioane de persoane dispun de resurse care nu le pot asigura nici minimul pe care l-am denumit "de alarmă" (V_{SOS}). Aceștia din urmă au un nivel al cheltuielilor de consum pe adult echivalent situat, de asemenea, sub nivelul venitului minim prevăzut de schema ajutorului social pentru o persoană singură, ceea ce poate fi

considerat, în parte, și un semnal al faptului că schema funcționează defectuos.

Fig. 1. Evoluția distribuției populației după nivelul veniturilor

Notă: $F_a(X)$ și $F_b(X)$ ilustrează funcția de distribuție a populației după nivelul veniturilor (X) înainte de 1989 (a) și după 1993 (b); X_a și X_b - venitul mediu înainte de 1989 și după 1993

În legătură cu rata sărăciei este important de menționat faptul că aceasta diferă în funcție de pragul utilizat pentru delimitarea gospodăriilor considerate sărace, precum și de scala de echivalență folosită pentru a asigura comparabilitatea indicatorilor privind nivelul de trai al gospodăriilor. Astfel, potrivit ultimelor evaluări realizate pe baza datelor AIG pe anul 1995, prin aplicarea metodei relative (la pragul de 60% din media cheltuielilor de consum) a rezultat o rată a sărăciei de 25,2% la utilizarea scalei CNS, 22% la folosirea scalei modificate OCDE și 25,4% în cazul în care cheltuielile de consum au fost calculate per capital. Din calculul efectuat prin metoda Băncii Mondiale s-a obținut o rată a sărăciei de 19,4% corespunzătoare pragului inferior și 25% aferentă pragului superior, iar prin metoda normativă aplicată de ICCV, cu utilizarea propriei scale de echivalență, rata sărăciei a fost de 28,7%.

Oricare ar fi pragul de sărăcie utilizat pentru delimitarea gospodăriilor aflate în starea de sărăcie, rata sărăciei este relativ înaltă, indicând faptul că acest fenomen are proporții îngrijorătoare, dintre cele mai mari din Europa. O cincime sau un sfert din populație aflată în situația de a nu-și putea acoperi nevoile elementare înseamnă o mare densitate de suferință umană și umilință, un risc enorm de degradare a capitalului uman și a mediului social, de fragmentare și instabilitate socială. Și mai înseamnă și dificultăți deosebite pentru politica de combatere a sărăciei, cheltuieli mari și ineficiență pentru schemele de protecție socială, impact negativ asupra stabilității economiei și a relansării creșterii.

**Caseta 2. Rata sărăciei în comparații internaționale (1989-1993)
Ponderea populației cu venituri sub pragul de:**

- % -

14,40 \$PPC/zi	4 \$PPC/zi	1 \$PPC/zi	1 \$PPC/zi
Belgia 12	Belarus 23	Bolivia 7	Africa de Sud 24
Danemarca 8	Bulgaria 33	Brazilia 29	Algeria 2
Finlanda 4	Estonia 40	Chile 15	Egipt 8
Franța 12	Federația Rusă 38	Columbia 7	Etiopia 34
Germania 12	Letonia 23	Costa Rica 19	Kenya 50
Irlanda 37	Lituania 46	Ecuador 30	Maroc 1
Italia 2	Polonia 13	Guatemala 53	Niger 61
Luxemburg 4	Republica Cehă 1	Honduras 47	Nigeria 29
Norvegia 3	Republica Moldova 65	Mexic 15	Rwanda 46
Olanda 14	România 22	Nicaragua 44	Senegal 54
Regatul Unit 13	Slovacia 1	Panama 26	Tunisia 4
Spania 21	Slovenia 1	Peru 49	Uganda 50
Suedia 5	Ucraina 41	Venezuela 12	Zambia 85
Canada 6	Ungaria 2	Bangladesh 29	Zimbabwe 41
SUA 14		China 29	
Japonia 5		Filipine 28	
Australia 8		India 53	
		Indonezia 15	
		Malayezia 6	
		Pakistan 12	

Sursa: UNDP 1997

5. Profilul sărăciei

Datele referitoare la distribuția gospodăriilor după nivelul cheltuielilor de consum ce revin pe adult echivalent evidențiază: **rate foarte înalte ale sărăciei** în cazul gospodăriilor de **șomeri și de țărani**, precum și al gospodăriilor formate din **cinci și mai multe persoane**; **rate relativ înalte** în cazul gospodăriilor de **salariați și pensionari**, precum și în cele formate **trei și patru persoane**; **rate considerabil mai înalte în mediul rural decât în mediul urban** (Tabelul 2).

Se remarcă, de asemenea, rata relativ înaltă a celor situați **sub pragul de 40%** în cazul gospodăriilor de **țărani și șomeri**, precum și în cazul familiilor formate **din mai mult de patru persoane**. Ponderea mare a celor aflați sub pragul de 40% în numărul total de săraci din fiecare categorie indică faptul că în cazul acestor categorii de gospodării sărăcia este nu numai foarte extinsă, ci și mai profundă decât în cazul altora. De altfel potrivit evaluărilor din raportul Băncii Mondiale (Caseta 3), **indicele distanței medii relative față de pragul sărăciei** (calculat după formula Foster-Greer-Thorbecke) este de peste două ori mai mare în cazul gospodăriilor de țărani și de aproape trei ori în cazul

gospodăriilor de șomeri comparativ cu cel mediu (12,45 și 15,10% comparativ cu 5,50%), iar indicele severității sărăciei (calculat conform formulei Foster-Greer-Thorbecke) este mai mare decât cel mediu de 2,5 ori în cazul gospodăriilor de țărani și de 3,2 ori în cazul gospodăriilor de șomeri (5,35 și 6,9 comparativ cu 2,12).

Toate acestea demonstrează că riscul de a fi foarte sărac și extrem de sărac este mult mai mare pentru persoanele care fac parte din familii al căror cap este țaran sau șomer. Incidența mare a sărăciei în cazul gospodăriilor țărănești nu este surprinzătoare. Ea derivă din puterea economică redusă a majorității exploatațiilor agricole constituite în urma reconstituirii drepturilor de proprietate asupra terenurilor agricole. Acestea dispun de suprafețe relativ mici comparativ cu cele necesare practicării unei agriculturi rentabile, nu dețin echipament agricol și nu au nici pe departe capacitatea financiară de a realiza astfel de dotări. În schimb, serviciile prestate de posesorii de mașini agricole, precum și materialele necesare, semințele și îngrășămintele chimice, ierbicidele și insectofungicidele sunt foarte scumpe. În lipsa acestora recoltele sunt slabe, iar absența irigațiilor le face puternic dependente de condițiile meteorologice. Agricultură practică în cele mai multe gospodării este una de subzistență, capabilă doar să asigure consumul alimentar al membrilor familiei. Cantitatea de produse agroalimentare destinate vânzării este relativ mică, iar în absența unei rețele eficiente de preluare a produselor agricole (care să funcționeze potrivit regulilor economice de piață și nu în condițiile distorsionării relațiilor de piață și ale încălcării acestora) prețurile la care gospodăriile reușesc să vândă produsele sunt mici în raport cu cheltuielile. Astfel, veniturile realizate de gospodăriile de țărani din vânzările de produse agricole reprezintă numai o cincime din veniturile totale ale acestor gospodării¹.

Tabelul 2 - Rata sărăciei pe categorii de gospodării

- procente -

	Rata sărăciei la pragul de:		
	40%	50%	60%
Total gospodării	6,93	14,04	23,25
Gospodării de:			
- salariați	4,25	10,62	19,25
- patroni	1,26	1,26	2,15
- țărani	19,39	32,58	47,56
- șomeri	19,73	35,91	51,78
- pensionari	4,20	9,06	16,34

¹ Conform datelor AIG ponderea veniturilor realizate din vânzări de produse agricole, animale și păsări în veniturile totale ale gospodăriilor țărănești a fost de 21,9% în 1995 și 18,3% în 1996, iar contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii a reprezentat 43,1 și, respectiv, 57,45% (CNS 1997).

	Rata sărăciei la pragul de:		
	40%	50%	60%
Gospodării formate din:			
- 1 persoană	1,11	2,53	5,58
- 2 persoane	1,62	3,95	8,69
- 3 persoane	3,05	7,06	14,27
- 4 persoane	4,41	10,68	20,19
- 5 persoane	9,61	21,39	35,25
- 6 și mai multe persoane	22,04	38,28	53,21
Gospodării din mediul:			
- urban	4,31	9,63	16,97
- rural	9,50	18,36	29,39

Sursa: RNDU 1997

Veniturile totale nominale ce revin în medie pe o persoană din familiile de țărani sunt considerabil mai scăzute decât în cazul gospodăriilor de salariați și de pensionari. În 1995 veniturile medii ale gospodăriilor de țărani se ridicau la numai 70% și, respectiv, 80% din veniturile medii ale gospodăriilor de salariați și de pensionari; 75 și, respectiv, 81% în 1996 (Anexa 6). Cheltuielile de consum ce revin în medie pe adult echivalent în gospodăriile de țărani reprezentau în 1995 numai 73 și, respectiv, 68% din cheltuielile gospodăriilor de salariați și pensionari¹ (Anexa 7).

În aceste condiții gospodăriile țărănești s-au masat în parte inferioară a distribuției după nivelul cheltuielilor de consum: 38,8% în prima și 23,6% în a doua quintilă (Anexa 8). Cheltuielile medii de consum ce revin pe un adult echivalent în aceste gospodării depășesc numai cu 24% pragul de 60% din cheltuielile medii pe adult echivalent pe ansamblul gospodăriilor.

În general, gospodăriile de țărani dispun din producție proprie de produse alimentare necesare consumului membrilor lor; de cele mai multe și de cea mare parte a acestora. Întrucât consumul alimentar deține cea mai mare parte a cheltuielilor de consum, aceasta poate crea aparența că familiile de țărani sunt afectate în mai mică măsură de sărăcie decât cele care trebuie să-și cumpere produse alimentare la prețuri tot mai mari. O parte a familiilor de țărani nu dispun, în schimb, de veniturile bănești necesare cumpărării bunurilor nealimentare și pentru plata serviciilor indispensabile satisfacerii unor nevoi elementare. Pentru acoperirea acestor cheltuieli gospodăriile sunt nevoite să vândă o bună parte din produsele alimentare, diminuându-și astfel consumul alimentar sub necesități. Astfel cheltuielile gospodăriilor de țărani pentru

¹ În cazul gospodăriilor țărănești, chiar și cheltuielile pentru consum alimentar, inclusiv autoconsumul, erau mai mici decât cele realizate de gospodăriile de salariați și pensionari (85 și 73%).

consumul alimentar și cantitățile consumate în medie pe o persoană sunt sensibil mai mici decât ale altor categorii de gospodării¹ (Anexa 9).

Incidența mare a sărăciei în rândul gospodăriilor de țărani nu este un fenomen nou. În regimul trecut, veniturile obținute de țărani din munca în cooperativele agricole erau în general foarte scăzute, astfel încât gospodăriile rurale, în care nu exista cel puțin un salariat sau un pensionar de asigurări sociale de stat, aveau un nivel de trai foarte scăzut. **Se poate aprecia că cel puțin în cazul unei părți a gospodăriilor de țărani avem de a face cu o sărăcie persistentă, o sărăcie cronicizată.** Combaterea ei impune, în primul rând, utilizarea unor instrumente care țin de dezvoltarea agriculturii, aceasta fiind la rândul ei condiționată de diminuarea proporțiilor sărăciei, în general, și a sărăciei țăranilor, în special.

Caseta 3. Indicatori ai sărăciei în România în evaluarea Băncii Mondiale (1994)

	Numărul săracilor (milioane persoane)	Rata sărăciei (%)	Distanța medie relativă DR (%)	Indicele distanței relative DR' (%)	Indicele severității sărăciei P ₂
TOTAL	4,88	21,51	25,56	5,50	2,12
Rural	3,04	27,96	25,72	7,19	2,76
Urban	1,84	15,59	25,34	3,95	1,53
Regiuni					
Sud-est	1,04	20,99	25,35	5,32	2,01
Sud-vest	1,08	20,65	23,58	4,87	1,80
Nord-vest	1,18	23,43	25,74	6,03	2,35
Nord-est	1,36	25,56	27,90	7,13	2,88
București	0,22	10,18	20,83	2,12	0,70
Gospodării în care capul capul de familie este:					
-bărbat	4,12	21,14	25,50	5,39	2,06
-femeie	0,76	23,88	25,84	6,17	2,48
Nivelul de pregătire al capului gospodăriei:					
-analfabet	0,22	50,77	31,61	16,05	7,27
-școala primară	1,36	30,48	26,90	8,20	3,25
-gimnaziu	1,63	26,90	26,10	7,02	2,73
-liceu	0,49	13,92	22,56	3,14	1,12
-școala profesională	0,82	20,26	23,30	4,72	1,68
-post liceală	0,03	5,49	19,67	1,08	0,37

¹ Nivelul mai redus al cheltuielilor pentru consumul alimentar este explicat în parte și de prețurile mai mici la care pot fi cumpărate unele produse alimentare în mediul rural. Menționăm însă că o altă parte a produselor alimentare, cele industriale, sunt cumpărate în mediul rural la prețuri mai mari decât în mediul urban.

	Numărul săracilor (milioane persoane)	Rata sărăciei (%)	Distanța medie relativă DR (%)	Indicele distanței relative DR' (%)	Indicele severității sărăciei P ₂
-universitate	0,03	2,15	15,81	0,34	0,11
Ocupația capului gospodăriei:					
-salariat	1,88	16,59	22,66	3,76	1,30
-țăran	0,70	40,35	30,86	12,45	5,35
-șomer	0,56	46,29	32,62	15,10	6,91
-pensionar	1,41	18,95	23,22	4,40	1,57

Sursa: World Bank 1996

Este important de subliniat, pe de altă parte, faptul că pentru alte categorii de populație reconstituirea drepturilor de proprietate asupra pământului și posibilitatea realizării unei producții agricole cât de modeste pe terenurile deținute în proprietate sau a obținerii unor produse în schimbul cedării dreptului de folosință a pământului a reprezentat un important factor de prevenire a căderii în sărăcie ca urmare a pierderii puterii de cumpărare a salariilor și pensiilor sau de atenuare a gravității sărăciei acolo unde pierderea de venituri a fost mai accentuată. Exploatarea pământului și acoperirea unei părți din consumul gospodăriilor din producția proprie a reprezentat colacul de salvare a multor familii din situația de sărăcie. În medie, pe ansamblul familiilor de salariați, **contravaloarea consumului din resurse proprii** a reprezentat aproape un sfert din veniturile nete ale acestora. În cazul familiilor de pensionari autoconsumul a contribuit la formarea veniturilor într-o proporție ceva mai mare decât pensiile, iar pentru familiile de șomeri aceasta a reprezentat o resursă de patru ori mai mare decât veniturile din prestațiile de șomaj (Anexa 6). Datele statistice evidențiază faptul că pentru gospodăriile situate în partea inferioară a distribuției ponderea consumului din resurse proprii este sensibil mai mare. În schimb, volumul acestei componente a consumului este de 2-3 ori mai mare în quintila superioară decât în cea inferioară, dovadă a faptului că autoconsumul și transferurile gratuite de produse agroalimentare în cadrul familiei lărgite sau între prieteni au constituit un factor de susținere a gospodăriilor în condiții de criză (Anexa 10).

Șomajul este unul din factorii care **implică un risc mare de cădere în sărăcie** întrucât **nivelul ajutorului de șomaj este relativ scăzut** (variind între 60 și 200% față de salariul minim, la rândul lui stabilit la un nivel foarte scăzut comparativ cu nevoile minime ale unei familii). Situația este mai dramatică în cazul celor afectați de șomajul de lungă durată datorită faptului că alocația de sprijin are un nivel deosebit de scăzut (60% din salariul minim), iar după 27 de luni de șomaj șomerii ies din schemele de protecție, beneficiind de ajutor social numai dacă se află în situație de sărăcie extremă.

Rata sărăciei este ceva mai redusă în cazul gospodăriilor de **salariați** și de **pensionari**. Totuși aproape **o cincime** din persoanele care trăiesc în familiile de salariați și **o șesime** din cele care formează familiile de pensionari dispun de venituri care le situează sub pragul de 60% din media cheltuielilor de consum. **În familiile de salariați se află aproape 40%, iar în cele de pensionari un sfert din numărul persoanelor sărace.**

Este posibil ca utilizarea scalei de echivalență fundamentată pe nevoile de nutriție (exprimate în calorii) să determine o subevaluare a incidenței sărăciei în cazul familiilor de pensionari. La utilizarea scalei OECD modificată (care, după părerea noastră, determină o supraestimare a incidenței sărăciei în cazul gospodăriilor formate din 1-2 persoane) rata sărăciei familiilor de pensionari este de 36%, iar la evaluarea sărăciei pe baza cheltuielilor medii pe o persoană, rata estimată în raportul Băncii Mondiale a fost de 19%.

Tabelul 3- Distribuția persoanelor aflate sub pragul sărăciei pe categorii de gospodării în anul 1995

- procente -

1	Pondere în total persoane situate sub pragul de sărăcie de:		
	40%	50%	60%
2	3	4	
Total persoane sărace	100,0	100,0	100,0
Persoane sărace aflate în gospodării de:			
-salariați	29,03	35,79	39,20
-patroni	0,11	0,05	0,06
-țărani	26,46	21,96	19,36
-șomeri	14,16	12,72	11,08
-pensionari	20,39	21,71	23,67
Persoane sărace aflate în gospodării formate din:			
-1 persoană	1,04	1,17	1,56
-2 persoane	4,30	5,18	6,88
-3 persoane	9,01	10,29	12,57
-4 persoane	15,91	19,01	21,71
-5 persoane	18,88	20,74	20,65
-6 și mai multe persoane	50,86	43,61	36,63
Persoane sărace aflate în gospodării din mediul:			
-urban	30,76	33,90	36,10
-rural	69,24	66,10	63,90

Sursa: RNDU 1997

Analizele indică faptul că **gospodăriile de pensionari** situate în zona foarte săracă a distribuției (sub pragul de 60%) sunt în principal gospodării de **pensionari agricultori**, cu deosebire cele formate din **persoane foarte vârstnice** (dincolo de 70-75 ani), care nu își pot lucra pământul deținut în proprietate, sau cele compuse din **persoane singure**, în special **femei foarte**

bătrâne. Între gospodăriile de pensionari de asigurări sociale de stat în situație la fel de grea se află o parte din cele compuse din **pensionari de urmaș**, o parte din familiile de **pensionari de invaliditate**, precum și cele compuse din **două sau mai multe persoane care trăiesc dintr-o singură pensie.**

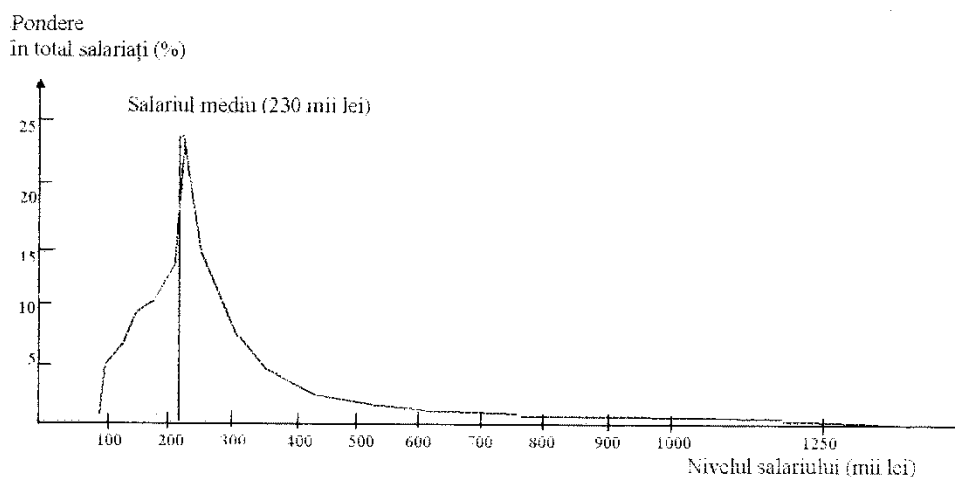
În medie, pe ansamblul gospodăriilor de pensionari, datele rezultate din AIG indică, totuși, o situație bună comparativ cu alte categorii de gospodării. Nivelurile veniturilor, cheltuielilor și consumului se situează în zona mediei, fiind similare celor realizate în medie de gospodăriile de salariați; chiar mai bune în cazul consumului alimentar (Anexele 6, 7 și 9). Gospodăriile de pensionari se situează în proporție mai mare în partea superioară a distribuției după nivelul cheltuielilor de consum: 24% și 26,5% din gospodării se află în quintilele 4 și 5, comparativ cu 13,1 și 16,4% din gospodării în quintilele 1 și 2 (CNS 1997). Totuși sentimentul de sărăcie este mai puternic în cazul pensionarilor, iar în conștiința publică s-a încetățenit ideea că pensionarii reprezintă una din categoriile cele mai afectate de sărăcie. Aceasta derivă, în primul rând, din existența unor categorii de pensionari cu pensii foarte mici (de urmași, de invaliditate, agricultori); în al doilea rând, din diferența relativ mare între nivelul pensiilor și cel al salariilor; în al treilea rând, din căderea foarte puternică a puterii de cumpărare a pensiilor mai mari și din procesul de egalizare care a marcat evoluția fiecărei categorii de pensii în contextul măsurilor de indexare-compensare și majorare aplicate în primii ani ai tranziției, care au îndepărtat foarte mult nivelul de trai actual al unei mari mase de pensionari de cel realizat în perioada vieții active. Aceasta a determinat acutizarea sentimentelor de frustrare, generate de scăderea masivă a nivelului de trai al majorității populației, făcând ca sărăcia să fie mai puternic și dureros resimțită în familiile de pensionari; cu atât mai mult cu cât o mare parte a lor nu dispun de capacitatea de muncă și posibilitățile completării veniturilor din alte surse. Scăderea puterii de cumpărare și egalizarea care s-a produs au determinat, de fapt, comasarea pensiilor, a celor aflate deasupra pragului de subzistență (sau a celui de 60% din medie), în zona minimului aferent unei vieți normale (a pragului care definește limita unui nivel de trai decent). Chiar dacă nu se află masiv între cei mai săraci membri ai societății, pensionarii constituie una din categoriile cele mai vulnerabile în fața consecințelor crizei economice și efectelor nefavorabile ale tranziției la economia de piață. Asupra lor planează, de asemenea, pericolul unor deteriorări ale nivelului pensiilor determinate de criza sistemelor de pensii și de disfuncționalități ale acestora.

Prezența **gospodăriilor de salariați** în zona cea mai săracă a distribuției este legată de **nivelul foarte scăzut al salariilor realizate de o parte a salariaților** (în contextul unui sistem care asigură, în general, salarii mici), de **prezența unui singur salariat în familie** și de **dimensiunea mai mare a familiei**; de asemenea, de **absența sau nivelul scăzut al unor venituri din alte surse**, în special a celor reprezentând consumul de produse alimentare din producția gospodăriei.

Nivelul scăzut al salariilor, cu deosebire a celor situate în zona inferioară a distribuției acestora, este o consecință a politicii de menținere a salariului minim la un nivel foarte scăzut, ca o componentă a politicii restrictive în domeniul veniturilor, promovată ca instrument al macrostabilizării. Salariul minim a fost în anul 1995 inferior pragului de sărăcie, reprezentând 60% din cheltuielile medii ce revin pe un adult echivalent. În decembrie 1995 el asigura aproximativ trei sferturi din cheltuielile minime necesare consumului curent (V_m) al unei persoane adulte, iar în iunie 1997 numai jumătate din acest minim (mai puțin decât minimul de "alarmă" V_{SOS})

La menținerea unor niveluri mici ale salariilor au contribuit și dificultățile în funcționarea economiei naționale, a multora dintre marile unități economice, ca și o anumită politică dusă la nivel microeconomic, aceea a evitării reducerilor de personal și a menținerii unui grad de ocupare a forței de muncă peste nevoile unităților, cu prețul imposibilității creșterii salariilor nominale la niveluri care să compenseze pierderea puterii de cumpărare. Aceasta a făcut ca distribuția salariaților după nivelul salariilor să aibă o accentuată asimetrie de stânga. În contextul unui proces de lărgire a evantaiului distribuției salariilor, a creșterii amplitudinii acesteia, are loc o comasare a salariaților în zona inferioară a distribuției.

Fig. 2 - Distribuția salariaților după nivelul salariului brut de bază în anul 1995

Sursa: Date CNS

Astfel, în anul 1995, în condițiile existenței unor salarii de bază de peste 1,5 milioane lei, salariul mediu era de 230 mii lei, iar 98% din salariați

dispuneau de salarii ce nu depășeau 500 mii lei; peste 80% din salariați aveau salariile de bază în intervalul de $\pm 50\%$ din cel mediu.

În aceste condiții o dimensiune mai mare a familiei, în special un număr mare de copii, diminuează în așa măsură nivelul de trai al familiei încât aceasta ajunge sub pragul de sărăcie. Situația este agravată de existența unui singur salariat în familie, de șomajul unuia dintre membri sau de absența unor venituri realizate din alte surse: activități pe cont propriu sau producție agricolă în gospodărie. De altfel, nivelul scăzut al salariilor (în special când este legat de un grad redus de instruire și pregătire profesională) se conjugă adesea cu un număr mai mare de copii și cu ocuparea numai a unuia dintre părinți, determinând situații de sărăcie dintre cele mai grele.

Dimensiunea mai mare a familiei este un factor important al sărăciei în cazul tuturor categoriilor de gospodării. Mărimea medie a gospodăriilor aflate în prima decilă depășește numărul de patru membri, fiind dublă față de cea înregistrată în gospodăriile din decila superioară.

Rata sărăciei depășește 20% în cazul gospodăriilor compuse din patru persoane, 35% în cazul celor compuse din cinci persoane și 53% în gospodăriile formate din șase și mai multe persoane. Aproape 80% din persoanele aflate sub pragul de 60% din cheltuielile medii trăiesc în gospodării formate din patru și mai mulți membri. Sub pragul de 40% predomină gospodăriile formate din șase și mai multe persoane, cu o rată de 22% și o pondere de peste 50% în totalul persoanelor situate sub acest prag. Menționăm, de asemenea, că potrivit evaluărilor ICCV rata sărăciei este considerabil mai înaltă în cazul familiilor monoparentale.

Analiza distribuției gospodăriilor după **nivelul de educație al capului familiei** evidențiază o legătură strânsă între acesta și gradul de sărăcie, dovedită de diferențele mari între indicatorii sărăciei, atât de rata, cât și de indicatorii intensității și severității sărăciei. **Nivelul scăzut de pregătire constituie deopotrivă o cauză și o consecință a sărăciei, un factor al perpetuării și cronicizării acesteia.** Influența lui tinde să se amplifice în această perioadă, în care familiile cu mai mulți copii cunosc un accentuat proces de sărăcire, iar cheltuielile cu educația cresc și o parte tot mai mare a lor trec în sarcina familiilor. Imposibilitatea susținerii acestor cheltuieli determină nu numai renunțarea la formele superioare de pregătire, ci și un grad restrâns de înrolare școlară la nivelele obligatorii. Din acest motiv dezvoltarea și perfecționarea învățământului public și susținerea specială a copiilor din familiile aflate în dificultate reprezintă una din principalele componente ale unei politici eficiente de combatere și prevenire a extinderii și cronicizării sărăciei și a polarizării sociale.

Distribuția pe quintile a gospodăriilor grupate în funcție de **vârsta și sexul capului gospodăriei** evidențiază **lipsa unei legături între aceste caracteristici și sărăcie sau o legătură** atât de slabă încât, fiind ocultată de intervenția în relație a mărimii gospodăriei, ia forme surprinzătoare (Anexa 12).

Astfel apare un grad mai mare de sărăcie la gospodăriile în care capul gospodăriei are vârsta de 25-59 și sensibil mai mic în cazul în care capul familiei este o persoană foarte tânără (sub 24 ani) sau vârstnică (60 de ani sau peste). De asemenea, un grad de sărăcie considerabil mai mic în gospodăriile în care capul gospodăriei este femeie decât în cazul în care acesta este bărbat. Menționăm însă că, în general, gospodăriile al căror cap de gospodărie este tânăr sau vârstnic sau femeie sunt mai frecvent afectate de riscul sărăciei decât cele al căror cap de gospodărie are vârsta medie sau este bărbat. În evaluările din raportul Băncii Mondiale acest lucru este evident, deși diferențele între indicatorii sărăciei nu sunt mari.

Există diferențe sensibile între parametrii sărăciei evaluați pentru **mediul urban și rural, în cel din urmă sărăcia fiind mult mai extinsă și mai profundă**. Astfel, în anul 1995, la pragul de 60% din cheltuielile medii de consum, rata sărăciei a fost aproape 30% în mediul rural și 17% în mediul urban. 64% din numărul celor săraci se aflau în mediul rural și 36% în mediul urban; sub pragul de 40% proporția devine 70 și 30%. Prezența masivă a populației sărace în mediul rural este legată de existența țăranilor și a pensionarilor agricoli, precum și de ponderea relativ ridicată a șomerilor. Gradul mai mare de sărăcie din mediul rural este evident și din gradul mai redus de confort al locuințelor și de înzestrare cu bunuri de folosință îndelungată; de asemenea, din condițiile mai grele de acces la serviciile de educație și cultură și de ocrotire a sănătății, de calitate mai slabă a acestora în mediul rural.

Un calcul experimental al indicatorului multidimensional TFR al sărăciei (prin metoda fundamentată pe mulțimile fuzzy)¹ indică, de asemenea, o diferență mare a gradului de sărăcie din mediul rural comparativ cu cel urban. Astfel, indicatorul global al sărăciei, definit ca grad de apartenență la mulțimea săracilor, se ridică în 1995 la 0,383 pentru gospodăriile din mediul rural și numai la 0,174 pentru cele din mediul urban (0,279 pentru întreg eșantionul de gospodării cercetate). În acest cadru, gradul de sărăcie reflectat de condițiile de locuit era de 0,415 în mediul rural și 0,098 în mediul urban, cel reflectat de posesia de bunuri de folosință îndelungată de 0,444 și 0,248, iar cel legat de nivelul cheltuielilor de consum per capital 0,306 și 0,199².

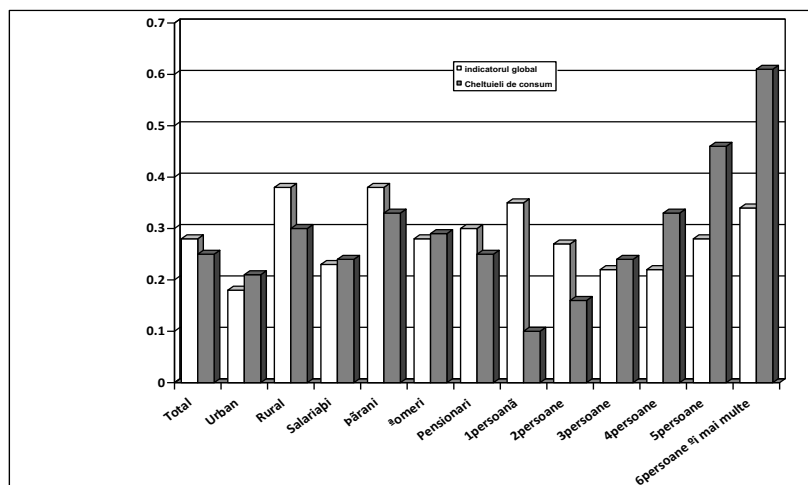
Este interesant de menționat faptul că, exprimând sintetic mai multe aspecte ale sărăciei, indicatorul TFR global oferă o imagine a profilului sărăciei

¹ Calculul a fost efectuat, pe datele AIG din 1995 și 1996, de către Doina Gheorghe, specialist al Comisiei Naționale pentru Statistică, în cadrul studiului "Metode și tehnici de evaluare a sărăciei".

² Menționăm că indicatorul TFR exprimă gradul de apartenență a unei gospodării sau a unei categorii de gospodării la mulțimea săracilor, grad de apartenență determinat fie de ansamblul caracteristicilor luate în considerare în evaluare (în cazul indicatorului global), fie de una sau alta dintre grupele de caracteristici (condițiile de locuit, cheltuielile de consum etc). Indicatorul variază între 0 și 1, limite ce reprezintă absența totală a sărăciei, respectiv starea de sărăcie totală.

întrucâtva diferită de cea creionată pe baza cheltuielilor de consum. În cazul gospodăriilor de pensionari și țărani, în general al gospodăriilor din mediul rural, gradul de sărăcie evaluat cu ajutorul indicatorului global este sensibil mai înalt decât cel măsurat pe baza cheltuielilor de consum, fiind însă ceva mai scăzut în cazul gospodăriilor de salariați și de șomeri. Indicatorul TFR global arată cel mai mare grad de sărăcie în cazul gospodăriilor de țărani (0,380), după care urmează, la o distanță semnificativă, cele de pensionari (0,301), cele de lucrători pe cont propriu în activități neagricole (0,295) și cele de șomeri (0,291), apoi cele de salariați (0,232) și cele de patroni (0,195). Indicatorul TFR global reflectă o distribuție a intensității sărăciei în funcție de mărimea gospodăriei mult diferită de cea care rezultă din utilizarea cheltuielilor de consum ca indicator de măsurare a sărăciei. Corelația puternică existentă între dimensiunea gospodăriei și gradul de sărăcie estimat pe baza cheltuielilor de consum este estompată de influența pe care o are ciclul de viață al familiei asupra condițiilor de locuit și a dotării acesteia cu bunuri de folosință îndelungată, precum și asupra prezenței unui important factor de risc cum este șomajul. Ca urmare, indicatorul TFR arată cel mai înalt grad de sărăcie în cazul gospodăriilor formate dintr-o singură persoană (0,352). Nivelul indicatorului înregistrează o importantă scădere pe măsura creșterii dimensiunii familiei, până la familia de patru persoane (0,216), după care crește din nou, ajungând la 0,348 în cazul familiilor compuse din șase și mai mulți membri (Anexa 13)

Figura 3 - Gradul de sărăcie evaluat de indicatorul TFR global și cel calculat pe baza cheltuielilor de consum (1995)

Sursa: Date CNS

Pericolul **cronicizării sărăciei** și al extinderii ei este foarte mare în mediul rural și în zonele cu șomaj masiv, acolo unde economia unor întregi zone a fost legată de funcționarea unor coloși industriali aflați în prezent în declin sau în lichidare. Fără promovarea unor politici active de dezvoltare a economiei rurale și de dezvoltare regională este posibilă formarea unor adevărate “pungi de sărăcie”, în care să se instaleze treptat ceea ce Galbraith numea obișnuința oamenilor cu situația de sărăcie și echilibrul în sărăcie, caracteristic sărăciei de masă din țările lumii a treia.

Analiza profilului sărăciei pune în evidență și faptul că diminuarea proporțiilor sărăciei este în bună măsură legată de creșterea salariilor, a nivelului acestora și a importanței lor în formarea veniturilor gospodăriilor; de asemenea, de îmbunătățirea nivelului și protecția puterii de cumpărare a prestațiilor de asigurări sociale, cu deosebire a pensiilor și indemnizațiilor de șomaj. Cât timp acest lucru nu este posibil, **starea tranzitorie de sărăcie**, de care a fost afectată o mare parte a gospodăriilor în condițiile căderii nivelului general de trai, **se prelungește și se agravează, riscul cronicizării ei**, datorită efectului pe care îl are asupra capitalului uman, a dotării gospodăriilor și a capacității de autoprotecție a acestora, **fiind foarte mare**.

Prin urmare, politica de combatere a sărăciei trebuie centrată pe ocupare și creșterea veniturilor, cu deosebire pe sporirea locurilor de muncă în activități neagricole, în special în servicii și în producția de bunuri de consum, pe creșterea nivelului salariilor și a rolului lor în formarea veniturilor populației, pe susținerea dezvoltării agriculturii și a economiei rurale. Acestea creează și premise pentru dezvoltarea și funcționarea eficientă a sistemului de securitate socială, care trebuie să înscrie combaterea sărăciei ca unul dintre obiectivele sale prioritare.

6. Harta sărăciei

Evaluarea distribuției geografice a sărăciei, cu identificarea zonelor în care sărăcia este mai larg răspândită și are accente de mai mare gravitate, a zonelor și localităților care formează adevărate pungi de sărăcie sau care prezintă un risc major de sărăcire, ridică o serie de probleme derivate din lipsa informației statistice necesare. Aceasta deoarece ancheta integrată în gospodării este reprezentativă numai la nivel național și pe zone geografice mai mari, formate din mai multe județe. Numărul relativ scăzut de gospodării cuprinse în cercetare în unele județe face ca rezultatele acesteia să nu prezinte gradul de siguranță necesar evaluării la nivel județean a distribuției gospodăriilor după nivelul cheltuielilor de consum. Prin urmare, este imposibilă evaluarea la acest nivel a parametrilor care măsoară incidența, profunzimea și severitatea sărăciei, rezultați din compararea cheltuielilor gospodăriilor cu pragul sărăciei, mai precis extinderea rezultatelor unei astfel de comparații de la un eșantion restrâns la toată populația județului. Asigurarea reprezentativității la nivel

județean ar impune cercetarea unui eșantion mult mai mare, ceea ce ar mări în mod evident cheltuielile de înregistrare și prelucrare a datelor.

Desenarea unei hărți a sărăciei poate fi realizată, în această situație, prin utilizarea unui indicator sintetic complex al sărăciei, un indicator care să sintetizeze distribuția teritorială a unui ansamblu de caracteristici care definesc populația aflată în sărăcie sau expusă riscului sărăciei. Aceste caracteristici, care reprezintă simptome sau factori ai sărăciei, pot fi identificate prin analiza profilului și a cauzelor sărăciei la nivelul întregului eșantion cercetat prin AIG.

Un astfel de calcul, realizat în mod experimental în Institutul de Economie Națională¹, sintetizează un număr de 11 indicatori apreciați ca deosebit de relevanți pentru starea de sărăcie. O primă categorie de indicatori reflectă factori ai sărăciei care țin de ocupare și venituri (ponderea salariaților în populația civilă ocupată, ponderea populației ocupate în agricultură, rata șomajului și nivelul mediu al câștigurilor salariale nete) și de capacitatea administrației publice locale de a mobiliza resursele necesare acoperirii unor nevoi publice, între care și cele legate de combaterea sărăciei, capacitate exprimată în parte și de nivelul veniturilor proprii ale bugetelor locale, respectiv veniturile totale ale acestora minus transferurile de la bugetul statului. Cealaltă măsoară simptome/efecte ale sărăciei, manifestate prin privațiuni în domeniul educației și sănătății și prin pierderi de capital uman. Au fost luați în considerare patru dintre cei mai expresivi indicatori privind învățământul și sănătatea (ponderea copiilor de 7-14 ani necuprinși în învățământ, rata brută de înrolare școlară în învățământul secundar ciclul II, rata mortalității infantile și proporția cazurilor noi de îmbolnăvire cu boli infecțioase și parazitare). În fine, o altă grupă de indicatori se referă la două dintre cele mai grave privațiuni legate de lipsa infrastructurii urbane și cuprinde ponderea populației care trăiește în locuințe lipsite de instalație de energie electrică și de apă².

Indicii teritoriali ai sărăciei, calculați în acest context, sunt indicatori relativi, exprimând poziția fiecărui județ în raport cu județele în care se înregistrează valoarea maximă și cea minimă a fiecărei caracteristici. Calculul indicilor se bazează pe metoda utilizată în calculul indicilor dezvoltării umane, conform formulei:

$$I_i = \frac{X_i - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}$$

¹ Calculul indicatorului sintetic teritorial, în vederea construirii unei hărți a sărăciei, a fost conceput și realizat de noi în colaborare cu dr. Maria Poenaru, cercetător științific în IEN.

² Lista, relativ restrânsă, cuprinde cei mai relevanți dintre indicatorii disponibili în profil județean. Menționăm însă că alte evaluări de acest fel au în vedere un număr mult mai mare (30-40) de indicatori, iar pentru a asigura o mai mare rigurozitate estimării se aplică tehnici statistice speciale de tipul analizei factoriale sau al analizei componentelor principale (*Baker-Grosh 1994*).

în cazul caracteristicilor cu conotație negativă, adică al celor pentru care un nivel mai înalt înseamnă mai multă sărăcie (rata șomajului, de pildă) și conform formulei:

$$I_i = \frac{X_{\max} - X_i}{X_{\max} - X_{\min}}$$

în cazul caracteristicilor cu semnificație pozitivă, cele pentru care un nivel mai înalt înseamnă mai puțină sărăcie (cîștigurile salariale, de exemplu).

Calculați în acest mod, indicii teritoriali corespunzători fiecărei caracteristici variază între 0 și 1, apropierea de limita superioară însemnând condiții de viață mai grele, mai multe privațiuni, un risc mai mare de sărăcie.

Din cei 11 indici, calculați pentru fiecare județ, au fost compuși patru indici parțiali: un indice al sărăciei din perspectiva factorilor economici ai acesteia (ISE), determinat pe baza indicatorilor ocupării; un indice al privațiunilor în sfera capitalului uman (IPCU), estimat pe baza indicatorilor privind învățământul și sănătatea; un indice al privațiunilor în infrastructură (IPI); un indice al deficitului de resurse al bugetelor locale (ILRBL). Indicii parțiali au fost determinați ca medie aritmetică simplă a indicilor teritoriali corespunzători caracteristicilor cuprinse în fiecare grupă, iar indicele sintetic al sărăciei a fost, la rândul lui, calculat ca medie aritmetică simplă a indicilor parțiali¹, astfel:

$$ISS = \frac{ISE + IPCU + IPI + ILRBL}{4}$$

Indicele sintetic al sărăciei are valori cuprinse între 0,8078 (Botoșani) și 0,1172 (Municipiul București). Indicele înregistrează valori mai mari de 0,6 în 18 județe, care cuprind aproape 40% din populația României. Valori cuprinse între 0,4 și 0,6 se înregistrează în 16 județe. Numai în 7 județe indicele este mai mic de 0,4 (Anexa 14). Numărul județelor în care se înregistrează valori superioare lui 0,5 este de 27.

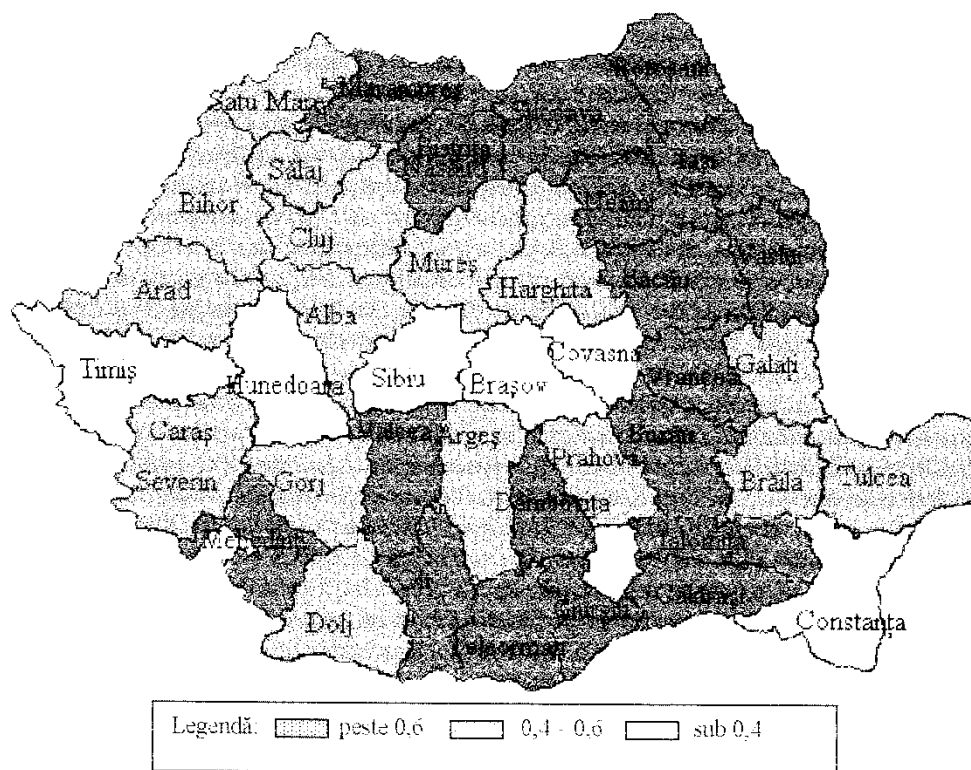
Indicele sintetic al sărăciei calculat pe zone evidențiază legătura dintre gradul de sărăcie și nivelul de dezvoltare economică, având valori sensibil mai înalte în zonele în care produsul intern brut pe locuitor este mai scăzut. În linii mari, ierarhia zonelor teritoriale - alcătuită după indicele sintetic al sărăciei și după indicii parțiali - se află în corelație inversă cu ierarhia constituită după mărimea PIB pe locuitor. Zonele în care se cumulează nivelurile cele mai înalte ale indicatorilor relevanți pentru sărăcie sunt cele situate în nordul și nord-estul

1 Spre deosebire de acesta, indicele sărăciei umane (human poverty index), propus de experții PNUD în Raportul dezvoltării umane, este calculat conform unei formule care reprezintă o combinație de medie aritmetică și geometrică a indicatorilor cuprinși în

evaluarea sărăciei: $HPI = \sqrt[3]{\frac{P_1^3 + P_2^3 + P_3^3}{3}}$ (UNDP 1997)

țării, unde județele Bistrița-Năsăud, Maramureș, Botoșani, Suceava, Iași, Neamț, Vaslui, Bacău și Vrancea formează o zonă compactă de sărăcie, precum și în sud, în județele caracterizate prin prezența masivă a populației ocupate în agricultură (Ialomița, Călărași, Giurgiu, Teleorman și Olt) sau a economiei montane (Buzău, Dâmbovița, Vâlcea și Mehedinți). Cele mai mari diferențe teritoriale se înregistrează la indicatorii care reflectă factorii economici ai sărăciei, indicatorii ocupării și cei ai resurselor din bugetele locale.

Figura 4. Indicele sintetic al sărăciei în profil județean

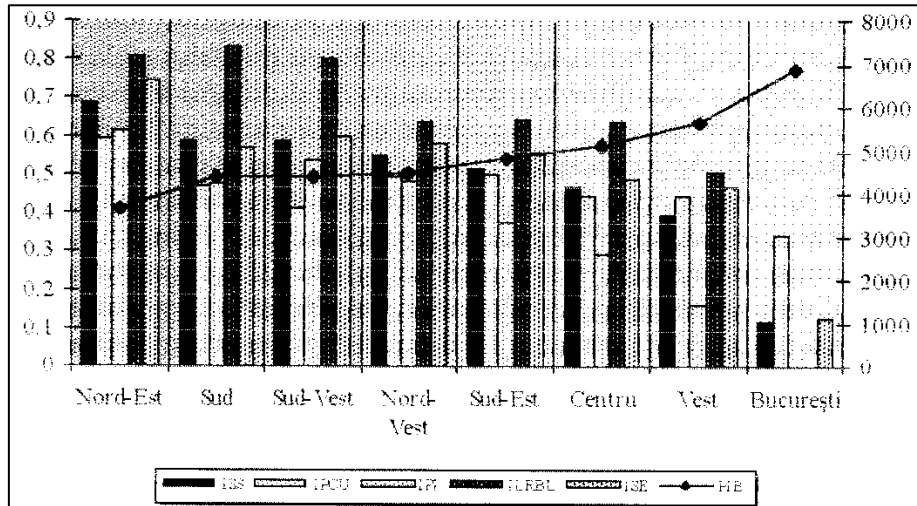

Tabelul 4 - Indicele sintetic al sărăciei pe zone

	PIB/locuitor, mii lei 1996	Indicele sintetic al sărăciei	Indicele sărăciei economice	Indicele privațiunilor în capitalul uman	Indicele privațiunilor în infrastructură	Indicele lipsei resurselor bugetelor locale
ROMÂNIA	4794,4	0,510	0,538	0,472	0,394	0,637
Zona Nord – Est	3678,1	0,688	0,746	0,591	0,613	0,804
Zona Sud	4367,8	0,589	0,573	0,471	0,480	0,834
Zona Sud – Vest	4405,9	0,587	0,600	0,409	0,537	0,801
Zona Nord – Vest	4497,2	0,548	0,579	0,494	0,482	0,639
Zona Sud – Est	4823,8	0,518	0,559	0,499	0,373	0,642
Zona Centru	5112,7	0,465	0,487	0,446	0,292	0,635
Zona Vest	5644,1	0,394	0,465	0,446	0,158	0,507
Zona București	6879,5	0,117	0,127	0,342	0,000	0,000

Este evident că politica de combatere a sărăciei trebuie să includă și o componentă regională, componentă care să se sprijine în primul rând pe dezvoltarea economiei zonelor mai puternic afectate de sărăcie. Aceasta presupune: (a) dezvoltarea și diversificarea industriei și a serviciilor, prin susținerea și stimularea întreprinderilor mici și mijlocii, capabile să valorifice mai eficient resursele locale și să ofere locuri de muncă; (b) dezvoltarea agriculturii și a economiei rurale, prin optimizarea mărimii exploatațiilor agricole, sprijinirea dotării acestora cu inventarul de producție necesar, a dezvoltării industriei de prelucrare a produselor agricole și a formării unei rețele eficiente de desfacere a acestora; (c) inițierea și susținerea unor lucrări în infrastructură, menite să creeze condiții mai atractive pentru investitori și să asigure locuri de muncă pentru forța de muncă disponibilizată masiv în urma restrângerii activității sau a lichidării marilor întreprinderi. Cu deosebire în zonele caracterizate prin monoindustrie, în care întreaga economie cade odată cu întreprinderea în jurul căreia pivotează, este foarte importantă impulsivitatea sub o formă sau alta a construirii unei noi structuri economice, care să facă posibilă valorificarea potențialului uman și a resurselor naturale, să genereze și resursele necesare îmbunătățirii condițiilor de viață, evitării cronicizării stării de sărăcie și a formării unor pungi de sărăcie.

Figura 5. Indicii sărăciei și PIB în profil teritorial

ANEXE

Anexa 1. Elemente ale coșului și bugetului minim de consum estimate pentru o familie compusă din patru persoane¹

Tabelul 1. Cantitățile de alimente cuprinse în coșul minim de consum, comparativ cu necesarul și disponibilul mediu de consum

-medii anuale pe o persoană-

	U.M.	Cantități minim cuprinse de în coșul consum			Necesar conform recomandării nutriționiștilor ²	Disponibil mediu anual de consum pe locuitor ³
		V _M	V _m	V _{SOS}		
Produse din cereale, în echivalent făină	kg	130	160	185	130	162
Cartofi	kg	73	50	30	73	71
Legume și produse din legume, în echivalent legume proaspete	kg	110	80	60	110	116 ⁴
Leguminoase	kg	3	6	8	3	...
Fructe și produse din fructe, în echivalent fructe proaspete	kg	60	30	20	60	46
Carne și produse din carne, în echivalent carne proaspătă	kg	62	45	18	62	48
Pește și produse din pește, în echivalent pește proaspăt	kg	10	3	2	10	...
Ouă	buc.	283	180	120	283	197
Lapte și produse lactate, în echivalent lapte cu 3,5% grăsime, exclusiv unt	litri	237	160	90	237	189
Grăsimi (greutate brută)	kg	17	21	24	17	12
Zahăr și produse din zahăr, în echivalent zahăr	kg	24	15	12	24	24
Calorii	nr/zi	2930	2870	2818	2800	2908
Proteine	gr/zi	100	90	81	100	95,3

¹ Coșul și bugetul minim de consum au fost determinate în mod analitic în trei variante (V_{M} , V_m , V_{SOS}) pentru o familie compusă din patru persoane, doi adulți (un bărbat și o femeie de 26-40 ani, care prestează activitate ce presupune efort mediu) și doi copii (băiat de 13-15 ani și fetiță de 7-9 ani) S-a avut în vedere ipoteza că familia locuiește într-un apartament de trei camere în bloc de locuințe situat într-un oraș mare; ² Necesarul de consum alimentar în medie pe o persoană din familie pe baza normelor de alimentație stabilite ca rezultat al cercetărilor efectuate de specialiști în nutriție ai Institutului de Igienă și Sănătate Publică București. Normele sunt determinate în calorii și factori nutritivi (proteine, lipide și glucide, vitamine și substanțe minerale) precum și cantitatea pe principalele grupe de alimente, în mod diferențiat pe sexe, grupe de vârstă și categoria de efort; ³ Disponibilul de consum reprezintă o estimare a consumului alimentar mediu anual ce revine pe un locuitor realizată prin metoda balanței (producția + importul - exportul). Datele se referă la anul 1995. (Sursa: CNS, Anuarul statistic al României pe anul 1996); ⁴ Inclusiv leguminoase.

Tabelul 2 - Aportul caloric al principalelor grupe de alimente cuprinse în coșul minim de consum

	Număr de calorii zilnic			Pondere în total, %		
	V _M	V _m	V _{SOS}	V _M	V _m	V _{SOS}
Produse din cereale	1169	1422	1651	39,9	49,5	58,6
Cartofi	150	103	62	5,1	3,6	2,2
Legume și produse din legume	69	50	38	2,4	1,7	1,3
Leguminoase	26	50	67	0,9	1,7	2,3
Fructe și produse din fructe	94	47	31	3,2	1,7	1,1
Carne și produse din carne	352	266	104	12,0	9,3	3,7
Pește și produse din pește	16	5	3	0,5	0,2	0,1
Ouă	66	42	28	2,3	1,5	1,0
Lapte și produse lactate, exclusiv unt	296	195	106	10,1	6,8	3,8
Grăsimi	430	523	595	14,7	18,2	21,2
Zahăr și produse din zahăr	262	167	132	8,9	5,8	4,7
TOTAL	2930	2870	2818	100,0	100,0	100,0
din care:						
de origine animală	968	800	602	33,0	27,9	21,4
de origine vegetală	1962	2070	2216	67,0	72,1	78,6

Tabelul 3. Conținutul în proteine al principalelor grupe de alimente cuprinse în coșul minim de consum

	Proteine (grame zilnic)			Pondere în total, %		
	V _M	V _m	V _{SOS}	V _M	V _m	V _{SOS}
Produse din cereale	36,3	45,1	54,3	36,4	50,3	67,1
Cartofi	3,4	2,3	1,4	3,4	2,6	1,7
Legume și produse din legume	3,5	2,6	2,0	3,5	2,9	2,5
Leguminoase	2,0	3,8	5,1	2,0	4,2	6,3
Fructe și produse din fructe	1,2	0,6	0,3	1,2	0,7	0,4
Carne și produse din carne	24,5	17,2	7,1	24,6	19,2	8,8
Pește și produse din pește	2,4	0,7	0,5	2,4	0,8	0,6
Ouă	5,4	3,5	2,3	5,4	3,9	2,8
Lapte și produse lactate, exclusiv unt	20,4	13,4	7,5	20,5	15,0	9,3
Grăsimi	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Zahăr și produse din zahăr	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
TOTAL	99,6	89,6	80,9	100,0	100,0	100,0
din care:						
de origine animală	53,0	35,1	17,7	53,2	39,2	21,9
de origine vegetală	46,6	54,5	63,2	46,8	60,8	78,1

**Anexa 2. Nivelul și structura cheltuielilor minime estimate
pentru o familie compusă din patru persoane**

Tabelul 1. Nivelul cheltuielilor minime de consum

- lei lunar pe familie -

	septembrie 1993			iunie 1997		
	V _M	V _m	V _{sos}	V _M	V _m	V _{sos}
A. Produse alimentare	90301	70684	48674	911544	706730	470357
Produse din cereale	14215	16533	16977	134353	156257	160455
Cartofi	4550	3117	1870	62403	42746	25644
Legume și produse din legume	5639	4062	2990	41302	29754	21900
Leguminoase	433	812	1083	6267	11752	15677
Fructe și produse din fructe	3921	2215	1016	82561	46634	21389
Carne și produse din carne	28305	21681	7760	278934	213662	76471
Pește și produse din pește	3882	1148	890	37153	10985	8516
Ouă	5452	3468	2312	56702	34442	24692
Lapte și produse lactate	9824	7315	3165	108805	84015	35055
Grăsimi	4703	5541	6486	39105	46040	53892
Zahăr și produse din zahăr	7137	4202	3525	42666	25120	21072
Alte produse alimentare	2240	600	600	21283	5323	5323
B. Produse nealimentare	59645	37718	25286	483933	303109	188940
Îmbrăcăminte și încălțăminte	19826	13460	7000	183060	124257	64454
Produse textile de uz gospodăresc	1919	-	-	16196	-	-
Mobilă	4818	-	-	35588	-	-
Bunuri de folosință îndelungată	3415	-	-	25984	-	-
Articole tehnico-sanitare	1321	-	-	9667	-	-
Articole electrice	275	181	-	2094	-	-
Veselă, tacâmuri, articole de menaj, scule de uz gospodăresc	1333	-	-	9356	-	-
Articole chimice	3782	3253	1918	27014	24529	13701
Articole de igienă	4418	4418	1846	42835	42835	17898
Medicamente și articole tehnico- medicale	1712	1712	1171	17573	17573	12021
Articole culturale	4659	2527	1184	45207	24556	11507
Energie electrică, termică și gaze	12167	12167	12167	69359	69359	69359
C. Servicii	19263	11734	9404	256445	151018	125868
Reparații și întreținere a îmbrăcăminte și încălțăminte	648	407	250	5748	3441	2115
Reparații mobilă, instalații sanitare, articole electrocasnice	2289	1258	-	16954	9318	-
Apă, canal, salubritate	3163	3163	3163	44109	44109	44109
Igienă personală	950	370	210	10834	4219	2393
Transport	9313	4536	3850	153098	74548	63276
Poștă și telecomunicații	632	529	460	12758	10676	9284
Servicii recreative	497	-	-	4361	-	-
Îngrijire medicală	571	271	250	7353	3507	3491
Locuință (rată lunară)	1200	1200	1200	1200	1200	1200
TOTAL	169209	120146	83364	1651922	1160857	785166

Tabelul 2. Structura cheltuielilor minime de consum

- procente -

	septembrie 1993			iunie 1997		
	V _M	V _m	V _{SOS}	V _M	V _m	V _{SOS}
A. Produse alimentare	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Produse din cereale	15,8	23,4	34,9	14,7	22,1	34,1
Cartofi	5,0	4,4	3,9	6,9	6,0	5,5
Legume și produse din legume	6,2	5,7	6,2	4,5	4,2	4,7
Leguminoase	0,5	1,1	2,2	0,7	1,7	3,3
Fructe și produse din fructe	4,3	3,1	2,1	9,1	6,6	4,5
Carne și produse din carne	31,4	30,7	15,9	30,6	30,2	16,2
Pește și produse din pește	4,3	1,6	1,8	4,1	1,5	1,8
Ouă	6,0	4,9	4,8	6,2	4,9	5,3
Lapte și produse lactate	10,9	10,3	6,5	11,9	11,9	7,5
Grăsimi	5,2	7,8	13,3	4,3	6,5	11,5
Zahăr și produse din zahăr	7,9	5,9	7,2	4,7	3,6	4,5
Alte produse alimentare	2,5	0,8	1,2	2,3	0,8	1,1
B. Produse nealimentare	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Îmbrăcăminte și încălțăminte	33,2	35,7	27,7	37,8	41,0	34,1
Produse textile de uz gospodăresc	3,2	-	-	3,4	-	-
Mobilă	8,1	-	-	7,4	-	-
Bunuri de folosință îndelungată	5,7	-	-	5,4	-	-
Articole tehnico-sanitare	2,2	-	-	2,0	-	-
Articole electrice	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4
Veselă, tacâmuri, articole de menaj, scule de uz gospodăresc	2,2	-	-	1,9	-	-
Articole chimice	6,4	8,6	7,1	5,6	7,6	6,8
Articole de igienă	7,4	11,7	7,3	8,9	14,2	9,5
Medicamente și articole tehnico-medicale	2,9	4,5	4,6	3,6	5,8	6,4
Articole culturale	7,8	6,7	4,7	9,3	8,1	6,1
Energie electrică, termică și gaze	20,4	32,3	48,1	14,3	22,9	36,7
C. Servicii	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Reparații și întreținere a îmbrăcăminte și încălțăminte	3,4	3,4	2,7	2,2	2,3	1,7
Reparații mobilă, instalații sanitare, articole electrocasnice	11,9	10,7	-	6,6	6,2	-
Apă, canal, salubritate	16,4	27,0	33,6	17,2	29,2	35,0
Igienă personală	4,9	3,2	2,3	4,2	2,8	1,9
Transport	48,3	38,7	41,0	59,7	49,4	50,3
Poștă și telecomunicații	3,3	4,5	4,9	5,0	7,0	7,4
Servicii recreative	2,6	-	-	1,7	-	-
Îngrijire medicală	3,0	2,3	2,7	2,9	2,3	2,8
Locuința (rată lunară)	6,2	10,2	12,8	0,5	0,8	0,9
TOTAL CHELTUIELI	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
produse alimentare	53,4	58,8	58,4	55,2	60,9	59,9
produse nealimentare	35,2	31,4	30,3	29,3	26,1	24,1
servicii	11,4	9,8	11,3	15,5	13,0	16,0

Anexa 3. Cheltuielile minime de consum evaluate pentru gospodării de diferite dimensiuni

Tabelul 1. Cheltuielile minime de consum evaluate la prețurile din octombrie 1990 - decembrie 1996

- lei lunar pe gospodărie -

	oct. 1990	dec. 1991	dec. 1992	dec. 1993	dec. 1994	dec. 1995	dec. 1996
V_M							
Persoană tânără activă care locuiește cu familia	1209	5372	16072	63564	102783	133569	209851
Persoană activă care locuiește singură	1365	6069	18160	71821	116135	151875	239143
Familie compusă din două persoane active	2483	11035	33016	130578	211144	275321	433156
Familie compusă din două persoane active și un copil	3039	13509	40420	159860	258493	335861	528100
Familie compusă din două persoane active și doi copii	4804	21356	63896	252710	408632	528849	830100
Familie compusă din două persoane active și trei copii	5607	24922	74566	294907	476864	616490	967887
Pensionar singur	961	4270	12777	50532	81710	106738	168113
Familie de pensionari compusă din două persoane	1765	7845	23472	92831	150108	195384	307285
V_m							
Persoană tânără activă care locuiește cu familia	867	3853	15529	45597	73731	94523	145020
Persoană activă care locuiește singură	961	4272	12782	50553	81745	106059	160906
Familie compusă din două persoane active	1755	7800	23338	92300	149250	191585	293589
Familie compusă din două persoane active și un copil	2136	9495	28408	112354	181676	232586	356835
Familie compusă din două persoane active și doi copii	3391	15075	45104	178388	288453	368593	575802
Familie compusă din două persoane active și trei copii	3966	17629	52742	208594	337297	430585	661721
Pensionar singur	724	3200	9635	38107	61619	78838	120897
Familie de pensionari compusă din două persoane	1375	6112	18287	72325	116950	149336	229337

	oct. 1990	dec. 1991	dec. 1992	dec. 1993	dec. 1994	dec. 1995	dec. 1996
Vsos							
Persoană tânără activă care locuiește cu familia	587	2610	7810	30890	49949	64889	101908
Persoană activă care locuiește singură	656	2918	8729	34525	55827	72628	113759
Familie compusă din două persoane active	1176	5228	15643	61867	100039	130113	203676
Familie compusă din două persoane active și un copil	1729	7686	22995	90947	147061	189876	296443
Familie compusă din două persoane active și doi copii	2260	10047	30061	118889	192244	247600	386633
Familie compusă din două persoane active și trei copii	2685	11934	35708	141224	228360	293769	458514
Pensionar singur	489	2175	6508	24740	41621	53716	84190
Familie de pensionari compusă din două persoane	926	4118	12320	48727	78792	101451	158645

**Tabelul 2. Cheltuielile minime de consum evaluate
la prețurile din decembrie 1993 - iunie 1997**

- mii lei lunar pe gospodărie -

	dec 1993	dec. 1994	iunie 1995	dec. 1995	iunie 1996	dec. 1996	iunie 1997
V_M							
Persoană tânără activă care locuiește cu familia	64	103	112	134	151	210	419
Persoană activă care locuiește singură	72	116	127	152	171	239	482
Familie compusă din două persoane active	131	211	230	275	310	433	869
Familie compusă din două persoane active și un copil	160	258	281	336	378	528	1056
Familie compusă din două persoane active și doi copii	253	409	444	529	595	830	1652
Familie compusă din două persoane active și trei copii	295	477	517	616	694	968	1922
Pensionar singur	51	82	89	107	120	168	338
Familie de pensionari compusă din două persoane	93	150	163	195	220	307	615
V_m							
Persoană tânără activă care locuiește cu familia	46	74	79	94	107	145	292
Persoană activă care locuiește singură	51	82	88	106	119	161	326
Familie compusă din două persoane active	92	149	161	192	216	294	594
Familie compusă din două persoane active și un copil	112	182	196	233	262	357	720
Familie compusă din două persoane active și doi copii	178	288	310	369	415	576	1161
Familie compusă din două persoane active și trei copii	209	337	363	431	484	662	1330
Pensionar singur	38	62	67	79	88	121	245
Familie de pensionari compusă din două persoane	72	117	126	149	168	229	463
V_{sos}							
Persoană tânără activă care locuiește cu familia	31	50	54	65	71	102	206
Persoană activă care locuiește singură	35	56	60	73	80	114	233

	dec 1993	dec. 1994	iunie 1995	dec. 1995	iunie 1996	dec. 1996	iunie 1997
Familie compusă din două persoane active	62	100	108	130	142	204	417
Familie compusă din două persoane active și un copil	91	147	158	190	208	296	602
Familie compusă din două persoane active și doi copii	119	192	206	248	270	387	785
Familie compusă din două persoane active și trei copii	141	228	245	294	320	458	930
Pensionar singur	25	42	45	54	59	84	173
Familie de pensionari compusă din două persoane	49	79	85	101	111	159	323

Anexa 4. Minimul de trai decent și de supraviețuire determinat de ICCV la prețurile din iunie 1994

- lei lunar pe familie -

	URBAN		RURAL	
	minim decent	minim de supraviețuire	minim decent	minim de supraviețuire
Familii de salariați				
1 persoană	132900	78000	106300	62400
2 persoane	236400	130200	189100	104200
3 persoane	316600	183000	253300	146400
4 persoane	396800	237600	317400	190100
5 persoane	476700	288600	381400	230900
6 persoane	580100	341400	464100	273100
Familii de pensionari				
1 persoană	94300	66500	75400	53200
2 persoane	169800	119700	135800	95800

Minimul relativ: 50% din venitul mediu pe o persoană : 41000 lei
50% din venitul ce revine pe adult echivalent: 51500 lei

Minimul subiectiv: Total eşantion: 314307 lei Pensionari: 228831 lei
Activi: 355854 lei Urban: 353791 lei
Rural: 258669 lei

Sursa: Zamfir 1995

Anexa 5. Minimul de trai decent și de supraviețuire determinat de INCSMPS la prețurile din iunie 1996

- mii lei lunar pe gospodărie -

Componenta gospodăriei	URBAN		RURAL	
	minim decent	minim de supraviețuire	minim decent	minim de supraviețuire
1A	241	169	193	130
1A+1C	391	270	332	222
1A+2C	543	373	465	310
1A+3C	672	458	587	390
1A+1P	403	277	344	230
2A	446	308	373	250
2A+1C	603	415	511	342
2A+2C	746	511	646	431
2A+3C	873	594	765	507
2A+4C	993	672	883	583
2A+1P	616	423	524	349
2A+1C+1P	778	533	671	448
3A	658	453	553	369
3A+1C	807	553	692	462
1P	191	131	167	113
2P	362	247	319	213

Notă: 1) Evaluările sunt făcute pe 20 de tipuri de gospodării; 2) A= persoană activă; 3) C= copil; 4) P= pensionar

Sursa: INCSMPS, Buletin lunar nr.6/1996 privind valorile și componentele minimului de trai

Anexa 6. Nivelul și structura veniturilor gospodăriilor

	Total gospodării	Gospodării de				
		Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
1995						
1. Veniturile totale nominale						
- mii lei lunar pe gospodărie -	408,3	530,2	1079,0	353,7	292,4	310,8
din care:						
venituri salariale	178,9	373,0	266,0	31,3	60,2	47,8
venituri din vânzări de produse agricole, animale și păsări	18,6	9,7	54,4	64,9	15,4	18,2
venituri din activități pe cont propriu	17,8	9,8	431,8	26,7	24,8	7,4
venituri din prestații sociale	64,9	22,8	17,5	27,2	57,6	115,7
contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii	112,6	98,7	102,1	184,8	109,8	113,3

	Total gospodării	Gospodării de				
		Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
2. Venituri nete						
- mii lei lunar pe o gospodărie-	356,1	431,6	945,4	337,1	275,0	290,2
- mii lei lunar pe o persoană -	120,6	124,1	278,4	101,7	76,0	126,7
Raport față de veniturile medii pe o persoană la total gospodării, %	100	103	231	84	63	105
Raport față de 60% din veniturile medii pe o persoană la total gospodării, %	167	172	385	141	105	175
1996						
1. Veniturile totale nominale						
- mii lei lunar pe gospodărie -	594,3	766,3	1434,4	544,5	413,9	466,1
din care:						
venituri salariale	248,0	536,4	287,9	43,9	94,5	67,4
venituri din vânzări de produse agricole, animale și păsări	27,4	13,3	31,9	99,7	20,1	27,3
venituri din activități pe cont propriu	21,9	9,7	724,0	33,3	28,4	7,2
venituri din prestații sociale	92,8	28,3	24,8	35,3	70,1	165,5
contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii	182,3	154,3	149,6	312,5	165,3	185,6
2. Venituri nete						
- mii lei lunar pe gospodărie -	521,9	624,4	1291,2	520,2	388,1	437,6
- mii lei lunar pe o persoană -	180,7	181,5	365,3	158,6	109,1	193,4
Raport față de veniturile medii pe o persoană la total gospodării, %	100	100	202	88	60	107
Raport față de 60% din veniturile medii pe o persoană la total gospodării, %	167	167	337	146	101	178

Sursa : CNS 1997

Anexa 7. Cheltuielile de consum ale gospodăriilor

	Total gospodării	Gospodării de				
		Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
1995						
1. Total cheltuieli						
- mii lei lunar pe o persoană -	103,3	108,1	196,4	83,4	75,5	106,2
-consum alimentar	60,7	61,2	86,4	51,3	47,5	65,1
-mărfuri nealimentare	32,2	34,3	84,2	28,1	21,8	31,6
-servicii	10,4	12,6	25,8	4,0	6,2	9,5
Raport față de total gospodării, %						
Total cheltuieli, din care pentru:	100	105	190	81	73	103
-produse alimentare	100	101	142	85	78	107
-mărfuri nealimentare	100	107	261	87	68	98
-servicii	100	104	248	38	60	91
Raport față de 60% din cheltuielile medii pe o persoană, %	167	174	317	135	122	171
2. Total cheltuieli						
- mii lei lunar pe adult echivalent -	117,9	120,4	227,6	87,7	84,5	128,6
Raport față de 60% din cheltuielile pe adult echivalent,%	167	170	322	124	119	182
1996						
1. Total cheltuieli						
- mii lei lunar pe o persoană-	156,6	160,3	254,8	136,2	109,3	163,3
-produse alimentare	92,0	91,1	123,4	80,1	72,1	99,2
-mărfuri nealimentare	49,2	50,2	91,4	50,8	27,5	50,1
-servicii	15,4	19,0	40,0	5,3	9,7	14,0
Raport față de total gospodării, %						
Total cheltuieli, din care pentru:	100	102	163	87	70	104
-produse alimentare	100	99	134	87	78	108
-mărfuri nealimentare	100	102	186	103	56	102
-servicii	100	123	260	34	63	91
Raport față de 60% din cheltuielile medii pe o persoană, %	167	171	271	145	116	174

Sursa: Calculat pe baza datelor din CNS 1997.

Anexa 8. Distribuția pe quintile a persoanelor din gospodăriile cercetate în AIG în anul 1995

- procente -

	Total persoane	din care în gospodării din quintila				
		1	2	3	4	5
Total gospodării	100	27,6	22,3	19,4	16,7	14,0
Gospodării de:						
- salariați	100	23,7	23,3	21,3	17,9	13,8
- patroni	100	4,1	9,5	19,6	21,7	45,1
- țărani	100	53,8	21,9	12,0	7,1	5,2
- șomeri	100	56,5	21,6	11,1	7,0	3,8
- pensionari	100	19,9	21,7	20,7	19,6	18,1
Gospodării formate din:						
- 1 persoană	100	6,9	10,8	16,9	25,7	39,7
- 2 persoane	100	11,4	17,5	21,5	25,3	24,3
- 3 persoane	100	17,9	22,4	22,7	20,5	16,5
- 4 persoane	100	25,1	26,6	22,9	15,3	10,1
- 5 persoane	100	41,3	27,1	16,6	9,9	5,1
- 6 și mai multe persoane	100	59,0	21,8	11,0	5,9	2,3
Gospodării din mediul:						
-urban	100	20,8	21,4	21,3	19,5	17,0
-rural	100	34,2	23,2	17,5	13,9	11,2
Persoane fără studii	100	36,5	23,3	17,9	13,4	8,9
Absolvenți ai învățământului						
- primar și gimnazial	100	31,3	22,9	18,5	15,3	12,0
- liceal	100	19,3	21,8	22,3	19,9	16,7
- profesional și complementar	100	26,7	26,3	21,1	15,8	10,1
- postliceal și de maiștri	100	9,5	16,5	23,2	25,5	25,3
- superior	100	3,3	8,0	16,4	27,0	45,3

Sursa: RDNU 1997

Distribuția pe quintile a gospodăriilor în anul 1996

-procente-

	Total gospodării	din care în quintila				
		1	2	3	4	5
Total gospodării	100	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Gospodării de:						
- salariați	100	20,1	23,0	21,8	19,0	16,1
- patroni	100	5,4	12,9	17,3	22,3	42,1
- țărani	100	38,8	23,6	16,9	11,9	9,7
- șomeri	100	49,4	25,9	13,9	6,1	4,7
- pensionari	100	13,1	16,4	20,0	24,0	26,5

Sursa: CNS 1997

Anexa 9. Consumul alimentar pe categorii de gospodării în anul 1996

- cantități medii lunare pe o persoană -

	UM	Total gospodării	Gospodării de				
			Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
Pâine și produse de franzelărie	kg	10,11	10,20	10,59	9,04	9,23	10,40
Mălai	kg	1,95	1,25	0,88	3,62	2,10	2,39
Carne proaspătă	kg	2,48	2,57	3,72	1,98	2,04	2,54
Preparate din carne	kg	0,95	0,98	1,21	0,83	0,80	0,96
Pește și produse din pește	kg	0,28	0,25	0,39	0,25	0,24	0,32
Lapte	litri	5,60	4,69	5,38	6,31	4,28	6,76
Brânzeturi și smântână	kg	1,07	1,01	1,42	1,12	0,82	1,17
Grăsimi	kg	1,31	1,28	1,47	1,12	1,15	1,41
Ouă	buc.	14	14	17	12	11	15
Zahăr	kg	0,90	0,90	1,08	0,71	0,77	0,96
Cartofi	kg	4,11	4,00	4,20	3,64	4,09	4,37
Legume și onserve din legume	kg	7,60	7,22	8,68	6,82	6,45	8,46
Fructe	kg	2,29	2,40	3,48	1,73	1,64	2,38

- medii zilnice pe o persoană -

	UM	Total gospodării	Gospodării de				
			Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
Calorii	număr	2586	2472	2842	2533	2289	2785
din care:							
de origine animală	număr	582	561	710	564	479	629
Protide	grame	82,9	78,8	91,8	82,6	72,2	89,7
din care:							
de origine animală	grame	33,0	32,3	43,8	30,4	26,3	35,6
Ponderele caloriilor din:							
cereale și produse din cereale	%	46,1	44,8	39,8	50,3	48,4	46,3
cartofi, legume, fructe și zahăr	%	14,6	15,3	16,7	12,0	14,1	14,2
carne, pește, lapte și ouă	%	18,6	19,1	23,6	17,4	16,8	18,5
grăsimi	%	15,9	15,4	15,3	13,4	15,0	15,1

Sursa: CNS 1997

Anexa 10. Consumul din resurse proprii în anul 1995

	Pondere în cheltuielile totale de consum, %:						Raport între consumul din resurse proprii în Q5 și Q1
	Total gospodării	Gospodării din quintila:					
		1	2	3	4	5	
Total gospodării:	28,0	39,4	33,0	29,3	26,5	20,0	2,24
Gospodării de:							
-salariați	19,1	28,3	23,0	21,0	17,7	12,5	1,80
-patroni	11,1	9,9	18,7	23,8	18,6	7,3	2,03
-țărani	53,0	61,4	58,4	54,2	48,2	33,2	3,13
-șomeri	34,3	42,2	38,2	37,6	27,3	14,2	2,27
-pensionari	36,7	44,6	41,0	38,3	37,7	30,5	2,77
Gospodării din mediul:							
-urban	14,6	20,2	17,0	16,2	14,3	11,1	2,37
-rural	42,9	50,8	46,7	44,5	43,1	32,7	2,99

Sursa: Calculat pe baza datelor CNS.

Anexa 11. Rata și profilul sărăciei evaluate pe baza cheltuielilor ajustate cu scala OECD modificată

	Rata sărăciei la pragul de:			Pondere în total persoane aflate sub pragul de:		
	40%	50%	60%	40%	50%	60%
Total gospodării	5,50	12,61	22,20	100,0	100,0	100,0
Gospodării de:						
-salariați	2,27	6,39	13,59	19,55	23,89	28,96
-patroni	0,00	0,00	1,26	0,00	0,00	0,03
-țărani	15,85	28,23	42,85	23,82	21,03	18,26
-șomeri	12,83	28,21	44,08	11,60	11,08	9,86
-pensionari	5,64	13,39	23,63	34,52	35,58	35,91
Gospodării formate din:						
-1 persoană	11,06	21,19	34,32	13,06	11,18	10,06
-2 persoane	4,08	9,72	18,47	13,65	14,12	15,31
-3 persoane	3,02	7,61	14,82	11,23	12,29	13,67
-4 persoane	3,23	8,15	15,48	14,66	16,09	17,43
-5 persoane	5,44	13,59	25,76	13,45	14,61	15,80
-6 și mai multe persoane	11,68	25,11	34,48	33,96	31,71	27,93
Gospodării din mediul:						
-urban	3,15	8,03	15,34	28,27	31,35	34,60
-rural	7,81	17,21	28,13	71,73	68,65	65,40

Sursa: Date CNS(AIG)

Anexa 12. Distribuția pe quintile a gospodăriilor grupate după vârsta și sexul capului gospodăriei

- procente -

	Total gospodării	Ponderea gospodăriilor aflate în quintila:				
		1	2	3	4	5
Total gospodării	100	20	20	20	20	20
Gospodării în care capul gospodăriei are vârsta de: -până la 24 ani	100	19	17	16	22	26
-25-49 ani	100	25	22	20	17	16
-50-59 ani	100	24	22	20	18	16
-60 ani	100	12	17	20	24	27
Gospodării în care capul gospodăriei este: -bărbat	100	22	21	21	19	17
-femeie	100	15	16	18	24	29
Gospodării din mediul urban în care capul gospodăriei este:						
-bărbat	100	16	20	22	22	20
-femeie	100	12	14	17	24	34
Gospodării din mediul rural în care capul gospodăriei este:						
-bărbat	100	27	23	19	17	14
-femeie	100	18	18	19	21	24

Sursa: CNS(AIG)

Anexa 13. Gradul de sărăcie evaluat cu ajutorul indicatorului relativ multidimensional TFR

	1995		1996	
	Indicatorul global	Indicatorul calculat pe baza cheltuielilor de consum	Indicatorul global	Indicatorul calculat pe baza cheltuielilor de consum
Total gospodării	0,279	0,235	0,269	0,233
Gospodării de:				
- salariați	0,232	0,24	0,198	0,239
- patroni	0,195	0,169	0,121	0,088
- lucrători pe cont propriu	0,295	0,315	0,298	0,398
în activități neagricole				
- țărani	0,38	0,338	0,4	0,409
- șomeri	0,291	0,301	0,382	0,514
- pensionari	0,301	0,242	0,292	0,164
Gospodării din mediul:				
- urban	0,175	0,21	0,179	0,202
- rural	0,328	0,295	0,352	0,262

	1995		1996	
	Indicatorul global	Indicatorul calculat pe baza cheltuielilor de consum	Indicatorul global	Indicatorul calculat pe baza cheltuielilor de consum
Gospodării formate din:				
- 1 persoană	0,352	0,098	0,316	0,081
- 2 persoane	0,273	0,16	0,248	0,139
- 3 persoane	0,226	0,249	0,223	0,238
- 4 persoane	0,216	0,327	0,232	0,324
- 5 persoane	0,281	0,468	0,299	0,444
- 6 și mai multe persoane	0,348	0,604	0,361	0,592

Notă: În cazul ambilor indicatori este prezentată varianta conform căreia cheltuielile de consum au fost calculate pe echivalent adult cu ajutorul scalei de echivalență CNS.

Sursa: CNS

Anexa 14. Indicii teritoriali ai sărăciei

	Indicele sintetic ISS	Indicii parțiali				Rang după				
		ISE	IPCU	IPI	ILRBL	ISS	ISE	IPCU	IPI	ILRBL
BOTOȘANI	0,8078	0,9178	0,6508	0,8255	0,8373	1	1	4	2	9
VASLUI	0,7848	0,8294	0,6592	0,9129	0,7376	2	3	2	1	18
TELEORMAN	0,7146	0,7787	0,5046	0,5751	1,0000	3	5	19	14	1
GIURGIU	0,7122	0,7361	0,5996	0,6500	0,8632	4	6	8	7	6
NEAMȚ	0,6859	0,8318	0,4407	0,6041	0,8670	5	2	24	9	4
SUCEAVA	0,6821	0,8201	0,5362	0,5334	0,8389	6	4	14	17	8
BISTRIȚA	0,6666	0,7279	0,5770	0,7387	0,6228	7	7	11	4	28
NĂSĂUD										
IALOMIȚA	0,6546	0,6786	0,6897	0,5104	0,7396	8	12	1	19	17
BACĂU	0,6452	0,5457	0,6051	0,5993	0,8306	9	25	7	11	11
MEHEDINȚI	0,6407	0,6047	0,5950	0,5442	0,8189	10	21	10	16	12
OLT	0,6371	0,6330	0,4593	0,6013	0,8546	11	20	22	10	7
MARAMUREȘ	0,6325	0,5301	0,4438	0,7614	0,7948	12	27	23	3	14
CĂLĂRAȘI	0,6309	0,6959	0,5732	0,6275	0,6270	13	11	12	8	26
BUZĂU	0,6166	0,7265	0,3166	0,5920	0,8312	14	8	39	12	10
VRANCEA	0,6141	0,7229	0,4252	0,6896	0,6188	15	9	29	5	29
IAȘI	0,6132	0,6581	0,6588	0,4119	0,7240	16	16	3	27	20
DĂMBOVIȚA	0,6086	0,6034	0,4316	0,5014	0,8983	17	22	27	20	3
VÂLCEA	0,6049	0,7036	0,2674	0,6729	0,7756	18	10	41	6	15
DOLJ	0,5912	0,6738	0,4078	0,4192	0,8642	19	14	30	25	5
MUREȘ	0,5845	0,6354	0,5536	0,4612	0,6879	20	19	13	22	23
ALBA	0,5834	0,5323	0,4319	0,5531	0,8166	21	26	26	15	13
SATU MARE	0,5770	0,6465	0,5131	0,4916	0,6568	22	18	17	21	24
HARGHITA	0,5716	0,6707	0,5110	0,4123	0,6923	23	15	18	26	22
BIHOR	0,5593	0,5252	0,6461	0,3670	0,6990	24	28	5	28	21
TULCEA	0,5589	0,6479	0,5287	0,4503	0,6087	25	17	15	23	31

	Indicele sintetic ISS	Indicii parțiali				Rang după				
		ISE	IPCU	IPI	ILRBL	ISS	ISE	IPCU	IPI	ILRBL
GALAȚI	0,5356	0,4881	0,5963	0,3214	0,7367	26	32	9	30	19
ARGEȘ	0,5133	0,4358	0,2749	0,4298	0,9127	27	35	40	24	2
SĂLAJ	0,4936	0,6776	0,3410	0,5879	0,3677	28	13	37	13	39
PRAHOVA	0,4875	0,4092	0,4699	0,3270	0,7438	29	36	20	29	16
BRĂILA	0,4814	0,5858	0,4073	0,2975	0,6348	30	23	31	31	25
ARAD	0,4524	0,5204	0,4391	0,2419	0,6081	31	30	25	33	32
GORJ	0,4488	0,3029	0,3471	0,5206	0,6247	32	39	34	18	27
CARAȘ SEVERIN	0,4456	0,5809	0,5179	0,1673	0,5162	33	24	16	35	35
CLUJ	0,4274	0,5221	0,4045	0,2171	0,5659	34	29	32	34	34
CONSTANȚA	0,3913	0,3738	0,6173	0,1131	0,4608	35	37	6	38	37
COVASNA	0,3725	0,5120	0,3259	0,2769	0,3753	36	31	38	32	38
TIMIȘ	0,3568	0,4521	0,4694	0,1378	0,3677	37	33	21	36	40
HUNEDOARA	0,3551	0,3551	0,3735	0,1025	0,5893	38	38	33	39	33
SIBIU	0,3539	0,4414	0,3441	0,1145	0,5156	39	34	35	37	36
BRAȘOV	0,3291	0,2395	0,4309	0,0311	0,6151	40	40	28	40	30
MUN. BUCUREȘTI	0,1172	0,1272	0,3416	0,0000	0,0000	41	41	36	41	41

Notă: ISS reprezintă indicele sintetic al sărăciei, ISE – indicele sărăciei economice, calculat pe baza indicatorilor ocupării (ponderea salariaților în populația civilă ocupată, ponderea populației ocupate în agricultură, rata șomajului și salariul mediu net), IPCU – indicele privațiunilor în sfera capitalului uman, calculat pe baza unor indicatori relevanți ai educației (ponderea copiilor de 7-14 ani necuprinși în învățământ, rata brută de înrolare școlară în învățământul secundar ciclul II) și ai sănătății (cazuri noi de îmbolnăvire cu boli infecțioase și parazitare, rata mortalității infantile), IPI – indicele privațiunilor în infrastructură, calculat pe baza indicatorilor privind ponderea populației care trăiește în locuințe fără instalație de energie electrică și de apă, ILRBL – indicele lipsei de resurse în bugetele locale, determinat pe baza veniturilor proprii ale bugetelor locale.

Sursa: Calculat pe baza datelor CNS.

BIBLIOGRAFIE

- Atkinson A. B., 1987, *On the Measurement of Poverty*, *Econometrica*, nr. 55(4).
 Atkinson A. B., 1992, *Measuring Poverty and Differences in Family Composition*, *Economica*, nr. 59.
 Baker L. J., Grosh M. E., 1994, *Measuring the Effects of Geographic Targeting on Poverty Reduction*, Living Standard Measurement Study Working Paper, No. 99, The World Bank, Washington D.C.
 Barbu Gh., 1994, *Teoria și metodologia calculului minimului de trai*, în: Zamfir C. (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert.
 Barbu Gh., Novak A., 1993, *Minimul de trai, instrument util pentru determinarea dimensiunilor sărăciei și pentru o politică socială adaptată la realități*, CIDE, Probleme Economice, Seria: Politică Socială, nr. 31-32.

- Barr N., 1987, *The Economics of the Welfare State*, Weienfeld and Nicolson, London.
- Baštýr I., Cervenková A., Kotýnková M., 1995, *Social Reform in the Czech Republic: Subsistence Minimum Function*, Report to the international conference "Social Policy towards Poverty", Warsaw.
- Beau P., 1994, *Protection social en Europe: atypismes et minima sociaux*, Espace social européen, 231.
- Blackburn M.L., 1994, *International Comparisons of Poverty*, American Economic Review, vol. 84, nr. 2.
- Blackorby C., Donaldson D., 1980, *Ethical Indices for the Measurement of Poverty*, Econometrica, nr.48.
- Bradshaw J., 1993, *Household budgets and living standards*, Joseph Rowntree Foundation, York.
- Bradshaw J., 1997, *A Comparison of Poverty and Inequality in 20 Countries*, Paper presented to the conference "Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies", York.
- Callan T., Nolan B., 1991, *Concepts of Poverty and the Poverty Line*, Journal of Economic Surveys, nr. 5 .
- Cheli B., Lemmi A., 1995, *A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensional Analysis of Poverty*, Economic Notes, nr. 1.
- Clark S., Hemming R., Ulph D., 1981, *On Indices for the Measurement of Poverty*, The Economic Journal, 91.
- Comisia Națională pentru Statistică, 1991-1995, *Buletin statistic lunar*.
- Comisia Națională pentru Statistică, 1991-1995, *Buletin statistic de prețuri*.
- Comisia Națională pentru Statistică, 1990-1995, *Anuarul statistic al României*.
- Comisia Națională pentru Statistică, 1997, *Veniturile, cheltuielile și consumul populației în anul 1996*, Informații statistice operative, Seria : Calitatea vieții, nr. 1.
- Comisia Națională pentru Statistică, 1997, *Aspecte privind calitatea vieții populației în anul 1996*.
- Deaton A.S., Muellbauer J., 1980, *Economics and Consumer Behavior*, New York, Cambridge University Press.
- Deaton A.S., Muellbauer J., 1986, *On Measuring Child Costs: With Applications to Poor Countries*, Journal of Political Economy, vol. 94, nr. 4.
- Desai M.,1990, *Poverty and Capability: Towards an Empirically Implementation Measure*, The Development Economics Research Programme Working Paper, Nr.27, London School of Economics, London.
- Deleeck H., Van den Bosch K., 1992, *Poverty and Adequacy of Social Security in Europe: A Comparative Analysis*, Journal of European Social Policy, nr. 2.
- Duncan G.J., Gustafsson B., Hauser R., Hausman P., Laren D., Messinger H., Muffels R., Nolan B., Ray J-C., Rodgers W., 1991, *Poverty Dynamics in*

-
- Eight Countries*, Paper presented at the conference "Poverty and Public Policy", Paris.
- EUROSTAT, 1994, *EUROSTAT's Statistical Research on Poverty. Descriptive Synthesis*, Document prepared by Deo Ramprakash, Conference of European Statisticians, Geneva, 14-17 March 1994 .
- Foster J., 1984, *On Economic Poverty: A Survey of Aggregate Measures*, *Advances in Econometrics*, nr. 3.
- Fóster J., Greer J., Thorbecke E., 1984, *A Class of Decomposable Poverty Measures*, *Econometrica*, nr. 52.
- Forster M. F., 1994, *The Impact of Net Transfers on Low Incomes of Non-Elderly Families*, *OECD Economic Studies*, No. 22 .
- Fóster M. F., 1995, *Bas revenus et pauvreté: une comparaison internationale*, *Problèmes Économiques*, nr. 2413.
- Frijters P., Van Praag B.M.S., 1995, *Estimates of Poverty Ratios and Equivalence Scales for Russia and Parts of the Former USSR*, Discussion paper, Tinbergen Institute, Foundation for Economic Research, University of Amsterdam.
- Galbraith J.K., 1979, *The Nature of Mass Poverty*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London.
- George V., Rimashevskaja N., 1993, *Poverty in Russia*, *International Social Security Review*, No. 1.
- Glewwe P., 1990, *Improving Data on Poverty in the Third World. The World Bank's Living Standards Measurement Study*, Working Paper WPS 416, World Bank
- Goedhart Th., Halberstadt V., Kapteyn A., Van Praag B.M.S., 1977, *The Poverty Line: Concept and Measurement*, *The Journal of Human Resources*, nr. 12.
- Griffin K., 1978, *International Inequality and National Poverty*, The Macmillan Press, London and Basingstoke.
- Grigorescu C., Molnar M., Poenaru M., Dumitrescu G., 1993, *Evaluări privind coșul și bugetul de consum*, Centrul de Informare și Documentare Economică, București.
- Hagenaars A.J.M., 1986, *The Perception of Poverty*, North-Holland, Amsterdam.
- Hagenaars A.J.M., 1987, *A Class of Poverty Indices*, *International Economic Review*, nr. 28.
- Hagenaars A.J.M., Klaas de Vos, 1988, *The Definition and Measurement of Poverty*, *Journal of Human Resources*, nr. 23.
- Hagenaars A.J.M., van Praag B.M.S., 1985, *A Synthesis of Poverty Line Definitions*, *Review of Income and Wealth*.
- Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (INCSDMPS), 1993-1996, *Buletin lunar privind valorile și*

- componentele minimului de trai pe categorii socio-profesionale ale populației*, București.
- Kakwani N., 1980, *On a Class of Poverty Measures*, *Econometrica*, nr.48.
- Kapteyn A., Van Praag B.M.S., 1976, *A New Approach to the Construction of Equivalence Scales*, *European Economic Review*, nr. 7.
- Kapteyn A., Kooreman P., Willemse R., 1988, *Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions*, *Journal of Human Resources*, No. 2.
- Klugman J., 1995, *O evaluare a sărăciei în Rusia*, *Tranziția* (Buletin editat de Banca Mondială), nr. 9-10.
- Lemmi A., Pannuzi B., Mazzolli B., Cheli B., Betti G., 1997, *Multidimensional and Relative Poverty Estimates: the Case of Italy in the First Half of the Nineties*, *Paper presented to the Conference: Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies*, University of York, 31 July - 2 August.
- Lipton M., Van der Gaag Y. (eds), 1992, *Including the Poor*, Johns Hopkins University Press.
- Mack J., Lansley S., 1985, *Poor Britain*, London, George Allen & Unwin.
- Milanovic B., 1996, *Income, Inequality and Poverty during the Transition*, Research Paper, Series 11, World Bank, Washington D.C.
- Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 1993-1997, *Buletin statistic în domeniul muncii și protecției sociale*.
- Moldoveanu M., 1997, *Altfel despre sărăcie în actuala tranziție a României, Comunicare la simpozionul științific : România și Republica Moldova la răscrucea tranziției. Dileme și priorități strategice*, 30 septembrie - 2 octombrie, București.
- Molnar M., 1996, *Securitatea socială în România și combaterea sărăciei*, CIDE, *Economia României - Evoluții pe termen scurt*, vol. 4, nr. 1.
- Molnar M., 1996, *Venitul minim garantat în sistemele de securitate socială*, CIDE, *Probleme economice*, nr. 19-20-21.
- Molnar M., 1997, *Coșul de consum minim*, *Tribuna economică - Raporturi de muncă*, nr. 4.
- Molnar M., 1997, *Poverty Measurement and Income Support in Romania*, Paper presented to the Conference: *Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies*, University of York, 31 July - 2 August.
- Molnar M., Poenaru M., 1992, *Minimul de trai (pragul de sărăcie) în România*, CIDE, București.
- Muellbauer J., 1977, *Testing the Barten Model of Household Composition Effects and the Cost of Children*, *The Economic Journal*, vol. 87, nr. 347.
- Orshansky M., 1965, *Counting the Poor: Another Look at the Poverty Profile*, *Social Security Bulletin*, nr. 28.

-
- Orshansky M., 1969, *How Poverty is Measured*, Monthly Labor Review, vol. 92, nr. 2.
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 1992, *Recommendation 1196 on severe poverty and social exclusion: towards guaranteed minimum levels of resources*.
- Paugam S., 1997, *Représentation et perception de la pauvreté*, Problemes Économiques, nr. 2508.
- Plug E.J.S., Van Praag B.M.S., 1994/1995, *Family equivalence scales within a narrow and broad welfare context*, Journal of Income Distribution, vol. 4, nr. 2.
- Poenaru M., Molnar M., 1992, *Costul social al reformei în România*, CIDE, București.
- Puwak H., 1993, *Sărăcia în România. Distribuția teritorială și intensitatea manifestării fenomenului sărăciei*, CIDE, Politici sociale, nr. 3.
- Raportul Național al Dezvoltării Umane - România 1997*, Editura Expert, București.
- Ravallion M., 1994, *Poverty Comparisons*, Chur, Switzerland, Harwood Academic Publisher.
- Ravallion M., Bidani B., 1994, *How Robust is a Poverty Profile?*, The World Bank Economic Review, No. 1.
- Răboacă Gh., Bati I., Pârciog S., 1994, *Minimul de trai, punct central de referință pentru orientarea și fundamentarea politicii și protecției sociale*, Referat la seminarul româno-german pe problemele asistenței sociale, Poiana Brașov.
- Rowntree B.S., 1902, *Poverty: A Study of Town Life*, London, MacMillan.
- Rowntree B.S., Lavers G.R., 1951, *Poverty and the Welfare State*, London, Longmans.
- Schultz Th. W., 1992, *Cuvânt înainte* la lucrarea: Tarsicio Castañeda, *Combating Poverty*, International Center for Economic Growth, San Francisco, California, 1992.
- Sen A., 1973, *On Economic Inequality*, Oxford University Press.
- Sen A. K., 1976, *Poverty: An Ordinal Approach to Measurement*, Econometrica, nr.46.
- Sen A. K., 1979, *Issues in the Measurement of Poverty*, Scandinavian Journal of Economics, nr. 82 (2).
- Sen A. K., 1983, *Poor, Relatively Speaking*, Oxford Economic Papers, nr. 35.
- Sen A. K., 1987, *The Standard of Living*, Cambridge University Press, The Tanner Lectures.
- Steiner H., Wolf W., 1996, *The Poverty Threat in Austria*, Soziales Europa, nr. 3, Vienna.
- Stoleru L., 1974, *Vaincre la pauvreté dans les pays riches*, Paris, Flammarion .

- Strobel P., 1996, *De la pauvreté à l'exclusion: société salariale ou société de droits de l'homme?*, Revue internationale des sciences sociales, nr. 148 .
- Szivos P., 1997, *Measurement of Poverty in Hungary: Concepts, Data Sources and Estimations*, Paper presented to the conference "Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies", York.
- Takayama N., 1979, *Poverty, Income Inequality and their Measures: Professor Sen's Axiomatic Approach Reconsidered*, Econometrica, vol. 47.
- Townsend P., 1979, *Poverty in the United Kingdom*, Harmondsworth, Penguin.
- Townsend P., 1993, *The International Analysis of Poverty*, Harvester, Wheatsheaf.
- UNDP, 1990-1997, *Human Development Report*, Oxford University Press, New York, Oxford.
- Valtriani P., 1994, La notion de pauvreté: des frontières floues, Problèmes Économiques, nr. 2386.
- Van Praag B.M.S., Van der Sar N.L., 1988, *Household Cost Functions and Equivalence Scales*, Journal of Human Resources, nr. 23.
- Van Praag B.M.S., Flik R.J., 1990, *Subjective Poverty*, Rotterdam, Foundation for Economic Research.
- Van Praag B.M.S., Flik R.J., 1991, *Poverty Lines and Equivalence Scales. A Theoretical and Empirical Evaluation*, Conference on Poverty Measurement for Economies in Transition in Eastern Europe, Warsaw.
- Veèernik J., 1995, *Household Incomes and Social Policies: The Czech Republic in the Period 1989-1995*, Research Paper, START Foundation for Research on Social Transformation, Prague.
- Vâlceanu G. (coord.), 1982, *Nivelul de trai minim în România*, Caiet de studiu, nr. 88, Institutul de Economie Națională, București.
- Whiteford P., 1992, *A Family's Need: Equivalence Scales, Poverty and Social Security*, Research paper, No. 27, Department of Social Security, Australia.
- World Bank, 1980, *World Development Report 1980*, Oxford University Press.
- World Bank, 1990, *Poverty. World Development Report 1990*, Oxford University Press
- World Bank, 1993, *Implementing the World Bank's Strategy to Reduce Poverty: Progress and Challenges*, Washington, D.C.
- World Bank, 1996, *Romania: Poverty and Social Policy*.
- Zamfir C.(coord.), 1994, *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert.
- Zamfir E., 1995, *Sărăcia: teorii și factori*, în: Zamfir E., Zamfir C.(coord.), *Politici sociale. România în context european*, București, Editura Alternative.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 23-24/1998**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

REFORMA SECURITĂȚII SOCIALE
ÎN ROMÂNIA. EVALUĂRI DIN
PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA
EUROPEANĂ

- Reforma sistemului de sănătate în
România -

Dr. Marcela IRIMIE

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

Capitolul 1 - REFORMA SISTEMULUI DE SĂNĂTATE: CONTEXT ȘI FACTORI DE INFLUENȚĂ	673
1.1. Contextul național și european al reformei	673
1.2. Factorii de influență	677
Capitolul 2 - REFORMA SISTEMULUI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE ...	688
2.1. Scurt istoric: România are tradiții îndelungate în organizarea îngrijirilor de sănătate	688
2.2. Politica sanitară în anii '90 - coordonate de bază	689
2.3. Reforma sistemului îngrijirilor medicale: conținut, principii, obiective	690
2.4. Experimentul - pilot: evaluare, impact.....	700
Capitolul 3 - REFORMA FINANȚĂRII SISTEMULUI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE	706
3.1. Obiective și măsuri privind reforma finanțării.....	706
3.2. Asigurările sociale de sănătate - sursă alternativă de finanțare ...	710
REFERIRI BIBLIOGRAFICE, NOTE	719

Lucrarea **“Reforma sistemului de sănătate în România”**, elaborată în 1997 constituie partea a doua a capitolului **“Reforma sistemului de sănătate”** din cadrul temei intitulată **“Reforma securității sociale în România. Evaluări din perspectiva integrării în Uniunea Europeană”**. Prima parte se referă la evaluarea reformei sistemelor de sănătate din cele 15 țări membre ale Uniunii Europene și a fost elaborată în anul 1996.

Reforma sanitară este în curs de concretizare, deci nu s-a putut face decât o evaluare parțială a componentelor ei. Specificul activității noastre și dimensiunile capitolului în structura temei m-au obligat să insist asupra aspectelor economice ale reformei și să mă limitez doar la o componentă a programului de reformă sanitară și anume reforma îngrijirilor primare.

Un loc distinct în structura lucrării îl ocupă problemele privind finanțarea (nivel și surse în Capitolul 1) și reforma finanțării (Capitolul 3), cu accent deosebit pe asigurările sociale de sănătate - ca element nou în sistemul sanitar din România. Dat fiind interesul pe care-l prezintă prevederile legii asigurărilor sociale de sănătate pentru fiecare consumator de îngrijiri am considerat justificate trimiteri mai detaliate la unele articole.

Documentarea s-a bazat pe materialele elaborate de structurile organizatorice ale sectorului sanitar, pe studiile elaborate de diverse grupuri de experți (străini și români) și pe legislația existentă, menționate selectiv la **“Referiri bibliografice, note”**.

Se cuvin mulțumiri deosebite specialiștilor Institutului național pentru servicii de sănătate și managementul serviciilor de sănătate și conducerii Spitalului Universitar București pentru generozitatea cu care m-au sprijinit, oferindu-mi posibilitatea de a consulta materialele documentare existente, de a participa la diverse simpozioane consacrate reformei, dar mai ales pentru discuțiile directe care mi-au permis clarificarea multor aspecte formulate ambiguu în legislația de profil.

De asemenea, mulțumesc și colegelor mele M.Poenaru, M.Molnar, și S.Perț pentru consultațiile științifice acordate pe parcursul elaborării lucrării și mulțumiri anticipate colegilor care vor avea bunăvoința să-și exprime opiniile cu privire la conținutul lucrării.

Autoarea

CAPITOLUL 1 - REFORMA SISTEMULUI DE SĂNĂTATE: CONTEXT ȘI FACTORI DE INFLUENȚĂ

Reforma sistemului de sănătate constituie una din componentele procesului de reorganizare a structurilor economice și sociale pe principiile noului tip de economie, numit economia de piață.

Sistemul actual de sănătate, nu poate fi decât reflectarea fidelă a stării economiei românești, impactul acesteia asupra sănătății fiind deosebit de complex.

De altfel studiile de specialitate au demonstrat că o stare de sănătate bună este datorată în proporție de 90% calității mediului economico-social în care trăiesc oamenii și doar în proporție de 10% îngrijirilor de sănătate.

Tranziția spre noul tip de economie a condus la apariția unor disfuncționalități în marea majoritate a structurilor economico-sociale.

Impactul asupra sistemului sanitar este, de regulă, asociat cu degradarea stării de sănătate a populației. Însănătoșirea sistemului este sperată prin procesul de reformă.

Însă, realismul unei strategii de reformă, apte să permită însănătoșirea sperată depinde de luciditatea cu care este analizat **contextul** - intern și internațional - în care s-a lansat și urmează a fi concretizat programul de reformă și de identificarea **factorilor** care pot facilita și/sau frâna programul stabilit.

1.1. Contextul național și european al reformei

România se confruntă în prezent cu un dublu proces de tranziție.

a) **Pe plan intern** țara noastră parcurge tranziția spre noul tip de economie - numit economia de piață. Reorganizarea structurilor economice și sociale pe principii noi se dovedește a fi un proces dificil de realizat și cu consecințe diverse. În mod firesc, sectorul sanitar nu a rămas "imun" la convulsiile acestui proces, fiind unul dintre cele mai afectate domenii.

O analiză, fie și sumară a contextului economico-sociale actual pune în evidență o multitudine de aspecte - unele "inedite" - cu impact direct asupra stării de sănătate a populației și implicit asupra potențialului creator al segmentului activ. Între acestea, **insecuritatea socială** tinde să devină trăsătura definitorie a procesului de tranziție. Este unul dintre aspectele "inedite" care contribuie la diversificarea și sporirea riscului îmbolnăvirilor. Insatisfacțiile profesionale, stresul, supraefortul sporesc incidența deceselor prin afecțiuni cardio-vasculare. O serie de riscuri mai puțin cunoscute înregistrează o frecvență îngrijorătoare. Suicidul cu motivație economică, decesele datorate supradozelor de droguri, accidentele și

traumatismele datorate indiscipliniei (la locurile de muncă și în rețelele de transport) și intensificării traficului au contribuit substanțial la creșterea ratei mortalității în ultimii ani (tabelul 1.)

Tabelul 1. Evoluția natalității și mortalității în perioada 1990-1996

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Natalitate	13,6	11,9	11,4	11,0	10,9	10,4	10,4
Mortalitate	10,6	10,9	11,6	11,6	11,7	12,0	12,6

Sursa: MS, Centrul de Calcul Statistică Sanitară și Documentare Medicală, Anuar de statistică sanitară 1996, p.15.

În ultimii ani, rata mortalității a crescut de la 10,6 decese/ 1000 locuitori în 1990 la 12,6 decese/ 1000 locuitori în 1996. O rată de peste 10‰ (considerată, de regulă, înaltă) este consecința înrăutățirii condițiilor de viață dar și a tendinței de îmbătrânire a populației.

România nu este singura țară europeană cu mortalitate generală de peste 10‰.¹ Nivelul înregistrat în țara noastră se situează sub cel înregistrat în Ucraina (14,2‰), Ungaria (14,4‰) sau Federația Rusă (14,5‰) și destul de apropiat de cel al Danemaricii (12,1‰) și Marii Britanii (11,3‰).

Analiza nivelului mortalității generale pe grupe de vârstă este mult mai sugestivă pentru a argumenta **impactul negativ** al tranziției asupra stării de sănătate a populației. (tabelul 2)

Tabelul 2. Structura decedaților pe grupe de vârstă^{*)}

Grupe de vârstă	1990	1991	1992	1993	1994	1995
TOTAL: din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-19 ani	5,9	4,7	4,1	4,1	4,1	3,8
20-39 ani	4,7	4,4	4,4	4,3	4,3	4,2
40-59 ani	17,3	17,0	17,3	17,7	18,1	18,4
60-79 ani	45,5	45,9	45,7	45,4	45,3	45,3
80 +	26,6	28,0	28,5	28,5	28,2	28,3

*) Comasarea grupelor statistice de vârstă ale populației aparțin autoarei.

Sursa: MS, CCSSDM, Anuar de statistică sanitară, 1996, p.35.

Datele de mai sus ilustrează afirmația. Peste 70% din decese se înregistrează la grupele de vârstă de peste 60 de ani, cu o ușoară tendință de reducere a mortalității pentru segmentul 60-79 de ani și o creștere pentru

¹ Rata medie a mortalității generale în EUROPA este de 10 decese/1000 locuitori. O rată de peste 10‰ au și Germania (11‰), Suedia (10,5‰), Belgia (10,4‰), Austria și Portugalia (10‰). În celelalte țări nivelul ratei se situează între 8, 6‰ și 9,4‰.

grupa de peste 80 de ani. Motivația principală ar putea fi vârsta, dar nu trebuie ignorat faptul că segmentele menționate sunt între cele mai afectate de tranziție. Insuficiența mijloacelor de subzistență prin erodarea veniturilor acumulate în perioada activă constituie o cauză de loc de neglijat a frecvenței deceselor în acest segment al populației.

Efectul concret al acestei realități este o **speranță medie de viață** net inferioară celei înregistrate de țările Regiunii Europene OMS. Speranța medie de viață în România (65,7 ani bărbații și 73,3 ani femeile) este cu aproximativ 7-8 ani mai mică decât media Uniunii Europene (73,5 ani bărbații și 80,8 ani femeile), influențând negativ și nivelul indicelui dezvoltării umane.

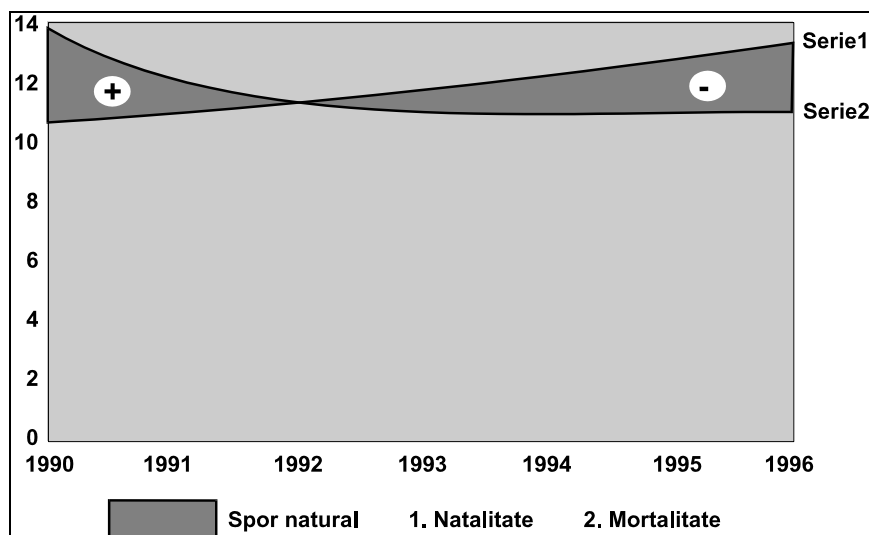
O evoluție deosebită față de perioada anterioară o înregistrează nivelul mortalității în segmentul de populație cuprins între 40 și 59 ani.¹ Din 1991 mortalitatea la persoanele incluse în grupa de vârstă menționată a crescut de la 17 decese la 1000 locuitori la 18,4 decese la 1000 locuitori (1995). Această realitate infirmă regula generală (caracteristică țărilor europene dezvoltate), demonstrând cifric că este segmentul cel mai vulnerabil, mai puțin adaptabil la efectele dure ale tranziției. Fenomenul are semnificație demografică (influențând piramida pe vârste a populației), dar mai ales economică. Împreună cu grupa 20-39 de ani formează segmentul activ al populației, dispunând de calificarea și experiența necesare unei activități performante. Or reducerea ponderii acestei grupe de vârstă în structura populației afectează resursele de muncă, cu efecte directe asupra volumului și calității activității economice, și în același timp, erodează principiile fundamentale ale protecției sociale (solidaritatea între generații, între sănătoși și bolnavi etc.).

O consecință alarmantă a tranziției este și scăderea semnificativă a **natalității** în țara noastră. (graficul nr.1.)

Însecuritatea materială a segmentului fertil, a tinerelor cupluri (buget de familie insuficient, lipsa condițiilor normale de locuit, "prioritatea" în structura șomajului), reticența față de familie ca instituție dar și liberalizarea avorturilor (una din "cuceririle" democratice post-decembriste) au determinat o scădere a numărului născuților vii de la 13,6 născuți vii la 1000 locuitori în 1990 (16‰ în 1989) la 10,4 născuți vii la 1000 locuitori în 1996.

Cu o natalitate de peste 10 născuți vii la 1000 locuitori România devansează țări ca Italia (9,3‰), Germania (9,4‰), Grecia (9,8‰), Spania (9,9‰). Exceptând țările nordice unde rata natalității este de peste 13‰, celelalte țări vest-europene înregistrează rate între 10 și 12 născuți vii la 1000 locuitori.

¹ Date statistice atestă că segmentul menționat este considerat ca unul dintre cele mai sănătoase, incidența îmbolnăvirilor fiind mult mai redusă comparativ cu restul populației.

Graficul nr. 1 - Natalitatea, mortalitatea și sporul natural al populației

Sursa: MS, Centrul de calcul, statistica sanitară și documentare medicală, Anuarul de statistică sanitară, 1996, pag15.

Din 1992 sporul natural al populației devine însă negativ¹, cu consecințele de rigoare -demografice și economice. Îmbătrânirea populației modifică piramida de vârstă contribuind la reducerea segmentului activ și la creșterea ponderii populației apreciate ca mare consumatoare de servicii de sănătate. În planul protecției sociale fenomenul periclitează principiul solidarității între generații.

Datele statistice demonstrează că pentru sănătate, tranziția înseamnă mai mult deteriorare decât ameliorare. Ea generează riscuri noi pentru îmbolnăvirea populației și, în același timp, limitează posibilitățile financiare de refacere a stării de sănătate. Procesul de tranziție obligă sistemul de sănătate să funcționeze mai bine în condițiile “diversificării” activității și a unor bugete de austeritate.

Dacă admitem adevărul că “sănătatea nu are preț” este inuman, și chiar imoral, să pretinzi mai bine cu resurse mici.

b) **Pe plan european** România face eforturi susținute în procesul de tranziție spre structurile comunitare.

În domeniul sănătății contextul actual oferă României unele **atuuri**:

¹ Fenomenul nu este singular. În aceeași situație se află și alte țări europene. De exemplu, Ucraina înregistra în 1995 un spor negativ de -3,5‰, Ungaria de -3,1‰ iar Germania de -1,4‰.

-
- România este membră a OMS încă de la crearea acesteia, fiind inclusă, firesc, în **Regiunea Europeană OMS**. Cel puțin din acest punct de vedere nu se pune problema “intrării în Europa”, țara noastră manifestându-se în decursul timpului ca participantă activă la activitatea Organizației. OMS nu se înscrie în categoria organizațiilor internaționale “ agresive”, activitatea sa subordonându-se rațiunii pentru care a fost creată și anume apărarea sănătății oamenilor.

În timp România a beneficiat de asistență calificată și **dezinteresată**, ceea ce i-a permis alinierea sistemului sanitar la standardele europene (structura organizatorică a rețelei, structura și raportul dintre categoriile de îngrijiri de sănătate și de personal medical similare, adoptarea clasificăției internaționale a diagnosticelor și a nomenclatorului de medicamente și material sanitar, etc.). Prin urmare programul de reformă se poate concentra mai mult asupra “finisării” structurilor organizatorice, evitându-se, astfel, costuri suplimentare.

Uniunea Europeană manifestă suficientă **prudență** în recomandările privind convergența sistemelor de sănătate din țările membre și din viitoarele parteneri. De regulă, se rezumă la a recomanda o anumită “sincronizare” a cadrului legislativ în perspectiva liberei circulații a cetățenilor în spațiul european. Altfel spus ar dori libertatea de circulație doar pentru cei sănătoși, nefiind dispusă la eforturi comunitare pentru alinierea nivelului asistenței medicale în țările membre. Țările avansate sunt destul de “indulgente” când este vorba de “starea” sistemelor de sănătate din țările membre mai puțin dezvoltate sau din cele în “așteptare”, insistând asupra priorității eforturilor naționale în acest domeniu. În plus, măsurile existente limitează drastic posibilitățile de deplasare a segmentelor de populație cu probleme de sănătate prin așa-numitele “pașapoarte medicale”, formalitățile ce urmează a fi îndeplinite fiind descurajante și, adesea, prohibitive.

- În ultimii ani sistemele de sănătate din țările europene se află în plin proces de reformă: structurală și/sau evolutivă.

O analiză atentă (și interesată) a mersului reformelor în țările cu sisteme avansate i-ar permite României evitarea greșelilor (unele inerente) în elaborarea și concretizarea strategiei de reformă și implicit, a unor costuri suplimentare (inutile).

Factorii de decizie în domeniul sănătății nu au voie să ignore avantajul de a învăța din experiența unor țări cu sisteme de sănătate performante.

1.2. Factorii de influență

În acest context - conturat în linii generale - a demarat reforma sistemului de sănătate în România. Încă din start procesul s-a dovedit mult mai dificil decât s-a anticipat, fiind influențat de o serie de **factori contextuali** cu rol

diferit: stimulator sau de frână. Dintre aceștia merită a fi reținuți: a) voința politică; b) viabilitatea financiară și c) capacitatea tehnică.

- a) **Voința politică** este decisivă pentru demararea procesului de reformă. Însă nu este suficient să fie **enunțată**; ea trebuie **susținută** cu un cadru legislativ coerent.

Cadrul legislativ actual oscilează între menținerea vechilor prevederi (care convin) și noi prevederi legislative - unele insuficient fundamentate. De aici confuzia, deruta în aplicarea și respectarea legislației privind sănătatea, cu consecințe negative asupra mersului reformei. Nu s-a creat încă o opinie de masă în susținerea măsurilor de reformă de către "beneficiari" (pacienți), mulți manifestând reticență și chiar spaimă față de măsurile preconizate. Se fac afirmații nefundamentate privind unele măsuri (de exemplu rolul privatizării, a asigurărilor de sănătate), prezentate în opinia unor "actori" ai reformei ca antidot general valabil pentru toate disfuncționalitățile actuale ale sistemului. Se confundă frecvent descentralizarea cu privatizarea, considerându-se privatizarea ca o soluție sigură pentru o ofertă corespunzătoare.

S-au făcut și pași semnificativi în acest domeniu. În 1993 s-a lansat proiectul de reformă a sistemului de sănătate. De la 1 ianuarie 1994, opt județe (Bistrița Năsăud, Brașov, Buzău, Neamț, Sibiu, Suceava, Vâlcea și Vrancea) au fost incluse într-un experiment pilot pentru reforma îngrijirilor primare. Cele opt județe însumau cca. 18% din populația țării și antrenau în procesul de reformă 14% din numărul medicilor, peste 17% din dispensare și aproximativ 16% din numărul paturilor de spital. În 1995 s-a hotărât extinderea experimentului încă în patru județe și Municipiul București.¹

De la 1 ianuarie 1996, aproximativ 40% din populație era cuprinsă în reformă cu participarea a peste 40% din numărul medicilor care-și desfășurau activitatea în spitale (însumând 40% din numărul paturilor existente) și în peste 33% din dispensarele din rețea. Experimentul constituie un **test** pentru un alt mod de furnizare și finanțare a serviciilor primare, iar concluziile - pozitive și/sau negative - un capital de fructificat în generalizarea reformei.

Concomitent s-au instituționalizat structurile necesare derulării reformei implicând toți factorii responsabili. Astfel s-au constituit **Consiliul național de coordonare a reformei, Comitetul național consultativ, grupuri de lucru pluridisciplinare și pe probleme specializate.** (1)

Din păcate voința de reformă a sistemului sanitar este mai mult în sprijinul politicianilor și mai puțin a pacienților. Strategia actuală este dominată de negări și reproșuri și mai puțin de continuitate. Ea este intens "colorată" politic, făcându-se abstracție de faptul că starea de sănătate a populației necesită diagnostice și nu orientare politică. Se exagerează rolul reformei în

¹ Au fost incluse în faza a II-a a experimentului de reformă județele: Argeș, Mehedinți, Olt, Timiș și Municipiul București.

îmbunătățirea indicatorilor stării de sănătate deși contribuția sistemului sanitar este modestă comparativ cu “starea” condițiilor economico -sociale.

b) **Viabilitatea financiară** reprezintă factorul crucial în derularea reformei. O stare economică precară este un obstacol în realizarea reformei. Sănătatea se confruntă cu două “diagnostice” sigure: 1) **insuficiența resurselor** disponibile în raport cu ritmul rapid de creștere a costurilor îngrijirilor și 2) **costurile ridicate** ale reformelor structurale în condițiile recesiunii economice.

În marea majoritate a cazurilor orice referire la resursele repartizate sănătății trimite, în principal, la comparații internaționale, de regulă, cu țări dezvoltate și mai puțin la comparații în dinamică sau cu alte destinații concurente.

Potrivit datelor statistice, România alocă un procent mai mult decât modest din produsul intern brut, comparativ cu celelalte țări europene (tabelul 3.)

Tabelul 3. Evoluția ponderii cheltuielilor pentru sănătate în PIB

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
TOTAL , din care:	2,7	2,8	3,1	3,0	3,1	3,2	3,1
-Bugetul de stat	2,7	2,8	2,5	1,9	2,0	2,0	1,9
- Bugetele locale	-	-	-	0,5	0,5	0,6	0,6
- Fondul special pentru sănătate	-	-	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6

Sursa: *Health Care Systems in Transition, Romania, WHO, ROE, 1996, p. 11.*

Ponderea cheltuielilor destinate sănătății n-a depășit 3% în medie, fiind de 2 ori mai mică decât media țărilor est-europene și de cca. 3 ori mai mică decât cea a țărilor europene dezvoltate.

Sumele alocate sănătății au crescut totuși an de an, diversificându-se și sursele de constituire a fondurilor necesare. (tabelul 4).

Tabelul 4. Evoluția cheltuielilor publice pentru sănătate

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997**
1.Cheltuieli totale mil.lei	23,5	1,1	152,9	532,9	1424,9	1983,0	2824,6	5215,4
2.Cheltuieli/loc. (lei)	1013	3070	6725	23419	62688	87434	124542	229950
3.Creșterea cheltuielilor								
-totale	-	3,0	6,5	22,7	60,6	84,4	120,2	221,9
-pe loc(față de 1990)	-	3,0	6,6	23,1	61,8	86,3	122,9	226,9

*) *Cheltuieli din bugetul de stat, bugetele locale și Fondul special pentru sănătate; **)* *Cheltuieli din bugetul de stat și Fondul special pentru sănătate*

Sursa: MS, CCSSDM; *Anuar de statistică sanitară 1996, p.227; Ordonanța cu privire la rectificarea bugetului de stat pe anul 1997, Monitorul Oficial, Partea I, nr.193/13 august 1997, p.12 și 40.*

Spre exemplu, numai sumele alocate sănătății de la bugetul de stat au crescut de peste 180 de ori în 1997 față de 1990.¹ În același timp, au crescut cheltuielile pe o persoană destinate îngrijirii sănătății. Este însă riscant să considerăm că sumele alocate au fost sau nu suficiente. Cert este că nu se poate afirma că sănătatea a fost neglijată prin politica bugetară.

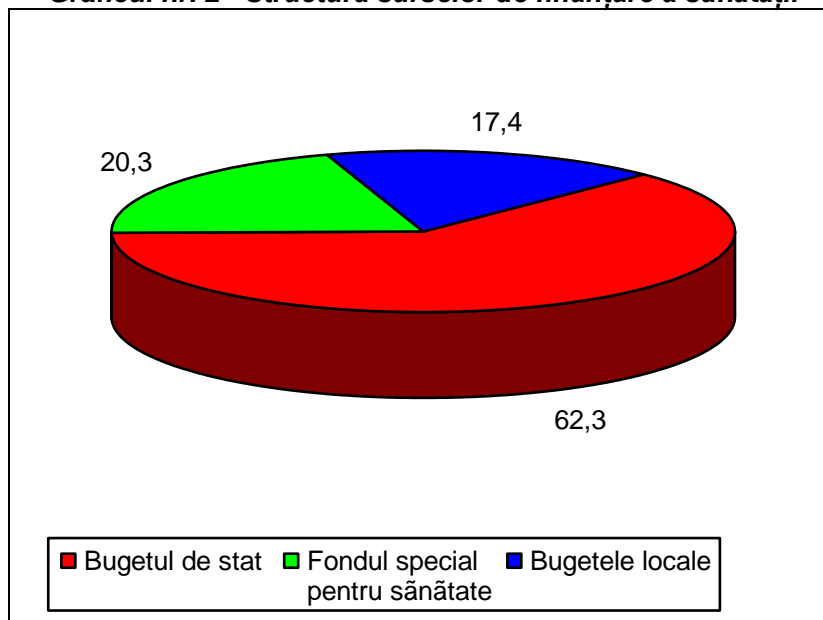
Un volum mai “consistent” de resurse ar fi posibil prin sporirea sumelor alocate din PIB (ponderea mai mare sau pondere “modestă”, dar raportată la un volum crescut) concomitent cu extinderea surselor de finanțare.

Soluția sigură și viabilă pentru un asemenea deziderat este o economie sănătoasă, caracterizată printr-o creștere susținută și o stabilitate a prețurilor. În aceste condiții există garanția sporirii volumului produsului intern brut și totodată garanția participării tuturor surselor la constituirea unui buget, apt să răspundă într-o măsură mai mare cheltuielilor reale pentru sănătate.² Fără discuție că problema acută a sănătății o reprezintă resursele disponibile: câți bani are, dar și ce face cu ei?

Bugetul pentru sănătate s-a constituit și se constituie încă pe seama sumelor alocate de la **bugetul de stat**, care până în 1992 reprezentau unica sursă. Din 1992 s-a constituit **fondul special pentru sănătate**(2), iar din 1993 bugetul sănătății a beneficiat și de sume alocate de la bugetele locale. În 1996 peste 60% din cheltuielile totale ale sănătății au fost finanțate de la bugetul de stat, o cincime prin fondul special iar bugetele locale au contribuit cu peste 17%. (graficul nr.2.)

¹ Nu s-a ținut seama de evoluția ratei inflației în intervalul respectiv.

² Nu întotdeauna cauzele care determină insuficiența resurselor alocate au o motivație reală. Spre exemplu evoluția prețurilor medicamentelor și materialelor sanitare nu justifică în totalitate volumul sporit al cheltuielilor. Sunt frecvente situațiile în care creșterile sunt artificiale și sunt datorate producătorilor dar și distribuitorilor de produse farmaceutice.

Graficul nr. 2 - Structura surselor de finanțare a sănătății

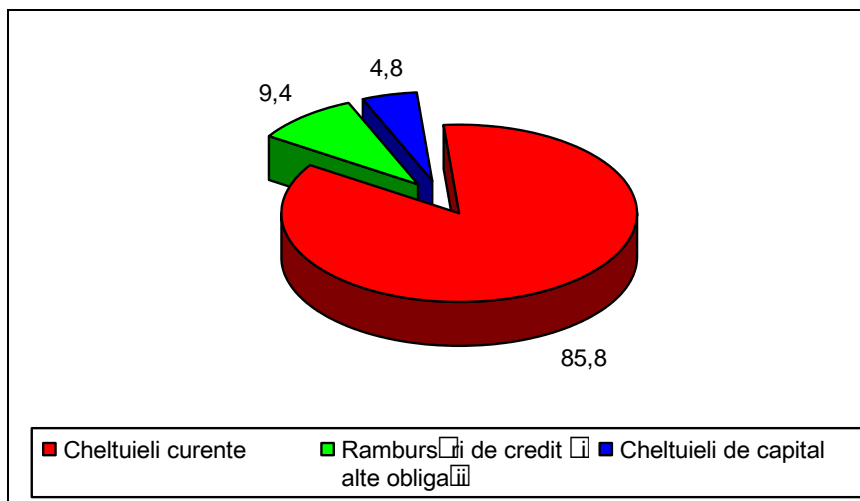
Sănătatea a beneficiat și beneficiază și de finanțare externă. În baza unui acord semnat în 1991 cu Banca Mondială (ratificat prin Legea 79/1991) sistemul sanitar beneficiază de un împrumut de 150 mil. \$ destinat reabilitării asistenței medicale primare și sprijinirii restructurării financiare și manageriale a sistemului. Până în prezent s-au cheltuit 91,4 mil \$ diferența de 58,6 mil. \$ urmând a fi utilizată în 1997 și 1998 pentru reforma structurală a sistemului.(3)

Programul PHARE al Uniunii Europene vizează, între altele și restructurarea sistemului de sănătate. În 1991 România a beneficiat de circa 25 mil. ECU destinați dotării dispensarelor cu echipamente de laborator și medicamente. În 1992 Ministerul Sănătății a primit 1,5 mil. ECU pentru reabilitatea Programului național de vaccinare și pentru finanțarea programelor locale pentru bătrâni, iar în 1994 aproximativ 30 mil. ECU pentru susținerea obiectivelor reformei sistemului sanitar.

La acestea se adaugă diversele **donății** - medicamente, materiale sanitare și, în special, aparatură (în majoritatea cazurilor neînregistrată în evidențele instituțiilor sanitare) care au contribuit la dotarea multor unități sanitare.

Sumele cumulate la nivelul bugetului sănătății au destinații precise, stabilite prin lege. (graficul nr.3.)

Graficul nr. 3 - Destinația cheltuielilor pentru sănătate din bugetul de stat pe anul 1997

Spre deosebire de alte ministere bugetare, sănătatea consumă peste 85% din resursele disponibile pentru finanțarea cheltuielilor curente (din care salariile reprezintă mai mult de 70%) și doar circa 5% pentru investiții.

Mai mult de jumătate din cheltuieli aparțin spitalelor (peste 55%), urmate de dispensare cu o cincime, celelalte unități din rețea consumând circa o pătrime din bugetul sănătății.

Realitatea demonstrează că sumele disponibile nu sunt cheltuite întotdeauna cu eficiență maximă. O caracteristică definitorie pentru starea sistemului nostru de sănătate este persistența unei "mixturi" de penurie și risipă de fonduri. Cronicizarea insuficienței bugetelor conviețuiește cu risipa și uneori cu deturnarea de fonduri, indiferent de proveniența lor.¹ Paradoxul se explică (parțial) prin persistența speranței în "salvarea" bugetară dar și prin existența deficiențelor (unele deosebit de grave) în gestionarea fondurilor repartizate.

c) **Capacitatea tehnică** a sectorului - factor de influență deosebit de important pentru concretizarea programului de reformă, presupune existența **structurilor organizatorice** corespunzătoare unui sistem

¹ Programul PHARE realizat în colaborare cu Ministerul Sănătății a fost întrerupt (caz unic în activitatea PHARE) din cauza nerespectării înțelegerilor convenite cu privire la destinația fondurilor date. La rândul ei Banca Mondială a formulat obiecții serioase cu privire la modul de utilizare a fondurilor acordate, propunând elaborarea unui Studiu de finanțare a sistemului sanitar, cu ajutorul experților străini (contra cost), menit să reprezinte fundamentul reformei finanțării sistemului sanitar în țara noastră.

modern de sănătate și a **personalului calificat și motivat** pentru gestionarea corectă a resurselor disponibile.

- **Structura organizatorică** a sistemului sanitar din țara noastră corespunde normelor OMS, fiind similară cu structura sistemelor din celelalte țări europene.

România dispune de o rețea de unități sanitare, aptă să furnizeze principalele îngrijiri medicale (tabelul 5).

Tabelul 5 - Principalele unități sanitare (publice)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Spitale:	23	427	430	433	415	412
teritoriale	02	405	408	411	394	391
de întreprinderi	21	22	22	22	21	21
Dispensare policlinici	540	536	531	527	524	521
Dispensare medicale	5883	5948	5935	5956	6007	6016
teritoriale	3929	3931	3963	3973	3950	3955
de întreprinderi	1565	1581	1536	1556	1554	1499
Paturi de spitale/1000 locuitori	8,9	8,9	7,9	7,9	7,7	7,6

Sursa: CNS, *Anuarul Statistic al României 1996*, p.234-235.

Rețeaua de spitale existentă asigură 7,6 paturi/1000 locuitori, situând România peste media țărilor est-europene (6,8 paturi /1000 locuitori) și foarte aproape de media țărilor vest-europene (7,8 paturi/1000 locuitori), depășind țări ca Italia și Suedia.

Principalele probleme cu care se confruntă rețeaua sanitară vizează **calitatea** structurii organizatorice: nivelul dotărilor, utilizarea eficientă a capacităților existente, raportul dintre categoriile de unități etc.

În marea lor majoritate unitățile sanitare, dispun de **dotări** sub nivelul minim al cerințelor actuale. Spitalele sunt cele mai afectate, în multe dintre ele aparatura uzată și depășită denaturează acuratețea diagnosticelor, iar în unele cazuri agravează starea de sănătate a pacienților (de exemplu aparatura radiologică și de radioterapie). Înzestrarea lor cu aparatură performantă necesită eforturi financiare substanțiale și nu poate fi realizată decât în timp și respectând prioritățile impuse de starea de sănătate a populației.

În aceste condiții continuă **utilizarea ineficientă a capacităților de spitalizare**, prin "deturnarea" funcțiilor reale ale unităților spitalicești. Tot mai frecvent spitalele acordă asistență socială și nu îngrijiri medicale specializate celor care au nevoie acută de ele. Așa se explică, (parțial) volumul mare de cheltuieli și datoriile acumulate de acestea.

O altă problemă ce urmează a fi soluționată se referă la **regândirea raportului dintre tipurile principale de îngrijire**. Accentul pus pe îngrijiri primare constituie o condiție pentru aplicarea legii asigurărilor de sănătate și o

modalitate eficientă de limitare a costurilor îngrijirilor medicale. Se creează astfel posibilitatea extinderii numărului unităților ambulatorii și a reducerii capacității de spitalizare fără a afecta oferta de îngrijiri.

În plus, îngrijirile primare antrenează costuri mai mici și se pretează la un grad mai mare de descentralizare a activității. Se creează astfel premisele reale pentru orientarea resurselor disponibile spre modernizarea dotărilor și pentru responsabilizarea structurilor administrative în susținerea financiară a unităților ambulatorii.

Capacitatea tehnică de înlăptuire a reformei presupune și existența unui **personal calificat și motivat** ca principal "actor" al procesului de reformă. Sectorul sanitar din țara noastră dispune de **personal calificat** corespunzător exigențelor internaționale și cerințelor naționale. Personalul medical (cu pregătire superioară și medie) a cunoscut o evoluție aparte după 1990 (tabelul 6).

Tabelul 6 - Evoluția personalului medical

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Medici*	41813	42102	42522	40265	41114	40173
număr locuitori/medic	555	551	536	565	567	565
număr medici/10000 loc.	18,0	18,2	18,7	17,7	17,6	17,7
Stomatologi	6717	6460	6491	6326	5914	6046
număr locuitori/1 stomatolog	3456	3589	3511	3597	3844	3751
număr stomatologi/10000 locuitori	2,9	2,8	2,8	2,8	2,6	2,7
Personal mediu	131949	125947	124234	122166	130093	128549
număr locuitori/1 pers. mediu	176	184	183	186	175	176
număr personal mediu/10000loc.	56,9	54,3	54,5	53,7	57,2	56,7
personal mediu/1 medic	3,2	3,0	2,9	3,0	3,2	3,2

*) exclusiv stomatologi

Sursa: CNS, Anuarul Statistic al României 1996, p.236-237.

Cu 18 medici/10000 locuitori și 32 persoane cu calificare medie/10000 locuitori țara noastră se plasează în grupa țărilor europene cu deficit de personal medical, sub media țărilor dezvoltate (27 medici /100000 locuitori și a țărilor est-europene (24 medici/10000 locuitori).

România are un raport mai bun decât Italia (11 medici/10000 locuitori) și Irlanda (14 medici/10000 locuitori) și apropiat de Luxemburg (21 medici/10000 locuitori) și Marea Britanie (22 medici/10000 locuitori), însă în țările menționate numărul personalului mediu raportat la 10000 locuitori este dublu, ceea ce le permite o ofertă de îngrijiri net superioară.

Personalul medical este direct implicat și în realizarea obiectivelor reformei. Or, reducerea numerică concomitent cu tendința de modificare a structurii pe vârstă a personalului pun sub semnul incertitudinii finalizarea acestora. O restructurare pe alte principii a sistemului de sănătate necesită

personal receptiv la nou și participant activ în asigurarea ofertei de îngrijiri și gestionarea resurselor disponibile. Prioritară pentru sectorul sănătății este **lipsa motivației** personalului pentru o implicare activă în procesul reformei. Salariile mici comparativ cu alte categorii profesionale explică în mare măsură tendința de “reprofilare” a medicilor după 6 ani de studii. Indemnizațiile de conducere sunt derizorii și departe de a compensa “tributul” plătit profesiei prin asumarea unor obligații administrative. Deficiențele în gestionarea instituțiilor sanitare sunt datorate, în mare parte dezinteresului medicilor pentru funcții administrative (frecvența demisiilor este mai mare la această categorie de personal).

Specialiștii recunoscuți preferă alte modalități de completare a veniturilor (cabinele particulare, îngrijiri contra cost în instituții private, etc.), lăsând funcțiile vacante pentru persoane mai puțin interesate de calitatea gestionării.

Sunt frecvente cazurile când cei numiți în funcții administrative nu cunosc (sau nu înțeleg) mecanismele de funcționare în condițiile noului tip de economie. În opiniile exprimate mulți invocă trecutul pentru finanțarea integrală de la buget și prezentul pentru privatizare (a cărei efecte le supralicitează). Unele din deficiențele în gestionarea instituțiilor sunt datorate și exagerării “monopolului profesional”. Se invocă faptul că instituțiile sanitare presupun conducere de specialitate, dar se ignoră realitatea că nu toți medicii sunt specialiști în conducere.

La acestea se adaugă și tendința de **politizare a funcțiilor**, de schimbare a conducerilor de instituții sanitare (adesea competente) pe criteriul apartenenței politice, ignorându-se faptul că efectele pozitive și/sau negative apar în timp și nu imediat ca în alte structuri organizatorice.

*

* *

Problemele majore cu care se confruntă sănătatea în România nu țin, în principal, de sistem. Ele sunt datorate stării economiei și încep cu condițiile generale de asistență economico-socială și se încheie cu volumul resurselor disponibile. Este illogic să se pretindă o stare de sănătate mai bună în condițiile în care evoluția economiei periclitează și existența cotidiană. Insecuritatea materială tinde să afecteze noi categorii de populație, pentru care un mod de viață corespunzător menținerii sănătății în parametri normali devine din ce în ce mai greu de asigurat.

O economie debusolată cu tot cortegiul de consecințe constituie o sursă permanentă de riscuri (unele deosebit de “agresive”) pentru sănătatea oamenilor. În acest context, funcția “reparatorie” a sistemului de sănătate se amplifică, iar îndeplinirea ei antrenează resurse financiare sporite. Erodarea activității economice îngustează însă capacitatea economiei de a susține

financiar domeniile sociale, austeritatea devenind trăsătura dominantă.¹ Sănătatea este cea mai afectată pentru că restabilirea ei nu suportă amânare. Cronicizarea insuficienței resurselor necesare duce, în mod inevitabil, la cronicizarea stării de boală. Este inuman să știi să poți recupera un om și să nu ai cu ce! În contextul actual marea majoritate a reproșurilor formulate la adresa activității medicale nu-și au justificare. O populație sănătoasă presupune existența unei economii sănătoase și la rândul ei asigură resurse umane apte să contribuie la însănătoșirea **economiei**. Starea economiei condiționează deci, viabilitatea financiară a programului de reformă. Fără o creștere economică susținută, concretizată într-o sporire a volumului produsului intern brut este puțin probabil că vor putea fi făcuți pașii decisivi în restructurarea sistemului de sănătate.

Se poate afirma că sistemul sanitar se confruntă cu o **criză de inventivitate managerială** și nu de sistem. Obiectivele fixate în strategia de reformă pot fi realizate fără să afecteze în profunzime sistemul. Este nevoie, însă de o "educare" a personalului sanitar, în spiritul exigențelor unei reforme. Orice schimbare afectează interese sau grupuri de interese. Rațiunea unui program de reformă este motivată de **schimbările calitative** preconizate, menite să conducă la acel câștig pentru sănătate, urmărit de sistemele avansate.

Credibilitatea strategiei de reformă sanitară este condiționată însă de credibilitatea reformei economice în general.

Sistemul de sănătate dispune de capacitatea tehnică de a susține programul de reformă. Însă obiectivul central îl constituie restructurarea **modului de finanțare** a sistemului. În noul context, specialiștii implicați în realizarea programului ar trebui să accepte reconsiderarea rolului asumat (decisiv) și să opteze pentru un "triumvirat" (cel puțin în prima fază) în conducerea unităților sanitare, format din medici, economiști și juriști cu responsabilități egale. Fondurile destinate sănătății continuă să fie în majoritate publice, gestionarea lor rațională interesând întreaga societate, iar autonomia funcțională să fie circumscrisă acestei realități.

O problemă a cărei rezolvare se impune cu prioritate privește **motivarea materială** a personalului medical. Există un contrast izbitor între recunoașterea socială a profesiunii medicale și recompensarea ei materială. Se admite că profesiunea medicală "repară" omul dar se ignoră că satisfacția profesională este consolidată de cea materială. Din păcate revendicările sindicale din ultimii ani sunt departe de a susține soluții viabile. Sporurile salariale nu constituie o rezolvare de fond. Cel mult mențin raportul de venituri față de alte categorii de

¹ Potrivit aprecierii factorilor responsabili Fondul special pentru sănătate (constituit în baza Ordonanței 22/1992) și destinat acoperirii cheltuielilor pentru medicamente - compensate și gratuite și pentru programele naționale de sănătate n-a depășit 50-60% din nivelul preconizat, ceea ce justifică incapacitatea Ministerului de a deconta integral rețetele eliberate.

salariați, al căror nivel de salarizare este datorat mai mult “agresivității” liderilor sindicali și mai puțin performanțelor economice. Ar trebui să se opteze pentru garantarea concordanței între utilitatea socială a profesiei (recunoscută) și nivelul de salarizare. Astfel s-ar evita afirmațiile jignitoare sau cinico-penibile cu privire la sursele de venituri ale personalului medical. Regândirea unei grile normale, realiste de salarizare permite plasarea profesiei medicale pe locul meritat.

Este un punct de vedere (realist) cu privire la rolul și locul profesiei medicale într-o societate normală. Dacă menținerea stării de sănătate în parametri normali este datorată unei diversități de activități umane, refacerea acesteia este datorată exclusiv profesiei medicale. În plus este singura profesie de care, ființa umană are nevoie și beneficiază de ea pe tot parcursul evoluției biologice.

CAPITOLUL 2 - REFORMA SISTEMULUI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE

Starea sistemului de sănătate a constituit și continuă să constituie unul din obiectivele de referință (cel puțin teoretic) incluse în programele de dezvoltare economico-socială a României.

Necesitatea restructurării lui n-a apărut pe un loc gol, fiind impusă de însăși evoluția sistemului în timp, de acumularea unor disfuncționalități organice și/sau conjuncturale.

2.1. Scurt istoric: România are tradiții îndelungate în organizarea îngrijirilor de sănătate

Între cele 2 războaie mondiale a funcționat un sistem de asigurare socială bazat pe **fonduri de boală**, după modelul bismarckian. Fondurile erau constituite din **prime de asigurare**, suportate în părți egale de salariați și patroni. De acest sistem beneficiau cca.5% din populația țării, și anume muncitorii din întreprinderi industriale, comercianții, funcționarii, liber-profesioniștii, împreună cu familiile lor.

În 1949, potrivit prevederilor Legii privind organizarea de stat a sănătății a început **tranziția treptată** spre sistemul de sănătate Semașko (comun tuturor țărilor ex-socialiste). În esență sistemul era bazat pe principiile acoperirii universale, accesului liber la sursele de furnizare a îngrijirilor și a gratuității garantate prin Constituție. În cele patru decenii de funcționare sistemul s-a caracterizat în principal prin: finanțare de la bugetul de stat, planificare centrală a activității, management rigid și monopol de stat asupra serviciilor de sănătate. Prin desființarea sectorului privat în sectorul sanitar instituțiile componente erau trecute în proprietatea statului, iar personalul sanitar inclus în salariații publici.

În 1978 a fost elaborată o nouă lege - **Legea nr.3 privind asigurarea sănătății populației** - prima lege unitară care reglementa activitatea sistemului sanitar. Cu amendamentele ulterioare legea este valabilă și în prezent.

În 1983 a fost reglementat **sistemul furnizării îngrijirii contra cost**, pentru unele servicii (lucrări stomatologice, servicii specializate, intervenții chirurgicale estetice etc.). Serviciile erau furnizate prin instituțiile sanitare de stat (policlinici cu plată, spitale), iar tarifele erau mai mult simbolice. Măsura era justificată de intenția de raționalizare a consumului de servicii și chiar de "oficializare" a plăților suportate de pacienți din propriile venituri.

Sistemul sanitar existent până în 1989 se definea prin reglementări inflexibile, având drept consecință o absolutizare a rolului Ministerului Sănătății

și absența oricărei forme de competiție și inițiativă individuală. S-a confruntat cu o subfinanțare cronică în raport cu nevoile reale, asociată cu utilizarea ineficientă a resurselor disponibile (datorată legislației financiare dar și managementului precar) și cu un nivel de dotare a unităților sanitare necompetitiv în raport cu alte țări și neadecvat pentru a permite îngrijiri de calitate.

Trăsăturile menționate au reprezentat principalele cauze ale “presiunii” create în favoarea schimbărilor structurale și, în același timp, repere pentru orientarea politicii sanitare ulterioare.

2.2. Politica sanitară în anii '90 - coordonate de bază

Anii '90 marchează debutul (declanșarea) inițiativei pentru schimbări structurale în funcționarea sistemului sanitar. Noua orientare în politica economică și socială a țării, impusă de cursul evenimentelor din decembrie 1989, viza și politica sanitară. Era necesară reformularea obiectivelor de politică sanitară în concordanță cu principiile de bază ale noului tip de economie - economia de piață.

În esență **sectorul sanitar intra în faza de tranziție** de la sectorul quasietatizat la un sector care să răspundă mecanismelor actuale ale funcționării structurilor economico-sociale.

Prin urmare programul politic în domeniul sănătății este dominat de preocuparea pentru restructurarea activității sectorului, a cărei finalitate rămâne îmbunătățirea stării de sănătate a populației. Un asemenea obiectiv imprimă politicii sanitare promovată de guvernele succedate din acest interval o anumită **continuitate** și chiar **coerență**.

În elaborarea programului de politică sanitară s-a pornit de la o evaluare a situației existente, identificându-se prioritățile și de la stabilirea coordonatelor definitorii pentru evoluția activității în perspectiva reformei preconizate. De remarcat participarea susținută a experților străini¹ - reprezentanți ai principalelor organisme internaționale - în elaborarea acestui program. Încă de la sfârșitul anului 1989 a sosit în țară un grup de experți OMS, (4) care a analizat “starea” sistemului de sănătate existentă, identificând prioritățile pentru schimbare în cadrul viitorului program de reformă. Documentul rezultat a fost difuzat tuturor

¹ Implicarea experților străini pare la prima vedere, dificil de explicat și, mai ales, de **motivată**, atâta timp cât România a fost una din țările ex-socialiste cu cei mai mulți experți OMS. Afirmarea este susținută și de faptul că documentele elaborate sunt redactate în limba engleză, iar versiunile traduse în română și difuzate factorilor de decizie în domeniul sănătății “suferă” de o neconcordanță vizibilă între terminologia utilizată în documente și cea utilizată în practică. Stilul generalizator folosit în formularea obiectivelor crează sentimentul unui “transplant”, incompatibil cu realitatea, iar unii termeni nu au corespondenți în limba română (de ex. “nursing”).

O explicație ar exista și anume “grija” experților străini față de destinația și utilizarea fondurilor externe cu care se susține programul de reformă în România.

factorilor implicați și a devenit bază pentru colaborarea cu Banca Mondială, Uniunea Europeană, organisme ale ONU, alte organizații de stat și neguvernamentale (5). În ianuarie 1990, Biroul Regional OMS a inițiat o serie de programe în domenii prioritare pentru redresarea sistemului de sănătate din țara noastră.¹

Documentul a reprezentat punct de referință în elaborarea strategiei “O Românie Sănătoasă” (A Healthy Romania). (6)

Noul document cuprinde o analiză mai detaliată a stării de sănătate a populației și o proiecție a nevoilor de servicii de sănătate în România. El constituie, totodată, documentul de referință în fundamentarea necesității împrumutului de 150 mil. \$, acordat de Banca Mondială pentru finanțarea Programului de Reabilitare a Sănătății. Sarcina principală a grupului de experți a constituit-o formularea recomandărilor privind opțiunile posibile pentru reforma sistemului de sănătate.

Evaluările “neutre” ale grupurilor de experți au permis Guvernului României să inițieze în 1993 primele măsuri pentru reforma serviciilor medicale (7), care au facilitat trecerea de la 1 ianuarie 1994 la **experimentarea unui nou sistem de organizare și furnizare a îngrijirilor medicale primare** în opt județe în prima fază, iar din 1996 în alte patru județe plus Municipiul București.

Evaluarea parțială a experimentului, concluziile - pozitive și negative - formulate au permis pregătirea premiselor pentru conturarea programului de reformă a serviciilor sanitare.

Prin urmare reforma sanitară este o **decizie politică**. Lansarea programului, stabilirea obiectivelor și priorităților, concretizarea acestora constituie condiții ale funcționării normale a sistemului în noul context economico-social. Reforma nu este și nu trebuie să fie un slogan de partid, tendința de politizare generând în fapt discontinuități și disfuncționalități în materializarea programului stabilit.

2.3. Reforma sistemului îngrijirilor medicale: conținut, principii, obiective

Reforma sistemului îngrijirilor medicale reprezintă componenta definitorie a programului de reformă sanitară.²

¹ Programele inițiate se bazează pe obiectivele incluse în strategia “Sănătate pentru toți”, (elaborată de OMS în 1978 și reactualizată în 1991) și pe pachetul de programe EUROHEALTH. Ele vizează următoarele priorități: aprovizionarea cu medicamente și modernizarea echipamentului medical; îngrijirile primare de sănătate; ocrotirea mamei și a copilului (inclusiv planificare familială); sănătate mintală, SIDA și management sanitar.

² Programul de reformă sanitară vizează și celelalte componente ale sistemului ocrotirii sănătății, și anume: serviciile de sănătate publică, planificarea familială, educația sanitară a populației, poliția sanitară, etc. Obiectivele lucrării se limitează doar la reforma îngrijirilor medicale.

Necesitatea restructurării sistemului sanitar derivă din contextul economico-social actual. Carențele sistemului vechi trebuie corectate, iar sistemul în ansamblu adaptat schimbărilor intervenite în societate.

România este ultima dintre țările ex-socialiste care a declanșat efectiv procesul de reformă. Decizia tardivă poate fi și un avantaj având, astfel, posibilitatea să beneficieze și de experiența acumulată de celelalte țări în tranziție, evitând eșecurile acestora.

Programul de reformă a debutat cu o etapă experimentală, lansată în 1993, completat cu măsuri ulterioare și definitivat prin promulgarea Legii asigurărilor sociale de sănătate în iulie 1997 (Caseta A).

Caseta A. Etapele principale ale reformei sanitare

- 1993** - Măsuri pentru reforma serviciilor medicale reglementate prin HG nr.126/1993 privind introducerea experimentală a unui nou sistem de acordare a asistenței medicale și de alocare a resurselor, completată prin HG 370/1994.
- 1994** - Inceperea experimentării noului sistem în 8 județe-pilot: Bistrița, Brașov, Buzău, Neamț, Sibiu, Suceava, Vâlcea, Vrancea.
- 1995** - Reconsiderarea statutului profesional al medicilor și reglementarea lui juridică prin adoptarea Legii privind exercitarea profesiei de medic, înființarea și funcționarea Colegiului medicilor din România și a statutului medicilor.
- 1996** - Extinderea experimentului de reformă a îngrijirilor primare în județele: Argeș, Mehedinți, Olt, Timiș și Municipiul București.
- 1997** - Crearea unor structuri organizatorice pentru coordonarea și elaborarea strategiei de reformă:
- Consiliul Național pentru reforma sanitară (OMS 327/1997)
 - Grupurile de lucru - (mai)
 - Promulgarea Legii asigurărilor sociale de sănătate - (iulie)
 - Definitivarea Cartei reformei sistemului serviciilor de sănătate din România - (septembrie)
- 1998** - 1 ian. - Prima etapă în trecerea la sistemul de asigurări sociale de sănătate:
- înregistrarea medicilor generaliști ca medici de familie;
 - întocmirea listelor de pacienți;
 - începerea colectării contribuțiilor pentru fondul inițial de asigurări sociale de sănătate.

Concepția unitară privind programul de reformă este sintetizată în **Carta reformei sistemului serviciilor de sănătate din România** (8). Lansată în

septembrie 1997, Carta reformei precizează și detaliază obiectivele, măsurile concrete, "actorii" implicați și responsabilitățile acestora, precum și structurile organizatorice necesare înfăptuirii reformei sistemului serviciilor de sănătate.

Conținutul este dat de amploarea obiectivelor propuse, reforma sistemului național de sănătate fiind o **reformă structurală**. Ea presupune trecerea la un alt sistem de furnizare și finanțare a îngrijirilor medicale și deci renunțarea la principiile de bază ale vechiului sistem: coordonare hipercentralizată, gratuitate în furnizarea îngrijirilor (prevăzută de lege), finanțare exclusiv bugetară.

Prin urmare reforma vizează toate componentele sistemului de sănătate: structura organizatorică, serviciile de sănătate, personalul sanitar, modul de finanțare etc. Noul sistem se va caracteriza printr-un grad mai mare de descentralizare a activității, prin extinderea mix-ului public-privat în furnizarea serviciilor, prin reconsiderarea rolului serviciilor primare în îngrijirea sănătății, dar mai ales printr-un nou mod de finanțare.

Principiile de bază de care s-a ținut seama în elaborarea programului de reformă urmăresc respectarea dreptului fundamental al populației la ocrotirea sănătății, precizat în Constituția țării. (9)

Noul sistem va trebui să garanteze **accesibilitatea nediscriminatorie** a întregii populații la îngrijirile medicale necesare, în condițiile prevăzute de lege. În restructurarea modului de furnizare a serviciilor se va porni de la nevoile reale ale colectivităților respective, asigurându-se facilitarea accesului imediat la îngrijirile necesare prin apropierea furnizorilor (medici, unități sanitare) de solicitanți (pacienți), ca efect al descentralizării activității, prin simplificarea modalităților de adresare (solicitare) a pacienților și prin respectarea dreptului de opțiune a pacientului pentru medic și nu invers.

Modul nou de finanțare impus de reforma sistemului de sănătate presupune nu numai respectarea **principiului solidarității și subsidiarității** în colectarea și utilizarea fondurilor (un principiu de protecție socială), ci și a **principiului transparenței** în gestionarea fondurilor disponibile, evitându-se, astfel, suspiciunile cu privire la modul de utilizare a resurselor destinate sănătății (risipă, utilizare ineficientă, deturnări de fonduri etc.).

Considerăm că în fundamentarea programului de reformă s-a avut în vedere și un alt principiu, și anume **principiul responsabilizării** "actorilor" implicați în concretizarea programului: structuri organizatorice specializate, administrații locale și organizații neguvernamentale, pacienți. Nu este vorba numai de un "transfer" de atribuții de sus în jos, ci de o extindere a rolului fiecăruia în parte prin drepturi și obligații noi reglementate juridic. Sunt elaborate noi responsabilități ale administrațiilor locale în organizarea și finanțarea îngrijirilor medicale și ale pacienților pentru care dreptul opțional pentru furnizorul de îngrijiri poate fi însoțit de obligația unor co-plăți pentru îngrijirile permise.

Reforma sistemului sanitar se caracterizează prin **continuitate**, Carta reformei fiind, de fapt, o sinteză a experienței acumulate în procesul de restructurare a sistemului, începând din anul 1990.

Reactualizarea cadrului legislativ care reglementează activitatea unităților sanitare și a personalului medical, extinderea surselor de finanțare a activității sectorului, experimentul-pilot în furnizarea îngrijirilor primare, elaborarea, dezbaterea și completarea proiectului legii asigurărilor sociale de sănătate, etc., constituie etape importante în definitivarea programului de reformă. Dacă măsurile amintite au vizat, în principal, modul de furnizare a îngrijirilor, promulgarea legii asigurărilor de sănătate a creat premisele pentru concretizarea obiectivelor reformei modului de finanțare a sistemului de sănătate. Importanța acestui pas este decisivă, însă nu justifică identificarea lui cu debutul propriu-zis al reformei în general.

Obiectivele principale precizate în Carta reformei sistemului serviciilor de sănătate (10) sunt: îmbunătățirea stării de sănătate a populației; utilizarea eficientă a resurselor; îndeplinirea așteptărilor populației și a furnizorilor de servicii medicale.

Formulările sunt destul de vagi, iar concretizarea lor nu depinde exclusiv de mersul reformei sanitare. Excepționând obiectivul privind utilizarea eficientă a resurselor care implică responsabilitatea nemijlocită a sectorului sanitar în concretizarea lui și deci poate fi inclus în programul de reformă, pentru celelalte responsabilitatea concretizării se extinde și asupra altor domenii de activitate. Ele pot fi considerate mai curând rezultante ale procesului de reformă, permițând evaluarea succesului acesteia.

Apreciem că obiectivele reformei sanitare sunt mult mai concrete și pot fi formulate pornindu-se de la însuși conținutul reformei - ca reformă structurală. În esență **obiectivele reformei** se pot reduce la:

- restructurarea modului de organizare și furnizare a serviciilor destinate îngrijirii sănătății;
- schimbarea modului de finanțare a activității sectorului.

Fiecare din obiectivele formulate presupune măsuri concrete, eșalonate în timp după o succesiune logică a schimbărilor menite să contribuie la realizarea lor. (schema 1).

Schema 1 - Obiectivele principale ale reformei

A. Restructurarea modului de organizare și furnizare a serviciilor pentru îngrijirea sănătății

Măsuri:

Schimbări în structura organizatorică a sistemului:

- descentralizarea activității
 - reconsiderarea raporturilor de subordonare minister-direcții sanitare-unități sanitare
 - reorganizarea structurilor existente
 - crearea de structuri concordante cu obiectivele reformei
 - restrângerea rolului instituțiilor cu paturi în favoarea celor ambulatorii.
- Reconsiderarea statutului profesional al personalului sanitar:
- creșterea rolului medicului de medicină generală ca medic de familie
 - antrenarea personalului mediu și a altor categorii în îndeplinirea reformei
 - constituirea echipelor medicale și redistribuirea responsabilităților în îngrijirea pacienților
 - stimularea diferențiată a personalului medical în funcție de performanțele profesionale.

Schimbări structurale în oferta de servicii medicale:

- reconsiderarea raportului dintre tipurile de servicii:
 - sporirea rolului îngrijirilor medicale primare
 - reducerea volumului îngrijirilor de specialitate în condiții de spitalizare
- crearea de servicii noi pentru îngrijirea sănătății
- extinderea sectorului privat și crearea mix-ului public-privat în furnizarea serviciilor
- delimitarea pachetului de servicii.

B. Schimbarea modului de finanțare a activității sectorului

- vezi capitolul **Reforma finanțării**.

1. **Modul de organizare și furnizare a serviciilor** pentru îngrijirea sănătății în condițiile reformei necesită, în principal, **măsuri de restructurare**, de adaptare a structurilor existente la exigențele noii realități. Ele au avantajul că permit o reformă “din mers”, fără a perturba oferta de servicii și antrenează costuri mai mici, eventualele resurse disponibile putând fi orientate spre alte destinații.

Răspunderea pentru realizarea obiectivului revine, în exclusivitate, structurilor sistemului sanitar.

Multe din măsurile menționate au precedat declanșarea propriu-zisă a programului de reformă sanitară, altele vor fi analizate pe parcurs, în funcție de structura lucrării.

În cele ce urmează vom insista asupra celor apreciate definatorii pentru conținutul și continuitatea reformei și anume: a) descentralizarea activității de asistență medicală; b) extinderea sectorului privat și constituirea mix-ului public-privat în oferta de servicii; c) definirea pachetului de servicii.

a. Descentralizarea activității este considerată un prim pas concret în reforma sistemului de sănătate, realizabil în condițiile actuale, fără a crea alte structuri. Paralel cu procesul de redistribuire a prerogativelor se realizează și un grad sporit de responsabilizare a tuturor structurilor organizatorice ale sistemului.

Actualul sistem de sănătate este încă hipercentralizat, cu raporturi de subordonare rigide, constituind un obstacol real în mersul reformei.

Procesul de descentralizare presupune, în primul rând, o **restrângere a atribuțiilor Ministerului Sănătății** în coordonarea activității sectorului. În contextul reformei Ministerul Sănătății are, în principal, răspunderea pentru elaborarea și promovarea politicii de sănătate, urmărind doar obiective de interes național. Dacă politica de sănătate se elaborează de sus în jos reforma se concretizează de jos în sus, tendința Ministerului Sănătății de a se "dota" cu noi structuri organizatorice fiind de natură să diminueze personalul medical necesar reformei - în special medici - prin transformarea lor în funcționari publici.

Probabil că reglementările juridice de după 1990, cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății, vor fi amendate în sensul cerut de descentralizarea efectivă a activității.

Reorganizarea Direcțiilor Sanitare reprezintă o altă direcție de acțiune în vederea descentralizării activității. Procesul are loc în dublu sens: pe o parte, prin preluarea unor prerogative de la Ministerul Sănătății de interes local care privesc colectivitățile în ansamblu, iar pe de altă parte transferarea unor atribuții caselor județene de asigurări sociale de sănătate. O dată cu instituționalizarea caselor județene Direcțiile Sanitare se vor transforma în **Direcții județene de Sănătate Publică**, ale căror atribuții în domeniul asistenței medicale se vor restrânge. În noua structură ele vor colabora atât cu casele de asigurări cât și cu administrațiile locale.

În fine, descentralizarea implică și o **autonomie reală** a unităților sanitare din sistem, în special a spitalelor și dispensarelor.

Dependența bugetară a spitalelor limitează posibilitatea de decizie autonomă în gestionarea resurselor proprii. Faptul că administrează bani publici nu justifică tendința de substituie a deciziilor locale prin dispoziții ale Ministerului Sănătății sau ale Direcțiilor Sanitare. Pot fi găsite mijloace legale și eficiente de sancționare a proastei gestiuni și nu neutralizarea inițiativelor proprii.

În ceea ce privește **dispensarele teritoriale** există argumente reale pentru a fi recunoscute ca unități autonome. Clădirile și terenurile adiacente sunt proprietatea autorităților locale. În condițiile sporirii responsabilității acestora pentru sănătatea colectivităților pe care le reprezintă ele pot asigura și dotarea corespunzătoare. Personalul medical este plătit prin sistemul asigurărilor sociale de sănătate. Subordonarea față de Ministerul Sănătății și/sau Direcțiile Sanitare este strict metodologică.

Există și propunerea de "bugetare" a dispensarelor, medicul generalist având dreptul de a angaja personalul mediu necesar cu respectarea prevederilor legale.

b. Mix-ul public-privat reprezintă un element de noutate în oferta de servicii pentru sănătate.

În prezent aproape toate terenurile și clădirile instituțiilor sanitare aparțin statului, marea lor majoritate fiind construite după 1950, iar dispensarele rurale aparțin administrațiilor locale.

Sectorul privat este încă redus ca proporție în furnizarea îngrijirilor medicale (2 spitale, dispensare ale societăților particulare, câteva cabinete medicale, 2 servicii de ambulanță); însă este majoritar în serviciile stomatologice și în rețeaua farmaceutică.

Potrivit reglementărilor juridice actuale foștii proprietari își pot revendica bunurile naționalizate însă limitele existente în revendicarea lor, precum și uzura morală a aparatului, existentă la acea dată le fac practic inutilizabile.

În programul de reformă privatizarea serviciilor medicale este tratată cu o doză de optimism exagerat după părerea noastră. Sunt evidențiate mai mult efectele pozitive: stimularea competiției între furnizorii de servicii, eficiență mai mare în politica de personal, management mai bun și o calitate superioară a serviciilor în condițiile unor dotări mai performante. Se face abstracție de faptul că serviciile sunt furnizate pentru consum după regulile economiei de piață.

În marea majoritate a cazurilor **tarifele** practicate sunt aproape prohibitive (justificate parțial de investițiile făcute și de dorința profitului imediat), selectând pacienții după buget și nu după interes clinic. Cât privește competiția între furnizori ea se concretizează în principal, în "racolarea" specialiștilor din spitale, tentându-i cu salarii mai mari și cu aparatura mai performantă, în detrimentul serviciilor publice de specialitate.

În forma ei actuală privatizarea serviciilor pentru sănătate este mai mult un atribut al libertății de exercitare a profesiei decât o soluție alternativă pentru îmbunătățirea ofertei de servicii.

Privatizarea serviciilor pentru sănătate este privită cu o anumită rezervă atât de medici cât și de pacienți. Puțini sunt medicii care-și asumă riscul unor investiții mari fără a avea certitudinea recuperării lor imediate. Afluența actuală a pacienților este justificată de calitatea scăzută a serviciilor publice și nu de tarife accesibile. Pentru pacienți consumul de servicii medicale private constituie o formă dură de redistribuire a veniturilor proprii și **inumană** dacă

avem în vedere faptul că sunt **obligați** de starea de sănătate să recurgă la acest gen de consum.

Extinderea sectorului privat este incontestabil o formă alternativă de furnizare a serviciilor pentru sănătate, cu condiția ca mix-ul public-privat să fie menținut într-un anumit echilibru pentru a nu afecta principiile generale ale protecției sociale.

Problema este când, cât și cum se privatizează serviciile pentru sănătate. A extinde **acum** sectorul privat în oferta de servicii înseamnă a admite că îngrijirea sănătății este o cale de sărăcire a populației. Mai mult, veniturile mici caracteristice mării majorități fac inaccesibile îngrijiri de calitate superioară datorită tarifelor mari. Sectorul privat își selectează astfel o "elită" a pacienților ceea ce pune sub semnul întrebării respectarea principiului nediscriminării în furnizarea îngrijirilor.

În asemenea condiții factorii de decizie ar putea orienta procesul de privatizare spre acele **servicii de sănătate care nu sunt absolut obligatorii pentru pacient** (intervenții chirurgicale corective, estetice, servicii medicale de întreținere, lucrări stomatologice deosebite etc.). Extinderea privatizării și asupra celorlalte categorii să fie condiționată de prezența lor - ca volum și calitate în structura serviciilor publice, deci ca **formă alternativă** și nu unică posibilitate.

Programul de reformă menționează și unele **forme** posibile pentru extinderea mix-ului public-privat în oferta de servicii pentru sănătate.

Investițiile personale (individuale sau în grup) sunt cele mai frecvente. Riscul este asumat de investitor, costurile inițiale mari antrenând tarife ridicate pentru servicii. O asemenea formă poate fi rentabilă atâta timp cât serviciile publice nu sunt competitive, situația de "monopol" garantând o activitate profitabilă.

Furnizorii acestor servicii nu pot fi obligați să încheie contracte cu casele de asigurări sociale de sănătate.

Inchirierea de spații adecvate și aparatură pare o formă mult mai accesibilă și cu efecte benefice pentru oferta de servicii. Ea are avantajul că diminuează efortul inițial, resursele putând fi orientate spre dotări sau modernizări și permite restituirea în timp a sumelor datorate. În plus furnizorii pot fi obligați să încheie contracte cu casele de asigurări pentru anumite categorii de servicii.

Acordarea de împrumuturi în condiții avantajoase pentru medicii interesați poate constitui o altă formă de privatizare a serviciilor. Dobânzile mici, scutirile de impozit pe o perioadă limitată de timp și/sau practicarea unor cote de impozitare pe venit mai mici sunt de natură să stimuleze interesul medicilor pentru organizarea unor unități private de furnizare a serviciilor. În schimbul avantajelor menționate pot fi obligați să contracteze servicii cu casele de asigurări, contribuind la sporirea ofertei de îngrijiri.

Indiferent de forma practică, privatizarea oferă posibilitatea atragerii și a altor surse în finanțarea serviciilor pentru sănătate.

c. Definirea pachetului de servicii pentru îngrijirea sănătății are o dublă semnificație: a) constituie un **punct de pornire** în stabilirea pachetului de servicii acoperit prin sistemul asigurărilor sociale de sănătate; b) reprezintă o **formă de raționalizare** a ofertei de servicii în condițiile unor resurse limitate.

Carta reformei (11) apreciază că “sarcina prioritară” a programului de reformă este “de a construi un Pachet Universal de Servicii (PUS) de sănătate”, iar apoi “definirea unui Pachet de Bază de Servicii (PBS)”.

Absența informațiilor complete privind volumul și structura nevoilor esențiale pentru îngrijirea sănătății crează dificultăți în definirea realistă a pachetului universal și în funcție de el a pachetului de bază.

Definirea pachetului de servicii nu este o problemă pur teoretică: ea orientează politica de sănătate și necesită precizarea structurii și a surselor concrete de finanțare.

Structura nu poate fi stabilită decât pe baza unei decizii medicale, în schimb sursele de finanțare sunt nominalizate prin decizie politică.

Pachetul Universal de Servicii (PUS) este delimitat pornind de la modelul morbidității și mortalității specific unui moment dat. Sfera de cuprindere este flexibilă; în funcție de micile diferențieri pe arii geografice el poate include sau exclude unele categorii de servicii, fără a se afecta destinația sa universală. Majoritatea o reprezintă serviciile esențiale (de bază) pentru menținerea stării de sănătate în parametri normali. Serviciile de diferențiere corespund cauzelor și riscurilor de îmbolnăvire specifice unor arii geografice mari. Ambele categorii sunt fixate de medic, în concordanță cu tipurile de servicii apreciate ca esențiale și cu diagnosticile puse. PUS poate include și servicii bazate pe opțiunea consumatorilor. Susținerea financiară este mixtă: publică, resurse locale sau ale altor instituții, co-plată etc., raportul dintre surse variind în funcție de “starea” economiei.

Delimitarea realistă, corectă a pachetului universal permite stabilirea unor pachete alternative de servicii esențiale, a priorităților pentru programele de sănătate publică și identificarea unor aspecte ce diferențiază morbiditatea pe zone geografice.

Pachetul de Bază de Servicii (PBS) se stabilește pornind de la structura pachetului universal și cuprinde îngrijiri primare și servicii de sănătate publică. În condițiile aplicării sistemului asigurărilor sociale de sănătate este susținut financiar prin fondurile de asigurări de sănătate și prin bugetul de stat și cele locale. Pentru unele servicii beneficiarii pot participa prin co-plăți, cu respectarea prevederilor legale.

Pachetul de bază are o destinație predominant preventivă și este subordonat realizării obiectivului final al reformei, și anume: câștigul pentru sănătate.

Delimitarea pachetului de bază este destul de dificilă în perioada tranziției de la un sistem de sănătate, bazat pe un pachet **teoretic atotcu-**

prinzător și gratuit la un pachet **restrictiv, realist** cu participarea directă a beneficiarilor la susținerea lui financiară. Este necesară o decizie politică bazată pe resursele existente și pe rezultatele așteptate în domeniul sănătății.

Carta reformei propune trei variante pentru pachetul de bază: optimistă, pesimistă și realistă, în funcție de raportul în participarea la finanțare (18). Demersul are semnificație mai mult teoretică. Realismul pachetului este condiționat de concordanța structurii lui cu serviciile cerute de îngrijirea sănătății. Sursele de finanțare pot fi identificate și atrase printr-un management eficient.

Pachetul de bază reprezintă punctul de referință în stabilirea listei de servicii inclusă în contractul-cadru și pe această bază, în delimitarea pachetului de servicii acoperite prin asigurare.

Pachetul de servicii asigurate cuprinde îngrijirile medicale primare și/sau de specialitate și servicii preventive furnizate prin programele de sănătate. Pachetul este finanțat, în principal, prin fondurile de asigurări de sănătate și prin fonduri bugetare (de la bugetul de stat, locale).

Concretizarea obiectivelor și măsurilor subordonate reformei presupune elaborarea unor strategii adecvate, clare și realiste.

Opțiunea pentru o anumită strategie de acțiune prezintă importanță deosebită pentru succesul reformei. Strategia include o serie de direcții de acțiune, eșalonate în timp, ce pot fi modificate pe parcursul materializării programului de reformă. De regulă, influența politicului asupra conținutului strategiilor este mult mai pregnantă, de aceea unele din acțiunile inițiate pot frâna reforma în anumite etape.

Carta reformei precizează că "în scopul îndeplinirii obiectivelor reformei, a fost dezvoltată o strategie", care include o serie de direcții de acțiune ce implică participarea sectorului sanitar, dar și alte domenii (juridic, financiar, administrație locală etc.) prezentate în Caseta B.

Caseta B. Strategia reformei - direcții de acțiune.

- Un cadru legislativ care să cuprindă modificările esențiale ale întregului sistem, în care rolul cel mai important îl au Legea Asigurărilor Sociale de Sănătate, Legea Organizării Spitalelor, Legea Sănătății Publice. Alte legi importante sunt considerate Legea Finanțelor Publice și Legea Administrației Publice Locale.
- Stimularea sectorului privat de furnizare a serviciilor medicale.
- Diversificarea mecanismelor de finanțare, în scopul mobilizării de resurse suplimentare și transparenței procesului de alocare intra și intersectorial.
- Separarea furnizorilor și consumatorilor de servicii pe baza unui contract cu mecanisme de plată legate de eficiență și calitate, indiferent de statutul furnizorilor.
- Schimbarea raportului îngrijiri spitalicești/îngrijiri ambulatorii, în favoarea celor din urmă.
- Descentralizarea sistemului de îngrijiri de sănătate..

Strategia este destul de vag formulată. Sunt mai mult câteva direcții strategice de acțiune ce necesită detalieri și concretizări în funcție de obiectivele reformei menționate în Cartă. Probabil că pe măsura realizării obiectivelor vor fi formulate și alte direcții mai clare și mai concrete.

O strategie clară și coerentă asigură o evaluare realistă și completă a programului de reformă; nu numai după criteriul strict economic (alocarea eficientă a resurselor, limitarea cheltuielilor etc.) ci și după un avantaj mai larg de obiective sociale sintetizate în **câștigul pentru sănătate** obținut prin reforma sistemului.

2.4. Experimentul - pilot: evaluare, impact

Debutul reformei sanitare în țara noastră este marcat de **experimentul-pilot** privind reforma îngrijirilor primare din cele opt județe¹, începută în 1994 în baza unei hotărâri de guvern. (12)

Strategia a fost focalizată pe **îngrijirile primare**, corespunzătoare modelului mortalității și morbidității din România. Experimentul a fost aplicat imediat și a fost primit cu interes de cei implicați: medici, populație, direcții sanitare, minister, administrații locale.

Potrivit prevederilor legislative experimentul a fost programat pentru doi ani. După primul an s-a făcut o **evaluare** a reformei de către un grup de experți străini împreună cu specialiști români, publicată în 1995. (13)

Evaluarea a vizat componentele reformei (strategie, implementare, impact) și costul estimativ al experimentului. Documentul s-a limitat la evaluarea **schimbărilor** operate în **îngrijirile primare** furnizate în cele opt județe - pilot, analizând reacțiile pacienților și a medicilor generalişti față de aceste schimbări. Totodată au fost formulate unele concluzii privind impactul îngrijirilor primare asupra furnizorilor de îngrijiri secundare (policlinici, spitale), utilizate ulterior în fundamentarea strategiei generale de reformă sanitară.

Datele necesare evaluării au fost culese pe baza unei anchete, desfășurată după o metodologie laborioasă. Pentru comparații s-a recurs la alegerea a patru județe non-pilot², cu caracteristici demo-sanitare asemănătoare.

Metodologia de culegere a informațiilor s-a bazat pe:

1) **instrumente specifice** anchetelor și anume chestionare și mini-interviuri.

a) **chestionarele** au vizat informații privind detalii demografice, nivelul dotării dispensarelor și acțiuni de reutilare, modificări în programul de lucru și în practica clinică și au fost distribuite la 1 din 7 medici generalişti din județele-pilot și non-pilot nominalizate. Au fost

¹ În prima fază a experimentului-pilot au fost incluse județele: Bistrița-Năsăud, Brașov, Buzău, Neamț, Sibiu, Suceava, Vâlcea și Vrancea.

² Au fost alese județele: Argeș, Bacău, Covasna și Dolj.

completate 80% din totalul distribuit (245 în județele pilot și 139 în cele non-pilot), eșantionul final a fost reprezentat de 12,5% (1:8) din medicii generaliști existenți în județele pilot cu o vechime medie de 14 ani și o medie de 1784 pacienți la un medic;

- b) **mini-interviuri** cu directori de Direcții sanitare și spitale, reprezentanți din Ministerul Sănătății, medici, referitoare la activitatea medicală și situația financiară.

2) identificarea și **antrenarea** efectivă a **participanților** la experiment, și anume: medici, pacienți, direcții sanitare, minister, administrații locale.

Fondul de informații cules a inclus date privind starea demografică, activitatea medicilor, spitalelor și policlinicilor și situația financiară existentă.

Prelucrarea și interpretarea datelor culese au permis formularea unor concluzii (prezentate în Secțiunea 5 a documentului) privind impactul experimentului asupra medicilor și pacienților ca participanți principali.

Pentru **medicii generaliști** evaluarea a vizat, în principal, atitudinea față de reformă, activitatea profesională desfășurată în condițiile experimentului, reacția față de modalitățile noi de plată și raporturile lor cu structurile din sistem.

Atitudinea față de reformă este neclară. Doar 1/5 din medici a remarcat o schimbare de statut social după reformă și numai un sfert au afirmat că ar opta pentru continuarea activității în cadrul reformei dacă ar fi consultați. Mai mult de jumătate din medici (53%) apreciază că reforma n-a determinat nici o schimbare în statutul profesional și doar 51% consideră justificată continuarea reformei.

Cca. 1/3 din medici consideră că reforma a determinat o înrăutățire a statutului, iar 1/5 din cei chestionați și-au exprimat refuzul categoric pentru continuarea reformei.

Schimbări semnificative au intervenit însă, în activitatea profesională, atât în ceea ce privește programul cât și în conținutul îngrijirilor furnizate.

În perioada experimentului 95% din medici au asigurat acoperire de 24 de ore din 24. Ei au consumat, în medie, 12 ore de vizite în "afara programului". Peste 1/5 a raportat o creștere a numărului consultațiilor în dispensar și 40% o creștere a numărului vizitelor la domiciliu.

În aceste condiții doar 6% au raportat o sporire a trimerilor pentru servicii de specialitate, în timp ce 37% au raportat o descreștere, iar 57% n-au înregistrat modificări față de situația anterioară reformei.

Structura serviciilor furnizate nu a înregistrat diferențieri semnificative pe județe. Peste 3/4 din medici au acordat îngrijiri medicale pentru pacienți cu hipertensiune și diabet. Majoritatea (63%) au raportat și servicii de planificare familială, iar 85% ar fi dorit să asigure examene citologice dacă ar fi fost pregătiți și dotați corespunzător. Numai 1/5 din dispensarele incluse în experiment, dispuneau de facilitățile de bază (apă curentă, electricitate,

încălzire, etc.) și doar 15% de telefon. Circa 1/3 din ele nu erau dotate cu echipament simplu de laborator. Cele mai multe dispuneau de un minim de dotare (sterilizatoare, echipament de mică chirurgie și de obstetrică, medicamente de urgență), beneficiind de programul de reabilitare finanțat de Banca Mondială.

Pentru comparație în județele non-pilot doar 5% din dispensare dispuneau de asemenea facilități.

Modalitățile de plată utilizate (plata pe act/serviciu și capitația) au determinat o sporire a câștigurilor, în medie cu 25-30% (datorată creșterii valorice¹ a punctelor totalizate, plăților adiționale pentru program de 24 ore, indexărilor). Plata/act/servicii n-a depășit 40%, iar capitația 60%. După un an mai mult de jumătate din medicii generaliști nu cunoșteau noul sistem de plată și doar cca. 1/3 au declarat că l-au înțeles.

Relațiile de comunicare între medicii generaliști și celelalte structuri organizatorice (spitale, direcții sanitare, minister) s-au îmbunătățit. Autonomia medicilor este încă limitată, direcțiile sanitare menținându-și controlul asupra activității medicale și resurselor financiare repartizate.

Pacienții au confirmat o **percepție mai bună a reformei**, dovadă proporția ridicată (peste 80%) a celor care și-au ales medicul încă din primul an și ponderea mică (1,6%) a celor care au schimbat medicul. În relația cu medicul s-a remarcat o îmbunătățire a accesibilității la îngrijirile dorite și o schimbare de atitudine² în bine - a medicului față de pacienți.

Este necesară și o schimbare în bine în atitudinea pacienților. Libertatea de a opta pentru medic implică și obligații din partea pacienților. Dezinteresul față de autoîngrijire, atitudinea abuzivă față de îngrijirile primare furnizate, solicitări inutile, nejustificate medical pentru servicii specializate denotă

¹ Calculul punctelor totalizate de un medic este diferențiat pe zone (urban, rural), pe tipuri de activități (imunizări, alte activități preventive) și, în principal, în funcție de vârsta pacienților (vezi tabelul următor)

Grupe de vârstă	0-1	1-4	5-18	19-44	45-59	60 ani și peste	Total
Puncte	14,5	10,5	8,5	4	8,5	12,5	x

Sursa: Carta reformei, p.89.

² Un medic cu 1000-1200 pacienți înscrși pe listă poate totaliza 10.000-12.000 puncte. Peste această limită contravaloarea punctelor cumulate se reduce astfel: pentru 100 pacienți în plus medicul primește 75% din valoarea punctelor, pentru 200 pacienți 50% iar de la 250 pacienți în plus nu primește nimic. Sistemul este descurajant pentru supradimensionarea listelor și discutabil pentru motivarea materială a medicilor.

Nu întotdeauna schimbarea de atitudine a medicului este apreciată corect. Există și opinii de genul: "înainte de reformă am fost doar de două ori în viața mea la doctor. Acum doctorul mă vizitează lunar pentru a-mi măsura tensiunea, așa mă poate păstra pe lista lui".

persistența unor carențe serioase în nivelul de educație sanitară și în conduita populației.

Elaborarea unui **Cod al pacienților** - cu drepturi și obligații clar formulate se impune ca urgență pentru îmbunătățirea comunicării medic-pacient, dar mai ales în colaborarea lor în condițiile aplicării Legii asigurărilor sociale de sănătate, care prevede un pachet limitat de îngrijiri accesibile pacienților.

Costul experimentului este dificil de estimat cu exactitate. Inițial bugetele celor opt județe pilot au fost suplimentate cu 15% din bugetul Ministerului Sănătății pentru a susține plata salariilor în noile condiții și unele cheltuieli administrative. Dotarea cu echipament a dispensarelor s-a realizat prin împrumut de la Banca Mondială. Unele dispensare au beneficiat și de donații în echipament și medicamente, a căror evidență nu există.

*

* *

Analiza atentă a datelor sumare prezentate ne permite formularea câtorva **concluzii** demne de interes pentru continuarea reformei îngrijirilor primare și a reformei sanitare în general.

- **Percepția slabă asupra reformei** este, oarecum explicabilă. Strategia de reformă nu este suficient de coerentă, de explicită, iar reglementările juridice sunt confuze și uneori, derutante. Nici intervențiile specialiștilor în reformă din Ministerul Sănătății nu sunt mai clare. La acestea se adaugă și o motivație subiectivă: reticența unor medici față de nou, refuzul de a accepta un alt mod de lucru și de remunerare.¹
- **Prelungirea programului de lucru** al medicilor nu se poate realiza doar prin măsuri administrative. O asemenea **măsură presupune consultarea prealabilă a fiecărui medic și garantarea unor avantaje compensatorii corespunzătoare**. Contractul de 24 de ore nu este agreat iar plusul de 15%, în **salarizare**, nu este considerat suficient în raport cu efortul făcut.

Avantajele unei acoperiri complete pentru pacient se pot transforma în dezavantaje pentru medic: suprasolicitare, periclitarea relațiilor de familie, rabat la calitatea îngrijirilor acordate și, nu în ultimul rând anularea unor drepturi respectate în cazul altor categorii profesionale.

- **Perfecționarea pregătirii profesionale** constituie una din problemele **acute** ale medicilor generaliști. Majoritatea consideră necesară **regândirea sistemului de perfecționare profesională** prin organizarea unor cursuri concordante cu conținutul activității lor (urgente, pediatrie, management etc.) și cu timpul disponibil.

¹ Răspunsuri ca: "Nimeni nu ne-a întrebat dacă suntem gata să pornim reforma" sau "Nu suntem roboți, suntem oameni" reflectă o anumită mentalitate persistentă încă în rândul medicilor, motivată și de o supraestimare a rolului lor în cadrul reformei.

Faptul că în ultimii 12 ani doar 1/4 din medicii generaliști au beneficiat de un curs de perfecționare ar trebui să dea de gândit structurilor abilitate pentru acreditarea medicilor. Există, încă, o serie de **obstrucții administrative**: ignorarea opțiunilor personale ale medicilor generaliști pentru anumite specialități, interdicția de a părăsi postul, obligația de a-și găsi înlocuitor pe perioada cursului, teama de a-și pierde pacienții etc.

Perfecționarea pregătirii profesionale a medicilor generaliști ar trebui privită ca o problemă a sistemului dacă se admite că este o condiție pentru calitatea îngrijirilor și pentru exercitarea rolului de "barieră" (gate-keeper) pe care va trebui să-l joace medicii generaliști în condițiile reformei.

- Lipsa personalului medical (medici și personal mediu) este unul din obstacolele majore în realizarea reformei. Nu este vorba numai de o distribuție inegală pe județe sau medii, ci de o insuficiență a numărului de personal în raport cu nevoile reale ale populației. Deși există un normativ clar (1 post de medic **generalist**/1000 persoane) rețeaua sanitară dispune doar de aprox. 12.000 medici generaliști (cca. 30% din totalul medicilor cu drept de practică medicală), care trebuie să acorde îngrijiri medicale primare pentru o populație de peste 22 mil. revenind, în medie cca. 1900 pacienți/1 medic. Desființarea obligativității stagiului la dispensarele rurale (pre-condiție pentru parcurgerea altor etape profesionale) și nivelul ridicat de specializare a medicilor - cca. 70% (cel mai ridicat din Europa) au determinat o reducere constantă a numărului medicilor generaliști în raport cu posturile existente.¹

În județele-pilot cca. 1/3 din posturi erau vacante (62% din acestea erau în mediul rural). Situația este similară dacă nu mai gravă și în celelalte județe. Multe din posturi sunt acoperite cu personal mediu și acesta insuficient și, în plus, neinclus în programul de reformă.

Majoritatea medicilor generaliști (85% în județele-pilot și 79% în cele non-pilot) s-au pronunțat pentru includerea personalului mediu în programul de reformă.

În aceste condiții organizarea activității de îngrijiri în **echipe medicale** coordonate de medici este absolut necesară. Sporirea volumului de activitate (ca timp), diversificarea îngrijirilor furnizate (noi îngrijiri medicale, servicii de planificare familială, servicii comunitare etc.) presupun, în mod firesc, o redistribuire a responsabilităților între medici și personal mediu, posibilă numai în cadrul echipelor medicale.

¹ Paradoxal, însă centrele urbane resimt o lipsă mult mai acută de medici generaliști. Preponderența serviciilor specializate a determinat o diminuare drastică a medicilor de medicină generală. Capitala este un exemplu concludent, în cartierul Militari există doar 14 medici generaliști, adică un medic/aprox. 10.000 loc. în condițiile în care Municipiul București a fost inclus din 1996 în faza a II-a a experimentului de reformă.

-
- **Starea dispensarelor** este departe de a răspunde exigențelor reformei, deși au beneficiat de programe speciale de reabilitare prin finanțare externă. Lipsa facilităților de bază, dotările precare insuficiența medicamentelor, absența mijloacelor proprii de transport afectează activitatea personalului medical, influențând calitatea îngrijirilor furnizate. Autonomia lor funcțională este încă limitată de **managementul** centralizat al direcțiilor sanitare și ministerului.

Continuarea programului de reabilitare finanțat prin surse externe dar și printr-o implicare mai mare a administrațiilor locale reprezintă o condiție decisivă pentru reușita reformei.

CAPITOLUL 3 - REFORMA FINANȚĂRII SISTEMULUI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE

Reforma finanțării serviciilor de sănătate este considerată componenta cea mai "revoluționară" a programului de reformă și constă în înlocuirea unui mod de finanțare cu altul nou.

Programul de reformă a debutat încă din 1991, prin spargerea monopolului finanțării exclusiv de la bugetul de stat și atragerea de noi surse: fondul special pentru sănătate - (1 ian.1992); fonduri de la bugetele locale - (1 ian.1993); sume provenite din sponsorizări - (1994); plăți individuale pentru diverse servicii (publice și private).

Structura noilor surse de finanțare și evoluția lor în anii '90 au fost prezentate în Capitolul 1 al lucrării.

3.1. Obiective și măsuri privind reforma finanțării

Reforma finanțării sistemului serviciilor de sănătate vizează, în opinia noastră **două obiective prioritare:**

1. asigurarea resurselor necesare funcționării normale a sistemului;
2. utilizarea rațională, eficientă a resurselor disponibile.

Concretizarea obiectivelor menționate presupune **măsuri specifice**, unele radicale, multe dintre ele fiind deja realizate. (Schema 2)

Schema 2 - Principalele obiective și măsuri ale reformei finanțării îngrijirilor medicale

1. Asigurarea resurselor necesare finanțării îngrijirilor <ul style="list-style-type: none">• creșterea procentului din PIB alocat pentru sănătate;• sporirea participării bugetului de stat în constituirea fondurilor pentru sănătate;• sporirea responsabilității administrațiilor locale în susținerea financiară a furnizorilor de îngrijiri medicale;• atragerea de sume provenite din sponsorizări prin amendarea Legii sponsorizării nr.32/1994;• extinderea participării sectorului privat la finanțarea îngrijirilor medicale.	2. Utilizarea rațională, eficientă a fondurilor disponibile <ul style="list-style-type: none">• o nouă orientare în distribuirea fondurilor existente:<ul style="list-style-type: none">– creșterea sumelor pentru îngrijiri primare;– reducerea fondurilor destinate spitalelor.• modificări structurale în sistemul îngrijirilor de sănătate<ul style="list-style-type: none">– dezvoltarea îngrijirilor primare (mai puțin costisitoare)– organizarea îngrijirilor comunitare prin susținere financiară din afara sectorului.• raționalizarea consumului de servicii pentru sănătate<ul style="list-style-type: none">– reducerea consumului de servicii specializate și "tehnicizate".
---	---

1. Asigurarea resurselor financiare necesare sănătății continuă să constituie o problemă pe cât de acută pe atât de dificilă.

Sursa principală pentru finanțarea cheltuielilor de sănătate este **bugetul de stat** (peste 60%), noile surse atrase după 1991 având o contribuție încă modestă. Deși ponderea bugetului de stat în structura fondurilor destinate sănătății va înregistra o tendință de diminuare apreciem că rolul de finanțator principal al statului nu se va modifica semnificativ în condițiile aplicării legii asigurărilor sociale de sănătate. Potrivit prevederilor legii statul va continua să suporte cheltuielile pentru finanțarea investițiilor în construirea de unități sanitare noi și dotări performante, pentru finanțarea programelor de sănătate publică (art.54), pentru plata contribuției de asigurări sociale de sănătate datorate de anumite categorii (art.55, al.(2)).

Serviciile secundare vor rămâne, în marea lor majoritate, servicii publice. Ele absorb peste 1/2 din cheltuielile pentru sănătate, cele mai spectaculoase creșteri de costuri înregistrându-se la această categorie de îngrijiri. Chiar și în condițiile reducerii volumului serviciilor spitalicești (desființări de unități mici, reducerea numărului de paturi) efortul financiar pentru susținerea activității spitalelor va crește permanent. Dotările performante în cadrul programului de restructurare sunt cele mai costisitoare. Or un asemenea efort nu poate fi susținut decât de la bugetul de stat.

Prin urmare de această sursă depinde nu numai starea curentă de sănătate ci și cea viitoare.

Dificultățile apar însă în momentul stabilirii contribuției efective a statului la finanțare. În contextul economic actual reforma sanitară nu poate beneficia de un suport financiar pe măsura obiectivelor propuse. Recesiunea nu-i permite principalei surse decât o contribuție modestă, insuficientă în raport cu nevoile reale. Ea este, de fapt, cauza trenării concretizării obiectivelor reformei. Teoretic este simplu de enunțat necesitatea creșterii calității îngrijirilor medicale, însă practic este, aproape imposibil de realizat cu dotări modeste și uneori dăunătoare pentru sănătatea pacienților.

Măsurile actuale în domeniul reformei economice au consecințe deosebit de grave asupra sistemului de sănătate. Nu este vorba numai de volumul modest al produsului intern brut și implicit, a ponderii destinată sănătății ci și de măsurile privind lichidarea unor unități economice, disponibilizările de personal cunoscut pentru bolile profesionale specifice, "negocierea" unor unități sanitare de recuperare, etc.

Pentru sănătate asemenea măsuri nu s-au concretizat numai în diminuarea surselor financiare (îndeosebi pentru fondul special) ci și în **desființarea unor unități sanitare speciale - dispensarele de întreprinderi** (datorată lipsei de finanțare) și anularea unor programe de sănătate specifice segmentelor de populație afectate de boli profesionale (cazul minerilor disponibilizați din Valea Jiului). În plus revendicarea, uneori illogică, a unor **centre de recuperare** (sanatorii) au privat categoriile afectate de continuarea

tratamentelor de recuperare, vitale pentru menținerea stării de sănătate în parametri normali.

Participarea administrațiilor locale la susținerea financiară a sănătății (reglementată juridic din 1993) se situează în jur de 1/5 din bugetul total al sănătății. Sumele provenite de la bugetele locale sunt destinate, în principal, îngrijirilor primare.

Probabil că plusul de autonomie preconizat, în cadrul reformei generale va contribui la sporirea responsabilității administrațiilor locale în finanțarea, dar și în organizarea unor categorii de îngrijiri de sănătate.

În ceea ce privește **sponsorizările**, prevederile legii (14) au fost mult mai stimulante pentru alte domenii (sport, diverse genuri de spectacole), ceea ce a făcut ca interesul pentru susținerea financiară a sănătății să fie accidental și, de regulă, stimulat de o relație personală.

În asemenea context asigurarea resurselor necesare finanțării sănătății este mai mult decât incertă. Din păcate există o percepție falsă asupra acestei realități, supralicitându-se efectele aplicării Legii asigurărilor de sănătate. Realizarea acestui obiectiv este strict dependentă de un program susținut de creștere economică și de măsuri realiste, care să considere impactul social cu toate aspectele sale. Contribuția sectorului sanitar este limitată, eventualele venituri din activitatea proprie fiind insuficiente. Apreciem că **extinderea** coplăților - ca sursă proprie de venit preconizată de Carta reformei este o măsură prematură, atâta timp cât veniturile populației sunt mici iar o destinație în plus (inevitabilă) în bugetul de familie ar contribui la accentuarea sărăcirii populației.

Sănătatea plătește un "**preț**" **dublu** reformei economice prin cronicizarea insuficienței resurselor necesare și prin degradarea continuă a parametrilor specifici, ca efect al "stării" economiei.

Soluția preconizată de programul de reformă sanitară este radicală; ea presupune un **alt mod de finanțare**, cu **responsabilizare sporită** a beneficiarilor îngrijirilor medicale și **transparență** în gestionarea fondurilor disponibile.

2. Utilizarea rațională, eficientă a resurselor existente este șansa "supraviețuirii" financiare în condițiile insuficienței fondurilor alocate. Sectorul sanitar este cunoscut printr-o gestionare ineficientă a fondurilor disponibile, realizarea unui asemenea obiectiv fiind posibilă, ceea ce presupune o serie de măsuri concrete, dintre care reținem:

- **o nouă orientare în distribuirea fondurilor** existente pe tipuri de îngrijiri. Accentul pus pe dezvoltarea îngrijirilor primare presupune resurse sporite, destinate cu prioritate reabilitării unităților furnizoare (tabelul 7).

Tabelul 7 - Destinația resurselor pe tipuri de îngrijiri

Tipuri de îngrijiri	Situația actuală	Propunere
1.Îngrijiri primare	20%	35%
2. Îngrijiri secundare	30%	30%
3.Îngrijiri spitalicești	50%	35%

Sursa: Carta Reformei, cap.IV, p.93

Este cunoscut faptul că îngrijirile primare antrenează costuri mult mai mici (salariile medicilor generaliști și mai ales costul dotărilor sunt mult mai mici). În plus funcția lor predominant preventivă influențează costurile generale ale îngrijirilor de sănătate, evitând sau reducând incidența bolilor care necesită alte categorii de îngrijire.

Prin urmare propunerea de a se repartiza îngrijirilor primare peste 1/3 din resurse este justificată, fiind o condiție în utilizarea mai rațională a fondurilor alocate.

- **modificări structurale în sistemul îngrijirilor de sănătate** prin furnizarea de **noi tipuri** de îngrijiri, destinate categoriilor defavorizate dar și bolnavilor cronici.

Paralel cu sporirea volumului și calității îngrijirilor primare se vor organiza **îngrijiri comunitare** - îngrijiri medicale la domiciliu, ajutor de menaj, precum și îngrijiri speciale pentru bolnavii cronici (afecțiuni psihice, loco-motorii etc.).

Organizarea și furnizarea noilor tipuri de îngrijiri presupune implicarea mai mare a administrațiilor locale, prin susținere financiară, dar și prin antrenarea altor instituții din subordine și în special a bisericilor (15).

Potrivit unor studii aproximativ 20% din internările din spitale au o motivație socială și nu medicală. Prin furnizarea serviciilor comunitare medicii sunt degrevați de obligația de a acorda îngrijiri pentru care nu sunt necesare studii superioare, rolul principal revenind personalului mediu.

Apreciem că îngrijirile comunitare necesită costurile cele mai reduse: nu cer instituții specializate și dotări deosebite; sunt asigurate de personal mediu cu salarii mai mici; pot fi organizate de instituții deja existente - biserici, organizații non-guvernamentale, caritabile și deci nu presupun fonduri alocate special; permite o utilizare mai eficientă a timpului medicilor și a capacităților de spitalizare.

- **raționalizarea consumului de îngrijiri** pare o măsură paradoxală atâta timp cât se invocă lipsa fondurilor necesare furnizării serviciilor de sănătate. Totuși consumurile de îngrijiri în țara noastră se situează peste media europeană. De exemplu la noi anual 22 de persoane din 100 beneficiază de îngrijiri în condiții de spitalizare, în timp ce în țările Uniunii Europene media este de 17%.

Măsura este benefică în primul rând, pentru pacienți. Consumul ridicat nu este întotdeauna justificat de starea de boală; el poate fi "stimulat" de adresabilitatea nelimitată, de accesul la medicamente fără prescripții - multe cu

consecințe negative și chiar de posibilitățile financiare pentru a recurge la îngrijiri private. Ea se poate concretiza, în principal, prin activitatea medicilor. Noul rol al medicului generalist - ca **medic de familie**- presupune nu numai o îngrijire permanentă, preventivă a pacienților săi ci și o "triere" riguroasă a solicitărilor pentru îngrijiri de specialitate (ambulatoriu sau spitalicești) în virtutea misiunii sale de "barieră" (gate-keeper) în cererea pacienților. Prin noua atitudine față de pacienți medicul de familie preîntâmpină cronicizarea bolilor și contribuie la reduceri substanțiale ale costurilor îngrijirilor.

Medicii au și obligația supravegherii acțiunilor de **educație sanitară** a populației, concretizate prin antrenarea altor instituții și în special a școlilor. În condițiile multiplicării riscurilor de îmbolnăvire (igienă precară, consum de tutun, băuturi alcoolice și droguri, libertatea exagerată în viața sexuală), mai ales în rândurile tineretului, școala ar trebui să-și asume o responsabilitate mai mare, fiind instituția cea mai autorizată. O participare mai susținută în acest sens s-ar cuveni și din partea bisericii, instituție cu autoritate asupra tuturor segmentelor de vârstă ale populației.

Un rol important în raționalizarea consumului de îngrijiri îl are pachetul de bază de servicii acoperit prin asigurarea socială pentru sănătate, precizat în contractul de furnizare a serviciilor. Casele de asigurări au obligația să vegheze la respectarea dimensiunilor pachetului, tendințele de extindere a structurii lui de către medicii de familie fiind sancționate imediat.

Utilizarea rațională, eficientă a resurselor disponibile nu este posibilă decât prin și cu participarea efectivă a personalului medical. Soluția preconizată de programul de reformă este îmbunătățirea managementului unităților sanitare, dar și o schimbare de atitudine a populației în raport cu drepturile și obligațiile pe care le au ca pacienți.

3.2 Asigurările sociale de sănătate - sursă alternativă de finanțare

Un pas decisiv în continuarea reformei sanitare îl reprezintă promulgarea Legii asigurărilor sociale de sănătate LASS. Legea oferă cadrul juridic¹ necesar

¹ LASS depășește, în opinia noastră, cadrul strict al obiectului propus: reglementarea juridică a asigurărilor sociale de sănătate. Legea ar fi putut câștiga un plus de claritate dacă se evitau referirile repetate sau se renunța la unele secțiuni și chiar capitole, pentru care există reglementări separate.

De exemplu în Cap.III, secțiunea a 3-a, art.34, nu-și găsește justificarea atâta timp cât atribuțiile Ministerului Sănătății sunt reglementate prin alte acte juridice. La fel pentru secțiunea a 4-a, art.35 există Legea privind înființarea și funcționarea Colegiului medicilor și Statutul Colegiului Medicilor care-i reglementează atribuțiile. Capitolele VI (Organizarea CAS) și VII (Controlul gestiunii CAS) pot fi scoase din lege atâta timp cât urmează elaborarea Statutului de funcționare a Caselor de Asigurări iar referiri la rolul lor în sistemul asigurărilor sociale sunt făcute încă din art.2, alin.2.

trecerii la un alt mod de finanțare a îngrijirilor medicale, precizând sursa, beneficiarii și modalitățile de constituire și utilizare a fondurilor.

Potrivit legii “asigurările sociale de sănătate reprezintă principalul sistem de ocrotire a sănătății populației” (art.1, alin.4). Prin urmare vizează doar un segment al activității sanitare de ocrotire a sănătății, și anume îngrijirile medicale.

Asigurările sociale de sănătate sunt **obligatorii** (art.1, alin.(2)) și funcționează descentralizat prin instituții specifice: Casa națională de asigurări, casele județene de asigurări și a Municipiului București, oficii teritoriale.

3.2.1. Calitatea de asigurat: categorii, drepturi

Asigurarea de sănătate este obligatorie¹ pentru toate categoriile de persoane, care au reședința în România cetățeni români, cetățeni străini și apatrizi (art.4, lit.a) și b)). Marea lor majoritate plătesc o **contribuție lunară**, însă sunt și anumite categorii care beneficiază de asigurarea de sănătate fără plata contribuției precizate prin art.6 al legii (16).

Calitatea de asigurat se dovedește cu **carnetul de asigurări sociale pentru sănătate** și este condiționată de achitarea contribuției lunare. Pentru salariați calitatea de asigurat începe în momentul semnării contractului individual de muncă iar pentru nesalariați din ziua achitării contribuției. Legea precizează, prin art.9 **situațiile** în care o persoană are calitatea de asigurat fără plata contribuției pentru asigurările sociale de sănătate. (17)

Menținerea calității de asigurat presupune păstrarea cetățeniei și/sau a dreptului de reședință și achitarea în termen a contribuțiilor datorate. În caz contrar calitatea de asigurat și drepturile corespunzătoare încetează (art.10, alin.(1) și (2)).

Drepturile asiguraților (18) se reduc, în esență la 1) dreptul de a beneficia de servicii medicale, medicamente și materiale sanitare și 2) dreptul de alegere liberă a furnizorului de îngrijiri pentru sănătate.

1) **Dreptul de a beneficia de servicii medicale, medicamente și materiale sanitare** îl au toate persoanele asigurate în condițiile legii (art.11, alin.1). Persoanele asigurate au dreptul conform legii la servicii medicale pentru prevenirea îmbolnăvirilor, păstrarea sănătății și depistarea precoce a bolii (secțiunea 1.1), servicii medicale în caz de boală (secțiunea 1.2) și medicamente, materiale sanitare, proteze și alte mijloace terapeutice (secțiunea 1.3).

Asigurații pot beneficia, în condițiile legii, și de servicii de reabilitare a sănătății (art.27), tratamente la domiciliu (art.28) și alte servicii (urgente

¹ Asigurarea de sănătate este **facultativă** numai pentru membrii misiunilor diplomatice acreditate în România și pentru cetățenii străini care se află temporar în țară (art.7, lit.a) și b)).

medicale, transport sanitar (art.29), ajutor în menaj în perioada bolii sau invalidității (art.30).

Structura prestațiilor furnizate în limita asigurării este stabilită prin **lista**¹ serviciilor medicale, medicamentelor și a altor servicii, inclusă în contractul - cadru. În funcție de ea se delimitează pachetul de bază de servicii (PBS) de care poate beneficia persoana asigurată.

Legea precizează categoriile de servicii ce pot fi incluse în pachet (art.12, alin. (2), lit.a-I) și cele care nu sunt suportate de casele de asigurări de sănătate, (art.14, alin. (1) ele putând fi acordate numai contra unor plăți suportate integral de beneficiar.

Pentru cea mai mare parte a serviciilor asigurării se pot adresa direct medicului de familie care le furnizează îngrijirile medicale primare. Persoanele asigurate beneficiază și de "dreptul la asistență medicală de specialitate ambulatorie" (art.21, alin.(1)) sau "în spitale acreditate", dacă tratamentul ambulatoriu sau la domiciliu nu este eficace (art.21, alin.(2)). Accesul la asistența de specialitate este mediat de medicul de familie, asiguratul având dreptul de a opta pentru un medic specialist, numai dacă acesta este acreditat și-și desfășoară activitatea într-o unitate limitrofă.

2) **Alegerea liberă** a furnizorului de servicii, unitate sanitară, casă de asigurări de sănătate este considerată un principiu și, în același timp, un drept al asiguraților.

Respectarea dreptului de alegere liberă a furnizorului ca **principiu** de funcționare a asigurărilor sociale de sănătate (art.2, alin.(2)) este cerută de însuși modul de susținere financiară a asigurărilor, prin contribuții din veniturile individuale ale acestora. Obligația de a plăti - condiție a menținerii calității de asigurat - generează dreptul de exprimare a opțiunii. În realitate principiul este respectat parțial, datorită restricțiilor impuse prin lege în alegerea furnizorilor de servicii pentru sănătate.

Opțiunea pentru **medic** este limitată fie de restricții administrative, fie de asumarea unor obligații suplimentare de către asigurați. Articolul 15 din lege precizează că "Asigurații au dreptul să-și aleagă medicul de familie care să le acorde serviciile medicale primare" (alin.(1)). Prin conținutul său articolul stabilește clar că asiguratul își poate exprima opțiunea nemijlocită doar pentru **medicul de familie**, iar acesta nu-i poate acorda decât **îngrijiri medicale primare**.

În mod normal asigurării își pot alege medicii de familie - doar dintre medicii înscrși pe **liste** întocmite și afișate de Direcțiile Sanitare la dispensele din raza domiciliului asiguratului. Dreptul de opțiune poate fi limitat, însă, și de numărul maxim de pacienți admiși pentru un medic (1500-2000).

¹ Există și o "**listă negativă**" de servicii medicale, excluse din sistemul asigurărilor pentru sănătate, care include: chirurgia estetică, medicina experimentală, fertilizarea "in vitro", procedurile dentare de înaltă tehnicitate, serviciile hoteliere speciale.

Asigurații au dreptul să opteze și pentru un alt medic de familie. Însă în cazul în care este din altă localitate asiguratul va suporta cheltuielile de transport (alin.(2)) iar dacă este nemulțumit îl va putea schimba numai “după expirarea a cel puțin 3 luni de la data înscrierii sale la medic”. (alin.(3)).

3.2.2. Furnizarea serviciilor medicale asigurate

Sistemul asigurărilor sociale de sănătate determină schimbări semnificative și în **modul de furnizare** a serviciilor medicale. În noul context “furnizarea serviciilor medicale are la bază stabilitatea contribuției asiguraților” (art.41, alin.(3)).

Potrivit prevederilor legii “furnizorii de servicii medicale sunt medicii și personalul sanitar, cabinetele medicale, centrele de diagnostic și tratament, spitalele și alte unități sanitare care sunt în relații contractuale cu casele de asigurări de sănătate”. (art.40).

Relațiile contractuale sunt, însă, condiționate de **acreditarea** furnizorilor. Legea precizează expres că “în sistemul asigurării sociale de sănătate pot fi admisi să lucreze numai medicii și personalul sanitar acreditat” (art.36).

Accreditarea medicilor se face de către o **comisie** care poate confirma sau infirma dreptul de liberă practică profesională a medicilor ce solicită să fie incluși în sistemul asigurărilor sociale de sănătate. **Comisiile de acreditare** “se organizează la nivel național și județean, de către Colegiul Medicilor din România și de către Casa de asigurări de sănătate, în componență paritară” (art.38). Regulamentul de funcționare a comisiilor “se elaborează de către Casa Națională de Asigurări și de Colegiul Medicilor din România” (art.39).

Unitățile spitalicești - furnizoare de servicii medicale de specialitate incluse în sistemul asigurărilor sociale de sănătate sunt acreditate în baza prevederilor Legii privind organizarea, funcționarea și finanțarea spitalelor. (19) Legea precizează că sunt supuse acreditării “spitalele publice și spitalele private” (art.7, alin.(1)) iar “acreditarea se acordă de Ministerul Sănătății la propunerea unei comisii de acreditare, pe baza unor criterii de evaluare aprobate prin hotărâre de Guvern” (art.7, alin.(3)). De remarcat că “modul de constituire și funcționare a comisiei de acreditare se stabilește de Ministerul Sănătății, cu consultarea Asociației Spitalelor din România și a Colegiului Medicilor”. (art.7, alin.(4)).

Retragerea acreditării medicilor sau spitalelor se face la propunerea Comisiei de acreditare de către Colegiul Medicilor (pentru medici) și Ministerul Sănătății (pentru spitale, art.8, alin.(1)).

În acreditarea furnizorilor un rolul decisiv revine Colegiului Medicilor din România, care-și exercită prerogativele potrivit prevederilor Legii 74/1995 și Statutului. (20). Conform Statutului structura organizatorică a Colegiului Medicilor include și **Departamentul acreditări și avizări**, care “verifică, validează și echivalează calificarea membrilor săi” (art.108) și “elaborează și

propune criteriile și metodologia pentru acordarea și ridicarea licențelor de liberă practică” (art.110).

Pe această bază sunt acreditați medicii incluși în sistemul asigurărilor, legea precizând că “în Colegiul Medicilor din România funcționează o comisie care reprezintă medicii care lucrează în sistemul de asigurări de sănătate” (art.13, lit.n).

Prin urmare Colegiul Medicilor este o “instanță profesională” care se poate pronunța pro sau contra acreditării furnizorilor, **direct** pentru medici și prin **consultare** pentru spitale. Există, însă, și o ușoară **tendință de exagerare a rolului** său, mai ales în domeniul asigurărilor sociale de sănătate (Cap.III, Secțiunea a 4-a) cu efecte nu tocmai benefice asupra programului de reformă.

În furnizarea serviciilor medicale asigurate intervine și un alt element nou: **separarea furnizorilor (medici, unități sanitare) de beneficiari (persoane asigurate)** și intermedierea relațiilor dintre ei prin casele de asigurări de sănătate.¹

Potrivit legii “casele de asigurări de sănătate încheie cu furnizorii de servicii medicale **contracte anuale** pentru furnizarea de servicii și pentru plata acestora”. (art.43) Contractele anuale se bazează pe contractul-cadru, iar în perfectarea lor se ține seama de structura listei de servicii medicale, precizată prin contractul-cadru, de mărimea fondurilor constituite din contribuțiile asiguraților și de criteriile de economicitate și calitate.

În limita condițiilor prevăzute în contractul-cadru “furnizorii de servicii medicale pot negocia clauze suplimentare cu casa de asigurări”. (art.44,(3)).

Contractele anuale pot fi reziliate, dacă se constată că nu au fost respectate clauzele convenite. În cazul medicilor situațiile în care contractul poate înceta și modul de soluționare a litigiilor sunt precizate în art.37.

Relația medic - pacient se stabilește pe baza **listei de pacienți**, întocmită prin exprimarea opțiunii libere a persoanelor asigurate pentru medicul respectiv. Medicul va acorda îngrijirea medicală concordantă cu diagnosticul pacientului în limita listei de servicii medicale precizată în contractul semnat cu casa de asigurări de sănătate la care persoana asigurată achită contribuția stabilită prin lege. Pacientul completează o **declarație-tip** în momentul înscrierii pe listă prin care-și asumă obligația de a plăti la timp contribuția fixată.

¹ Casele de asigurări de sănătate sunt conform legii “instituții publice autonome, nelucrative, care desfășoară activități în domeniul asigurării sănătății” (art.62). Asigurările de sănătate se organizează prin **Casa Națională de Asigurări de Sănătate** (CNAS), prin **casele de asigurări de sănătate județene** și a Municipiului București și prin **oficii teritoriale** (art.63). Oficiile teritoriale de asigurări de sănătate se organizează în orașe, municipii și localități, în funcție de numărul asiguraților (200.000 pentru orașe, municipii și sectoarele din București și 100.000 pentru alte localități - art.64, lit.a și b). Oficiile își desfășoară activitatea sub coordonarea caselor județene și a Municipiului București.

3.2.3. Finanțarea serviciilor medicale asigurate

Finanțarea serviciilor medicale furnizate în cadrul sistemului de asigurări de sănătate se bazează pe "principiul solidarității și subsidiarității în colectarea și utilizarea fondurilor (art.1, alin.(2)).

Constituirea fondurilor de asigurări sociale de sănătate este reglementată prin lege (21) care precizează **nivelul** la care se formează: Casa Națională de Asigurări de Sănătate (CNAS) și casele județene și a Municipiului București, și **sursele** de alimentare.

Articolul 51 stabilește că "Fondul CNAS și fondurile caselor de asigurări de sănătate județene și a Municipiului București se formează din:

- a) contribuții ale persoanelor fizice și juridice, în părți egale;
- b) subvenții de la bugetul de stat și de la bugetele locale;
- c) alte venituri." (Schema 3).

Schema 3 - Fondurile de asigurări sociale de sănătate: surse

Contribuții lunare art.52.		Subvenții de la buget (de stat, locale)	Alte venituri
Persoane fizice asigurate* 7 % din venitul brut al salariaților: -se deduce din impozitul pe salariu sau impozitul pe venit. 7% din drepturile bănești cuvenite: -pensionarilor; -beneficiarilor de ajutor de șomaj și ai alocației de sprijin; -persoanelor care lucrează pe bază de convenție. 7% din veniturile impozabile ale persoanelor nesalariate.	Persoane juridice și fizice care angajează personal salariat (art.53) 7% raportat la fondul de salarii	Bugetul de stat: (art.57) a)-cheltuieli pentru investiții legate de construirea unor unități sanitare și pentru aparatură medicală de mare performanță b)-pentru activitatea de diagnostic, curativă și de reabilitare de importanță națională, pentru recuperarea capacității de muncă.	-plăți suplimentare privind costul medicamentelor furnizate și unele servicii medicale (art.58)

* Pentru persoanele fizice asigurate prin efectul legii (art.55) contribuțiile sunt suportate de la bugetul de stat pentru categoriile prevăzute la alin. (1), lit.a), c), și d) și de la bugetul asigurărilor sociale de stat pentru persoanele prevăzute la alin.(1), lit.b).

Sistemul de asigurări de sănătate reierarhizează sursele ca importanță în constituirea fondurilor destinate finanțării serviciilor asigurate.

Sursa principală o reprezintă în acest caz **contribuțiile pentru asigurările sociale de sănătate** suportate de persoanele fizice și juridice și destinate finanțării directe a îngrijirilor medicale primite de asigurați. **Cuantumul** contribuției bănești lunare este **de 14%**, suportat în părți egale de persoanele asigurate sub forma unei **cote de 7% din venitul brut** (art.52,

alin.(2)) și de persoanele fizice și juridice care angajează personal salariat sub forma unei cote de **7% din fondul de salarii** existent (art.53, alin.(2)).

Pentru categoriile de persoane asigurate prin efectul legii (art.55) și deci scutite de plata contribuției, cota de 7% se aplică sumei echivalentă a două salarii minime brute pe țară (art.55, alin.(3)) și se suportă de către bugetul de stat pentru militari în termen, persoanele private de libertate și cele care fac parte din familii ce beneficiază de ajutor social potrivit Legii nr.67/1995 și din bugetul asigurărilor sociale de stat pentru persoanele aflate în concediu medical sau în concediu medical pentru îngrijirea copilului bolnav în vârstă de până la 6 ani.

Subvențiile de la bugetul de stat (art.57) se limitează la finanțarea **investițiilor** în construcții noi și aparatura medicală de mare performanță **și a programelor de medicină preventivă** de importanță națională.

În ceea ce privește ultima sursă "**alte venituri**" ea vizează unele plăți suplimentare suportate de asigurați pentru anumite categorii de servicii și medicamente furnizate potrivit criteriilor prevăzute în contractul de asigurare de sănătate și reglementărilor Casei Naționale de Asigurări de Sănătate. Alte surse de venit posibile ar putea fi și eventualele sponsorizări și/sau donații.

Fondul inițial (22) de asigurări sociale de sănătate (pentru anul 1998) se formează, potrivit art.90 din "contribuția angajatorilor și angajaților." (Schema 4).

Schema 4 - Fondul inițial de asigurări sociale de sănătate: surse (art.90)
Contribuții plătite de:

<p>Angajator (alin.(2)) 5% formată din: a) 2% reprezentând contribuția reglementată de Ordonanța Guvernului nr.22/1992 privind finanțarea ocrotirii sănătății, aprobată prin Legea nr.114/1992; b) 3% raportat la fondul de salarii.</p>	<p>Asigurat (alin.(3)) a) 5% din veniturile salariale, în cazul asiguraților care au calitatea de angajat;¹⁾ b) 5% din venitul impozabil, în cazul asiguraților care lucrează pe bază de convenție civilă;¹⁾ c) 5% din venitul impozabil al liber-profesioniștilor;¹⁾ d) 4% din venitul agricol impozabil, anual declarat de către persoane fizice care nu au calitatea de angajat și care nu se încadrează în prevederile lit.c); e) 4% din drepturile individuale ale pensionarilor și ale șomerilor²⁾; f) 5% pentru persoanele asigurate prin efectul legii (art.55).</p>
--	--

¹⁾ Contribuția stabilită potrivit prevederilor alin.(3), lit.a), b), c) se deduce din impozitul pe salariu, respectiv pe venit (alin.(4)). ²⁾ Drepturile de pensie, de ajutor de șomaj și de alocație de sprijin se majorează cu 4% din momentul începerii colectării contribuțiilor.

Utilizarea fondurilor de asigurări sociale de sănătate intră în atribuțiile caselor de asigurări (exceptând fondul inițial), iar destinațiile concrete sunt precizate prin lege (art.60).

Sumele colectate descentralizat rămân în cea mai mare parte la dispoziția caselor de asigurări județene și a Municipiului București și formează bugetele proprii. Acestea au însă obligația prin lege (art.59) să verse o cotă de 7% din încasările lunare în contul Casei Naționale de Asigurări de Sănătate, destinat susținerii bugetelor caselor județene cu dezechilibre financiare.

Din bugetele proprii casele de asigurări au obligația să **plătească serviciile medicale și medicamentele** acordate conform contractelor încheiate cu furnizorii (peste 80%), să **acopere cheltuielile de administrație și funcționare** (maximum 5%) și să constituie un **fond de rezervă** (în cotă de 5%) la dispoziția fiecărei case județene.

Sumele rămase necheltuite la sfârșitul anului **se reportează** în anul următor cu respectarea destinațiilor prevăzute de lege.

*

* *

Analiza reformelor sistemelor de sănătate are, în general, tendința de a se focaliza pe aspectele tehnice ale politicii de sănătate, neglijându-se factorii contextuali, rolul “actorilor” implicați și procesul de elaborare a politicilor corespunzătoare. Aceasta ar explica parțial de ce unele din schimbările preconizate nu pot fi realizate eficient și de ce unele din rezultatele scontate nu pot fi atinse.

În condițiile României reforma sistemului de sănătate nu este determinată numai de necesitatea reșezării sistemului pe principiile noului tip de economie existent. Ea este **impusă** în primul rând de disfuncționalitățile interne acumulate în timp, care au generat adevărate “presiuni” pentru schimbare.

Programul de reformă nu poate fi conceput în afara contextului în care evoluează economia românească, ceea ce are drept consecință “ajustarea” obiectivelor propuse în funcție de realitate și, de multe ori, în detrimentul beneficiarilor. Este dificil de așteptat un **câștig pentru sănătate** prin reforma sistemului atâta timp cât programul de reformă se derulează în condiții economice total nefavorabile concretizării obiectivelor propuse. Starea de sănătate a populației este și va continua să fie expresia cea mai concludentă a “stării” economiei.

Politica în domeniul sănătății se definește printr-o anumită **continuitate și coerență**, factorii de decizie politică fiind toți interesați, cel puțin declarativ, în îmbunătățirea stării de sănătate a populației. În plus, România ca țară europeană prin caracteristicile biologice ale cetățenilor ei dar și prin similitudinile modelului de morbiditate și mortalitate, a fost obligată în permanență să-și fundamenteze politica națională în domeniul sănătății pornind de la

obiectivele stabilite prin strategia OMS "Sănătate pentru toți", specifice Regiunii europene OMS în care este inclusă de drept și țara noastră.

Concepția unitară privind programul de reformă este prezentată în **Carta reformei sistemului serviciilor de sănătate din România**. Carta (lansată în 1997) cuprinde strategia, obiectivele, măsurile concrete, "actorii" implicați și responsabilitățile fiecăruia, precum și structurile organizatorice necesare înfăptuirii programului de reformă a întregului sistem sanitar.

Pentru a evita o supradimensionare a lucrării am insistat asupra problemelor privind **reforma îngrijirilor medicale** - de fapt principala componentă a programului de reformă sanitară.

Reforma sanitară este o reformă de tip structural. În domeniul îngrijirilor medicale ea vizează, în esență, două obiective importante și anume: restructurarea modului de organizare și furnizare a serviciilor destinate îngrijirii sănătății și schimbarea modului de finanțare a "producției" de servicii pentru sănătate. Măsurile principale subordonate realizării obiectivelor menționate au fost prezentate în Schemele 1 și 2.

Un rol important în structurarea strategiei de reformă l-a avut experimentul - pilot început în 1994, care a inclus în prima fază opt județe, iar în a doua încă patru județe și Municipiul București. Experimentarea noului mod de furnizare și plată a îngrijirilor primare pentru sănătate a permis formularea unor concluzii demne de interes pentru factorii de decizie în politica de reformă. Evaluarea, fie ea și parțială, a evidențiat o percepție asupra reformei mult mai slabă în rândul medicilor comparativ cu pacienții.

Dincolo de limitele lui experimentul trebuie privit ca un fapt pozitiv. A fost un semnal de alarmă convingător pentru carențele sistemului de sănătate: receptivitate redusă la schimbare, insuficiența resurselor financiare și materiale pentru susținerea reformei, discrepanțe mari între personalul sanitar necesar și populație etc. Experimentul rămâne un model de "simulare" la scară redusă a unui program care vizează un sector important al activității economico-sociale, sănătatea fiind printre puținele domenii care oferă o asemenea posibilitate. Din păcate aspectele negative sesizate pe parcursul experimentului sunt reformulate în prezent cu titlu de noutate.

Elementul cel mai "revoluționar" al reformei îngrijirilor medicale îl reprezintă noul mod de finanțare. Reforma finanțării vizează pe de o parte, asigurarea resurselor necesare funcționării sectorului iar pe de altă parte utilizarea eficientă a acestora. În contextul actual preocuparea pentru atragerea de noi surse pentru susținerea financiară a programului de reformă constituie o condiție de supraviețuire a sistemului de sănătate. Asigurările sociale de sănătate - al căror rol este supradimensionat nu rezolvă penuria de resurse caracteristică sistemului. Ele sunt o sursă alternativă și riscă să rămână o modalitate "teoretică" de completare a sumelor necesare dacă practic nu pot fi colectate cotizațiile corespunzătoare. Or, posibilitatea constituirii fondurilor pe baza cotizațiilor de asigurări pentru sănătate depinde de "starea" activității

economice. În plus asigurările sociale de sănătate acoperă un pachet de îngrijiri restrictiv în raport cu volumul și structura serviciilor necesare asigurării unei stări bune de sănătate.

O soluție (parțială) este utilizarea eficientă a resurselor existente. Sectorul sanitar se confruntă cu o **criză de inventivitate managerială**. Este nevoie de o schimbare de optică în gestionarea resurselor, de o “educare” a personalului sanitar în sensul acceptării schimbărilor preconizate, chiar dacă sunt afectate interesele unor categorii.

REFERIRI BIBLIOGRAFICE, NOTE

1. Consiliul Național de Coordonare a Reformei - CNCR - include în componența sa:
 - Ministerul Sănătății
 - Ministerul Finanțelor
 - Ministerul Muncii și Protecției Sociale
 - reprezentanți ai Consiliului de Reformă din Ministerul Sănătății.

Comitetul Național Consultativ include:

 - Comisii parlamentare de specialitate
 - Colegiul Medicilor din România
 - Colegiul Farmaciștilor
 - Academia de Științe Medicale
 - Universități de Medicină
 - Asociații profesionale
 - Sindicate ale profesioniștilor medicali
 - Consilii locale/primării.

Grupurile de lucru - GL - au structură pluridisciplinară și sunt constituite pe domenii: coordonare, conducere, finanțare, pachet de servicii, raționalizarea resurselor, organizarea, furnizarea și monitorizarea serviciilor de sănătate.
2. **Fondul special pentru sănătate** se constituie în baza Ordonanței de Guvern nr.22/1992 care precizează în art.1, (lit.a), sursele de finanțare a ocrotirii sănătății (bugetul de stat și fondul special), sursele de constituire a fondului (lit.b) și anume: 1) contribuțiile persoanelor fizice și juridice, 2) taxe asupra activităților dăunătoare sănătății și 3) veniturile din activitatea unităților sanitare, conform Anexei 1. Articolele 3 și 4 precizează modalitățile de prelevare și centralizare a contribuțiilor în fondul special.
3. Sumele au fost cheltuite pentru finanțarea unor domenii precise, și anume: reechiparea dispensarelor - (în special cele care urmau să intre în experimentul pilot); sănătatea reproducerii; asistența mamei și copilului; vaccinuri și produse din sânge de calitate; asigurarea cu medicamente;

asistență medicală de urgență; promovarea sănătății. Cei 91,4 mil.\$ au fost cheltuiți pentru materiale sanitare, aparatură și consultanță.

Principali beneficiari au fost: Institutul Cantacuzino, Institutul de Endocrinologie și Institutul de Control al Medicamentului.

4. Grupul de experți OMS a fost coordonat de Josep Figueras și a fost format din Tom Marshall, Martin McKee, Suszy Lessof, Ellie Tragakes și Zvonko Hooever. România a fost reprezentată de Cristian Havriliuc (coordonatorul echipei românești), Silvia Scînteie și Aurelia Marcu, sub îndrumarea lui Tom Marshall.
5. **Health Care Systems in Transition on Romania** (HIT on Romania) face parte din seria HIT elaborată de experții Biroului Regional OMS pentru Europa (WHO/EURO). Seria de documente constituie baza de informații privind sistemele de sănătate ale țărilor ex-socialiste și pentru fundamentarea programelor de reformă.
6. Strategia **“A Healthy Romania”** a fost elaborată între 1991-1992, (forma finală fiind difuzată în mai 1993) de un grup de 36 experți străini din șapte țări europene, coordonat de King's Fund College și Nuffield Institute for Health Studies (U.K.) împreună cu specialiști români din Ministerul Sănătății și Institutul național pentru servicii de sănătate și management. Raportul către Ministerul Sănătății cuprinde patru secțiuni cu privire la: organizarea și furnizarea serviciilor de sănătate; finanțarea sistemului de sănătate; resurse umane; dezvoltarea dotărilor tehnice.
7. **Hotărârea de Guvern nr.126/6 apr.1993** privind unele măsuri pentru reforma serviciilor medicale, în Monitorul Oficial nr.90/12.V.1993.
8. **Carta reformei sistemului serviciilor de sănătate din România** este “produsul” grupurilor de lucru (create prin decizia “Forumului serviciilor de sănătate” (mai 1997) care a aprobat și strategia națională pentru reforma sistemului sanitar), cu sprijinul experților Băncii Mondiale și Uniunii Europene. Carta cuprinde două volume, și anume:
Vol.I (peste 300 pag.). Modelul de implementare al reformei sanitare și sistemului de sănătate din România:

- descentralizare;
- finanțare;
- pachete de servicii;
- organizare, monitorizare și furnizare de servicii de sănătate.

Vol.II (175 pag.). Anexe (organigrame, date statistice).

Dincolo de anumite limite în formulări și repetări Carta constituie un document coerent privind programul de acțiune în domeniul sănătății (printre foarte puținele, dacă nu singurul document clar privind un program de reformă).

9. **Constituția** României din 1991 precizează în art.33: (1) Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat. (2) Statul este obligat să ia măsuri pentru asigurarea

igienei și a sănătății publice. (3) Organizarea asistenței medicale și a sistemului de asigurări sociale pentru boală, accidente, maternitate și recuperare, controlul exercitării profesiilor medicale și a activităților paramedicale, precum și alte măsuri de protecție a sănătății fizice și mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii.

10. Carta Reformei, Cap.II, p.11.

11. Carta Reformei consacră Capitolul V (pag.116-150) definirii pachetului universal de servicii (PUS) și a pachetelor alternative. Capitolul este rezultatul activității unui grup de lucru special constituit și oferă o serie de "scenarii" și recomandări ținând seama de starea de tranziție din țara noastră.

12. Hotărârea de Guvern a României nr.126/6.04.1993 privind unele măsuri pentru reforma serviciilor medicale (Monitorul Oficial nr.90/12.05.1993) și cele două **Anexe**: Anexa 1 - normele de experimentare a asistenței medicale în cadrul reformei serviciilor de sănătate și **Anexa 2** - Lista unităților sanitare cuprinse în experiment. Ulterior s-au adus completări prin HGR nr.370/1994 privind introducerea experimentală a unui nou sistem de acordare a asistenței medicale și de alocare a resurselor în acest domeniu (Monitorul Oficial nr.343/12.XII.1994).

13. Evaluation of the Health Reform in Eight Pilot Districts in Romania, 1995 autori: dr.Sue Jenkins, dr.John James, dr.Catriona Waddington (Institute for Health Sector Development, London).

Documentul a fost elaborat împreună cu specialiști din Institutul de Igienă, Sănătate Publică și Managementul Serviciilor de Sănătate și din Ministerul Sănătății.

Prelucrarea și interpretarea datelor fac obiectul Secțiunii 5. Documentul include anexe statistice privind indicatorii demografici și medicali din județele pilot și non-pilot și modelul de chestionar și mini-interviu.

14. Legea nr.32/1994 privind sponsorizarea (Monitorul Oficial, Partea I, nr.129/25.05.1994).

Ordonanța de Guvern aprobată de Executiv în 29 ian.1998 privind modificarea și completarea Legii sponsorizării aduce un plus de claritate prin două precizări importante, și anume: 1) stabilește reduceri diferențiate din baza impozabilă pentru sponsori și 2) exclude facilitățile acordate prin lege pentru sponsorii care urmăresc direcționarea activității beneficiarilor. Potrivit Ordonanței sponsorizările în domeniul sănătății beneficiază de reduceri de 10% din baza impozabilă, (cota maximă) față de prevederile Legii care stabileau o reducere de 5% (art.8). Noul act normativ reprezintă baza legală pentru orientarea prioritară a sponsorizărilor spre domeniul sănătății și, în același timp exclude imixtiunea sponsorilor în activitatea unităților sanitare.

15. Un rol important în organizarea și supravegherea furnizării îngrijirilor comunitare îl au Centrele Teritoriale de Diagnostic și Tratament pentru

persoanele vârstnice , care funcționează în structura spitalelor județene. Ele au fost create în baza OMS nr.404/19 mai 1997.

16. Art.6 - Următoarele categorii de persoane beneficiază de asigurarea de sănătate, fără plata contribuției:

- a) copiii și tinerii până la vârsta de 26 de ani, dacă sunt elevi, studenți sau ucenici și dacă nu realizează venituri din muncă;
- b) persoanele cu handicap care nu realizează venituri din muncă sau se află în grija familiei;
- c) soțul, soția, părinții și bunicii, fără venituri proprii, aflați în întreținerea unei persoane asigurate;
- d) persoanele ale căror drepturi sunt stabilite prin Decretul-lege nr.118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945, precum și celor deportate în străinătate și constituite în prizonieri, prin Legea nr.44/1994 privind veteranii de război, precum și unele drepturi ale invalizilor și văduvelor de război, precum și persoanelor prevăzute la art.2 din Legea nr.42/1990 pentru cinstirea eroilor-martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, răniților, precum și luptătorilor pentru victoria Revoluției din decembrie 1989, dacă nu realizează alte venituri decât cele provenite din drepturile bănești acordate de lege, precum și cele provenite din pensii.

17. Art. 9 - Are calitatea de asigurat, fără plata contribuției pentru asigurările sociale de sănătate, persoana aflată în una dintre următoarele situații, pe durata acesteia:

- a) satisface serviciul militar în termen;
- b) se află în concediu medical, în concediu pentru sarcină și lăuzie sau în concediu medical pentru îngrijirea copilului bolnav în vârstă de până la 6 ani;
- c) execută o pedeapsă privativă de libertate sau arest preventiv;
- d) face parte dintr-o familie care beneficiază de ajutor social, potrivit Legii nr.67/1995 privind ajutorul social.

18. Drepturile asiguraților Art.11.

- (1) Asigurații au dreptul la servicii medicale, medicamente și materiale sanitare.
- (2) Drepturile prevăzute la alin.(1) se stabilesc pe baza contractului-cadru elaborat de Casa Națională de Asigurări de Sănătate și de Colegiul Medicilor din România, cu avizul Ministerului Sănătății, aprobat prin Hotărâre a Guvernului, în condițiile prezentei legi.
- (3) Contractul-cadru reglementează, în principal, condițiile acordării asistenței medicale, cu privire la:

- a) lista serviciilor medicale, a medicamentelor și a altor servicii pentru asigurați;
- b) parametrii calității și ai eficienței serviciilor;
- c) criteriile și modul de plată a serviciilor medicale;
- d) nivelul costurilor, modul de decontare și actele necesare în acest scop;
- e) asistența medicală primară;
- f) internarea și externarea bolnavilor
- g) necesitatea și durata spitalizării;
- h) asigurarea tratamentului spitalicesc cu măsuri de îngrijire sau de recuperare;
- i) condițiile generale de acordare, de către spital, a tratamentului ambulatoriu;
- j) prescrierea medicamentelor, a materialelor sanitare, a procedurilor terapeutice, a protezelor și a ortezelor, a dispozitivelor de mers și de autoservire;
- k) condițiile și plata serviciilor de tehnică dentară;
- l) informarea corespunzătoare a bolnavilor.

Art.12 -

(1) Asigurații au dreptul la îngrijire medicală, în caz de boală sau de accident, din prima zi de îmbolnăvire sau de la data accidentului și până la vindecare, în condițiile stabilite de prezenta lege.

(2) Îngrijirea medicală acordată asiguraților se realizează prin servicii medicale, după cum urmează:

- a) servicii de asistență medicală preventivă și de promovare a sănătății, inclusiv pentru depistarea precoce a bolilor;
- b) servicii medicale ambulatorii;
- c) servicii medicale spitalicești;
- d) servicii de asistență stomatologică;
- e) asistență medicală primară;
- f) internarea și externarea bolnavilor;
- g) necesitatea și durata spitalizării;
- h) asigurarea tratamentului spitalicesc cu măsuri de îngrijire sau de recuperare;
- i) condițiile generale de acordare, de către spital, a tratamentului ambulatoriu;
- j) prescrierea medicamentelor, a materialelor sanitare, a procedurilor terapeutice, a protezelor și a ortezelor, a dispozitivelor de mers și de autoservire;
- k) condițiile și plata serviciilor de tehnică dentară;
- l) informarea corespunzătoare a bolnavilor.

Art.13. - Însoțitorii copiilor bolnavi în vârstă de până la 3 ani beneficiază de plata serviciilor hoteliere din partea casei de asigurări de sănătate, dacă,

potrivit criteriilor stabilite de comun acord de către aceasta și de Colegiul Medicilor din România, medicul consideră necesară prezența lor pentru o perioadă determinată.

Art.14. - (1) În serviciile medicale, suportate de casa de asigurări de sănătate, nu se includ:

- servicii de sănătate acordate în caz de risc profesional;
- boli profesionale și accidente de muncă;
- unele servicii medicale de înaltă performanță;
- unele servicii de asistență stomatologică;
- asistență medicală curativă la locul de muncă;
- servicii hoteliere cu grad înalt de confort.

(2) Serviciile prevăzute la alin. (1) lit. a)-c) și e) se stabilesc prin contractul-cadru.

Art.15 - (1) Asigurații au dreptul să-și aleagă medicul de familie care să le acorde serviciile medicale primare.

(2) Dacă opțiunea este pentru un medic de familie dintr-o altă localitate, asiguratul va suporta cheltuielile de transport.

(3) Asiguratul va putea schimba medicul de familie ales după expirarea a cel puțin trei luni de la data înscrierii sale la medic.

Secțiunea 1.1.

Servicii medicale pentru prevenirea îmbolnăvirilor și păstrarea sănătății, precum și pentru depistarea precoce a bolii

Art.16.

1. În scopul prevenirii îmbolnăvirii și al păstrării sănătății, asigurații vor fi informați permanent asupra mijloacelor de păstrare a sănătății, de reducere și de evitare a cauzelor de îmbolnăvire.
2. În situația în care se constată noxe profesionale sau risc crescut de accidentare, casele de asigurări de sănătate au obligația de a anunța autoritățile responsabile cu protecția muncii.
3. Casele de asigurări de sănătate colaborează cu comisiile de specialitate ale Colegiului Medicilor din România, cu medicii cu experiență, cu unitățile sanitare și cu organizațiile neguvernamentale, pentru întocmirea și realizarea de programe de sănătate finanțate de la bugetul de stat, de la bugetul asigurărilor sociale de sănătate, precum și din alte surse.

Art.17 - Serviciile medicale stomatologice preventive se suportă de către casele de asigurări de sănătate, astfel:

a) nelimitat, pentru copiii până la vârsta de 16 ani, individual sau prin formarea de grupe de profilaxie, fie la școală, fie la grădiniță;

b) pentru tinerii de la 16 ani la 20 de ani, de două ori pe an;

c) pentru adulți, o dată pe an.

Art.18 - Serviciile medicale pentru prevenirea și depistarea precoce a bolilor care ar putea afecta dezvoltarea fizică sau mentală a copiilor sunt suportate de casele de asigurări de sănătate.

Art.19 - (1) Asigurații în vârstă de peste 30 de ani au dreptul la un control în fiecare an, pentru prevenirea bolilor cu consecințe majore în morbiditate și mortalitate. Aceste afecțiuni se precizează în contractul-cadru.

(2) Asigurații care au efectuat controalele medicale periodice preventive, stabilite de către Colegiul Medicilor din România împreună cu casele de asigurări de sănătate, beneficiază de reduceri sau de scutiri de la plata unor contribuții personale, prevăzute în contractul-cadru.

Secțiunea 1.2.

Servicii medicale în caz de boală

Art.20. -

(1) Asigurații au dreptul la servicii medicale pentru vindecarea bolii, pentru prevenirea complicațiilor ei, pentru recuperarea sau cel puțin pentru ameliorarea suferinței pacientului, după caz.

(2) Tratamentul medical se aplică de către medici și alt personal sanitar acreditat.

Art.21 -

(1) Asigurații au dreptul la asistență medicală de specialitate ambulatorie, la indicația medicului de familie, cu respectarea liberei alegeri a medicului specialist acreditat. Asistența medicală de specialitate se acordă de către medici specialiști. Serviciile medicale ambulatorii cuprind: stabilirea diagnosticului, tratament medical, îngrijiri medicale, recuperare, medicamente și materiale sanitare.

(2) Asigurații primesc asistență medicală de specialitate în spitalele acreditate, dacă tratamentul ambulatoriu sau la domiciliu nu este eficace.

(3) Tratamentul în spital se acordă prin spitalizare integrală sau parțială, care cuprinde: consultații, investigații, stabilirea diagnosticului, tratament medical și/sau tratament chirurgical, îngrijire, medicamente și materiale sanitare, cazare și masă.

(4) Asigurarea asistenței medicale spitalicești revine spitalului, potrivit contractului încheiat de acesta cu casa de asigurări de sănătate.

Art.22 - Serviciile medicale stomatologice se acordă de către medicul din cabinetul stomatologic și din serviciul buco-maxilo-facial.

Art.23 - Tratamentele stomatologice se suportă de către casa de asigurări de sănătate în proporție de 40%-60%, ținând seama de necesitatea respectării controalelor profilactice impuse de serviciul stomatologic. Aceste tratamente, în cazul copiilor până la vârsta de 16 ani, se vor

suporta de către casa de asigurări de sănătate, pe baza criteriilor stabilite în contractul-cadru.

Secțiunea 1.3.

Medicamente, materiale sanitare, proteze și alte mijloace terapeutice

Art.24.-(1) Lista cu medicamente din Nomenclatorul de medicamente de care beneficiază asigurații pe bază de prescripție medicală, cu sau fără contribuție personală, se elaborează anual de către Ministerul Sănătății și Casa Națională de Asigurări de Sănătate din România și al Colegiului Farmaciștilor din România în baza contractului-cadru.

(2) Asigurații au dreptul la materiale sanitare pentru corectarea văzului, a auzului, pentru protezarea membrilor și la alte materiale de specialitate în acest scop, pe baza prescripțiilor medicale, cu sau fără contribuție personală, în condițiile prevăzute în contractul-cadru.

(3) Asigurații beneficiază de tratament fizioterapeutic, masaj, gimnastică medicală și altele asemenea, pe baza prescripției medicale, cu sau fără contribuție personală, în condițiile prevăzute în contractul de furnizare de servicii medicale.

Art.25.(1) Asigurații în vârstă de peste 18 ani suportă:

- a) costul medicamentelor care se administrează în infecții ușoare ale căilor respiratorii, calmante, purgative antiemetice;
- b) costul serviciilor medicale și al materialelor sanitare acordate în cazul corecțiilor estetice;
- c) costul unor materiale sanitare necesare pentru corectarea auzului și a văzului: baterii pentru aparatele auditive, ochelari de vedere.

(2) Costurile medicamentelor, ale materialelor sanitare și ale mijloacelor terapeutice care se suportă de către asigurat vor fi stabilite prin contractul-cadru.

Art.26 - Decontarea valorii medicamentelor către casele de asigurări de sănătate va avea la bază prețurile de referință ale medicamentelor din Nomenclatorul de medicamente în vigoare la data achiziționării medicamentului.

Secțiunea 1.4.

Servicii de rehabilitare a sănătății

Art.27 - (1) Asigurații au dreptul la asistență medicală de recuperare într-o unitate specială pentru o perioadă și după un ritm stabilite de medicul curant în programul de rehabilitare.

(2) Contribuția personală pentru asistență medicală de recuperare se stabilește prin contractul-cadru.

Secțiunea 1.5.**Tratamentul medical la domiciliu**

Art.28 - Asigurații au dreptul să primească asistență medicală la domiciliu și îngrijire din partea unui cadru mediu sanitar, dacă este necesar și indicat de medic.

Secțiunea 1.6.**Alte servicii speciale**

Art.29 - (1) Casele de asigurări de sănătate preiau cheltuielile de transport, dacă acestea sunt necesare pentru realizarea unui serviciu medical pentru asigurat.

(2) Asigurații au dreptul la transport sanitar în următoarele situații:

- a) urgențe medicale;
- b) cazurile prevăzute în contractul-cadru.

Art.30 - Asigurații au dreptul la ajutor în menaj pe perioada bolii sau a invalidității, în cazul în care nu pot să se îngrijească și nu au susținători legali care să îi ajute; durata în ore, pe zi, se stabilește individual de către casa de asigurări de sănătate.

(19) Legea privind organizarea, funcționarea și finanțarea spitalelor din 1997 (proiect).

(20) Prerogativele Colegiului Medicilor din România sunt precizate în:

Legea privind exercitarea profesiei de medic, înființarea, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România (Monitorul Oficial, Partea I, nr.149/14 mil.1995), Statut și Capitolul III, Secțiunea a 4-a, art.35 din Legea asigurărilor sociale de sănătate.

(21) Capitolul V, Secțiunea 1. - Constituirea fondurilor de asigurări sociale de sănătate, art.51-59.

Finanțarea serviciilor medicale**Secțiunea 1****Constituirea fondurilor de asigurări sociale de sănătate**

Art.51 - Fondul Casei Naționale de Asigurări de Sănătate și fondurile caselor de asigurări de sănătate județene și a Municipiului București se formează din:

- a) contribuții ale persoanelor fizice și juridice, în părți egale;
- b) subvenții de la bugetul de stat și de la bugetele locale;
- c) alte venituri.

Art.52 -

- (1) Persoana asigurată are obligația plății unei contribuții bănești lunare pentru asigurările sociale de sănătate, cu excepția persoanelor prevăzute la art.6 și 55.
- (2) Cuantumul contribuției bănești lunare a persoanei asigurate se stabilește sub forma unei cote de 7% și se aplică la venitul brut.
- (3) Contribuția pentru asigurările sociale de sănătate se deduce din impozitul pe salariu sau din impozitul pe venit, după caz, stabilit potrivit legii, și se varsă la casa de asigurări de sănătate.

Art.53 -

- (1) Persoanele juridice sau fizice care angajează personal salariat au obligația să rețină și să vireze casei de asigurări de sănătate teritoriale contribuția pentru sănătate datorată pentru asigurarea sănătății personalului din unitatea respectivă; acestea au obligația să anunțe casei de asigurări de sănătate orice schimbare care are loc în nivelul veniturilor.
- (2) Persoanele fizice și juridice care angajează personal salariat au obligația plății contribuției pentru asigurările sociale de sănătate de 7%, raportat la fondul de salarii.

Art.54 -

- (1) Pentru pensionari, pentru beneficiarii ajutorului de șomaj și ai alocației de sprijin, precum și pentru persoanele care lucrează pe bază de convenții civile, contribuția pentru asigurările sociale de sănătate se reține, o dată cu plata drepturilor bănești asupra cărora se calculează, de către cei care efectuează plata acestor drepturi. Contribuția pentru asigurările sociale de sănătate se virează casei de asigurări de sănătate la care este arondată persoana în cauză.
- (2) Persoanele care nu sunt salariate și nu se încadrează în prevederile alin.(1), dar au obligația să își asigure sănătatea potrivit prevederilor prezentei legi, vor comunica, direct casei de asigurări de sănătate în a cărei rază teritorială își desfășoară activitatea, veniturile impozabile, în vederea stabilirii contribuției de 7% pentru asigurările sociale de sănătate, potrivit legii.

Art.55 - (1) Sunt asigurate prin efectul prezentei legi, cu scutire de plata contribuției pentru asigurările sociale de sănătate de către acestea, persoanele care:

- a) satisfac serviciul militar în termen;
- b) se află în concediu medical sau în concediu medical pentru îngrijirea copilului bolnav în vârstă de până la 6 ani;
- c) execută o pedeapsă privativă de libertate sau arest preventiv;
- d) fac parte dintr-o familie care beneficiază de ajutor social, potrivit Legii nr.67/1995 privind ajutorul social.

(2) Contribuția pentru asigurările sociale de sănătate datorată pentru persoanele prevăzute la alin.(1) se suportă astfel:

- a) de către bugetul de stat, pentru persoanele prevăzute la alin. (1) lit. a), c) și d);
- b) de către bugetul asigurărilor sociale de stat, pentru persoanele prevăzute la alin. (1) lit. b).

(3) Contribuțiile pentru persoanele prevăzute la alin.(1) se stabilesc prin aplicarea cotei de 7% asupra sumei reprezentând valoarea a două salarii minime brute pe țară.

Art.56 - (1) Angajatorii și asigurații care au obligația plății contribuției pentru asigurările sociale de sănătate, potrivit prevederilor prezentei legi, și care nu o respectă datorează majorări pentru perioada de întârziere, egale cu majorările aferente pentru întârzierea achitării impozitelor.

(2) Dacă datoria nu este achitată în termen de o lună de la data scadentă, casa de asigurări de sănătate va introduce dispoziție de încasare silită.

Art.57 - Bugetul de stat suportă următoarele cheltuieli:

- a) pentru investițiile legate de construirea unor unități sanitare și pentru aparatura medicală de mare performanță;
- b) pentru activitatea de diagnostic, curativă și de reabilitare de importanță națională, pentru recuperarea capacității de muncă.

Art.58 - Asigurații suportă unele plăți suplimentare privind costul medicamentelor furnizate și unele servicii medicale corespunzător reglementărilor stabilite de Casa Națională de Asigurări de Sănătate, potrivit criteriilor prevăzute în contractul de asigurare de sănătate.

Art.59 - Pentru susținerea bugetelor caselor de asigurări din județele cu dezechilibre financiare, se va vărsa, de către fiecare casă de asigurări de sănătate, o cotă de 7% în contul Casei Naționale de Asigurări de Sănătate, din încasările lunare ale acestora.

(22) Fondul inițial de asigurări sociale de sănătate se constituie potrivit art.90 alin.(1) din Legea nr.145/1997 și a normelor metodologice aprobate prin Ordin al Ministrului Sănătății (OMS nr.2288/31 dec.1997, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.304/31 dec.1997).

INDEX DE AUTORI

- ABRAMOVITZ, 86 (XLVII)
ALBU Cornel, 415 (XLVII)
ALEXANDRI Cecilia, 570 (XLVII)
ANTONESCU Daniela, 321 (XLVII)
ATKINSON A. B., 507, 514, 534, 541,
543, 659 (XLVII)
- BĂDULESCU V., 266, 267, 321 (XLVII)
BAKER L. J., 543, 659 (XLVII)
BAL Ana, 321 (XLVII)
BALASSA B., 262, 268, 321 (XLVII)
BARBU Gh., 543, 659 (XLVII)
BARR N., 543, 660 (XLVII)
BAŠTYR I., 543, 660 (XLVII)
BATI I., 547, 663 (XLVII)
BEAU P., 544, 660 (XLVII)
BECKER Samuel L., 145, 355 (XLVII)
BELL D., 144, 145 (XLVII)
BELLI N., 499, 603 (XLVII)
BLACKBURN M.L., 544, 660 (XLVII)
BLACKORBY C., 544, 660 (XLVII)
BLAGA I., 80 (XLVII)
BLANG Mark, 175, 141, 145, 151, 152,
156 (XLVII)
BOFINGER Peter, 321 (XLVII)
BOHR Niels, 173 (XLVII)
BORN Max, 173 (XLVII)
BOYER R., 79, 87, 88 (XLVII)
BRADSHAW J., 544, 660 (XLVII)
BRAMWELL Anna, 334, 355 (XLVII)
BRANCIARD M., 271, 321 (XLVII)
BRATEȘ I., 400 (XLVII)
BRATU Mihai, 111, 321 (XLVII)
BROGLIE Luis de, 173 (XLVII)
BROOKINGS R., 266, 321 (XLVII)
- CALLAN T., 544, 660 (XLVII)
CATALANO N., 265 (XLVII)
CERCELESCU Gheorghe, 321 (XLVII)
CHAMLEY Paul, 270 (XLVII)
CIUCUR Dumitru, 323 (XLVII)
- CIUTACU Constantin, 204, 224, 241,
251, 274, 321 (XLVII)
COLEMAN Alan B., 445 (XLVII)
CONSTANTIN M., 400, 469, 499, 555,
558, 579, 603 (XLVII)
CONSTANTINESCU Mihaela, 134
(XLVII)
CONSTANTINESCU Nicolae N., 321
(XLVII)
CORNIK M., 435 (XLVII)
COSTEA M., 400 (XLVII)
COTTA Alain, 271 (XLVII)
CROITORU L., 134, 330 (XLVII)
CUILENBURG J.J. van, 347, 355 (XLVII)
- DEATON A.S., 544, 660 (XLVII)
DELEECK H., 544, 660 (XLVII)
DEMETRESCU M.C., 175 (XLVII)
DEMING Care J., 355 (XLVII)
DENTON G.R., 261, 322 (XLVII)
DESAI M., 544, 660 (XLVII)
DESCARTE Rene, 172 (XLVII)
DEUTSCH Karl W., 262, 270, 322
(XLVII)
DIACONESCU C., 499, 603 (XLVII)
DIATCU Eugeniu, 255 (XLVII)
DIRAC Paul, 173 (XLVII)
DOBRESCU E., 78, 255, 322 (XLVII)
DRĂGAN J.C., 175 (XLVII)
DUMITRESCU G., 545, 661 (XLVII)
DUMITRESCU Ștefan I., 407 (XLVII)
DUMITRU D., 469, 499 (XLVII)
DUNCAN G.J., 544, 660 (XLVII)
- EINSTEIN Albert, 145, 173 (XLVII)
ERHAN Florin, 322 (XLVII)
- FIEDMAN M., 145 (XLVII)
FISTUNG Daniel, 321 (XLVII)
FOSTER J., 545, 661 (XLVII)
FRANKSTONE M., 435 (XLVII)

- FREDERICK Howard H., 349, 355 (XLVII)
 FREYMOND Jean F., 264, 322 (XLVII)
 FRIEDMAN Milton, 135, 138, 139, 140, 143, 144 (XLVII)
 FROIS G.A., 154 (XLVII)
- GAULLE Charles de, 322 (XLVII)
 GAVRILESCU Dinu, 400, 469, 499, 604 (XLVII)
 GEORGESCU Ioan, 322 (XLVII)
 GEORGESCU-ROEGEN Nicholas, 169, 171, 172, 173, 174, 175 (XLVII)
 GHIBUȚIU Aurel, 322 (XLVII)
 GILBERT Abraham Frois, 153, 175 (XLVII)
 GIURCĂ Daniela, 551 (XLVII)
 GRABHER G., 400 (XLVII)
 GRIGORESCU C., 179, 545, 661 (XLVII)
 GRODEA Mariana, 473 (XLVII)
 GROSH M. E., 543, 659 (XLVII)
 GUERNIER Maurice, 274 (XLVII)
- HAAS Ernest B., 262, 322 (XLVII)
 HABERLER G., 262, 268 (XLVII)
 HAGENAARS A.J.M., 545, 661 (XLVII)
 HARRIGAN J., 499, 604 (XLVII)
 HARROD R.F., 163, 165 (XLVII)
 HAUSMAN Daniel M., 145, 152, 175 (XLVII)
 HAY P., 265, 322 (XLVII)
 HAYEK Fr.von, 139 (XLVII)
 HEISENBERG Werner, 173 (XLVII)
 HEMPEL George H., 436, 445 (XLVII)
 HÖFER P., 339, 355 (XLVII)
 HOFSTEDE G., 341, 355 (XLVII)
 HORNANSCHI Nicoleta, 322 (XLVII)
 HUNTINGTON Samuel, 272 (XLVII)
 HUTCHISON Terence W., 142, 146, 147, 148, 151, 152 (XLVII)
- IANCU A., 83 (XLVII)
 IONESCU Lucian C., 558, 568, 571, 604 (XLVII)
- IRIMIE Marcela, 667 (XLVII)
 ISĂRESCU Mugur, 418 (XLVII)
 ITO Y., 347, 355 (XLVII)
- JULLIARD M., 87 (XLVII)
- KAMECKI Z., 261 (XLVII)
 KENDRICK, 86 (XLVII)
 KEYNES J.N., 138, 139, 145 (XLVII)
 KEYNES John Maynard, 138, 157 (XLVII)
 KEYNES, 138, 145, 153, 154, 155, 157, 159, 160, 163, 166, 167, 175 (XLVII)
 KLEINSTEUBER Hans J., 337, 355 (XLVII)
 KNIGHT Frank, 142 (XLVII)
 KORNAI J., 80 (XLVII)
 KREGEL J., 400 (XLVII)
 KRISTOL I., 144, 145 (XLVII)
- LAGRANGE L., 400, 469, 499, 555, 558, 579, 603, 604 (XLVII)
 LAZĂR Traian, 322 (XLVII)
 LINDBERG Leon N., 262, 270, 322 (XLVII)
 LIPSEY R.G., 267, 322 (XLVII)
 LIPTON M., 546, 662 (XLVII)
 LISKA George, 270, 322 (XLVII)
 LOADER R., 499, 604 (XLVII)
 LOPEZ A., 58, 59 (XLVII)
- MACHLUP Fritz, 143, 146, 147, 148, 152 (XLVII)
 MACKLUP F., 151 (XLVII)
 MAILLET Pierre, 322 (XLVII)
 MALASSIS L., 400, 499, 604 (XLVII)
 MALTHUS, 139 (XLVII)
 MANEA Gheorghe, 322 (XLVII)
 MARGENAU Henry, 148 (XLVII)
 MĂRGULESCU D., 400 (XLVII)
 MARINESCU Liliana, 322 (XLVII)
 MARSCHAK Jacob, 149, 150 (XLVII)
 MĂTĂCHIȚĂ Mihaela, 323 (XLVII)
 MAYES D.G., 106 (XLVII)

- MAZZEI J., 266 (XLVII)
 MCQUAIL Denis, 355 (XLVII)
 MEADE J.E., 267, 323 (XLVII)
 MECIMARE Ch., 435 (XLVII)
 MELEȘCANU Teodor, 323 (XLVII)
 MIHULEAC Emil, 323 (XLVII)
 MIROIU Rodica, 323 (XLVII)
 MISES L. von, 139 (XLVII)
 MITRAN Ion, 323 (XLVII)
 MOLDOVEANU M., 546, 662 (XLVII)
 MOLNAR M., 503, 545, 546, 547, 607, 661, 662, 663, 671 (XLVII)
 MONTAGUE W.P., 148 (XLVII)
 MUELLBAUER J., 544, 546, 660, 662 (XLVII)
 MURRAY C., 58, 59, 66 (XLVII)
 MUSCALU Sabin, 134, 330 (XLVII)
 MUSTĂȚEA Dorel, 204 (XLVII)
 MYRDAL G., 261, 323 (XLVII)
- NECHEȘ Cristian, 323 (XLVII)
 NEWTON Issac, 172 (XLVII)
 NICOLAE F., 499 (XLVII)
 NIȚESCU Marie-Jeanne, 323 (XLVII)
 NOËL E., 427 (XLVII)
 NOLAN B., 544, 660 (XLVII)
 NYE Joseph S. jr., 264, 323 (XLVII)
- ORSHANSKY M., 546, 662, 663 (XLVII)
- PÂRCIOG S., 547, 663 (XLVII)
 PAUGAM S., 547, 663 (XLVII)
 PAVELESCU F.M., 71, 82, 87 (XLVII)
 PENEA Zenovia-Doina, 323 (XLVII)
 PEPPER R., 80 (XLVII)
 PERROUX Fr., 262, 263, 323 (XLVII)
 PERT Șteliana, 81, 251, 671 (XLVII)
 PETIT P., 79, 88 (XLVII)
 PILAT Vasile, 323 (XLVII)
 PINEDA-LUPJAC Napoleon, 323 (XLVII)
 PINTEA Alexandru, 419 (XLVII)
 PLANCK Max, 173 (XLVII)
 POENARU M., 545, 546, 547, 661, 662, 663, 671 (XLVII)
- POHOAȚĂ I., 145 (XLVII)
 POPA Micșan Florian, 323 (XLVII)
 POPESCU Constantin, 323 (XLVII)
 POPESCU-BOGDĂNEȘTI C., 400 (XLVII)
 POPPER R., 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 156 (XLVII)
 POSTOLACHE T., 78, 82 (XLVII)
 POZNANSKI V., 90 (XLVII)
 PREDĂ Diana, 209 (XLVII)
 PREDOI Aristide, 323 (XLVII)
 PUWAK H., 547, 663 (XLVII)
- QUESNAY Francois, 165 (XLVII)
- RĂBOACĂ Gh., 81, 547, 663 (XLVII)
 RĂDUCANU Viorica, 134, 175, 287, 288, 323 (XLVII)
 RICARDO David, 166 (XLVII)
 ROBERTSON A.H., 324 (XLVII)
 RODNEY Daniel, 276, 324 (XLVII)
 ROSENBERG Alexander, 157 (XLVII)
 ROTARU Constantin, 403, 444 (XLVII)
 ROWNTREE B.S., 547, 663 (XLVII)
 RUSCANU Gheorghii, 419 (XLVII)
 RUSSU Corneliu, 134 (XLVII)
- SĂLĂGEAN Viorel, 324 (XLVII)
 SAVA Sorica, 268 (XLVII)
 SCHUMPETER Joseph, 174 (XLVII)
 SECARĂ Gabriela, 451 (XLVII)
 SEN A., 547, 663 (XLVII)
 SHELLEY Monica, 338, 355 (XLVII)
 SIMONSON Donald G., 436, 445 (XLVII)
 SMITH, 139, 153, 165, 166 (XLVII)
 SOLOW, 86 (XLVII)
 SORICA Sava, 324 (XLVII)
 STANCIU Mariana, 39 (XLVII)
 STEINDORF E., 265 (XLVII)
 STOICA Mihai, 324 (XLVII)
 STRASSER D., 434 (XLVII)
 STROIA Al., 365, 366, 400 (XLVII)
 SUMMERS Bruce J., 432 (XLVII)

ȘERBAN P., 400 (XLVII)
ȘTEFAN Ilie, 324 (XLVII)

TĂTARU Doina, 330 (XLVII)
TERENCHE Cristiana, 324 (XLVII)
TEȘLIUC D., 470 (XLVII)
THIRTLE C., 499, 604 (XLVII)
TINBERGEN Jan, 261, 324 (XLVII)
TORSTEN Rossman, 337, 355 (XLVII)
TOWNSEND P., 548, 664 (XLVII)
TRACY M., 400, 470, 499, 604 (XLVII)
TRĂISTARU Iulia, 324 (XLVII)
TSANTIS A., 80 (XLVII)

VĂCĂREL I., 409 (XLVII)
VÂLCEANU Grigore, 514, 525, 548,
611, 612, 664 (XLVII)
VALCESCHINI E., 499, 604 (XLVII)
VASILE Dan, 134 (XLVII)

VELA A., 82 (XLVII)
VINER J., 267, 324 (XLVII)
VOLKERT Wiesner, 337, 355 (XLVII)

WALRAS, 166, 167 (XLVII)
WATZNER E., 400 (XLVII)
WINCK Margaret, 338, 355 (XLVII)
WINDAHL Sven, 355 (XLVII)
WIRSCHING H.A., 266 (XLVII)

YASHAROFF Norbert, 171 (XLVII)
YPERSELE J. Van, 410 (XLVII)

ZAMAN Gheorghe, 324, 400
ZAMFIR Cătălin, 204, 510, 514, 515,
516, 525, 531, 532, 543, 548, 611,
612, 613, 614, 650, 659, 664 (XLVII)
ZURCHER A., 271, 324 (XLVII)